هەڵسەنگاندنکی زانستییانە بۆ فکر و فەلسەفەی کارل مارکس

پرۆفیسۆر. د. ئارمین پفاف تروگبەر*

لە ئامانیەوە: ئاردەڵان عەبدوڵا

کارل مارکس یەکێکە لەو فەیلەسوفانەی ماوەی سەدە و نیوەک دەبێت جیهانی بەخۆیەوە خەریک کردووە، تارمایی ئەم فەیلەسوفە گەیشتۆتە کوردستانیش. بەداخەوە لای خەمان دوو بۆچوون لەبارەی مارکسەوە هەیە، یەکێکیان وەکو شێخکی تریقەت سەیری مارکس دەکات و دەروێش ئاسا دوای کەوتووە. ڕەوتێکی تریش بەبێ ئەوەی یەک وشەی مارکسی خوێندبێتەوە، دژایەتی دەکات و بە شەیتان و کافر و مولحیدی دادەنێت. هەربۆیە پێم باشبوو وتاری ئەم پرۆفیسۆرە ئامانیە بکەم بە کوردی، کە هەڵسەنگاندنکی زانستیی و بێلایەنانەی بە فکر و فەلسەفەی مارکس کردووە. بۆ هیوایەی خوێنەری کورد دیدگایەکی نوێی لەبارەی ئەم فەیلەسوفە ناسراوەی جیهانەوە هەبێت.

مارکسیزم لە نێوان ئایدیاڵیزیا و زانستدا

لە ڕاپرسیەکی کەناڵی BBC بەریتانیدا کە لە ساڵی 2005 دا کرا، لەبارەی گەورەترین فەیلەسوفی جیهان لە مێژوودا، کارل مارکس پلەی یەکەمی هێنابوو لە لیستی 100 فەیلەسوفی جیهان و ڕێژەی 28٪ ی دەنگی دەنگدەرانی ئەو ڕاپرسیەی بردبوو. ئەمە لە کاتێکدایە کە دنیابینی و تێوانین و بنەمای سەرەکی بیرکردنەوەی مارکس، چ لە ڕووی فەرم و چ لە ڕووی ناوەڕۆکەوە، گوزارشت لە سیستەمێکی دیکتاتۆریانە دەکات.

لە ڕاپرسیەکی کەناڵی BBC بەریتانیادا کە لەسەر سایتەکەی خۆیان لە بینەرانی پرسیبوو، لەبارەی ئەوەی کە گەورەترین فەیلەسوفی جیهان لە مێژوودا کێیە؟ بە ئەم مەبەستەش لیستێکی 100 کەسییان ئامادەکردبوو.

کارل مارکس ڕێژەی 28٪ی دەنگەکانی بینەرانی کەناڵەکەی بەدەستهێنابوو، بەم شێوەیش پلەی یەکەمی لیستەکەی بەرکەوتبوو. ئەم ڕاپرسیە لە ساڵی 2005 دا سازکرابوو.

هەر لەهەمان ساڵدا گۆڤاری Der Spiegel دەرشپیگلی ئەڵمانیاش لە ژمارەیەکی تایبەتیدا لەژێر ناونیشانی «دەوزمەکە دەگەڕێتەوە، دەستپاتی نوێی چەپەکان» راپەرتەکی بڵاوکردەوە، ئەو راپەرتە لەو ساڵەدا زەرترین فرۆشی هەبووە. بەواتایەکی تر مارکس جارێکی تر دەتەوە مەیدان، ئەمەش بەهەرحاڵ تەنها لە رێگەی ڕووتە سیاسییە چەپەکانەوە دەبێت. ئەمەش دوو وێنەی دژبەیەکمان لەیەک کاتدا پێ پیشان دەدات:

لەلایەکەوە فەلەسەفەی مارکسیزم وەکو زانستێکی کۆمەڵناسی کلاسیک دەردەکەوێت، کە بنەما سەرەکییەکان و تێوانییەنەکانی خۆی بە شیکردنەوە و پشکۆتنی مێژوو، هەروەها بنەما سەرەکییەکانی سیستمی کەپیتالیزم خڕیک دەکات.

لە لایەکی ترەوە مارکسیزم وەکو بەرهەمێک دەردەکەوێت کە بریتییە لە ئایدیەلۆژیایەکی بەرز، ئەم ئایدیەلۆژییەی دەبێتە بەرنامەییەکی ڕەحی بۆ بزووتنەوە چەپە رادیکاڵەکان و سیستمە کۆمۆنیستییە دیکتاتۆرییەکان.

ئەم وتارەی بەردەستان، هەوڵ دەدات شیکردنەوەییەکی ورد بۆ بنەما سەرەکییەکانی ئەم فکرە بکات، لە هەمانکاتیشدا ئەو ڕەخنانە بخاتەوو کە لە توانا رادیکاڵییە سیاسییەکانی ئەم فکرە دەگیرێت.

کۆشە میتۆدییەکانی تێوانین و شیکردنەوەکانی مارکس

لەڕەدا لە رووی میتۆدەوە، روو بەووی چەند کۆشێک دەبینەوە، کە ئەمەش وامان لێدەکات دوو کارەکتەری دژ بەیەک و جیاواز لە کارو بەرهەمەکانی کارل مارکس و فریدریک ئەنگڵس ببینین و هەستی پێ بکەین.

لەو چل بەرگەی کە بە ناوی «کۆبەرهەمی مارکس و ئەنگڵس» هەن، لەو دەستنووسانەدا بەهیچ شێوەیەک یەک ڕەچکەی پشکۆتن و تیۆرییەکی سیاسی تەکەم و بەرنامە بۆ داڕێژراو نابینین. هەروەها لەو بەرهەمانەدا هیچ رێگەیەکی ڕەک و دروست دیار نییە، کە مرۆڤایەتی بەرەو سیستمی سۆشیالیستی بەرێت یان بەرەو کۆمەڵگەیەکی بێ چینی کۆمەڵایەتیی و یەکسانمان بەرێت. بگرە ئەوان ئەمەیان بە شێوەیەکی لابەلاو لە چوارچێوەیەکی گشتیدا باسی ئەو بابەتانەیان کردووە. هەرئەمەش ئەو راستییەمان بۆ دەردەخات، کە بۆچوونە سیاسییەکانی مارکس و ئەنگڵس دوو وێنەی دژبەیەکی تێدا بەدیدەکرێت.

هەربۆیە دەبینین فیلسوفێکی هومانیستی وەکو ئەریک فرۆم پشت بە دەستنووسکانی ئەوان دەبەستێت، لەهەمان کاتیشدا دیکتاتۆرێکی وەکو جۆزێف ستالین-یش، بەهەمان شێوە پشت بە دەستنووسکانی ماركس و ئەنگڵس دەبەستێت. هەروەها لایەک کاتدا ڕووتە سۆسیال دیموکراتخوازەکان و کۆمۆنیستە شۆشگێڕەکانیش، پشت بە دەستنووسکانی ئەو دووانە دەبەستن.

ڕەخنە لە فەلسەفەی ئایدیالیزم و پیشاندانی وەکو دنیابینییەکی ناواقعی

خاڵی بنەڕەتی بە گەڕانکاری فکری بە سۆشیالیزم لەلای ئەنگڵس دگەڕێتەوە بۆ خراپی ژیانی چینی کرێکاران لە بەریتانیا، ئەگەرچی بۆ ماركس دگەڕێتەوە بۆ ڕەخنەگرتن لە دنیابینی و فەلسەفەی ئایدیالیزمی ئەوکات، کە لەلایەن فیلسوفی ئەڵمانیا «جۆرج ڤیلیەم هیگڵ، داڕژرابوو.

ئەمان پێیان وابوو کە گۆشەسەندن و پێشکەوتنی کۆمەڵایەتیی و مێژووی مرۆڤایەتی، بەم فکرەیەوە بەستراوەتەوە.

لێمبارەیەوە ماركس و ئەنگڵس دەڵێن:

«ڕێک بە پێچەوانەی فەلسەفەی ئەڵمانییەوە، کە لە ئاسمانەوە بەسەر زەوی دەکەوێتە خوارەوە، ئێوا لێرە بەپێچەوانەوە لە سەر زەوییەوە بە ئاسمان بەرز دەبێتەوە. ئیتر چیتر خەمان بەوەوە خەریک ناکەین، کە خەڵکی دەبێت چی بڵێن، یان چۆن خەیاڵ بکەن، یان لەبارەی جۆری قسەکردن و خەیاڵکردن و تێفکرین و خۆنیشاندانی خەڵکییەوە قسە ناکەین، بەڵکو هەوە دەدەین بەرەو مرۆڤکی ڕاستەقینە و کامە بێیین، لێرە بەدواوە لەبارەی توانا و چالاکییە ڕاستەقینەکانی مرۆڤ دەدوێین و هەروەها لەبارەی پرسەی ژیانی ڕاستەقینە و گۆشەسەندنی ئایدیاڵژیا و کاردانەوەی ئەم پرسەی ژیانە ڕاستەقینەیە، قسە دەکەین.(MEW Bd. 3, S. 26f.).

فکری دیالەکتیک وەکو پێنسیپ و میتۆدکی فەلسەفی

خاڵکی ڕەحی تر کە لە میتۆدی فەلسەفەی هیگڵی لەلایەن ماركس و ئەنگڵسەوە بە تیۆرییەکانیان بەکارهێنرا، پێنسیپی دیالەکتیکییە. لە ئەمیش وەکو زۆرێک لە تێوانییەکانی تریان، تەفسیری جیاواز لە خۆدگرت.

بە پێچەوانەی تەواوی ئەو هزرانەی کە بڕیاون، جیهان لای ئەوان لە کۆمەڵێک شتی تەواوکراو و ئامادەکراو دروست نەبووە، هەروەها قەناعەتکانی گۆشەسەندنی مێژوو، یەک لایەن و هەڵەکی راست و تێڕیب نییە، بگرە جیهان زیاتر لە پرسیەکی ورد و ئاڵۆز و تێکەڵاو دروست بووە.

دیالێکتیک لەم تەوانییە تایبەتییەوە» مەبەستی تەوانەی ماركسیە.و.ک» دەبێتە زانستێکی گشتی بە شیکردنەوەی جووڵە، هەروەها دەشبێتە یاسایەکی بنەڕەتی بە گۆشەسەندنی سروشت و کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیی و فکر. لێرە بەدواوە دژکان بە بڕدەوامی بڕیەک دەکەون، کە دەبێت لە کۆتاییدا لایەک ئاوێتەی بڕزدا تێکەڵ ببنەوە.

بەپێی تەوانینی هیگڵ بێت، هەر تێزێک بەدوای خۆیدا ئەنتی ـ تێزیک دەهێنێت، ئاوێتەبوونی ئەم دووانەش سەنتێزێک پێکدێنێت، هەربۆیە سەرلەنوێ تێزێک و ئەنتی تێزێک ئەنجامەکەی دیسانەوە سەنتێزێکی نوێیە، ئەمەش پرسیەکی(پشقەچوون) و خۆنوێکردنەوەی بڕدەوامە.

ناونانی ماتریالیزم وەکو فەلسەفەیەکی ئەتەرناتیڤ

ڕەخنەکانی مارکس و ئەنگڵس لە ئایدیالیزم، ماتریالیزمیش دەگرێتەوە، چونکە ئەوان پێیان وایە، هزرکان «تەفکرین» دیاردەیەکی سەربەخۆ نین لە عەقڵ «ئاوەز»، بگرە گوزارشت لە ڕەنگدانەوەی هەلومەرجە مادییەکانی دەوروبەری مرۆڤ دەکات.

بەڵای ئەوانەوە ئایدیا هیچ نییە جگە لەو شتانەی کە پێشتر لە مێشکی مرۆڤ دانراون، لە هەمانکاتیشدا بڕیتییە لە وەرگێڕانی هەلومەرجە مادییەکانی دەوروپشتی مرۆڤ»

پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان

لەلایەکی ترەوە مارکس و ئەنگڵس پێیان وایە، پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان چ لە مێژوودا و چ لە ئێستا و داهاتووشدا، بە پلەی یەکەم گوزارشت لە گۆشەسەندنی ئابووریی و تەکنەلۆژی دەکەن، بەم شێوەیش هەزە بەرهەمهێنەرەکان «لێرەدا مەبەستیان چینی کرێکار.و.ک» و پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لە بەواری بەرهەمهێنادا، بە «پێوەندییەکی بەرهەمهێنانی نوێ» دەبەسترێنەوە.

خودی مرۆڤ

دواتر خاڵکی گرنگی تر کە دەبێتە بنەمای سەرکی بیرکردنەوە و دونیابینی هەردووکیان بریتییە لەمەی خوارەوە :

ئەوە هۆشیاری مرۆڤکان نییە، کە بوونیان دیاری دەکات، بگرە ئەوە بوونە کۆمەڵایەتییەکەیانە، کە هۆشارییان دیاری دەکات. پاشتر ئەمش کاریگەریی گەورەی دەبێت بۆ شێوازی بیرکردنەوەی مرۆڤکان، شێوەن و پێگەی کۆمەڵایەتی مرۆڤکان لە پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنان دیاری دەکات، لە کۆتایشدا رۆڵی سەرکی دەبێت بۆ دیاریکردنی ئینتمای مرۆڤکان کە سەر بە کام چینی کۆمەڵایەتیین.

جەنگی چینایەتی وەکو خاڵکی ڕەحی و دونیابینی ماتریالیزمی مێژوویی

بەم شێوەیەی سەرەوە ماركس و ئەنگڵس شیکردنەوەی خۆیان بۆ جووڵەی ئابووریی و سیاسیی لە مێژوودا دەکەن، کە لە دەرئەنجامی کۆتاییدا هەمووی لەسەر جەنگی نێوان چینەکان پێکدێت بۆ دیاریکردنی شێنی خۆیان لە پرۆسەی بەرهەمهێنان.

ماركس و ئەنگڵس دەڵێن:

مێژووی هەموو کۆمەڵگەکانی ڕابردوو تا ئێستا، بریتییە لە مێژووی جەنگی چینایەتی، ئەو جەنگەی کە لە نێوان چینە جیاوازەکان دروستبووە، لە نێوان ئازاد و کۆیلە، دەرەبەگ و جووتیار، ئەرستۆکرات و خاڵکی ئاسایی، چەوساوە و چەوسێنەر، ئەمانە هەموو کاتێک لەدژی یەکتری وەستاونەتەوە و جەنگێکی بەردەوامییان هەبووە، هەموو کاتێکیش بە شێوەیەک کە تایی هاتووە، کە تەواوی کۆمەڵگەکەی گۆڕیووە و لە قەناغێکەوە بردووەتی بۆ قەناغێکی نوێ تر.

.MEW, Bd. 4, S. 46

پەیوەندیی نێوان ژێرخان و سەرخانی ئابووری لە کۆمەڵگەدا

لای ماركس و ئەنگڵس کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بەو شێوەیە، کە «ژێرخانی ئابووری» واتە پەیوەندییە ئابوورییەکان و ستراکچەرەکانی ئابووریی، دەبنە هەی دروستبوونی «سەرخانێکی ئابووری»، کە ئەوەش بریتییە لە « کەلتور، مۆراڵ، سیاسەت و ئایین».

جیهان لای ئەوان بەمشێوەیە ئاسان دەکرێتەوە و پێیان وایە، کە مرۆڤ

لەپش هەموو شتێکدا دەبێت بیر لە خواردن و خواردنەوە و خانو و جلوبەرگ بکاتەوە، ئینجا دواتر بیر لە سیاسەت و هونەر و ئایین بکەنەوە.

بەمشێوەیە مارکس و ئینگڵس پێیانوایە کە «بەرهەمهێنان» ماتریالیستیکی سەرکیی و کرێکیێ بە ژیانی مرۆڤکان، هەر لە رۆگەی ئەمیشەوە قناغی گشتسەندنی کەمەگەیەک دیاری دەکات، کە ئەمیش شێوازو جۆری دەسەڵاتی سیاسی و یاسایی و هونەر و ئایینی کەمەگەکانی مرۆڤایەتی دیاری دەکات یان دروست دەکات. ئەمش تێزی « ژێرخانی ئابووری، سەرخانی ئابووری» دیاری دەکات». ئەمش دەمانگەیەنێتە ئەو قناعەتەی، کە هەر گۆڕانکاریەکی ئابووری، گۆڕانکاریەکی سیاسی دەخوقێنێت.

بە واتایەکی تر : هەر گۆڕانکاریەک کە لە بنەما سەرکیەکانی» ستراکچەر» ئابووری دروست ببێت،ئەوا بەتەواوەتی سەرخانی ئابووریی کەمەگەیەکی مرۆڤایەتیش دەگۆڕێت و هەلومەرجێکی نوێ دەهێنێتە ئاراوە.

چینی کۆپیتالیزم و پرۆلیتاریا لە دیدی مارکس و ئینگلسەوە

هەربەمشێوەیە مارکس و ئینگلس پێیان وایە کە سیستمی سەرمایەداری لەسەر ئەو بنەمایە دروستبووە، کە چینی کۆپیتالیزم « یان زەرجار بە بەرجوازی ناویان دەبرێت» کە ئەمانە خێیان بە خاوەنی هەکانی بەرهەمهێنان دەزانن، لەبەرامبەردا چینی کرێکاران» زەرجار بە پرۆلیتاریا ناویان دەبرێت» کە ئەمانەش وەکو چینێکی سەربەخۆ لە دژی ئەوان دەوەستنەوە. بە مارکس و ئینگلس، ئەم دوو چینە هەریەکەیان خاوەنی بەرژەوەندیی کەمەایەتیی جیاوازن. چینی بەرجوازی هەمووکارو چالاکیێکانی بە ئەوەیە کە زەرترین سوودی لەسەر حسابی کرێکاران دەستبکەوێت، ئەوی تریشیان « واتە چینی کرێکاران» دەیەوێت کرێی کارکەی زیاتر بکات لەسەر حسابی خاوەن کارکان.

چاوەڕوانکردنی لەناوچوونی سیستمی کۆپیتالیزمی وەکو زەروورەتێکی مێژوویی

بە مارکس و ئینگلس بەهای شمەکێک بەوە دەپوورێت، کە ئایا تاچەندە هێزی کاری مرۆیی تێدا بەکارهاتووە» ئەمش پێی دەڵێن یاسای دیاریکردنی بەهای شمەک، و.ک». هەرئەمش وادەکات کە لە سیستمی سەرمایەداریدا، زیاد لەپەداویستی مرۆڤکان، شمەک بەرهەم

بەهێزترت. ئامانج پێی دەڵێن « زیندەبایی». لەرشەوە کاپیتالیستەکان دەیانەوێت بەرهەم زیاد بکەن، ئەوەش لەسەر حسابی هێزی کاری کرێکاران. بە مارکس و ئینگلسیش « زیندەبایی» دەبێتە خاڵی جەوهەری سیستەمی سەرمایەداری، هەرئامانج ڕەگەزخۆش دەکات، بۆئەوەی سەرمایەدارەکان، قازانجی زیاتر کۆبکەنەوە.

بەڵام چەندە شمەکی بەرهەمهێنراو زیاتریش بێت، دەبێتە هۆی دروستبوونی بازنەیەکی کێشەدار» گرفتدار» بە ئەم سیستەمە، چونکە ئەم شمەکە زیرانە دەمێننەوە کۆیاریان» موشتەریان» نییە، هەرئامانج وادەکات کە لەناو هەناوی سیستەمی کاپیتالیزمیدا، تووشی تەنگژەی ئابووری بێتەوە. لەئەنجامی ئەم تەنگژە ئابووریشەوە، بەشێکی زۆری کەمپانیا بچووک و ناوەنجییەکان، ڕووبەڕووی مایەپووچی و نەمان دەبنەوە، دواتر کەمپانیا گەورەکان قووتیان دەدەن، کە ئامانج دەبێتە هۆی دروستبوونی کەمپانیای زەبەلاح و سەنتراڵبوونی کاپیتاڵ «سەرمایە»ی لە دروست دەبێت.

تەنگژەکانی سیستەمی کاپیتالیزمی و هەنگاونان بەرەو سیستەمی سۆشیالیستی

بە بۆچوونی مارکس و ئینگلس ئەم تەنگژە ئابووریەی کە دروست دەبێت، دەبێتە هۆی ئەوەی کە بەشێکی زۆری کۆمەڵگە ببێتە چینی کرێکار، کە ئەوان دەستەواژەی» پرۆلیتاریالیزەکردنی کۆمەڵگەی بە دادەنێن» هەرئامانج دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئاستی هێزاری لە ناو کۆمەڵگەدا زۆرتر بێت، چینی کرێکاریش هێزارتر و چەوساوەتر بێت، بەڵام لە لایەکی ترەوە بەهای مەعنەوی ئەم چینە کۆمەڵایەتییە لەناو کۆمەڵگەدا زیاتر دەبێت.

لەمبارەیەوە مارکس دەڵێت:

«بەردەوامبوونی ئەم ڕەوشە وا دەکات، کە ڕێژەی هێزاری لەناو کۆمەڵگەدا زۆرتر بێت، هێزاریی و برستێتی و چەوسانەوەو کۆیلایەتیش زۆرتر بێت، لەهەمانکاتیشدا فشارەکان زۆرتر دەبن، هەروەها بەهۆی میکانیزمی پرۆسەی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریەوە، بەشێوەیەکی خۆرسکی، چینی کرێکاران خۆیان ڕێکدەخەن و یەکدەگرن. لەلایەکی تریشەوە مانەپەکردنی سەرمایە. دەبێتە مەدلیک و شێوازێکی پرۆسەی بەرهەمهێنان و گۆشەسەندنی سەرمایداری. سەنترالییکردنی هەکانی بەرهەمهێنان و بەکۆمەڵایەتییکردنی چینی کرێکاران، بەرەو خاڵێک دەگەن، کە چیتر بازنەی سەرمایەداری بەرگەی ناگرێت و ئیتر لەرەوە

ڕوشکە دەتوقێتەوە. بەمشێوەیش کاتژمێرکانی تەمەنی کۆپیتالیزم و بەرجوازیێ کەمدەبێتەوە لەناودچێت. پاشانیش بە لەناوچوونی سیستمی کۆپیتالیزم، کۆمەڵگە بەرەو قۆناغێکی نوێ هەنگاو دەنێت، کە ئێویش سۆشیالیزمە.» (MEW, Bd. 23, S. 790f.)

ڕێگەی شۆڕش لە سۆشیالیزمەوە بە کۆمۆنیزم

مارکس و ئەنگلس پێیان وایە گۆشەسەندنی ئابووری کۆپیتالیزمی کە لەسەر ژیان و چەوسانەوە چینی پرۆلیتالیا دروست دەبێت و دواجاریش دروستبوونی تەنگژەی گەورەی ئابووری لەدەکەوێتەوە، کە ئێویش کۆپیتالیزم دەخاتە بازنەیەکی داخراو جەهەنەمییەوە کە «بەدەستی خۆی، گۆڕ بە خۆی هەڵدەکەنێت»

لەپاش گۆشەسەندنی کۆشە ئابووریی و سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکان و گەیشتنیان بە لوتکە، تەقینەوە ڕوودەدارو شۆڕش دروست دەبێت، ئەم شۆڕشەش لەلایەن چینی کرێکارانەوە دەبێت و کۆتایی بە سیستمی بەرجوازی دەهێنێت و دەسەڵات دەگرێتە دەست. ئەم شۆڕشەش زۆرووڕێتی دروستبونی» دیکتاتۆری پرۆلیتاریا» دەهێنێتە کایەوە. ئەم دیکتاتۆریێش کار دەکات بۆئەوەی هەموجۆرە چینایەتییەک نەهێڵێت و کۆمەڵگەیەکی یەکسان و بێ چینی کۆمەڵایەتی دروست بکات.

لەپاش گۆشەسەندنی ئەم قۆناغە، مارکس و ئەنگلس پێیان وایە، لەپاش نەمانی سیستمی کۆپیتالیزمەوە، هەنگاو دەنرێت بۆئەوەی کۆمەڵگە بەرەو قۆناغی سۆشیالیزم ببرێت و لە کۆتایشدا سیستمی کۆمۆنیستی دروست بکرێت کە دوایین قۆناغی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی پێکدەهێنێت.

دواتریش دەڵێن:

لەکاتی گۆشەسەندنی ئەم جووڵە مێژوویەدا، دەبێت « دەوڵەت» بکرێتە ئامرازێک بۆ جێبەجێکردنی سیستمی سۆشیالیزم و دەبێت دەوڵەت بەمنێت، بەڵام کاتێک کۆمەڵگە دەگاتە قۆناغی کۆمۆنیزم، ئیتر ئۆکاتە چیتر کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی پێویستی بە بوونی دەوڵەت نامێنێت و لەناودچێت. » (MEW, Bd. 28, S. 508).

وێنەی کۆمەڵگەی بێ چینایەتی بێ بە نامۆ بوونی مرۆڤ

لە کۆتایدا و کاتێک گەیشتن بە دواییین قۆناغ و ئامانج و تەواوبوونی ئەم پرۆسەی گۆشەسەندنە مێژوویە، خۆی لە کۆمەڵگەی بێ چینایەتی دەبینێتەوە، مارکس و ئەنگلس هیچ وێنەیەکی ڕوونیان

لەمبارەیەوە پشکنین نەکردووە. بەشوەیەکی گشتی لای ئەوان ئەوەی گرنگە، نەمانی جیاوازی چینایەتی و چیتر هەکانی بەرهەمهێنانیش لەژێر دەستی چینێک نەبێت و نەکرێتە موڵکی شەخسی هیچ کەسێک. بەشوەیەکی روون لەمبارەیەوە باس لەبوونی جۆرێک لە بەگشتیکردنی کارگە و کەمپانیاکان دەکرێت، لەمبارەیەوە باس لە چەمکی « دروستکردنی کەمگەیەک دەکەن کە هەکانی بەرهەمهێنان بکرێتە موڵکی دەستجەمعی یان گشتی «

لەرشەوە جۆرە « ئەنجومەنکی ئازادی بەرهەمهێنان» دروست دەبێت، کەهەموو تاکەکانی کەمگە پێکەوە کاردەکەن لەژێرناونیشانی « هەرکەسێک بەپێی توانای خۆی، هەرکەسێک بەپێی پێداویستی خۆی کار بکات.» ئەمەش دەبێتە یاسایەکی بنەڕەتی کارکردن لەناو کەمگەدا.

لەم نووسینەدا ئیتر کەتایی بە نەخشی «بەگانەبوونی خود یان نامەبوون» لای مرۆڤکان نامێنێت، ئەمەش بەتایبەتی لەپاش نەمانی سیستەمی دابەشکردنی کار و نەمانی سیستەمی موڵکداری کەپیتالیزمیەوە. ئیتر لەرەوە مرۆڤکان جارێکی تر دەتوانن بوون و خودی خۆیان بە بگەڕێنرێتەوە، هەروەک مارکس و ئەنگلس دەڵێن.

ڕەخنە لە توانا تونددەوییەکانی بیری مارکسیزم

لەپاش ئەوەی لەسەرەوە بەشوەیەکی گشتی دونیابینی و هزرکانی مارکسیزممان خستە روو، ئێستا دەبێت چەند ڕەخنەیەکیش فەرموولە بکەین و بخەینە روو. دیارە لەرەدا ئەمە دونیابینی و تیۆرییەکانی مارکس لەرووی زانستی بوون و راستی بوونەوە ناخەینە پرسیارەوە، بگرە باس لەو توانا تونددەویانە دەکەین، کەئەم تیۆرییە سیاسییە لەگەڵ خۆیدا هەیگرتووە.

هەروەها لەلایەکی ترەوە ڕەخنەشمان هەیە لەو پرۆگنۆسانەی کە مارکس لەبارەی گۆشەسەندنی کەپیتالیزمەوە کردوویەتی، کەتاادەیەکی تەواو راست دەرنەچووە، کەئەمەش توانا و تەماناکانی مارکس وەکو پسپۆرێکی ئابووری دەخاتە جگەی پرسیارەوە، بەتام لەهەمووشی گرنگتر ئەوەیە، هەموو تیۆری و دونیابینییەکانی مارکس بە کەمگەیەکی دوورن لە هەموو یاساو ڕێساکانی سیستمی دیموکراسی و کەمگەیەکی کراوەو پلورالیزمەوە، بگرە بەپێچەوانەوە تەواوی ئاسپێکت و دونیابینینەکانی مارکس، بەرەو دروسبوونی سیستمێکی دیکتاتۆریی و تونددەوانە هەنگاو دەنێن.

هەرچەندە ئەمە پێیوندییمان بە کەسایەتی شەخسی مارکسەوە نییە،

بەڵام ئەوەی ئاشکرایە، کە مارکس خاوەنی کۆمایەتییەکی لووتبەرز و زەر باوەڕی بەخۆی بووەو هیچ کەسێکی تەڵەرانس نەبووەو باوەڕی بە ڕەخنەگرتن لە تیۆریەکانی نەبووە. هەروەها لە ناو بازنەیەکی سیاسیی داخراودا بووەو کۆمایەتییەکی « ئەتۆریتەتی، ملهوڕ» ی هەبووە. بەڵام ئەمانە سیمای کۆمایەتیی مارکس بووە، لەو باوەڕدام هیچ پەیوەندیەکی بە دونیابینی و تیۆریەکانیەوە نیە و شتێکی زۆروویش نیە.

بەکارهێنانی تیۆری دیالەکتیکی بە بەیاردانی نابەجێ و توندڕەوانە

مارکسیزم تەروانینێکی دیالەکتیکانەی داهێناوەو پێی وایە، کە گۆشەسەندن و جووڵەی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی، لەئەنجامی جەنگ و ململانێی بەردەوامی لایەنە ناکۆکەکانی ناو کۆمەڵگە دروست دەبێت.

گەر کەسێک بیەوێت سوود لەم مەعریفەیە وەربگرێت و شرۆڤە و ئەنالیستی جیاوازی دەستبکەوێت، ئەوا دەبێت ناوەڕۆکی تێزی دیالەکتیک باشتر تێبگات و گۆشەی زیاتر بەو تێزە بدات. بەپێچەوانەی ئەمەوە، ئەوا کار دەکات بەئەوەی شرۆعیەت بدات بە تێوانینی نابەجێ و دژبەیەکەکان. ئەمەش بەئاشکرا مارکس لەنامەیەکیدا بە ئەنگلس دەیخاتە ڕوو، کاتێک دەڵێت:

پەدەچێت هەندێکجار من هەست بە ئیحراج بوون بکەم، چونکە زۆرجار هانا بە دیالەکتیک دەبەم، بەڵام ئاسایی من تێوانینەکانی خەم وادادەڕژم، کە زۆرجاریش پەدەچێت لە حاڵەتی دژبەیەکیشدا بن، بەڵام هەرخەم لەسەر هەق دەزانم. (MEW, Bd. 29, S. 160f.).

لێرەدا مەسەلەکە پەیوەندی بەهەڵسەنگاندنی ڕاست و دروستەوە نیە بە جووڵە و گۆشەسەندنی کۆمەڵگەکان، بگرە زیاتر پەیوەندی بە پاساو هێناوەوە هەیە بە تێوانین و پێشهاتی ناڕاست و ناتەندروست. هەرئەمەش وایکرد، کە دیکتاتۆرییە کۆمۆنیستەکان کەپاشتر دورست بوون، تیۆری دیالەکتیک بکەنە ئامرازێک بۆ شرۆعیەت دان بە دەسەڵاتی خۆیان.

بەکارهێنانی مەعریفەی « سروشتی ڕاستەقینەی» مرۆڤ

هەمیشە مارکس چ لە سەرەتای توێژینەوە فکرییەکانی یان دواتر کاتێک کە خەریکی بەڵگەنامەی وردی سیستمی ئابووری خۆریک کردبوو، هەمیشە باسی لە ئازادبوونی مرۆڤ دەکرد و هەمیشە داوای دەکرد، پێویستە مرۆڤ بگەڕێتەوە بۆ « سروشتی ڕاستەقینەی خۆی». هەروەها هەرخۆشی

بوو کە چەمکی « نامەبوونی مرۆڤ» ی بەکارهێناوە تاشی، بەپێچەوانەشەوە، مارکس هیچ مەعریفەیەکی راستەقینەی لەبارەی دەستەواژەی « جەوهەری مرۆڤ» ەوە نەووتووە، بەتایبەتی لەو کاتەی زرانی پاشتریدا، مارکس هیچ زانیارییەکی ووردی لەبارەی ئەم دەستەواژەی « سروشتی هەقیقی» مرۆڤەوە نەخستبوو.

ئەو خەی بە خاوەنی ئەم مەعریفەیە دەزانێت و بە خەی مانەپەیکردووە، لەکاتێکدا هیچ تێوانینەکی وردو هەسەنگاندنەکی هەمەلایەن و دروستی بە ئەم دەستەواژەیە نەکردووە. لەرشەوە دەگەینە ئەو دەرئەنجامە کە تایبەی، کە تەنها چەند ئامانج و تێوانینیکی سیاسیانە، گوزارشت لە چەمکی « سروشتی راستەقینەی مرۆڤ» دەکەن. نەبوونی زانیاری تەواو دروست لەبارەی ئەم چەمکە مەعریفیەوە، وا دەکات کە نەیارانی مارکسیزم، وەکو هەگری ئایدەلەژیی لاواز سەربکرەن و راوبنرەن و بچەوسێنرێنەوە.

دانانی دەسەاتێکی تاکەو دیکتاتۆر بە گواستنەوە بە کەمەگەیەکی ئازاد

ماوەی چەندین سا بوو مارکس و ئەنگلس ئیداعای ئەویان دەکرد، کە ئەوان هەگری نەمانی دەسەاتی دەوەتیین، ئەویش لەرگەی پرسەی گواستنەوەی کەمەگەکان لە قۆناغی سۆشیالیزمەوە بە کەمۆنیست. کەچی لەهەمانکاتدا، پەیستە بە دەستپێکی ئەم قۆناغە، دەوەتێکی تاکەو ئەتەریەت و دیکتاتۆر دروست بکرەت، بەئەوەی کەتایی بە چینی بۆرجوازی و کەمەگەی کەپیتالیزمی بهێنەت. لەم قۆناغەشدا دەوەت دەبەتە، دەوەتێکی ئەتەریەت و تونداەو تۆقێنەر و سیستم و دەسەاتێکی ناوەندی توند پەەو دەکات.

ئەم رەخنەیەش هەرزوو لەلایەن ئەنارشیستە هاوەکانی، لە مارکس گیرا بەتایبەتی لە یەکەکی وەکو " میشەل باکەنین" چونکە ئەوان پێیان وابوو، کە مارکس کەسەکی تاکەو کەمۆنیستێکی سەنتەالیستە، واتە هەموو دەسەاتێک لە ناوەندێکدا کە دەکاتەوە کە خەی بەسەریدا زاە، کە ئەمەش دەبەتە هەی دروستبوونی حوکمەکی دیکتاتۆری و ستەمکار، کە دەیەوەت کەمەگەیەکی یەکسان دروست بکات. هەربۆیە پاشتر مارکس رەخنەراوی " ئەنتەرناسیەنالی کرێکارانی" کرد دەوەتێکی دیسیپلینی توند و تەواوی دەسەاتکانی بە خەی قەرخ کرد. هەربۆیە زۆرێک لە دەوەتە کەمۆنیستەکان کە پاشتر لەسەدەی بیستەمدا دروست بوون، ئەم رەخنەیەی ئانارشیستەکانی سەلماند، چونکە ئەوان" واتە دەوەتە کەمۆنیستەکان" مارکسیان وەکو

پەخەمبەرێک سەیر دەکرد.

زانیاری تەواو لەبارەی چۆنێتی دروستکردنی دەوڵەتێکی دیکتاتۆریی و تەقڵنەر

لەناو کارەکانی ماڕکس و ئەنگلسدا لە زۆر شوێندا بەئاشکرا و بەڵگەنەی داوای دروستبوونی دەوڵەتێکی دیکتاتۆری و ستەمکارو تەقڵنەر دەکەن. بە نموونە لە شوێنێکدا دەڵێن:

پێویستە کرێکار، لەتەواوی کەماری ئەمانیادا، داوای تەواوی دەسەڵاتکان بکەن و دەسەڵاتێکی ناوەندی تەکەم دروست بکەن. چیتریش نابێت خەیان بەو قسەو دروشانەوە بخەڵتێنن کەباس لە دیموکراسی و کەمەڵگەی ئازاد و خەبەرەوبردن و ئەمجۆرە شتانە دەکات. (MEW, Bd. 7, S. 252).

یان لە شوێنێکی تردا دەڵێن:

دەوڵەت تەنها دەزگایەکی کاتییە، کە مرۆڤ بەکاریدەهێنێت بۆ خەبات و خزمەتی شۆڕش دەکات، بۆئەوەی بەوپەڕی بەرەحمییەوە، نەیارانی شۆڕش لەناوببەرێت. لەبەرئەوە ئەمە قسەی قەڕە ئەوانەی کە باس لە دەوڵەتێکی ئازاد دەکەن. پرۆلیتاریا دەوڵەتی پێویستی نییە بۆ بەرژەوەندیی و ئامانجی ئازادی، بەڵکە بۆ لەناوبردنی نەیارانی.) MEW, Bd. 34, S. 129)

بەکورتی: لەکاتێکدا کە ئەوان باسیان لەوە دەکرد کە مەزهەبی ئەوان، مەزهەبێکی تاکو تەنیا و هەقیقییە، ئەوا دەبێت مرۆڤ چاوەڕوانی ئەم جۆرە دەرئەنجامە خراپانەشیان لەبکات و شتێکی ئاسایی بێت بۆلامانەوە.

جەختکردنەوە لەسەر ئابووریی و فەرامۆشکردنی پلورالیزم

ماڕکس لە قۆناغی ناوەڕاستی تەمەنیدا، کاری جددی دەکرد بۆ تەوژینەوەو لێکۆڵینەوە لەبارەی یاسا بنەڕەتییەکانی سیستمی سەرمایەداری. لەوکاتەوە جەختی تەواوەتی لەسەر ئابووری کردەوەو هەر لەو کاتەشەوە گەیشتە ئەوەی کە گرنگی مرۆڤ بە شوێنی لە پرسەی بەرهەمهێنانەوە بەستراوەتەوە، ئەمەش زیاتر بەپشت بەستن بە مەدەل و تیۆری " ژێرخان و سەرخانی " ئابوورییەوە هەیە.

تەواوی بیرکردنەوەی بەپلەی یەکەم جەختی لە هەلووەرجە ماتریالەکانی دەوروبەری مرۆڤ دەکردەوە. دیارە هەرلەوکاتەوە

تەوانین و پێشبینییەکانی مارکس هەتا دەرچوون، چونکە گەر بەو بڕوانای مارکس بوایە، دەبوایە کرێکاران بەرژەیەکی زەر و هەموومیان ببنە کۆمۆنیست و هەڵگری بیری کۆمۆنیستی بونایە و خەیان لە ڕێکخراوە کۆمۆنیستەکاندا ئۆرگانیزە بکردایە، بەڵام ئەمە وا دەرنەچوو.

مارکس هەڵگری ئەم تێڕوانینە بوو **" واتە کە کرێکاران دەبنە کۆمۆنیست.و.ک"** چ پێش و چ لێکاتی شۆڕشدا. لەم دیدگایەوە، پرۆلیتاریا کە زۆرینەی کۆمەڵگە پێکدەهێنێت، تەنها هەڵگری ناسنامەی کۆمەڵایەتیەتی، بەڵام لەراستیدا ئەوان " واتە پرۆلیتاریا" تەنها هەڵگری ئەم ناسنامە و ئینتامایە نین، بگرە ئەوان ئینتمای ئێتنی و کەلتوریی و سیاسی تایبەت بەخۆشیان هەیە. ئەم دیدگایەش ڕووبەڕوی هەڵەیەکی گەورە بووە، چونکە مرۆڤ تەنها ئینتمایەکی ئابووریی نییە. هەروەها ئەم دیدگایە هەموو تێڕوانین و دیدگایەکی جیاواز بەخۆی ڕەت دەکاتەوە و دژی کۆمەڵگەیەکی پلورالیزمە.

کۆسایەتی تاک و ئینتمای کۆمەڵایەتی

ئەم دیدگا فکرییە پێوەندییەکی توند و تۆکمەی بەوە هەیە، کە بەچوونی پیشوەختی لەبارەی ئینتمای کۆمەڵایەتییەوە هەیە، کە جۆرە تەجانوسکی بە هەژموونی سیاسی مرۆڤکان و ناسنامەی سەرانی سیاسی وەاتەوە هەیە. لەلایەکی تەرەوە گەر باوەڕ بەو لۆژیک و ئەرگومێنتە ڕەهایە بکەین، کە دەبێت هەموو مرۆڤکان لەرووی کۆمەڵایەتییەوە یەکسان ببن، ئەوا هیچ هەیەک نامێنتەوە بە بوونی جیاواز.

مارکس و ئەنگلس پێیان وایە، گەر هەیەکانی بەرهەمهێنان سۆشیالیزە بکرێن، ئەوە نەک تەنها مەرجەکی گرنگە، بەڵکە تەنها ئەوە بەسە بۆئەوەی بتوانین کۆمەڵگەیەکی سۆشیالیستی دروست بکەین. لە ئەوان نەیانزانی کە جیاوازی لە نێوان مرۆڤکان تەنها لەسەر هەکاری ئابووریی دروست نابێت، بگرە هەکاری تریش هەیە، بە نموونە جیاوازی ئێتنی، هەوەدان بە گێشتن بەدەسەڵات، تێڕوانین و جیاوازی کەلتوری.

لەبەرئەوە لە دوای تێ سۆشیالیستەکاندا کاتێک هەر کۆشێک پێوەندی بە سەرخانی ئابووریەوە هەبووایە" **بوونی کۆشی ئێتنیی و نەتەوەیی و ئایینی و کەلتوریی و فەرهەنگی جیاواز.وک"** ئەوا یەکسەر

وەڵام و ڕوشونی تونديان هەبوو بۆ ئەم کێشانە. هەربۆیە هەر لادانێک لەسیستمی سۆشیالیستیدا، مانای خیانەت بوو لە ئیرادەی گەل و نیشتمان و ئەو کەسە بە خائین و خۆفرۆش وەسف دەکرا.

باوەڕبوونی بە تێزی حەتمیەتی مێژوویی بە سۆشیالیزم

یەکێک لەسەنتەرەکانی بیرکردنەوەی هزری مارکسیزم باوەڕبوونە بە ماتریالیزمی مێژوویی، کە ئاوێش پێی وایە، کە گۆشەسەندنی کەمەگەکان بەچەند قۆناغێکدا تێپەڕیوە، سەرەتا قۆناغی کۆیلایەتی، پاشان قۆناغی فیودالیزم، ئینجا کاپیتالیزم و دواتر سۆشیالیزم و دوایین قۆناغیش کۆمۆنیستە.

مارکس و ئەنگلس پێیان وایە، ئەو جیاوازییە ریشەییە کە لە نێوان تواناکانی بەرهەمهێنان" کە سەرمایەی ئابووریی و تەکنەلۆژیەکان" لە خۆدەگرێت، لەگەڵ هەلومەرجەکانی بەرهەمهێنان" **مەبەست لێی پەیوەندی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکانە بە پرسەی بەرهەمهێنانەوە.و.ک"** ئەمانە بەشێوەیەکی دینامیکی، کەمەگەکان لەپاش ڕەگایەکی دوور و مێژوویی، دەگەڕێنە دوایین قۆناغی کۆمەڵایەتی کە ئاوێش قۆناغی دورستکردنی کەمەگەیە لەسەر سیستمی کۆمۆنیزم، ئەمەش هەقیقەتێک و زەرورەتێکی مێژووییە.

بەمشێوەیە ئەوان گەیشتنە دەرئەنجامێکی وا، کە دەتوانین ناوی بنێین " یاسای مێژوو" یان " هەستی مێژوویی" ئاوجارە تێگەیشتنەش وا لە مرۆڤەکان دەکات، کە کارو چالاکییەکانی، پێش وەخت دیاری بکات و بیزانێت.

کێشەکێش لەسەردا تەنها پەیوەندی بە میتۆدی هەڵاوە نییە، بگرە زیاتر کێشەکە لاوەدایە، کە تەنها باوەڕت بە بەچوونی خەت هەبێت و پێتوابێت لەبارەی پرسەسی مێژووەوە،هەقیقەت لای تۆیە.

پیشاندانی مارکسیزم وەکو مەزهەبێکی رزگارکەری مرۆڤایەتی

زۆر نین ئەوانەی کە ڕەخنەی ئاوە لە مارکسیزم دەگرن و پێیان وایە، کە مارکسیزم سیمایەکی ئایینی لە خۆگرتووە، بەتام لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆکەوە لە ئایین جیاوازە، چونکە دونیابینی و تێواینەکانی مارکس و ئەنگلس، تیۆریەکی عیلمانی بووە. بەتام لەگەڵ ئاوەشدا لە هەندێک شوێندا، چەند سیمایەکی ئاینیانەی پێوە دیارە، بەتایبەتی ئاوەی پەیوەندی بە پێشبینییەکانەوە هەیە، لەوانە باوەڕبوون بە نەمانی موڵکداری شەخسی هەکانی بەرهەمهێنان و پاشتریش دروستکردنی

کۆمەڵگای سۆشیالیزم، ئەم دووانەی وەکو رەگای " رزگاربوون، خەلاص" پیشانی مرۆڤایەتی دەدرێت.

هەروەها دەستنووسەکانی مارکس، وەکو هیوا و فەرموودەی پێغەمبەرانە سەیر دەکران، نەک تەنها بۆ ئەنالیزکردن و تۆژینەوە لەسەر سیستمی کاپیتالیزمی، بەڵکۆ وەکو رێگا پیشاندەرێکی باش و نزیک بۆ سەرهەڵدانی شۆڕش و گەیشتن بە کۆمۆنیزم.

لەلایەکی ترەوە هەمیشە و بە بەردەوامی، لەبیرکردنەوەو تێوانینەکانیدا، لایەنی ئایدیاڵیزی زاڵبوو بەسەر لایەنی زانستیدا. لەهەمانکاتدا مارکس بەناوی زانستی بوونی میتۆدێکەوە، پێی وابوو کە ئەمە راستترین جۆری بیرکردنەوەیە بۆ ئەنالیزکردن و تۆژینەوە لەسەر کۆمەڵگای مرۆڤایەتی، هەروەها ئەوانەشی کە دژی ئەو بیریان دەکردەوە، تەمەتی نازانستی و نالۆژیکی بوونی بیرکردنەوەکانی دەخستنە پاڵ.

دواین قسە و دەرئەنجامی کۆتایی

بەدنیاییەوە نابەت هزری مارکسیزم تەنها لە توانا سیاسییە رادیکاڵەکانی کورت بکەینەوە، هەروەها کاتێک سەیری ئەو ململانێ و شۆڕشە کۆمەڵایەتییانە بکەین کە لە مێژوودا رووياندا‌وە، شرۆڤە سیاسییەکانی گرنگی خۆیان هەیە.

لەلایەکی تریشەوە هەرچەندە تۆژینەوەکانی مارکس بۆ سیستمی کاپیتالیزم، چەند هەڵەیەکی تێدایە، بەڵام مارکسیزم باسی کاریگەریە خراپەکانی سیستمی کاپیتالیزمی کردووە کە لە ئێستادا لە شێوەی گلۆبالیزمدا خۆی دەبینێتەوە، کە بۆتە هۆی دروستبوونی تەنگژەی ئابووری گەورە، کە مرۆڤایەتی بەرەو هەژاریی و بەدبەختی دەکات. هەربۆیە ناتوانین بەشێوەیەکی گشتگیرانە، تێواوی تێزەکانی مارکس و ئەنگلس رەتبکەینەوە.

خاڵەکی گرنگی تر ئەوەیە، مارکسیزم لەیەک کاتدا راستە سەنگەیەکی ئایدیاڵیزی هەیە، بەڵام سیمایەکی زانستشیانەشی هەیە. بەڵام زۆرجار کۆمۆنیستەکان رەگەزی بابەتی بوونیان بەکارهێناوە، تاوەکو شرعیەت بەدەنە بەچوونە سیاسییەکانیان بۆتایبەتی لەبارەی چالاکی و ڕەوایی سیستمەکیانەوە.

لەلایەکی ترەوە دونیابینی و تێزەکانی مارکسیزم، دەبێتە رەگەزێکی بنەڕەتی بۆ بزووتنەوە تونڕەوەکان و سیستمە دیکتاتۆرییەکان،

بەشێوەیەک چ لە رووی فۆرم یان ناوەڕۆکەوە، دەبنە تەواوکەری یەکتری.

*Prof. Dr. Armin Pfahl-Traughber، پرۆفیسۆر.دکتۆر. ئارمین پفاهل تروا‌گبەر. کۆمەڵناس و پسپۆرێکی سیاسییە، وەکو مامۆستا لەزانکۆکانی کۆن و بۆن،وانە دەڵێتەوە.

سەرچاوە:

Der Marxismus zwischen Ideologie und Wissenschaft.www.bpb.de.
Prof. Dr. Armin Pfahl-Traughber

ئەمانی مرۆڤی هەرزان: جێبەجێکردنی تیۆری ڕەخنەییی مارکسی.. باسی دووەم – گۆران سەباح

خۆزگە ڕەخنەدۆزێک هەبایە ئەم کارەی لەباتی من بکردبا. هیوادارم، ئەم زنجیرە باسە وا لە ڕەخنەدۆزان بکات لەنێو پاش دەقی ئەدەبی بەم تیۆرە ڕەخنەییانە ڕاقە بکەن.
تیۆری ڕەخنەییی دەروونشیکاریم جێبەجێ کرد لەسەر ڕەمانی مرۆڤی هەرزان، ئەمە بەستێرکەی لە وارگەی کۆردەاوم.
https://www.kurdrawm.com/idea/2440/?fbclid=IwAR15mtyfAWfujuW6lMG88fYpdyYKOMWywQ1HUXTFGE4ApILoGbH3fdyOBlI
نۆڕی تیۆری مارکسییە. بە ئەم تیۆرە؟ ئەدی مارکسیزم و کۆمیونیزم شکستیان نەهێناوە؟ وایە، بەڵام دەتوانین لە ڕەگەی تیۆری ڕەخنەییی مارکسی کۆمەڵگەی شکستخواردوو شرۆڤە بکەین. پێش ئەوەی مرۆڤی هەرزان بخەینە بەر هاوێنەی ئەم تیۆرە، دەبێ بزانین تیۆرەکە مانای چییە.

تیۆری مارکسیزم چییە؟

بەپێی تیۆرەکە، بەدەستهێنانی دەسەڵاتی ئابووری هۆکاری هەموو چالاکییەکی کۆمەڵایەتی و سیاسییە، تەنانەت هیی بوارێلی پەروەردە، ئایین، زانست، تەکنەلۆژیا، میدیا و هونەر و فەلسەفەیش (لەیس، ٢٠١٥). لەبەرهەندە، پێکهاتەیلی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئایدیەلۆژی لەسەر بناغەی هەزی ئابووری دێنە بنیاتنان. بە واتەیەکی تر، دەسەڵاتی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە نێو دەسەڵاتی ئابووریدایە. بەیە مارکسییەکان ئاوەڕکە، کاتێ باسی پێکهاتەی چینایەتی دەکەن، زاراوەی چینی ئابووری/کۆمەڵایەتی بەکار دەبەن، نەک بتەنێ یەکیان.
دوو دەخ زەر گرنگن لە نێو تیۆرەکە: دەخی مەتریەلی (واتێ دەخی ئابووری) و دەخی مێژوویی (واتێ بازنەی ئایدیەلۆژی/کۆمەڵایەتی/سیاسی). ئایدیەلۆژیای چەوسێنەر هەردوو دەخ دەشێونێت و ناهەقیەت تێیان بگەین، چونکە لە بەرژەوەندیی دەسەڵاتدا نییە. دەسەڵات دە چینی هەژار و چینی ماماوەند تێکبەر دەدات بە ئاوەی هەردووکیان دژی چینی زەنگین نەوەستنەوە. بە نموونە، دەسەڵات باج لە چینی ماماوەند وەردەگرێت و دەیێ ئاوە بە هەژارانە، کەچی زەرکەم دەدات بە هەژاران. چینی ماماوەند کی لە هەژاران دەبێتەوە و دەیێ لەبەر ئاوان ئەمە باج دەدەین. دروستکردنی ئەم دەخە تەنە یەک تێکنیکی دەسەڵاتە، دەیانی تریش هەن.
بەپێی تیۆرەکە، بەرهەم و هوداو و پەیوەندیی چینەیلی ئابووری/کۆمەڵایەتی و چالاکییەکانی مرۆڤ لە هوانگەی دەسەڵاتی ئابووری دێنە شرۆڤەکرن (لەیس، ٢٠١٥). مارکس بەشبەشبوونی خەڵک بەهەی جیاوازیی چینایەتی بەهەندتر وەردەگرێت لەچاو بەشبەشبوونی مرۆڤ بەهەی پرسی ئایین، ڕەگەز، ئیتنی و گەندەریەوە (لەیس، ٢٠١٥). شێ و ململانێکە لەسەر ئەم هاوکێشەیە: کە چی هەیە و کە چی نییە؟ ئەم هاوکێشە سەرچاوەی ململانێی نێوان پرەلیتار (هەژار) و بەرژوازییەکانە (زەنگین) (لەیس، ٢٠١٥).

ڕەخنەی ئایدیەلۆژیا
بەپێی مارکسیزم، ئایدیەلۆژیا واتێ سیستمی باوەڕ، هەموو سیستمێکی باوەڕیش بەرهەمی دەخێکی کولتوریە (لەیس، ٢٠١٥). تیۆرەکە دەڵێ ئایدیەلۆژیا یارمەتی هێشتنەوەی دەسەڵات دەدات. تیۆرەکە پێاوەتە سەر ئەم ئایدەلۆژیانە: نیشتمانپەروەری، ئایین، تاکگەرایی، بەکاربردن (یان شت بکڕە تا دێش دەبی)، هتد.
دەسەڵات لە ڕێی هێستی نیشتمانپەروەری و خێشویستی بە وڵات، هەژار بە گژ هەژار وەدەنێت، هەژارانی وڵاتێک بێشەڕە دژن لەگەڵ هەژارانی

وەاتەکی تر، لە ئەنجامدا، زەنگینی هەردوو وەلات سوودمەند دەبن.
پرسی وجودی خودا لای مارکس گرنگ نەبووە، ئەوە گرنگ بووە خەلکی بە ناوی خوداوە چی دەکەن. سەتا دەی دانیشتووانی هەموو جیهان سەتا نەوەتی سامانی جیهانیان هەیە، بەگومان دەن پشتگیری ئایدیالەژیای ئایین دەکەن چونکە ئایین بە خەلک دەلەت دەبە شوکر بەن و قەناعەتیان هەبەت بەوەی هەیانە، واتە ئایین دەرزیەکە کەمەگە لە خەی دەدات، بە دەنگ دەبەت و قەت دژی دەسەلات و زەنگین هەناستە.
تاکگەرایی: ئەم ئایدیالەژیایە فەە لە تاک دەکات بەوەی بتانە ئامانجکانی بەدەست بەنەت، هەردەم بە دوای ئامانجی قورس و گەورەو بەت، بەوەش تاک خەی داوەتە سەر چەقووی بە ئیش، ئەمەش لە بەرژەوەندیی دەسەلات و زەنگینەکانە. ئەمە دژی کەمەگەیە، چونکە هەر کەس بە خەی کار دەکات. بەکاربردن (یان شت بکەە تا دەش دەبی) لە بەرژەوەندیی زەنگینەکانە. دروستبوونی ئەو هەموو مەلە، خەك بە ئەوەی پەویستی بە شت بەت دەیکەەت.

خەزان و بەرهەم و ەەفتاری مرەف

کارەیلی دواتری مارکس لەسەر کەمەگە بوو، نەک تاک. پەی وابوو کەرتی پیشەسازی تاک دەچەوسەنەتەوە و کەمەگەش تەک دەدات. بە نموونە، ئەوانەی لە کارگەیەک کار دەکەن. ئەو هەموو شتە بەرهەم دەنن، ناویان لەسەر نانووسرەت و پارەیەکی زەر کەمیش وەردەگرن لەچاو ئەو قازانجی خاوەنکەی دەیکات. ئەمەش تاک نەک هەر لە خودی خەی دادماەت، بگرە لە کەمەگەش. سیستمی سەرمایەداری بەهای تاک ناهەەت، هەموو شتەک لە تاک تەنانەت خودی خەیشی دەبەسترەتەوە بە پارە، بەوەی چەندی هەیە. ئەمانەش کار دەکەنە سەر ئەزموون و ەەفتاری مرەف. بنواەە دەوروبەرت، وردبەوە، بزانە ەەفتاری مرەف چەنە.

مارکسیزم و ئەدەب

خەزان تەمایەکە هەردەم لە دەقی ئەدەبیدا دووبارە دەبەتەوە. تیەری ەەخنەییی دەروونشیکاری دەنەەتە دەروونیی تاک وەک بەرهەمی خەزان، بەەام تیەری مارکسیزم دەنەەتە کەشەیلی دەروونیی تاک وەک بەرهەمی دەخی مەژووییی و مەتریەل (لەیس، ۲۰۱۵). سەیری (پارە) بکە، چ تاکەک بەرهەم دەنەەت؟ تاکەکی وابەستەی پارە باشە بە ئابووریی سەرمایەداری، بەەام بە خودی تاک و کەمەگە باش نییە، چونکە تاک دەسوە، هەر غار دەدات و هەر ناگاتە.
بەپەی تیەرەکە (لەیس، ۲۰۱۵)، ئەدەب جیهانەکی ئیستاتیکا و بە کات نییە، بگرە وەک هەر مانیفەستەیەکی تر، ئەدەبیش بەرهەمی دەخی

ئابووری/کۆمەڵایەتییە، بەرهەمی ئەو کات و شوێنەیە لێی دەتە نووسین، جا نووسەر ئاگای لێ بێت یان نا.
خوێندەزانی مارکسیزم بە دوو شێوە دەوانن ئەدەب چونکە پێیان وایە ئەدەب هەنگدانەوەی دۆخێلی مێژوویی و مەتریالییە. یەک، کارێ ئەدەبییەکە هەنگاوە پاشتی ئەو ئایدیاڵۆژییەی ئەم سەردەم بکات؛ دوو، هەنگاوا لە خوێندنەر بکات خوێنە بگرێت لە ئایدیاڵۆژییەکە. زۆر تەکست هەن، هەردووکیان دەکەن. بە شک، ئەدەب هەڵگری ناوەڕۆکی هیچ ئایدیاڵۆژیایەک نییە، بەڵام مارکسییەکان فۆرمەکەی بە ئایدیاڵۆژیا دادەنێن، وەک فرەمی ڕیالیزم، سوریالیزم، مۆدێرنیزم، هتد. لەیس (٢٠١٥) دەڵێ ئەگەر ناوەڕۆک (چی)ی ئەدەب بێت، ئەوا فۆرمەکەی (چۆن)ەکەیەتی.
با بڕینە سەر هەندە لەو پرسیارانەی خوێندەزانی مارکسیزم دەیکەین لەمە دەقەکی ئەدەبی. لەیس (٢٠١٥) دەڵێ ئەم پرسیارانە پوختەی تیۆری مارکسین لەمە دەقەکی ئەدەبی:
١-ئایا دەقەکە پاشتی بەهاگەلی سەرمایەداری، ئیمپریالی یان چینگەرایی دەکات؟ جا بە ئاگاییەوە بە یان نا. ئەگەر پاشتی هەر یەکەکیان بکات، ئەوە کارەکە کارنامەیەکی سەرمایەداری، ئیمپریالی یان چینگەرایی هەیە. ئیشی خوێندەزە بە ئەمە بخاتە ڕوو و خوێنەی لە بگرێت.
٢-ئاخە کارەکە خوێنەیە لە دژی سەرمایەداری و ئیمپریالیزم و چینگەرایی؟ چۆن کارەکە سەرکەنەی ئەو سیستمانە دەکات؟ چۆن دژی هەژیلی چەوسێنەری ئابووری/کۆمەڵایەتییە؟ ئەگەر کارەکە خوێنە بێت لە دژی ئەم سیستمانە، یان وامان لە بکات خوێنەیان لە بگرین، دەکرێ بڵێین کارەکە کارنامەیەکی مارکسی هەیە.
٣-ئایا کارەکە بە هەندە سەر پاشتی کارنامەی مارکسی دەکات و بە هەندە سەریش پاشتی سەرمایەداری و ئیمپریالی و چینگەرایی دەکات؟ ئەگەر وا بێت، دەکرێ بڵێین کارەکە ململانەی ئایدیاڵۆژی تێدایە.
٤- چۆن کارەکە هەنگدانەوەی باری ئابووری/کۆمەڵایەتیی ئەو سەردەمەیە کارەکەی تێدا نووسراوە، یان ئەو سەردەمەی ناو هەمانکەیە، هەروەها هەنگدانەوەکان چیمان پێ دەڵێن لەبارەی مێژووی ململانەی چینەکان؟
٥-کارەکە بە چ شێوەیەک خوێنەیەکە لە دژی ئایینەکی هەکخراو؟ واتە، چۆن ئایین لە کارەکە وا لە کارەکتەرەکان دەکات بڕگەی سیستمی چەوسێنەری ئابووری/کۆمەڵایەتی بگرن و بە دەنگ بن؟
مەرج نییە هەر پێنج پرسیار جێبەجێ بن لەسەر دەقەکی ئەدەبی. مەرجیش نییە خوێندەز تەنە ئەم پرسیارانە بکات. دەکرێ پرسیاری تر بوروژێنێت، بەپێی دەقەکە. مەرجیش نییە خوێندەزان، کاتێ دەقەکی

ئەدەبی بەپێی ئەم تیۆرە شی دەکەنەوە، هەمان بۆچوونیان هەبوو. دەشڵێن ئا و خوێندنەوە و لێخنینی جیاوازیان هەبوو لەسەر دەقێکی ئەدەبی.

لێمانی مرۆڤی هەرزان بە هاوکێشەی تیۆری لێخنینیی مارکسیزم ئایدیۆلۆژیەکان لە لێمانی مرۆڤی هەرزان

تاکگەرایی و بەکاربردن. لە لاپەڕە (٣٢)ی لێمانەکەدا دیارە تاک لێژانێ چواردە سەعات ئیش دەکات. لە لاپەڕە (١٢)دا تاک بە لێبڕتئاسا وەسف دەکرێت. بەهای مرۆڤی نوێ مرۆڤی هەرزان، وەک تیۆری مارکسیزم دەڵێ، بەندە بووی تاک چەندی هەیە و لێژانێ چەند سەعات ئیش دەکات. تاک هێندە هیلاک تام لە ژیانی ناکات، هەرچەندە هیچیان ئەمە بە گرفت نازانن، کارکردن وەک لێبڕت بووەتە شتێکی باو. ئەمەش وات سیستمی سەرمایەداری (کە بانک، کارگێڕیکی نوێ لێمانەکەیە، نوێنەرایەتیی دەکات) تاک بەکار دەبات بە مەرامی خۆی، بەرهەمی تاک ، وەک تیۆرەکە دەڵێت، بە بەرژەوەندیی سەرمایەدارە، نەک خودی تاک یان کەمەگە.

نیشتمانپەروەری. لێمانەکە باسی ساڵی ٢١٠٠ دەکات. هاوکات لەگەڵ خوێندنەوەی دەقەکە خوێنەر دەزانێت لە ئێستاوە تا ٢١٠٠ چی ڕووی داوە. لەشاوی گۆڕی کێچ لە دەیەی ٢٠٢٠ و ٢٠٣٠ بە ئاوەڕۆ؛ تەواوبوونی نەوت لە جیهان لە دەیەی ٢٠٤٠ و داماڵینی سروشت؛ لێشکۆژی لە دەیەی ٢٠٦٠؛ مردنی یەک ملیار مرۆڤ بەهۆی میشوولەیەکی کوشندە لە دەیەی ٢٠٧٠؛ زنجیرەیەک هەرشی گۆڕی چێشنی یازدەی سێپتەمبەر لە دەیەی ٢٠٨٠؛ دەیان شاری تر تێیاندا بەس خەڵکی هەژار لێناو دەچن. کەواتە دەستاتەیلی ئابووری/کۆمەڵایەتی/سیاسی هەردەم بەرنامەی هەیە بە بەکاربردنی هەژاران بە بەرژەوەندیی مەرامەکانی خۆیان. شێوازی بەکاربردنەکە لە ٢١٠٠ دەگۆڕێت. ئەگەر لە دەیەکانی پێشوو بە شێە خەڵکی هەژاریان بەکار بردبێت، ئێوا لە ٢١٠٠ خەڵکیان کردووەتە کەیلەی بەرهەمکانیان. کاتێ لێمانەکە دەخوێنیەوە، دەبینی خەڵک چەن بوونەتە کەیلەی بەرهەمکان (ئارگ، بەردی هەوایی، سکرین، تەپی بکوژ، بەرنامەیلی سافتوەر، هتد). بەرنی لومە، کارکتەرێکی لێمانەکە، دژی بکەیلەبوونی مرۆڤ لە بازنەی تەکنەلۆژیادا.

ئایین. بەپێی تیۆرەکە، ئایین لە بەرژەوەندیی دەسەڵات و زەنگینەکان، تاک بە دەنگ دەکات لە ئاستیان. بەڵام ئایین لە لێمانەکە، لەسەر دەستی شووشە و ئیمام حەکیم، دەبێتە ئالییەتێک بە بەخەبەرهێنانەوەی مرۆڤ. ئایین لە لێمانی مرۆڤی هەرزان لە

بەرژەوەندیی دەسەڵات و زەنگینەکاندا نییە، بگرە لە دژیانە. لە لاپەڕە (٢٨)دا بانگ دەپرسێت، "دەکرێ سەدیەک بگەڕێنەوە پاش بە . . . ئایین . . .؟" بەتەواوی دژی هەر بڕیارێکی ئایینییە بە چارەسەری خەکوشتن. بەڵام شووشە بیرۆکەکەی لە هەناوی ئایین و زانستدا دەنێتە ئارا بۆ ڕزگارکردنی مرۆڤ.
ئاستێ تێڕوانینا دەربارەت ئایین خاڵێک بۆ دەنگ دەکات (هەرچەندە ئاگەر بۆو سەیری خۆپشاندانەکان بکەین لە دنیا، دەبینین چی تر وانییە)، بەس نەپژاوەتە سەر کەنتڕۆڵکردنی نەفس لە بەرانبەر ئارەزووەکان. ئایین لە ڕەهانەکە باشترین ڕێی هەیە بۆ کەنتڕۆڵکردنی نەفس. لەرە دەبینین ڕەهانەکە پڕچەوانەی مارکسیزمە. بە شک، سەرچاوەی هەموو کێشەکان (نەفس)ی بەڕۆڵایە. سیستمێک، ئایدیۆلۆژیایەک، فەلسەفەیەک، بەرنامەیەک، هتد کەم پێ بڕێ لە ئیسلام باشتر بۆ بە کەنتڕۆڵکردنی نەفس لە بەرانبەر ئارەزووەکان.
ئاخۆ ڕەهانەکە ململانێی ئایدیۆلۆژی تێدایە؟
بڕوا. ڕەهانەکە لە یەک کاتدا ڕەخنە لە ئایین دەگرێت و پاڵپشتی ئایینیش دەکات. دەقەکە (میعراج)ی تەوزیف کردووە بۆ ڕەخنەگرتن لە هەندێ شتی باوی نێو ئایین، بۆ دروستکردنی پرسیار و گومان لە ئایین. کارەکتەری ئیمام، کە سەرەکی فەتوای ئیسلامییە، پێمان دەدرێت مرۆڤ نیە هەموو نوێژکەرێک بچێتە بەهەشت. هەروەها کارەکتەری مێتاڵ، ناموسڵمانە، پێمان دەدرێ مرۆڤ نیە هەموو ناموسڵمانێک بچێتە دۆزەخ. بەڵام پارادۆکسەکە لەرەدایە کە شووشە، موسڵمانێ و پاڕێزانی ڕەهانەکەیە، بیرۆکەکەی تەکفیرەکە لە ئایینی ئیسلام و زانست بۆ چارەسەرکردنی خەکوشتن. ئەمەی خوارەوە بەشێکە لە لاپەڕە (٤٣)ی ڕەهانەکە:
"شووشە کتێبەکانی فرانکلی خوێندووەتەوە، هی باوکی (لۆگۆسەرەپی)ش، ئیدیت وێسکۆفجێلسن. شووشە پێی سەیرە دەستەی لۆگۆسەرەپیی زەوی ئەمەیان پشتگوێ خستووە. ئەو ڕەتی دەکاتەوە بە تەواوی پشت بەو فەیلەسووفانە ببەستێ چونکە شکستیان هێنا لە ڕزگارکردنی مرۆڤ، پێی وایە، ئەم خەکوزییە بەری ئەو فەیلەسووفانەیە چەندان سەتەیە مرۆڤ داڕێن. شووشە زاناکانی ڕۆژئاوا دەتاسێنێت کاتێ دەڵێت ئەم بیرمەندانە مرۆڤیان گەوجاندووە، کاتێ دەڵێت دەروونشیکاریی فرۆید بەند بوو بە ئیرادەی خۆشیەوە، فەلسەفەی ئادلەر پڕوەست بوو بە ئیرادەی دەسەڵات و گرنگبوونی تاکەوە، کانت و نیچە و فۆکۆ و مارکس و ئەوانی تریش، پێش ئەوانیش ئەفلاتوون و سوقڕات و ئەرستۆ، هیچیان نەیانتوانی مرۆڤ ڕزگار بکەن، ئەوانە مرۆڤیان بەرەو پەپووتیی ئەخلاق و پووچگەرایی برد." .

کەواتە ئەمانەکە نەیتوانیوە خۆی لە ململانێی ئایدیۆلۆژیی ئایینی دەرباز بکات. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ باکگراوندی ئایینی و فیکریی ئەمانووس. بۆ زانیاری زیاتر لەسەر ئەم بگەڕێوە سەر باسی یەکەم لە بارەی جێبەجێکردنی تیۆری ڕەخنەییی دەروونشیکاری لەسەر مرۆڤی هەرزان، لە سەرچاوە لینکەکەیم داناوە.

خەزان

بۆچوونی تیۆری مارکسیزم، دەخی مەتریاڵ (پارە) کاریگەری هەیە لەسەر خەزان. لە ئەمانەکە، لە خەزانی (سامی سەرەکی)ەوە تێدەگەین کە پەرستنی پارە لایەن سامی دەبێتە هۆی تێکدانی خەزانەکەی. تەنانەت ناوی باوکی سامی (سەرە) واتە فرۆشتن بۆ ئینگلیزی، هەر بۆیەستی سامی هاوسەر و کچەکەی و دایکیشی هەڵاج دەکات لە پێناو ئیش و بەرژەوەندییەکانی.

لە خەزانی (بەرنی لوم)ەوە تێدەگەین پێکهێنانی خەزان هیچ بۆهایەکی نەماوە. بەرنی ناهێمەت منداڵیان ببێت، ئەویش بۆهەی ئەو دەخە مەتریاڵەی لە ٢١٠٠دا هەیە کە ژیانی قورس کردووە بۆ تاک. لەبەرهەندە خەزانی (بەرنی)یش تێک دەچێت.

با بڕین ئەمانی مرۆڤی هەرزان لە ژێر ئەم پرسیارەی تیۆرەکە ڕاڤە بکەین: ئاخە کارەکە ڕەخنەیە لە دژی سەرمایەداری و ئیمپریالیزم و چینگەرایی؟ چۆن کارەکە سەرکەنەی ئەو سیستمانە دەکات؟ چۆن دژی هەژیلی چەوسێنەری ئابووری/کۆمەڵایەتییە؟

بەڵێ ئەمانەکە دژی ئەو سیستمانەیە و ڕەخنەیەکی تونڕە دژی بەڵێبەتکردنی مرۆڤ، فێکردن لە تاک، دژی هەر دەستاتێکی چەوسێنەر. پەتای خۆکوشتن لە ئەمانەکە دەرهاویشتەی ئەو سیستمانەیە کە وا لە تاک دەکەن نەفسی بەڵێلا بێت. بانک، سیمبولی سەرمایەداری لە نەو ئەمانەکە، هانی خێڵ دەدات خۆیان بکوژن و دژی هەر چارەسەرکیشە بۆ ڕزگارکردنی مرۆڤ.

مادام وایە، با ئەو پرسیارە بکەین: ئایا ئەمانەکە کارنامەیەکی مارکسیزمی هەیە؟ نەخێر، لەبەرئەوەی شووشە، پاڵەوانی ئەمانەکە، دەبێ زانست و ئایین بیرکەکەی خۆی دەستەمۆنێت. لەسەرەوە باسم کردووە.

با ئەمانەکە لە ژێر هاوێنەی ئەم پرسیارە دابنێین: دەقەکە دژی ئایینە؟ نەخێر و بەڵێ. ئەم وێنامە بەگشتیە لەسەر ئاسبوونی نووسەر لە ئایدیۆلۆژیای ئایین، کە لەسەرەوە باس کراوە.

سەرچاوە

Lois Tyson (2015). Critical Theory Today: A user-friendly guide. Routledge.

فەلەستینی ئازاد: یانی چی؟* مازن کەمالمازن.. و: زاهیر باهیر

ئازادیی بە فەلەستین!! کە دەتوانێت بڕۆ ناو تەنانەت مستەر بایدن-یش بە گوڕەی بەچوونی تایبەتی خۆی ئەم داخوازییە پەسەندەکات … بڕۆام بەچی بە تەنها بە فەلەستینییەکان؟ وەڵامی ئەوەش ئاسانە: چونکە خۆکەکی سەرکوتکراون … بڕۆام لە ئاستییدا ئەمە یانی چی؟ ئایە ئەمە یانی ئەوەی کە حوکمی خاکدەکات دەبێت فەلەستینییەکان بن نێك ئیسرائیل: حوکمەانانی: پۆلیس ، پاسەوانی بەندیخانەکان، دادوەرەکان، لە سەدارەدەران، ئەوانەی کە گەمە بڕۆای گشتی دەکەن، دەستبژێرانی ئابووریناس و ئەوانەی لە بەشی دارایی دا کاردەکەن…. تەد دەبێت فەلەستینی بن … ئەوەش " دەستاتکی شەرعیانەیە" کە پەسەندی عەرەب بەسەر " هاووەاتیانی" دیکەدا دەکات، کە عەرەبن، بە تایبەتیش موسەمانن، کە دەتوانن خراپکاریی و کەڵگایی بەسەر غەیرە-عەرەب و دراوسێیانی غەیرە موسەمان یاخود تەماشاکەران، بکەن….

مرۆیانە نییە داوا لە فەلەستینییەکان بکەیت دوای چەند تەمەنێك کە خراپیان بەرانبەر دەکرێت و تا ڕادەیەك لە لایەن هەموو کەسکەوە یاریپیان پێدەکرێت، ئیتر جوولەکە یا موسەمان بێت ، ئیسرئیلی یاخود عەرەب بێت، کە ئاوا بیرنەکەنەوە…

وەسفی تە بە ئەم بارودۆخە، دەکرێت ئازادیی بوونی دەوڵەت بێت ئەگەر تە یەکەك لە سوودمەندەکانی ڕەکخستنی نوێی بەرتەلەکان بیت. بڕۆام ئەوانەی کە لە بەندیخانەکاندان، لە خانووە سەر بە پووش و لەوحگیراوەکانا دەژین ، لە جەرەکانی کامپە زۆرەملێیەکانی وەکو خستەخانەکانی نەخشی دەرونی و عەقڵیی، ئایا هەمان شتە یاخود خراپتر…؟

باوەڕت بێت یا نا، سەرکوتکردنی خۆکی لە لایەن حەماسەوە خراپترە و زۆر دەندانەتر لە هی ئیسرائیل..... فەلەستینییەکان دەتوانن نازایی دژ بە سەرکوتکردنی ئیسرائیل بکەن، بڕۆام نێك دژ بە حەماس .

پاش قوربانیدانی یەك ملیۆن كەس بە بەدەستهێنانی سەربەخۆیی، وەكو گەنجەكی جەزائیری وتی، ئەم گەنجانەی جەزائیر زیاتر قوربانیدەدن بە دەربازبوون لە دەوڵەتە سەربەخۆیەكیان، تاكو بگەنە خاكی سەركوتكەرەكەی پێشتریان و دووبارە ببنە فەرەنسی.
ئەوە خاڵەكی كۆنالیزم نییە، خاڵەكی گەورەیە دژ بە دەوڵەتەكە، هەموو دەوڵەتەكان، هەموو جەرەكانی ، لەگەڵ یان با " ئازاد" بێت یا نا، " كۆنی" بێت یا نا ….
ئیسرائیل دەوڵەتی داگیركەرە؟ كە هەیە نكۆی ئەوە بكات!!
بەڵام ئایا كەسێك دەتوانێت خەیاڵی ئەوە بكات یاخود ئەوە بڵێت كە دەوڵەت داگیركەر نییە، كۆنیال نییە؟ بێ گومان دەتوانین …. هەموو دەوڵەتە " لاوازەكان" خەیاندەپارێزن لە هەڵشكردنە سەر دراوسێكانیان و خەیان دەگرن لە داگیركردنی نەتەوەكانی دیكە كە دەتوانن سەركەوتوانە بەرگری لە خەیان بكەن ….بەڵام بە بەدبەختی كەسێك ناتوانێت بڵێت و دنیابێت كاتێك كە بەهێزتر دەبن لە دراوسێكانیان، چۆن ڕەفتاردەكەن…..كە دەتوانیت دنیابێت لەوەی پیاوانی دەوڵەتی ئازادی فەلەستین، یاخود جەنراڵەكان هەوڵی داگیركردنی درواسێیانی عەرەب و غەیرەعەرەب، ئەگەر بتوانێت، نادات.
لە وشەیەكدا: دەوڵەتی فەلەستینی یانی ئازادیی نییە، تەنانەت خۆشگوزەرانی باشتریش نە بە فەلەستینییەكان، هەتا بە دراوسێكانی هەموو كەسی دیكە، نییە ….
دواوشە بە خەڵكانی گەنج كە عاشقی نەژاد، نەتەوە، دین …تد ی دایك و باوك و باپیرانیانن و ئاوا بیردەكەنەوە كە باشترە لە وانی دیكە و شایستەی سەركەوتن و كۆنترۆكردنی هەموو كەسێكی دیكەن، تە زەر ئەلتەرناتیفی گونجاوت هەیە كە لەیان هەبژێریت، بەڵام ئەناركیزم یەكێك نییە لەوانە!!!
مازن كەمالمازن

- ئەمە وتارێكی مازن كەمالمازنە، ئەناركیستێكی چالاكی سوریایە كە سەبارەت بەم شەڕەی دوایی لە نێوانی فەلستینییەكان و ئیسرائیلد لە 06/05/21 ڕوویدا، نوسیوێتی. منیش بە هەی بەهەزیی و باشی وتارەكەوە لە ئینگلیزییەوە كردومە بە كوردی.

24/05/2021
و: زاهیر باهیر

بەسەرکردنەوەیەکی کورت بە ڕۆمانی قسمەت.. شەماڵ بارەوانی

یەکەم دیمەنی ڕۆمانی"قسمەت" بەرە دەست پێدەکات
"هەندێک لەو کەسانەی لەو کافێیەی نزیک ئەو شوێنەی کە قسمەت خەکوژ"انتحار"ی تێدا دەکات. دەیگێڕنەوە کە" شەو بوو. قسمەت بەختیی و منداڵێکی تەمەن دووساڵانو دانیەکیری شیرخۆرەو بەختراپی بەرەو ئاستەی ڕووبارەکە نزیک بوویەوەو نەعلەکانی و دووانتر ئەو ماکسیمەکەی بەری داکەندن و سکەکەی کە دووگیانی پێوەدیاربوو وەدەرکەوت. منداڵە شیرە خۆرەکەو ئینجا ئەوەی دوو ساڵانە و پاشان خۆیشی خستە ناو ڕووبارەکەوە".

قسمەت

کەنووسەر ڕۆمانەکەی بەناوی ئەمەو ناوناوەو لەسەرەتای چیرۆکی ڕۆمانەکە تا کۆتایی ئامادەگی و ناو وجودی دەبێت،
ئەو ژنەکی کوردی فەیلیە. بەو چەشنە شەوەک بەیار دەدات کۆتایی بەژیانی خەی بنەت ، بەیارە مەترسیناک و هەڕەکەی دەکاتە کردار و کچەکەتەمەن دووساڵ و منداڵە شیرخۆرەکەیشی لەسەر پردی دیجلە داوێتە ناو ڕووباری دیجلەو دواتر خۆیشی دەهاوێژێتە ناو ئاوەکەوە،

ڕۆمانی "قسمەت". ڕۆمانەکی تری ژنە نووسەری عەراقی"حەورا ئەلنیداوی"ە، یەکەم چاپی لەساڵی٢٠١٨ لە بەاو بووەو.نووسەر ڕۆمانەکەی بەسەر سێ بەش دابەشکردووەو چیروکی ژیانی ژیانی خانەوادەیەکی کوردی فەیلی تێدا باس دەکات و لە مێژووی ژیانی عەراق دەدوێت لەساڵی١٩٥٠،تاوەکو٢٠٠٩.
ئەو خانەوادە کوردە فەیلیە، کە لەساڵی١٨٧٣ لە هەرەمی لەرستان لەترسی والی ڕایانکردووەو لە بەغدا گیرساونەتەوە. پشەوی ڕۆزا شای پەهلەوی بێت و ئەو هەرەمە بخاتە ژێر حوکمڕانی خەی وبیخانە سەر ئێران و هەوڵی سینەوی ناسنامە نەتەویە کوردیەکەی و سیمای کوردبوونی هەرەمەکە بدات و بە پارسی و ئێرانی بوونی بکات.

خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەی ئەو ڕۆمانە، ئازار و موعاناتی کوردە فەیلیەکانی دەبینێت، کە چ شەوازەکی هەڤانەو نامرۆڤانە لەلایان بەعسیزمەوە ڕوو بەڕووی چەوسانەوەو ئیبادەو ڕەشبگیری و مەرگ و

دەربڕی دەبنەوە.
کوردە فەیلیەکان لە سەردەمی بەعسیەکان و لەلایان ئەحمەد حەسەن بەکرو دواتر سەدامی گەورە بەگشتی توشی چەوسانەوەو ئاوەدوونانکی زۆر هەمەجیانەو کوشتن و عیدام کردن و دەرکرد بوون، لەساڵی١٩٧٠ ئەو کاتەی بەعیسەکان حوکمەانی وڵاتیان دەکرد، تاوەکو ٢٠٠٣و کاتی ڕوخانیان، دەیان هەزەمەتی پاکتاوی و چەوسانەوەو لەناو بردنی کوردانی فەیلیان ئەنجامداو ناچاریان کردن وڵات جێ بهێڵن و بەزۆری و لەژێر فشار و تیرۆر و تەقاندندا . لە زەدی هەسەنی باو باپیرانیان دووریان دەخستنەوەو حزبی بەعس بەیاری بە بەشکردنی کوردە فەیلیەکانی لەناسنامەی عەراقی بوون دەرکرد و بە ئیرانی هەژماری کردن و بە شێوەیکی بەرنامە داڕێژراوانەو هەڤانە کەوتە کوشتن و عیدام کردنی کوردە فەیلیەکان،
لەشارەکانی بەغداو خانەقین لە١٩٧٩ دوای ئەو دوو شارە ، ئەو هەڵمەتە بەربەریەی گواستەوە بە شارەکانی تریش و لە دەرەنجامی ئەو کارە وەحشیگەرانەی بەعسیە فاشیەکاندا ٣٥٠کوردی فەیلی ئاوارەی ئێران بوون و زیاتر لە پانزە هەزاریشیان ون و بە سەرو شوێن بوون و حزبی بەعسی عەرەبی کەکوژو ئیبادەی کردن و تەنانەت تا ئێستا تەرمەکانیشان نەدەزراوەتەوە.”ساڵی ١٩٨٠زۆرترین ئاوەدوونانەی ساڵی١٩٧٥، لەسەردەمی سەرکەی ئەوساتە”ئەحمەد حەسەن بەکر”دەستی پێکرد…دواتر ساتان خانەوادەی عەراقی کەکرانەوەو دەکران و نەدرانە سنووری ئێرانەوە بە بیانووی تابعیەت و لایانگری ئێران… بەڵام من نەم دەتوانی لەوە تێبگەم بۆچی ئەمە ئێرانین خۆ ئەمە پێش هەموو شتێک کوردین، ئەگەر هاوڵاتی عەراقیش نەبین سەرەڕای ئەوەی هەموو ژیانی خەمان وا بەسەرکرد بەڵام بەگشتی چیە لەسەر ئێرانی بوونی ئەمە ئەو ئێرانەی هەرگیز پشتوێی لەژێرکی ساردو سێی بەفراوی زستاندا بمانترەنجێنێ سنورەکانی و بە خۆشکەبمان خزێننە ناوییەوە نەمان بینی بوو”.

بەو چەشنەی کوردەکان ڕووبەڕووی هەڵمەتی کوشتن و ئاوەدوونان و زەوتکردنی ناسنامەدەبنەوە.
لەوڵاتێک لەوتەی دروست بوونییەوە کورد دەچەوسێنرێتەوەو هەوڵی سینەوەی کورد بوونی دەدات و کورد بوون وەک تاوانێک سەیری دەکات و بەردەوام گەورەو بچوک و جەوان و دان عەمرو ژن پیاو منداڵ و تاکی کورد دەکات بە سوتەمەنی و قوربانی ئاژدەهای بیری عروبەی شۆڤێنی و هەگەز پەرست و لەسەر نیشتمانی هەسەنی خۆت. داگیرکەرانی و مەژوو و خاک و کلتورت. دەرت دەکەن و دەتکەن بە پەناهەندەو

سەرگەردان و پەرش و بڵاوی دنیات دەکەن و وەک ئاژەڵێک دەت ئاخنە ناو پاشووی ئۆتۆمبیل و ئادەستی چارەنوسکی نادیارو دەوزمەیکی دە ڕەق و سنووریکی مین ئاژکراو بە بۆمب و مەرگت دەکەت و بە غەریبی و نامەیبت دەسپێرن "لەو شوێنەی کە یەکەم وەستگەی ئاگواستن و دەرکردن و کۆچکردن مان بوو،ئەفسەرو سەربازێ دە ڕەقکانی ژێمی بەعس کەیان کردینەوەو دەیان بە ڕەزی و جوێنی ڕەگەز پەرستانەیان ئاماستەکردین و هەندێک لەخانەوادەکان بە جێی نووستنەوە هێنرابوون بۆ ئەو شوێنەو کچێک بەجێی خۆتنەوەبوو، جڕکی نیمچە ڕووت و هەموو ئەعزای بەدەنی بەدەرەوەبوو... یەکێک لەژنەکان سەرپۆشکەی خۆی وە دا تاوەکو جەستەکەی خۆی داپۆشێت و لەسەرنجەکان بەدووری بگرێت. لەوانەیە ئەو دووایین شەوازی پێشینی ئەو شەوازەی جە و بەرگ بەت بۆ شەوازە وروژێنەرو و پاژنەی پێاوەکانی بەرزبەت ئیتر دوای ئەوەی دەگەین بە ئێران. لەوە بەشوێیکی ڕەهاو بەپێی یاسای مەزهبی لەچک و باڵا پۆشی بەسەر ژن و کچەکاندا دەسەپێندرێت...لەسای یاسای باڵاپۆشی زەرداری و ناچارکردنی ژن و کچەکان . لە ئێران ژن و کچەکان بوونەری ئەویان نەدەکرد بەشکی قژیشیان دەرخەن وەک دوایی دەبینن چەن ژنەکان جاێ یاخی بوون و پێ گیری نەکردن دەدەن لەدژی ئەو حوکم و یاسایێ بەزەر سەپاندنی باڵاپۆشی و لەچکی کەماری ئیسلامی ئێران...

بەو شەوێیە دەستیان کرد بە دەرهێنانی یەکێ یەکێ لەخانەوادەکانمان و پاشان فەرمانیان کردین سواری پاشووی پیکابەکان بین. کە پێشووتر بەمان ئامادەکرابوون...لەگەڵ کۆتایی کاژەکانی بەیانی گەیشتینە ئەو خاڵەی ئەوان دەیان ویست.ئەفسەرەکانی ئەمن و ژێمی بەعس دابەزین...ووی چەکەکانیان ئاماستەکردین... یەکێک لە ئەفسەرەکان گوتاندی و بەدەست ئاماژەی کرد:
ئەو چیایە لەوە دەبینن، بڕەن تەی بپڕێنن و لەو دیوی دەگەن بە خومەینی و ئەو چاوەڕێتانە...ئەمەیان لەسەر سنوور بێ بە حاڵ و ماڵی و سەرگەردانی لەناو کەبەی موشەک و مین و برسیەتی و ساردی جە هێشت...
هەزاران مرۆڤی بەتەمەن و ژن و منداڵ لەو کێڵ و دەرکردنەدا. زەربەی لەڕگە بوونە قوربانی بە ئەوەی تاوانکیان ئەنجام دابێ، تەنها ئەو ڕەگەوتە بایەلۆجیە نەفرەتیە نەبێ کە لەدەرەنجامی دا بەکوردی فەیلی لەدایک بوون".
ئەو ڕژێمە دەندە شەقنیەی بەعس تڕ و وشک یپەکەوە دەسوتان و ڕەش و سپی پارەزراو نەبوون لەدەست دەسەاتە دەندییەکەی و هەر کەسێک بە پێی ئایدۆلۆجیا عروبە ڕەگەزپەرستیەکەی بەعسیزم نەجوابایەوەو

بەعسیەتی نەکردبا بە ڕەباز و ئەقیدە،هەمان چارەنووسی کوردی دەبوو و مردن و دەرکردن و تراژیدیا چاوەڕێی دەکرد" دەرکراوان هەموو کوردانی فەیلی نەبوون. تەنانەت زەربەی بە بنەچە ئێرانیش نەبوون وەک ئەوەی حکومەتی عێراقی بانگەشەی دەکرد و زەرەکیان خانەوادەی بە بنەچە عەرەبی بوون و ژمەی بەعس دەیویست بەهەر هەکارێک لە هەکارەکان لەیان ڕزگاری بێت".
ئێرە بۆچی دەبێ لەسەر بیرو باوەڕو ناسنامەی کورد بوونت ووبەووی جینۆسایدو تەرحیل و ئاگواستن و کوشتن ببیتەوە؟
بۆچی دەبێ بەو شێوە دەندەیە کورد لەناسنامەی هاوڵاتی بوونی بەبەشکرێت و نەتەوەیتر خۆی لە بکات بەسەردار و کوردی تەنها وەک پاشکۆو خزمەتکارو سەبارو جاشی فیکرەی عروبەو عەرەبە شۆڤێنیەکان قبوڵ بێت و هەر کوردێک بێ نەخێر من کوردم و کولتور مێژوو و فەرهەنگ و هەموو شتەکم لەهی عەرەب جیاوازم و ئەو کاتەی من لەسەر ئەو خاکە دێژیام و خاوەن خاک وماڵ بووم کە پەی دەڕەن عەراق ، حوشترەکی عەرەبیش لە نەبوو و ئێرە هەزاران ساڵە کوردی لە دێژیت و ماڵی کوردەو عەرەب بەشێوەی شەڕو داگیرکاری و کۆچەری و لەقەوماوی و چەندین شێوەو سیاسەتی تروە هاتوون و ئەوە خۆیان کردووە بە خاوەن ماڵ و کوردیش بە میوانێکی ڕەزاگران یا خود بێگانەیەکی نەخوازراا!!"بۆچی دەبێ کەسێکیتر بێیار لەبارەی شەڕو ووی نیشتمانم بدات؟ چۆن ئەو دەسەڵاتەی بە پێیدا بوو من لە نیشتمانەکەی دابەنێت...کاتێک منیان لەڕێگی خۆم دەرهێناو فڕێی کەناری غوربەتیان دام و لەناسنامەو تەمەنی خۆمیان داچەاندم، کفرم کرد بە هەموو مێژووەکەیان،سنوورەکەیان، ئێتیماو شانازییە پەو پۆچکانیان ، ئەو دیکتاتۆرە دەڕەقانە ئەمەیان بەتەواوی فڕامش کرد. لەڕاستی دا من خودی نیشتمانم کە لەسەر دوو پێیکانی دەڕوات".

بەوچشنە کورد لەناو ئەو وڵاتەی پەی دەڕەن عەراق جگە لە دەرکرن وزەوتکردنی ماف و لەسەندنەوەی ناسنامەو ماڤەرانی و ئێنفال و هەڕەکست هیچیتری نەبینیوە
دواجارو لەساڵی ٢٠١١لە پەڵەمانی ئەو وڵاتەی تائێستاش دەمان چەسێنێتەوەو ماف و کەرامەت و خاکمان پشێل دەکات، دان بەوەدانەدرا کە لەسایەی ئەو عەراق و سەدام و بەعسی عەرەبی شۆڤێنیەوە لەساڵی١٩٨٠دا کوردانی فەیلی لەلایان حزبی بەعسەوە ووبەووی پاکتاوی ڕەگەزی و کەمەکوژی بوونەتەوەو کەکوژکراوان.

ڕەمانی قسمەت، چیرۆکێکی ئەفسانەیی یاخود حەکایەتێکی خەیاڵی

وفەنتازی نییە و نووسەر لەخەیاڵی خۆیەوە دایشتبێت و هەنیبێتەوە، ئاستە هەموو داستان و ڕۆمان و چیرۆکێک هەرچەند واقعی بێت و حەقیقەتێکی بە هەبێت، بە گومان نووسەر خەیاڵ ئاوێتەی چیرۆک و گۆرانەوکان دەکات، نووسەری"قسمەت"یش بەتەکنیکردنی فەنتازیا بەمەبەستی تەشویق و زیاتر ئازانەوە ڕۆنقدارکردنی گۆرانەوکەو بەتەواو کردنی چیرۆک و ڕووداوکان ئەو شێوازی ئاوێتەکردن و تەکنیکشکردنی فانتازیاو واقع. هەرئەو تایبەت مەندی و شێوازیشە کە نووسینکی ئەدەبی لەگۆرانەوێکی مەژووی وشک و ڕووت و بێ گیان جیا دەکاتەوە.

خاتوونە نووسەر ئەوەی باسی دەکات مەژوو و ڕووداو چیرۆکی ئاستەقینەی ژیانی هەموو کوردانی فەیلیە،کە بەدەست ژەمی بەعس و سەدامی دیکتاتۆر، دەیان تاڵی و ناسۆری و دڕبەری و چەوسانەوەو تراژدیایان چەشتووە،
نووسەر لە گۆرانەوی چیرۆکی ڕۆمانکەیی و لە داشتن و گۆرانەوی ڕووداوکان پشتی بە ڕووداوکانی مەژوو و ئەو نووسین و بابەتانەو بەستووە کە لەسەر ئەو تراژدیاو چەوسانەو دەرکردن و کۆکوژیەی کوردە فەیلیکان نووسراون و لە پەرتک و گۆڤار و ڕۆژنامەو سایتە ئلیکترۆنیکان بەاو کراونتەوەو بە ئەو مەبەستیش سەردانی گۆڕ شوێنی کردووە تازانیاری زەدتر لەو بارەیەوە کەبکاتەوەو لە ڕۆمانکەی پشتیان پێ ببەستێت و بابەتکەی پشت ئەستوورترو دەوڵەمەندتر بکات و دووای ماندووبوون و هەوڵ و شەو نخوونی و گۆرانکی زەر. لەکتایدا ئەو کارە ئەدەبییە ناوازیەو ئەو داهێنانە مەزنی خەیمان لەدوو توێی شاکارکی ئەدەبی و لەژەر ناونیشانی" قسمەت"وە پێشکێش بکات و خەرمانیکی تری ئەدەبی جیاواز بخاتە سەر کتێبخانەی مرۆقایەتی و بە دنیای نووسین و ڕۆشنبیری بسەلمێنێت کە ئەو وەک ژنک هیچی لە پیاو کەمتر نییەو خاوەنی بەهرەیکی بەرزی نووسین و داهێنانی ئەدەبییەو شایانە پێی گوترێت ژنە داهێنەرو نووسەر و پێنووسە بوێژدان و سەرکەوتوو و لێهاتووکە.

چیرۆکی ڕۆمانکە باسکردنە لەخانەوادەیکی کوردی فەیلی، نووسەر لەڕگەی چیرۆکی ئەو خانەوادە کوردە فەیلیە باس لە کەچکردن و کۆشی ناسنامەو هەموو ئەو ئازارو نەهامەتیانە دەکات کە کوردانی فەیلی ڕوو بەڕووی دەبنەوە.

قسمەت
چیرۆکی چارنووس و دڕبەدەری و تراژیدیاکانی کوردانی فەیلیە.

داستانی تراژیدیای نەتەوەیەکە"کوردانی فەیلی"لەسەر دەستی عەرەبە گەگەز پەرست و شۆڤینیەکان تووشی پاکتاوی گەگەزی و سینووی ناسنامەدەبن.

قسمەت.

تراژیدی نامەیە، گەمانەکی ئینترپەلەجیە،
نووسەر بەوردی باس لە نەهامەتی و ئازارو ناگەو داودوونان و کەمکوژکردن و کەچکردن و
ناسنامەو ژیانی گەژانەو زمان و یادگەی چیایی و بنەچەو کولتورە کوردەواریە گەسەنەکەی کوردانی فەیلی دەکات .

خانەوادەی "مەلا غولام عەلی گەحیم"کوردی فەیلی شیعە مەزهەبە لەماگەکدا دەژین لە گەرەکی"الدهانة". لە بەغدای پایتەخت، پەشووتر ماگە جوگ پەش کەچکردنیان لە کەتایی چلەکانی سەدەی ڕابردوو بە وەاتی ئیسرائیل تەیدا نیشتەجە بوونە،
ئەو گەرەکەی پەشووی عەرەبی هاوردە ڕووی لە بکەن و تەیدا ئاکنجی بن، لەکەنەو زەربەی دانیشتوانەکەی جوو کریستیان بوون.
چیرەکی چارەنووسی خانەوادەی مەلا زەر لە چیرەکی چارەنووسی ئەو خانەوادە جووە دەکات کە پەشووتر لەو خانووەدا ژیاون. ئەو خانەوادە فەیلیە کوردە هەمان شووی ستان و هەزاران خانەوادەی تری کوردی فەیلی لەلایان حزبی بەعسی دیکتاتەر و فاشیست دەچەوسەندرەنەو ناسنامەیان لە دەستدرەتەو دەربەدەرو ئاوارە دەکرەن، بە پاساوی لایانگریان بە ئەران، ئەو چارەنووسی کورد بووە بە درەژایی مەژووی درووست بوونی ئەو دەوەتەی پەی دەلەن عەراق، هەموو سەرەک و ژەمە یەک لەدوای یەکەکانی لە یەکەم پاشاوە، تا ئەستاکە هەچی لەدەستیان هاتبە و بەیان چووبەتە سەرو گونجاو بووبە درەخی و کەم تەرخەمیان نەکردووە لە داگیرکردنی خاکی کورد وسینووی ناسنامەکەیی و دەست بەسەرداگردتنی ئازادی و مافەکانی و شەواندنی زمان و کەلتور و مەژووکەی و ئەنجام دانی تاوانی جینەسایدو کەکوژی و کیمیاباران و ئەنفال و خاپوورکردنی هەزاران دەهات و بەردووماکردنی شارەکانی و دەربەدەرکردنی کورد. هەکامیان هاتبەتە سەرحوکم و جەوی حوکمەانی گرتبەتە دەست و بەی لوابە، سەلماندوویەتی کە سەدامەکی تەمام عەیارە لەفاشییەت و گەگەز پەرستی و پەوەکردن لەسیاسەتی پاکتاوکردن و تەعریب کردن و کوشتن و سینووی کورد،شیعە و سونە، ڕاست و چەپ و نەتەوەگەراو ئیسلام گەرا و لائیک و عیلمانی و -مەزهەبی و عەدەمی، کەماری و پاشایەتی، هەموویان لەبەرامبەر کورددا یەک ئەقیەت و کەمەک دەم و چاوی

جەراو جەر و سیاسەت نەگەن.

ئەو وەاتەی لەوتەی لەدایک بووەو هاتوتە بوون هەر دەمی زەویەکی بە نەفرینی ئاسمان کەوتووەو ئەهریمەنی شەڕانگێزی بەڕێنی داوە کە هەرگیز دەرفەت نەدات ئاسایش بخایەوە ببینێت و لەچنگ کەبەی دەوزمەی جەنگی مەزهبی و تائیفی و گروپە چەکدار پەرست تووندڕەو و میلیشیاکان و کەشەی تیرۆر و کوشتن و بە دادی و گەندەڵی و قەیران قورتاری نەبێت و تارمایی تاریکی و فەوزاو و کەشەو ناکۆکییەکان یەخەی ئاسمانەکەی بەرنەدەن و ژیان تێیدا هەموو دەم بە تونەڵکی ڕەش و تاریک و تابڵێیەکی خوێناوی داپۆشرابێت.
خانەوادەکەی مەلا غولام جارێک لەسەر مەزهبی بوون و هەزار جار لەپێناو کوردبوونەکەیان.ووبەووی ئەو هەموو تراژدیەیاو کارەساتە دەبنەوە، ڕاستەغولام کوردێکی مەزهەبو شیعەیە وەلێ ئەو زۆر پابەندی و مەزهەب و ئاییندارییەوە نییە" ئەو لەگەڵ ئەوەی زۆر ئاییندار نەبوو و هەندێک جار نوێژی دەکرد وهەندێک جاریش نەیدەکرد..بەڵام ئەو پشتوانکانی خۆش دەویست و بەوای وابوو کە زۆری عەراق پیرۆزە بەخۆی و نەوەکانی چونکوو ئەولیاکانی خوای تێدا نەژراوە، ئەو هەرکاتێک هەستی بە ناڕەحەتی بکردبا سەردانی نەجەف یاخود کەربەلای دەکرد بە سەردانی کردنی ئەو کەسانەی کە ئەو بەوای وابوو ئەوان واسیتەکار و نەوانکاری نەوان ئەم و خوان، تەنانەت سووربوو لەسەر سەردانی کردنی موسای کازم کاتێک دەرفەتی بە بگونجابوایە"

خانەوادەی مەلا غولام عەلی.
دوای دەرکردن و کۆچکردنیان لەنەوان سنووری عەراق-ئێراندا دەگیرسنەوە، مەلا غولام بو یەکەم جار هەستکرد بە نامۆیی دایدەگرێت و هەستی ئەوەی لا دروووست دەبێت، کە ئەو بگانەو خەڵکی سەر ئەو هاسەرێە نییە، عەراقی فەوزاو تیرۆر و چەوسانەوەو فاشییەت دەریان دەکەن و ناسنامەیان لە دەستنەوە بە پاساوی لایانگریان بە ئێران، ئێرانی کەماری پێتی سەدارەو کوردکوژی و مەزهەبی و مەلالی ئاخوندەکانیش ڕێتی دەکەنەوە لەخەیان بگرن و ڕۆگەزنامە بەخۆی و خانەوادەکەی ببەخشن بە بیانووی عەراقی بوون و ئێرانی نەبوونیان.

چەند دەڕێک لەبارەی نووسەرەوە.
حەوراء ئەلنەداوی نووسەرو ڕۆمانووسێکی بەڕۆگەز عەراقیەو لەوەاتی دانیمارک پەگەیشتتووەو ئێستا لە لەندەنی پایتەختی بەریتانیا دەژیت، لە ئەگەستسی ساڵی١٩٨٤لە بەغدا لە دایک بووەو ژیانی هاوسەرگیری لەگەڵ "نەشئەت ئەکرەم"ی یاریزانی عەراقی پێکهێناوە.
لەپاڵ ڕۆمانی قسمەت، نووسەر خاوەنی ڕۆمانی"تحت سماء

کوبنهاغن"ە.کەیەکەم چاپی لە ساڵی٢٠١٠لە دەرچوو.

.....شەماڵ بارەوانی

دیالۆگی لابردنی ماسکەکان یاهاتن بە ماسکەوە.. بەرزان بابەشیخ

(نەژی ئە دیب ئافراندنی جووانیە
لە سەر زبەخانی ناشرینە کانی دوونیاو و دواتر داووخان و بونیات نان یانی لە ئافراندا ململانە دە گە ە خودا دە کات)
لە تە واوی رەژانی ڤیستیڤالی ئە مجارە ی گلاوێژ .
خە لک کە متر لە ئاست پە تای ناو براو ماسکیان پەشیبوو . بە لام ،چ خاوەن بە رهەمە کان چ رەخنە گرانی ئە م کە رنە ڤالە گە ر سرنجت دابایەزیاتر بە ئاکارو ئاماژە ی دەسە لات و ئیدەلۆژیکی بازارانەی دوونیا بە رهەم و رە خنە کانیان دە گەرایە وە .
بە رهەم گە لێک بە فرەشتن ،بە رهەم گە لێک بە ئالوگۆرکی ئابووری کورت .
چونکە هیچ لە بە رهەمە کان وەک بەڵی بە دەروونی خە لک و ، بە بە رزکردنە وەی ئاستی چێنیە تی ئە دە ب و کلتور نە هاتبووە نووسین .

بە رهە م گە لە ک لە دەمی مـوداخە لە ی د کتـورەکی پسـپەری داواتکراوو ، ووتی ئە م بە رهە مانە زیاتر وەک موحازەرەی وانە یە ک دە چن کە بە پەلە کانی ناوەندی ئامادە کرا بە ؛نە ک ناوەندەکی نەو دە و لە تی وەک گە لاوەژ .
دواتـر بە وولام ، بە م کە مـایە تیە سەرەکی گلاوەـژ ، وەک پە ردە پەشینەک چە ند بیانوویە کی هەنایە وە .
کە بە زەرەک جە ی قبول نە بوو. گووایە ئە م ڤیسیڤاڵە بە پەگە یاندنی نووسەرو ئە دیبە !!!!!
دووواتر ووتارەک لە ئاوروپاوە بە ئەنلاین پە خش کرا. دوورو نزیک خەی لە قەرەی باسەک دە دا بە ناوی تئوری رە خنە لە ئە دە بیاتە ؛ کە زیاتر ووتارەک بوو زیاتر بە دوەوری باسە کە دا دە خولاڵە وە بە ئە وەی جەرەکانی تئوری ،کە بە پە ی ئیدیلەژیک و ،هە لدانی شاخە کانی ئە دەبیات باس بکات .تئوریە ک لە رە خنە ی گەڵایە وەکە بە دایک و باوک بە .
پسپەرەکی تر ئە وەی لە سەر ستەیچ تەرحی کرد تەنها شیوازەکی ئە کادیمی لە شەوەی نوسینیک بوو بە نووسین .
کە هیچ نرخەکی بە جەپە نجە ی چە پە کان ،لە ئەران نەرخاند .
بە لام دوای دابەزینی لە سەر ستە یچ؛ تە نها بە من چونکە بەرگریم لە چە پ بە گشتی و لە چە پی ئەران کرد ،وە ک جە پە نجە یان لە بووواری ئە دە ب و رەخنە ی ئە دە بی .
دوای لە بووردنی کرد کە ئە م هەڵی سووری بە دانراوە . هە رچی بە کوردە کان دە گە رەتە وە ، سەرەتای باسە کانیان یانی پەشە کی باسە کەهە موو ووتارە کە یان بوو .
جە وهەری باسە کان بە یە ک دە قە دەووترا هە ندەکش ، بە سیفی خەی .
ژنەکی خانە قینی بوو باسە کە ی بە باسکردن تە رح کرد . ئە وەی دە گە رەتە وە بە گشتی بە شعرو چیرەکە کان نە ک خە سلە تی ئە دەبیان تەدا نە بوو خە سلە تی جە وهەری ریشیان پووچ گە رایی و داتە پینی قیمە کان بوو .
ئە م فیستقالە زیاتر لە خە نواندنەکی شکلیانە دە چوو وەک ئە وەی خە می ئە دە ب و خە می کلتورو خە می جە وهەری ئینسانیان بە . لە راستیدا دیالەگی گە مە و دیالەگی ماسکە کان و بەنرخ کردنی ئە دە ب و بەنرخ کردنی ئینسان بوو وەک ئە وەی دیالەگی لابردنی ماسکە کان بە .
هاو تە ریب لە بە کالا بوونی ئینسان . بە داخە وە کالای سووک لە ئە دە ب لەرە دا بە کەین هاتبوو .
رەخنە گرە کانیش یە ک دوو کە س نە بە ئە ینا ئە وانی تر وەک خە

دەرخستن ، یان وەک مە نەڵێکی ناوەوەی خۆی بە درمە دەروونیە کانی ئاکا بوو بوو نە ئەم کە رنە ڤالی ماسکە وە .
بە داخەوە ئینگلس سەرەرای ئەوەی وەک خۆی دە لە بە لزاک پادشاگە رایی بوو لە سیاسەت دا ، کاسەلێکی بوو لە بەوادارێدا ؛ بە لام لە ئەدە بە کیدا بە ئەملاو ئەولا ئاگای بە بە شەریەت دا لە وەی ئەوچینە زەردارە لە سەرو بە ندی رووخانەتی .
ئەمانیش سەر باری ئەو ئیدە و بەوایانە ی کە هە یانە سەرفی نە زەر لە ی بە لام تەکرا ؛
فەریکە ووتاروو ،فە ریکە ئەدە بیات بوو . وەک ئەوەی وەک بە لزاکێکی بەرژوازی خە بنوێنن .
ئەمان لە نووسینە کانیاندا ئازادی یە کی لە ووردبوونەوەیان بوو وەک لە وەی ئازادیە کی تەکە ڵ بە بزووتنە وە چالاکە کان یانی ئازادیە ک لە سەروی ئینسانە وە وەک ئەوەی تەکەا نە وەی بەرژوازیەکی گەج و مەدرنەزم بن . لە راستی دا ئەرکی ئەدەب و هەخنە ی .
وەک گەرکی دە لە / ئەوە یە تا ئینسان لە خۆی بگا، ئاماژە شاراوەکانی چاکە ی خۆی پە ئاشنا بکات ، بە رە ئاسۆی فە زیلەت گە شە بکات غە زەبی پر بە دژ بە هەزی شەە و پریبکا لە ئازایەتی و جووانی دواتر ئەوەندەی پە ی دە کرە خە لک بە ژیان خوش باوەر بکا یانی ژیان بنوێنە و لە هە مان دە مدا حکومرانی بکا نە ک بروات سنوری دوونیایە کی دەستکردی خۆی بە لکو بە هایە ک بروخێنی و بە هایە کی تر دروست بکات ئەدەب کارێکی ئافریدە رانە یە دواتر نوسەر کارێک دە کا جارێک وە ک ئینسان جارێکی تر وەک ئافریدەرێکی جووانی لە م دیالەگە ی گلاوەژ دووشت بە رەشنی خۆی دە نووانداوە ستە ی نزیک بەتە واوی ، نوسەرانی داوات کراو بە مەدرەنیزمە و بە بازاڕەوە . دواتر جە هلی وەرگریش .

٢٨/٥/٢٠٢١
سلێمانی
برزان بابە شیخ

گـــوزارەک بە ئاوینـــی تـدا..
قەسیدەی: ستیڤان شەمزینی

چ بەختەوەرییەکی غەریبە
هیچ چرکەیەک لە من تێناپەڕێ
بە ئاوەی دەم هەزار جار
وەردی ناوی تە نەکات؟!
چ کەوتنە خوارەوەیەکە
بە ناو زەنگی چاوەکانت و
سەفەری بەردەوامی من
لەنەو وشە ناسکەکاندا
هەر بە ئاوەی شیعرەک بچنم و
بیکەمە گەردانەی ملت؟!
چ یارییەکی مەحاڵە
ئەو گەمەیەی دەستم داوەتە
کە ئەمەوێ دووبارەت بە پەیدا بکەم و
بە ڕەنگاو ڕەنگیی شیعر بینەخشێنم،
تاکو بەرەو بەهەشتی عەشق پەی بفەی؟؟
چ جوانییەکە
کاتێ گوێ لە دەی خەمبارت ئاگرم و
حوزنە کپبووەکانی لە دڵی قەسیدەکاندا
ئاهەنمە پەیڤین و
لەئاوی شیرینی زەردەخەنەیان هەڵدەکێشم؟
چ موعجیزەیەکە
کە تە چاوت دادەخەیت و
منیش بە مەهەمی سەز
زامەکانت دەرمان ئەکەم و
هەناسەیەک لە خەوێستی
ئەخەمە سییەکانتەوە،
تەنە لەبەرئاوەی بزانی
هەناسەی عیشق چەندە سووکە؟
ئای چ شەوکی شەوقدار بوو
ئەو شەوەی لە نەوان ژنکی ڕەنجاو و
شاعیرکی نامەدا
کە هەر ورشەی گڵا و

گۆی ڕۆبا بەداربوون و
یەکەمین بەن و بەرامەی پەیمانبەستن دنیای گرتەوە؟!
چ گەمە گەمکی خۆش
وەک دوو کەتری ماندوو
بە زمانی دە و نیگا
قسەمان لەگەڵ یەکتر ئەکرد و
بە کەپلە هەناوەیەک
بەسەر یەکدا ئەتواینەوە؟!
چ داستانەکی پڕ جۆش و هەیجانە
ئەو دەمەی بیر لە حکایەتی خەم و
چیرۆکی تۆ ئەکەمەوە
کە چۆن لە دڵەک شیعردا
بە یەکتر گەیشتین؟!
چ دڵزینەوەیەکی کەمبەسانە بوو
تەم لە هەیوانی ژانەکی بە کەتاییدا دڵزیەوە و
خونەم خستەوە
نەو دەمارە سستبووەکانی هەستت؟!
چ لەوانلەوەک بوو لە شەپۆلی چۆڕ
کە دەستم ئەهێنا بەسەر دەتا و
دەستەمم ئەکرد،
تۆش دەستت ئەگرت
بەسەر لافاوی هەڵچووی دەروونما؟!
چ بەهارەکی مەکرباز بوو
ئەو بەهارەی بە دوو چاوی پڕ بارانەوە
کەوتمە سەیر کردنت و
پایزیشم بە کردیە
فەسڵی سەوز بوونەوە و
وەک گوڵە بەیبوونەک
لە منداشکەفەت کردەوە؟!
چ سەرچەیەکی بوو یاخیبوونمان
کە وەک دوو ئاسکە کەوی
بازمان بەسەر لوتکەکاندا ئەدا و
وەک چەم و کانیاو
بە هاژەوە ئەژاینە ناو یەکترەوە؟!
چ زەمەنەک بوو، چ کاتەک بوو
لەگەڵ تەدا
هەستم بە تەپڵەینی کات نەئەکرد و

وا تێگەم کاروانی زەمان
لەو کاتژمێرەو وەستاوە
کە دەستی سەم
خستە دەستی گەرمی عەشقی تەوە؟!
چ تەماناکی سیحراویی بوو
ئەو شەوانەی بەدیار تەماشاکردنی وێنەکانتەوە
خەو دەچووە چاوم و
شەکەتی رەح و بە وزەیی ژیانتم ئەزبەر ئەکرد؟!
چ سەوداسەریەکی کەوتبوو
ئەو چرکەیەی خەم خاڵی کردەوە
لە خودی خەم و
خەم تەژی کرد لە تە
بووم بە خودی تە؟!
چ رستەیەکی ئاڵۆشاویی بوو
کە نووسیم ئەوەی عەشقی من
زیندووت بکاتەوە،
بەڵام زەر ئەترسم
بەرگەی نەگری و هەڵتپەوکێنێ؟!
چ جیاکردنەوەیەکی سەیر بوو
کە تەم لە هەموو خاڵک جیاکردەوە و
دڵی خەم پێبەخشیت
تاجی هەموو شیعر و
هەستەکانی خەمم لەسەر نایت؟!

بەهاری 2017

تەرکیا رەگەزپەرست ژینەسایەدی دارستانەکانی کوردستان دەکات..

رۆژا شوان

تورکیا ڕەگەزپەرست، کە دوورە لە هەموو بەهایەکی ڕۆشتی و لە سەز و هەستێکی مرۆڤایەتی. تەنیا بە ڕشکۆژی و ژینسایدی گەلی بەتاوانی کوردمانەوە نەوستاوە. بەکو کەوتوونەتە ژینسایدی دارستانەکانی کوردستان و لەناوبردنی ژینگەی سرشتی کوردستانی جوان. ئەمش ئۆپەڕەی بڕۆشتی و ڕەگەزپەرستی و دندەیان دەگەیەنە. کە تا سەر ئێسک دوژمنی هەموو شتێکی کورد و کوردستانن. ڕۆژ نییە کە فڕۆکە جەنگییەکانی تورکیا، بە بیانووی شوێنی گەریلاکان، بە بەمب و بە ڕاکێتی سووتینەر ئاگر لە دارستانەکانی کوردستان بەرنەدەن و ڕووبەرێکی زۆری دارستان و پووش و پاوانی کوردستان نەسووتێنن. سالی پار و پڕاریش باخە دار زەیتوونەکانی شاری عەفرینی کوردستانی داگیرکراومانیان بەیەوە. کە سەرچاوەی سەرکیی بژێویی بە سەدان خەزانی کوردمان لە ڕۆژئاوای کوردستان لەسەر بەروبوومی ئەو دارانە بوون.

لە ئەمڕدا، تورکیای نامەرد و بە ڕۆشت کوتتە بینەوەی دارستانە سروشتییەکانی باشووری کوردستان بە ڕووتکردنەوەی سروشتی کوردستان، کە مێژووی بە هەزاران هەزار ساڵ دەگەڕێتەوە. ئەردگانی ڕەگەزپەرست دەیەوێت بە فرۆشتنی دارە بەاوەکانی کوردستان بەهای لیرەی ئابووچووی تورکیا بەرز بکاتەوە. بگومان ئەمەی تورکیا دەیکا تاوانە و دژتە ریزی تاوانی جینسایدی سروشت و پشلکردنی هەموو یاسا و ڕسا و بیارە نەو دەوڵەتییەکان بە پاراستنی ژینگە.

وا دیارە داگیرکەرانی کوردستان لەم نامەردی و بێوشتییەدا هاوبەشن. لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش، ئیتلاعاتی کەماری سەدارە، پێش چەند ڕۆژێک لەمەوە بەر، ئاگریان لە دارستانەکانی ناوچەی سەردەشت بەردا، پار و پڕا و پشتریش هەر بە هەمان نامەردی و ڕق ڕشی و ڕەگەزپەرستییان. گەیان لە دارستانەکانی چەند ناوچەیەکی تری ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەردا، مەبەستیان ڕووتکردنەوەی چیا و دەڤەرە جوان و قەشنگەکانی کوردستانە لە جوانی و زیان گەیاندنە بە بژێوی و ئابووری کوردستان.

ئەمسا و پار و پڕاریش، عەرەبە هاوردەکانی خواروو و

ناوەڕاستی عێراق، بە مەبەستی بە عەرەبکردنی کەرکووک و خانەقین و خورماتوو و مەخموور و دووبز وپردی هێناون . بە ئاشکرا و بە بەرچاوی دەسەڵاتدارانی عەرەبی شۆڤێنییەوە، دەغڵ و دانی جووتیارانی کوردیان سووتاند و ڕانج بۆوریان کردن. کەچی نە حکوومەتی بە ناوەی کوردستان و نە حکوومەتی عێراقیش لە سکاڵای جووتیارانی کورد ناپرسن. ئەمەش ئەو دەگەیەنێت کە (حەشدی وەحشی) و دەسەڵات بە چەکەوە لە پشتی ئەو تاوانبارانەون.. چونکە ئاشکرایە کە کێن ئەوانەی ئەم تاوانانە ئەنجام دەدەن. کە پێشتر هەڕەشەیان لە جووتیارانی کورد کرد. کە ناهێڵن دەغڵکانیان دروێنە بکەن. بە ئاشکرا دەیانەوێت ئەو گوندانەی باشووری کوردستان داگیربکەن.

هەردوو حیزبە دەسەڵاتدارەکانی کوردستان، لە پێش (١٦/ ئوکتۆبەر/ ٢٠١٧) دا. لە کاتی هەڵبژاردنەکاندا. موزایەدەیان بە کەرکووکەوە دەکرد و دروشمی (کەرکووک دڵی کوردستانە) و (کەرکووک قودسی کوردستانە) و (کەرکووک هەڵەی سوورمانە و سازشکردن لەسەر کەرکووک، گەورەترین ناپاکییەکی و هەرگیز لێبووردنی نییە) و (کەرکووک دەگەڕێنەوە بە باوەشی کوردستان) و (یا کەرکووک و خانەقین.. یا تا ماوین دەجەنگین) کەمەکی تر لەم درێشمە بریقەدارانەیان. بەڵام لە دوای فرۆشتنی کەرکووک، لە لایەن هەردوو حیزبی دەسەڵاتدارەوە. هەر یەکەیان ئەوی تەریان. تاوانبار دەکات و پاکانە بە خەی دەکات، دەستە چەورەکانیان بە یەکتریدا دەسڕن. کەرکووکی دە و قودسیان لە باوەشی کوردستان دەرکرد و خستیانە باوەشی داگیرکەری کوردستانەوە. لە ئێستادا بەرپرسانی ئەم دوو حیزبە ناوەرن ناوی کەرکووکیش بهێنن. لە ئەمەدا کورد لە کەرکووک بە تایبەتی و لە ناوچە فرەشراوەکانی ترمان بە گشتی، باجی ئەم ناپاکییەی سەرکردە تاوانبارەکانی ئەم حیزبانە دەدەنەوە. هەر لە یەکەم ڕۆژی داگیرکردنی کەرکووک، ئەو فسفس پاڵەوانانە بە چوار ناڵە و ئاسکە ئاسایی رایان کرد بە سلێمانی و بە هەولێر. لەگەڵ ئەوشدا، هەموو کەرکووک فرۆشکان پایەی حیزبی و دەسەڵاتیان لە ناوە حیزبەکانیاندا، بەرزتر کرانەوە؟!
ئەوەی کە جێی داخە، هەوەستی شەرمەزاری و بێدەنگی حکوومەتی باشووری کوردستان و بە هەوەستی بە ناوە سەرکردەکانی کورد. کە ڕۆژانە تورکیا ناوچەیەکی زیاتری باشووری کوردستان داگیردەکا. ڕۆژیش نییە کە فرۆکەکان و تۆپخانەکانی تورکیا ڕووبەرێکی زیاتری دارستانە سروشتییەکانی کوردستان نسووتێنن.

گوندەکان لە ترسا چەدەکرێن. یا سوپای تورکیا بە زەبری چەک و بە زەرداری داگیریان دەکەن.

لە ئێستاشدا، وا بە بەرچاوی دەسەڵاتدارانی کوردەوە لە باشووری کوردستان. تورکیای داگیرکەر، دارستانکانمان دەبڕێتەوە بۆ تورکیا دەبات. کەچی سەرکردەکانی کورد و حکوومەتی کوردستان. قووقەپیان لە کردووە و فزەیان لێوە نایات. سەری خۆیان شۆکردوون و گوێی خۆیان گرتووون. چونکە هەموو سێ و ترکیان خستووەتە بەردەم تورکیای داگیرکەری کوردستان و بوونە بە نۆکەر و بە کۆیلەیان و بە کەوا سووری پێش لەشکری تورکیا و سیخوڕی لەسەر گەریلاکانی باکووری کوردستان و پێشمەرگەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکەن. هەر لەسەر داخوازی تورکیا ڕۆژنامە سزادراوەکانی بادینان گیران. لە پێناوی بەرژەوەندی و مانەوەیان لە دەسەڵات و بە دزینی پارە و سامانی گەلەکەمان. کە هەیە ئەوە نزانێت کە هەڵمەت و دهەک پربوونە لە میت و لە سیخوڕی تورکیا و سلێمانیش لە ئیتلاعاتی ئێرانی. بە سیخوڕیکردن لەسەر شۆشگەڵان و تەکۆشەران و چالاکوانانی کوردستان. ئەمەی کورد خەمان دەڵێین: " ئاگەر تەور کلکی لە دار نەبێت.. تەور ناتوانێیت دار ببڕێتەوە"
دەڵێن (بەرهەم ساڵح) لەسەر پشکی کورد بووە بە سەرۆک کۆماری عێراق. (فوئاد حوسین) یش وەزیری دەرەوەی عێراق هەر کوردە. بەڵام تا ئێستا چییان بە کورد کردووە؟ ئایا لەمەی تورکیایان کردووە، دەرهەق بەو تاوانە قەزەوەنانەی کە لە گەلی کوردمانی دەکات؟ ئایا بەدەنگییان ترسنۆکی نییە؟ یان لە لادەستانی پێستەکانیان دەترسن. بە ناوەرن بانگی باڵەزی تورکیای فاشست لە بەغدا بکەن و نازایی گەلی کوردستانی پێ رابگەیەنن؟ لە فوئاد حوسین دەپرسین گەر راستە تۆ نوێنەری کوردی لە حکوومەتی عێراقدا، بە ناوەری لە ئەنجووومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان شکات لە تورکیا بکەیت؟؟ چونکە گەر بتووت ئەم دەسەڵاتەت هەیە. کە لە دژی تاوان و هەڵشەکانی تورکیا بە سەر گوندەکانی باشووری کوردستان.
یا ئەمە ڕەکەوتنێکی نهێنییە لە نێوان تورکیا و عێراق. ئەو عێراقەی بەرهەم ساڵح سەرکۆتی و فوئاد حوسین وەزیری دەرەوەیەتی. گەر هیچتان لە دەست نایات، پەمان بێن کورد چی دەکی بە ئەوە خشبەت؟ ئەوە عێراقچەتی دەکەن نەک کوردایەتی.
وەکو پێشینان دەڵێن:"وتیان حوشتر کوێکت بوو.. لە

وەڵامدا وتی.. بوو نەبوو کەپوو.. بارەکەی سەر پشتی من سووک ناکات و بارەکەم هەر لەسەر پشتمە"
داوا لە کەمەکانی ژینگەپارێزی کوردستان و هەموو کوردستان پەروەرەکی دەستز دەکەم کە لە ئاستی ئەم تاوانانەی تورکیا رەگەزپەرست بەدەنگ نەبن و بچنە بەردەم کونسخانەی تورکیا لە هەولێر و پرتستەی تاوانکانی تورکیا بکەن و داوای راگرتنی جینۆسایدی دارستانکانی کوردستان بکەن. یاداشتکیش دەربارەی ئەم تاوانە بەدەنە نوێنەری نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق و بە پارتی سۆوزی ئەمانیا و چەندین وڵاتانی تر و بە رەکخراوی ژینگەپارێزی جیهانیش.
شەرمەزاریشە بە دەسەڵاتی کوردی لە باشووری کوردستان. کە هیچ هەوەستکیان نییە. بیدەنگیان ئوپەی ترسنکی و بە غیرەتیە. ئایا دارکانی دارستانکانمان گریلا و پێشمەرگە و شەرقانانی باکوور و رۆژهەڵات و رۆژئاوای کوردستان؟!
واش دیارە ئەردگانی رەگەزپەرست و خەنەڕۆ و تاوانبار، کە دژمنی ئازادی و ژیانە. تووشی کوردفەبیا بووە. دار و دەوەن و بەرد و بنچکی کوردستانی لەبوونە بە کورد. رقی لە سەبەرکەی خەیشیەتی، وا دەزانت کە کوردە و دوای کەوتووە.

نەرویج: ٣١/ مایە/٢٠٢١

یەکی حوزەیران.. عەلی حەمەشید

بەبەنەی ڕۆژی جیهانی منداڵانەوە

ئەوا یەکی حوزەیرانە
جەژنە و ڕۆژی منداڵانە
فیستیڤاڵی گەرانییە
سەما و جوڵەی پە جوانییە
وەک پەپولە و گوڵی بەندار

منداڵانی شەنگ و نازدار
دە پە هیوا و خەونی مەزن
تەکەڵە یەک بوون دەن و دەچن
بەدەنگەکی بەرز و شیرین
بەخەندە و قاقا و پێکەنین
دەڵەن هەوڵی خەتان بدەن
مافەکانمان لەبیر مەکەن

٢٠٢١/٥/٢٩

مانیفێستی ئەدەبی کرێکارانی لەشفرۆش(*) و دیدارێک سەبارەت بەو مانیفێستە.. نووسین و سازدانی: دڵیقد سیلڤەربەرگ

وەرگێڕانی ئامادەکردنی لە ئینگلیزییەوە: عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

دەقی مانیفێستی کرێکارانی لەشفرۆش

جاران وا بیر دەکرایەوە کە لەشفرۆشیی ئاستەنگێک بێت لەسەر ڕێی ڕزگاری ژنان. ئێستا بەڵای هەندێکەوە، ئەمە نوێنەری خەباتی ژنانین لەسیستەمی باوکسالاریی و سەرمایەداریدا- ئەمەلانیکەم باوەڕی ئەو تاقمە لەلەشفرۆشکانی سپیپێستی، سێکسوال، لەش و ڕەگەزلەکچووی لەش ڕێکووپێکن کەپێویستییان نییە لەگەڵ کەیارەکانیاندا سێکسیان هەبێت. ئەمانە ئەو کرێکارانەن کەپرۆفایلی ورشەداری میدیاییان پشکۆش دەکرێ وەکوو ئایکۆنی فیمینیستی پیایاندا هەڵدەڵەن. بەنام"چەترەسوورەکە" (لەشفرۆشی)زەربەرینترێ جەماوەرێکی گەورە دەگرێتەبەر، وەکوو : یاوەرە دەڵاچییەکان (ئۆپیاو و ژنانەی وەکوو هاوژین بەکرە دەگیرین)، خوشۆیستی کرێگرتە، سەماکەرە ڕووتەکان، ،زەرانبازانی سێکسی، نمایشکارانی بەردەم زوومی کامیراکان، مەدیکارە ئەفسووناویەکان و ئەکتەرە

کۆمپانیای فیلمی پەن و کەمەکی زێری جەندەر و ڕەگەز و توانایی تر لەخۆدەگرێت. کار و شوناسی ئەمپانوپەو و بەربەاو و هەمچەشنە بۆئەندازەی خودی چالاکی سەکسیی. ئەمەین کە لەسەر شەقامەکان، لەیانەکان، لەژووری ئوتێلەکان و ئاهەنگی شەوانی ژێرزەمینەکان کار دەکەین. ئەمە خۆنەکان دەهێنینە دی بە ئاوەی جێگایەکمان هەبێت تیایدا بخۆین. ئەمە لە بازارێکدا بازرگانی دەکەین کەسیاستەمەداران و پالیس بەردەوام لەپێناو"بەرگری لەشکۆ و سەلامەتی خەمان"دەیسووتێنن. ئەمە پاژنەی پێاوەکانمان بەرزە و دڕاوکەشمان بەرزتر. ئەمە کەمەکێ چیرۆکی هەنسکداری لەشفرۆشانی دشکاو نییە. ئەمە گەواهینامەیەکە لەژیان لەژێرخانی گوتاری سەکسواڵیتیەوە،لەگەرانی کەناریەکانی ناو کانیخووزە بەردەکانی سەکس و جەندەر و چین و ڕەگەز و خاوەن پێداویستیە تایبەتەکان. هەنگە ئەمە لەسەر مێزەکە سەما بکەین، بەڵام داوای بەردەواممان ئاوەیە کە لەبەر مێزەکە دابنیشین.
کرێکارانی لەشفرۆشی جیهان، یەکگرن!
ئەمە مانیفێستی کرێکارانی لەشفرۆشانە.

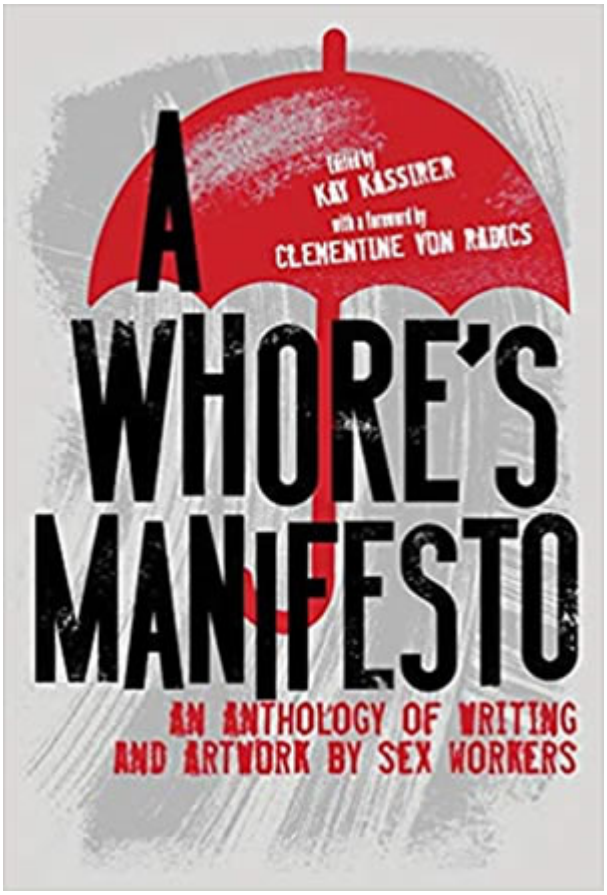
تێبینی : چەند وشەیەکی فرە زەحمەت هەبوون لەم دەقە کورتەی سەرەوە کە وەرگێڕانیان بە کوردی ئاسان نەبوو، چونکە هاوواتایان لە زمانی کوردیدا بوونی نییە. بەڵام هەوڵمداوە وشەی زۆر نزیک لەواتاکەیان دابنێم. سوپاسی زۆرم بە هاوڕێم سەمانی قاسمیانی(کاکە) کە بەم وەرگێڕانەدا چووەو و هەندە سەرنج و تێبینی بەسوودی پێبەخشیم.

دەقی دیدارەکە

زۆر بە دڵگەن خوێنەری کورد و ڕۆژئاوا چانسی ئەزموونکردنی خوێندنەوەی شیعر و پەخشان و بینینی ئاو وێنە هونەرییانەیان هەیە، کە لەلایەن کرێکارانی لەشفرۆشەوە(کرێکارانی کردە شینەکان) نووسراون و کەشراون. بەڵام لە ساڵی ٢٠١٩، دوو ئەنتەلۆجیا لەیەک مانگدا بەاو بوونەوە، کە بروسکەئاسا تیشکیان خستەتە سەر بەدگەیی و بەدحاڵیبوونەکی بەربەاو.
مانیفێستی کرێکارانی لەشفرۆش ، ئەنتەلۆجیای نووسین و کاری هونەری کە لەلایەن کرێکارانی لەشفرۆشەوە نووسراون (١٠٤ لاپەڕەیە و لەلایەن دەزگای پەخشی تەرنتریەوە بەاو کراوەتەوە، کەی کاسیرەر سەرپەرشتی کردووە و هەروەها هەستینگ ڤەرس ، ئەنتەلۆجیای شیعری کرێکارانی لەشفرۆش (١٩٢ لاپەڕەیە و لەلایەن دەزگای پەخشی ئارسنال پاپ، بەاوکراوەتەوە، ئەمبەر داون و جەستن دەچارم سەرپەرشتیان کردووە. ئەم نووسینانەی لەلایەن ئاو کرێکارانەی کە لە بواری لەشفرۆشیدا

ئیش دەکەن و نووسراون و لەم کتێبەدا بەکاو بووندەوە، بەو دەناسرێنەوە کە سەکۆیەک فەراهەم ناکەن بۆ دوان دەربارەی بەرزی و نزمی و بێهاوتایی کاری لەشفرۆشی.
مانیفێستی ئەدەبی کرێکارانی لەشفرۆشان بۆ بیست و شەش کورتەمان و شیعر و کاری هونەریی، بەو دەرخستنی نووسین و داهێنانی هونەری ناسک و باوەڕی تایبەت بە کرێکارانی کردە شینەکانی کەنەدا و ئەمریکا و ئوستراڵیایە. ئەم ئەنتەلەجیایە سەلماندی کە جەماوەری هەیە و لەمانگی تشرینی یەکەمەوە تا ئێستا ئەو ١٠٠٠ دانەیەی کە چاپ بووبوو، فرۆشرا و لەکتێبخانەکاندا نەما.
سایتی گۆڤاری (NOW) کەوتە گفتوگۆ و قسەکردن لەگەڵ کەی کاسیرەری تەمەن ٢٢ ساڵ، ژنە شاعیری لەشفرۆش لە شاری ڤانکووڤەر کە بە ماوەی هەژدە مانگیش لە شاری تۆرەنتۆی کەنەدا ژیاوە، دەربارەی ئەوەی چی هانیدا بۆیەکەمجار ئەو ئەنتەلەجیایە بۆاو بکاتەوە و چۆن ئەو ئازایەتییەی لەخۆیدا بەرجەستە کردەوە کاتێک کەلەسەر ستێیجی شاری تۆرەنتۆ کراوتر دەربارەی گیان و کاری لەشفرۆشی خۆیان دەدوا و هەورەها خۆیان زیاتر لە چ دەقێک لە مانیفیستی ئەدەبی کردە شینەکاندا دەبینەوە.

سایتی ناو : بە ویستت سەرپەرشتی ئەو ئەنتەلەجیایە بکەیت؟
کەی کاسیرەر : کاتێک وەک کرێکارێکی لەشفرۆش هاتمە دەرەوە و بەوپەڕی کراوەییەوە کەوتمە قسەکردن لەگەڵ خەڵک، ئەو شتە گەورەیەم بە دەرکەوت ئەوە بوو کە خەڵکیکی زۆر لەم نزیک دەبوونەوە و سوپاسیان دەکردم کە لەوبارەوە قسان دەکەم و پێیان دەگوتم کە ئەوانیش کرێکاری لەشفرۆش بوونە و بەڕام هەرگیز ئەو واقیعەی ژیانی خۆیان لەگەڵ کەسدا باس نەکردووە. من ئەمەم چەندیجار گومم لێبووە. بۆیە منیش ویستم ئەگایەک بدەزمەوە، ئەویش بە بەکارهێنانی باسکردنی لایەنی تایبەتی ژیانی خۆم تا یارمەتی خەڵکانی تریش بدەم بە ئەوەی ئەوانیش چیرۆکەکانی خۆیان بگێڕنەوە. منیش ئەم بیرۆکەیەم، بیرۆکەی ئەنتەلەجیای کرێکارانی لەشفرۆشم بە دەزگای چاپ و پەخشی تۆرنتری (کە دوو بنکەی هەیە کە یەکیان لە پەرتلاندی ئەمریکا و ئەویتریان لە هەرەمی بریتیش کەمبیای کەنەدایە) کە ناسراوە بە چاپکردنی کتێب دەربارەی فرە هاوسەری و پەیوەندی ئاڵتەرناتیڤانە، باس کرد. خۆشبەختانە ئەوانیش وتیان کە دەنە پشت ئەم پڕۆژەیەوە.

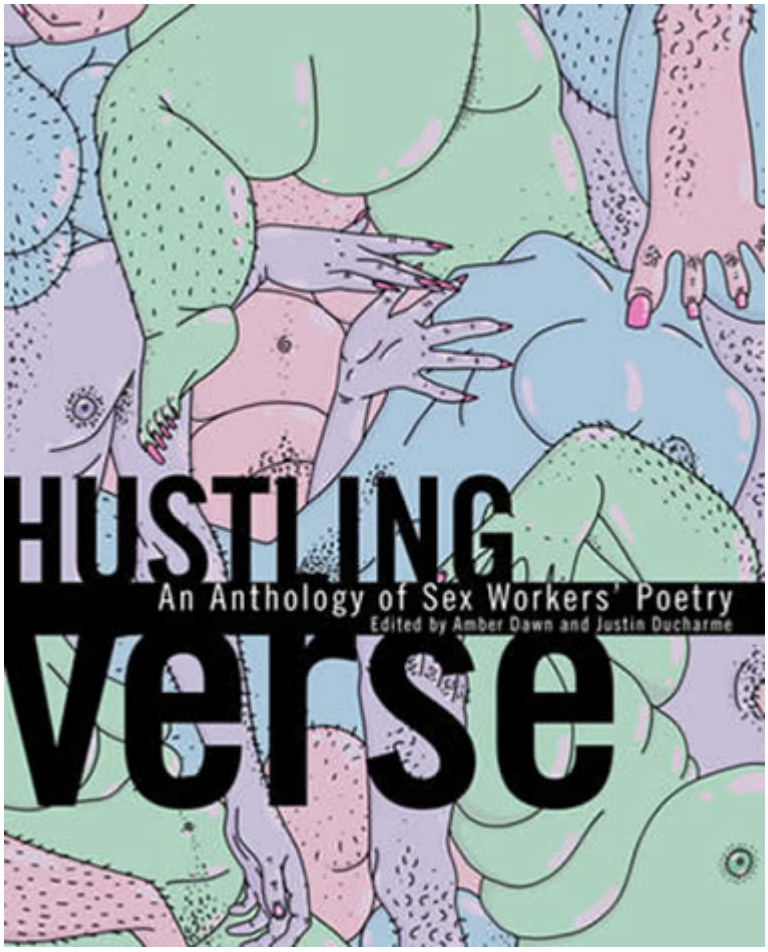
سایتی ناو : تۆ وەک کرێکارێکی لەشفرۆش کاتێک شیعرت دەخوێندەوە، زۆر کراوە بوویت دەربارەی ژیانی خۆت، ئەو پرسیارە چۆن بوو؟

کەی کاسیرەر: تا ئەدیبێکی زۆر لەسەر شانۆ و لەناو قسەکردن بە خۆکدا گەورە بووم. دوای ئەوەی بووم بە کرێکاری لەشفرۆش چەند ساڵێکی برد تا کۆتەم نووسین . کاتێکیش لە ساڵی ٢٠١٦ لە گروپی (شیعری سلام Slam Poetry)ی تەرەنتە بووم،(**) سەرپەرشتیارەکەمان چاڵی بیتش پێیگوتم (پەمباش لەسەر ئەزموونی لەشفرۆشیش بنووسیت، ئاگەر پێتخۆش و ئاسایی بڵاتەوە.) زۆربەیجار خۆکانێکی زۆر ئەوانەی هاتنە ئەو بوارەو لەلایەن کەمێگەوە هووبەووی تووندتیژی و گۆشگیری بوونەوە، بەڵام جێی سەرسوڕمانە ببینین بینەران یان گوێگران نە ڕقیان لێم دەبێتەوە و نە دژیان کێنەی تێدایە، کاتێ شیعرێک دەبارەی ئەزموونی لەشفرۆشی خۆم دەخوێنمەوە.

سایتی ناو : چ دەقێک لەناو مانیفێستی ئەدەبی لەشفرۆشان لەدەقەکانی تر زیاتر ڕوحی دواندووی، جا چ سورپرایز یان بەهێز یان چێژبەخش بێت؟

کەی کاسیرەر : بڵای منوە دەقێک کە قایلمێندی شخسیم بوو و ئالوودەی بووم بریتی بوو لە شیعری (ئێژک) کەلەلایەن سترەبریەوە نووسراوە. شیعرەکە دەربارەی ئەوەیە کە چۆن ئێژک واز لە کاری لەشفرۆشی دێنێن و سەرباری شتگەلێکی باش – با زۆر خراپیش بێت –

لەگەڵ کەسانێکی سەیر،گەمژەک، بەتوانا، لەش بە تاتوو نەخشێنراوەوە بەرخورد دەکەن. ئەمە ئەو ئەرکەیە کە زەرترین سەربەستییان تێیدا هەیە. هەروەها دەشزانم ئەو هەستەش ناسینەوەی ئەوەیە کە کارێکی تر نابینم بواری ئەوەم پێببەخشێ تا کەنتەڕی ژیانم بکەم کە دەست و پەم ئاوەڵا بکات بە پەداگری لەسەر باشبوونەوە و شیعر و ئەو پارەیەی کە پێویستمە بە ژیان، پەیدای بکەم. لە فرەشگایەک ئیشم دەکرد و بەهەی ترسی دەستدرێژیەوە کە بوهەیەوە ترسام بگەمەوە بە سەرکار،دەرکرام. ئەمەش وەک وەک ستربەریش دەنووسێ هەنگێ هەژەک وازبێنم ، بەڵام ئێستا کاری لەشفرۆشی دەکەم.

سایتی ناو : ئایا چەند جێی ناڕەحەتیتێ کە دەبینیت کرێکارانی لەشفرۆش بەپێی پێویست لە کەنەدا و ئەمریکا لە بوارەکانی هونەر و ئەدەب نوێنەرایەتی ناکرێن؟

کەی کاسیرەر : ئەوە لە هەموو جێگایەک بەپێی پێویست نوێنەرایەتی ناکرێن. زەر زەحمەتە بە ئەمە باسی چیرۆکانی ترس لە پاشقوول و تووندوتیژی و دەستگیرکردنمان بکەین. میدیا و هێکانی ئاگیاندینیش بە دڵگەمن بەدروستی تێدەگەن. جارێکیان دەبووایە لەدەرەوەی خانووی هاوماڵەکەی پشووم دابنیشم، چونکە دەیانویست

سەیری فیلمێک بکەن کە کڕکارانی لەشفرۆش بەناشرینی دەردەخست و ئازاریان دەدان. بۆیە پەمخۆش نەبوو تەماشای ئەو جۆرە دیمەنانەی کاری لەشفرۆشی بکەم.

سایتی ناو : دەتوانێت خوێنەر دوای خوێندنەوەی مانیفێستی ئێوەی لەشفرۆشان، چی دەربارەی کڕکاری لەشفرۆش فێر بێت؟

کەی کاسیرەر : بە ئەو کەسانەی کە کاری لەشفرۆشی ناکەن، دەڵێت ئەو بزانن کە توانای فراوانبوونەوە و جیاوازی چیرۆکەکانمان چەنن و چەن گۆشەنیگاکانمان تێکەڵەی یەکتر دەبن و سەبارەت دەخەنە سەر یەکتر. بە ئەوانەشی کە کڕکاری لەشفرۆشن، دەڵێت ئەو بزانن کە چەندین دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوە هەن ئامادەن و دەیانەوێت لەگەڵ ئەواندا ئیش بکەن و جەماوەرکیش هەیە دەیەوێت گوێبیستی ئەو شتانە بێت کە کڕکارانی کردە شینەکان دەیڵێن.(***)

دوو پڕاوێــــــز عەبــــــدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ) ئامادەی کردووەن.

() ویستم لە بری لەشفرۆش وەک وشەیکی ناگونجاو (کردە شین) دابنێم ئەویش وەک ئاماژەیک بە سایتە شینەکان، بەڵام دواتر هاتمە سەر ئەوەی کە لەشفرۆش هوونتر و بەپەردەتر گوزارشت لە دەخەکە دەکات وەک خۆی بهێڵمەوە. () **Slam Poetry جۆرە پێشبڕکێیەکی شیعرییە کە یەکەمجار لە ساڵی ١٩٨٦ لە ئەمریکا سەریهەڵدا و مارک سمیس یەکەم شاعیر بوو کە ئەم هونەرەی گرتەدەست. کە شاعیرەکان بە نەبەت شیعرەکانیان زارەکییانەبە ئامادەبوونی خەڵک و گوێگر و دادوەر، دەخوێننەوە. کەی ئەم ستایڵە لە شیعر وتن بەزەری لە قاوەخانەکان و هەندەکجار چێشتخانەکان دەنێ سازکردن، شاعیر هەموو تواناکانی زمان و ئاخاوتن بەکار دەهێنێت بۆ ئەوەی سەرنجی گوێگر بۆ شیعرەکەی ڕابکێشێت، ئەمجارە شێوازە شیعرییە تایبەتمەندییەکی شیعری خەرئاوایە.** ()کەی کاسیرەر شاعیرێکی زارەکیی و قسەکەر و ڕەخنەر و

هەسوەاو.

سەرچاوەکان : سایتی گۆڤاری (NOW) ٢٧ ی تشرینی دووەمی ٢٠١٩
https://nowtoronto.com/culture/books-culture/a-whores-manifesto-kay-kassirer-sex-work
https://www.amazon.ca/Whores-Manifesto-Anthology-Writing-Artwork/dp/1944934898

لە هەگبەی بەتاڵی نووسەری کوردەوە.. سەدیق سەعید ڕواندزی

زۆرجار لە کۆمەڵگەی ئێمەدا دەگوترێت:_(سیاسی و سەرکردەکانمان دەست بەرداری سیاسەت و کورسی فەرمانڕەوایەتیکردن نابن، ئەگەر تەمەن و لایەنی تەندروستی و هزری و یادەوەریشییان بەرەو هەڵکشان چووبێت) بەڵکو تا دەمرن، وەك بتڵکی سیاسی دەمێننەوە و پیرۆز دەکرێن. بەڵام پێ دەچێت هەمان بۆچوون، بەشێکی زۆری نووسەرانی ئێمەش بگرێتەوە. بەو مانایەی ئەگەرچی ئەوانیش دڵنیانە لەوەی کە هەگبەکەیان بەتاڵ بووە و کەوتوونەنە خولانەوە بە دەوری وشە و گوتنەوەی هەندێك بابەت و نووسین کە نیو سەدە پێشووتر دەیانگوتەوە، کەچی هێشتا بۆری ئەوەیان نییە دەست بەرداری نووسین ببن و بڵێن ئەزموونەکەمان بە سەرچووە. بۆگومان هەر کاتێکیش نووسەرێك، ئەدیبێك، نەیتوانی شتێکی تازە و نوێ بڵێت، ئیدی لە سەر خەرمانی ڕابردووی دەژیت و هەمان ئەو شتانە دەڵێتەوە، کە پێشتر هەموومان زیاد لە جارێك گوێبیستی بووینە. یەکێك لەو نووسەرانەی چارەگە سەدەیەك زیاترە، خووی بە هەندێك وشە و دەستەواژەی پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆژی گرتووە (شێرزاد حەسەن) ە. ئەم نووسەرە، کە لە کۆتایی هەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە، شۆازێکی دیکەی لە تیمەی چیڕك و پاڵەوانسازیی هێنایە نێو هەوتی چیڕۆکی کوردی، لە ئێستادا هەمان ئەو وشە و بابەتانە دەڵێتەوە، کە پەنجا ساڵ دەبێت دەقی پێوە گرتوون. ئەم نووسەرە، بەردەوام لە نووسینەکانی باسی (دڵەقی مرۆڤ، کوێان و کچان نامێن بە یەکتری، پەروەردەی سەقەت، ڕاوکردن، ژن کایە، مەرگدەستی، هەشبینی،

کۆمەڵگەی دێهەق، دامانی بەهاکان، ئەمە کێلەین، نەبوونی عەشق و خۆشەویستی) ئەمانە و چەندین وشەی دیکەش دەکات. بە ئادەیەك خوێنەر ئەگەر نووسینێکی سی ساڵی لەمەو بەری ئەو نووسەر ببینێت و نووسینێکی ئێستاشی بخوێنێتەوە، هەست ناکات نوێکاریی و داهێنان و شتێکی تازەی گوتبێت. ئەم نووسەرە، لەدوو وتاریدا کە لەم دواییانە لە کوردستانی نوێ باویکردوونەتەوە، هەمان ئەو دەستەواژانە دەڵێتەوە کە دەقی پێوە گرتوون. بێگومان ئەمە لە سەردەمێك دەژین، پێویستیمان بەوە نییە مامۆستا پێمان بڵێت بەها جوانەکانی ژیان نەماون، چونکە خۆمان دەیانبینین، پێویستیمان بەوە نییە وتارێکی پڕ لە باق و بۆیقی ئەو بخوێنینەوە، تا بزانین مرۆڤ چەند دڕندە و خوێنڕێژە و ئەمە چەند لە سەردەمێکی ناشرین و نامیهرەبان دەژین، چونکە دڵنیانە ئەمە بەر ئەو شتانە دەکەوین. بۆ ئەوەی بزانین مرۆڤ بۆ خۆی دەکوژێت و خۆکوشتن چۆن بۆتە دیاردە، پێویستیمان بەوە نییە هەمانی مرۆڤی هەرزان بخوێنینەوە، وەك ئەوەی ئەو لە وتارێکی درێژیدا باس لەوە دەکات کە ئەم هەمانە هەمانی سەردەمی داووخانە. ئەمە لە سەردەمێك دەژین، هەموومان دەزانین سەردەمی داووخانە و ئەدگار و خاسیەتە کۆمەڵایەتی و کەسی و سایکۆلۆژیی و پەروەردەیەکانی چین. هەموومان دەزانین مرۆڤ چەند بۆ بەهاو بۆگە و سووك بووە، ئیدی پێویستیمان بەوە نییەگوێ لە حیکایەتەکانی مامۆستا بگرین، کە پەنجا ساڵە دەیانێتەوە. سەیر لەوەدایە، ئەو هەموو دەقە کاڵ و کرچ و کتێبە بێ ناوەڕۆکانە چاپ دەکرێن، نووسەر شتێکییان لە بارەوە نایێت. کوا نووسین و سەرنجەکانی ئەو نووسەرە لە بارەی نەوەی نوێی شیعری دوای ئاپەرین، کە شیعرییان بێ بەهاو بێ ناوەڕۆك کرد، تا ئەو ئاستەی هەندێکییان باسی گووکردن لە شیعردا دەکەن (لە ئایندەدا نموونەی ئەو شیعرانە دەخەینە ڕوو) کوا هەخنەکانی مامۆستا لە نەوەی نوێی چیرۆکنووسانی دوای ئاپەرین، کە هەندێکییان چیرۆك بە گرانەوە دەزانن و هەندێکیشان وا دەزانن بە تەکنیکێکی تازەوە چیرۆکییان نووسیوە، کە محەمەد موکری چ ساڵ لەمەو بەر چیرۆکی پێ نووسیوە؟ کوا هەڵسەنگاندنی بزاوتی ئەدەبی و ڕەشنبیری ئەم سی ساڵەی دوایی لەلایەن مامۆستاوە؟ کوا ڕەمان و نۆڤلێتکی داهێنەرانەی تازەی ئەم نووسەرە، کە حەسار و سەگەکانی باوکمی تێ پەڕاندبێت؟ مەگەر باسکردن لە دێهەقی مرۆڤ و نەبوونی خۆشەویستی و میهرەبانی دەمانکاتە داهێنەر؟ تا کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی مابێت، ئەو شتانە بوونیان دەبێت، بۆیە هەر نووسەرێك پێی وابێت ئەوانە کەرستەی نووسینن و دەتوانێت سەدان ساڵ لە سەریان بژیت، لە ڕاستیدا بە هەڵە داچووە وبە دەوری وشە دەخوڵێتەوە. خەرمانەی ڕابردوو کەس ناکاتە داهێنەر، مەگەر نووسەر خۆی شتێکی تازەی پێ

نەبێت، کە جیاواز بێت لەوانەی لە ڕابردوودا گوتوویەتی!

یادەوەریی پیاوێکی بێتاب.. فەرهێدوون سامان

بەرەبەیانێ و هەشتا پیاوکان
وەکوو چاوە شکەتکانم بەدارن
من پرچی ئاڵتوونزی خەیاڵ و
بەرەبەیانیش پرچی خاوی خەرتاو دەهێنتەوە،
پیاوکان، بە وێنای هەستکانم شکاون
نەستم ئاسا پەرش و بڵاون…
دڵۆپان لە نێوان هەڵدان و شکاندندا
ئاو دەستانەی لە ساتکانی مەستی رازان و رامان
شەوی تاری شێونخونی تەمەنی تاڵ
بە هەوری ئاوا دەبن
دەست لەکبەردەن
.. مات و بێدەنگ
شکستە باڵ
وێنەی مەڵی تەریوی نێو قەفەس
گوڵە سپیەکانی یادەوەریمان ڕەش هەڵدەگڕێنن.

گوڵە سپیەکان
چەندە سارد و سە و خاون
بە شنەی هەناسەی تە هەڵدەوەرن
مەڵی تاراوی شکستەباڵی خەوی منیش
ڕوو لە ئاسمانی تەماویی
لە نێو هەڵانەی ساردوسڕی بە ئومێدیکاندا بەجەماون.
مەڵی بەرەبەیان باڵکانی بەداری خەی رادەوشێنێت
بە ئەقڕە لەو چاوانییە بەهوودەیە هەڵپەووکاوم
ئاسمان کش و ماتە
نە حەپە حەپی سەگ
نە نووزەی کوکوختییەک

، نە خشەخشی دڵۆپە خووناوەکی سەر گۆناکان دێت

بەرەبەیانێ و هەموو شتەک بە چرپەیە
مەگەر کەستی ئەو چامەیە پێ کسپێیە
مەلی خەوی چاوی بەداری من نەبێ
باڵکانی تەکناوە
بەبەهودەییم دەچریکێنێ،
ئەوە نییە
لە دوورەوە
بۆنی هەناسەت دەکەم
لە دوورەوە
.. تامی ماچەکانت دەکەم

خەرهەڵات و هەر چەند دەکەم خەوم نایێ
چاوەڕوانی گەیشتن بە دیداری تۆ
بۆتە مەحاڵ،
ڕەبوارەکی ونبووم
ناونیشانی تەش وەستگەیەکی نامەیێ
نازانم ئەو شەفەندەرە بە ئامانێ
ڕەگایەکی سەخت وقاچاخێ
کەنارەکی نائارامێ
ئاوازی گەرانیەکی قەدەغەیێ،
من کێ هەنگاوی قوەسی ڕۆژگارم
لە بەهاری تەماندا تەپەڵی
چاوم کز و مووی سەرم سپی
ڕوانینەکانم مات و ماندوو
گەچانەکی میهرەبانیش نییە دەستم بگرێت
یان هاودەمێک، ئامۆزی تەنیاییم بە بکاتەوە،
ئەوە سەبەری منە
… کەسان بە کەسان بێت دەگۆڕێ

بەو بەرەبەیانێ و هەشتا
ئەستێرە چاوبزەکان نە خەوتوون

تەش نە تروسکایەکم پێدەبەخشیت
نە مشتێک ئاسوودەییم پێدەفرۆشت
نە پیاڵەیەک شەرابی خەستی خەوێکی قوومم پێدەنۆشت،
خەرهەڵات و مانگیش لەپرخەی خەودایێ

سەراپا لە نەو خەوکی قووڵدا خەوتووە
مەگەر ئەو منم بوومەتە خەونی رەنگاورەنگی پەپوولەیەکی باشکاو
خەزگەی وەریوی گوڵکی لە بن پەدا پەیشاو
لەباوەشی وەرزکی نائومێدیدا
ئەقڕم گرتووە
لەسەر پشتی خەمکانی ئەو گەچانە پاڵ کەوتووم
بەرەو نامەیی ئەبەدی سەرهەڵدەگرم

بەربەیانەو مەلی خەوی تاراوی من
شەپەلکی خەمکی تەراوە
لەسەر کەناری بەدەنگی شار راکشاوە
یاساوەڵکان چەتەی بیابانن
سروودبێژی سروەتی دامانی پەرستگای عەشی ئەمن
بەسەر یادەوەرییەکانی مێژووی خەیاندا کەوتوون
ئەڤینی پەدەشتی مەحاڵ تەی دەکەن
دوای تۆ
کەو نەما تاشبەردی خەیاڵی تەی لە هەنەکەم
بیابان نەما لە کەچەکانتدا گەردەلول دامنەپشت
کوچە وکەانەکانی حەسرەت نەما
بەت نەگەەم وەکو شەت
بووم بە میوانی شەستەکانی سەرگەردانی
بە ماچە گەبە سەر شەپەلی گەکاندا تەپدەپەیم
سەرماوسەەی زستان بەرگم بوو
قرچەی گەرمای هاوین چەترم

ئەڤینت درەختەک بوو
هەرچەند پەل و پۆ و قەدیان بەییەوە
ڕەگی قووڵی لە وەرزەکدا سەرهەڵدایەوە،
دوای تۆ خەر هەەات
نازانم مەلی باشکاوی خەوی من
بۆ کوێ هەەفیوە..

کتێب: دیدی باو لە وتاری دژە باوەکان لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا.. سەدیق سەعید هەواندزی

لەکۆینەوەی شیعریی..

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

سزادانی شاری سلێمانی لە عوسمانییەکانەوە بۆ یەکێتی.. نووسین و ئەنالیز: ستیڤان شمزینی

شاری سلێمانی بۆ بەراوورد بە هەرێمی لەشارکانی کەرکوک و هەولێر و زۆرینەی شارکانی دیکەی کوردستان شارێکی نوێیە لە رووی بیناکردن و مێژووی دروستکردنەوە، لە هەمان کاتدا نوێیە لە رووی بیرکردنەوە و بینینی دنیا و مامەڵەکردندا. سلێمانی کەمێک خاسەت و ئەدگاری تایبەتیی هەیە جیای دەکاتەوە لە هەموو شارکانی تری کوردستان و خەڵکەکەشی بە هەموو پێودانگێک جیاوازن لە خەڵکی ناوچەکانی دیکەی کوردستان و یەکێک لە خاسەتە هەرە گرنگەکانی ئەم شارە بریتییە لە بەرنگاریی و سەرسەختی و خۆرا رادەست نەبوون. بۆیە ئاگەر کەمێک سەیری دیرۆک بکەین سلێمانی سەرسەختترین شار بووە سەبارەت بە هەموو داگیرکەران هەر لە عوسمانیی و ئینگلیزەوە بیگرە تا دەگاتە عەرەبە عەراقییەکانی چەشنی بەعس.

مێژووی سلێمانی

ژەر فاکتەر هەن کاریان کردە سەر "ئیبراهیم پاشا"ی بابان* بیر لە دروستکردنی شاری سلەمانی بکاتەوە و بگرە پایتەختکەشی لە قەلاچوالانەوە بە شارە نوێیەکە بگوازێتەوە. یەکێک لە گرنگترین ئەو هۆیانە بریتی بووە لە بەرتەسکیی قەلاچوالان چوونکە بە هۆی شاخ و داخ و هەڵکەوتەی جوگرافییەوە بواری فراوانبوونی زەرتری نەبووە و لە هەمان کاتدا نزیک بووە لە سنوورەکانی سۆفێییەوە کە بەردەوام میرنشینەکە لەبن هەڕەشەیدا بووە. دواجار ئیبراهیم پاشا لە ساڵی 1784 دەستیکرد بە بینای شارە نوێیەکە لە نزیگ گوندی مەکەندی کە ئێستا بە هەمان ناوەوە بووتە گەڕەکێک لە چەقی شارەکەدا. لە رووی جوگرافییەوە سلەمانی دەکەوێتە سەر 5-35 پلەی هەڕەی پانی زەوی و 16 پلەی هەڕەی درێژیی و بەرزییەکەشی لە ئاستی رووی دەریاوە دەگاتە 853م "1".

محەمەد ئەمین زەکی بەگ دەنووسێت: ئیبراهیم پاشا لەلایەکەوە لەگەڕ رەکخستنی ئیش و کاری ئیمارەت و نەشری عەدالەت خەریک بوو، لەلایەکی تریشەوە هەر لە نزیک سەراکەی مەحمود پاشای مامی کە لە1196 هیجریدا لە نزیک گوندی "مەکەندی"یەوە دروستکرابوو دەسی کرد بە بینای شارێک. لە دەوری سەراکەدا بەعزە خانو و مزگەوت و حەمام و بازاڕ و خانی دروستکرد و لە ساڵی 1199 هیجری "1784 میلادی"دا ئەم شارە تازەیەی تەواو کرد و مەرکەزی ئیمارەتی لە"قەلاچوالان"ەوە بردە ئەوە و بە ناوی سەلەمان پاشای والی بەغدادەوە ناوی نا "سلەمانی"، مەعلوم نییە کە لە دوای تەواببوونی چەند ماڵ بووە، بەڵام مستەر "هارت HUART" لە ئاسەرەکەی خەیدا دەڵێ: لە1820 میلادیدا یەعنی لە دوای تەواببوونی بە سی و شەش ساڵ نفوسی دە هەزار کەسێک بووە و عەدەدی ماڵیشی 3144 بووە کە لەمە 130 ماڵی جولەکە و 9 ماڵی کلدانی و پێنج ماڵەکیشی ئەرمەنی بووە و پێنج مزگەوتیشی بووە "2".

دەربارەی ناونانی شارەکەش بە سلەمانی زەر بیروڕای جیاواز هەیە و یەکێک لەوانە ئەو بەچوونەیە محەمەد ئەمین زەکی بەگ باسی لەوە کردووە، بەڵام بەشێکی مێژوونناسان بەرپەچی ئەم رایە دەدەنەوە و پێیانوایە ناکرێت ئیبراهیم پاشا بە ناوی والی بەغداوە شارەکەی ناو بنێت، چوونکە لەنەوان ئەو دوو کەسەدا پەیوەندییەکی دەستانەی سەرزارەکی و دوژمنایەتییەکی قووڵی ژیراوژێر هەبووە. هەندێک پێیانوایە ناوەکە دەگەڕێتەوە بە "سلەمان بەبە"ی میری بابان، رای تریش هەیە دەڵێت لە کاتی هەڵکەندنی بینای شارەکە ئەنگوستیلەیەک دەزراوەتەوە و ناوی سەلەمانی لەسەر بووە و وا دانراوە ئەوە سەلەمان پێغەمبەرە، بەو هەیەوە ناوی شارە تازە دروستکراوەکە بە ناوی ئەو پێغەمبەرەوە ناونراوە کە لای میری بابان زەر جێگەی رێز و

خۆشویستی بوو. لە سەرەکی تریشەوە محەمەدئەمین زەکی بەگ پێوایە ناوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی: سلێمانی لە شوێنی شاری "سلوونا"ی کۆن دروستکراوە. گوایە: ئەو شارە لە سەردەمی فرمانڕەوایی "لەلە" و "گەتی"یەکاندا دروستکراوە و بە باپیرە گەورەی دانیشتووانی ئاوچەکە دادەنرێن "3". بەهەرحاڵ هەشتاش ڕوون نییە و هیچ بەڵگەیەکی کەنکرێت بە دەستەوە نییە بڵێی میری بابان شارەکەی ناونا سلێمانی؟، بەڵام میری بابان هیچ کات بیری لەوە نەدەکردەوە شارەکەی لە دێیە و سەدەکانی داهاتوودا ڕەنگی گرنگ سەبارەت بە چارەنووسی وڵات دەگێڕێت و دەبێتە چاوگی شۆڕش و ڕاپەڕینەکانی کورد بە نەپساوەیی بە ماوەیەکی ئێجگار دوور و درێژ.

هەر لە سەرەتاوە سلێمانی وەک پایتەختی میرنشینی بابان سەرباری ئەوەی بەردەوام سەنگەری جەنگەکان بووە، بووە مەڵبەندەکی سەرەکیی گۆشەکردنی بزووتنەوە کوردییەکان، جیا لەمەش ئەگەرچی شارەکە بە دیمەن جوان و ڕازاوە نەبووە وەک شارەکانی وڵاتانی دەوروبەر، بەڵام پاکژیی و سەربەستیی تاکەکانی بە تایبەت ئافرەت تێیدا سەرنجی زەربەی مسیۆنەر و گەیدەکانی ڕاکێشاوە. کلێدیس ریچ کە ساڵی 1820 واتە سی و شەش ساڵ دوای بینای سلێمانی ڕەی کەوتە شارەکە، لە یادداشتەکانیدا نەیتوانیوە ئەو هەستەی خۆی دەربارەی شارەکە بەی دروستببوو بشارێتەوە. بۆیە دەنووسێت: شارەکە هەمووی لە گوندێکی گەورەی عەرەبیی دەچوو، کە ناو ماڵەکان بە دەرەوەن، لەوێش دەچوو خەڵکەکە خۆیان دەربەستی ئەمە نەبن، چوونکە ئافرەتەکانیانمان دەدی بە بە پەچە و ڕووپۆش، بەباکانە لەگەڵ پیاواندا دەچوون بە بازاڕ بە جۆرجۆرکردنی کاروباری ناو ماڵیان، سەرەڕای ئەوەش ئەم شارە دیمەن ناشرینە، پێنج خان و دوو مزگەوتی ڕەک و پەک و جوان و حەمامێکی زەر پشتەی تیایە، باشترین شارەزاش لە کوردەکان خۆیان ئاماری دانیشتوانی شاری سلێمانی بە 10000 دە هەزار کەسێک داناوە "4".
بەگومان بوونی گەرماو "حمام" لە شارێکی وا بچووکدا نیشانەیەکە بە ئاستی پێشکەوتن و پاکژیی لە شارەکەدا. ئەمەش فاکتێکی مەزووبی زەر گرنگە و پێماندێت سلێمانی لە چاویلکەی بیانییەکانەوە جێگەی ڕەز بووە و خاستە جیاوازەکانی بە ڕوونی بینراوە هەر لە پاکژیی و هەستی سیاسیی خەڵکەکەیەوە تا ئازادیی ڕەگەزی مە. لە ڕووی سیاسیشەوە شارەکە نزیکەی 65 ساڵ پایتەختی میرنشینی بابان بووە و دەساتێکی نیمچە ئۆتۆنۆمی کوردیی لە ژێر سەرپەرشتی والی عوسمانییەکان دەساتی شار و ئیدارەی بە دەستەوە بووە، تا ئەو کاتەی ساڵی 1850 دەساتی بابان بە تەواویی هەوشایەوە و

رووخ‌نرا، لەو بەروارەدا میری بابان "عەبدوڵا پاشا" هەموو دەسەڵاتێکی وەک میر لەسەندرایەوە و وەک قائیمقامی سلێمانی دامەزرێنرا، ئەوەش زۆری نەخایاند "ئیسماعیل پاشا"ی بە ڕەگەز تورک وەک قائیمقام هەنرایە شارەکەوە.
لەم ڕێکەوتە مێژوویەوە بە دواوە بە ماوەی زیاتر لە سێ چارەگ سەدە سلێمانی وەک ناوەندێکی دەسەڵاتی سیاسیی کوردیی هیچ ڕۆڵێکی نەما، چوونکە لەڕە بە دواوە هەدی هەدی سەرکردە رامیاریێکان مەیدان چۆڵ دەکەن و لە جەگەیدا لە کەتاییکانی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیست بزووتنەوەیێکی ڕۆشنبیریی و فەرهەنگی لەسەر دەستی نەوەیێکی منەوەر سەرهەڵدەدات، ئامانجی ئەم بزووتنەوەیە بەرزکردنەوەی هۆشیاریی نەتەوەیی و پێگەیاندنی تاکی کورد و ڕزگارکردنی کوردستانە لە بندەستی، بەڵام لەگەڵ بانگەوەی جەنگی یەکەمی جیهانیی و دامەزراندنی ماوەی یەکەمی حکومدارێتی شێخ مەحموودی حەفید، سلێمانی دەبێتەوە بە ناوەندێکی سیاسیی بەتین سەبارەت بە هەموو کوردستان.
(ئەم ڕۆژانە سلێمانی وەک مەبەندێکی چالاکیی کوردستان بەدەرکەوتبوو بە حوکمی ئەو جموجۆڵ و هەوەستانەی لە کەتایی سالانی دەسەڵاتی عوسمانییەوە ئەم شارە بەخۆیەوە بینیبوون، بۆیە وەک لە سەرەتادا ئاماژەمان بە کرد، کەمێک سەرەک هەز و پیاوانی ناوداری کوردستانی ئێران ڕوویان کردبووە سلێمانی و بە نیازی ئەوەبوون کە نەوچەکانی ئەوانیش بچێتە ژێر قەڵەمڕەوی حکومەتەکەی شێخ مەحموودەوە) "5". لەڕە بە دواوە سلێمانی دەبێتە ناوەندی شۆڕشگێڕیی و سیاسەت و مەکەی خەباتی جەماوەریی و ڕۆشنبیریی، هەر بۆیە مێژووی سلێمانی ئەوەندەی مێژوویەکە تەکەڵاوە بە سیاسەت و بەرەنگاربوونەوەی داگیرکەرانی کوردستان بە چارەگی ئەوە مێژووی شارێکی ئاسایی نییە. لەبەرئەوە سلێمانی جیاوازیی و تایبەتمەندیی خۆی هەیە.

سلێمانی شارە سەختەکە

سلێمانی ئەگەرچی تاکو ئەم چەند دەیەیەی دوایی شارێکی گەورە نەبووە لە ڕووی ڕووبەر و ژمارەی دانیشتوانەوە، کەچی سەبارەت بە شۆڕشگێڕانی کورد و نەیارانی سیاسیی کوردستان جەگەی تایبەتی هەبووە و هەمیشە حسابی لەسەر کراوە، چوونکە هەر وەک بەعس بە ڕاشکاوانە دەیووت سلێمانی شارێکی سەختە، ژ بەرئەوەی هەروا بە ئاسانیی ڕادەستی ویستی داگیرکەران نابێت و لەوە بەولاوە هەمیشە ژیلەمۆکان لە گۆڕەکە تەسکەکانی ئەم شارەوە دەگۆشنەوە. ڕۆشنبیری سلێمانی تەنیا دیاردەیێکی ناتورالیی ڕووت نییە بەڵکو لە هەمان

کاتدا بەشێکە لە خەسڵەت و تایبەتمەندیی شارەکە و هەمیشە هەر لە سڵەمانییەوە ڕەشبای گەلان و باهۆزی ڕەتکردنەوەی دەسەڵاتی بێگانە هێنای کردووە، لەبەرئەوە ڕەشبای سڵەمانی خێی لە خێیدا مانایەکی سیاسیی هەیە و جارێکە لە گوزارشتکردن لە سیفاتی سەرکیی سڵەمانییەکان کە هەمیشە دژجوونن و دژی هەر جۆرە چەقبەستنێک دژجەنگن.
عوسمانییەکان هەمیشە لەو جموجۆڵە دەترسان لە سڵەمانییەوە ڕێچکەی دەبەست و بە سنووری کوردستاندا درێژ دەبوونەوە، بەیە لای ئەوان سڵەمانی پێویستی بە کۆنترۆڵکردنێکی تایبەتی بوو. وەختێک ئینگلیزەکان هاتنە عێراقی ئێستا، ڕەنگە هێندەی لە سڵەمانییەوە گیروگرفتیان بە دروست کرابێت لە هیچ جێگەیەکی تری عێراق ڕووبەڕووی تەنگوچەڵەمەیەکی سەختی وەک شێخ مەحموود نەبوونەوە، حکومەتی نوێی عێراقیش هەروا. لە ئایاری 1921 لە عێراقدا ریفراندۆمێک سەبارەت بە دانانی فەیسەڵی یەکەم بە مەلیکی عێراق کرا، مەرجی مافی دەنگدان ئەوە بوو: دەنگدەر دەبێ خانوویەکی هەبێ نرخەکەی لە"150″ پاوەنی ئیستەرلینی " کە بەرامبەر 2000 روپیە" کەمتر نەبێ. لە شاری سڵەمانیدا، دوو هەزار موڵکدار هەبوون، کە نرخی خانووی هەریەکەیان لە 150 پاوەن کەمتر نەبوو، لەم دوو هەزار کەسە تەنیا 190 کەسیان لە دەنگدانەکەدا بەشدارییان کرد، لەمانە 32 کەس دەنگی بە ئەوەدا کوردستان بە عێراقەوە بلکێنرێت و 158 کەس دەنگیان دژی دا. "6". ئەم فاکتە مەژووییە ڕاستییەکی تەدا ڕوون بەتەوە: زۆرینەی خەڵکی شارەکە بایکۆتی عێراق و پادشاکەیان کردووە و بە هیچ شێوەیەک ئامادە نەبوون بچنە پای دەنگدانەوە و ئەوانشی چوونەتە دەنگدانەوە بە زۆرینەی ڕەها دەنگیان لە دژی عێراق و شاکەی داوە. هەروەک وتم ئەمە یەکەکە لە سادەترین بۆچوونەکان کە هەر لە سەرەتاوە سڵەمانی بە گژ عێراق و لکاندنی باشووری کوردستان بە عێراقەوە ڕاوەستاوە و سەختییەکی لە ڕادەبەدەری نواندووە.

نموونەیەکی تری زیندوو لەسەردەمی فەرمانڕەوایی پادشایدا، ڕەنگبە ڕاپەڕینی جماوەری سڵەمانی بێت لە ڕەژی شەشی ئەیلوولی 1930، کە لە ئەدەبیاتی سیاسیی کوردییدا بە ڕەژە ڕەشکەی بەردەرکی سەرا ناسراوە.
(زۆر فاکتەر هەبوون لە سەرهەڵدانی ڕاپەڕینی جماوەریی لە شاری سڵەمانی لە دژی حکومەتی عێراقی و ئینگلیز، یەکەک لەو هەکارانە ڕەکەوتننامەی نێوان عێراق و ئینگلتەرە بوو لە ساڵی 1930 کە هیچ بۆگەیەکی ئەو پەیماننامەیە باسی کورد و دەزی نەتەوەیی گەلی کوردی تەدا نەکرابوو) "7". ئەوەبوو سڵەمانی دژی ئەم پەیماننامەیە

وەستاو (رۆژی 6-9-1930 بە هەزاران کەس لە شاری سلێمانی کەوتنە سەر شەقامەکان و داوای مافە رەواکانی کوردیان دەکرد، هەرشیان دەبردە سەر پەیمانەکە. لەلایەن رەشنبیرانی کوردپەروەر و شاعیر و زانایانی وەک پیرەمەرد، فائق بێکەس و گۆران و حەمدی، بە شیعر و وتاری شۆشگێڕیی هانی جەماوەر دەدرا، کە خۆاگربن، هەمەت بەرن، دوژمن ریسوا بکەن و سووربن لەسەر درێژەدان بە خەباتیان) "8".

لە قۆناغ و ساتەکانی دواتردا سلێمانی نەک هەر بە ڕەنەبووە بەڵکو زۆتر و کاریگەرتر سەختگیریی نواندووە بەرامبەر بە حکومەتی عێراق و لە سەردەمی هەگبەانووکەی "ڕەشید عالی گەیلانی" و تا دوا ساتەکانی ڕۆخانی ڕژێمی پاشایەتی هەمیشە باری سیاسیی شارەکە هەڵبەز و دابەزی کردووە و مایەی دڵنیایی نەبووە بە حکومەت. لە سەرەتای ڕژێمی کۆماریی لە عێراقدا لە1958وە تا بە ئێستا دەگات لای هەمووان ئاشکرایە، سلێمانی چەندە بە ڕژێمی عێراقی جگەیەکی سەخت و ناهەموار بووە، هەموو ئەوە دەزانین سلێمانی دایکی شۆش و ڕاپەڕین و هەموو ئەو خەپیشاندانانە بوو کە بەشەویەک لە شەوەکان بە ڕەتکردنەوەی دەسەاتی داگیرکەران بوون لەم بەشەی کوردستان. بەیەکا پەموایە باشووری کوردستان بەبە بوونی سلێمانی وەک شارێکی هەمیشە زیندوو و ئامادە لوقمەکی شیرین دەبوو بە دەسەاتی عەرەبیی عێراقی نەک پێکەکی تاە و زەقنەبووت ئاسا.

سلێمانی وەک ناوەندی سیاسەت

مافی ئەوەمان هەیە بڵێین سلێمانی چاوگی سیاسیی لانیکەم باشووری کوردستان بووە بە درێژایی زۆرتر لە سەدەیەک هەتا دەگاتە ڕۆژگاری ئەمە. بە یەکەمین جار خەباتی سیاسیی و شۆشگێڕیی کورد لە شاری سلێمانی ڕێچکەیەکی ڕەکخراو و ئۆرگانیکی وەرگرت و دوورخرایە لەو تەرزە خەباتکییەی کە لە پێشاندا لەسەری ڕاهاتبوو. جەلال تاڵەبانی سکرتێری یەکێتیی پێوایە بە یەکەم جار لە میانەی ڕاپەڕینی ئەیلوولی 1930 خەباتی سیاسیی کورد لە شاخەوە گوێزرایەوە بە شار و لە یاخیبوونی سەرەک خێڵەکانەوە بوو بە پێڕەوی ڕەشنبیران. جەلال تاڵەبانی لەم ڕووەوە دەنووسێت (ڕاپەڕینی بەردەرکی سەرا لە ڕەکەوتی 6 ئەیلوولی 1930دا، لە مەژووی چالاکییە سیاسیی و نیشتیمانییەکانی باشووری کوردستاندا خاڵی وەرچەرخان بوو، چوونکە لەم خەپیشاندانەوە بە یەکەم جار قورسایی کاری سیاسیی و کوردایەتی کەوتە ئەستۆی خوێندەواران و خێڵکی شارەکان، واتە لە لادێ و لە نەو هەزەکانەوە گوێزرایەوە بە نەو شارەکان، بەمەش قۆناغێکی نوێ لە خەباتی سیاسیی دەستپێدەکات) "9".

نەک هەر بە بەچوونی مەژوونووس و توێژەر کوردەکان، تەنانەت بە

دیتنی چاودێر و سیاسیی غێرە کورد و ئەوروپییەکانیش سڵەمانی ناوەندی شۆشگێڕیی و فەرمانڕەوکردنی خەباتی سیاسیی و بزافی رزگاریخوازی گەلی کوردستان بووە، بە یەکەمجار لەم شارەدا بەهێزترین پارتی و ڕێکخراوە سیاسییەکان هەر لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە نیشونما دەکەن و ئاڵای بزووتنەوەی شۆشگێڕیی بە دەستەوە دەگرن و تەکان دەدەن بە تەکەشانی گەلی کورد. کریس کۆچەرای کوردناس و ڕۆژنامەوانی فەڕەنسیی باسی قۆناغی سەرهەڵدانی گروپە سیاسییە کوردییەکان دەکات و دەنووسێت (سڵەمانی مەبەندی سەرەکیی کوردایەتییە، لەرەدا و لە قۆناغی پێش یەکەم جەنگی جیهانداء زەر گروپی نەتەوەیی دەنێ ئاراوە، کە چوونە بنج و بناوان و دەزینەوەی ڕەگوریشەیان زەر ئەستەم، بە تایبەتی هەندەکیان لە چەند کەسەک تێناپەڕن و زەر جار یەک کەس لە هەمان کاتدا ئەندامی چەند ڕێکخراوەکی جیاوازە) "10". لە باری کرداریشەوە ناسیۆنالیزمی کورد لە شاری سڵەمانی بەهەی دەستبژێرە سیاسیی و ڕۆشنبیرییەکەوە گەیی و خەمڵی. دواتر توانی لە ڕێکخراوی جەر بەجەری سیاسیدا خەی ڕێکبخات و نوێنەرایەتی داواکانی گەلی کورد بکات لەسەر هەموو ئاستەکانی جیهانیی و هەرەمی و نێوخەیی.

ئەگەر پارتی دیموکراتی کوردستان بکەینە نموونەی ئەم باسە، ئەوا ئەو پارتییە لە شاری سڵەمانی و لەسەر دەستی ئیلیتییە سیاسییە خوێندەوار و شارییەکە توانی ببێتە ڕێکخراوەکی سیاسیی پشکەوتووخواز، هیچ کات بەهێزبوون و گۆشەی پارتی وەک ڕێکخراوەکی ئەرگانیزەکراو و پارتیەکی رامیاریی خاوەن بەرنامە و پەیڕەوی ناوخۆ ناگونجێتەوە بە مەلا مستەفا بە تەنها، چوونکە مەلا مستەفا یاخیبوونەکانی شەویەکی خەکیی و نارێکخراوی هەبووە و ئامانجەکانی بەو پەڕەڕ ناسیۆنالیستی نەبوون وەک ئەوەی نوخبە سیاسییە تازە پێگەیشتووەکەی شاری سڵەمانی بیریان لە دەکردەوە.

تێنانێت یاخیبوونی بارزانی لە ساڵی 1943 بەدواوە بە ئێتنەمی و داواکارییەکی نەتەوەیی گشتگیر نەبوو هەندەی غەمەکی ناوچەیی و خەکی پاڵنەری بوون. بە وێنە داواکارییەکانی مەلا مستەفا لە دەوڵەتی پادشایی دانانی نوێنەرێکی بەرزی کورد لە بەغداد و نوێکردنەوەی ئیدارەی قەزا کوردییەکانی پارێزگای موسڵ بوو. بەڵێ (وا دێتە بەرچاو کە ئەو مەلا مستەفا نەبوو ناسیۆنالیزمی کوردی هەبژارد، بەکو ئەو ناسیۆنالیستەکانی کورد بوون ئەویان هەبژارد، هەبژاردنی ئەو لایەن ناسیۆنالیستەکان بەهەی شارەزایی تاکتیکییەکانی و ئەو دژواریانەوە بوو بە حکومەتەکانی دەخوەقان) "11". واتە ناسیۆنالیستە کوردەکان بە دوای کاریزما و ڕەمزێکدا دەگەڕان بۆئەوەی بیکەنە گاندی، هەرەک چۆن ژێکاف لە

دیوی ئەران بۆ هەڵبژاردنی قازی محەمەد هەمان کاری کرد. لەبەرئەوە بەهەی ئەو بەرهەنگارییانەی بارزانی بۆ تایبەت لەکەماری دیموکراتی کوردستان لە مەهاباد نواندی پاشینا بە ناسیۆنالیستە کوردەکانەوە زیاتر پابەندبن بە بارزانییەوە وەک کاریزمایەک.
لە قۆناغەکانی دوای دروستبوونی پارتی و سەرهتاکانی شەشی ئەیلوول تا دەگات بە دامەزراندنی یەکەتی و راپەڕینی بەهاری 1991، رۆڵی سلێمانی رەهەکی پشتەوانێ و ئەجگار گرنگ بووە و دەتوانرێت بە درێژایی ئەو چەند دەیەیە بە دەی سیاسیی کوردستان دابنرێت. دەرکەشانی ئەو شارە لە مێژووی هاوچەرخی کورد وەک دەرکەشانی رۆح وایە لە جەستەدا، چوونکە وەک لە سەرهتاوە ئاماژەمان پێدا هەموو ژیلەمۆکان لەبری ئەوەی خامۆش ببن لەڕەوە جارێکی دیکە بوونەتەوە بە پشکە و تاویان سەندووە. وا بزانم پێویستیش بە هیچ بەڵگە هەناوەیەکی تر ناکات، پانۆرامای سەردەمی بەعس و شەشی نوە هێندە دوور نییە تا لە بیرمان کردبێت کە سلێمانی هەموو رۆژێک ئاگری دەگرت و دەبووە جەهەنمی داگیرکەرانی کوردستان.

سلێمانی شاری منەوەران

سلێمانی نە تەنیا لە رووی سیاسیی و شەشگەییەوە پشەو بووە، بەکو لە بواری رۆشنبیریی و فەرهەنگیشەوە پشەنگ بووە، تا ئەوەی نازناوی پایتەختی رۆشنبیریی کوردستانی پێ بەاوە. ئەگەرچی تا ماوەیەکی دوور و درێژ شارەکە جگە لە حوجرە ئاینییەکان خاوەنی هیچ قوتابخانەیەک نەبووە، بەڵام زۆر شاعیر و منەوەر و زانای گەورە گەورەی تێدا هەکەوتووە کە لە سەردەمی خەیاندا رەهەکی ئەجگار گرنگیان لە کەمەدا ئێدا کردووە. لە سەرهتای سەدەی نۆزدەدا ململانێ و کێبەکێی هەردوو تەریقەتی قادری و نەقشبەندی لە شارەکەدا بەشێک بووە لە ململانێیەکی سیاسیی و رۆشنبیریی ئەوجا ئاینیی، چوونکە مەولانا خالید و شێخ مارفی نەدە وەک دوو عارف و سیمبولی ئەو دوو تەریقەتە، خاوەنی دوو دنیابینی جودا بوون، وەلە کەتایی ململانێکە زۆر تراژیدیکە بە راونانی مەولانا لە شارەکەدا دەگاتە خاڵی پایان، بەڵام ئەو ململانێیە دواجار کەم تا زۆر کاریگەریی راستەوخۆ و ناراستەوخۆی لەسەر بیرکردنەوەی گشتیی دروستکرد. "هەوڵدەدەم لە دەرفەتێکی تر لەسەر ئەم باسە بە تەر و تەسەلی بنووسم".
لە سەردەمی عوسمانییەکان و بە مەبەستی پەکخستنەوەی یەکە کارگێییەکان، لە شاری سلێمانی قوتابخانەی فەرمی کرایەوە و ئەو قوتابخانەیەش زۆرتر ئەفسەری پەدەگەیاند، بەڵام ئەو ئەفسەرانە لە ساڵانی داهاتوودا سەبارەت بە دەزی گەلەکەیان نەک رەهەکی گرنگ

بەکو چارنووسسازیش دگەن و جگیان لە خباتی سیاسیی ئو قناغدا بە دیاریکراویی ماوتەو. (شان بشانی حوجرکان، کاربدەستانی دەوەتی عوسمانی لە سلەمانیدا، قوتابخانەی روشدییەی سربازیی سە پلیان کردەو، هەموو جرە زانیاریەکی ئوسای تدا دەوترایەو، کە جیاوازییەکی زری لگەل باسکانی حوجرەدا هەبوو. ئوانەی لرەدا دردچوون یان دەبوونە موچخر و کاری دەوەتیان وەدەستەو دگرت، یان بە تواوکردنی خوندن دچوونە ئستمبل، زربیان خوندنی سربازییان تواو دکرد و دەبوونە ئفسری سوپای عوسمانییکان) "12".

دواتر قوتابخانەکان لە شارکدا گشە دکن، بەمش روشی رشنبیریی بروپشتو هنگاوکانی خراتر دبن، تا ئوەی لە چارکی یکەمی سدەی بیستەمدا نوێیک لە منورانی شاریی سرهلدان دزی نتوەیی گلی کورد دخنە ژر رکفی خیانتو و بە ماوەیکی درژ لە خباتی رزگاریخوازیی کورددا رلکی سرکیی دبینن. ئو سردمانش بە حوکمی داخرانی سنووری کوردستاندا بسر خیدا و داگیرکردنی وەاتکە لالین عوسمانی و سفویکانەو، رشنبیریی شارکە پتر لە ژر کاریگریی رشنبیریی ئو دوو نتوە سردستە بوو. مجر سن وختک هاتە شاری سلەمانی لە نزیکەو ئاگاداری ئو بوو زمانی فارسی سبارت بە خکی شار زمانکی نامە نییە بەکو زرینە دتوانن قسەی پە بکن و لی تبگن، ئو لە راپرتکی تایبتی خیدا دنووسیت "لە سلەمانیدا فارسی زر گرنگ، زربەی خلک دتوانە قسەی پە بکات و لی تبگات.. زمانی نووسین لە هەموو ئم ناوچیدا لە سلەمانیەو بە قرداغ و رانیە بە باکووری رژهلات تنیا فارسییە و هەموو پیوندییکی ئیشوکار بم زمانیە. قوتابیان دبە لە هردوو قوتابخانەی ائینیی و ئکادیمی سربازیدا فری ببن و دوکاندارکانیش تنانت دبە بتوانن نامەی پە بنرن"، "13".

دوای کتایی عهدی عوسمانییکان و دامزراندنی حکومتی نوی عراق و بەاوبوونەوەی بیری مارکسیستی لە شارکدا، دستەیکی تر لە روناکبیری کورد سرهلدان بە درژایی چوار پنج دیە کنترلی گلپانکە دکن و لە هەمان کاتدا دورکی ئجگار گرنگ دگەن لە هشیارکردنەوەی کمانی خلک و رکخستیان لە گروپە سیاسیی و کمایتییە جر بە جرکاندا، لمشیاندا سلەمانی خاونی زرترین ئو ئیلتییە رشنبیریی و سیاسییە کە بگومان لگەل روشی شگیی و رحی یاخی خکی شارکشدا تبایە. هر لبرئمە نهنییکمان ئاشکرا نکردوو لە رووی رشنبیرییەو

سلەمانی بە شارێکی پێشەنگ و یەکەمین هەژمار بکرێن، چوونکە سیمایەکی زەر گرنگ، هەم شارەکە و هەم دانیشتووانەکەی پە بناسرێتەوە بەرزیی ئاستی رۆشنبیریی و هۆشیاریی سیاسیی و فەرهەنگیی بووە. بەم بۆنەوە وەختێک دەڵێین سلەمانی شاری منەورانە ئەوە بگومان هیچ زیادەڕەوییەکمان نەکردووە.

سزادانی سلەمانی لە عوسمانییەکانەوە بە یەکێتی

بە حوکمی ئەوەی سلەمانی هەمیشە لە دژ دەسەڵاتکان و داگیرکەرانی کوردستان یاخی بووە، بۆشوەی جەراوجەر سزا دراوە چ لە شێوەی لەناوبردنی فیزیکیی و چ لە شێوەی زیانگەیاندنی ماددیی و رۆحی بە خەڵکەکەی. فارس ئەرانییەکان لە ساڵەکانی 1841-1844 دوو هەرشی بەرفراوانیان کردە سەر شارەکە و کوشتارێکی زەریان لە خەڵکەکەی کرد بە ئەندازەیەک تا چەندین دەیە ئەو کارەساتە لە یادی نەوەکاندا مابووەوە. پێش رووخانی میرنشینی بابان دیسان سلەمانی وەک پایتەخت مەیدانی کێشمەکێش و ئاژاوەی ناوخۆیی میرینشینەکە بوو کە بگومان هەزاران لە ڕەعیەکانی لە شێوەی نەگریسی ناوخۆییدا بوونە کەیزوخاە، بەڵام ڕەنگە تاریکترین ڕۆژانی شارەکە کەوتبێتە دوای هەرەسی میرنشین و زاڵبوونی دەسەڵاتی تاکلایەنەی تورکەکان بەسەریدا، چوونکە جگە لەوەی هاووڵاتیانی شارەکە لە رووی فیزیکییەوە سزا دەدران، لە هەمان کاتدا باج و خەراجی زەر و گرانی و بەاوبوونەوەی نەخێشیی ترسناک جەرکی تر بوون لە سزادانی خەڵکی شار لەلایەن تورکە عوسمانییەکانەوە.

کاتێک، جەنگی یەکەمی جیهان هەڵگیرسا، تورکەکان جاری "سەفەر بەلک"یان داوە. ساتە شێە دەستیپێکرد، هەرچی پیاو و لاوەکان هەبووە، چەکیان دراوەتێ و بە بەرەکانی جەنگ ڕەوانە کراون. تەنیا هەر منااە، ژن، پیر و پەککەوتەیان ماونەتەوە. لەبەرئەوە باری ئابووری زەر خراپ تێکشکاوە، بەروبوومی کشتوکاڵ کزبووە، بەرهەمی پیشەسازیی نەوخێ لاوازبووە، بێکاریی، گرانیی، برسێتی، دزیی، جەردەیی، ڕاووڕووت، بۆشوەیەکی بەربڵاو تەشەنەی کردووە. هیچ کارە، بە بەرتیل وەرگرتن، جێبەجێ نەکراوە. جەندرمەی تورک بە ئاشکرا جەردەیان کردووە، دەسیان بە ئابووی خەڵکی بردووە، خەڵکەکی زەر لە برساندا مردوون!!، بە ئەندازەیەک فریای شاردنەوەی لاشەی مردووەکان نەکەوتوون، لە تاوا گەشتی وەاخیان خواردووە، داونپیسیی و لەشفرۆشییەکی زەر باوبێتەوە. لە ئەنجامدا ژمارەی دانیشتووانی شارەکە زەر کەم بێتەوە. بەپێ "ماسەن کینیز" نووسیوێتی: ژمارەی دانیشتووانی سلەمانی لە چل هەزار کەسەوە هاتە سەر نە هەزار کەس "14".

وەنەبێ دوای شکستی عوسمانییەکان لە جەنگدا و هاتنی ئینگلیزەکان بەختی سلێمانی لە جاران باشتر بووبێ، بە پێچەوانەوە لە سەروەختی حکومداریی شێخ مەحمودی حەفیددا باڵۆفزەکانی ئینگلیز زیاد لە جارێک شاریان بەردومان کرد کە لە ئەنجامدا جگە لە دامانی سەدان خانوبەرەی هاووڵاتیان، بە سەدان کەسیش بوونە قوربانی. تەنانەت لە دوا رۆژەکانی حکومەتی کوردستان بە سەرکایەتی شێخ مەحمود و لە رۆژی 25-4-1924 وەختێک فڕۆکەکانی ئینگلیز بەردومانی شارەکەیان کرد لە کەی زیاتر لە بیست هەزار کەسی دانیشتووانی شار تەنە حەوت سەد کەسێک لە شاردا مانەوە، ئەمەش بەهەی چەپی و بەربەاویی قەسفی هەزە هەواییەکانی ئینگلیزەکان. جیا لەمەش ئینگلیزەکان ئیدارەیەکی خراپیان بەسەر خەڵکی شارەکەدا سەپاند ئەمەش وەک جارێک لە سزای خەڵکی شارەکە کە چاویان لە دەوڵەتکی کوردیی بە سەرکایەتی مەلیک مەحمود بەیبووە بێە لە پەنا مەلیکدا بەرگرییان لە کوردستان دەکرد.

رەفیق حیلمی لە یادداشتەکانیدا دەورانی دوای رێیشتنی "مەیجەر نوئێڵ"ی ئەفسەری ئینگلیز بە تورکیا دەگەڕێتەوە و دەڵێ (ئینگلیزەکان دەستە و دائیرەیەکی هەموو جۆرێان رژاندە سلێمانی، ئەمانە عەجەم و هندی و عەرەب و ئەفغانی، گاور و جولەکە و ئەرمەنی، بە کورتی رەگەز و تیرە نەمابوو تیایانا نەبێ. دایرەکان چە هی حاکمی سیاسی، چە هی عەسکەری و ماڵی و گومرگ وئەوانی تر هەریەکە معاون یان مشاورێکی ئینگلیزی چووە سەر. هندی مەزەر سپی، هندێکی ریش هەڵبەسراو و لولدراو، سیکی رەش و قاچ باریک بە هەموو ژوورەکاندا بەاوبوونەوە، چاپی دەس "تایپەایتەر" بە تەق و هوڕەوە کەوتە کار. ئنجا لەلایەکەوە دەستە و دائیرەی تاقمی شێخان و خزمەکارانی خەنجەر و دەمانچە لە پشت، لەولای ترەوە لە"سەیز"ەوە بگرە تا فڕۆاش و چێشتکەر، دەستە و دائیرەی ئینگلیزەکان و تەنانەت هی هندەکە سمێڵ بابە و ریش لوولەکان، ئەوان بە چەک و سیلاحی نەفامی و عەشایەری، ئەمان بە زمانی بەد و دووڕوویی و لە پاشملە چاڵ بە هەڵکەندن کەوتنە وەزەی خەڵقی سلێمانییەوە "15".

پاشان حکومەتە عەرەبییە یەک لە دوای یەکەکانی عەراق هەرچی پەیانکرا بەرامبەر بە خەڵکی سلێمانی و بە مەبەستی سزادانی نەوە شۆشگێڕ و بزووتکانی ئەم شارە کردیان، ئەگەر ئەمە بمانووت جینایەت و سزا قورس و سووکەکانی حکومەتی عەراق هەر لە سەرەتاوە تا ئێستا بەرامبەر بە سلێمانی یادداشت بکەین ئەوە نەک لەم وتارەدا جێی نابێتەوە بەڵکو پێویستمان بە دنیایەک کاغەز و بە ئەقیانووسێک مرەکەب هەیە، چوونکە لە چاوی حکومەتەکانی عەراقدا هەر لە پاشایەتییەوە تاوەکو بەعس سلێمانی سەری مارەکە بوو کە

هەمیشە یەکەم چەخماخەی مشخڵەی شۆڕش لەم شارەوە سەرتاپای کوردستانی ڕووناک دەکردەوە و دڵەڕزاند. هەتا ئێرە ڕەنگە ئاسایی بێت داگیرکەرانی کوردستان و نەیارانی سەربەخۆیی کوردستان بەو دەندایەتییەوە پەلاماری سلێمانی بدەن و دانیشتووانەکەی سزا بدەن. کاتێک ئاسایی هەزمکی سیاسیی وەک یەکێتی نیشتمانیی کوردستان کە کۆی منداڵدانی شارەکەیە و لە هەناوی ئەودا و لە کوچە و کۆڵانەکانی ئەودا گۆشەی کرد و بووە هەزمکی کارای گۆڕپانی سیاسیی، لەبری قەرەبووکردنەوە و پێشخستنی، سزای بدات! ئەوتا یەکێتی نەک هەر خۆکی شارەکە لە هەژمی دەسەڵات و بەڕێوەبردنی شارەکە بەشدار ناکات، بەڵکو شار لە بڕ خزمەتی و لە فەرامۆشکردندا سزا دەدات، ئەوتانە سلێمانی لە شارەکی پشکووتوو و ڕاقیەوە بووە بە گوندەکی وێران و خەرابستان. خۆ سزادان هەر تەنیا کوشتن و لەناوبردنی فیزیکیی نییە، دانینی ڕەحی سەرچەیی و لەناوبردنی کولتووری جوانەکان و وێرانکردنی ژیانی نەوە نوێکان و فەرامۆشکردنی جوانیی شارەکە و نەگەیاندنی دەستی خزمەتگوزاریی بە شارەکی وەک سلێمانی ئەگەر سزادان نەبێت چیترە؟. لەو سەنگەوە دەتوانین ئەوە بڵێین لەوتی سلێمانی هەیە بەردەوام لەسەر ڕەحە یاخییەکەی و چاو بینە پاشەژەکی ڕووناک سزا دەدرێت، تاکە جیاوازییەکەش لەوەدایە جاران بگانە سزای دەدا، بەڵام ئێستا ئەوانەن ڕەزانەک بوو بە شارەکیان دەگووت (شارە حیاتەکە).

سلێمانی سزای یەکێتی دەدات

تەزەک هەیە و تا ڕادەیەکیش نزیکە لە ڕاستییەوە، ئەو تەزە جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە، ئەو هەزە سیاسییەی سلێمانی بە دەستەوە بوو ئەوە لانیکەم باشووری کوردستانی بە دەستەوەیە. بەهەزیی یەکێتی نیشتمانیی کوردستان لە ڕابردوودا وەک ڕەکخراوەکی شۆشگێڕ و هەزمکی سیاسیی بەشکی پەیوەندیی هەبووە بەوەی سلێمانی کۆنترۆڵ کردبوو، بە دەربەدەکی تر سلێمانی ببووە چاوگی هەز و قۆناغی یەکێتی بە زیاتر لە سی ساڵەک. ئەو کارەسات و نەهامەتییانەی لە سی ساڵی ڕابردوو بەسەر یەکێتیدا هاتن هەر لە شۆڕشی حکومەتەکانەوە تا پیلانگێڕیی هەڕەمی و نەوخۆییەکان بە لەناوبردنی، ئەگەر بەسەر هەر پارتیەکی تردا هاتبان ئەوە دەمکە بوو ناوی لە ژیاندا ڕەش ببووەوە، بەڵام یەکێتی بە پشتیوانی شاری سلێمانی و بە وەرگرتنی نەفەسی ژیان لەو شارەوە بەسەر هەموو کەسپ و هەواز و کەندەڵانەکاندا بە سەرکەوتوویی تێپەڕی تا ئەوەی مام جەلالی لە وەستگەی سەرەک کۆماریی عێراق دانا. بە کورتییەکی یەکێتی بە هەموو شێوەیەک قەرزاری سلێمانی و خەباتکاریی نەوەکانی ئەم شارەیە و بە سلێمانی و نەوە یەک لە دوای یەکەکانی نەدەکرا هەزمک بە ناوی

یەکێتییەوە لە بووندا هەبووایە.
هەروەک پێشتریش پێنجەم بە ڕاکێشا یەکێتی لە دوای وەرگرتنی دەسەڵات "1992" هەتا ئێستا نەک هیچ پاداشتکی سەلمانی نەداوەتەوە، بگرە لەم چەند ساڵەی دواییدا بە تەواوەتی فەرامێشیکرد و بە هەموو شێوەیەک سزای دەدا، ئەمەش دووجار مایەی ناڕەزایی خەڵکی شارەکە بوو: یەکەم وەک هاووڵاتییەکی دانیشتووی کوردستان خزمەت ناکرێن. دووەم: وەک سەلمانی کە ئەجری زریان لەسەر یەکێتییە لە بری پاداشتدانەوە سزا دەدرێن. ئەم جارە سەلمانی لە 25-7-2009 جامی تووڕەییکانی چووە حاڵی رژانەوە و بە ڕێگایەکی دیموکراتی، یەکێتی سزا دا و دەنگی خۆی لەهەڵبژاردندا بە لیستی گۆران دا. من پێشتر ویستم بنووسم سەلمانی تۆڵەی لە یەکێتی کردەوە، بەڵام لەبەرئەوەی کولتووری تۆڵە ریشەیەکی خۆکیی هەیە و فینەمینەکی سەردەمی ڕەوەندییە، نەمویست بڵێم "تۆڵە بە سەبرە ئەممـا بە زەبرە"، چـوونکە لە دیتنـی خۆکیـدا هەز و خۆکـان بەرپرسن لە تۆکەکردنەوە نەک یاسا و ڕێگەی شارستانییەکان، بەڵام دەنگ نەدانی سەلمانی بە یەکێتی بە ڕێگەیەکی ئاشتیی و شارستانی و دیموکراتی بوو. من ناڵێم پرسەکە دیموکراتی بوو بەڵکو دەڵێم ئامرازەکە کە هەڵبژاردنە ئامرازکی دیموکراتی و سەردەمانییە. بەیە سەلمانی ئەم جارەش ڕشتبایەکی تری هەڵکرد و ئاوەزانی زریانی گۆران بوو. من لەوە دڵنیام سەلمانی هەتا سەر لەگەڵ ئەو هەڵەشدا نامێنێتەوە کە ئێستا ناوی "گۆران"ە، ئەگەر ئەو هەڵە بەردەوام خۆی نوێ نەکاتەوە و پە بە پەی قەناغەکان نەڕوات و لەگەڵ ڕەحی سەردەم خۆی نەگونجێنێت.
دوای هەژدە ساڵ لە ڕاپەڕینی ئازاری 1991، بە جاری دووەم سەلمانی بەشێوەیەکی ئاشتییانە و هاوچەرخانە ڕاپەڕی، جاری یەکەم ڕاپەڕی بە وەدەرنانی بێگانە و لە ڕێگەوە دەرکەشانی ستەمی نەتەوایەتی، جاری دووەمیش بە بنبەرکردنی گەندەڵیی و مافیایی دەسەڵات و چەکردنی دادی کۆمەڵایەتی و دەسەڵاتی یاسا و یەکسانی تاک وەک هاووڵاتییەکی ڕەسەنی وڵات. سەلمانی لە25-7-2009 مەسجەکی نوێی دا بە گوێی سەرجەم بزووتنەوە و هەڵە سیاسییەکاندا کە جارەکی گۆڕاوەتەوە بە ماکی ڕەسەنی خۆی و هەروا بەردەوامە لە سەرمەشقبوونی هەموو ئاوگۆکی خۆرا و نوێ. دواجار پێی وتین سەلمانی دەوکی نوستووە لەگەڵ هەر بە خەبەرهاتنەوەیەک بگومان پەرچوویەک دەخوڵقێنێت.

وتەیەک لە کۆتاییدا

ئەگەر چەند کاتژمێرێک کات بە دیار خوێندنەوەی دیرەکی سەلمانییەوە بسووتێنین، ڕاستییەک هەیە هەرگیز ناتوانین خەمانی لە ببوویرێن:

سلێمانی شارەکی پڕ جموجۆڵ و یاخیگەرە و هەمیشە دڕگاکانی واڵایە بە وەرگرتنی بیر و ڕوانگەی نوێ و بەردەوامیش ئامادەیە بۆ خۆ تازەکردنەوە و بیناکردنەوەیەکی نوێی خودی خۆی. (ئاوەتەی شاری سلێمانی دروستکراوە، لە نێو گەمی خوێن و فرمێسکدا نقووم بووە، بەردەوام هەرگیز ڕاژە لە ڕاژان چاوی ڕەشکانی نانوستووە، ئاگڕ نووستبێتیش، دڵی بەخەبەر بووە، بەیە سڕی سنەوبەری سەوزی، باڵای بەرزی شار نەچەمیوەتەوە، جەستەی لە خوێن هەڵکشراوی نەمردووە و ناشمرێ، مەگەر وەک درەخت بیبڕنەوە و بە پووە بمرێ) "16". سلێمانی لە25-7 جارەکی تر ئیسپاتی کرد هەرگیز نانوێ و چاو داناخات لە حاست تڕاتێنی گەندەڵکاران و ئاوانەی کوردستان لە باخی جەنەتەوە دەکەن بە شیوی وەیلی دەزەخ.

پەراوێز:

1- جەمال بابان "سلێمانی شارێ گەشاوەکەم"، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، بەغداد 1992، ل 12-24.

2-محەمەد ئەمین زەکی بەگ "تاریخی سلێمانی وە وڵاتی"، ئامادەکردنی: ڕەفیق سالح، سلێمانی 2006، بنکەی ژین، لاپەڕە 66.

3-د.حوسێن محەمەد عەزیز "شەکرێ شارەکەم سولەیمانی"، چاپی یەکەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 119.

4- کلودیەس جیمس ریچ "گەشتی ریچ بۆ کوردستان 1820"، وەرگێڕانی: محەمەد حەمەباقی، چاپی یەکەم، تەورێز 1992، لاپەڕە 105.

5-ئاکۆ عەبدولکەریم شەوانی "شاری سلێمانی 1918-1932 لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی- سیاسیی"، چاپی یەکەم، سلێمانی 2002، لاپەڕە 97.

6-مامەستا جەعفەر "شاری سلێمانی ململانێی گروپە کۆمەڵایەتییەکان 1820-1920"، چاپی دووەم، سلێمانی 2006، لاپەڕە 105.

7-عبدالرزاق الحسني "تاريخ الوزارات العراقية"، الجزء الثالث، الطبعة السابعة، بغداد 1988، ص 15.

8-فاتح ڕەسوڵ "بنچینەی مێژووی بیرکەی چەپ لەکوردستان"، چاپی دووەم، سلێمانی 2005، لاپەڕە 282.

9-د.ئاکۆ عەبدولکەریم شەوانی "شاری سلێمانی 1932-1945 لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی– سیاسیی"، چاپی یەکەم، سلێمانی 2008، لاپەڕە 85.

10-کریس کۆچێرا "کورد لەسەدەی نۆزدەو بیستدا"، وەرگێڕانی: حەمەکەریم عارف، چاپی دووەم، سلێمانی 2004، لاپەڕە 169.

11-دیقید ماکداول "مێژووی هاوچەرخی کورد"، وەرگێڕانی: ئەبوبەکر خۆشناو، بەرگی دووەم، چاپی یەکەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 605.

12- عەلی خالید حەمید "کاکەمم بەتانی" (لە دووتوێی یادداشتی شاردا)، چاپی دووەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 116.
13-مەیجەر سان "سلێمانی ناوچەیەک لە کوردستان"، وەرگێڕانی یەکەم، سلێمانی 2007، لاپەڕە 40.
14-د.حوسێن محەمەد عەزیز "شۆڕشی شارەکەم سولەیمانی"، چاپی یەکەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 125.
15-ڕەفیق حیلمی "یادداشت" چاپی سێیەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 57.
16-حوسێن محەمەد عەزیز "برایەتی درەزنانە"، چاپی یەکەم، سلێمانی 2005، لاپەڕە 217.

*ئیبراهیم پاشا کوڕی ئەحمەد کوڕی خالید پاشای بابانە و ساڵی 1873 لە جێگەی مامی بە میری بابان دانراوە و تا ساڵی 1800 واتە بە ماوەی حەفدە ساڵ میری بابان بووە.

*ئەم شیکارییە لە ژمارە (66)ی گۆڤاری (نەوەند) لە مانگی ئابی 2009 بڵاوبووەتەوە.

ئەمان: سەرزەمینی زیکزیکەکان.. عومەر سەید

نووسەر: عومەر سەید
دیزاینی ناوەوە : جەبار سابیر
بەرگ: زەردەشت رەئوف
بابەت: ئەمان
چاپ: یەکەم : 8102
چاپخانە: چاپخانەی یاد
تیراژ: 011 دانە
نرخ: ٠111 دینار
لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارە)0100)ی ساڵی 8102ی پێدراوە

بۆ خوێندنەوەی ئەم ئەمانە کلیکی ئێرە بکەن..

هەڕەمی کوردستان مەخەنەبەر لەدەستدانی نیوەکەی تری خاکەکەی.. هەسوڵ بۆسکۆنی

لەکاتی شەڕی داعشی دژە مرۆڤدا جیهان هاتە سەرخەت، لەبەرامبەر قارەمانێتی پێشمەرگە و بەشداری هەرەمی کوردستان لەو شەڕە نەگریسەدا، لەزۆربەی وڵاتانی جیهان لەستایشی قارەمانێتی پێشمەرگەدابوون، بەشێوەیەك دەوترا پێشمەرگە لەجیاتی مرۆڤایەتی ئەو شەڕەدەکات، ئیتر ستایشی پێشمەرگە و ناوی کورد لەبەرزیدا دەدرەوشایەوە، شکۆی ناوی کورد و داهاتووی زۆر گەش دەبینرا، بەڵام کاتێك هەمەتی ئەنجامدانی ئیفراندەم ئاگەیەنرا، لەناوخۆ و دەرەوە دەنگی ناڕەزایی بەرزبووەوە، هەموو ئەنجامەکە گۆڕا دەست و نەیارمان ئەوانەی پشتگیری کوردیان دەکرد، کەوتنە هەخنە و سەرزەنشت کردنمان، دژی ئەنجامدانی ئیفراندەم، تەنانەت وەزیری دەرەوەی ئەمریکاش نامەی بۆ سەرکی هەرەم نارد و داوای دواخستنی ئیفراندەمی کرد، بەڵام ئەوکات سەرکی هەرەم سووربوو لەسەر ئەنجامدانی ئیفراندەم و ئەوانی تریشی لەگەڵ خۆی ئاکۆشایە مەیدانەکە بۆ ئەنجامدانی ئیفراندەم، ئەمەش بووە مایەی ئەوەی وڵاتە زلهێز و بەیاربەدەستەکانی دنیا پشتیان لەهەرەم کرد و وڵاتانی هەرەمیش کەوتنە سزادانمان، ئەمریکا و هاوپەیمانانیش بۆ بەزەیی حکومەتی عیراق و هاوکارەکانی بەجێهێشتین، لەئەنجامدا نیوەی خاکی باشووری کوردستانمان لەدەستدا، کە بەخوێنی گەشی رۆڵەکانی کورد ئازاد کرابوو، بەمەش شکۆی هەرەمی کوردستان کەوتەبەر هەحمەتی نەیارەکانی، ئەوەندەی نەمابوو کارەساتی گەورە ڕووبدات، لەهەدەر گەڕاینەوە، ئەمەش ئەنجامی سەرکەشی و بەیاری بۆ بڕنامەیی و گوێ نەگرتن بۆ دەست و شارەزایانی سیاسی بۆ تایبەت ئەمریکا و هاوپەیمانان.

ئەمجارەش لەسەرەتای کابینەی تازەی حکومەتی هەرەم و دەسەڵاتی

سەرکی حکومەت، خەکی هەرمی کوردستان ئومێدی زۆریان لەسەر هەچنی بوو، بەڵام بەپێچەوانەی ئومێدی خەڵك سەرەڕای باری خراپی ئابووری و نەبوونی موچە، نیگەرانیەکان زیادی کرد، ئازادیەکان بەرتەسکتر کرانەوە، تا دواجار گەیشتە زیندانی کردنی چالاکوانانی سیاسی و ڕۆژنامەنووسان لەبادینان، بەتاوانی جاسوسی تاوانبارکران، هەرچەندە لەناوخۆی هەرێم دەنگی ناڕەزایی شۆڕشگێڕی کوردی بەرزبووەوە لەبەرپەرچدانەوە و ڕەتکردنەوەی بەیاری دادگا، کەسایەتی و چالاکانی مافی مرۆڤ و ڕۆکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی هەخنەی تونديان گرت و داوای پێداچوونەوەی بەیارەکەیان کرد، کەچی لەبری ئازادکردن حوکم دران و کونسوڵخانەی ئەمریکا و ئەڵمانیاش هاتنە ناو بابەتەکە، بەهۆی کاریگەری ئەم کارە دەنگی ناڕەزایی تەنیا لەناوخۆ نەمایەوە، زۆر لەوڵاتانی دنیا بەتایبەت ئەمریکا و ئەڵمانیا و فەڕەنسا و بەریتانیا و یەکێتی ئەوروپا هەخنەی تونديان لەهەرێم گرت، لەسەر بەرتەسکتربوونەوەی ئازادی ڕادەبرین و چالاکیە مەدەنیەکان و حوکمدانی زیندانیانی بادینان، سنووردارکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری لەکوردستان، ئەمەش کاریگەری زۆری کردەسەر سومعەی کورد و ناوبانگی حکومەتی هەرێم و داهاتووی نەتەوەکەمان، بەڵام نەحکومەت و نەدادگا گوێیان بە ئەم هەموو دەنگە ناڕازیە نەگرت و سوور بوون لەسەر بەیارەکەیان، ڕەنگە ڕواڵەتی بابەتی ریفراندەم و زیندانیانی بادینان جیاوازبن، بەڵام لە ئەنجامدا هەردووکیان ناڕەزایی ناوخۆ و دەرەوەیان لەکەوتەوە و هەمان ڕەنگدانەوەی خراپیان دەبێت بە سەر ئەزمونی هەرێمی کوردستان، هیچ باوەڕ ناکرێ هاوپەیمانان و دەوڵەتە بەیاربەدەستەکانی دنیا لەبەرامبەر گوڕ پێنەدان و کەموکوێیەکانی هەرێم بدەنگ بن، بەیە مەترسی ئەوە دەکرێت، وەك چۆن بەهۆی ڕیفراندەمەوە سەرەڕای پشتیوانی دەستەکانمان نیوەی خاکی هەرێممان لەدەستدا و کەوتینە بارودۆخێکی نەخوازراو، ئەمجارەش هەرێم بەهۆی گوێنەدان بە ناڕەزایی ناوخۆ و وڵاتانی دەرەوە، هەرێم بکەوێتە بارودۆخێکی نالەبار و ئەنجامی نەرێنی زۆری هەبێت لە داهاتودا، بەتایبەت کە کورد نە پشتیوانێکی بەهێز و نەداپڵدانانێکی بەهێزی نەودەوڵەتی هەیە، بەیە هەمیشە کورد خراوەتە بەر بەزەیی دەوڵەتانی سەردەست و بەکۆشەی ناوخۆی دەوڵەتەکان خۆیان سپاردووە.

بە داهاتوویەکی گەش و مسۆگەر پێویستە بەیار بەدەستانی حکومەتی هەرێم لەبەرامبەر دەنگی ناڕەزایی نەرمی بنوێنن و بە رازیکردنی شۆڕشگێڕی کوردی و نیشاندانی وێنەیەکی جوان بە وڵاتان تاکۆ ڕۆژنامەگەری بەیاری دروست ئەوەیە دیموکراسی و مافی مرۆڤ و ئازادی ڕۆژنامەگەری لە هەرێم زیاتر گرنگی پێ بدرێ و ئەنجامی سەرکۆشی ڕیفراندەم دووبارە نەکەنەوە، ئەگینا زیانی ئەمجارە زۆر گەورەتر دەبێت،

بەلەدەستدانی شکۆی هەرەم و چارەنووسی کورد دەکەوێتە بەر داهاتوویەکی نادیار و نەخوازراو.

نێ چوارینە لە عەبدولوەهاب بەیاتییەوە.. و : نەژاد عزیز سورمێ

(1)
مەسیح خوێنی خۆی بە پاشای کەر فرێشت
شەشگەانیش بەزین و
چیهان لە چێپاودا نوقم بوو
ووپشی گاتەجاانیش کەوتنە زکاوەکانی شەرمەزاری .

(2)
ئاگرم لەسەر پێخەفی خۆشەویستیم کردەوە
لەبەر دەرگایاندا بەجێی هێشتم پیر ببم ، بۆوخێم
سووتاندمی ، بە خەمەشییەوە فووی پیا کردم و
وەکو مار لە دیواریدا نووستی .

(3)
هەکەن بە وشە پەتکیان پساند
کەوتنە تاریکایی بیران
پاەوانی سەر پەتکانیش
وەك توانەوەی شەوانی شەو لە ژدا ، توانەوە .

(4)
سوکرات !
دەبێ مانایەك ببینینەوە و بەروانکەکان بدەنین
دەبێ بیبەنینەوە
دەبێ پێستی مەێ دابماڕێ و ئەو شەواویە بدرێتە بەر شواکان .

(5)

سیاسییه پیشەوەرەکان دارەمەیتان ساف دەکەن
تۆش لە غوربەتدا نە دەژی و نە دەمری
لە چاوەوانی ڕۆگران
بەفر و ئەستێرە و یاقووت دەتشێرنەوە .

(6)
دەبێ هەبژێرین
باهۆز بگرین و سفران بخوولێنینەوە
دەبێ مانایەك لە پشت بێهوودەیی ژیان بدۆزینەوە
ژیان لەم جەمسەرە داخراوەدا خۆکوژییە .

(7)
دەبێ ڕۆما بڕوخێ و
لەو خەڵەمێشەدا گەش بێتەوە ئاگر
بڕووسکە درەختان بسووتێنێ
دەبێ لەم کەرپەڵە مردووەدا لەدایك بن شۆڕشگان .

(8)
دەگەڵینەوە ، کە دەزانێ ، ناگەڵینەوە
بێ دایکە زەمین کە کەرپەی ئومێدی چاوەوانکراوی
لە هەناویدا هەدەگرێ و قووڵی ئەم خەم و بەڵێنانە
پەپوولەی بوون بە دەوری ئاگرماندا دەخوولێتەوە .

(9)
مردووی زیندوو بێ نان و بێ ئامانج
فوو لە خەڵەمێش دەکا
بەکو نیشاپور
وەك مار بەرگی خەمی دادەکەنێ و کێت دەپسێنێ .

- لە (عبدالوهاب البیاتی – الاعمال الشعریة) بەشی دووەم بڵاو کردنەوەی (المؤسسة العربیة للدراسات والنشر) – بڕووت 1995 ل 95 .

نامەیەکم بۆ شوان سەعیدی شاعیر کە کەس نازانێ لە کوێیە.. نەوزاد بەندی

شوانە ..
ئێستا سەعات یەک و هەژدە خولەکی دوای نیوە شەو و
هەر ئێستا بوو بە یەک و نازدە خولەک ..
لەگەڵ ئەوەی سەینە دیدارم لەگەڵ فیتەر و
یەک دنیا بێگاری تردا هەیە ،
کەچی حەزم کرد بە کەمێک ووشەی ماندووی خەم ،
تەپ و تەزاویت بکەم ..
ئە توخوا لەرە گوێ کوا ،
هەتا گوێبارانت کەم ؟
لەرە گوێ کوا ..شوانە .لەرە گوێ کوا ؟
ئاخر توخوا
شوانە ، لەرە گوێ کوا ؟

لەم قەفەزە ژەنگاویيەدا ،
کە سەدان ساڵە ژەنگ گرتوویەتی و
کەچی یەک تەلیشی ناپسێ ..
ئاخر توخوا تۆ شتی وات بینیوە ،
قەفەزێک سەدان ساڵە ژەنگ خواردبێتی و
یەک تەلیشی نەپسێ ؟؟
ئەزانی بۆ سەدان ساڵە
ژەنگ گرتوویەتی و یەک تاڵیشی ناپسێ ؟
ئەزانی بۆ ..؟
چونکە خەمان ..
بە دەست و پەنجە و لووڵاقمان ،
هەڵی شیشەکانی قەفەز ئەگەڵین و
ئەوەندە لە ئازادی ئەترسین ،
هەر نەبەتەوە .
تەنانەت دەرگایەکیش بکرێتەوە ،
خەمان حازر کردووە ببین بە دیوار ..
تەنانەت دیکتاتۆرەکیش کەرونا بیکوژێ ،
ئامادەین لەسەر پشتی خەمان

ببین بۆ تۆاو دار
لە پێی خەمانا ببین بۆ سندم
لە مەچەکی خەمانا ببین بۆ کەلەپچە
لە ملی خەمانا ببین بۆ پەتی سێدارە
لە موچڕی خەمانا ببین بۆ پاشکەوت و
لێبڕین ..
ئازانی چەند حەزمان لە کارەساتە ؟
شوانە ..ئازانی هەموومان ئامادەی
کەیلایەتی بووین ؟
تە ئازانی لەگەڵ نەهامەتیدا گەز گەز باڵا ئەکەین ؟
لەگەڵ نەبوونیدا ، ژنەکانمان ئاوس ئەبن ..
تە ئازانی لەگەڵ درێدا چەند ڕەگین ؟
لەگەڵ خیانەتا چەند ڕوو سوورین ؟
تە ئازانی لەگەڵ ترسنۆکیدا ،
چەند شانازیمان تیا ئەکەو ؟
مەدالیا بۆ مەدالیا ئەڕژێ خەت لادە ، بەسنگمانەوە ..
قسەی زل بۆ بۆقسەی زل ئەڕژێ خەت لادە
بۆ زمانمانەوە ..

ئازانم تۆ کێیفت بۆ سیاسەت نایەت شوانە ..
ئەترسی ڕەنگی تابلۆکانت لە تەک دا ..
ئازانم حەز ناکەی سیاسەت
دەلاقەی بارانەوی شیعرەکانت
بۆ دوکەڵ ڕەشکا ..
ئازانم حەز ناکەی سیاسەت ،
باخچە پڕ لە هەنگ و گوڵەکانت ، بۆ پڕ کا لە بۆنی کەلاکی گەنیو و
..بۆرازی بەلەسە .
ئازانم ..
بەڵام من کە کوێی ناو جەنگ و
ئاکردووی ناو هەرای کودەتا و
ئاهەنگی ناوختی ناو حیزب و
بریندارێی ناو تاقەی خەشی
سەد بارە هەڵبژاردنەوەی خاوەنشکەم ..
زاریشم ببەستم ،
هەمدیسان برژانگم ،
دنیایەک مەشهەدی
نوشوشتی ئەکەشە .

دنیایەک جێت ئەنێ بە حەوش دیواری
ئەوانەی
لە کارتەن پەیدا بوون
کەچی پیس خەریکی
تەکدانی
داهاتووی من و تۆن .

بەس شوانە
حەزم ئەکرد
عەسکیان
لە بەردەم چایخانەی شەعبدا
یان لەلای گوزەری
عەرەبانەی دوای سەعات دووی
جادەی
کاک ئەحمەد ،
بتبینم ..
تەماشای هەناسە و
حەسرەتی مامەستا و
عەرەبانچی بکەین و ..
بزانین چەند قورسە ژیان لەر ..
چەند خەرا کات ئەوا ،
بە ئەوەی یەک دنیا
مرۆڤی بە لایەن
نەدەستیان
بگاتە لەتە نان
نە دەمیان بگاتە قومە ئاو ..

حەزم کرد
لە بەردەم چایچیەک
بە سینی ،
چای خەوز ئەفرەشە
ئاوەستین
چایەکت بە بکەم ..
دوو سیگار گە بدەین ..
دوا سیگار ..
نەک لە بەر تەندروستی سیەکان ..
نا ..لە بەر کەمپینە ،

لە دژی شقارتە ..
ئە ئاخر میللەتە سانە گە ئەگرە ،
کفرە کفر شقارتە و
ئاگری
پە بدرە ..
تە بینیت ئەو تیرەی
لە عەشقی هەلکەکان ،
مایەوە ..تا سووتا ؟
تە بینیت ..؟
تە بینیت ، چەند جوانی ،
ئەسوتە ..
تا زیاتر گیرفانی
مافیایەک
هەتەق ؟
تە بینیت ؟

ئەزانم هەمدیسان ،
سیاسەت ئەواتە
پاوانی شیعرەکت ..
هەمدیسان ،
مرواری
تاقەکت ئەکەوە و ..
نازانی
چەن جاری بە بدەی .

دەی قەینا ..
دوا،سیگار ئەکەشین .
دیوانەک کە هیچ کەس نەیکەی ..
کە ناکەس تاتوانی
شیعری لە دزی ..
ئەیکەمە دیاری بەت ..

ئەمە
گەلەری پە وەنەی تەمایت ..
ئەوانم
بە کەشکی
وخاو و
خەماویت ..

لەو سەری کەهانی
کەپلەیەک ئەوستم ..
لە بەردەم
تاوێکی ناوەختی دەکتا ،
بە چەتر ..
چاوەڕێی خەم ئەکەم بەتە خوار ..
ئەزانی چەند ساڵە ،
بە بە خەم ، ئەگەڕێم ؟
هەندە جار ،
بە ساتە
تارمایی خەم دیارە و
دیار نیە ..
وەک لەتیف هەمەتم
بەسەردە و ..
هەم یارە و .. یار نیە ..

دوای ئەوە تە بڕە
پەشبەکەی شیعرەوە و
منیش
بە
سەراخی پشکەیەک
لە شارەک ژیلەمە

ئێستاکە سەعات بوو
بە یەک و پێنجا و نە
خولەکی بەیانی و
هەر ئێستایش
بو
بە

دیدارێک لەگەڵ پابلۆ نیرۆدای شاعیر.. سازدانی: ئەریک بۆکستۆ

وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: عەبدوڵا سەمان (مەشخەڵ)

وەرگێڕانی لە فەرەنسییەوە بۆ ئینگلیزیی: پاتریک فرانک

تێبینی: بڕیارمدا ئەم چاوپێکەوتنە بۆ یەکەمجار لە پڕۆگرامێکی یەک سەعاتیی ڕادیۆیی بڵاوی (نیرۆدا شاعیری هەردوو کیشوەری ئەمریکا)، بەناو کرایەوە، کە ڕادیۆی کانەدا لە ساڵی ١٩٧١دا پەخشی کرد. چاوپێکەوتنەکە بۆ زمانی فەرەنسیی ئەنجام دراوە، ئەو زمانەی کە پابلۆ نیرۆدا باش دەسەڵاتی بەسەردا دەشکا و لە دۆیەی بیستەکانی سەدەی ڕابردوو لە زانکۆی سانتیاگۆ خوێندبووی. لەڕدا بۆ یەکەمجار تەواوی چاوپێکەوتنەکە بەناو دەکەینەوە.

ئەریک بۆکستۆ : ئەوانەی شیعری تێیان خوێندبێتەوە،لە یەکەم نیگادا سەرنجیان بۆلای جیهانبینی کرێکارانی شیعرەکانتدا ڕەیشتووە و هەندێکیش پێیان وایە تۆ شاعیرێکی سیاسیت.

پابلۆ نیرۆدا : من بەپەداگریەوە پێت دڵێم کە شاعیری سیاسیی نیم. من هەرگیز بەو پێلینکردنە نادەم کە جۆغد لەسەر ناسینی من وەک نوێنەرایەتی ئایدیۆلۆژیای ئیلتزامی شیعریی دەکات. ئومێدی من وەک نووسەرێک ئەوەیە کە دەربارەی هەموو ئەو شتانە بنووسم کە دەتوانم بیان بینم و دەستیان لێبدەم و بیانناسم و خۆشم بوێن یان ڕقم لێیان بێتەوە. بەڵام ئاماژەکردنی پێنجەی ئاماژە بە " جیهانی کرێکاران"ی من، وام لێدەکەی بە هەگیەکی نائاگایی و پێیگیرانە بەمە قسەکەری (وتەبێژی) نیگەرانییەکانی کەمینەی کرێکاران یان یەکێتیی کرێکارییەکان، کەمێش ئەسڵی مەبەستەکە نییە. من تەنها لە بەشێک لە شیعرەکانم زایەڵەی نیگەرانییەکانی جیهانی هاوچەرخم و نیگەرانییەکانی جیهانی ئەمریکای لاتینم. بەڵام ئەوە هێت دەکەمەوە کە لە ژێر تایتڵی شاعیری سیاسیی پێلینبەند بکرێم.
ئەو شاعیرانەی کە هەرگیز بەیان نەکراوە لەگەڵ هەستی خەڵکانیاندا لە پەیوەندیدا بن، یانیش ئەوانەی کە هەردەم بەدەربەست و کەمتەرخەم بوون و شیعریان بە هاندان و ئامۆژگاری لە هەی گوشینی واقیعەوە نووسیوە، زیاتر شاعیری سیاسی سەردەمی ئەمن.

چونکە بەهای دووردەستی شیعرکانیانەوە لە بزووتنەوەی مەدەنیانەی گشتی و گۆشەی جیهان، هاتوون بەشداریان لە ڕاگرتنی ئەو گۆشکردنە کردووە. ئەمش بەو مانایە کە ئەو کەسانە – ئەو شاعیرانەی کە ئەم جارە لە شیعری سیاسیی دەنووسن- زیاتر شاعیر و نووسەری کۆنپەرستن.
بەڵای منەوە نووسین دەربارەی کرکاران، نووسین دەربارەی کێ و کامەکانیان(ئاپاڕەی خێک) بەرئەنجامی هەستکانمە. ئەمش هەر ڕەشکردنەوە نییە و هیچ پێوەندیشی بەو ئایدیلۆژیایەوە نییە کە شیعرکانم ئاراستە دەکات. من هۆشیارم بە سیستەمی کۆمەڵایەتی ئەمریکای لاتین و جیهان، وەک چۆن هۆشیارم بە ئۆقیانووس و گوڵ و ژیان. ئەوە سروشتییە ئەو دیمەنەی زۆرتر جوانتر یان گۆشەندووتر و گوورتر – کە سەرجەم مرۆڤایەتی پێوەی دەرگیرە- بەردەوام چاودێری بشێک لە شیعرکانم بکات. بەڵام بە گشتی ئەگەر بشی سیاسی لە شیعرکانم (کارکانم) دەربکەی، ئەو بشەی کە کەسک پەی دەبێ سیاسیی یان کۆمەڵایەتی ناگاتە یەک لەسەر چوار یان لەسەر پێنجی کارکانم. بەیە هەمیشە ئەوە ڕەت دەکەمەوە کە پێلینبەند بکرێم. ئەو پێلینبەندییەی دەیەوێ پێلینبەندکی ناحەزانە و سەرپێیانەم بداتێ. من شاعیری مانگم. من شاعیری گوڵم، من شاعیری خۆشەویستیم. ئەمش بەو مانایە کە من تێگەیشتن و تێوانینی کەنم لە شیعردا هەیە، ئەمش بەرپەرچدانەوەی ئەوەی نووسیومە و ئەوەی دەینووسم نییە. بەرپەرچدانەوەی ئەو شیعرانەی لەبەراوانێ بە گۆشەی کۆمێگە و هەروەها بە پەرەسەندنی دەسەڵات و ئاشتی نووسیومن نییە.

ئەریک بکستە : تێ ئەستا ئەمەت وت کە شاعیری ئەستێرە و گوڵ و خۆشەویستیت. دەشێ کەسک ئەمەی بە زیاد بکات شاعیری بەرد و دار و ڕووبار و چیای ئەم کیشوەرە تازەیەی. زەرجار بیر لە یەکەم گۆیدەی ئەوروپی دەکەمەوە کە هەوێداوە ئەم جیهانە وەسف بکات. هەرناندە کەرتەز (١)کە لە وەاتی مەکسیکەوە نامە بە چاپەسی پەنجەم دەنووسە، بە زەحمەت دەتوانێ وەسفی ئەوە بکات، کە دەیبینێ، لەبەر ئەوەی وشەی پەویستی نەدەزانی بە ئەو وەسفانە. چەند گرنگە ئەو گرفتەی کە بە جیهانی نوێ ناوزەد کراوە؟

پابلۆ نیرەدا : لەمگەڵ با بڵێم کە ئەوە کێشە نەبوو. ئەوە کاری ئەمە بوو. کاری شاعیری ئەمریکای لاتین بوو کە ناو لە سەرجەم خولقاوەکانی جیهان بنێ. لەو کاتەوەی کە ناو، کە وشە، یەکەم شت بوو کە بوونی هەبووبێ بە زانیاری یان ناونانی شتە بنچینەییەکان. بەیە ئەمە لە دەخێ ڕەکخستنی شاردنەوە و بە نهێنیکردنی

مۆتریالەکانین. ئەم زانیاریەش بۆ کیشوەرەکەی ئەمە بۆتایبەتی لەم سالانەی دووایی، ئەو سەردەمەی کە دەستم بە نووسین کرد دوای دەیەی بیستەکان کە خوێندکارێکی زانکۆ و شاعیرێکی لاو بووم، خۆی نواند و هاتە بەرباس. بە هاوتاترین کلتووری سەرنجڕاکێش کلتووری ئەورووپی، بۆتایبەتی کلتووری فەرەنسیی بوو. وە هەرچەندە ئەمە نووسەرمان هەن، نووسەرگەلێکی بەهرەدار کە تەنها بە زمانی فەرەنسی نووسیویانە. نووسەرە ئیکوادۆرییەکان ، ئەوانەی بەچاوێکی سووکەوە لە کیشوەرەکەی خۆیان دەڕوانی، نەیان دەزانی کە تەنها ئاراستەی خۆیان ناگۆڕن، بەڵکو زمانیشیان دەگۆڕن. جا وەک دژەکردارێکیش بە ئەم هەڵوەستە جوانیناسییە کە هەڵوەستێکی چینایەتیش بوو، ئەلیگاریشە گۆرکانی ئەمریکای لاتین وا خۆیان دەنواند کە نوێنەری کلتوورێکی بەرزن و دەیانویست بە کۆمەڵگەی پێشکەوتووی ئەورووپی و خۆیکەیەوە پەیوەست بن. لەو سەردەمەدا جۆرێکی تایبەتی هونەر لە پێناو هونەر لە ئەمریکای لاتین بڕەوی هەبووە(باڵا دەست بووە). ئەمە نە داهێنانی منە و نە هی ئەوانیش کە لەو سەردەمەدا دەستیان بە نووسین کردووە، کە پێنووسی بایەخی ئەمە بە وەاتەکانمان و خۆیکەکانمان بین. ئەمە ئەم بیردۆزەیەمان دانەهێناوە. ئەم بیردۆزەیە هەر لە سەرەتاوە هەبووە و هەر لەگەڵ یەکەم شاعیرەوە هەبووە کە لە داگیرکەران یان گۆیدەکان هاتۆتە دەر. ئەمە نموونەی ئەرسیلای (٢)شاعیرمان هەیە. بناغەدانەری شیعر لە وەاتەکەم کە ئیسپانییە. نوێنەری چارەسی پێنجەم،(٣) کە لەگەڵ یەکەم شۆپێی داگیرکەران هات و دراماترین و سەرنجڕاکێشترین شتی لەسەر شیللی و هیندییە سوورەکان نووسیوە کە بە ماوەی ٣٠٠ ساڵ بەرگریان لە ئازادی خۆیان کردووە. ئەوە ئەرسیلا بوو کە لەراستیدا هەڵگری ڤایرەسی جۆغدبوونی ئەمە بوو. بەڵام لە سەدەی نۆزدە ئەلیگاریشی دەوڵەمەندمان هەبوون کە کیشوەرەکەمانیان لەلایەن سەرمایەداریەوە دەچەوسێندەوە. ئەمەی بە چینێکی ئەرستۆقراتی خۆشکرد کە لە چەوسانەوەی بەربڵاوی خەڵک بەتە دەر ئەمەش بووە هەی جێکەوتەبوونی شۆوازی ژیانێکی ئەورووپی. جا بەهەی ملکەچبوونی ئەم کاریگەرییە و سەرسەختییەکەی کە تا ئەمڕۆش هۆشیارانە یان ناهۆشیارانە گەلێ لە شاعیرەکان ویستویانە ببن بە ناوداری جیهانیی و لە ڕگەی ڕشنبیری ئەورووپییەوە خۆیان بە ڕشنبیری یونیڤرسالی (جیهانیی) لکهەڵپێکن. بەڵام ئەمە کەوتینە شوێن پەی هەڵگرتنی با و باپیرانمان. ئەمە دەبە تەوانینمان بە ژیان سەبارەت بە دەستەنگی و ئازاری خۆیکەکانمان لەسەر ووپێکی جوگرافیا و سەرزەمینێکی فراوان و ووداوگەلێکی مێژوویی گۆرە و دیاردەگەلێکی سروشتی مەزن لە ئەمریکای لاتیندا وەلا بنێین. ئەمەش شتێکی نوێ نییە. بەڵام بەو

پەیەی سەر بە نەوەیەکی نوێن و ململانێی چینایەتیش تا دێ زیاتر و زیاتر دەبیتە جێی بایەخ، هەوبەشووی خەباتی کەسی (شەخسی) و گەشەگیریی کرێکاران بوونیان تێدا. بەم کارەشمان ئەو پەیوەندییەمان بۆی کە ئەمەی بە ئالیگاریش دەبەستایەوە. بەدڵنیایشەوە لەگەڵ ئەم شەوازە ئەوروپییەی کە بە ئاشکرا نامەردووە بیپاریزین چونکە لەوانەیە مرۆڤ باش و خراپی دەخەکە لەناو یەک سەبەتەدا دانێت. ئەمەش بەو مانایەیە کە ئەمە کاڵەپووڕەکی مارزنی هەشتەبیری ئەوروپیمان هەیە کە هەڕەزی لی دەگرین و پێی سەرسامین کە بە بە ئەو کاڵەپووڕە نە دەتوانین بژێین و نە دەشتوانین وەکو نووسەر و بیرمەند بەرەوپێش بچین. ئەمە زەر قەرزاری هەشتەبیری ئەوروپین. ئەرکی سەرشانمانە هەشتەبیری تایبەت بە خەشمان دروست بکەین(دابهێنین). ئەمەش مانای ئەوەیە کە باپەخ بە کیشوەرەکەمان بدەین و خەمان بین و ئەمەش هەگبەیەکی سەختە. هەگبەیەکی زەر هەسەنیشە، هەگبەیەک کە هەندەکجار بەرەو بەتامیمان دەمانبات. باشە ئەمە نە لە بەتامی دەترسین و نە لە واقیع،کەچی لەگەڵ ئەوەشدا پەیوەندییە هەشتەبیریەکانمان لەگەڵ وەاتانی جیهان سروشتییانە قەبووڵە کاتێک دان بە پەویست بوونی شتێک لە هەشتەبیری ئەوروپیدا دادەنێین.

ئەریک بەکستەر : ئەی ئەو ئامانجی کتێبی کانتە جەنەرا(٤) نەبوو؟

پابلە نیرەدا : کتێبی کانتە جەنەرا هیچ تیۆرییەکی نەبووە. لەو ساتەوەی دەستم بە کارکردن کرد کەمەڵە بابەتم دەزیەوە کە لە وەدا بوون. بە گشتی من دژ بە تیۆرم. کتێبی کانتە جەنەرا کە ئیشێکی ئەرگانیکییە و شەوازێکی تایبەت بەخەی وەرگرت و نامەوەت لە ڕیزبەندی (دەخی)شیعری کلاسیکی دایبنێم. بەڵام لە کۆتاییدا شەوازێکی هاوشێوە(چوونیەک) هەیە سەرباری گشتی بوونەکەی تەنها مەسەلەی مەعریفەی(هەست پێکردنی) لەناکاو نییە بەڵکو ژیانی ئەرگانیکی هەموو هەژەی ژیانمە. بەیە لە فراوانترکردنەوەی ئەم مەعریفەیەوە توانیم ئەم کتێبە بەهەمان دەسەزی و هەمان خەشەویستی بە هەموو ناوچە و وەاتانی کیشوەری ئەمریکا بنووسم. من تێبینی دەکەم کە بەرهەمی تاقیکردنەوەی لێکدانەوە جیاوازەکان لە توانایدایە ببێتە هەی هەنانە دەرەوەی کارێک. باشتر بەڵم کتێبەکە لەگەڵ لەدایکبوونم یان لەگەڵ هەستپێکردنێکی لەناکاوی خەم بە خەم وەک نووسەرێک، دەستی پێکردووە. کانتە جەنەرا لە واقیعدا تەماحی ئەوەی هەبوو لەهەموو شتێکدا خەی فراوان بکاتەوە و لە هەموو دیاردەکانی کیشوەری ئەمریکا ورد بێتەوە. تەنانەت لە هەندە بەشی

وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاش لە باکووری ئەمریکا. بەڵام بە شێوەیەکی گشتی ئەو گۆشەی کەستی و شاعیری ئەمریکای لاتینە کە کیشوەرەکەی خۆی دەناسە و دیاریەت بچێتە نێو ئەو شوێنانەی کە هێشتا پێی ئاشنا نییە. ئەو ئەو شیعرەیە کە کەتایی نەهاتووە و دەکرێ لایەن سەرجەم شاعیرانی تریش درێژەی پێ بدرێ. ئەمەش کارێکی داخراو نییە ، بەڵکو کارێکە کراوەیە بۆ جۆرێک کە هەموو ڕووت و داهێنانە تازەکان و هەموو کەشە نوێیەکانی ئەم کیشوەرە تازەیەی تیا جێنگ دەداتەوە.

ئەریک بکستە : تۆ ئەم بڕۆ مەعریفەی کیشوەریە چۆن لێک دەدەیتەوە؟

پابلۆ نیرۆدا : لەووی مژووییەوە ئەم بڕۆ مەعریفە کیشوەریە لەگەڵ بایەخی گۆشەی ئاڵیگاریشەکان و چینەکان بۆ بڕژوازی گەورە لە ئەمریکای لاتین لە سەردەمی جەنگی دنیادا (٥)دا دەتوە. ئەوکات هێستێک هەبوو بۆی مرۆڤ دەتوانێت ناوی شاشی پێچوانە لەو گەمەگیانە بنێت. گەر بمانەوێت وشەیەکی تر بەکار بهێنین، ئەو وشەیش (ئەنتی بالیقیاری)یە. بالیقار(٦) لەوانگەی سەرتاپای کیشوەرەوە بیری دەکردەوە. ئازادیخوازانی وەک سان مارتن(٧) و سوکری (٨)و ئاهیگینز (٩) هەمیشە بیریان لە ئەمریکای لاتین دەکردەوە وەک تاکە کیشوەرێکی مەزن، تەقریبەن وەک یەک وڵات چاویان لەدەکرد. بەیە بزووتنەوە سەربەخۆخوازەکان تەکەی یەکتر دەبوون. بەیە بالیقار لە قۆنزولا لە دایک دەبوو کەچی خۆی لە پیرە دەبینییەوە. سان مارتن ئەرجەنتینی بوو تا ئەوسەری ئیکوادۆر نەوەستا. ئاهینگز کە خەڵکی شیلی بوو ماشێنی ڕزگاریخوازی پیرەی شکل و شێوە پێدا. لەهەمان کاتیشدا هەستی ناسیونالیستیش زۆر بەهێز بوو بەڵام ئەو هەستانە قەبەزییان دەکردە نێو نەشتمانپەروەرییەوە. بەڵام بڕژوازی، بڕژوازی گەورەی دروستبووی دوای سەربەخۆیی کیشوەری ئەمریکای لاتین، بە چالاکی دیاریکراوی خۆی، ڕێی بڕچاوی خۆی بینی لە گۆشەگیر کردنی وڵاتانی ئەمریکای لاتین. ئەمەش پرسیەکی زۆر درێژە کە بەشێوەیەکی ڕوون بستراوەتەوە بە دژبەرگایەتی و لێوشێوە دووبارە بستراوەتەوە بە ئیمپریالیزم. ئینجا ئەمریکای لاتین بوو بە چەند سندوقێکی بەسەریەک داخراودا. ئەمەش یانی سیاسەتی ملکەچکردنی ناوخۆیی کە ئیمپریالیزمی بەریتانیا و ئەڵمانیا و دواتریش وڵاتە یەکگرتووەکان کاریگەری گەورەیان لەسەر ئەم گۆشەگیرییەدا هەبووە. بەمەش ئاستەنگی پێویستبوونی عەمەلییان لەنێوان ئەو وڵاتانە پێکهێنا کە بە هەمان

زمان قسە دەکەن و سەربە هەمان ڕەچەڵەکن.

ئەم گۆشەگیریە تا ئەمڕۆش بەردەوامە. لە نێوان وڵاتانی خەمان ئەستا تەنها زەمینەرزکان یان بزووتنەوە شۆشگێڕەکان یان بزووتنەوە تیرۆریستییەکانمان هەن. بەڵام سەبارەت بە ئەمریکای باکوور هەموو شتێک دەزانین. خوێندنی سەرتایی و خوێندنی هاوچەرخ هەموو شتێک دەربارەی جیابوونەوەی خانمە ئۆکتەرەکانی هەلیود تەبیعیش گشت شتێک دەربارەی شازادە مناکەش دەزانن. کچی خباتی کرێکاران و گۆشەی کەمایەتی و ئێندامگیریی سێندیکا کرێکارییەکان و کارە زانکۆییەکان و تەنانەت ئەو کتێبانەش کە نووسەرە گران و ئاڕەزخوازەکان دەینووسن بە زەحمەت لە سنووری کانەوە دەپەڕنەوە. بەڵام بەهەرحاڵ بەپێی ماریارتیگی،(١٠)نووسەر و فەیلەسوفی ماتریالیستی پیرۆ، بزووتنەوەکەمان و ئەم نەوەیەی ئێستا جارێکی تر بە بیروباوەڕی بەلیشاریەوە بیریان کردەتەوە بەوەی کە کۆشەی خەڵکی ئەمریکای لاتین یەک کۆشەیە. ئینجا چەندین کارمان بەرهەمهێناوە کە شۆن پێی ئەم نمووندە هەندەگرن و ئەمەش دەزینەوەیەکی تازەیە.کتێبی کانتە جێنەاڵ یەکەکە لەو کارانە. بەڵام پەموایە کە بیرکە سیاسییەکە کیشوەرانەیە، وە هەست و سۆزی نووسەرانی نەوەی نوەمان دوای نزیک بە سی ساڵ بەزەری لەیەک ئەچن ئەمەش دەبێتە هۆی هاتنە دەرەوەی یەک شتوە لە بیرکردنەوە – بەتەبیعەتی حاڵ لەگەڵ جیاوازگەلێکی زەر گەورە – وەک یەک کیشوەر کە هەمان گرفت و کۆشەی نەخوێندەواری و نەزانی و دواکەوتوویی هەیە.

ئەریک بەکستە : جەنگی ئەهلی ئیسپانیا پەدەچێت پێکدادانێکی هاوشێوەی لەمجەرە بێت.

پابلە نیرەدا :لەڕاستیدا جەنگی ئەهلی ئیسپانیا تەواینێکی تازەی بەخشی بە ئەدەب و بەشێوەیەکی بەربەاویش لە بەرهەمکانی نووسەرانی ئەمریکای لاتین ڕەنگی دایەوە. ئەو زەر ڕوونە کە هیچ دیاردەیەک وەک جەنگی ئەهلی ئیسپانیا بە نووسەران و خەڵکی ئەمریکای لاتین لەمڕووی هاوچەرخدا پێ بایە نەبووە. ئەو جەنگی ئەهلییەش تێگەیشتنکی فرەلایەن و فرە دەستەجەمعی فەرکردین سەبارەت بە کۆشکانمان و بچوونکانمان.ئەمەش ساتی لەک نزیکبوونەوەی نووسەرانی ئەمریکای لاتینی بار هێنا. ئەوە ڕاستە کە ئەمە لەوە بووین. ڤالیجە (١١)و پاز (١٢)و من، کە ئەمەش ڕەگری لە جیاوازی بیروبچوونمان و بەرهەمی هەر یەکمان نەدەکرد.بەهەرحاڵ پەموایە تە مافی خۆتە ئاماژەی پێبدەی و چونکە کاتێ ئەم جەنگی ئەهلی لە

ئیسپانیا بە یەکەمجار یەکدەستی نووسەرانی ئەمریکای لاتینی ڕوو بە دیاردەیەکی مۆژوویی نواند، بەو مانایەی کە کاریگەریەکەی بە شێوەیەکی سروشتی لە گۆشە و بەرەوپێشچوون لە کیشوەری ئەمریکای لاتین بەردەوام دەبێت.

ئەریک بڕکستۆ : کەسانێک هەن دەربارەی ئەو جۆرە شیعرە دەدوێن و هاوتای دەکەن بە ماتریالیست و تەنانەت بە ماتریالیزمی مۆژوویی.

پابلۆ نیرۆدا :پەموانیە شیعر لە ماتریالیزمی مۆژووییەوە بهێنرێتە کایەوە. ئەمە بەو مانایەی کە ماتریالیزمی مۆژووییە توانایەکی زانستیی و فەلسەفییە کە سەرجەم دیاردەکان دەگرێتەوە. ئەگەر کەسێک ماتریالیزمی مۆژووییە لە شیعرەکانمدا بدۆزێتەوە ئەوا ئەمە شتێکە لەدەرەوەی خەم. من لە کارەکانی خۆمدا نە بەشێوەن ماتریالیزم و نە مادیی بوونم و نە بەدوای هوحانییەتی مۆژووییەوەم. من تەنها ئەنووسم و بەس. تەنها شتێک کە پەویستیم بە نووسینێتی ئیرادەی نووسین و کاغەز و قەڵەمی هەساسە. هەموو ئەو تەوانینانەی خۆک دەربارەی شیعری من هەیانە، بە من شتگەلی دەرەکین. ئەگەر کەسێک پەیوەندییەکی فەلسەفی بدۆزێتەوە ئەوە بەرپرسیارێتی (کەشەی)من نییە. من دەرگا بکراوەیی بەووی هەموو ئەمانە دەکەمەوە. بەڵام بە شێوەیەکی گشتی ئەتوانم بڵێم من کەسێکی ماتریالیستیم لەناو مانای شیعریدا. ئەمش مانای وایە من ناتوانم قسە بکەم یان گۆرانی بڵێم یان بنووسم تەنها لەسەر شتە هەستپێکرا و بینراوەکان نەبێ. ئەگەر خۆک ئەمە بە ماتریالیزم دەزانن، ئەوا من ماتریالیستم.

ئەریک بڕکستۆ : من لەرۆدا وای بە دەچم تۆ بیر لەو گفتوگۆیانەی کە دەربارەی مرۆڤایەتین، دەکەیتەوە، لەبری هەڵاتن لە سادەگەریی لە هووی ژیانی هاستۆقینەدا.

پابلۆ نیرۆدا :من هیچ تیۆرییەکم سەبارەت بە مرۆڤ نییە. من تیۆرم سەبارەت بەو پەڕاوە هەیە کە نیازم وایە بیکەم کاتێ پەلاوەکانم دەدەڕن یان کاتێ جلەکانم کەن و پەرپووت دەبن. بەڵام نازانم مرۆڤ چییە. من خەم مرۆڤکی زیندووم و ژیانیش بیرکردنەوە نییە لەوەی کە بەهەزی (مرۆڤ) بە چ مانایەک دێت؟ەنگۆ ئەو شتە بە کە من بایخی کەمتر پێ دەدەم لە وەستایەکی فیترر یان زانایەکی زەمینناسی بە ئەزموون کە مرۆڤیان زەر بەلاوە گرنگە. بەڵام ئەم موناقەشە بەکەتاییەی مرۆڤ چییە زەر هەڵدەگری تا ئەو ئاستەی کە بەلامەوە گرنگ نییە. ئەمە دەزانین لە دایک بووینە و دەشمرین و

تاد، بۆم لەنۆو هەموو ئەمانەدا زۆر زەحمەتە یان زۆر ئاسانە شت بڵێین. من هیچ پێوەندییەکم بەمەوە نییە و ناشزانم چی لە دەوروبەری دەگوزەرە. هەنگە ئیدراکێک زۆر جیاواز بێت لە ئایدیالیزمی فەلسەفی وەک مونافەشەی شتە ئەبەدییەکان کە هیچ چارەسەرێکی نییە. بەشێوەیەکی گشتی من شاعیرێکی عەمەلیم. شیعریش پێ بە مانای عەمەلیبوون ، عەمەلییە. بە نا؟ بەچی شیعری عەمەلی وەک شیعری بەکەک چاولەدەکرێ. ئەمە بەچی گرنگ نییە؟ ئەمە بەچی خۆن نییە؟ بۆم هەوەدان بە دەزینەوەی دژبەیەک لەنێوان ئەم هەستە جیاوازانە، ئەو شتەیە کە من تێی ناگەم. بۆم بە نسبەت ئەو ڕاکردنەی کە دەچێتەوە سەر سیستەمێکی فەلسەفی تایبەت، یان دەچێتەوە سەر گفتوگۆیە بەکەتاییەکان و زیادکردنی تابعێکی ئیستاتیکی بە بیانووکان، کە لەوانەیە ئەمە پێویست بێت وەک ئایین، لەوانەیە کەشکردنی لوغز ئەو کەشکردنە بە بڕەو دەزخ. بۆم لەم جیهانەدا بئەندازە سەرقاڵین تا ئەو ئاستەی ئاگەر نیشانی بدەین کە لەکەینەوە بەدرۆزایی چەندین سەدە بەکەک بووە، ئەی باشە بەچی بەشێوەی ئەشکەنجەی ئەوانی تر بڕەوامی هەیە؟ من فەیلەسوفەکان جەدەم تا بە ئازادی بڕەوام بن بە ئەوەی لە خەیان بپرسن ئەو مرۆڤە کێیە و چییە؟ بۆم لە من مەپرسە چونکە من بە تەواوی هیچ شتەک دەربارەی ئەو پرسیارە نازانم.

ئەریەک بەکستە : حەز دەکەم بگەینە دواوە بە ئەو جێیەی کە دەربارەی ناتەبایی زمانی شیعریی، لە نەوان کردەیی و نا کردەیی شیعریدا دەدوای.

پابلە نیرەدا :سەرەتا پێویستە بیربکەینەوە لەوەی کە جێیەک هەیە بە شیعری سادە و ئاستەوخۆ، وە جۆش هەیە بە ئەزموون و شیعری ئەزموونگەری و گۆڕانی زمان و هەورەها ئەو شاعیر و نووسەرانەش کە بەشێوەیەکی گشتی هەست بەوە دەکەن کە پەوانەکانی زمان و گوزارشت لە ساتەوەختەکی تایبەت لە بیروباوەڕ و سنوورەکانی بیرباوەڕیان بەس نییە. لەمشەوە گەرانێی بڕەوام و قوتابخانەی بڕەوام و بزووتنەوە ئەدەبییەکان لەدایک دەبن. کەس ناتوانێ سیستەمی ئیستاتیکا و هونەر و گۆڕانی جلوبەرگ بێت بکاتەوە، بۆم ئینجا لە وەهامی قوتابییەکدا ئەمەوە بۆم تێنانەت هەتا تەزەک لە دژەکردار، تەزەک لە دژە کاری نهیلیستی و وێرانکەریش بێت هەندە روحی دیاریکراو هەن کە تەنها بە شیعرەوە قەتیس نامێنن، بۆکو پڕ دەهاون بە سەرجەم هونەرەکان بەتایبەتی هونەری وێنەکێشان.
با لێرەوە دەربارەی شیعر و وێنەکێشان بدوێین. لەگەڵ گۆشەی

بەرژوازی و دروستبوونی شارە گەورەکان، نووسەران و شۆڕشگێڕان لە تێگەیشتنی خۆیکی ئاسایی و زەربەی زەری خۆیک دوورکەوتنەوە. ئەم دیاردەیەش لەسەرەتای ئەم سەدەی پێشسازییە گەورەیی بەرژوازییەوە دەرکەوت. ئەمە ئەم دیاردەیەمان نادەبینینی. نەمان دەتوانی ڕوانین و لێکدانەوە لەو ئاستەنگانەی کە هەن، ڕەت بکەینەوە. بەڵام ڕۆڵی شاعیرێکی ڕەمانتیکی، گۆتە(١٣)، شیللەر(١٤)، کیتس(١٥)، بایرۆن(١٦)، یان ڤیکتۆر هیگۆ(١٧) لەگەڵ دەستپێکی ئەم سەدەیەی گۆشەی مەزنی پێشسازی بەرژوازیدا دیار نەمان.(ونبوون). شاعیران خەیان گەیی، خەیان گەیی بە تایبەتمەند. ئەو مەعریفە و هەست و وێناستانە هەڵاتن کە لە خیلالی نووسینی ئاسایی و مەجازییەوە ڕەیان بە دەکراوە و لە هونەری وێنەکێشاندا (شۆڕکاریدا) خەیان بەرجەستەکردەوە. لەو کاتەدا بەکردار شۆڕشگێڕیان بە هونەر چەکردبوو، بەو ئیعتبارەی کە شتێکی تایبەتە بە چینێکی تایبەتی چەنراو لە بەرژوازی گەورە. بەرژوازی بچووکیش لەگەڵ ڕوحێکی ڕەگەری چینایەتییەوە ویستی بەڕەگەای تایبەتی خۆی ئەو وانەیە لە بەرژوازی گەورەوە ئیستیعاب بکات. بەرژوازی بچووک نەیتوانی لەگەڵ کرێکاراندا ڕێ بکات بەڵام لەگەڵ پارەدارە گەورەکاندا توانی.
سەرپاکی ئەم دیاردە ئابووریە ڕەنگدانەوەی خۆی هەبوو. چۆن لەڕەگەی گەینی مەژووی ئابووری و پەیوەندییە چینایەتییەکان خەمان ئابەرایەتی بکەین تا خەمان بگەڕێنینەوە بە ئەو دەخە تازەیەی شتەکان؟چۆن بەسوودوەرگرتن لە هەموو میتۆدەکانی پڕپاگەندە وەک شۆڕکانی تەجریدی، خەمان بگەڕێنینەوە سەر ئەو ڕەگەیەی کە دوور کەوتەتەوە لەمان و تاد. لەو ڕەگەیەی کە گەڵە کاری مەزنی هەنایە بەرهەم، کارگەڵەک کە زەر دوور بوون لە هەستی خەیک. ئەی کە ئاستە خەیک یان شۆڕکارە ئەبستراکتەکان، یان زەربەی شاعیرە سەراستەکان ڕاستن؟
من خەم لەم کێشەیە بەبەری ناکەم.چونکە شیعرەکانم بە تێگەیشتن زەر قورس بوون. بەڵام ئەتوانم شتێک بڵێم : شیعرەکانم گوزارشتن لە دەسزییەکی ڕەها. ڕەنگە ئەمە حاڵی شاعیرانی تریش بێت. بەڵام وەک قوتابخانەی شۆڕکاری، یان شانۆیی، یان فیلمسازی، یان شیعر، یان پەخشان، یان مۆسیقا خۆی بەتەواوەتی لە خەیک جیا دەکاتەوە. ئەبینیم ئەمەش لەسەر ڕەیەکی هەڵەیە، ئەبینم لە کۆڕە کەڵانێکە کە زەر بە ناکات. بەڵام لەلایەکی ترەوە من نە خەم ڕێت دەکەمەوە – دیارە تەواو بەهوودەیە خود ڕێت بکرێتەوە – نە لێکدانەوەی بەردەوام و نە فراوانترکردنەوەی تواناییەکانی گوزارشتکردنیش. بەڵە ئەمانە ئەو کەشانەن کە نە بە ڕەخنە و نە تانەت بە چاودێریەکانمان(تەبینییەکانمان) و نە بە بەرهەمەکانمان

نایگەینن. بەکو لە خیلالی پەیوەندی هەزە کەمەیەتیەکان دەیگەینن. کاتێ چین خەبات دەکات، کاتێ هەلومەرجی ئینسان گەردوونیانە هەستەکی نوێ وەردەگرێ نەک تەنها لە هەندێ وەاتی تایبەت.- با رووتر بڵین کاتێ ئەژئاوا دەبەتە سۆشیالیست – پاشان لەوانیە فەرمەبەندیەکی جیاواز ببینین یان ئەرەوی ئەژهەاتناسی کە ئەدەبی خەکیی بتوانێ بەتە مەیدان بۆ ئەوەی ئەدەبەکی پەپەلیستی یان لەکەینەوەیەکی هونەریی یان ئەزموونگەرایی بەبێ خودگەرایی و ئیندیڤیجوالیەتی توندەوانە بێت، کە لە توانایدا بێت بەشداریەکی بنچینەیی هونەر و هونەر هاوچەرخ و هونەری داهاتووگەرایی، پشکەش بە کەمەگەی مرۆڤایەتی بکات.

-_____

سەرچاوە :

Memorious issue 4
A Journal of new verse and Fiction
March 2005
http://www.memorious.org/?id=76

پەراوێز و ژمارەکان عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ) ئامادەی کردوون.

(١)هەرناندێ کەرتێز : ساڵی ١٤٨٥ لە ئیسپانیا لەدایکبووە. زانکەی ساڵەمەنکا تێواو دەکات و بایەخ بە کاروباری سەربازی دەدات. پاشان دەبێت بە گەیدە و خولیای گەشتی دەبێ . ساڵی ١٥١١ دەچێتە کوبا و ١٥١٨ دەچێتە مەکسیکە وەک فەرماندەی سەربازی خزمەت دەکات.ساڵی ١٥٤٧ لە ئیسپانیا بە هەمیشە چاو لەک دەنێ.
(٢)ئەرسیلا : شاعیر و سەربازی ئیسپانی لە ساڵی ١٥٣٣ لە ئیسپانیان لە دایکبووە و ساڵی ١٥٩٤ کەچی دوایی کردووە. بە داستانێ شیعری لا ئەروکانا ناوبانگی پەیدا کردووە.
(٣)چارەسی پێنجەم : (١٥٠٠-١٥٥٨) ئیمپەراتەری ئەمان و پاشای ئیسپانیا بووە.
(٤)کانتێ جۆنەاڵ : دەیەمین کتێبی شیعری پابلۆ نیرەدایە. یەکەمجار لە وەاتی مەکسیک ساڵی ١٩٥٠ چاپ و باڵاو کرایەوە. ئەم کەشیعرە لە پانزە بەش پێکهاتووە و ٢٣١ شیعر لە خۆ دەگرێت.
(٥)ڕوبن داریۆ : شاعیری نیکاراگوا ساڵی ١٨٦٧ لەدایکبووە و لە ساڵی ١٩١٦ مردووە. نوێنەری ئەوتی ئەدەبی نوێیە لە زمانی ئیسپانیدا.نازناوی شازادی شیعری ئیسپانی و بە باوکی ڕۆحی شیعری

ئیسپانی نو دادنرت.
(٦)بلیقاری : ابری سیاسی و سربازی ڤنزولا لە سالی ١٧٨٣ لە دایکبوو و لە سالی ١٨٣٠ مردوو.
(٧)سان مارتن : ژنرالی ئرجنتینی و زگاریخوازی ئمریکای باشوور لە سالی ١٧٧٨ لە دایکبوو و لە ١٨٥٠ مردوو. یەکێک بوو لە سیاسیە راستگۆکانی نو مژووی ئمریکای باشوور.
(٨)سوکری :ئنتنیە خس سوکری ابری سربخوازی ڤنزولا لە سالی ١٧٩٥ لە دایکبوو و لە سالی ١٨٣٠ مردوو.
(٩)ئهینگز :برناردە ئهینگز یکیلمی لە سالی ١٧٧٨ لە دایک بوو و لە سالی ١٨٤٢ مردوو. یەکێک بوو لە ابرە بناوبانگەکانی خباتی وتی شیللی بە سربخیی.
(١٠)ماریاتیگی :خوس کارلس ماریاتیگی شنبیر و ژنامنووس و فیلسوفی سیاسی و کمنیست پیر سالی ١٨٩٤ لەدایکبوو و لە ١٩٣٠ مردوو.
(١١)ڤالیج :سیزر ئبراهام ڤالیج شاعیر و نووسر و شانامنووس و ژنامنووسی پیریە و لەسالی ١٨٩٢ لەدایکبوو و لەسالی ١٩٣٨ مردوو. تا لە ژیاندا بوو تنها س کتبی شیعریی بڵاو کردوو.
(١٢)پاز : ئکتاڤیۆ پاز شاعیری مکسیکی و براوی خات نبە لە سالی ١٩١٤ لەدایکبوو و لە سالی ١٩٩٨ مردوو.
(١٣)گت :جهان گت شاعیر ونووسری گورەی ئمانیا لە سالی ١٧٤٩ لە داکبوو و لە سالی ١٨٣٢ مردوو.
(١٤)شیللر :جهان کریستف فریدرک شیللر شاعیر و فیلسوف و پزیشک و شانامنووس و مژوونووسی ئمانیا لە سالی ١٧٥٩ لە دایکبوو و لە سالی ١٨٠٥ کچی دوایی کردوو.
(١٥)کیتس :جن کیتسی شاعیری مانتیکی ئینگلیزی لە سالی ١٧٩٥ لەدایکبوو و لە سالی ١٨٢١ کچی دوایی کردوو.
(١٦)جرج گردن بایرن شاعیر و سیاستمداری بریتانیا لە سالی ١٧٨٨ لە دایکبوو و لە سالی ١٨٢٤ کچی دوایی کردوو.
(١٧)ڤیکتر هیگ :شاعیر و مانووس و یەکک لە بناوبانگترین نووسری فرانسی سالی ١٨٠٢ لەدایکبوو و لە سالی ١٨٨٥ کچی دوایی کردوو.
جنگی ئهلی ئیسپانیا : جنگی ئهلی ئیسپانیا لە سالی ١٩٣٩ تا سالی ١٩٣٩ درژی کشا کە جنگی نوان کماریەکان و ئناکیستکان و کمنیستکان بوو دژ بە ناسیونالیستکان. لەئنجامدا ناسیونالیستکان لە سرتای سالی ١٩٣٩ سرکوتن و تا سالی ١٩٧٥ دسات ئیسپانیایان بدستوە بوو. جنگەکە دوو سا

و هەشت مانگ و دوو هەفتە و یەک ڕۆژ بەردەوام بوو. زیاتر لە یەک ملیۆن کەس بوون بە قوربانی ئەم جەنگە.
شازادە مەناکە : بنەماڵەی دەسەاتی وەاتی مەناکەیە کە وەاتکی بچووکە لە کیشوەری ئەوروپا و سە لای فەرەنسایە و چوارەم لای دەریای سپی ناوەڕاستە.سیستەمی حکومەانی پاشایەتییە.

تێبینی : ئەم دیدارە لە گەڤاری نما ژمارە ٥١ ی ساڵی ٢٠٢١ بەاوبەتەوە.

دوو کتێبی نوێی نووسەر سمکۆ محەمەد لە چاپخانە ها تنە دەر

شار

خوێندنەوەی چمکی شار و ئەدگار و پیکدادانی لادە و شار و دیمەگرافیا و پێناسەو شیکردنەوەی چمک و دونیای تازەیە و بریتییە لە ٢٠٢٢ لاپەرەو بەقەبارەی مام ناوەندی.

SimkoMuhamad_SharDownload

ئیستاتیکا و دیالکتیکی ئەخلاق و زانست

خوێندنەوەیە بۆ چمکی ئیستاتیکا و رەهەندە جۆراو جۆرەکان و وەهمی بینین و ئیستاتیکای سێکس و ئەخلاق و هتد

SimkoMuhamad_EstatikaDownload

ئیستاتیکا دیالیکتیکی ئەخلاق و زانست.. سمکۆ محەمەد

"ئەوەی دونیا رزگار دەکات. فەلسەفەی جوانییە" دایستۆفیسکی
"هیچ هەقیقەتێك بەبێ جوانی مانای نییە، هیچ جوانییەکیش بەبێ هەقیقەت نییە". رۆمانتیکییەکان

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ....]

[بۆ داگرتنی کتێبەکە کلیکی ئێرە بکەن..
SimkoMuhamad_EstatikaDownload]

شانۆگەری- کۆمەگۆ.. نووسینی: ئەمەر هانسن.. وەرگەرانی لە ئینگلیزییەوە: عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

ووداوەکە لە ژوورەکدا ڕوو دەدات

کارەکتەرەکان : بایرەن، کیتس

شوێنکات : ژوورەکە مۆزەک و دوو ئەسکەمیلی تێدایە. دەرگایەک هەیە- داخراوە – و پەنجەرەی تێدا نییە.
(دوو پیاو لەناو ژوورەکەدان. یەکەکیان لەسەر مۆزەکە خەوتووە و ئەوی تریشیان دانیشتووە و تەماشای ئەکات. دوای پیاکەشانی کیتس بە مۆزەکەدا و بایرەن بۆئاگا دێت، ئینجا دەست پێدەکەن)

بایرەن : زۆر چاکە.

کیتس : بەڵێ زۆر چاکە. هاوڕام (کەکم) لەگەڵتا.

بایرۆن : خۆ ئەوە ماوەیەکی زۆرە.

کیتس : ماوەیەکی زۆرە. وا بوو بەساڵێکی تەواو.

بایرۆن : من کاس بووم.

کیتس : دەبێت دەست پێبکەین.

بایرۆن : بەگومان،ڕاست دەکەی.(هەردوو پیاوەکە ئەچنە پشت مێزەکەوە. بایرۆن بەپێوە ئەوەستێت.) بابزانرێت کە کەمەگەی شاعیرانی جیهان و گەردوون ئێستا بە فەرمانی شیعرییەوە دێن.

کیتس : جوان بێی چووی.

بایرۆن : سوپاس. پێویستە حەز بکەین گوێبیستی خوێندنەوەی یادنامەکە بین.(بایرۆن دائەنیشێ و کیتس هەڵدەستێتە سەرپێ پارچە کاغەزێکی بەدەستەوەیە)

کیتس : من ئێستا یادنامەکەی دووایین کەبوونەوە دەخوێنمەوە. خوێندنەوەی یادنامە،خستنەبەرچاوی تێبینییەکان، خوێندنەوەی شیعر. گفتوگۆی زیندوو، بە خەڵشتن، کەکردنەویان و ئەنجامەکان(کیتس دائەنیشێت)

بایرۆن : سوپاس. بەڵێزینە ئێستا ئەمە تێبینییەکان دەخەینە بەرچاو. بەڵێزینە وەاتی هونەرکان لەهەموو کاتێک لاوازترە. شانە بە چەندین ساڵ دەچێت مردووە. هونەری شۆکاری لە گەڵاندایە.مەسیقا میلدیانە ئەمنێتەوە لەبەر ئەوە دوودە و بەبایخە.(نابەجێیە). سینەماش هەرگیز شوازێکی هونەر نەبووە،ڕەمانیش بۆتە کڕی جەماوەر و کورتچیرۆکیش هەموو ساڵێک درێژتر دەبێتەوە. ئەوە شیعرە و بۆتنها هەر شیعرە وەک هونەرێکی شایستە بە ژیان ئەمنێتەوە. پرسیار ئەکەی بۆچی؟ بۆپەی سادەییەوە وای دابنێ: ئەمە لە تەی بەگانی مانا و لە زەنگاوی هەکار هەڵاتووین. ئەمە هونەرین و هونەریش ئەمەیە.ئەمە شیعرین و ئەوەش ووناکی شیعرە لە ناخمانەوە. (کیتس دەست بەچپڵەدان دەکات. بایرۆن بە تووڕەییەوە تەماشای کیتس دەکات.) ئەمە ملکەچی فەرمانکانی دڕەوە نین، فەرمان ئاژاوەیە و ئاژاوەش فەرمانێ. لەرە لەم شوێنە و بۆتنها ئەم شوێنە لەوانەیە بیرکردنەوە هەبێت و گەشە بکات(بایرۆن دادەنیشێت و کیتس بە قایمی چەپڵە لەدەدات)

کیتس : ئازیزی خۆم.

بایرۆن : سوپاس.

کیتس : ئەو جوان بوو.

بایرۆن : تۆ زۆر میهرەبانیت.

کیتس : پەموابێت ئەبێت بگرێم.

بایرۆن : نا مەگریە.

کیتس : شاعیرانە بوو.

بایرۆن : بەڵێ.

کیتس : ئاپەرتەکە لە سکرتێرەو بوو؟

بایرۆن : دەستگیریی وەستێنرا. دەسەڵات یارمەتیدانی ئەتکردەتەو.

کیتس : مەرگ بە ستەمکار، دەسەڵات بە دەبەنگەکان.

بایرۆن : هەمن بڕەو.

کیتس : تۆ ئاست دەکەیت...

بایرۆن : من دووەمم، کە دەست پێبکات؟

کیتس : من دەست پێبکەم؟

بایرۆن : بەهەموو مانایەکەو.

کیتس : (کیتس هەڵدەستێتە سەرپێ. وچانێک) شێلان"...سەمی ئەسپ...دەموچاوەکی تەخت.(دادەنیشێت. بایرۆن دادەنیشێت و بەترسەو لێی دەڕوانێت)

بایرۆن : چ کورت و پێ مانایەئ...ئەمبینی...ئەسپەکە...سمەکە...دەموچاوەکە...ئەو شاکارە. ئەوەی مانا بە نەیبوو.

کیتس : تۆش زۆر میهرەبانیت.

بایرۆن : بۆ است؟

بایرن : ئەو بەڵێ، تکایە. ئەمە لەسەروبەندی دەستپێکردنکی باشداین.

بایرن : (هەڵدەستێتە سەرپێ و چاویلکەی خوێندنەوە لەچاو دەکات) چوون بۆ پارک و سەرما بوون لەشەوانی زستانا لە مانهاتان،وەختێ وامزانی پەمخۆشە، بەڵام هیچ نەبوو.

کیتس : ئەوە ناوونیشانکەیە؟

بایرن : (واقی وڕماوە) بەڵێ.

کیتس : ئەی، بەڵام من پەمخۆشە. حەزم پێی هەیە. زۆر شاعیرانەیە.

بایرن : ئەی، لەو بەوایەدایت؟

کیتس : ئەی، بەڵێ بەدڵنیاییەوە.

بایرن : سەرمابردنکی خەڵکەشی ڕۆشنبیرکان...ژانکی ئازارخەوانی...تۆ، لەوکی ڕۆشی مەیلەو قاوەیی.(نامەیکی بچکۆلانە لەژێر دەرگاکەوە دەخرێتە ئەمدیوەوە. کیتس دەیبینێت)

کیتس : ئەوەت بینی؟

بایرن : چی؟

کیتس : ئەوەی لای دەرگاکە.

بایرن : من تەواو نەبووم.

کیتس : کەسێک نامەیکی لەژێر دەرگاکەوە فڕێیدایە ئەمدیوەوە.

بایرن : بەڵام من تەواو نەبووم.

کیتس : کەسێک فڕێیدایە...

بایرن : ئەمە دادپەروەری نییە.

کیتس : من...

بایرن : تۆش ئەبەت ئەوەی خۆت بخوێنیتەوە.

کیتس : بەڵام کەسێک نامەیکی لەژێر دەرگاکەوە فڕێدایە ژوورەوە.(ئەمە بۆ یەکەمین جارە نامە بۆ بایرن دێت. هاوار دەکات) تەماشای

بکەین بزانین چییە؟

بایرەن : مەبەستت ئەوەیە لەودیوی دەرگاکەوە فەندرایە ژوورەوە.

کیتس : بەڵێ. نازانم ئەبە مانای چی بێت.

بایرەن : (ترساوە) باش، لەوانەیە یەکێکمان تەماشای بکات بزانێت ئەوە چییە.

کیتس : من قایلم.

بایرەن : (نایەوێت) ئەتەوێت بزانم چییە؟

کیتس : قەیناکە خۆم دەیکەم.

بایرەن : باشە.(کیتس بەرەو لای دەرگاکە دەڕوات و نامەکە هەڵدەگرێت. بەڵێنێکی نیگەرانییەوە تەماشای دەرگاکە دەکات و ئەگەڕێتەوە لای بایرەن)

کیتس : ئەشێت هاوار بکەین بزانین کە ئەو نامەیەی خستەتە ژێر ...

بایرەن : نا نا هاوار مەکە!لەوانەیە تێکدەرێکی کەمەگە بێت.(کیتس بازێک لە دەرگاکە دوور دەکەوێکەوە) ئەوە چییە؟

کیتس : (نامەکە هەڵدەپچڕێت) بەچی...ئەوە شیعرە. ئەوە شیعرە. ئەتەوێت بۆتی بخوێنمەوە؟

بایرەن : نا نا ئەوە هی دەرەوەیە. وابزانم باشترە هەر لەژێر دەرگاکەوە بیخوێنەوە...

کیتس : ڕەنگە پەمان باش بێت.

بایرەن : نەتخوێندەوە وا نییە؟

کیتس : خوێندمەوە. ئەشمەوێت بە کەمەگەی بخوێنمەوە.

بایرەن : من دژی ئەوەم.

کیتس : پەویستە ئازایەتی لەخەمان نیشان بدەین.

بایرەن : زۆر چاکە. ئەوە لەمشکی تەدایە(بایرەن ئەچێتە لای ئەسکەمیلەکەی و دادەنیشێت. کیتس ئەچێتە لای ئەسکەمیلەکەی و بەپەوە

دەستێت و دەست دەکات بەخوێندنەوە)

کیتس : بەزاری ئاوەستێتە سەر ـچی ئێنووسم و...چێن بیر ئەکەنەوە. بەڵام هەرگیز ئەم دووانە ناگۆن بەیەک.(وچانێکی درێژ)

بایرۆن : ئاوە بۆنی مانای لێدێت.

کیتس : چی؟

بایرۆن : ئایەماوە. ئاوە بۆنی مانای لێدێت.

کیتس : پەموابێت هاست ئەکەیت. ئای چی بکەین؟

بایرۆن : بیخەرەوە شوێن خۆی.

کیتس : ژێر دەرگاکە؟

بایرۆن : بەڵێ، بەڵێ.

کیتس : ئەستا؟

بایرۆن : چەند زووتر باشترە. (کیتس ئەچێتە لای دەرگاکە و دائەچەمێتەوە و وەختە نامەکە بیخاتە ژێر دەرگاکە و دەوەستێت)

کیتس : بە پێتوایە ئاو نامەیان بە ناردین؟

بایرۆن : تا گەندەڵمان بکەن. ئەیانووت گەندەڵمان بکەن. بیخەرەوە ژێر دەرگاکە.

کیتس : بەڵام...دەرگاکە...قێت پێشتر شتی وا هاوێندەاوە. کەسێک لێودیوەوە هەیە.

بایرۆن : گەندەڵی لێودیوەیە.

کیتس : بەڵاستیتە؟

بایرۆن : ئاگەر نایخەیتەوە ژێر دەرگاکە لانی کەم لەسەر ئەرزەکە دایبنێ و شیعری زیاتر بخوێنەوە...وەرە...بخوێنەوە.

کیتس : لەوانەیە تە هاست بکەیت.

بایرۆن : شیعرێکی تری خۆت بخوێنەوە.

کیتس : بەڵام تۆ شیعرەکەی خۆت تەواو نەکرد.

بایرۆن : قەیناکە. بیخوێنەوە.(کیتس بە ماوەی خولەکێک تەماشای مەزەکە دەکات و پاشان ئادووستێت و بە خوێندنەوەی شیعرەکی تر. تەماشای نامەکە دەکات لای دەرگاکەوە) تەماشای مەکە!(کیتس ووو وەردەگەڕێت و تەماشای شیعرەکەی دەکات)

کیتس : شەوەکە ...تاریکییەکی فێنکەزەر یان کەم...ئەوە...

بایرۆن : ئەوە شیعری کەشدارە.

کیتس : نا وا نییە.

بایرۆن : بەڵی وایە. تۆ شیعری کەشدارت خوێندەوە.

کیتس : نەخێر شیعری کەشدارم نەخوێندەوە.!

بایرۆن : ئەزانم خوێندنەوەی شیعری کەشدار کە بەر گوێم دەکەوێت. ئەوە کەشدار بوو.

کیتس : بەهەرحاڵ.. لەوانەیە وا بێت. هەندێکجار حەزم لە شیعری کەشدارە.

بایرۆن : چی؟

کیتس : حەزم لە شیعری کەشدارە.

بایرۆن : باوەڕ ناکەم. گەندەڵی دەستی پێکرد. ئەو نامەیە! وەرانمان ئەکات. ئەبێت لەناوی بەرم.(بایرۆن بەرەو لای نامەکە ئەچێت بەڵام کیتس پێشی پێدەگرێت و ناهەقێت دەستی بگاتە نامەکە) من پێتدەڵێم لەگەڵ با لەناوی بدەم.

کیتس : بوستە! بوستە! تۆ زەر عەبەس بوویتە!

بایرۆن : سوپاس.

کیتس : مەبەستم ستایشکردنت نەبوو.

بایرۆن : ئەی چیتر بم؟

کیتس : من لەم دەرگایەوە ئەمە دەرەوە.

بایرن : (بایرن لە ترسا هاواری لێهەڵدەستێت) نەخێر.

کیتس : وای دەبینم ئەبێت بمم.

بایرن : تۆ تەناگەیت...تۆ گەنجی..لەدەرەوە گەندەڵی هەیە..لەدەرەوە مانا هەیە.

کیتس : تۆ چۆن ئەزانیت؟

بایرن : ناتوانم پێت بڵێم!

کیتس : (بەرەو لای بایرن ئەڕوات و هووبڕووی دەبێتەوە) ئەمەوێت بزانم!

بایرن : (بەدەم هەنسکدانەوە بۆچەکدا دەکەوێت) ناتوانم! ناچارم مەکە. تکایە ناچارم مەکە.

کیتس : (یەخەی کراسەکەی بایرن ئەگرێت) پەمبەڵێ!

بایرن : (بەهەواشی) ...ئەزانم... لەبەر ئەوەی لەو دەرگایەوە چوومەتە ئەودیو! بەڵام بەختم هەبوو. گەندەڵیم بینی. مانام بینی و زانیم لەناوم دەبات. چۆن ژوورەکەم جارەکیتر دەزیەوە، نازانم. بەڵام تۆ نابێت ئەوە تاقی بکەیتەوە. تۆ ناتوانیت بگەڕێیتەوە ژوورەکە. هەندەک وەک بوون و نگەڕانەوە. کەمەگە لەوە ئەمێنێتەوە. بەڵام ئەوان ناگەڕێنەوە. تکایە گوێم لێبگرە.

کیتس : بەڵام مەبەستت چی بوو؟ ئەو دووانە هەرگیز بەیەک ناگەن.

بایرن : نابینی چیت بەسەر هاتووە؟ تۆ پرسیارت کرد مانای چییە. گوێت لە خۆت نییە چیت گوت؟

کیتس : من وام گوت؟

بایرن : بەڵێ گوتت.(کیتس بەرەو لای دەرگاکە دەڕوات نامەکە هەڵدەگرێتەوە)هەڵی مەگرەوە! هەڵی مەگرەوە! بیخەرەوە ژێر دەرگاکە. لەدەرگاکە دوور بکەوە.(بە وچانێکی درێژ کیتس ڕادەوەستێت و نامەکەی بەدەستەوەیە. دواجار لەژێر دەرگاکەوە دەیخاتە ئەودیوەوە. بەهەواشی بەرەو لای بایرن دەڕوات کە شەرمەزاری دەکرد) کوڕە ئازیزەکە، تۆ بردتەوە، جەنگەکەت بردەوە... پەموابێت ئەبێت بڕدەوام بین...بەڵام شیعری تر ناخوێنینەوە. دوای ئەمە لەوانەیە وەک شتێکی بکەڵەک چاوی لێبکەن. وەڕە با بگەڕێنەوە و کانفرانسەکە تەواو

بکەین. هەشتا ئەنجامگیری ماوە و ئەنجام نەدراوە. (هەردووکیان ئەچنەوە لای مێزەکە. بایرەن قاپەکە سەر مێزەکە هەڵدەگرێت و فووی لەدەکات و تێزەکەی سەری پاک دەکاتەوە و بەرەو لای کیتس پاڵی پێوە دەنێت. کیتس بە هوانینەکی نیگەرانیانەوە لێی دەڕوانێت. لەناو گیرفانییەوە هەستی پەدەکات. پاڵ بە قاپەکەوە دەنێت بە بایرەن. بایرەن ئاوڕ دەداتەوە و دەیبینێت. تێزیک شەرمەزار دیارە)…ئێستا بە دوا ئەنجام …جارێکیتر خەمان نوێ کردەوە. ئەمە بەوامان وایە وەک هونەر بین.

کیتس : ئەوە زەر جوانە.

بایرەن : سوپاس. ئەوە ئەمە کەتاییمان پێهێنا. وەرە باوەشم پێدا بکە. ئەوە ئەزموونێکی جوان بوو.

بایرەن : بەڵێ.

بایرەن : تا ساڵێکی تر؟

کیتس : ساڵێکی تر.(بایرەن پێدەکەنێت و بەرەو دوورترین گۆشەی ژوورەکە لە دەرگاکەوە دەڕوات. پاڵ دەکەوێت و دەخەوێت. کیتس تەماشای دەکات و پاشان لە دەرگاکە دەڕوانێت. دەچێتە لای بایرەن و ئەبینێ نووستووە. تەماشای دەرگاکە و ئینجا بایرەن دەکات. بەرەو لای دەرگاکە دەڕوات. دەست دەداتە دەسکی دەرگاکە و دەرگاکە دەکرێتەوە. ئاوڕ لە بایرەن دەداتەوە. لەدەرگاکەوە دەچێتە دەرەوە. لەگەڵ کزبوونی هوناکی بایرەن دەست بە پرخەپرخ دەکات)

کەتایی

تێبینی : مەسەلەی جێندەر لەهەڵبژاردنی کارەکتەرەکان بە ئەم دەقە کۆشە نییە. کارەکتەرەکان چ نێر بن یا مێ یانیش نێر و مێ بن پێکەوە هیچ کاریگەرییەک لەسەر دەقەکە و تەکنیکی دەرهێنان و نمایش دانانێت.

دەربارەی ئەمەر هانسن
شانانامەنووس و شاعیر و نووسەر و ئەکتەر ئەمەر هانسن وانەی دراما لە کەلیژی سەنت لەیک کەمینیتی دەیتەوە .ئێستاش بە وەرگەڕانی شانگەریەکانی فرانز گریلپارزەرەوە خەریکە. شانگەری کەمەگە لەساڵی ١٩٩١ لەسەر شانە لە وەرکشەپی پرگرامی گۆشەپەدانی شانانامەنووسان خوێنرایەوە کەلەلایەن کەمەڵەی شانە لە خوێندنی

باڵا لە شاری سیاتە ەکخرا. لەکەتایی ئەو ساەش خەاتی پریمیەر پڕداکشنی کارە شانۆیەکانی خەرئاوای شاری سەت لەیکی وەرگرت. ج. ئەمەر هانسن حەوت شانۆگەری نووسیوە لەگەڵ چەندین ەمان و چیرەک و شیعر بە منداڵان و مەردمنداڵان.

سەرچاوەکان :

Play It Again -1
By Norman A. Bert & Deb Bert
U.S.A. 1993 Pages 141 – 148

2-
http://normanbert.files.wordpress.com/2011/02/curriculumvita1.pdf

3-
https://www.meriwetherpublishing.com/AuthorsDetails.aspx?CatID=18

تەبینی : ئەم شانۆنامەیە لە گەڤاری وانەر ژمارە ١ ی ساڵی ٢٠٢١ باڵاو بەتەوە.

رۆژێك لە ناو شیوعییەكان نەبووم.. شاعیری گەورە: عەبدولستار نور عەلی

وەرگێران لە عەرەبییەوە بەكوردی: ئەحمەد رەجەب

لە 6/3/2011 بە پێی بریارێك لە سەرۆك وەزیران هەڵزكی سەربازی چووە سەر بارەگای حزبی شیوعی عێراقی لە گەڕەپانی ئەندەلوس و بارەگای رۆژنامەی تەریق ئەلشەعب لە شەقامی ئەبو نواس لە بەغدا بە مەبەستی چەكردنیان و، ئەو بریارە رێگا بە حزب نادات چالاكی بنوێنت وخەكەكی زۆر سەبارەت بەو بریارە دەستیان بە نووسین كرد ومن پێشتر ئەمەم نووسیبوو ئێستاش بە باشی دەزانم جارێكی تر باڵاوی

بکەمەوە. (یەکشەممە : 13/6/2011).
وتیان شیوعی ، وتم :
هەرکەسێ تیشکی خور لە ناوچاوەکانی بدرەوشێتەوە ،
گەرمی زەوی لە دڵیدا لە زمانیدا، پڕا ش ئاو دەدات و،
پەروەردگاری شیعرو گوفتارو بیرو راستگۆیی وتن و
خۆشەویستی خەڵك و سەرکردەی خەڵك
رۆگای گەل لە تەکۆشان بە دەست و بە زمان و بە دڵ و،
مافی نیشتمانی دزراو لە ئازادی سورو روحی گۆرانییەکانی ،
ئاشتی دونیا ، ئاسایشی گەل بەشکی زۆری ئاواتەکانیەتی
رۆپیشاندەرێ چڕبووونی وەاتەکی پەککەوتە لە سینەو
لە برسێتی ، لە هەژاری
لە نەخوێندەواری تەشەنەکردوو
دەڵێن : شیوعی !
من کە لە سوچێکی باکوری رۆژئاوای زەوی دەژیم
من هەڵگری ئەم لێدانەم
من لە سەر هەردوو پێم وەستاوم
بتەو جێگیر
لە قوڵاییی رەگ وریشەی زەویدا
رۆژێك لە رۆژان لەناو شیوعییەکان نەبووم بەڵام چاومان بەیەك کەوت
و. جیاوازیش بووم
رۆژێك لە رۆژان شێوەیەك ، ئاڵایەك ، یان فیشەکێك نەبووم
بەڵام
بە هەموو دەنە ئاسایی و ناسکە بۆنخۆشەکانی
خۆشمویست
لە چاوانمدا جێی ئەستێرەم کردووەتەوە و، خواردمەوەو ،
بەرزبوومەوە
هەوری شاخ و دڕ و دەشت وباران و روبارەکان و
دارخورماکان و هێرەکان و
شارە گەورەکان وبچکۆلەکان و،
کۆانە تاریکەکان و برسێتی ،
ماڵە قورو تەنەکەو چێەکان ، یاسایی نین
لە نەخشەی جیهان لە رۆژهەات و لە رۆژئاواو
لە باکورو باشور
لە گەرکی هەموو هەژارانی بۆهێزو ، بەهێزەکان بە شێرش و، بە
خۆشەویستی
بە خەونی نیشتمانێکی ئازادو بەختەوەر
بە *یوتوبیای (1) مرۆقایەتی

هەرگیز ڕۆژێك لە ناو فایلەكان نەبووم و
هەروا لەوەی چاوی گێڕارەكان باسی بكەن
بینم و، گەرام و، چاودێریم كرد، هەوەستەم كردو، خوێندمەوە
ئەوەی سەرمایەو بەیان و، چیرۆك و شیعر دەیەت
گۆركی ، مایكۆفسكی ، لۆركا، ئاراگۆن ، نیرۆدا و كازانتزاكیس،
بورگیس و، ماركۆزو
هەموو ئەدیبە بەشەرفە گەورەكان بە پیت و بە روناكی
بە ئەقین و، بە ئارەزوو ، بە یەكسانی ، دادپەروەری و
دارمانی دیوارلە نێوان رەنگ و رەنگداو،
لە نێوان ئاین و ئایندا،
لە نێوان كۆمەڵك و كۆمەڵكدا و دەركەوتم
لە دونیای پر لە خەبات ، بە گوفتار،
بە خەونەكان ،بە كۆتر ، بە ئاشتی ،
بە برین ، بە ئاگر ، بەڵ ئەقین و ،
بە روح و دڵان
قەت ڕۆژێك لەناو مۆژوودا نەبووم بەڵام خوێندمەوە.
لە بارەی پاریس و، كۆمۆنەیەكی میللی و خەونێكی شۆرشگێری و
لە بارەی شۆرشی ئۆكتۆبەرو
ئەو دە ڕۆژەی حیهانی ئارام وجۆگیری هەژاند
گەندەڵ، ستەمكەر، ترسنۆك ، وەستاو لە سەر ئاگرو ئاسن و،
خنكاو لە ستەم و كۆت زەنجیرو جەنگ و خوێن و چڵك.
لە بارەی لورکا و ئیسپانیا خوێندمەوە
لە سەر فەهدو مانگرتنەكەی گاورباغی و
لە سەر هەڵمەتەكەی كانونی 1948 و
ڕاپەرینەكەی تشرینی 1952 و
شۆرشی تەموزی 1958 و
قەسابخانەكەی شوباتی و1963 و
لە سەر بەرەكەیان
لە سەر جیاب ، هوشی منە ، چیقاراو دوبریە خوێندمەوە
سانتیاگۆ و ئەڵندی
هەروا گورباتشوف ، یەلتسن ، شیقارنادزەو بەرلین
من حەزم
لە دەنگی ئەلسەیاب و، ئەلنەواب و، ئەلئەخزەر كوری یوسف والریفی
مەحمودو
روشدی ئەلعامل ، ماجد ئەلعامل ، خصباك و، شەمران و فەرمان و
دەرویش ،سەمیح ئەلقاسم ، معین بەسیسو ، ئەمیل حبیبی و... حەننا
مینا ، نەجیب سرور ، سەڵاح عەبدولسەبورە.

گەشتم کرد
بە ناو دەریای گۆڤارەکان کە بە سور ناونران
نە زەردو نە رەش ،
سور !
بە
کۆ گوێی سوری خۆش ناوێ
بیبەخشێت بە دایك ، بە هاورێ و خۆشەویست
ئەو حزبەی کە رۆژێك نەدەنگی بووم نە سێبەری
بەرام یەکتریمان دی
(جیاوازیش) بووین ؟!

26/5/2021

_____ _ _ _ _ _.

تێبینی :
*یوتوبیا (1) : جیهانی خەیاڵ

هاتووم بۆرۆو لای تۆ.. قەسیدەی: ستیڤان شەمزینی

هاتووم خۆم هەڵسووم لێ بڕنی پرچەکانت
تاکو ببمە شووشە عەترەکی رژاو بەرووی دنیادا
هاتووم وەک نامەک لێ کەشی تێدا بڕوم
تا وەک شەڵبیەک بەسەر خەیاڵەکانتا بڕاوببمەوە
هاتووم لێ سینگی تێدا سەراخی چۆڵەک بکەم
تاکو لێ ئاسمانی تێدا لێ شەقەی باڵ بدەمەوە
هاتووم جێستەی نەرمت بێ ئاسپایی هەڵکرێزم
تاکو لێ دڵتا وەک سنەوبەرەکی شەرمن بمنێزیت
هاتووم دەستەکانم بخەمە نێو دەستی ماندووتەوە
تاکو راددەی توانەوە و ئاوێتەبوون هەڵیانگرفم
هاتووم لێ کانیاوی چاوەکانتا تینوێتیم بشکێنم
تاکو مەمی کزی تەنانم بەسەر هەستتا بتووێتەوە
هاتووم بێ دوای خوێنکی گشت ژیانما ئۆگرم

تاکو لافاوی ماچم مەراقی دەروونت بشواتەوە
هاتووم وەک شوێنکەوتووی دەوانەیەکی دەرین
تاکو لە بناری مەمکەکانتدا منداڵ ببمەوە
هاتووم لەشت بکەمە پیانۆی ئاوازەکی دڵگمەن
تا پەنجەکانم بە سمفۆنی ئەوین ئاشنا بکەمەوە
هاتووم بولبوولی ڕەحت لە قەفەز دەربێنم
تاکو دەستەملان و ئاوەزانی باڵات ببمەوە
هاتووم پێ بە سیپەکانم هەناسەت هەڵمژم
تاکو نەفەسی ژیانم سەرلەنوێ بە بگرێتەوە
هاتووم بەرەو ئەو شوێنگەیەی تێدا رواویت
تا وەک هەنگوێک شیلەی لەوەکانت بنێشمەوە
هاتووم سەمای چاوت لە ئێنگوستچاوەکدا بدزم
تا دیدەی تاریکی ڕەحمی پێ ڕۆشن بکەمەوە
هاتووم لە سپێتیتا خەم لە گوناه پاک بکەمەوە
تاکو لەنەو برژانگەکانتا دووبارە بەسکەمەوە
هاتووم بەرەو گوستانی چۆ و پێ جێشی تۆ
تاکو گوێی ماچەکانت نەنەم هەرگیز ناهێمەوە
هاتووم لەئاگری ئەوینتا ببمە قەقنەز و خەرمانەش
تا ڕۆشبایەک بەسەر تێدا پەڕش و بڵاوم بکاتەوە
هاتووم قژی ئازارەکانت بە پەنجە شانە بکەم
تا نەمرم هیچ کات لێوم لە لێوەکانت ناکەمەوە
هاتووم بتکەمە قیبلەی هەموو نوێژەکانم
تاکو لەسەر بەرمایی دامێنت سەربنەمەوە
هاتووم دەستنوێژم بە بارانە فرمێسکت هەڵگرم
تاکو کورەی عەشقم، تەزیویت گەرم بکاتەوە
هاتووم لە پەووی چاوەکانتدا ببمە چرایەک
تا حەرف بەحەرف لە شیعرەکانما بتنووسمەوە
هاتووم قورسایی خۆشەویستیت لە کێ بنێم
تاکو لە نەو دەممدا شەکری دەمت بتوێتەوە
هاتووم کەدی هەموو نهێنییەکانی ژیانم بکەمەوە
تاکو لە بوخچەی نهێنییەکی نوێدا بتشارمەوە
هاتووم رازی نەبیستراوی ڕەحم بە تۆ بدرکێنم
تا لەحەسرەتی باوەشی پێ سەزت سڕنەنەمەوە
هاتووم شەبەقی تەنهاییت بە عەشق پێ بکەمەوە
تاکو وەک بەفر بەسەر بڵاریەکانتا بتوێمەوە
هاتووم دڵاقێیەک بە ماچ و باوەشت بدزمەوە
تاکو لەگەڵ خەری تێدا هەموو ڕۆژە هەبەمەوە

هاتووم لێگەڕێت بم و بە هەمیشە لات بمێنمەوە
تا شەربەتی ماچەکانت بژێتە گەرووی تامەوە
هاتووم تەر بە بینایم لێ جوانییەکەت بەوانم
تا قومە لێ پێکەنینی پە ئەفسوونت بخەمەوە
هاتووم لێ گەمی گریانتا بە سەرو شوێن ببم
تا ببمە بارانی عەشقێک سەرتاپا بتخوسێنمەوە
هاتووم مژووی سووتانی دەمت بە بگەمەوە
تاکو لێ باوەشێکتا هەستی بزەکاوم بژێتەوە
هاتووم ئومێدە وەریوەکانم لێ تەدا بدەزمەوە
تا بەهیوای راموسانێک وەک ژیلەمە بگەشمەوە
هاتووم دڵی خەم بە تاڵی زوڵفت لێ سەدارە بدەم
تاکو دوای تۆ وەک بە دڵێک لێ ژیاندا بمێنمەوە

ستێکهۆڵم – سەلنا

ئەمڕۆی سینەما و ئەکتەری سینەمای کوردی.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

ئەوانەی لەکوردستاندا ئەکتەری سینەمان ژمارەیەکی سنووردارن، بەڵام پە دەچە بەپەی تێپەڕ بوونی کات، ئەو ژمارەیە بەرەو زەر بوون هەنگشە .
تا ئەو دەمەی ئێستا، ئەو هەڵومەرجە سەخت و دژوارەی کوردستان، ئەو دەرفەتەی نەڕەخسانەدووە، بزاڤێکی سینەمایی و فیلمسازیی لەکوردستاندا سەرهەڵ بدا، یان ئەکادیمیا سینەماییەکان کاریگەرییەکی ئەوتەیان هەبە بە دروست کردن و پەگیاندنی کادیری سینەمایی، بەتایبەت ئەکتەرو دەرهێنەر.
ئەو بەشاییەی سینەماش کە هەبووە، زۆتر بەپشت بەستن بەسینەماکارەکانی دەرەوەی کوردستان پە کراونەتەوە، ئەگەرنا زەرینەی ئەو بەرهەمانەی ئەنجام دراون، بەهۆی لاوازی توانستی

دارایی و کادیری سینەمایی و تەکنیك و ئامڕی تەقلیدی، نەیان توانیووە بنەمایەکی متمانە پەکراو بۆ پیشەسازی فیلمسازیی لەکوردستاندا دامەزرێنن.
زۆرینەی ئەو لاوانەش کە ئارەزووی فیلمسازییان هەبووە، ئەو توانا دارایی و هونەریی و تەکنیکییان نەبووە بۆ بەرهەمهێنانی فیلمی بازرگانی، بەڵکو زۆرینەیان بۆئاراستەی بەرهەمهێنانی کورتە فیلم بۆ فیستیڤاڵە جیهانیەکان کاریان کردووە، ئەم حاڵەتەش نەیتوانیووە شتێ لە واقعی سینەما لە کوردستاندا بگۆڕێت بۆئاراستەی دڵزینەوەی شوناسەك بۆ فیلمسازی لەکوردستاندا.
تەنانەت ئەو چەند فیستیڤاڵە سینەماییانەش کە ساڵانە لەکوردستاندا ئەنجام دراون، راستە کە فاکتەرێکی هاندەر بوونە بۆ بەکولتوور بوونی سینەما لە کۆمەڵگای کوردی دا، بەڵام چونکە بژاڤێکی سەقامگیرو بەردەوام نەبووە، ئەو کاریگەرییەیان نەبووە بۆ گەیشتن بۆئامانجە سەرەکیەکە، کە هەنانە کایەوەی پیشەسازی فیلمسازیی بووە لەکوردستاندا.

ئێستا ..تەنیا شتێك کە جێگەی ئومێد بێت لەکوردستاندا، هاتنە پێشەوەی کۆمپانیای بەرهەم هێنانی فیلمسازین.
ئەو کۆمپانیا بازرگانیانە پەیوەندی راستەوخۆی هونەریان لەگەڵ کۆمپانیا دەرهێنەر هەیە بۆ ئەنجامدانی ئەو پرۆژە سینەماییانە.
کاتێ ئەو کۆمپانیانە گرێ بەست لەگەڵ دەرهێنەرکاندا دەکەن، مەرجی تایبەتی خۆیان هەیە بۆ پرۆژە سینەماییەکان، ئەویش ئەوەیە کە چۆن بتوانن وەك دراماو فیلمێ تورکیەکان بینەر لەدەوری ئەو شاشە تەلەفزیۆنیانەدا کە بکەنەوە،لەوانەی وەك سپێنسەر بۆشداری لەبەرهەمهێنانی فیلم دەکەن .
دەرهێنەرکان هەموو ئازادییەکیان پێ دەدرێت و هەموو پێداویستیەکی ماددی و هونەرییان بۆ فەراهەم دەکرێت، تەنیا ئەوەندە نەبێت، ئامانج و ستایل و ئاراستەی سیناریۆی فیلمەکان دەکەوێتە دەست کۆمپانیاکان، بۆیە زۆر لەدەرهێنەرکان ناتوانن بپرژێنە سەر پرسە کۆمەڵایەتی و نەتەوەیی و نیشتیمانیەکان، لەوەشدا دژ بەخواستی زۆرینەی بینەران دەوەستن، تەنیا گۆنجەکان نەبن کە گوتاری سینەماییان بەلاوە گرنگتر نیە لە شێوەو تەکنیك و ستایل و روخساری جوانی ئەکتەر.
لێرەوان ئەو دوو هاوکێشەیەی خواستی کۆمپانیاکان و خواستی بینەران کامیان لەبەرژوەندی سینەمای کوردی دایە؟
بەگومان دروست بوونی بناغەیەك بۆ فیلمسازی و بەبازرگانی کردنی فیلم لەسەرووی ئامانجەکانێ، چونکە تا تۆ بنەماکانی پیشەسازییەکە

دانەمەزرێنی، ناتوانیت بڕەهەم و بازاڕت هەبێت، کە پێشسازیشت هەبوو دەتوانیت لە ئایندەدا ئاراستەکانی بڕەهەمهێنان بگۆڕیت، بەو شێوەیەی بازاڕ خواستیەتی .

هەمیشە هەبووونی بازاڕ رکابەری نوێ دەهێنێتە پێشەوە، کە لەئەنجامدا بەقازانجی سینەمای کوردی دەشکێتەوە.
ڕەنگە ئەگەر ئێستا دووسێ کەمپانیای فیلمسازی لەکوردستاندا هەبێت، لە ئایندەیەکی نزیکدا بەهۆی بە بازاڕبوونی بڕەهەمەکان، بەبێتە خاوەنی دەیان کەمپانیای زۆبەڵاحی تر، کە پشبڕکێ دەکەن لەسەر باشترین دەرهێنەر، باشترین سیناریۆ، باشترین ئامێرو کادیری تەکنیکی پشکۆتوو، باشترین ئەکتەری سینەمایی.
ئەو کاتە گرێ بەستی دەرهێنەرو ئەکتەرو کادیرێ سینەماییەکان بەشێوەیەك بەرز دەبێتەوە، کە هەموو هونەرمەندان ئاواتی ئەوە بخوازن لەکارتی سینەمادا کار بکەن و ببن بەروخسارێکی سینەمای کوردی لە جیهاندا .
ئەوەی باسی دەکەم نیشانەکانی دەرکەوتن و لە ئایندەیەکی نزیکدا کوردستان دەبێتە خاوەنی سینەمای خۆی، بە ئەوەی پێویستی بەکادیری دەرەوەی کوردستان هەبێت، لەوانەش ئەکتەری سینەمایی .
ئەوەی فەکسی دەخەمە سەر هەر تەنها سینەما نیە، بەڵکو دراماو زنجیرە دراماى کوردیش بەهەمان شێوە دەکەونە نێو چوارچیوەی هەمان بازنە.
هەمیشە هەڵومەرجی ئابووری و بازرگانی پەرەسەندوو لەهەموو دنیادا، دەرهاوێشتەی خۆی هەیە، ئەو هەڵو مەرجە هونەریە بازرگانیەش کە لە کوردستاندا هاتۆتە پێشەوە، دەرهاوێشتەی ئەو زەمەنە خراپ بە پەڵەیە، کە تێیدا بتوانێت و نتوانێت زمان و ئامرازو ستایلی تایبەتی خۆی بەسەر واقیعدا دەسەپێنێ، ئەگەر لە دەستپێکا ئەو تەوزمە نوێیە جەرە دژایەتیکیشی لەگەڵ کولتوورو داب و نەریتکی دیاری کراوی کۆمەڵایەتیدا هەبێت ، ئەوە بەکاتکی کەم، بینەری کورد، ئاوێتەی زەمەنە نوێکە دەبێت و بەناچاری قەبوڵی دەکات .
بە شك کە سینەماو کەمپانیای سینەمایی لەکوردستانا نەبوون، ئەکتەری کوردیش ئەگەر مومارسەیەکی پیشەیی و پراکتیکی لەگەڵ هونەری فیلمسازی دا نەبێت، ناتوانێت لە بازنەیەکی بەتاڵدا بێتە بەردەم کامەراو ببێت بەئەکتەرێکی سینەمایی، چەند ئەوەندەی خاوەن توانست بێت .
پاشان ئەگەر ئەکتەری باش بیت و لەگەڵ دەرهێنەری شارەزا کار نەکەیت، کە بێت ببێتە راهێنەرێکی زیندوو بە کاری نواندن و هەڵسوکەوت کردن لەگەڵ کامەرا، ئەوە ناتوانیت ببیت بەئەکتەری

سینەمایی ، گریمان ئۆگەر دەرهێنەریکیشت هەبوو، ئۆگەر بەردەوام نەبوویت لەکاری سینەمایی دا، ئەوە بە بەرهەمێك و دووان و سیان ناگەیتە ئەو ئامانجەی کەبینەر وەك ئەکتەرێکی سینەمایی تێ بناسێ .
خۆ ناساندن وەك ئەکتەری سینەمایی سێ ئامانج دەپێکهێنێ:
1.خۆ ناساندن بەمانا بەردەوام بوون لەسەر کاری سینەمایی و دەوڵەمەند کردنی ئەزموون، چونکە تەنها وەك ئەکتەرێکی سینەمایی نەناسرێ ی نابیتە جیگەی سەرنج راکێشانی بەرهەمهێنەرو کەمپانیاکان .

2. نواندن لەکاری سینەمایی، سەرچاوەیەکی زۆر نزیك کەرەوەیە بۆ پەیدا کردنی ناوداریەتی، لە ماوەیەکی کەم دا، لەبەر ئەوەی سینەما بەرفراوانترین و خەراترین گەپانە بۆ خۆ ناساندن، لە سەر ئاستی وڵات و پاشان لەسەر ئاستێکی ئیقلیمی و جیهانیی دا.
3.پەیدا کردنی داهات و بازاڕی گەرم، چونکە داهاتی سینەما بۆ ئەکتەر بەراورد ناکرێت لەگەڵ داهاتی دراماو شانۆ، بەتایبەت لەو فیلمانەی کە سەرکەوتن بەدەست دێنن و زۆرترین بینەریان دەبێت .
4.ئەکتەری سینەما کە گەیشتە قۆناغی ناوداریەتی، وەك ئەکتەری دراماو شانۆ بۆ کار نابێت و ڕەنگە لە یەك کاتدا خاوەنی کەمپانیا گری بەست بێت و لەیەك کاتدا لەچەند بەرهەمێك کار بکات .
5.ئەستا بازرگانی سینەما لەکوردستاندا خەریکە سەرهەڵدەدات و کەمپانیاکان دەروازەیەکیان کردەتەوە بۆ فیلمسازی، تا ئەستا ئەو بەرهەمانە وەك ئەزموونێکی سەرەتایی و بەپشت بەستن بەچەند گەنجێکی سینەماکار لە دەرهێنەرو ئەکتەر لەرووی داهاتەوە، وەڵای ئاریشا هونەرییەکان و کەم و کوڕیەکان گەڵانکاریان پێوە دیارە، کە ڕەنگە ئۆگەر پەڕەی پێ بدرێت و ئەزموونەکە فراوانتر بکرێت، ئەوە قۆناغێکی نوێ بۆ پیشەسازی سینەما لە کوردستاندا سەرهەڵبدا .

ئایا هەموو ئەکتەرێك دەتوانێت ببێت بەئەکتەری سینەمایی؟
زۆرینەی ئەکتەرانی سینەما لەجیهاندا تەنیا کاری سینەمایی دەکەن و لەو بوارەدا ئەزموونێکی دەوڵەمەندییان هەیە، لەوە ڕاهاتوون کە چۆن هەلسووکەوت لەگەڵ کامەرا بکەن و چۆن پارێزگاری لە جەستەو پەرفەرمانسی خۆیان بکەن.
دواتر ئەو داهاتەی بەهۆی ناوداریەتی و وەرگرتنی خەڵات لە

فیستیقاڵ جیهانییەکانەوە بە دەستیان هێناوە، هەروا ئەو هەموو عروزاتەی لە لایەن کەمپانیاکانەوە بۆیان دەخرێتە روو، ئەو کاتەی بە دەستەوە نادەن، دەرفەتێك بدەزنەوە بە کاری درامی یا شانۆیی .
ئەو ئەکتەرانە چەند ئەوەندەی ناوداریەتیان زۆرتر دەبێت،کرێ ی کار کردنیان گرانتر دەبێت، ئەوەندەش بەپراکتیك کار بە سینما دەکەن، بەشەویەکی سروشتی رۆچکەی راستقینەی نواندنی خۆیان ئەنجام دەدەن و ئەو نواندنە دەکەن کە سینەما دەیەوێت .
بەڵام واقیعی فیلمسازی لەکوردستاندا بە ئەکتەر شتێکی ترە، لە بەر ئەوەی پیشەی ئەو ئەکتەرانەی لە سینەمادا کار دەکەن، تەنیا سینەما نیە، بەڵکو بە هەندێکیان شانۆ بووە، بە هەندێکی دیکەیان دراما، یاخود ئەکتەرێکی کەکتیل بوونە، بەشەویەکی میللیانە دروست بوونە، بەتایبەت شانۆکارە کلاسیکیەکانن کە لای ئەوان فۆرمی نواندن و پەرفۆرمانسی ئەکتەر ، لەنێوان هونەری شانۆیی و دراماى تەلەفزیۆنی و سینەمادا ئاوێتەی یەکتر بوونەو زۆر لەئەکتەرانی کورد لەکاتی کار کردن لەو هونەرانە تایبەتمەندی خۆیان نادەنە پاڵ هەر یەك لەوان ، بۆیە زۆر جاران لە ئەنجامی ئەو تێکەڵاو بوونەو جیاوازی پێ نەکردنیان، هەندێ لەو ئەکتەرانە دووچاری شکست هاتن بوونە وەك ئەکتەر، لە هەمان کاتیشدا ئاسوارو کاریگەریەکی نەگەتیفانەیان بەسەر بەرهەمیشدا بەجێ هێشتووە..
فاکتەری سەرکی ئەو تێکەڵاو کردنە لەوە دایە، کە زۆرینەی ئەکتەرانی کورد بەگشتی لە سەر بونیاتێکی ئەکادیمی پەروەردە نەکراون و لە هونەری شانۆ پێیونتەوە سەر دراما، پاشان لە دراماوە بازیان داوەتە سەر سینەما، خۆیان و ئەو فۆرم و ستایلە تەقلیدیانەی پێیانەوە نوساوە، بە گوێنی هونەرکان لێیان جیا نەبێتەوە لە هەر سێ بواردا، بە یەك فۆرم نواندنیان کردووە .

رووکی دیکەی فاکتەرکان ئەوەیە کە ئەزموونی زانستی و پیشەیی ئەکتەری کورد لەگەڵ سینەمادا ئەزموونێکی زۆر لاوازو هەرگیز وەك ئەکتەرێکی پرۆفیشنالی پشتی پێ نابەستریت، ئەوەی هەیە کەمێك بەرهەمێکی لاوازە کە نە لە گەڵ تەکنیکی ئەمڕۆی سینەما دەگونجێ، نە لەگەڵ فۆرمی جیاوازکانی ئەمڕۆی پشکەوتنی سینەمادا هاوکوفۆ.
بۆیە دەرهێنەر ناچار دەبێت کە هەندێ جار سەرکەشی بکات و ئەو ئەکتەرە کلاسیکیە بە ئەزموونانەی بواری شانۆو دراما بە سینەما بکاربێنێ کە بەزۆقی پەرفۆرمانسی شانۆییان پێوە دیارەو هەمان ئەکشن و ئیلقاو دەنگی شانۆیی و دەرخستنی جەستە بە سینەماش بکار دەهێنن.
ناکرێت هەندێ دەرهێنەر بتوانست و ئەزموونی هیچ ئەکتەرێکی شانۆیی

فریو خواردوو بۆ و وای بۆ بچێت، کۆ ئەو ئەکتەرە هەمان ئەو سەرکەوتنانە بەدەست بێنێ کە لێشانێ یا دراما بەدەستی هێناوە، نەخێر هەندێ لەو ئەکتەرە جیاوازانە دەبێنە باڵکی گران بەسەر شانی سینەماوە.

ئەوەی بۆ سینەما گونجاوە هیچ لەو ئەکتەرانە نین کە قالبکی شانیان وەرگرتووە، بەڵکو تەنیا ئەکتەرە خاوەن ئەزموونکانی سینەمان، کە لە چەندین ئەزموندا توانای خۆیان لە بەرهەمکاندا دەرخستووە ، یاخود کاراکتەری سروشتی شەقامن، لەوانەی نەکەوتونەتە ژێر کاریگەری هیچ فەرمکی تەقلیدی ، کە هەندێ لەوان هیچ جۆرە نواندنکیان نەکردووە ، بەڵام دەرهێنەر لە کاتی وێنەگرتندا بۆ شەوێ دروستی دەکات، کە ئەو دەیخوازێ ، ئەوەتا زۆر لەو ئەکتەرانەی لە شەقامەوە هیندراونەتە ناو سینەما، هەندکیان ئێستا بوونەتە ئەکتەری جیهانیی و چەندین خەڵاتی سینەماییان لەجیهاندا بەدەست هێناوە، بە نموونە کاراکتەری (وەحشی) کە لە فیلمی (رسالە) ی مستەفا عەقاد حەمزەی مامی پێغەمبەر بە چەم دەکوژێ ، ناوی عەلی سالم قەدارێیە، خەڵکی لیبیایە، لە ژیانیدا کاری نواندنی نەکردووە، کاتێ مستەفا عەقادی دەرهێنەر لە هوتێل چاوی پێی دەکەوێ ، بە ئەو ڕۆڵە هەڵی دەبژێرێ .
عەلی سالم لە کۆنفرانسکی ڕۆژنامەنووسی دا دەربارەی ڕۆڵکەی لە فیلمی (رسالە) گوتی : دوای ئەوەی دایکم فیلمکەی بینی ، لە ماڵ دەری کردمە دەرەوە هاواری دەکرد بە سەرما، چۆن تۆ پێ دەنێیتە ماڵکم تاوانباری بە کوشتنی ئیمام هەمزەی مامی پێغەمبەر .
ئەو جۆرە ئەکتەرانەی سەرشەقام کە لایەن دەرهێنەرەوە بژار دەکرێن بە بینینی ڕۆڵی هەندێ لەو کاراکتەرانە ، تەنیا روخسارو ڕەنگ و شەوەی لەکچونیان لە کاراکتەر دەبێنە هەکاری ڕاکێشانی ئەو کەسایەتیانە بۆ دنیای سینەما .
ئەزموونی ئەکتەری کورد لە گەڵ سینەمادا ئەزموونکی کورتە بە قەد کورتی تەمەنی سینەمای کوردی ،
نک هەر ئەکتەر هەموو ڕەهەندە هونەرییەکانی سینەما بگشتی لەدەستپێکدان و تا ئێستا نەکەوتونەتە سەر پێ، کە خاوەنی شوناسکی سەربەخۆ نەبێت .

چینایەتی لە کورتە ڕۆمانی کارەکەر دا.. هەشیارجەمال

کورتە ڕۆمانی " کارەکەر" لە نوسینی " گەلاوێژخان"ە و لە دووتوێی (١٠٤) لاپەڕە دا نووسراوە، کاتی نووسینی ڕۆمانەکە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (١٩٨٧)ی زایینی، کاتێک نووسەر لە تاراوگە ژیاوە. بەڵام بۆ شەوێکی هاوین لە کورتە ڕۆمانەکە ئاماژەی نەکردوە بۆ کاتی ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانەکە کە دەگەڕێتەوە بۆ چ ساڵێک یان زەمانێک. نووسەر شاری بەغدادی وەک شوێنی ڕووداوەکانی ناو کورتە ڕۆمانەکە هەڵبژاردوە، کە زۆربەی کارەکتەرەکان بۆ نێتەوە کوردن. هەروەها دیالۆگ و کارەکتەرە سەرەکیەکانی زۆربەیان ڕەگەزی مێینەن، کە ئەمەش زیاتر نزیک دەبێتەوە لە ڕۆمانی "بووکی ئاتەخان"ی هەمان نووسەر. دەستپێکی ڕووداوەکان بوون بە خزمەتکاری کچێکی خوار هەژدە ساڵە بەناوی"گوڵە" کە بانێتەوە کوردە و نیشتەجێی خانەقینە، بەڵام باوکی بەهۆی ئاوی لۆگۆ دایکی ناژی تا تەمەنێک توانیوێتی بەخۆی بکات، ناچار دێباتە شاری بەغداد و دێیکات بەکارەکەری ماڵێکی دەوڵەمەندە کە ئاوانیش هەر بە نێتەوە کوردن. لەروە ئازار و سەختیەکانی ئاو منداڵە دەستپەدەکات کە چۆن کارەکەری ماڵێکی پە دەکرێت و دەچەوسێنرێتەوە. هەروەها وەک کێلێیەک ماماڵەی لەگەڵ دەکرێت، کە ئەمەش سەلمێنەری ئاوێیە ئاو دابەشبوونی چینایەتی و کێلایەتیانەی کە بە درێژای مێژوو ڕوویانداوە و لە وڵاتێک بە وڵاتێکی تر بە جۆری جیاواز بوونیان هەبووە، ئەگەر لە لایەکەوە ڕۆهەندێکی سیاسی هەبێت و نێتەوە سەردەستەکان و زلهێزەکان دانیشتوانی وڵاتە هەژارەکانیان ناچاربکردبێت بۆی دانیشتوانەکەی بکەینە بە کێلە لە پاش داگیرکردنی وڵاتەکەیان یان دانیشتوانەکەیان گواستبێتەوە بۆ وڵاتانی تر و بە کێلە کرابێت، ئاوا ڕۆهەندێکی تری بریتیە لەوەی زۆربەی مرۆڤ لە ناخی خۆیدا کاتێک دەگات بە پلە و پێستێک یان سەروەت و سامانێکی زۆر حەز و ویستی خۆ زاڵکردن بەسەر ژێردەستەکانی هەیە. وەک کێلە ماماڵەیان لەگەڵ دەکات و ئازاری جەستەی و دەروونیان دەدات وە هیچ پاوەرێکی (یەک زمانی و یەک نێتەوەی و یەک ئاینی) ئاو دوو مرۆڤ کاریگەرێکی ئاوەتەی نیە لەسەر ئاوەی کەسی سەردەستە و دەوڵەمەند تا لە ئازار و سەختیەکانی کەسەکەی تر تێبگات.

ڕووداوەکانی کورتە ڕۆمانەکە جگە لە نیشاندانی ئازارەکانی کچێک بە

ناوی "گوڵ"، نیشاندانی ئازاری چەندین ژن و کچی تر لە کۆ لە ماڵە دوورماندەکانی تر دژین و ستەمیان لێ دەکرێت، تەناتەت دەستدرێژی سێکسیان بۆرامبەر دەکرێت.
هەر لەم کورتە ڕۆمانەدا ئاشنا دەبین بە ژنێک بە ناوی "شوکریە" کە ئەویش هەر خزمەتکاری ماڵانە و پاش ماوەیەک دێتە هەمان ماڵ کە "گوڵ"لێی دژی بە کارەکەری، بەڵام ڕوحی یاخی بوون لە جەستەی ئەم ژنەدا نێک هەربووونی هەیە، بەڵکو بۆشکی دانبەداوە لە جەستە و دەروونی ئەم مرۆڤە یاخیەدا کە دەبێتە هۆنی چەند ڕووداوێکی جیاوازی ناو کورتە ڕۆمانەکە، ئەویش لە پاش ئەوەی خاوەن ماڵەکە وەک کارەکەری خۆی کە بە میوانی دەچن بۆ ماڵان لێگەڵ خۆی دەیبات، ئەویش لەوە وەک ژنێکی وریا دەگەڵێت و دەپرسێت هەتا بۆ ئازارەکانی کارەکەرێکی تر ئاشنا دەبێت کە خاوەن ماڵەکە پلەدارێکی سەربازیە و چەندین جار دەستدرێژی سێکسی کردۆتەسەر، ئەویش سەرەڕای مەترسیەکان ڕزگاری دەکات.

لە کۆتایشدا نووسەر ڕووداوەکانی ناو کورتە ڕۆمانەکەی بەوە کۆتایی پێ دەهێنێت کە شوکریە بەیاری هاوسەرگیری دەدات لەگەڵ باوکی "گوڵ"دەدات. کە بەم بەیارە خۆی و کەسێکی تریش لە کارەکەری ماڵان ڕزگار دەکات و ژیانێکی نوێ دەستپێدەکەن. کە دەکرێت بڵێن ڕاستە نووسەر لە سەرەتای ڕووداوەکانی کورتە ڕۆمانەکەیدا هەندێک ڕاستی ناخی مرۆڤی بە باسکردین کە چەند وێنەی خەبەگۆرە زانین و بوون بە ستەمکار و بینینی خۆکە وەک کێلە، کە خوێنەر توشی دەتەنگبوون دەکات، بەڵام لە کۆتایدا پەیامی ئازادی و ڕزگار بوونی مرۆڤی نووسیوەتەوە کە لە هیچ بارودۆخێکی ژیانیدا ناکرێت بە هیوابڕێت، بەڵکو پێویستە هەردەم ڕوو لە ئاسۆی ڕووناکی بێت، پەیامی ژیان دەستی هەڵگرتبێت.

مرۆڤ نابێ فڕیبکرێت.. ئاراس سەعید

فڕکردن کەبتکردن و کوشتنی توانای تەئامان و تەفکرینی تاکە، بە کەسێکی پاسیڤ و وڕگر.

سیستمی پەروەردەی کارخانەیەکە تەواوی ئینەرجی و تواناکانی مرۆڤ دیسپلین دەکات لەلایەن دەسەڵاتەوە. کاتێک "فرێد" دەربارەی سەردەمی "قەڵەقی شارستانیەت" دواوە، لەدیدی منەوە، لە ئێستا ئێو هەڵەی ئایین لەمێژوودا، وەکو دەزگایەک لەبەرژەوەندی دەوڵەت "دەسەڵات" خۆی تەدا مومارەسە دەکردەوە، لەسەردەمی نوێدا ئێو هەڵە گەورەتەوە بە ناو دەزگا پەروەردەیەکانی وەکو (خوێندنگا، زانکۆ، پەیمانگا). دەسەڵات ڕایەڵەیەکی سەربەخۆ نیە، بەڵکو بەشێوازێکی قووچکی لەسەرەوە دێتەوە بە خوارەوە، کاتێک دەسەڵات لەلایەن مامۆستاوە خۆی مومارەسەدەکات، کاردەکات بۆ "نامۆ"کردنی مرۆڤ، لەجۆهەری خۆی.
مامۆستا لەلایەن مومارەسەکردنی دەسەڵاتەوە، تاک ناچار دەکات بۆفڕبوون و ووتنەوەی شتانێک کەهەرگیز خۆی قەناعەتی پێ نیە، ئەمەش فاکتەرێکی بۆ دروستبوونی شێزانێک لەدڕوونی تاکدا تا هەدی هەدی لەخۆی "نامۆ" دەبێت و دەبێتە هەبێت وتووتی. ئاڵەڕوویی "قەڵەقی شارستانیەت" و هەرس هێنانی بۆهاکان دێتەئاراوە، چیتر مرۆڤ ناهاتوە لەلایەن پێشینی ماسک و شاردنەوەی هەستەکانی.
مرۆڤ دوونیایەک مەتیفی چەپێنراو کەبتکراوی لەژێر ئێو ماسکانەدا حەشاردراوە کە هێزانە دیپەشێت. مرۆڤ چیتر ناهاتوە بۆ نەگووتنی ڕاستی و لەجۆهەری خۆی نامۆ دەبێت و، ئینتما و شوناسێک لەوانی تردە وەردەگرێت و ئێو هەڵە نمایش دەکات، کە کەمەڵگا و سیستەم بەسەریدا سەپاندوویەتی.
سیستەمی پەروەدە، (تاکی هەشمەند- تاکی یاخی) لەلایەن سەپاندنی یاساو داشکاندنی نمرەوە دەگەڵێت، بە تاکێکی گوێڕایەڵ و توتی، فەرگە ئاگایی و توانای تێڕامانی تاک دیسپلین دەکاتو، (کەمەڵێک پرسیار و وەڵامی ئامادەکراوی پێ لەبەردەکات) ئاڵەڕوویی، بەرهەمهێنانی مرۆڤی مشەخۆر و پاسیڤ و دروستکردنی گاڕان و مەگەلێک بە دەسەڵات، کە هەرچەنکی بوێت لەیان دەخوێت.
فەرگەو پەروەردە کارگەی بۆ بۆهاکردنی مرۆڤ و خەساندنی تواناکانی مرۆڤ، فەرگە هەزە خودیەکانی مرۆڤی کارا دەچەپێنێ، مرۆڤ لە کارخانەکانی پەروەدەدا وەکو ماتیاڵی خاو، دەبێتە ئوبکتی بەرهەمهاتوو، لەقاڵب دەرێت. (مامۆستا) لەلایەن فەرکردنەوە تایپێک لەمرۆڤی کارا دەگەڵێت بۆ مرۆڤی پاسیڤ و کارلێکراو. تاک وەکو سوژەیەکی ئاگا بەشدارنابێت لەپڕۆسەی فەرکاری و بەرهەمهێنانەوەی خۆیدا، بەڵکو دەبێتە ئوبکتیی فەرگەو، توانای ئامان و تێفکرینی لێ و پڕۆسەیدا لەقاڵب دەدرێت و دەبێتە تایپێک لە مرۆڤی ئامکراو لاسایی کەرەوە. ئەوە تاک نیە ئادەمێنی و گومان لەئاستی شتەکان

دکات، بەکو تاک بەپەسەیکی لەسەرخدا ادەهنرێت لەسەر لەبەرکردنی وەامە ئامادکان. فرگ پمان دەێت؛ تە مافی بیرکردنەو و ەخنەگرتن نیە، بەکو ئمە پێت دەێن چن بیربکەیتەو چی بەتەو. فرگ دزگایکی کوشندەیە کە خزمتی سیستم دکات، بە بەرهمهنانی نوەیکی امکراو و گوایە.

کاتک گرانی بە ناخی رحتدا ردچتە خوارە.. نووسینی: ستیفان شمزینی

مرۆف لە بوونی خیدا چندین زمانی جراوجری بە گوزاشت لە خکردن و دربینی هستە شاراوکانی خقاندوو، لە چرکساتکدا مرۆف لە بردم ژانکدا بە چکدا دێت یان لە برامبر خشویستکیدا بتە پارچیک لە کریستاڵ تنیا دتوانێت بە شێوە و ریتمکی مسیقیانە بئاخفێت، زر جار مرۆف هست و وشە پنگخواردووکانی بە سینتاکسی پ چژ و بە فرمکی شیعرییانە دردەبڕێت، رنگبە هر ئوەش بووبتە هی سرهدانی گرانی وک رگزکی گرنگی هونر. گرانی کوردیی کە بشکە لە کولتوور و رشنبیریی ئم نتوەیە ئگر نەبین لە شێوە فلکلرکیدا لگەڵ لە دایکبوونیدا هبووە ئوا سرهدانی گرانی کوردیی نکوتتە کاتکی درنگی دوای وجودی کورد وک نتوەیک لە دیرکدا. زربی جاران هندی گرانییک یان پارچە موزیکایک کاریگریی هیە لسەر مرۆف رنگبە شێوشک ئوەندە کاریگر نبە، یان کاریگریی شێوشک بە هی چند گرانییکەو بێت.
لە یادمە لە راپڕینی ئازاری ساڵی 1991 سروودکانی هونرمند (ناسری رزازی) وک شیپوری ئازادیی لە ئستگی دنگی گەلی کوردستانەو تنانەت دروونی مندانیشی دهژاند، منک کە نمدتوانی چکدار بم و وک پشمرگیک رۆ ببینم، ئو سروودانە نیگرانیان لەلا دروست کردبووم، چوونکە کفوکۆی دروونم تنیا بە هەمەت بردن و روبەووبوونەوی داگیرکران دادمرکایەو. بش بە حاڵی خم لە بواری هونردا ئوەندی بە گرانی کاریگرم و

ئاوەزانم لەگەیدا هیچ کات (شانە- شەوکاریی) هەندێ پەلکەشیان نەکردووم بە لای خۆیاندا (بەبێ ئەوەی لە بایەخی ئەو دوو لایەنە گرنگەی هونەر کەم بکەمەوە) هەر بەیەک ئەم چەند دێڕە لە بەرامبەر گرانی کوردیی و هونەرمەندانداە رەنگدانەوەی ئەو کاریگەرییە زۆرەیە.

حەسەن زیرەک

کاتێک گوآ لە گرانییەکانی (حەسەن زیرەک) دەگرم دەم پێ دەبێت لە ئیرەسییەت و غەریزەی ژیاندۆستی هوژمم بە دەنێت و کەتم دەکات لەناو خۆیدا، گرانییەکانی حەسەن ئەوەندە کاریگەرن مەحاڵە گوێم لە یەکەکیان بێت تێنانێت لەناو ئاپۆرای دەیان هەزار کەسیشدا بێت ئیستەکم پێ نەگرێت و نەمخاتە دنیای جوانیپەرسی و ئەویندارییەوە (بە مانای رووتی وشەکە)، بە راستی (حەسەن زیرەک) موعجیزەی هونەری کوردییە و گەورەترین سیناتۆری ئیمپراتۆریای هونەری گرانی کوردیە.

عەلی مەردان

کاتێک گوێ رادەدێرم بە (عەلی مەردان) دەچمە نێو دنیای خەیاڵ و لە فەنتازیاکانی خەمدا نووقم دەبم و بە فلاشباگ گەشتێک بە رابردوودی خەمدا دەکەم، وای لێکردووم تا سەر مەخ نوستالیژی بم و پابەندبم بە رابردووەوە. عەلی مەردان بە چریکەی بولبول ئاسای کەشکی قورس دەخاتە سەر مەشکت و کەنترۆڵی دەکات!، لە ئاوها حاڵەتێکیشدا ناتوانی چ کاردانەوەیەکت هەبێت جگە لە رامان لە پیاوێکی ناسکی، دە بریندارێ وەک خۆی.

ناسری ڕەزازی

ئەو دەقیقەیەی ڕەزازی بە دەنگی زوڵاڵ و شەشگەڵانەی لە بەردەم گرانی یان سروودێکی خۆیدا رامەدگرێت، ئیدی ستەملێکراویی نەتەوەیەک و ئێش و ئازار و ناسۆرەکانی جارێکی تر دەخاتەوە ناو زاکیرەم و بەردەوامی پەدەبەخشێت لە چینی یادەوەرییەکانمدا، ئەو کاتەی سروودەکانی لە دێت دەدەن دەبێتە منداڵێکی ئێنفالکراو کە لەگەڵ حەشامات و کاروانی ئێنفال بە زیلێکی سەربازیی بەعس بەرەو نوگرە سەلمانت دەبەن و لەوێ عەرعەر چاوەڕێیە بە خۆێکی هەتا هەتایی لە ژێر لمی بیاباندا.

نەجمەدین غوڵامی

سەزی دەنگ و دەربەینی نەجمەی غوڵامی تنۆک تنۆک فرمێسک بە چاوانماندا دەنێتە خوارێ، گرانی (پایز پایز) بیری هەوڵەرینی گوڵکان و فەینی جاویدانی پەروانەکان و کەچی ناوادەی ئازیزانم دەخاتەوە، دەمباتەوە بە گازینۆی شەعب تا لەگەڵ شاعیری پایز و گۆرانیبێژان (محەمەد عومەر عوسمان) پیاڵەیەکی دی چا بخەینەوە و

دواتر لە پەنا بە بادانی سیگارەکەماندا بەرەو ماڵ ملی ڕێگە بگرینە بەر. غوڵامی سوکنایی بە دەدا دەهێنت و زەر جاریش لە خەکوشتن ژیوانم دەکاتەوە و بە بزەی گەرانی (خانومان) دەمباتەوە نێو دنیای بەرائەت و عیشق و پەم دەەت هەشتا ژیان بایی ئەوەندەی پەوە ماوە ئافرەت یان هەر شتێکی دیکەت تێیدا خوشبووەت.

عەدنان کەریم

بەیانیان کاتێک لە خەو را دەبم و بەر لەوەی دەموچاوم بشم گوم لێیە باوکم بە دیار گەرانییەکی (عەدنان کەریم)ەوە سیگار دەکێشت و دەست دەهێنت بە قژە ماش و برنجییەکەی خێیدا و نوقمی دەریای خێیاڵ بووە، ئیدی (عەدنان) بەم جۆرە دەتە بەردەم دەرگای دە و ناچارت دەکات دەروازەی کەمدراوی لێبکەیتەوە، بەم جۆرە عەدنان وەک شنەبایەکی فێنک خێی دەکات بە دەروونتدا و دەیکاتە هەڵانەی خێی و ئەوسا لە سەردەمی ونبووونی گەرانی کوردیدا بەوپەڕی ڕەسنایەتییەوە لەگەڵ ڕەحت دەدوەت و پەت دەەت یەکەم و دواکاری ئەمەت تەنیا خەشویستی و پیاسەیەکی لای ئەوارانە لەگەڵ دلبەرەکدا، ئەو بە ڕەحی نالی و وەفایی و مەحویەوە لەگەڵتدایە و هیچ کامیشیان نییە.! ئەو نالی نییە بەڵام (عەدنان کەریم)ە.

مەزهەری خالیقی

تا ئێستا نازانم بۆچی هەندە خووم بە گەرانییەکانی (خالیقی)یەوە گرتووە. بە ئەوەی بتوانم بەسەریدا زاڵ بم هەگری ئەو سەز و دەنگە پە لە هەستەم. هەر کە گەرانییەکی (خالیقی) هات، تەرکیزی هەموو بیرکردنەوە و تەنانەت هەموو نیگاکانیش لە خێیدا کەدکاتەوە، سیحری ئەو دەنگە ئەوێیە هەرچەند گوێی بە رادەری و لەگەڵی بژیت جار لە دوای جار نوەترە!! بە رادەیەک بە موبالەغەی نازانم بەەم یەک جار ژیان کەمە بە ئەوەی بتوانی تینوەتیت لە کانیاوی چریکەی خالیقی بشکەنیت. تەنیا یەک ژیان کەمە لەگەڵ ئەو هەستە ناسکە ئاه هەبکەشی، تەنیا یەک جار ژیان کەمە بە ئەوەی بتوانی بە تەواوەتی تەرکیز و بیرکردنەوەت ڕەبچیتە نێو دنیای ئەفسانەیی خالیقی.

دیاری قەرەداغی

ئەی لەو نەگبەتییەی کەسەک (دیاری قەرەداغی) خێی دەکات بە ژیانیدا، ئەو کاتەک گەرانی دەچەت ئەز ئارەزووی کوشتن یان ئازاردانی دەکەم! ئاخر ئەو سەرتاپای ژیانمی کردە ئازار، ئەو گەرانییەک دەچەت ڕەحت هەپرون هەپرون دەکات؟ وشەکانی حەلاج و مەعەیەت وەک گوڵاو بەسەردا دەپرژێنەت، ئەو پەت دەەت ئەم نیشتمانە سوتماکە سەر لەبەری برین و ژان و دەردداریە، ئەو شەو نایەەت بخەویت چوونکە پەت دەەت ئەی کوێی ئەم نیشتمانە تە (پاەوانەکی بە شمشێری)ت، پەت دەەت تە شێرە بەفرینەیت، ئەو

بانگەوازی رابوون دەکات کەچی هەر خۆی حەقیقەتە تاڵەکان وەک گوللە دەنێت بەسەر سینگتەوە، دیاری فڕی کردین خاک چ بەنکی هەیە، نیشتمان چ ئازارکی هەیە، ژیان چ ڕەنگکی هەیە، ئەو فەرمان دەکات غروب و ئاوابوونی خۆر و کەچی باڵندەکان تەفسیر بکەین.

کەمال محەمەد

سەزی دەنگی کەمال ئاوازکی غەریبە لە ئاسمانەوە هاتووە تاکو خەمکانی سەر زەوی رابژێنێت. ئەو لە یەک کاتدا گەرانی بە عیشق و بە ئازادیی دەچڕێت. لەنەو ئەو هەموو دەنگە لەکچووەدا سەدایەکی جودایە و غوربەت و تەکشکان و هەرەسی خەونەکانمان بە دەگەڕێتەوە. دەنگکی مەحزون، بەهام پڕ لە ژیان، دەنگکی پڕ لە ژیان، بەهام نائومێد. گەرانییەکانی هەر یەکیان خەیان قەسیدەیەکی غەمگینن، هەنسکەکانمان دەچڕن، فرمێسکی وشک نەبووی چاوەکانمان دەسڕن. بە قەدەر بەهیوایییەکان ئومێدمان پڕەدەدەن، بە قەدەر هەموو ئومێدەکانیش پەمان دەکەن لە گوومانی بە هیوایی. گەرانییەکانی جیاوازترن لە گەرانی هەموو کەسی تر، کوەکە قاسپەی لە هیچ کوەکی تری سەر ئەم زەمینە ناچڕێت، وەک وتم ئەو نوێنەری هەسارەیەکی تر لەسەر زەوی.

خالید ڕەشید

خالید ڕەشید وەک دیاردەیەک لە بەردەمتدا دەتەقێتەوە، لە تاراوگەکیدا لە سەزی نیشتمانکیدا هەدی هەدی دەتوێتەوە، مانیفێستی غەریبان وەک سەمفەنیایەک بە گوەماندا دەدا و غەمکانی تاراوگە و ژیانی غەریبی بە حنجە کردین، کاتک خۆی و عودکەی گەرانی (بوکی ئەوارە) بە دەست ئاڵاستە دەکات، ئیدی هەروەک قەدەر پێتەوە دەلکێت و پێت دەڵێت ئەمە چارەنووستە و ناتوانیت لەم گەرانییە قووتار بیت، ئەو گەرانی کوردیی بە ڕەنگ و بۆن و تامی خەیەوە دەبژێت و قسە لەگەڵ ڕەحی کوردیت دەکات، فڕی کردین بوکی ئەوارە و نیشتمان و ڕەسەنایەتی ئەم گەلەمان خەشبوێت، گەرانییەکانی مەحکومی کردین دەزەخی وەاتمان لە بەهەشتی مەنفا لا شیرینتر بێت و تاڵاوی نیشتمان لە دەمماندا وەک هەنگوین بێت.

بەهجەت یەحیا

هەر دەنگی (بەهجەت) دەگاتە گوێت، خێت دەبینی لە کەی دەروەشاندا چەن زیکر و عەشقی یار دەبێتە هەموو ژیانت، فڕت دەکات چلەن لە بەردەم مەعشوقدا وەک مەم بسووتێیت (ئەو فڕی سووتانمان دەکات)، بە گەرانییەکانی دەتباتەوە بە سەر کانیاوە ڕوونەکان و پێت دەڵێت فەرموو پڕ بە کامی دەست تێری لە بخڕەوە، دەتگەنێتەوە بە ئاوپەی پاکیی و ئاوێنەیەک دەداتە دەستت بە ئاوەی پاکێتی خۆتی تیا وەدیبکەیت. (بەهجەت) ناینی عاشقان و ڕەگی سەختی ئەقیندارییە

و فەینی دیدالەوسیانە و سەرکەشی پرەمیسیەست بیر دەخاتەوە، پێت دەڵێت بە ئەوەی بتوانی عاشق بیت پێویستە وەک پرەمیسیەس یاخی و سەرچە و لەوشاوە بیت، بە ئەوەی بتوانیت لە مەعشوقەکەتدا فەنا بیت دەبێتە وەک (ستێفانی دیدالیەس) بتوانی بفڕیت!!. بەهجەت وانەکانی عیشق راڤە دەکات و بێت شرۆڤە دەکات بەچی شێخی سەنعان بە کچی دیان لە دینەکەی وەرگەڕا؟، پێت دەڵێت بەچی نالی هەندە عاشقی حەبیبە ببووە؟ بەچی مەولەوی خەی لە عیشقی عەنبەر خاتوونەدا ون کردبووە؟ بەهجەت ناچار دەکات لە دوای گوێگرتن لەی بچی یەک دوو جام مەی بنۆشی تا بتوانیت ئامادەیی وەربگریت بە ئەو فەین و عیشقە قورسەی وی باسی دەکات.

کەریم کابان

هەر (کابان) بە ڕەحە گەنجەکیەوە هاتە ماڵی ڕەحتەوە، دەبێت دەست لە دنیا بشۆیت و بە دوای دنیایەکی یەتەپی بگەڕێی کە لەوانلەوە لە سەز و میهرەبانی، ڕەگات نیشان دەدات مەملەکەتی عیشق و ئەڤین بدەزیەوە، دەتباتەوە سەر سەرچاوەکانی دە و پێت دەڵێت فەرموو جێگای مرۆڤ و ژیان و هەموو بوونەوەران لەم دەڕە بچووکەتدا بکەوە، پێت دەڵێت وەک عیسای مەسیح ژیانت لە پەناوی ئەوانی تردا خۆشبووێت، دەتنەرێتەوە بە رابردوویەکی دووری بگەڕد تاکو لە پەنا مەلای جزیری یان وەلی دەوانە عاشقی کچە کوردی نازدار بیت، ئەو مەبەستیەتی پێت بڵێت هەر چەندە جەستە پیر و لاواز دەبێت، بەڵام دە شتەکە نە پیر دەبێت و نە لاوازیی دەناسێت، دە هەر بە گەنجی دەمێنێتەوە، عیشقیش هەر عیشقە چ لە لاوی یان پیریدا بێت. ئەوەش پارچە شیعرەکەی "فرانسواز ساگان"م وەبیر دەخاتەوە:

انت كنت في العشرين تستطيع ان تحب
وانت كنت في الثمانين تستطيع ان تحب
هناك دائما مناسبة لأشتعال البرق

کەریم کابان.. پێت دەڵێت دەروازەکانی ژیان جگە لە جوانی و ئافرەت و ئەوینداریی هەموو کەم دراون، پەویستە بە پێینەوە لە ناهەمواریەکانی ژیان بە دەرگای عیشق و سووتانی ڕەحتدا تێپەڕیت.

دوا وشە

نەمتوانی ئەم چەند دەڕە کە کاریگەریی گەرانی هونەرمەندانی ناوبراون لە دە و دەروونمدا بەرهەمی هێنا بوو لە دەی بچووکمدا جێگەی بە بکەموە، ئەمەش ناچاری کردم دەست بدەمە خامە و ئیحساسی خەم بخەمە بەردەمی خەڵکی تریش. بەیە ئەم بابەتە لەکۆڵینەوە نیە بە قەدەر ئەوەی پەخشانکی سادەیە.

هاوینی 2004

ئازادی و فەزای ئاوەڵای سیاسی لە کوردستان.. نادر عەبدولحەمید

سەرکوتگەری هێزەکانی پەکھەنەری دەسەڵات و هێکخراو لە ناو حکومەتی هەرێمی کوردستانداء، لە هەوڵندێکی هێکشاندایە، نێک هەر لە چەند مانگ و چەند ساڵی ڕابردوودا، بەکو بەدرێژایی دەسەڵاتدارەتی هەردوو حزبی قەومی "پارتی" و "یەکیەتی" و ئیدارەی جیای هەولێر و سلەمانی و حکومەتی هاوبەش و بنکەفراوانیشیان بەبەشداری حزبە قەومی و ئیسلامیەکانی تریش.

ئەم هەوڵندە لە ساڵانی نەوەتەکاندا نێک هەر بە شێوەی ناوخە و کوشتوکوشتاری هەپاوەوو لە هێزەکانی یەکتر و هێنانی سوپای پاسدارانی ئێرانی لە (ناوەڕاستی ئابی ١٩٩٦) و سوپای تۆرکی بەعس لە (٣١ ئابی ١٩٩٦) و سوپای تورکیا لە (ناوەڕاستی ئایاری ١٩٩٧)ەوە بە کوردستان دەستی پێکرد، بەکو بەرلەوەش هەر لە (١٩٩٢) بەدواوەوە بە تراری بەپەردەی هەسوەاوانی سیاسی دەستی پێکردبوو (لە: حزبی شیوعی عەراقی، زەحمەتکێشان، هێکخراوی تێکۆشانی هەنجدەرانی کوردستان، هەوتی کۆمەنیست، حزبی کار، پەکەکە، ...) و تێکشکاندنی ئەو هێکخراوە جەماوەریانەی کە لەسەرەتای شکێگیریدا بوون لە نەوەتەکانی سەدەی بیستدا.

هەریەک لەو دوو حزبە سەرەتا کەوتبوونە پاکتاوکردنی سیاسی ناوچەی "زەرد" و"سەوز"ی ژێر نفوزی خۆیان، دوای ئەنجامدانی ئەم "ئەرکە"یان ئینجا دواتر کەوتنە گیانی یەکتری بە بوون بە سورەی بەرلەشکری وەاتە فاشیست و دیکتاتۆرەکانی ناوچە.

بەجیا لەوەی کە بەینبەینە شل و نەرمیەک هاوەای ئەو سەرکوتگەریە بووبە، بەتایبەت لە چەند ساڵێکی کەمی دوای ڕوخانی ڕژێمی بەعس لە (٢٠٠٣) بەدواوە، بەهەام لە ئێگەستی (٢٠٠٦)وە بە سەرکوتی خەپشاندانەکانی سلەمانی و شار و شارۆچکەکانی دەوروبەری هاتوە هەواڵی نەمایی پە زەبروزەنگی خۆی و خوێنشتنەکانیان دەستی

پێکردەوە (لە: ١٧ شوباتی ٢٠١١، ئۆکتۆبەری ٢٠١٥ و دەسەمبەری ٢٠١٨)دا.
گەرچی سەرکوت و تەنگپێهەڵچنین و تیرۆری ڕۆژنامەنوسان و میدیاکاران بەدرێژایی ئەم دەساتە هەربەردەوام بووە بە ڕەگرتن لە ئاشکراکردنی گەندەڵی و تاڵانیکانی دەسەڵات، بەڵام لە دوای (٢٠٠٦)ەوە تا ئێستا بۆتە دیاردەیکی بەرچاو، بەڕادەیەک ئۆگەر لە ژێرەوە تیرۆر نەکرێن وەک (سەرانی مامە حەمە، سەردەشت عوسمان، کاوە گەرمیانی، ویداد و ...) ئەوا بە ئاشکرا بەناوی دادگا و یاساوە دەستگیر دەکرێن و حوکمی سەنگینیان بەسەردا دەسەپێنن، وەک لە ئێستا لە کەسی گیراوەکانی دەڤەری بادینان و بەناو دادگاکردنیاندا دەردەکەوێت.
ئەم ڕەوەندە لە هەڵکشانی سەرکوتگەری و خوێنڕێژی و دەمکوتکردن، هاوەڵای پەرەسەندنێکی زۆر خێرای سەرمایەداری بووە لە کوردستاندا، کە تۆڕگەلێکی سەرمایەدار؛ لە ملیاردێر و ملیۆنێر، لە بازرگانانی دەرەکی و بەڕێوەبەران و خاوەن کۆمپانیا و پڕۆژە ئابوریەکان، ... بەرژەوەندیەکانیان لەکەڵ هاوەڵگەلێکی دەسەڵاتدار و بەرژەوەندی ئێردوێک لە بەرپرسانی حکومی و حزبی و پەرلەمانتاران و خاوەنانی پست و پلەی باڵا لە پیاوانی ئایینی سەر بە وەزارەتی ئەوقاف و ئەو بانگەوازخوازە دینیانەی بەهرەمەندن لە گەندەڵیکانی دەسەڵات.
ڕەگی مەکتەب سیاسی حزبەکانی دەسەڵات و ئۆگانەکانی سەرکردایەتییان و بنەماڵە دەستەپیشتووەکانی ناویان، بریتیە لە هاوئاهەنگکردنی بەرژەوەندیە ئابوری و ستراتیژیکانی ئەو چینە سەرمایەدارییە لە کوردستاندا، ئەمە جگە لەوەی کە خودی ئەو ئۆگانە سیاسیانە و ئەو بنەماڵانە خۆشیان لە ملیاردێرەکانی کوردستان و خاوەنانی پڕۆژە هەر گەورە و زەبەلاحەکانن بەتایبەت لە بواری نەوت و گاز و پاڵاوگەکانی بەنزین و خانوبەرەسازی و بازرگانی دەرەکی و قاچاخی خاو گومرگیەکاندا، وە زوربەی ئەو بوارانیان بە خێیان قۆرخ کردوە.
بەم پێیە ئەم سەرمایەی مەنپەلە کە هەم دەسەڵاتدارە و هەم سەرمایەداری کوردستان، پێیوەندی بەشە جواروجۆرەکانی سەرمایە و تۆڕە جۆراوجۆرەکانی بورژوازی بەپێی بەرژەوەندیەکانی خۆی کۆنتڕۆڵ دەکات و بەڕێوەیدەبات. دیارە ئەمەش ناڕەزایەتی بەشێک لە سەرمایەدارانی هەناوەتئاراوە کە لەو ئازادیە بە مانایەک موتەقەی تۆڕی مەنپەڵە بەهرەمەند نین لە وەبەرهێنان و کەڵکەڵەی سەرمایەدا.
پێیوەندی ئەم سەرکوتگەریە زۆر ڕون و ئاشکرا دیارە بە بنەمای ئابوری سەرمایەدارانەی هەرەمەکی و ناوەڕۆکی چینایەتی بوژوازیانەی

ئەم دەستاتەوە کە لێئارادایە. ئەمە پەداویستی ئەم سیستەمە ئابوریە نیولیبەرالیزمە و سەقامگیرکردنی ئەم دەستاتە چینایەتیە و مسۆگەرکردنی ئیمتیازاتە ئابوری و سیاسیەکانیەتی کە ئەم دەمکوتکردن و سەرکوتگەری و خوێنڕژیەی کردەتە دیاردەیەکی ئاسایی ئەم کۆمەڵگەیە.
بەدواداچوون و شیکاری بۆ ئەم مەسەلەیە شوێنی باسی ئێستامان نیە، ئەوەی جێگەی مەبەستمانە لێرەدا، ئەوەیە کە ئەم هێرشانی سەرکوتگەریە بۆ مانایە نییە هێرشی کوردستانی عێراق کۆمەڵگەیەکی دامەزراوەیی یاسایی بووبێت لە ماوەی نزیک بە سی (٣٠) ساڵی ڕابردووداو دەستاتەکەی خۆریکی وێرانی دامەزراوە یاساییەکان و هێڵەچانی ماف و ئازادیەکانی هاوڵاتیان بێت.
ئەو بە ئازادی و مافانەی کە خەڵکی کوردستانی عێراق لە بەهرەمەند بوون بەدوای ڕاپەڕینی ساڵی (١٩٩١) و کشانەوەی هێزە سەرکوتگەرەکانی ڕژێمی بەعس، ئاکامی بەشایی سیاسی و ئەو فەزا ئاوەڵا سیاسیە بوو کە کوردستان بەخۆیەوە بینیوە. مێژووی سیاسی هێز و حزبە جەماوەرەکانی بزوتنەوەی ناسیونالیستی و بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی، مێژووی بەرتەسکردنەوە و هێڵەچانی هەرچی خۆراتر و زوتری ئەم فەزا ئاوەڵا سیاسیە بووە کە ئازادیەکانی خەڵکی تیا هاتەتەئاراوە.
چ لە ڕۆگەی شەڕ و پێکدادانی چەکداری نێوان حزبەکانی بزوتنەوەی ناسیونالیستی و ئیسلامی سیاسیەوە، وە چ لەڕۆگەی حکومەتی هاوبەش و بنکەفراوانیانەوە بووبێت ئەم هێزانەدە لە تەنگبەرکردنەوە و هێڵەچانی فەزای ئاوەڵای سیاسی بەرەو پێش براوە.
ئەگەر ناسیونالیزمی کورد، وەک بزوتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی بورژوازی، لەسەردەستی "پارتی" یا "یەکێتی"، بیتوانیایە لە کوردستانی عێراقدا کۆتایی بە ناتەبایی ڕیزەکانی بەنەت و هەرەمەکە بکاتە ئیدارەیەکی سیاسی یەکگرتوو، ئەوا ئەو نمونەیە لە خەڵقان و سەرکوت کە ئەمڕۆ لە شار و شارۆچکەکانی دەڤەری بادینان دەیبینین لە هەموو گۆشە و کەنارێکی ئەم هەرەمەدا پیادە دەکرا.
ناسەقامگیری دەستاتی سیاسی بورژوا ناسیونالیستی کورد، وەک فاکتەک بەدەوری خۆی، ڕۆگەی نەداوە ئەو فەزا ئاوەڵا سیاسیە لەگەڵ هەموو بەرتەسککردنەوەیەکیشدا، بەزوویی و بەخێرایی هێڵەچڕێت، دەنا خودی ناوەڕۆکی سیاسی ئەو بزوتنەوەیە لەووی فاکتی مێژوویەوە سەرکوتی سیاسی و فکری هەر جۆرە موخالیفەک هەتا لەناو ڕیزەکانی خۆیشدا بووە. ئەم ناوەڕۆک و ئەم مێژووە "درەخشانە"ش لە سەرکوتی سیاسی زۆر هاوئاهەنگ و لەبارە و ڕۆکەدتەوە لەگەڵ پەداویستیەکانی کۆمەڵگەی سەرمایە و بەرژەوەندیەکانی بورژوازی لە

کۆمەڵگەیەکی سەرمایەداری وەکو کوردستاندا.
بزاڤی بورژوا ناسیونالیستی لیبڕاڵ لە دەسەڵاتی ئێستای هەرێمەکە، لەناو خودی بزوتنەوەی ناسیونالیستی کورد و لەسەر هەمان بنەمای ئابوری و سیستمی نیولیبرالیەوە دەستپێدەکات و خێی وا نیشاندەدات کە لە هەوڵدایە بەدیلێکی سیاسی شکڵ پێبدات ئازادی و مافەکان و خۆشبژێوی ئابوری بە هاوڵاتیانی کوردستانی عێراق دەستەبەر بکات. ئەمەش دووجار ئێستەمە، چونکە نە بزوتنەوەکە ئەوەی لەبارداید و نە پیداویستیەکانی کێبڕکێی سەرمایە و بەرژوەندیەکانی بورژوازیش ئەوە دەخوازێت، بە پێچەوانەوە داسەپاندنی بەبەشی و برسیەتیەکی هەرچی زیاتر و بەمافیەکی هەرچی زەرتر دەخوازێت، کە ئەمەش واتا سەرکوتی سیاسی و فکری و ڕواجدان بە خواڤاتی دینی و دەمارگیری قەومی.
ئەوە شکڵگرتن و پەرەداربوونی بزوتنەوەیەکی سۆشیالیستی کرێکاری و حزبی بەهێز لە دەرونی کۆمەڵگەی کوردستانی عێراقدا کە لە هەنگاوی یەکەمیدا دەتوانێ ئەو بەڵێ ئازادی و مافانەی کە لە فەزای ئاوەڵای سیاسیەوە پاشکەوت بوون، پەرەیان پێبدات و دایانسەپێنێت بەسەر دەسەڵاتی بورژوازیدا، وە لە پەرەسەندنی خودی ئەو بزوتنەوەیەشدا، وەک بزوتنەوەیەکی سەراسەری کە سنوری هەردوو زۆنی "زەرد" و "سەوز" دەبڕێت، دەتوانێت پاشکشەیەکی جدی بە بزوتنەوەی ناسیونالیستی کورد و ئیسلامی سیاسی بکات لە هەرەمەکدا و کۆتایی بەدەسەڵاتیان بهێنێ و کۆمەڵگەیەکی یەکگرتووی دابشنبوو بەسەر چەند زۆنی ڕەنگاوڕەنگدا و لە ژێر دەسەڵاتی جەماوەری ڕێکخراو لە شەڕاکاندا شکڵبدات.
هەر ئەم پێسپێشە کە لەناوەڕۆک و لە سیاسەتە عەمەلیەکانیدا، وە هەر لە هەنگاوە سەرەتاییەکانیەوە، خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشان و ئازادیخوازانی کوردستان گرێدداتەوە بە خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشان و ئازادیخوازانی عێراق و بەشدار دەبێت لە وەرێخستنی بزوتنەوەیەکی سۆشیالیستی و حزبی بەهێز لە سەراسەری عێراقدا بە جەنگ دژی دەسەڵاتی بورژوازی ناوەند.
٢٠٢١-٥-١٦
تێبینی: ئەم وتارە لە ژمارە ١٢ی ڕۆژنامەی (ڕێوت) مانگی ئایاری ٢٠٢١، چاپی وەرەق لە کوردستان بڵاوبۆتەوە.

دوایین غەزەلی مائاوایی..
شیعر: ستیڤان شەمزینی

من کە بە خەندەیەک ئەمرم
تۆ بۆ بۆ فرمێسک ئەمکوژی؟
من کە بۆ شەوقی مەمک ئەمرم
بۆ لە تاریکترین شەودا ئەمکوژی؟
من کە بۆ تیشکی هەتاو ئەمرم
بۆ بۆشاردنەوەی مانگی تابان ئەمکوژی؟
من کە بۆ وشەیەکی زبر ئەمرم
تۆ بۆ بۆ قاموسێک لە دڕقی ئەمکوژی؟
من کە بۆ مشتێ ئاو ئەمرم
بۆ بۆ تینوێتی لە سەحرای دڵتا ئەمکوژی؟
من کە بۆ پەپوولەی باڵی فریشتەیەک ئەمرم
بۆ بۆ چەقۆی کولی ئەهریمەن ئەمکوژی؟
من کە بۆ خەونێکی کریستاڵی ئەمرم
تۆ بۆ لە بۆتەی کابووسدا ئەمکوژی؟
من کە بۆ نیگایەکی گەرم ئەمرم
تۆ بۆ لە بۆستەڵەکی غەریبیدا ئەمکوژی؟
من کە لەنەو حەشاماتی خەڵکدا ئەمرم
بۆ لە کونجی تەنیاییدا ئەمکوژی؟
من کە لە ساتی تەماشای پەلکەزێرێنەدا ئەمرم
بۆ بۆ هەورێ بروسکەی دابەزان ئەمکوژی؟
من کە بۆ تنۆکێک باران ئەمرم
تۆ بۆ بۆ رەهەڵە و بۆران ئەمکوژی؟
من کە بۆ دەنگی ناسکی موزیک ئەمرم
بۆ بۆ ژاوەژاوی دەمی رێیشتن ئەمکوژی؟
من کە بۆ گەرانییەکی شاد ئەمرم
تۆ بۆ بۆ سروودی دڵتەنگیی ئەمکوژی؟
من کە بۆ شەکراوی ماچێک ئەمرم
تۆ بۆ بۆ قاوەی تاڵی تووڕەیی ئەمکوژی؟
من کە بۆ دڵۆپێک ئاوی چاوەکانت ئەمرم
بۆ لە نەو ئاگردانی بەزاریدا ئەمکوژی؟
من کە بۆ شیعرێکی ڕۆمانتیک ئەمرم
تۆ بۆ بۆ قەسیدەی فیراق ئەمکوژی؟

من کە لەنو تەمی یادەوەریيدا ئەمرم
تۆ بۆ بۆ گریانی ئایندە ئەمکوژی؟
من کە لە پەناوی جوانیتدا ئەمرم
تۆ بۆ لە مەنفای هەستکانتا ئەمکوژی؟
من کە بۆ چرکەیەک خۆشی لەگەڵتا ئەمرم
بۆ لە دەریاچەی غەم و ناسەردا ئەمکوژی؟
من کە بۆ شنەبایەکی ڕۆژهەڵات ئەمرم
تۆ بۆ بۆ گۆ و دوکەڵی باشوور ئەمکوژی؟
من کە بۆ دیدارێکت لە کەنانی پەروانەکان ئەمرم
تۆ بۆ بۆ خنکاندنی ئارەزووکانم ئەمکوژی؟
من کە لە دەمی نووسینی چامەی عەشقا ئەمرم
تۆ بۆ بۆ دواین غەزەلی ماڵئاوایی ئەمکوژی؟

ئەڵمانیا – کەڵن
کەنار رووباری راین – یونی 2017

گەشتێک بۆ ئەندەشتا.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

تەنها تیشکێک لە تۆ،
بەسە تا تاریکی گەردوون…
بکاتە خەرستان!
.....
ڕەنگاڕەنگ هەور،
مزگێنی لە پەی هاتنکە،،
پردێک، لە شەونمی مەست،
ڕەی ئەفسوونمە ..
بەرەو ئەو شارانەی..
نەوان خەونک .. و..
ئەستێرەیەک لەت دوورن!..
.....

مەیخانەیەکئی بەندی عاشقتە!
دارستانە مەستەکان..
بە خەیاڵی سیمایەکی تەپڵەبووت~!
چی کەنارەک ، ئەمشەو …
دە ئەگرتە خەی،،!؟
چی ڕۆگەیەک لە تەم،،
ڕوخساری ووونت بکاتە نوور!؟
.……
باخەک جگە لە مەڵەک،
هیچی تر شک نابا…
پەیامە کانی جوانی ساتە وەختەکی..
لەدەستچووی پەبنەر،،
داستانی خەیاڵی شۆنەک،،
جگە لە ڕۆبوارەکیش، لە لم ،،
نایئنوستەوە، فەرهەنگ،،،
لەشیعری نمە!
.……
لە شۆنەکا،،،
بەردەک وەک نیازەکان،،
زەردەمەکە، ناگاتە جە!
کورسیەک لە نەوان هاتن…و..
و نەهاتنی ئە وا،،
تا نەمری..
لە بەدەنگیدا، جە ماوە!
.……
چاوەڕێتم!
هەر وەک پرسیارەک،
لە پەرداخەک وەڵاما،
قەتیسمابە،،،!
.……
هەموو بەیارەکان ..
لە نەوان چوون و نەچوونا،
خەشبەختیەکی ڕۆها…
نەوان مەرگەکی وویستراو..
..و..
مەستبوون بە عیشقەکی تر! ،،
……

لە باخچەیەک لە سەرابا،،
وەک بریندەکانی جەستەی با،
بەزامن ، دەنگی زەنگی ..
گوڵە هەڵاڵە خوێناوییەکانی لەوت!
.....
هەموو ئەو هیوایانەش،،
لەسەر هاتنی بەڵەمەک،،
بە گوڵە و کازیوە و گەلاسی پەمەیی ئەڤینەکی کەمتەمەن،،،
هەمان چنی ، هەر نەگەیشتەجە..
بەهام ، با پەکە شرابی ..
نەمریەکی تر، لە سەمایەکا، ،،
لە ژێر پروشە ئەڤینی پایزەکی درەنگ!
یان هەسوتانەکی خەشبەخت،،
وەک سەمای کچی ئاگر،،
لەسەر کەناری ئەرخەوانی ئەندەشەیەکی تر!
.....

.....
وەنەکە کارەکی هونەری فەتگرافەر
(.Jilan. K.O)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خەی وەرگیراوە

خەونەم چەە زەیتەوونەکە.. ستار ئەحمەد

چەی زەیتوونەك لەدەم گیربوو
زامەك چوون نیگات
لەرەحما شین بوو
بە یە لەتیلەی دیدەی تەوە
لەرەنگەکان دەەوانم
شەپەلەکان شی دەکەمەوە
کەچمکی وشەیەك دەگرم

دەمە شیعرەکی کەسك و
لەجوانیتا دەتومەوە
هەناسەی گوڵك
سەبەرت ماچ دەکا
بولبولەك بەسەر تەرمی وەرینەوە
دەتکەن بەژوانگەی هەڵەك
دەست دەخەیتە
تابلۆی مەرگی ئەوینەوە
شەوانە
حەز بەماچی لاسکت دەکەم
حەز بەمژینی چڕت و
بەژنی نەشاوی
شاگوڵەای کەسکت دەکەم
من دەسووتەم
بە ئەوەی تۆ
زیاتر زیاتر باڵا بکەی
توندتر بەنەو ڕەحما بچی
زەر راماوم
نازانم بۆ
لەلوتکەی بەندی خەون و
ئاڵای شەنگی عەشق دەچی

دژ.. فەرمیدوون سامان

سەرتامان
کۆتایی بوو
کۆتاییەکانیش، سەرتای دیکەن
پێینەوە
گەشتی مەحاڵ،
خەڵەمشە
خەونکانی بە یەک گەیشتن،
نەوانمان دەریایەکی قوواڵی حەسرەت
پردەکی ئاگرین.

منم بارستەیەک خوێن
تەپڵەک خەمەش
تارمایکی بە سەرو شوێن،

من لە بەرکانی جەنگیشدا نیم
رۆژانە سات بە سات ژینی پە ئازارم
دەکوژرەم،
بە مەرگێکی دیکە زیندوو دەبمەوە
لە نێو کوانووی ئاگەیشدا نیم
دەسووتەم
دەبمە تەپڵەک خەمەش
بە ئازاری شوانێکی دی دادەیسەمەوە،
بە پەتی سەدارەش هەڵنەواسراوم
دەخنکەم
زیندە بەچاڵ دەبم
وەنەی تارمایکی بە سەرو شوێن.

من لە ژێر چەتری کاغەزی شیعرەکانمدا
لەبەر وروژمی تۆفانی نائومێدی
گەردەلوولی خەباوی نامۆیی..
ماڵچکۆیەکم بنیات ناوە
رازی گوڵکی سوورم
لە نێو خانەکانی جەستەم حەشاردارە..
تەش لە خەیاڵی تۆلاری ئاڵتون
باخی گوڵک، پەڕەی ئەڵماس روبارێک هەنگوین..
لە دوورەوەش بە ئەستێرە ماتەکانی بەختم دەڕوانی
داخە کەهە هاوزای ئەوین و
مەرگی منە..

ئەوی لە یادەوەریکانم جەماون
دەفتەرێکە، ئەدرەسی ئەو هاوڕیانەی
(کوژران، شەت بوون، ئاوارە و شونبزر)،
جادەیکی چەق
کەڵانکی بنبەست..
ئاخ نیشتمانیش دەمامکەکە
بە دوکەڵی ڕەشی چەکن
خەی پەشیوە...
ئیدی چەن ئەو دەڵ شەتەم

بەو درەختانە خەش بێ
کە گەلاکانی، تەرم ئاسا
بە سەریەکدا کەوتوون
ئیدی سەبەری سەبووریم
پێ نابەخشن.

من هەمیشە لەخەیاڵی سەفەر بووم
گەشتێک بەرەو روئیا
ڕەنگ ئیدی گیانەوەی بێ نەبێ
هەوارێک،
کەسێک ڕەنگم، دەنگم
نەناسێتەوە،
ئەڤین، هەناسەم هەڵدەمژێ
تراویلکە، تینوویەتیم..

مەتەڵی بوون و نەبوون بوو
یان ڕەنگی پەچەوانە
بە یەک نەگەیشتین
مینا جەمسەرکانی موگناتیس
لە یەک دوور بووین..
دوو زمانی
دوو سەردەمی جیاواز بووین
هەرگیز لە یەک نەگەیشتین..

لە نەو هەزاران شەپۆلی دەنگدا
ناکۆکیمان تەبایە
کە سەرتامان کۆتایی بێ
کۆتایەکانیش سەرەتا
ئاخر چی ئەفسانەیەک
بێ هەشت بێ تێ
دەزخ بێ من..

فەریدوون سامان
1995
Fereydun Saman
*لە کۆشیعری (پەم لەعیشقی تێ)دا
چاپی دەزگای ئاراس ـ 1996

دەربارەی شەڕی ئیسرائیل-فەلەستین.. ئدریس مستەفا

لە وەڵام بە مەریوان وریا قانیع و ئاراس فەتاح

حەقدەی ئەم مانگە لە سایتی دروو میدیا هەردوو نوسەر وتاریکیان بەناوکردنەوە بە ناوی "جەنگی ناکۆتای فەلەستین و ئیسرائیل یان کۆتایی خۆن بینین بۆ ئاشتیەوە." لە سەرەتادا دەبێ ئاماژە بەوە بدەین بۆچی شەڕی ئیسرائیل-فەلەستین یاخود ئیسرائیل-حەماس دەبێتە سەرنجێکی گشتگیری میدیا جیهانی و ناوچەییەکان و باسوخواسێکی گەرموگوڕی دونیای سیاسی و ڕۆشنبیری لە کاتێکدا هەمان شەڕی وەرانکاری لە وڵاتی تر هەن و کوشتنی منداڵ و خەڵکی مەدەنی لە چوار دەورمان ڕووددەن کەچی نابنە ئەو باسە گرنگەی وەک ئیسرائیل-فەلەستین. بە نموونە یەمەن، هەرشی بەردەوامی تورکیا بۆ سەر هەر چوارپارچەی کوردستان، و جەندان کارەساتی شەڕ و ماوەرانی تر. سیاسیەکان چی دەڵێن و نالێسن با بیکەن بەڵام کاتێک ڕۆشنبیرێک یان بیریارێک و نوسەرێک دەکەوێتە ئەو تەڵەیەوە ئەوا دەبێ هەلوەستگیریەکی لە بکرێت. ئەو تەڵەیەی کە هەموان دەهێنێتە سەر خەت کاتێک سەردەمی هەوالەکانی دونیا دەبنە هەرشی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە. سیاسەتی دژە ئیسرائیلی لە مێژە جەکەوتەیە لە نیو دونیای غەیرە ڕەسمی ڕژئاودا. لە دونیای ڕەسمی و نا ڕەسمی ڕژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بەتایبەت وڵاتانی عەرەبی و ئیسلامی، هەرچەندە هەندە دەوڵەتی عەرەبی ڕەکەوتتنامەی ئاشتی لەگەڵ ئیسرائیلدا هەیە و لە سالی پارەوەش چەند وڵاتێکی تری عەرەبی هاتنە ریزی ئەو ڕەکەوتنامە ئاشتیەوە، دژە ئیسرائیلی بوون مانای هەموو ناسنامەیەکی سیاسی و فکری و ڕەکخراوەیی و نەتەوەیی و ئاینی دەردەخات. دیارە واخەریکە لەسەر ئاستە کۆمەڵایەتی و جەماوەریەکەشیدا ئەو عەقڵە بڕەو دەسەنێت کە ئیسرائیل وەک هەر وڵاتێکی تری ناوچەکە و جیهانە و دەبە لەو ڕوانگەیەوە سەیر بکرێ و ئەم ئاوەزە لە وڵاتانی نیجە دوورگەی عەرەبیدا لە گەشەدایە چونکە مێژووی حەفتا ساڵ لە بایەخت کردنی ئیسرائیلی درواسیان هیچ سەمەرەکی نەبوو بگرە بە زەریش کەوتەوە بیان. بەهەرحاڵ...

لە ئاستی جەماوەری و ئەکادیمی و میدیایی ڕژئاودا و هەروەها لە

دونیای ئیسلامیدا، لە نیویدا کوردستان، دژە-ئیسرائیلی بوون یان دژە جولەکە بوون لە پێش دروستبوونی دەولەتی ئیسرائیلەوە بوونی هەیە. ناسنامەی مەسیحیەتی بوونی غەرب و دواتر رۆژئاوا چەپێتی لیبرالی دژ بە ئیمپریالیستی هەردەم چالاک بووە و هەر دەورەیەک لە بەرگێکدا خۆی دەرخستووە و دەورەی نازیزم یەکێکە لەو دەورانە. وەک مەسەلەیەکی دینی هەردوو دیدی ئیلاهجی ئایینی مەسیحی و ئیسلام، ئەوە رەتدەکەنەوە جولەکە دەسەلاتی هەبە. وەک ئایدیۆلۆجیاش چەپەکان و لیبرالە رادیکاڵ و تەنانەت رەشنبیرە مەدەرنیتەکان ئیسرائیل بە نمونەیەکی ماناوەی دونیای ئیمپریالیستی دەبینن گوایە ئیمپریالیشتی بەریتانی ئەو کیانەی دروست کردووە. وەک مەسەلەیەکی نیستمانی و نەتەوەپەرستیش ئیسرائیل وەک داگیرکەرێک وێنا دەکرێت. شیعرەکەی عەبدوڵلا پەشێو (سەزەک بە فەلەستین) لەسەر ئیسرائیل نموونەیەکی بەرجەستەی ئەو تێکەڵییە لە پاشخانی ئایینی و سیاسی و مێژووییی ناحەز بە جولەکە.

هەوێنی نوسینی وتاری هەردوو نوسەر لەو پاشخانەوە تووشووی گرتووە کە عەبدوڵلا پەشێو چەند دەیەیەک پێش ئێمان بە شیعرێک سەرتوشکەی هەڵداوەتەوە؛ لە لایەکی تریش وەک باس و خواس کەتوونەتە ژێر کاریگەری ئەو مەشینە گەورەیەی عەقڵی غەربی و میدیای لیبرال دیموکراسیکەیەوە کە هیچ کات و ساتێک بە دیدێکی بابەتیانەوە سەیری هەموو کێشەکانی دونیا ناکات بەڵکو ئەوەی خۆی دەیەوێ ئەوە دەڵێ و دەیکات. رزگاری تیبەت لە چین و سەربەخۆیی فەلەستین و یەکراین و تورکە ئوزگورەکان و موسەمانە رۆهینگیاکانیشی هاتە سەر لەم سانەی دواییدا ئەو کێشانەن کە رۆژئاواییەکان هەمیشە دەیانەوێ لە کاتێکدا جەندان مەسەلەی بەرهەقی تر هەن نێک هەر خەیانی پەوە خەریک ناکەن بەڵکو باسیش ناکەن وەک مەسەلەی کورد لە چوار وڵات، هەرەمی کەتالۆنیا و باسک و سکۆتلاند و ئێرلەندا لە ناو دڵی ئەوروپاکەی خەیاندا. لەگەڵ ئەوەی سیاسەتی ڕەسمی دەوڵەتانی رۆژئاوا پشتگیری کردنی ئیسرائیلە، تا ئەم ساتە وەختە، بەڵام بە دیوێکی تردا دژە ئیسرائیلیە و لەم سانەی دواییدا شێلە ئەنتی-سەمیتیزم، رق بوون لە جولەکە، لە بڕوادایە و جوگرافیای پشت ئەم ڕەوتە ترسناکە عەقڵی مەسیحیەتە بە بگشتی کە خۆی گرمەڵە کردووە لە نیو هەزە ڕاستەو و ڕەگەزپەرستیەکان و گروپە ئایینیە تووندەوە مەسیحیەکان و دەوڵەتکانشیان باش ئاگاداری ئەم بارودۆخە ترسناکە هەن و پلەجە هەڵەکەستی تر لە ڕەگەبن بەڵام ئەمجارە یەک هیتلەر نابە بەڵکو دیان هیتلەر دەبە. رق بوون لە جولەکە لە مێژە لە نیو دەماری مەسیحیەتدا بە هەر سێ باڵەکییەوە دێت و دەچێ و مێژوو

شاهیدێکی زیندووە لەو بارەیەوە. لە لای خۆشمان بە تەکنیکێک لە نیوان ئەو عەقڵیەتە غەربیە و باکگراوندی موسڵمانبوون و بیری چەپەتی دژە ئیمپریالیستی ئەو ڕووتە لە دژە ئیسرائیلی یان بەم دژە جولەکە لە ئارادایە و نوخبەی ڕۆشنیر و خوێندەواری کورد هەمان هەڵەی مژووییی ڕۆشنبیران و نوسەرانی دەمانی جەنگی جیهانی دووەم دەکەنەوە بەرامبەر بە جولەکە. ئەم باکگراوندە موسڵمانێتیە لە نیو توژی ڕۆشنبیر و سیاسی ئەمڕدا بە ڕوونی دەبینرێ.

هەندێ بەرئەنجامی ئەو عەقڵیەتە ئەوەیە کە لەم چەند دێڕەی وتارەکەی کاک مەریوان و کاک ئاراسدا دەبینرێ: "کرۆکی مەسەلەی فەڵەستین و کۆشەی سەرکیی فەڵەستینییەکان لەدەستدان و داگیرکردنی خاکەکەیانە. فەڵەستینییەکان گەلێکن خاکەکەیان داگیرکراوە و خۆشیان بە زەر لە نیشتیمانەکەی خۆیان دەرکراون. ئەمەش ئەو تاوانە گەورەیەیە کە بەرامبەر بەوان کراوە." " مەسەلەکە نە مەسەلەی دینێ، نە مەسەلەی بوونی ئەم یان ئەو ئایدیۆلۆژیای تایبەتێ، نە مەسەلەی بوون یان نەبوونی ڤەکی مژووییی و دەرینێ، بەڵکو مەسەلەی داگیرکردن و کۆلۆنیالیزمە." جا بە ئەوەی ئەو کۆشەیە بە ئاشتیانە جارەسەر بێت دەبێ، هەردوو نوسەر وتەیەکی بیرمەندی فەرەنسی ئالان بادیو دەهێننەوە، کە پێی وایە دەبێ "جەرەکی نوێ لە جولەکە و جەرەکی نوێ لە عەرەب دروست ببێت." و ئەمانیش ئیزافەیەک دەکەنە سەر ئەو وتەیە و دەڵێن "دەبێ موسڵمانەکی نوێش دروست ببێت." بەڵکو هیوایەک بە جارەسەری ئاشتیانەی ئەو کۆشەیە لە داهاتوودا دروست ببێت.

خاڵی یەکەم: من پرسیار لە هەردوو نوسەر دەکەم بەوەی کە کام دەوڵەتی دونیا هەیە لەسەر داگیرکاری خاکی نەتەوەیەکی تر و ماڵ و حاڵی خەڵکەکی تر دروست نەبووبێ؟ زەربەی دەوڵەتکانی جیهان وەک ئیسرائیل دروست بوون گەر خراپتر نەبووبن بە تایبەت دروستبوونی وڵاتە زلهێزکانی وەک ئەمریکا و چین و ڕوسیا و تورکیا و کەندا و ئەورووپا و کیشوەری ئەمریکای لاتین. مژوی دروستبوونی وڵات و دەوڵەتکان بەشێوەیەک لە شێوەکان وەک ئیسرائیل دروستبوون بەڵام ئەوانی دی مژووییکی دەرینتر یان کەمێک کەنتریان هەیە لەوەی ئیسرائیل. یاخود کام دەوڵەتی هاوچەرخ هەیە بە پلان و پاپشتی ئیمپریالیزمی بەریتانی و فەرەنسی و ئەمریکی دروست نەبووبن؟ تێگەیشتن لە حوکمی مژوو بە دروستبوونی دەوڵەتکان ئەوەمان پێدەڵێت کە هیچ وڵات و دەوڵەتێک لەسەر خاکی خۆسک یاخود خاکێک نەبووە ئەبەدی بێت بە خەڵکانێک و وڵاتی لەسەر بنیاتبنێن بەڵکو گەلان و پەلاماردان و داگیرکاری و پاوانخوازی و چاوچنۆکیەکان ئەم فەرمە لە کیانی سیاسی و دەوڵەتی و وڵاتیان پێ بەخشیوین کە هەیە.

لەرەو بەمان دەردەکەوێت کە چەمکی خاک لە دەستدان و داگیرکردن ناتوانێ وەک چەمکی بابەتی بێت بە تێگەیشتن یاخود لێکۆڵینەوە لە مەسەلەی ئیسرائیل و فەلەستین و بگرە ئەوە دیدەکی کۆنە و مەحکومە بە نا مەوزوعی.

دووەم: لەجیکی داگیرکردنی خاکی فەلەستینیەکان و ئاوارەکردنیان لە لایەن ئیسرائیلەوە لەو عەقیدەتە باوەوە هاتووە کە جەندان دەیەیە لە لایەن عەرەب و ئیسلامیەکان و چەپەکانیش بە تایبەت لە دەورەی شەستەکان و حەفتاکاندا دەوترێت و دەوترێتەوە. بە چەپ و ڕەشنبیرە لیبراڵە ڕۆژئاواییەکانان ڕق بوون لە ئیسرائیل لە ڕوحێکی دژە-ئیمپریالیستیەوە دێت کە ئەمڕۆش لەو ڕقە ئاینیە مەسیحیەوە دێت دژ بە جولەکە. عەقیدەتێکی ئاوها کە وتاری لەوجۆرەی پە دەنوسرێ باکگراوندێکی ئاینی یاخود موسەمانبوونێکی ئاوهای لە پشتەوەیە کە بە ئاشکرا پەردەکەی لە ڕووی هەر ڕەشنبیرێک لە نیویدا ڕەشنبیرانی کوردیش دادەماڵێ وەک چۆن کاک مەریوان و کاک ئاراس باس لە ئۆفراندنی "موسەمانێکی نوێ" دەکەن وەک حەقیقەتێکی چارەسەر بە ئایندەی ئەو کێشەیە. عەقیدەتی دژە جولەکەیی یاخود ئیسرائیلی ڕەشنبیری کورد ڕەگەکەی لە باووپایرانەوە هاتووە. کاتێک هەموو جولەکانی کوردستان دەربەدەردەکرێن و سەردەبڕین و ماڵوموڵکیان داگیردەکرێ هیچ یەکێک لە ڕەمزە ڕەشنبیریەکانی ئەمە لەوانە باپیری کاک مەریوان، قانیعی شاعیر، نەک هەر هەوڵست بەکەو یەک وشەش چیە لە زاری نایاتە دەر لەو بارەیەوە. خۆ ئەوەش "تاوانێکی گەورەیە کە بەرامبەر بەوان کراوە." عەقیدەتی باپیر چونکە موسەمانی بوونە و جولەکە ئاینێکی تر بێە ئەو ڕووداوە گەورەیە لە مێژووی وەاتی ئەمەدا ڕووددات بە ئەوەی شاعیران و نوسەرانی ئەمە یەک قسەی لەوبکەن و بگرە دژ بە جولەکەش وەستاونەتەوە و ماڵکانیان کردە موڵکی خۆیان و ئێستاشی لەگەڵدا بە نەوەکانیان یەک شتی لە بارەوە نازانن هەروەک چۆن وشەیەک نیە لە لایەن ڕەشنبیرانی ئێستاوە سەبارەت بەو مێژووە پە شەرمە. بۆیە من خۆریکە گومان دەکەم لەوەی گەر جولەکە لە شوێنی فەلەستینیەکان بوونایە و فەلەستین دەسەڵاتداری دەوڵەتی بوایە و جولەکە دەربەدەر بکرایە ئەوا هیچ یەکێک لە کاک مەریوان و کاک ئاراس و ئەو جۆپانشی خۆیان کردەتە ماڵ بەسەر مارکس و سۆشیالیزمەوە ئەوێیان نەدەگوت کە ئێستە دێن. کەواتە مەسەلەکە ئەو باکگراوندە ئاینیە کوردیە موسەمانچێتیەیە کە جولەکەی پە دەبینە و لەرەوێیە دەڵێ جولەکەکان داگیکەرن و خاکی فەلەستینیان داگیرکردووە و ئەو حومکە مێژوویە فەرهەم دەکەن کە زەربەی کیانە سیاسیە دەوڵەتی و وەاتیەکانی تری

لەسەر دروست بووە.

لەم خالەدا قسەکردن نیە لەسەر ئەوەی کە بەرهەمی یان نا بەکو قسەکردنە لەسەر دروستبوون و دامەزراندنی دەولەت و وەاتە هاوچەرخەکان کە ئیسرائیل یەکێکە لەوان و گەر بەتوو لایەنی مێژوویی دروستبوونی ئیسرائیل رەتبکەیتەوە ئەوا دەبە هی هەموان رەت بکەیتەوە یان هەموان بدەینە بەر تانە و تەشەر. ئا لەرەوەیە ئەو وشانەی لە زاری کاک مەریوان و کاک ئاراس دێنە دەرەوە ئاگایی مێژووییەکەی لە ئاستێکی لاوازدایە چونکە لەبەدا وەامی ئەو خاەی خەیان دەدرێتەوە کە دەەن لە هەموو لایەکەوە جولەکە رووی لە ئیسرائیل کرد و بووەهی دەربەدەری عەرەبی فەلەستین. دەربەدەر کردنی جولەکە لە هەموو ولاتانی دونیا و بە تایبەت ئیسلامی لەوانە کوردستان، بریتی بووە لە ١) پەلامردانی کەمایەتیە ئاینیەکان هەردەم هەدەفێکی ئاسان بووە لە لایەن زەرایەتیە ئاینیە دەسەلاتدارەکەوە و مرۆقی ئاینیش پەلامار بە سەر غەیرە دینی خەی بە ئەرکێکی خودایی دەزانێ. ٢) لەرەوەش دەستگرتن بەسەر مالە و موڵکەکانیاندا و ئەمەش کرا لە هەموو شوێنێ. ٣) پاککردنەوەی کەەگەی مەسیحی و ئیسلامی لە جولەکە و بە زەر ناردنیان بە ئیسرائیل. ٤) سەلماندنەوەی ئەو راستیە مێژووییەی کە ئاینەکان بە خوێنی سەری یەک تینوون بەتایبەت ئەوەوی لە دوای ئەوی تەرەوە بەت یاخود سەرجاوەکەی ئاینەکە کەنەکەی پەش خەی بەت. ئاینی جولەکە، سەرجاوەی هەردوو ئاینی مەسیحی و ئیسلامە. یەکێک لە هەکارە سەرەکیەکانی رق لەبوونەوەی هیتلەر لە جولەکە رقە مێژووییە مەسیحیەتەکەی بوو، بە سەدان سا پەش هیتلەر ئەمە رووێدا لە جەندان ەاتی رەژئاوایی. گرنگترینیان دەمانی خاچ پەرستەکان بوو کە خەیان ئامادە دەکرد بە شەەی رزگاری قودس لە سااانی ١١٠٠کاندا. یەکەم کاروانی بەەکەوتنی خاچ پەرستەکان پەلامار دانی ژن و منداە و پیاو و پیری جولەکە بوو لە ناو دەی ئوروپادا. ئەو کەمەکوژیە بە کەمەکوژی رێنلاند ناسراوە. لەوەدا هەر لەگەە دەستی خەیاندا زیاتر لە پەنج کە تێیدا پەنج هەزار جولەکەیان قەتوعام کرد و هەموو ماەاتیان بە خەیان بردن. ئەمە لە یەکەم کاروانی بەەکەوتنی خاچ پەرستە ئوروپیە مەسیحیەکان بوو بە شەەی رزگارکردنی قودسی رەمزی کەرامەتی ئاینی مەسیحی کە خودی جولەکەش لە قودس دەژیان و جولەکەش ئازاد دەبوو گەر قودسیان رزگاربردایە.

بەهەرحاە، دەربەدەرکردنی جولەکە لە هەموو ناوجەکانی ئوروپا و رەژهەەاتی ناوەاستەوە عەقڵیەتێک و سیاسەتێک بوو کە خزمەتکی

زۆری بە بیری زایۆنیستی گەیاند و ئەنجامەکەشی زۆربوونیی دانیشتوانی جولەکەی لەکەوتوو لە ئیسرائیل. جولەکە لە هەموو وڵاتانی دونیاوە دژبەدەکران بە تایبەت ئەورووپا بۆرو ئیسرائیل دژیان دەپەراندن، بگرە رەکەوتنامەی وڵاتان هەبوو بە ئاوەی جولەکەی وڵاتکانیان دژبکەن و روو لە ئیسرائیل بکەن و ئەم سیاسەتە تاکو ساڵانی نەوەدەکان برەوی هەبوو بە تایبەت ناردنی جولەکەی روسیا بە ئیسرائیل بە بەرنامەی داڕژراو و ئیسرائیلیش بەپێی سنگفراوانیەوە ئەمەی قبوو دەکرد. عەقڵی دژە مەسیحی لە رژئاوا و ئیسلامی لە رژهەڵات وڵاتی ئیسرائیلیان بەو ژمارە زۆرەی دانیشتوانەوە دروست کرد ئەگەرنا جولەکەی هەر وڵاتێکی تر ئامادە نەبوو زەدی خۆی بەجێ بهێڵێ و رووبکاتە فەلەستینێک کە هەرگیز نەدیبوو. چەندان ژیانناما و یادەوەری نوسراوی جولەکەکانی ولاتە جیاوازەکان هەیە کە پەیان وابوو کۆچ کردنیان بە ئیسرائیل وەک دوورخراوەیەک بە دوورگەیەک بووە. دەوڵەتی ئیسرائیل پرۆژەی بەردەستی بن گرێن بوو کە خودی جولەکەکان لە زۆربەی وڵاتانی جیهاندا بوونە قوربانی پرۆژەیەکی ئاوها و جولەکەکانی کوردستان بەشێک بوون لەو قوربانیانە.

سەهام: پێش فەلەستین، چەند شوێنێکی تر مەترەح کران لە کیشوەرەکانی تر تاکو ئەم دەوڵەتەی ئیسرائیلیان لە دروستبکردایە لەوانە ئۆگەندا لە کیشوەری ئەفریقیا. ئەفریقیا لە زۆر رووەوە ئاسانتر دەهاتە دەست گۆر بن گرێنەکان لەو کیشوەردا ئەویان بکردایە بەڵام بە نەکرا و بەچی فەلەستین هەبژێردرا ئەوا لەردا دەمەوە ئەو دیدەی کاک مەریوان و کاک ئاراس بەتاڵ بکەمەوە گوایە مەسەلەی ئیسرائیل نە دینیە و نە خوێنکی مێژوویی جولەکەیە بەڵکو داگیرکاری و فراوانخوازیە. لە رووی ئایدیۆلۆجی ئاینی جولەکەوە سەیری بکەین، جولەکە هەردەم باوەڕیان بەوە نەبووە دژگای بە جولەکە بوون بکەنەوە بە هەموو کەسێک لە جیهاندا و بیری زۆربوونی ژمارەی کەسانی ئاینکەیان لە مێشکی خەیاندا سڕیوەتەوە ئەویش بەو هۆیەی کە ئەمان کۆمایەتیەکی میللەتێکی تایبەتن لە لای خودا و گۆر زۆر بە ئەوا بڕ دەبە واتە ئەو ئەفزەڵەتیەی لای خودایان نامێنێ و خودی کۆمایەتیەکەی مانای ئەفزەڵەتیەکە دەبەخشێ. لە رووی جوگرافیەوە، فەلەستین مەدای قوتری زۆر کەمی هەیە بە ئەو پاوانخوازی هەردوو نوسەر باسی لەوەدەکەن کە ئیسرائیل بە تەمای بیکات بە فراوانکردنی خاکەکەی. ئەمە لە کاتێکدا دراوسێ عەرەبەکانی ئیسرائیل هەموو وڵاتی بەهێزی سەربازین و سەنگی سیاسی خەیانیان هەیە بە پشت بەستن بە ناسنامەی عەرەبوونیشیان، ئومێدی

ئیسرائیل بۆ فراوانخوازی ئەجگار لاوازە. لە ئەفریقیا هیچ یەکێک لەو دەربەستانە دروست نەدەبوو گەر ئیسرائیل لەوە دروست ببوایە بۆ حوکمی هەژاری کەشوهەوا لە هەموو رووەکی ئابووری و سیاسی و سەربازی و مرۆیی و فەرهەنگی و ئاینی و شۆنگیەوە. بەڵام بۆچی فەلەستین هەبژێردرا لە کاتێکدا چ بن گرێنەکان و چ راوژکارە سیاسیەکانی ئیمپریالیستی بەریتانیا دەیانزانی بەرەو رووی چ قورسایەکی مژووویی و ئاینی و جوگرافی و مرۆیی دەبنەوە. کارامەتی مژووی، کە تەنها خۆ کردنە چاوی خۆک و لەباربردنی هۆشیاری خۆکە، چ بە بیری زایەنیستی و چ بە ئیمپریالیستی مەسیحی بەریتانی دەوری هەبوو لەو هەبژاردنەی فەلەستیندا لەگەڵ ئاوەی جولەکە هەمیشە لە ژێر هەرشی مەسیحیەکاندا بوون. مەسیح کە لە بنەڕەتدا جولەکەیە لەوە لە دایک بووە و جولەکەش بە (الارض المیعاد)ی دادەنێن و دیواری البراقی یەهودیەکان و پاشان بوونی جگەی دەرینی دەسەلاتدارەتی پاشا داود ئەو خاڵە هاوبەشانەن کە جولەکە و مەسیحی کەکردەوە. کارامەتی مژووویی یان سیاسی جگەیەکی ئەجگار باڵای هەیە لە لای دەسەڵاتدارەتیەکان و دەوڵەت و میللەت و هەزکانیان و بەشکە لە ستراتیجیەتی بوونیان. مزگەوتی ئەقسا و دیواری البراقی یەهودیەکان و کەنیسای پیرۆزی شۆنی لە دایبوونی مەسیح هەندێک لەو کارامەتە مژژوویانەن. لە رووی جوگرافیشەوە، ئیسرائیل دەبە بە چقڵی جاوی رژهەڵاتی ناوەڕاستی دەوڵەمەند لە هەموو رووەکەوە و خڕیک کردنی مرۆقگەلی نەتەوەکانی ئەو ناوچەیە بەو کەشەی قودس و دروستبوونی ململانێی ئاینی لە نیوان نەتەوەکان هەموو دەسەلاتداران قازانجی لەدەکەن و وەاتانی عەرەبی لە پێشی هەموویانەوە سوودەکی بۆ ئەندازەی لە مەسەلەی فەلەستین کردووە.

دەربارەی یەکخراوبوونی کرێکاران.. موئەیەد ئەحمەد

یەکخراوبوونی خەباتی کرێکاران چەندجەکی گرنگ و مەسەلەیەکی هەرە گرنگ و دەستبەجێیە کە ئەم چینە لە ئەستای عیراق و کوردستاندا ڕووبەڕوەیەتی.
چینی کرێکار لە کەمگەدا، بەهەردوو گەزی ژن و پیاو، و هەردوو

بەشی لەسەرکار و بێکار، زەربەی دانەشوانی کۆمەڵگە پیکئەهێنن، و هەژمکی گەورە و کاریگەری کۆمەڵایەتین، وڵە خەبات و کەشمەکەشی بەووچاندان لە بەرامبەر سەرمایەداری و دەوڵەت و چەوسێنەرانیاندا. ئاشکرێە کە هەزی سەرکی بزوتنەوەی ناڕازایەتی جەماوەرین و بەبەپشتی "ئاپەرینی ئۆکتۆبەر" ی عەراق و خەپشاندانکانی کوردستانن.

لەگەڵ هەموو ئەو کارکتەرانەیدا، هێشتا ئاستی ێیکخراوبوونی سەربەخۆی ئەم چینە و یەکگرتوویی خەباتی ئابووری و سیاسی و ئایدیۆلۆژیی بە شێوەیەک نیە بتەوە نە لەگەڵ جگە کۆمەڵایەتیەکیدا، و نە لەگەڵ ئەو سیاسیەی کە ئێگەڵە لە ێوداوەکاندا. کۆشەی ێیکخراوبوونی چینی کرێکار و بەرجەستەکردنەوەی سەربەخۆیی سیاسی چینایەتی و فیکریی، بوەتە چەقی کۆشکانی خەباتی ئەم چینە و خاڵی دەستپێکردنی هەر هەوڵەوتەقڵایەک بە بەهێز بوون و پشەوێی.

باسکردنی کۆشەی ێیکخستنی خەباتی چینی کرێکار یەکسەر و هاوکات کێشە و چەڵەنج و میکانیزمەکانی یەکانگیرکردنی هەرسە لایەنی خەباتی ئابووری و سیاسی و تیوری ئەم چینە ئاهەنیەتە ئاراوە، و بە ناچاری ئەمانباتەوە سەر ئەوەی کە هەرسە ئەم لایەنانەی خەباتی کرێکاری ێچاو بکەین و لە یەکێکی دانەپچاودا بیانبینین و مامەڵەیان لەگەڵ بکەین. ئەبەتە ئەم شێوە مامەڵەیە ئەوە ێت ناکاتەوە کە هەریەک لەم لایەنانەی خەباتی کرێکاران، سەربەخۆیەکی ێژەیی و شیواز و میکانیزمی بەرەوپێشچوونی خۆیانیان هەیە.

بە هەر حاڵ، لە هەر شێنیکەوە دەستپێبکەین بە باسکردنی کۆشەی ێیکخراوبوونی کرێکاران خۆمان لە بەرامبەر چینکی کۆمەڵایەتیدا ئەبینین کە لە جووڵە و خەباتی بەوچاندایە بە دژی سەرمایە و سەرمایەداری و دەوڵەت و دامودەزگا و هێز و حزبکانی بورژوازی. ئەمەش یانی لەبەرامبەر کۆشەی ێیکخراوبوونی تێژیک یا کۆمەیک ئینسان نین کە خاوەنی بەرژەوەندیکی تایەژی و سێکتەری و یا سیکتاریستی بن، بەکو لە بەرامبەر کۆشەی ێیکخراوبوونی چینکین کە کاریگەری لە سەر سەرجەم ژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سەرخانی سیاسی و فیکری و پرسەی گەرانکاری شەرشگێرانە و ێوەندی پشرەوی کۆمەڵگە هەیە، نک هەر ئەمەش بەکو پەتینسی ابەرایەتی سەرجەم ئەم پرسەیەی هەیە.

لە ساڵی ١٨٦٤ دا و لە دیبەیت لە سەر نوسینی پێگرامی ئینترناسیونالی یەکەم (کۆمەڵەی جیهانی کرێکاران) و بەدیاریکراوی لەسەر ئەوەی کە چ خیتابکی پرگرامی (programmatic Statement) ئەتوانێ گونجاو بێت بۆ پێناسەی ێیکخراوی ئینترناسێونالی یەکەم،

وەک "بزوتنەوەی چینایەتی کرێکاران"، بە بۆچوونی بناسرێتەوە بە هیچ یەک لە مایلە ئایدیالیزمکانی ناو چینەکە و دەروەی چینەکە(1) . لە ئاکامی ئەو دیبەیتەدا بەم دەستەیە گەیشتن کە مارکس نووسی: "بەدیهینانی ئازادیی چینی کرێکار بەدەستی چینی کرێکار خۆیەتی"(2) ، و ئەمە کرایە دەستپێکی دکیومینتی پێرەوی ناوخۆی ئینترناسیونالی یەکەم.
هەر بۆیە ئەبینین لە سەرتاوە هەوون بووە، بۆ تایبەت پاش ئەزمونی تاڵی کرێکاران لە گەڵ حزبە سیاسیە بورژواز دیمکراتەکاندا لە شۆرشی ١٨٤٨ لە فەرنسا، کە ئازگاربوونی چینی کرێکار بەدەستی خۆی ئەنجام ئەدرێ و نابێ پاشکۆی هیچ حزب و هێزێکی سیاسی بورژوازی و وردە بورژوازی بێت، و دیارە ناشبێت تاقیگای هیچ یەک لە پرۆژە ئایدیۆلۆژیە سۆشیالیستەکانی دەروەی خەبات و میکانیزمەکانی ناوخۆی ئەم چینە بێت.
ئەو هەستە بەرنامەیی سەروە بەهەموو هێزی خۆی لێکدایە لە ئیستاشدا و لەم سەردەمی گۆشەی سەرمایەداریدا. ئەمش یانی پێویستی ئازگاربوونی چینی کریکار لە واقعدا بزوتنەوەی چینایەتی کرێکارانە و خەباتی چینایەتی ئازگاریخوازانەی ئەم چینەیە. هەر لەم ڕاستایەشدا، ئاشکرایە کە ئازگاربوونی چینی کرێکار پرۆژەیەکی دەرکی خەباتی ئەو نیە تا کەمێک چاکخوازان بۆن و پرۆژەی ئایدیۆلۆژی خەیانی تیا تاقیبکەنەوە؛ سۆشیالیستی یا ئانارکیستی یا ئانارکۆ سەندیکالیستی و …هتد. هەر بۆیە، ئیکخراوبوونی چینایەتی کرێکاران شتێکی ئەبستراکت و دامەزراوەیکی خۆ لە خۆدا نیە، بەڵکو دیاردە و پێداویستی بەرەوپێشچوونی ئەم بزوتنەوە چینایەتییە کرێکاریەیە. هەر لەم دیدگایشەوەیە کە ئەتوانری بەدروستی لێکبدرێتەوە و ئەنجام بدری لە بەرژەوەندی ئەم چینە و خەباتی ئازگاریخوازانەی سۆشیالستیی.
ڕوتە سیاسی و فیکری و حزبیەکانی بورژوازی و ئینتیجنسیای بورژوازی و ووردە بورژوازی، هەبوونی چینی کرێکار لە عیراق و کوردستاندا حاشا لێناکەن بەبیانوی ئەوەی کە ئیژی پرۆلەتاریای پێشسازی و گواستنەوە و دامودەزگا خزمەتگوزاریە گەورەکان کەم، و ووڵاتیکە بەزری لەسەر ئەنتی (ئیعی) نەوت ئەژی و چەندها بیانوی تری لەم بابەتە. بەڵام لەواقعدا و لە دەروەی چوارچیوەی ئەم چەوشکاریانەدا، چەندین ملیون ئینسان لە سەرتاسەری عیراقدا شتیکیان نیە پێی بژین جگە لە هیزی کاری خۆیان و فرۆشتنی بە خاوەندارانی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و گواستنەوە و دامودەزگا خزمەتگوزاریەکان و کەمپانیاکانی کەمونیکەیشن و هەموو سیکتەرەکانی تری بەرهەمهێنان، لە کشتوکاڵی و پیشسازی و لە سیکتەرەکانی

گواستنەوە و خاونوبەرە و بازاڕ و بازرگانی و... هتد، جا دەوڵەتی بن یا سەرمایەی تایبەت. هەروەها بەشیکی تریان گوزەرانیان لە ڕێگەی کاری ناچیگیر و دەستفرۆشی و کولەمەرگی بەرهەمهێنانی کشتوکاڵی بچووک و کار بە دامودەزگای دەوڵەتی و ئیداری و ماشینی گەورەی سوپا و پۆلیس و هەموو هێزە چەکدارەکانی بورژوازی، بەیوەئەبن.
پڕۆلیتاریا ئەمڕۆ لە عێراق و هەرێمی کوردستان، بەتایبەت بەشی لاوی ئەم چینە، نزیک هەر هێزێکی کۆمەڵایەتی بەرین و بەهێز و دینامۆی ژیانی ئابووری کۆمەڵگەیە، بەڵکو بەبێ پشتی نارەزایەتیە جەماوەرییەکان و ئاپڕینەکانە. نزیک هەر ئەمڕۆش، هێوەندی سیاسی و هاوسەنگی هێزی چینایەتی ناو کۆمەڵگەی شۆڕشگێڕ و پایەی دەسەڵاتی هێزە سیاسی و فیکرییەکانی بەرژوازی ئیسلامی و قەومی لەرزاندووە. لەم کەشمەکەشە سیاسیەدا سەدان لاوی پڕۆلیتاری لە کچ و کوڕ گیانیان لەدەستداوە لە خەباتیان دژی ژیم و دژی بێکاری و هەژاری و بەمووچەیی و دۆیان موسیبەتی ئابووری و کۆمەڵایەتی تر و لە پێناوی بەدیهێنانی ئازادی ڕیشەیی لە ژیانیاندا.

خەباتی سەندیکایی کرێکاران

بزووتنەوەی کرێکاری جیهانی لە دەخێکی میژوویی دیاریکراوی پڕرسەندینداە زیاتر خەباتی سەندیکایی بووە، هەتا ئیستاش و لە داهاتووشدا پایەیەکی هەرە ئاسەی خەباتی چینایەتی کریکاران و بزووتنەوەی کرێکاری پێکئەهێنێ، هەم لە مەیدانی خەباتی ئابووری وهەم لە مەیدانی خەباتی سیاسیان. ئەم خەباتی سیاسیان، چونکە کاتێک ئاڵەری سەندیکا ڕیفۆرمیستەکان ئاسەی سیاسی پڕڵەمانتاریزم و ڕیفۆریزمیان گرتەبەر و گوایا دوورن لە سیاسەت، لە ڕاستیدا، بەو کارەیان خەباتی ئابووری کریکارانیان لە قاڵبداوە لە چوارچیوەی سیاسەتی ڕیفۆرمیستی بورژوازیدا.
ئەبەتە بزووتنەوەی کرێکاری کۆنسێپت و واقعێکی فراونترە لە بزووتنەوەی سەندیکایی کرایکاران، چونکە هەموو شۆڕشگانی تری خەباتی ئابووری و سیاسی و تیوری چینی کرێکار ئاگرتوون. هەروەها لایەنگانی ڕیکخراوبوونی جەماوەری و حزبی و خەباتی بەکۆمەڵیان ئاگایتوون، هەر لە بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی و شورا کرێکارییەکان و کۆمیتەکانی کارگە و سەندیکا و کۆنفیدراسیۆنەکان تا خەباتی سیاسی-فیکری وحزبی پڕۆلیتاریای سۆشیالیست، و تراديسیۆنی خەباتکارانەی هەموو مایەل و ڕەوتە سیاسی و فیکرییەکانی تر، لە مارکسیزم و ئانارکیزم و سندیکا – ئانارکیست تا سۆشیال دیمکرات و ڕیفۆرمیستەکان، و بزووتنەوەکە هەردەم پێ لە کەشمەکەشی ئەم لایەن و مایل و تراديسیۆنانە.

لە هەرقەناغیکی گرنگی بزووتنەوەی خەباتی چینایەتی پرۆلیتاریادا کە کۆی سیستەمە کۆمەڵایەتیەکە، واتە سەرمایەداری، بڵاوزبنەوە، دەوری هەموو ئەم ڕووت و خۆت و ترادسیونە سیاسی و فیکری و خەباتکارانەیە بەتیژی دەرئەکەوێت، وە ئەکەونە ململانێیەکی مانونەمان و توندوتیژەوە بۆ یەکلاکردنەوەی بزوتنەوەی کریکاری یا بزووە. ئەمە شیوەکانی لەوانە فاشیزم، یا بزووە چەپ و سۆسیالیزم و کۆمۆنیزم، و یا بزووە زۆلکاوی ئۆپۆرتیونیزم و کوشتنی وزەی شۆڕشگێرانەی بزوتنەوەی کرێکاری بە چاوەوانی.
سیاستە بورژوا ئیمپریالیستیەکانی حزبە سۆشیال دیمکراتیکانی "ئینتیرناسیونالی دووەم" و سندیکا کریکاریە ئیفڕەمخوازەکانیان، لەبەرامبەر جەنگی جیهانی یەکەم و لەبەرامبەر خەباتی شۆڕشگێرانەی کرێکاران و سۆشیالیستەکانی ئۆکاتی ئۆرپا، بە تایبەت لە ئەڵمانیا و فەرەنسا و بەریتانیا و ووڵاتانی تر، نمونەی بەرجەستەتەی ئەو جەمسەرگیریەن لە دژی هەڕەشەیارەکانی کەشمەکەشی چینایەتیدا، کە چەندین ملیۆن ئینسان کرانە قوربانی ئەو سیاسەتە ڕاستەوانە و سازشکارانەیەی ڕابەرانی بزوتنەوەی کرێکاری لەگەڵ بورژوازیدا و بەشداریان لە تۆڕەفکانی جەنگی جیهانی یەکەمدا.
لە مێژووی خەباتی سیاسی چینایەتی کرێکاران و زەحمتکێشان لە عێراقدا، هێڵی حزبە بەناو کۆمۆنیست و چەپەکان و ڕابەرانی سندیکا حزبیەکانیان، بە لە قاڵبدانی بزوتنەوەی کریکاری و ڕاکێشانی بە ژێر سایەی بەرنامەی "بورژوازی نەشتمانی" عیراق، و لە قاڵبدانی بزوتنەوەکە لەچوارچێوەی ئاسۆی سیاسی و ئایدۆلۆژی بورژوا پۆپۆلیستی دژە ئیمپریالیزم و "دیمکراسی شەعبی"، کارەساتی بەسەردا هێنان. نەک هەر ئەندامانی (حزبی شیوعی عیراق)، بەڵکو چینی کرێکار و جەماوەری زەحمەتکێش و ستەمکراوان بوونە قوربانی شاڵاوی وەحشیانەی بورژوا ناسیۆنالیستی-عەرەبی و فاشیزمی بەعس و ٣٥ ساڵ لە دەسەڵاتی فاشیەت و جەنگ و کوشتن و بڕین.
لە ئیستاشدا بورژوازی ئیسلامی و قەومی لە ٢٠٠٣ وە خەریکی سەپاندانی سەندیکای حوکومەتیە بەسەر کرێکاراندا. سەندیکا کرێکاریەکانی سەر بەسەدریەکان و حەکیمیەکان و مالکیەکان و میلیشا ئیسلامیەکانی تر، و هەوڵەوتەقەلای بورژوا ئۆپۆزسیۆنی قەومی-عەرەبی چێشنی ئیاد عەلاوی، و حکومەتە یەکلەدوایەکەکانی رژێم و گەورە سەرمایەداران و کاربەدەستانی، هەردەم بەردەوام بووە بە کۆنتڕۆڵی خەباتی سندیکایی کرێکاران لە چوارچیوەی ئیجینێ و ئاسۆ و سیاسەتی بورژوا قەومی و ئیسلامی و سەرمایەداری نیۆلیبرالیزمدا.
لە کوردستانیش کرێکاران بە جارێ بەمافکراون لە دروستکردنی

سەندیکای سەربەخۆی خەیان، و خەباتی سەندیکایی کریکاران لەمژە کۆنترۆلکراوە و خراوتە چوارچیوەی سەندیکاکانی سەر بە حزبە بورژوا ناسیونالیست و میلیشیاکانی دەسەلات.
سەرباری هەموو ئەمانە و بەبەردەوام لە ٢٠٠٣ وە، هەوڵ و تەقەلاکانی یەکخراوی ئەی ئیف ئیە – سی ئای ئۆ AFL-CIO" " ی ئەمریکا لە پێگەی هاوپشتیوە (التضامن)، وە هەروەها پرۆژە و ئەجیندەی (یەکخراوی کاری جیهانی) بە لە قالبدانی بزوتنەوەی کرێکاری و خەباتی سەندیکایی لە چوارچیوەی یەفەرمیزی بەورژوازی و قبوڵکردنی سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابووری لە عێراقدا، ڕانەوەستاوە.
سەرباری هەموو ئەم هەرشانە لەسەر کرێکاران و خەباتی سەندیکاییان، تا ئیستاش کرێکارانی کۆرتی گشتی یاساکانی سالی ١٩٨٧ ی ژێمی بەعسی فاشیست بەسەریاندا جێبەجێ ئەکرێ و بەبەشکراون لە پێکهێنانی سەندیکای کرێکاری سەربەخۆ، بەڵام هەموو ئەم فشارانە نەیانتوانیوە بەربگرن بە خەباتی سەندیکا کرێکاریە سەربەخۆکان و بەتایبەت (یەکیەتی شورا و نەقابە کرێکاریەکان – اتحاد المجالس و النقابات العمالية في العراق) لەمەیدانی بەرگری لەمافەکانی کرێکاران لە بواری فڕۆزکردنی یاسای کار، و ئازادی یەکخراوبوونی سەندیکایی کرێکاران. ئیستاش هەموو ئەو سەندیکا سەربەخۆیانە و نوێنەرانی کریکارانی سیکتەری پێشەسازی لەهەوە و تەقەلادان کە هەڵیست و دەنگی سەندیکا کرێکاریەکان و کرێکارە چالاکوانەکان یەکخەن بەرامبەر "لاپەڕەی سپی" دەوڵەت و سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابووری و پەیڤتایزەکردنی کۆرتی پێشەسازی و خزمەتگوزرێکان و..هتد.
خەباتی کرێکاران لە پێگەی سەندیکانیانەوە بە خەی لایەنگری خەباتی چینایەتی کرێکارانە و ئامرازی خەباتی ئابوریانە لە بەرامبەر سیستمی سەرمایەداری و چەوسێنەرانیانداە، و زەرورەتێکە بە بەرگری کرێکاران لە خەیان، و هەوەتەقەلای بەکۆمەڵیانە بە باشترکردنی ژیان و گوزەرانیان، و ئامرازی خەباتیانە بە وەرگرتنەوەی بەشیک لە زیادەبایی کە خەیان بەرهەمیانهێناوە، لە چنگی سەرمایەداران و دەوڵەت و خاوەن ئامرازەکانی بەرهەمهێنان.
ئەمش پێچەوانەی هەموو ئەوانەیە کە لەهەر دیدگایەکی ئایدۆلۆژیەوە بەت و بەتایبەت ئەوانەی بەناوی بەرژەوەندی شۆرشگێرانەی کرێکاران و شۆرشی سۆشیالیستیەوە خەباتی سەندیکایی ئەکەنەوە. ئەو ڕاوت و ڕابەرانەی کە خەباتی سەندیکایی کریکاران قفڵ ئەدەن لەچوارچیوەی یەفەرمیزمی بەرژوازی و سازشکاریدا و ناهێنین کرێکارانی یەکخراو لە سەندیکاکانیاندا تەکۆی خەباتی سیاسی ببن و ببنە بەشیکی ئۆرگانیکی بزوتنەوەی چینایەتی سۆشیالسیتی کرێکار، ئەوە کەشمەکەشی سیاسی بورژوازیە بە

ڕووياندا و زاڵكردنى ئاسۆى بەرژوەزيى بەسەرياندا وە پەيوەندىكى بەخەباتى سەنديكايى كرێكارنەوە نيە.
خەباتى ئابورى كرێكاران قوتابخانەى يەكخستنى ڕيزى خەباتى چينايەتى كريكارانە و لە پەيوەندىكى ئەرگانيكدايە لەگەڵ لايەنى خەباتى سياسى و فيكرى ئەم چينە. ئەمەو خەباتى سەنديكايى كرێكاران دەرگيرى چەنگ و كەشى هەمەلايەنەيە لە تەواى جيهانـدا و لە عەراقدا بە تايبەت و نەيتوانيوە نێك هەر كرێكارانى ناڕيكخراو و بێكار ڕيك بخات، بەڵكە خەشى وێك سەنديكا و يەكيەتيە كرێكاريكانى كرێكارانى لەسەر كاريش، دەرگيرى كەسپ و تەنگەشەى قورس و قەبەيە. لەگەڵ چوونە پێشەوەى بزوتنەوەى كرێكارى بەگشتى و دريژەى ڕەوەندى كۆمەكەى سەرمايە و مـوديلى ئـابورى نيوليـبراليزم لە عـراق و كوردستاندا، ئەم لايەنەى خەباتى كرێكارى بەرجەستەتر دەبيتەوە و زياتر و زياتر ڕەلى لە بزوتنەوەى كريكاريدا بەهێزئەبيت.

خەباتى كرێكارانى كەرتى ناجێگير و گرێبەست و كرێى ڕۆژانە، و بێكاران
ڕيكخراوونەبوونى كرێكارانى كارى گرێبەست و كارى كرێى ڕۆژانە و كاتيى، و كرێكارانى كەرتى كارى نا جێگير (العمالة الهشة)، وە جەماوەرى فروانى بيكاران، كەشێكى هەرە گەورەى ئەم تێزانەى چينى كرێكارە بە ژن و پياوەوە. ديارە بەهەى هەموو ئەو هێكارانەى كە خەباتى سەنديكايى لە مەنگەنەداوە لە سەرتاسەرى عيراقدا، وەهەروەها بەهێكارى تايبەت بە خەباتى ئەم تێزگەلەى كرێكاران، تائێستا لە چوارچێوەى خەباتى سەنديكايدا خێيان ڕەكنەخستووە.
فەرم و شيوازى تايبەت بەريكخستنى خەباتى ئەم تێزانە لە ئيستادا جوراوجۆرە و زياتر لە ڕەگەى تەرى ئينتيرنێتى و گروپى سۆشيال ميديايىەوە بڵيوە ئەچى، و زياتريش لەكاتى كەمپەنى خەباتكارانە و خۆپێشاندان و ئاكسێنكان و مانگرتنكاندا بەرجەستە ئەبێتەوە. داوكاريكانيان لە بەرامبەر بينينى كرێ و موچە، يا داواى زيادكردنيان، و يا لەسەر بەرزكردنەوەى پلەى وەزيفى ... و هتد، وە لەسەروو هەمويانەوە بە دەستهاگێيشتنيانە بە كار. خەباتى ئەم تێزانەى كرێكاران لەڕێگەى مانگرتن و خۆپێشاندان و "اعتصام" وە ئەنجام ئەدرى. نمونەى بەرجەستەى ئەم خەباتكاريە كرێكاريە، مانگرتن و خۆپيشاندانكانى ئەم دوايىەى كرێكارانى گريبەست و كريى ڕۆژانە بوو كە زەربەى شارەكانى ناوەراست و خوارى عيراقى گرتەوە.
خۆپيشاندانى وانەبەژانى خەبەخش و دەرچوانى زانكۆ و ئينستيوتكان، كە بێكارن، و "اعتصام" و كەبونەوەى ئەندازيارانى بيكار، كە نزيك بە سـاڵ نيـوەكە لە بەغـدا بەردەوامە، و نـاڕەزايەتى و

خەباتی کرێکاران و کارمەندان و مامۆستایانی کوردستان بەدڵی نەدانی مووچە و بینی، هەمووی دیاردەی خەباتی بەکۆمەڵی ئەم تێیژانەی کرێکاران و کارمەندان و بێکارن.
هەڵبژاردنی سەرۆکی ئاپارینی ئۆکتۆبەر، کە پترۆل لە ساڵ و نیویکە بە شیوازی جوراوجۆر بەردەوامە، ئەم تێیژانەی کریکاران بووە، بەوانەی کە کاری کاتیی و هاوژنیان هەبووە وە ئەوانەی کە بێکار بوون بە کچ و کوڕەوە ، ئەمە جگە لە تەڕێکی بڕینی زەحمەتکیشان و نەداران.
لە باری سیاسیەوە ئەم بڕیە لە چینی کرێکار یەکسەر دەستیدایە خەباتێکی سیاسی و ئادیکاڵ بە دژی سەرجەم ڕژێمەکە، وە خەباتی ئابووری و داواکاریە ئابوریەکانی بە باشبژێوی و بەدستهێنانی کاری گونجاو و گوزەرانێکی ئاسوودە چووە دەخی خەباتی سیاسی ئاستوخەوە بە دژی ڕژێم و بە کۆتایهێنانی. لەم هاوچوونە جەماوەریدا دایلەکتیکی پەیوەندی خەباتی ئابووری و سیاسی کرێکاران لە یەکێکدا یەکانگیربووە بەکردەوە، بەڕام بەهەی نەبوونی هێزی یەکگرتوویان و نەبوونی ڕێکخراوەی سەربەخۆیان کە ئاسۆییەکی ئازادیخوازانەی سۆشیالیستی کرێکاری گرتبەتەبەر، خەباتیان کوتە ژێر فشار و پاڕاپەستەی سەدویەک باڵ و هێوت و حزب و گروپی جوراو جۆری بورژوازی، بە ئیسلامی و قۆمیەوە، بە بورژوا لیبڕال و ئیفڕمیست و ئایدیای "نەشتمانی" بڕژوازیەوە، ئەمە جگە لە لەشکری پان و بڕینی هەلپەرستان و نەینەڕانی حزبەکانی دەسەڵات و سیخوڕانیان. هەر هەموو ئەم لایەنانە لەسەرتاوە کوتنە پڕپاگەندەی "دژە سیاسی بوونی" ئاپارین، و دژە سۆشیالیزم و دژە ڕێکخراوبوون و حزبی بوونی کرێکاران و زەحمەتکێشان و نەدارن.
لە ماوەی یەک ساڵ و نیوی ئاپارینداا ژیان و گوزەرانی کەسکی کرێکار و بیکار و نەدار باشترنەبووە و خەباتی ئابوری کرێکاران و ئەم تێیژانە کوتە ژێر باری قورسی سیاسەتی بورژوازی و فڕاهەمهێنانی گڕانکاری شکڵی لەدەسەڵاتدا لەسەرەوە و کۆشمەکۆشی نیوان باڵەکانی ڕژێم و ئۆپۆزیسیۆنی بڕژوازی. ئەمەش زیاتر بەهەی ڕێکخراونەبوون و زاڵنەبوونی ئاسۆی سیاسی و سۆشیالسیتی کرێکاری.
کۆشەی ڕێکخراوبوونی ئەم تێیژانە لە چینی کرێکار، گرێکوێرێکی سەرەکی مەسەلی ڕێکخراووبوونی خەباتی چینی کرێکارە لە سەرتاسەری عیراقدا. هەر هەنگاوێک لە ڕێکخراوبونی ڕیزی خەباتی ئەم تێیژانە لە چینی کرێکار لە فەرمی ڕێکخراوەیی جوراوجۆردا، بەخێی پشرەویەکە لە سەرجەم خەباتی چینایەتی کریکاراندا. وەڕامدانەوە بە کۆشەی ڕێکخراوبوونی کریکارانی لە سەر کار و بیکار، وەڕام دانەوە بە کۆشەی ڕێکخراوبوونی ژنانی کرێکار وەک تێیژکی دوو جار چەوساوەی کریکاران، و وەڕام بە کۆشەی ڕێکخرابوونی پرۆلیتاری لاو،

کچ و کۆ، و شیوازەکانی بەرەو پێشچوونی خەباتیان، ئەو چەپینج و ئەرکە دەستبەجێیانەن کە پرۆلیتاریا سوشیالیست و هێزی مارکسیستی بزوتنەوەی کرێکاری هەوبەرەوەیەتی.

٢٠٢١-٥-١٦

SOCIALISM FROM BELOW Copyright ©2001 ،net ISBN -1 0–916695–10-7 E-Book ISBN: 978-1-61397-422-3 Second Edition Editor: E Haberkern Page 365
2- البيان الشيوعي – مقدمة ف. انجلز الطبعة الالمانية -عام 1890- ماركس انجلز مختارات في ثلاث مجلدات المجلد 1الجزء 1 دار التقدم 1980 ص 117

کۆنفرانسی یەکێیزی و دەستور و چەند سەرنجێک.. سامانی وەستابەکر

یەکێیزی و دەستور ئەو دوو دەستواژەیەی کە چەندین ساڵە کوردی گرفتار کوردوە، هاوڵاتی باجی نەبوونی ئایات و بەرپرس و سیاسیە باڵادەستەکانیش سودمەندن لە نەبوونی و بەروبوومەکەی ئێچنەوە.
پێش ساڵی ١٩٩١ کورد یەکێیز بوو وە دەستوورێکی نەنوسراویشی هەبوو بەڵام لەدوای ئەو کاتەوە کورد بوو بەچەندین ئیز و دەستوورە نەنوسراوەکەشی لەدەستدا و ماوی ٣٠ ساڵە خەو بە یەکێیزی و دەستورێکی نوسراوەوە ئەبینێ و هەر پێشی نەگەشت.
دەستورە نەنوسراوەکەی خەڵک ئەوە بوو کە زەرینەی هەرە زەری لەسەر چەند شتێک پانەبد و ژێد بوون لەوانە "خاک، نیشتمان، کوردایەتی، پێشمەرگە، نەتەوە، ئاڵا، شەش، یەک ڕەنگ، یەک کوردستان، ڕەوشت، دەسەزی، ڕەزگرتن... هتد"
حیزبەکان لە شاخ هاتنە خوارەوە ئەو دەستورە نەنوسراوەی خەڵکیان لە خەوێکی شیرین و خۆشەوە کرد بە خەوێکی پچپچە و ناخۆش "کابوس"، هەرچی بەها جوانەکانی کەمەگەیەخراپ و سەرەو ژێریان کرد، خەڵکیان

فەری دووبارەکی و چەند بارەی کرد، شارو شارۆچکە و گوندەکانیان کرد بە دوژمنی یەک، خەڵکیان لە یەک هەڵنگاوت کرد بە چەندین هەڵنگ، باشوری کوردستانیان لە یەک ناوچەی جوگرافی یەکگرتوو کرد بە دوو ناوچەی جوگرافی دوو هەڵنگ و دوو بارە و دوو حکومەت و دەسەڵات، خەڵکیان بە یەکتر و خاک و ئاسا و شەڕش و نەتوو و کوردایەتی و پێشمەرگە و نیشتمان گەڕی بە دژایەتیی یەکتر و گاتەجاڕی و بە بەاوی بەیەکتر و هەرچە بەها پیرۆز و نیشتمانی نەتوویەکانە لای خەڵک بە ئەرزش و فەڕیان کردن، کەچی ئێستا پاش ٣٠ ساڵ و لەدوای دوو هەوڵی سەرنەکەوتووی پێشتروو هاتوون و ئیانووە دەستور بنوسنووە تا جارێکیتر خەڵک یەکەیزبەت.
یەکەیزی خەڵک تەنها یەک هەنگاوی پێویستە کە ئەما ن هەرگیز ناچنە ژێرباری، ئەویش دەستهەڵگرتنی ئەمانە لە دەسەڵات و کوردایەتی، ئەگەر ئەمان وازبهێنن ئەوا خەڵکی بەبە بوونی دەستوریش یەکەیزئەبەت و لەگەڵ کاتا ئەگەڵتووە سەر دەستورە نەنوسراوەکەی خەی.
با ئێستا لەمگەڵین و بەنە سەر خودی کەنفرانسی یەکەیزی و دەستور لە هەولەر.

سەرنج:
ناکرێ ئەو پەرشیەی سەرکی هەرەم بە سەرخستنی ئەو کەنفرانسە نادیدە بگیرێ، بەڵام لەوە گرنگتر ئەویە کە ئایا بە نەچیرقان بارزانی هەندە پەرشی سەرکوتنی ئەو کەنفراسە بوو.

پرسیار:
*ئایا ئەگەر ئەو کەنفرانسە لەلایەن زانکۆکانیترە بەتایبەت زانکۆکانی ناوچەی نیلی/سوزووە بکرایە هەردوو سەرکی هەرەم و سەرکی حکومەت ئامادەئەبوون؟ ئەی ئەگەر ئامادەبوونایە بە چەند خولەک ئەمانەوە؟
*ئایا دابەشکردنی داهاتی هەرەم و پڕۆژە خزمەتگوزاریەکان و بەتایبەتی ستراتیجیەکان بەیەکسانی و بەبەش نەکردنی سلەمانی لەی ئامدەکاریەکی گرنگ نیە بە سەرخستنی پڕۆژەکە؟
*ئایا کەسی یەکەمی پارتی دیموکراتی کوردستان بە بەشداری نەکرد؟
*هۆی ئدریس نەچیرقان بارزانی چی بوو؟
ئەوەی ئاشکرا بوو بە هەمووان بەستنی کەنفرانسەکە بە یەکەیزی و دەستور بوو، ئەمە کارەکی باشە و بەواناکەم کەسیش دژایەتی کارەکی وابکات ئەگەر بەڵاستی مەبەست لە جەبەجەکردنی ناو و ناوەرەکی کەنفرانسەکەبەت بەڵام…

ئەو هەڵوێستانەی لەپاڵ هەڵوێستی ئاشکراکەی بەستنی کۆنفراسەکەیا بوو چەند شتێکیتر بوون کە پ.د.ک لایەک و خودی نێچیرڤان بارزانیش لایەکیترەوە مەبەستیان بوو وەک پەیامێک بیگەیەنن بە حیزبە جیاوازەکان و خەڵکی کوردستانیش لەوانە...

***هاتنە ژورەوەی هەردوو نێچیر و مەسرور بارزانی لایەک کات و بایەکەوە:**

ئەو دوو بڕیارکی و دەنکیەی نەوان نێچیر و مەسرور بارزانی گشتە ئاستێک کە لە هەردوو کەناڵی ووودا و کوردستان 24وە بەئاسانی هەستی پێدەکرێت و چیتر پارتی دیموکراتی کوردستان بەی پەردەپۆش ناکرێ بایە پۆستی بڕیارێک لە "شێ" نمایش بوو کە لایەککاتا وەڵامی خەڵک و لایەنگرانی پارتی و حیزب و مەدیا جیاوازەکانیش باتەوە بەبە ئەوەی یەک ووشەش بڵێ.

مەبەست لە هاتنەژورەوەی هەردوو ئامۆزا و خەمیراتگرەوەی باوک یان مام وەک سەرکی پ.د.ک وەڵامێک بوو بۆ ئەی گشتی کە گوایە ئەوان هێک و تەبان و هیچ ناکەکی و باڵبانێک لەنێوانیانا نیە. لەڕاستیا ئەمە وەڵامکی زیرەکانە بوو تا ئاستێکی باش بۆ زەرەک لە خەڵک نەک بۆ هەمووان، چونکوم ئەوەی شارەزای زمانی جەستە و ئەتەکەت و شێوازی جووڵەت لەوە تێئەگشت کە شێوازی ناوهێنانی یەکتر و ئاماژەکردن بۆناوهێنانی پەست و پلە بۆتایبەتی کاتێ سەرکی هەرێم چەندین جار بەبە هێ ناوی سەرکی حکومەتی دووبارە ئەکردەوە، ئەتوانرا لەوە تێبگەی کە ئەو ناوهێنانە زەرە بۆ ئازی کردنی خودی کەسەکەیە نەک پەستەکەی.

خەڵکی بەگشتی وە بۆتایبەتی هێشنبیر و بیرمەندان باش لەوە تێئەگەن کە ئەوە جەرەکە لە تەمسیل و نواندنکی کاتیە و ئەو تەبایەی کە نواندیان هەر هەمان تەبایەکەی نێوان کەانی مام جەلال و ئامۆزاکانیانە ئەگەرچی ئەوەی ناو ماڵی تاڵەبانی تا ئاستێکی زەر لەوەی ماڵی بارزانی هەورترە.

***دەرکەوتنی ئەدریش نێچیر بارزانی وەک کارەکتەرێکی سەرکی کۆنفرانس:**

دەرکەوتنی کوڵەزایەکی مستەفا بارزانی لە کۆنفرانسکی ئاوا گەورە و گرنگا بۆتایبەتی کە مەبەستی ئاشکرا لێی یەکەیزی و دەستوربەت تەنها ئەوەمان پێئەڵێ کە نەوەیەکیتری ئەو خەڵکە بەڕەوەن بە سەرکایەتی تا خەڵک دەستوپەنجەیان لەگەڵا نەرمبکات.

هەرئەوەش نا بەڵکو زیرەکی باوکی ئەدریس لەوەیا بوو کە بڕیارێک هەڵبژێری دابەشکردبوو کە کوڵەکەی وەک کارەکتەری سەرکی و هەڵسوڕێنەری

کۆنفرانسەکە نمایش ئەکرد، بەمەستی ئەوەی هەموان لەوە تێبگەن کە ئەو ئدریسی کۆیەتی لەپشت ئە کۆنفرانسەوەیە، هەرواش دەرچوو کاتێک ئەمانبینی کە چەن سەرکی حیزبەکان وەک هاوتایەکی خیان و زیاتریش ڕەفتاریان لەگەڵا ئەکرد.

بەشداری نەکردنی سەرکی پ.د.ک:
ئاشکرایە کە کەی بەیارە سیاسیەکان بگرە هەر بەیاردان لەناو پارتیا لای خودی سەرکی حیزبەکەیە، بەیە ئەکرە بەشداری نەکردنی کاک مەسعود وەک گەرەترین کەسپی سەرنەکەوتنی ئەو کۆنفرانسە لا داهاتووا تەماشا بکرە ئەگەر…
ئەگەر مەبەستی مەسعود بارزانی پەراوێزخستنی خەی نەبە بە پتەوکردن و جێگرکردنی ڕەڵی کوەکەی مەسرور وەک سەرکی داهاتووی حیزب.
ئەگەر ڕازی نەبوونی کاک مەسعودبووبە بەو هۆیەی کە لە کۆنگریا بەی دیاری ئەکرا، چونکە ئاشکاریە ئەو لە ناوخیا نەک دەرەوەی وڵات ناچێتە شوێنکەوە کە تایتەی کەسانیتر لەسەرو تایتەی ناوی ئەوەوبێت ئەگەرچی لە خزانکەی خەشیبێت.
ئەکرە کاک مەسعود تا ئاستەکیش بە ئومید بووبە لە پرسەی چاکسازی و دەستور و یەکەیزی هەموو ئەو تایتەانەیتریش، چونکە لەسەردەمی حکومەانی ئەویشا چەندین هەوەی لەو جەریران، لەکاتەکا کاک نەوشیروان و مام جەلالیش لە ژایانا بوون بەڵام هیچی سەرینگرت و سەرکەوتوو نەبوو.

جێنین پلاسخارت:
نوێنەری فەرمی نەتەوە یەکگرتووەکان لە عەراق ئەو خاتوونەی دایکانە ئاگاداری لەدەستدانی قەوارەی هەرەمی ڕاگەیاند، ئەگەر دەسەڵاتداران بەخەیانا نەچنەوە "دەست ئەتگرنە و دوژمن ئەتخاتە پەکەنین" ئەمە ئەو پەندە کوردییە بوو کە زەر هەشیارانە و لەکات و شوێنکی زەر گونجاوا خاتوو پلاسخارت بەکاریهێنا ، زەرجار ئەو پەندە کوردییە بەکارئەهێنرە بەڵام کاتێک لەدەمی کەسکی بگانە و کات و شوێنکا بەکارئەهێنرە کە سەرکی سە دامەزراوەی گرنگ و سەرک و بەیاردەری شەش حیزبی کارا و چەندین ڕاوێژکار ووەزیر و ئەندام پەرلەمان و پلە باڵا ئامادەئەبن واتایکی پە بەپەستی پەندەکە ئەگەیەنە، کە ئەویش ئەو وەک دەستێک هاتووە هەواڵی لەناوچوونی قەوارەی هەرەمی کوردستانیان پەڕاگەیەنە پەش ئەوەی کار لەکاربترازە.
پلاسخارت قسەی خەی کرد و دەستایەتی خەی پشانی ئامادەبووانی پانێلەکەیا، ئەوەی ماوەتەوە ئەکوێتە لای توانای هەڵسەنگاندنی

ئامادبووانی پانێلەکە بۆ ئەو ئاگادارکردنەوە پێشوەختە. خۆزگەم خاتوو جێنین پلاسخارت پێشی بووتنایە (قد أعذر من أنذر) چونکە ساسیەکان فێرن دوای ئەوەی کە هەڕەشەکەن هەڕەشەیەن تاوانەکە لەخۆی دوورخەنەوە بیسون بێشانی خۆلکانیترا.

سامانی وەستا بەکر

٢٠٢١-٥-٢٠ سوید-ستۆکهۆڵم

دوو کتێبی نوێی ستیڤان شمزینی لە چاپ دران

کتێبی یەکەم: "قوتووی عەتار – بەرگی سێهەم" ئەم کتێبە بریتییە لە دریژکراوەی هەردوو بەرگی پێشووی کتێبەکە کە ساڵی 2018 لە دوو تۆمی 1000 لاپەڕەدا باڵوکرایەوە. ئەم بەرگەش بەشێکی تری کۆکراوەی ئەو وتارانەی نووسەر لە خۆ دەگرن کە لە نێوان ساڵانی 2004-2021 باڵوکراونەتەوە لە دوو تۆمی 560 لاپەڕەدا. بە تێکڕای هەر سێ بەرگەکەی ئەم کتێبە 1560 لاپەڕەیە.
کتێبی دووەم: "بە ئۆینت رابردووم بسووە" ئەم کتێبەش بریتییە لە کۆمەڵێ شیعرێکی نوێی نووسەر لە نێوان ساڵەکانی 2015- 2020 لە دوو تۆمی 158 لاپەڕەدا.
ئەم کتێبانەش لەلایەن چاپخانەی کارێ چاپ کراون و لەلایەن "هەڕەم عوسمان"ەوە کاری دیزاینی بۆ کراوە.
وا بۆیاریشە کتێبێکی تری نووسەر بە ناوی "خەندە گرینۆکەکان. مەراقنامەی پیاوێکی سوریالی" لە دوو تۆمی 200 لاپەڕەدا بەم زووانە لە ژێر چاپ بێتە دەرەوە. هەر سێ کتێبەکەش لە چەند مەراسیمێکی جیاجیادا لە شار و شارۆچکەکانی کوردستان باڵوبکرێنەوە.
جێگەی ئاماژە پێدانە ئەم سێ کتێبە و کەی کتێبەکانی تری نووسەر لەسەر ئەرکی دارایی و تایبەتی خۆی چاپکراون.

چیرۆک بۆ منداڵان.. شەلەمەکی زۆبەلاح.. ڕزا شوان

پیاوەکی پیر شەلەمەکی چاند. شەلەمەکە سەوزبوو. گەورە و گەورەتر بوو. کاتی ئەوە هات کە هەبکەشرێت. پیاوە پیرەکە لاسکە بەرزەکانی شەلەمەکەی گرت و رایکێشان و ڕاکێشان، بەڵام نەیتوانی شەلەمەکە لە ڕگەوە

هەبکەشەت.
پیاوە پیرەکە بانگی پیرەژنەکەی کرد. پیرەژنەکە هات و پشتی پیاوە پیرەکەی گرت. پیاوە پیرەکە لاسکەکانی شەلمەکەی گرت. رایانکەشا و رایانکەشا.. بەڵام نەیانتوانی شەلمەکە هەبکەشن.
پیرەژنەکە بانگی کچەزاکەی کرد. کچەزاکەی هات و پشتی پیرەژنەکەی گرت. پیرەژنەکە پشتی پیاوە پیرەکەی گرت. پیاوە پیرە لاسکەکانی شەلمەکەی گرت. رایانکەشا و رایانکەشا.. بەڵام نەیانتوانی شەلمەکە هەبکەشن.
کچەزاکە بانگی سەگەکەی کرد. سەگەکە هات و پشتی کچەزاکەی گرت. کچەزاکە پشتی پیرەژنەکەی گرت. پیرەژنەکە پشتی پیاوە پیرەکەی گرت. پیاوە پیرەکە لاسکەکانی شەلمەکەی گرت. رایانکەشا و رایانکەشا.. بەڵام نەیانتوانی هەبکەشن.
سەگەکە بانگی پشیلەکەی کرد. پشیلەکە هات و کلکی سەگەکەی گرت. سەگەکەش پشتی کچەزاکەی گرت. کچەزاکەش پشتی پیرەژنەکەی گرت. پیرەژنەش پشتی پیاوە پیرەکەی گرت. پیاوە پیرەکەش لاسکەکانی شەلمەکەی گرت. بە ئەوپەڕی هێزیانەوە، رایانکەشا و رایانکەشا.. بەڵام شەلمەکەیان بە هەنەکەشرا.
پشیلەکە بانگی مشکەکەی کرد. مشکەکە هات و کلکی پشیلەکەی گرت. پشیلەکەش کلکی سەگەکەی گرت. سەگەکەش پشتی کچەزاکەی گرت. کچەزاکەش پشتی پیرەژنەکەی گرت. پیرەژنەکەش پشتی پیاوە پیرەکەی گرت. پیاوە پیرەکەش لاسکەکانی شەلمەکەی گرت. رایانکەشا و رایانکەشا.. شەلمە زبەلاحەکەیان لە رەگەوە هەڵکەشا.
ئەوارەی ئەو رەڤە شەلمە گەورەکەیان کوشاند و پەکەوە خواردیان.

( ) ئەم چیرۆکە بە منداڵانی باخچەی منداڵان گونجاوە. منداڵانی (٤ ـ ٦) ساڵان.
(*) ئەو پێندەی لەم چیرۆکەدایە " هێز لە یەکێتی دایە" پێویستە ڕێی کەسانی بچووکەش بە ئەنجامدانی کاری گەورە، بە هێند بزانرێ و لێبڕچاوبگیرێ.
بە هاوکاری و بە هاهاهۆنگی و بە یەکهێزیش، گەورەترین کار ئەنجام دەدرێت.
ڕزا شوان
نەرویج: ٢٠٢١

هاوپشتیی نێونەتەوەیی زامنی سەرکەوتنی بەرەنگاریی خەڵکی فەڵەستینێ دژ بە کوشتار و داگیرکاریی دەوڵەتی ئیسرائیل

سەسیالیستێ شۆشگێڕان

جارەکی دیکە جەنگ، خەڵکانی بێتاوان و منداڵ و پیر و پەککەوتەکان و هەموو مرۆڤێک بە گشتی دەکاتەوە بە سووتەمەنیی خۆی. کۆشتی مژووویی فەڵەستین و ئیسرائیل، دیسان چووە قۆناغێکی ترسناکەوە. دووبارە سەرهەڵدانەوەی ئیم جەنگە، بەرئەنجامی خەسڵەتی و سیاسەتی ڕەگەزپەرستانەی دەوڵەتی ئیسرائیلە دژ بە خەڵکی فەڵەستین، لە ژێر ناوی گەلانەوە بە سەر خاکی خۆیان و دەرکردنی فەڵەستینییەکان. سوپا ئەتەمیەکەی ئیسرائیل لە هەرشەکانیدا بە سەر خاکی فەڵەستینییەکان، دەست لە کوشتنی هاوڵاتیانی مەدەنی ناپارێزێت. لە سەرەتادا وەڵامی ئاستەقینەی ئیم هەرشانە، بەرەنگاریی جەماوەریی دانیشتوانی ڕۆژهەڵاتی قودس بوو کە هەرشیان کرایە سەر، پاش ئەوەی گرووپە فەڵەستینییە ئیسلامی و نەتەوەپەرستەکان، ئیم هەڵە بقۆزنەوە و لە پەناو ڕەوایەتییدان بە مانەوەی خۆیان، دەست بدەنە چەند کردەیەکی سەربازی، کە بە ڕووکەش گوایە بە بەرپەرچدانەوەی ئیسرائیلن، بەڵام لە ئاستیدا ئامانجە سەرەکییەکەیان ئەوەیە بیسەلمێنن دووژمنەکیان هەیە و لەم ڕێگەیەوە شەرعیەت بە وجودی خۆیان بدەن وەک بەرگریکار لە خەڵک و خاکی فەڵەستین. ئەگەرچی دەندەیی سوپای ئیسرائیل و چەکە قەدەغەکراوە کۆکوژ و ئەتەمیەکانی، هەرگیز جێگەی بەراورد کردن نییە بە موشەکی گرووپە فەڵەستینییەکان، بەڵام شاراوەش نییە کە ئیم ململانێیە بە دەر نییە لە بوونی سیاسەت و ئاجێندای دەرەوەی جیۆگرافیای ئیسرائیل و فەڵەستین.

ئەمە بە بە هیچ سەمینەوە و دووڵیەک دژ بە دەوڵەتی ستەمکاری ئیسرائیل و سوپا دەندەکەی دەوستینەوە، لە هەمان کاتیشدا پشتیوانی لە خەبات و بەرەنگاریی جەماوەریی خەڵکی فەڵەستین

دەکەین. نە دژایەتیمان بە دەوڵەتی زایۆنیستی و سوپای ئیسرائیل بە مانای دژایەتیی نەتەوە و ئایینی جوولەکە دێت، نە پشتیوانیشمان لە خەڵکی فەڵەستین بە مانای پشتیوانی لەو گرووپە ئیسلامییانە دێت کە بە ئاژەندای هەڕەمی و نەودەوڵەتی ئاگری ئەم شەڕە بە گەشاوەیی دەهێنەوە.
پەیمان وایە ئەرکی هەموو مرۆڤێکی سۆسیالیست و ئازادیخوازە پشتیوانی لە خەڵکی ستەملێکراوی فەڵەستین بکات، کە هاوشێوەی نەتەوەی کورد، دوو جار لە ژێر ستەمدایە، ستەمی نەتەوەیی و ئایینیی دەوڵەتی ئیسرائیل، ستەمی ناوخۆیی دەسەڵات و حیزبە فەڵەستینییەکان و نەبوونی ژیانێکی شایستەی مرۆڤانە. بانگەواز بە چەپ و سۆسیالیست و ئازادیخوازانی وڵاتی ئیسرائیلیش دەکەین، کە وەک هەمیشە خاوەنی هەڵوێستی شەڕشگێڕانەی خۆیان بن و دژ بەم جەنگە نابەرانبەر و وەرانکارە بوەستنەوە و هەوڵی هاوپشتیی نەونەتەوەیی بدەن لەگەڵ جەماوەری فەڵەستیندا.
چارەسەری ئەم کێشەیە، کە کێشەیەکی سیاسی، مێژوویی، جیۆگرافی، ئایینی و نەتەوەییە، تەنها لای دانیشتوانی فەڵەستین و ئیسرائیل خۆیانە. دەبێت ئەوان بە ئازادانە و بە دەر لە هەر زەبر و زۆرێک مافی خۆیان بە کار بهێنن و بڕیار لە چارەنووسی خۆیان بدەن لە داهاتوودا. هەموو ئەتەرناتیڤێکی شەڕشگێڕانەش، دەبێت بەرئەنجامی ویستی خەڵک بێت، نەوەک حوکوومەت و دەوڵەتکان. هاوکات پێویستە هاوسەنگیی هێزەکان لەبەرچاو بگیرێت و پێنا نەبڕێتە بەر ئەتەرناتیڤێک کە لە داهاتوودا داگیرکاری و پاشکۆیەتیی لە بکەوێتەوە.
جەگەی خۆشحاڵییە کە جەماوەری کوردستان بەرانبەر ئەم پرسە هاتوتە دەنگ و هەڵوێستی خۆی دەربڕیوە. ئەگەر چی بەشێک لە هەڵوێستەکان ئایدیاڵیزین و بنەمای ئایینی بە سەریاندا زاڵە نەوەک بنەمای مرۆڤایەتی و هاوپشتیی نەونەتەوەیی، هەندێک لە هەڵوێستەکانیش جەگەی ڕەخنەن کە بە مەرج و تەوانینی تەسکی نەتەوەیی پشتیوانیی خەڵکی فەڵەستین دەکەن، بەڵام ئەگەر تارمایی نەتەوە و ئایین ئاگایی جەماوەر نەشێوێنێت، ئەوا هەڵوێستی ئاستەقینەی خەڵکی کوردستان وەستانەوەیە دژ بە کوشتار و وەرانکارییەکانی دەوڵەتی ئیسرائیل و پشتیوانییە بە خەڵکی ستەملێکراوی فەڵەستین.
خەباتی بەردەوامی مەدەنی و جەماوەری، وەک ئەو مانگرتنە گشتیەی بڕیار لە شارەکانی فەلەستین ئەنجام بدرێت، شانبەشانی پاپشتیی ناوخۆیی خەڵکی ئازادیخواز و چەپی ناوخۆی ئیسرائیل و هاوپشتیی نەونەتەوەیی زامنی سەرکەوتنی دیموکراسیانەی ئەم دژەن.
نا بە جەنگ و کوشتار

نا بە جیاکاریی نەتەوەیی و ئایینی
بەرە بە ئاشتی و پێکەوەژیانی ئازووماندانە
هاوپشتی خەباتی خەڵکی فەلەستین دەبین دژ بە دەوڵەتی ئیسرائیل
هەوتی سیاسیستە شەڕشگێڕکانی کوردستان

ئایاری 2021

ژیانی موزیکژەنەکی کورد لە ڕمانەکی سعودیدا.. ئەردەڵان عەبدوڵا

خوێندنەوەیەك بۆ ڕمانی زریاب

بەگشتی ئەم وێنەیەکی باشمان بۆرامبەر عەرەبستانی سعودیە نییە، هەکاری زۆریش لەمەدا ڕەچاو هەیە، لە پێش هەمووانەوە لەوانەیە ئەمە هێندە زانیاریمان لەبارەی ئەم وڵاتەوە نەبێت بەتایبەتی ئاگاداری ڕەوشی ئەدەبیی و هونەری نین، کە لەم چەند ساڵەی دواییدا گۆشەی زۆری بەخۆوە بینیوە، بەتایبەتی لەبواری ئەدەبدا کەمەك نووسەری زۆر باشییان هەیە، بەرهەمەکانیان بە زۆربەی زمانە جیهانییەکان وەرگێڕدراون. لەو نووسەرانە " مەقبوڵ ئەلعەلەوی" یەکێکە لە نووسەرە ناودارەکانی سعودیە و خاوەنی دنیابینییەکی زۆرجوانە. یەکێك لە ڕمانەکانی بەناونیشانی " زریاب" کە باسی ژیانی موزیکژەنی ناوداری ئیسلامی "زریاب" دەکات، کە بە ڕچەڵەك کوردە و لە سەردەمی هارونە ڕەشیدا ژیاوە. ئەم ڕمانەش لەلایەن وەرگێڕی هێژا سەباح ئیسماعیل کراوە بە کوردیی و ناوەندی ڕەهەندە چاپی کردووە.
لێرەدا پێمخۆشە کورتەیەک لەبارەی ئەم ڕمانەوە بنووسم و بە خوێنەری کوردی ئاشنا بکەم.

ژیانی موزیکژەنەکی داهێنەر
لە مێژووی هونەری وڵاتانی ئیسلامییدا " زریاب" یەکێکە لەناوە پرشنگدارەکانی موزیکی خەرهەڵاتی و ئیسلامی. ئەم پیاوە لە موزیکدا

بەتایبەتی ئامێری "عود" داهێنانەکی گەورەی کردووە، ئەم ڕەمانەش بە وردی باسی ژیانی ئەم موزیکژەنە دەکات. زریاب لە ئەستێرەناسی "عەلی کوڕی نافیعە و نازناوێشی " ئەبوئەلحسەن" بەناو کاتێك دەبێتە کۆیلە، ئیسحاق موسڵی موزیکژەنی ناوداری سەردەمی هاورێ ڕەشید دەیکڕێت و ناوی دەنێت " زریاب" کە لە عەرەبیدا مانای " باڵندەیەکی ڕەشی جوان" دەگەیەنێت. پاش ئەوەی ئیسحاق موسڵی لە موسڵەوە زریاب دەهێنێت لە کۆشکەکەی لە بەغدا لەگەڵیدا دەژی و فێری موزیکی دەکات.

لە سەرەتادا ئیسحاق موسڵی زۆر دڵی بەم کۆیلە خوێندکارە گەنجەی خۆش دەبێت و گرنگی پێدەدات، فێری موزیکژەنی دەکات. هەر لە منداڵییەوە موزیك دەبێتە خەونی گەورەی زریاب، مەشکی داگیر دەکات، ئەمەش وا دەکات داهێنانەکی گەورە بکات و تەواوی مەژووی موزیك بگۆڕێت و ئامێری "عود" بەتایبەتی دەگۆڕێت. زریاب لە بەغدا دەچێتە لای دارتاشێك داوای لێدەکات عودەکی تایبەتی بۆ دروست بکات بە جۆرێك لە جیاتی چوار "ژە" پێنج ژەی هەبێت، ئەمەش گەورەترین شۆڕش دەبێت بەسەر ئامێری عودا دەکرێت.
ئەم گەڕانکارییە بلیمەتی و توانای زریاب دەردەخات، دەبێتە مایەی سەرنجی دەروروبەر. کاتێك ئیسحاق موسڵی دەیباتە کۆشکی هارونەڕەشیدەوە، ئەویش زۆر شەیدای ئەم کوڕە گەنجە دەبێت، بەناو ئەمەی دەبێتە سەرەتای نەهامەتییەکانی ئەم کوڕە گەنجە و ئاگری ڕق و کینەی لە ناخی ئاغاکەیدا دەچێنێت، هەربۆیە پاش گەڕانەوەیان لە کۆشك بە بیانییەکەی ئیسحاق موسڵی بەوپەڕی ڕاستگۆییەوە ناخی خۆی هەدەڕژێت و پێی دەڵێت: دەبێت لە بەغدا نەمێنیت. ئەم کوڕە دەبێتە ڕکابەرێکی تەقنەر بۆ ئیسحاق موسڵی، ئەویش سەرەتا دەیەوێت دژی ئەو بیارێ بوستێتەوە، بەناو دواجار ناچار دەبێت و بەغدا بەجێدەهێڵێت. خەیی و سۆفیەی ژن و منداڵەکانی، بەغدا بەجێدەهێڵن بەرەو ئەندەلوس دەڕۆن، دواجاریش لەوێندەر جێگیردەبێت. کاروانی سۆفەری زریاب بۆ موسڵ و حەڵەب و شام و میسر و پاشان تونس تەدەپەڕێت و پاشان دەگاتە ئیسپانیا، لە هەموو ئەو شوێنانەدا زریاب لەگەڵ پادشا و نێیارانی حیکایەتی خۆی هەیە.
جگە لەوەش ئەم ڕەمانە گەشتێکی کورتە بەناو جوگرافیا و مەژووی وڵاتانی ئیسلامی بەتایبەتی لەسەردەمی هارونە ڕەشید و کۆشکانی، وەسفێکی جوانی شارو گوند و ناوچەکانمان بۆ دەکات و تیشکیش دەخاتە سەر ژیان و گوزەرانی خەڵکی لەو سەردەمدا.

موزیك و ئامێری عود

لەم ڕەمانەدا موزیك بە گشتیی و ئامڕی عود بەتایبەتی پانتایی گۆڕە داگیردەكەن، چونكە لەڕەدا باسی ژیانی كەسێكی موزیكژەن دەكات، كە تەواوی ژیانی بە موزیك تەرخانكردووە و لەسەرەتای ژیانییەوە تا كۆتاییەكەی عودەكەی دەبەتە هاوڕێیەكی گیانی بەگیانی و لەی جیا نابەتەوە. هەرچەندە لەسەر ئەم ئامڕەش ژیانی تەكدەچەت و لەگەڵ خەڵكی تردا ڕووبەڕووی ململانێ دەبەتەوە. وەكو خۆشی دەڵەت: ” ئەو عودە چاوەڕوانكراوە هەكاری گۆڕەی بەدبەختییەم بوو. ل50″

ڕەحی ڕق و كینە و ئیرەیی

خاڵەكی گرنگی تری ئەم ڕەمانە باسی هەستی ئیرەیی و ڕق و كینەی ناخی مرۆڤ دەكات. كاتێك ئەم هەستە بەسەر كەسێكدا زاڵ بەت، ئیتر بەتەواوەتی لە هەموو شتە جوانەكانی ڕادەماڵەت و دەبەتە مرۆڤێكی دڕندە. باشترین نموونەش ئیسحاق موسەیە، تا هەستی ئیرەیی بەسەریدا زاڵ نەبوو، وەكو باوكێكی میهرەبان مامەڵەی لەگەڵ زریاب و تەواوی كەیلەكانی دەكرد، بەڵام كاتێك هەستی ئیرەیی و ڕق و كینە بەسەریدا زاڵ دەبەت، دەبەتە گۆڕەترین دڕندە و دوژمنی سەرسەختی زریابی داهێنەر. لەڕەدا نووسەر باش توانیویەتی ئەو هەستە باس بكات و دیمەن و هەڵسووكەوتە ناشیرینەكانی ئیسحاق موسەیمان بە بگوازەتەوە. بەتایبەتی لە پاش گەڕانەویان لە كۆشكی هارونە ڕەشید، ئەم هەستە دەردەكەوەت:

“لە جڤاتی خۆشی و ڕابواردندا بووین، جڤاتێك دەبوو ڕەحەكان تێیدا لە شەقی باڵ بەدەن و دووربكەونەوە لە چێشاوی دەروونە نەخۆش و ناساغەكان و بە ئاسمانی خاوێنی ڕووحی بەرز ببنەوە. ل 95

بەڵام ئیسحاق موسەی ڕق بەسەریدا زاڵ دەبەت بە بەیانییەكی یەكسەر پێی دەڵەت: لە ئەمڕە بە داوەوە جگەت لەڕە نابەتەوە.

“لە دونەوە من گۆڕەی تە نیم، ڕاست و ڕوون دەبم لەگەڵتدا. ئەی نازانیت ئەڕەیی دەردەكە لە كۆنترین دەردەكان و لە هەموویان پتر كار لە ناخ دەكات و قووڵترین زام لەسەر دە جەهدەهەڵەت، دنیا وایە. ناخەشییەك بەردە و جەستە و ئاوەز دەكوەت، ململانێش لەهەمان پیشەدا، دووبەڕەكی و ڕق دروست دەكات” ل 97و98

ژیانی كەیلەكان

لە ڕەگەی باسكردنی ژیانی تایبەتی زریابەوە، ئاگاداری ڕووشی خراپی ژیانی ئەو كەسانە دەبین، كە بە زەر لەو سەردەمەدا كراون بە كەیلە و سەودا و مامەڵەیان پێوە كراوە. چۆن هەموو سیفاتی ئینسانی لەو كەسانە سەندراوەتەوە.

“ئەوانەی دی لەبەری من بیریان دەكردەوە و چارەنووسیان دیاری

دەکردم، تەنانەت من ناوەکەی خۆم هەندەبژاردووە. خۆم کەیلایەتیم هەندەبژاردووە. ئەوان هەڕی ژیانیان بە کەشام و لەسەری ڕیشتم، پێیان گوتم گەرانی بێ. گوتم. پێیان گوتم. لابە، لا بووم"ل 16.15

شاری بەغدا

هەرچەندە نووسەر سعودیە، بەڵام کاتێك ڕەمانەکە دەخوێنیتەوە، هەست دەکەیت کەسێك نووسیویەتی خۆکی بەغدایە، زەر عاشقی بەغدایە و لە سەردەمی هارونە ڕشیدا ژیاوە، لە هیچ کتێبکی تردا، هەندە بە جوانی وەسفی بەغدای کەن نەکراوە. ئەمش گوزارشت لە زیرەکیی و توانای نووسەر دەکات، چونکە ئەو کەسە خۆکی عیراق نییە و باسی سەردەمکی شارکیش دەکات کە ئەو نەیبینیوە. لە زەر شوێندا وەسفی بەغدا دەکات: "بەغداد پایتەختی جیهانی نوێ بوو، خەریك بوو ڕووناکییەکی دەگەشایەوە و ئەوانی دیی دادەپەشی." ل 56
لەبارەی وشەی بەغداوە نووسەر دەڵێت: بەغداد مانای " بەخششی پەروەردگار" دەگەیەنێت. ل 73
"بەغداد لەو دەمەی خەلیفە ئەبو جەعفەری مەنسور بناغەی دانا، بووە پەناگەی گشت توێژەکان، لە هەموو لایەکەوە ڕوویان لەکرد، بەغداد پەبوو لە عەرەبی ڕەوەند، کورد، دەیلەم، فارس، عەبەش، تورکمان... تا ئەم ساتەش بەغداد شارکە ئامادەی هەموو شەمانەیکی چاك و خراپە." ل 74

موسڵ

بەپێچەوانەوە لەم ڕەمانەدا وەنەیکی جوانی موسڵ نابینین، نووسەر هەوێیداوە لە پاش بەغدا باسی موسڵیش بکات، کە لەو کاتەوە تا ئێستاش دووەم شاری گەورەی عیراقە. لەبارەی موسڵەوە دەڵێت:
"موسڵ شارکی گەورە و دێرین بووە، دەتگوت هەمیشە بە ڕووبەرووبوونەوەی ئاژاوە و خراپکاری ساز و ئامادەیە، لەراستیدا نزیکتر بوو لە قەڵایکی سخت وەك لەشار" ل 16و 17
بەداخەوە لە مێژووی نوشدا لە موسڵدا کەمەك ڕووداوی ناخۆش ڕوویدا، دوایینیان داگیرکردنی بوو لەلایەن چەتەکانی داعشەوە. جگە لەم دوو شارش، نووسەر وەکو کامەرامانەك باسی کەمەك شار و شارچکەی تری وەاتانی خەرهەات و خەرئاوا دەکات.

سەردەمی خەلافەتی هارونە ڕشید

خەلیفە هارونە ڕشید یەکەکە لە فەرمانەوا ناودارەکانی مێژووی ئیسلامی، ساەانی حوکمی ئەم پیاوە، بە ساەانی زێینی بەغدا و گەتی عەرەبی و ئیسلامی دادنرێت. نووسەریش زەر بە جوانی مەلی هزری خوێنەر دەگەنێتەوە بە ئەو قۆناغە، دیارە ئەمش کارکی سختە،

چونکە ئەم بابەتکی مژووییی گرنگ و هەستیارە، دەبێت نووسەر شارەزایی زۆر باشی لەبارەی مژووەوە هەبێت. کاتێکیش دەرکانی دەخوێنیتەوە، وەکو خوێنەرێك هەست دەکەیت نووسەر زۆر شارەزایی لەبارەی ئەو سانانەوە هەیە کە هارونە ڕەشید فەرمانڕەوای بەغدا بووە. بەگشتیش ئەمە وێنەیەکی جوان و باشی ئەم قۆناغە دەبینین، هەرچەندە لە مژوودا زۆر ڕەخنە لە هارونە ڕەشید دەگیرێت، خۆشکانێك پێیانوایە حاکمێکی زاڵم بووە و زیاتریش خۆریکی ڕابواردن و خۆشی ژیان بووە تا فەرمانڕەوایی، بەڵام ئەم خەلیفەیش وەکو خەلیفەکانی تر، کەمێك خاڵی جوان و ناشیرینی هەیە.
نووسەر لە وەسفی ئەم فەرمانڕەوایەدا دەڵێت:
"هارونە ڕەشید شای شایانی جیهان و ڕزگارکەری وڵاتانی دوور و نزیك. سەروەری مەزنان و بزێنەری فارس و ڕەم.
لە وەسفی کەشکەکەشیدا دەڵێت:
"لای ڕاستی ریزێکی درژ لە زانا و شاعیر و ئەدیبان درژبووبوون. لای چەپیشی فەرماندە و سەردارانی هەرەمان و لە پشتیشیانەوە سەربازانی مەن وەستا بوون."ل84

خۆشەویستی

بابەتکی گرنگی تری ئەم ڕەمانە "خۆشەویستییە" کاتێك زریاب"سەفیە"ی کەنیزە دەبینێت، کە ئەویش وەکو ئەو کراوە بەکیلە، عاشقی یەکتردەبن. حکایەتی زریاب و سەفیەش، جۆڕی زیاتری بەم ڕەمانە بەخشیوە و هێندەی تر ڕەمانکەی ڕازاندۆتەوە.
جگە لەم باسانە، نووسەر لەم ڕەمانەدا کەمێك باسی گرنگتر دەکات لەوانە " هاوکێیەتی، شێوەنگێزی ناخی مرۆڤ، شێوەی دەستپاك، کەمێك باسی گرنگی تر".

تەکنیکی نووسین

یەکێك لەخاڵە جوانەکانی ئەم ڕەمانە تەکنیك و شێوازی نووسینیەتی. نووسەر شارەزاییەکی زۆرباشی لە بواری بەکارهێنانی تەکنیکەکانی ڕەماندا هەیە، ڕەگەزەکانی"دروستکردنی پاڵەوان، کوتوپڕ و گرێی ئەدەبی و دیالۆگ و دروستکردنی ڕووداوەکان" زۆر بەباشی بەکارهێناوە. لە هەمووشی گرنگتر ئەم ڕەمانە دەچێتە قاڵبی ڕەمانی مێژوویی، کەم نووسەریش هەیە بتوانێت لەمجۆرە ڕەمانەدا سەرکەوتووبێت، دەبێت ئەو کەسانەی ئەمجۆرە ڕەمانانە دەنووسن، شارەزایی زۆرباشیان لەبارەی ئەو مژووەوە هەبێت کە باسی لێوە دەکەن، لەمشدا نووسەری ئەم ڕەمانە زۆر سەرکەوتوو بووە، کاتێك ڕەمانکە دەخوێنیتەوە، هێندە بە جوانی وەسفی ئەو کاتە دەکات،

هەست دەکەیت کەسێک نووسیوێتی لەوسەردەمدا ژیاوە. ئەمش دووبارە خاڵکی بەهەزی تری بەم ڕمانە بەخشیوە.

دوا قسە

بەدنیایییەوە ئەم ڕمانە چ لە ڕووی ناوەڕۆک و چ لە ڕووی شێوازی نووسینەوە، جوانی و داهێنانێکی گەورەی پێوەدیارە، بەحوکمی ئەوەشی کە باسی کەسایەتییەکی مێژوویی دەکات، خوێنەر دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمانی زوو، کەمێک زانیاری لەبارەی سانی فەرمانڕەوایی هارونە ڕشید دەستدەکەوێت، جگە لەوەش ئەم ڕمانە مرۆڤ دەکاتە سەنتەر و چەنێتی ڕفتار و هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەوروبەر دەبێتە مایەی گرنگی پێدانی، لە پێش هەموویانە مەسەلەی"رق و ئرەیی پێبردن"دەبێتە کرۆکی سەرەکی ڕمانەکە و بە شێوەیەکی ئەدەبی جوان، دزێویی و ناشیرینی ئەم هەستەی مرۆڤ باس دەکات.
لە کۆتاییدا جگەی خۆیتی دەستخۆشی لە بۆ هۆزامان سەباح ئیسماعیل بکەین، بە وەرگێڕانی ئەم دەقە جوانە ئەدەبییە و هیوای لێشساخی و کاری جوانتری بە دەخوازین.

ئەردەڵان عەبدوڵا

سەرچاوە:
مەقبول ئەلعەلەوی. زریاب. وەرگێڕانی: سەباح ئیسماعیل. چاپی یەکەم. ناوەندی ڕۆشنبیری ڕەهەند. سلێمانی. 2020.

خوێندنەوەیەکی (مەسعود محمد) یانە بۆ ڕمانی مرۆڤی هەرزان.. باسی دووەم- گەران سەباح

وەک لە باسی یەکەم ئاماژەم پێی دا، ئەم زنجیرە باسە بۆ خوێندنەوەی دەقی ئەدەبییە بە دیدگە و فەلسەفەی خەمایی. باسی یەکەم خوێندنەوەیەکی (ڕبوار سیوەیلی)یانە بوو. بەستەرەکەی:

https://www.zamenpress.com/Details.aspx?jimare=43508
ئەم خوێندنەوەیە بەپێی کتێبی (مرۆڤ و دەورووبەر، بەشی یەکەم)ی (مەسعود محمد)ە. هیوادارم ڕۆخنەدزانی تر بێن بەشی دووەم و سێیەمیش تێکهەڵکێشن لەسەر ڕێمانی مرۆڤی هەرزان. مەرجیش نییە کار لەسەر مرۆڤی هەرزان بکەن، هەر ڕێمانێکی تر بۆ ئاسایی، گرنگ ئەوەیە دەست بەوە بکەین لەنەو پاش ئەم جۆرە خوێندنەوە خەماڵییانە بۆ دۆقی خەماڵی بکەین.
ڕێمانی مرۆڤی هەرزان ئاماژەیە بەوەی بۆ باشتربوون مرۆڤ دەبێ لە بازنە سنووردارەکان بێتە دەرەوە. مرۆڤ لە هەر بازنەیەک گیری خوارد، بەرەو دواوە دەچێت. جا ئەو بازنەیە هەرچی بێت. چونکە دواجار خودی بازنە واتە سنووردانان و نەچوونە دەرەوە. شووشە لە بازنەکە هاتە دەرەوە بەیە توانی باشتر لە زانایانی تر بیر بکاتەوە و بگاتە سەرداوەک بۆ کۆتاهێنان بە پێتای خۆکوشتن.
مەسعود محمد (٢٠١٤) لە بەشی یەکەمی (مرۆڤ و دەورووبەر)دا جێخت لەسەر بەسنوور و سنووردار دەکاتەوە. لە لاپەڕە ١٢ دەڵێ، "... جیهان و پرسیارەکانی بەسنوورن ... پەوانی ئەو نامەحدوودانە بە عەیارەی مەحدوود گەپکی سافیلکانەیە." زانایانی نەو فەزای مرۆڤی هەرزان بە پەورێکی سنووردار دەیانەوە ڕووبەڕووی خۆکوشتن بوەستنەوە، مەسعود گوتەنی، ئەوە گەپکی ساویلکەیە. لە فەلسەفەیەکی تەسکدا دەیانەوێت لە دنیایەکی بەرین بنڕێن. ئەمەش وەک مەسعود دەڵێ، "فەلسەفەی تەسک و دنیای بەرین دوو لایەنی یەکجار پێچەوانەی (موعادەلەی فیکری)ن." هەر زانایەک دیلی فەلسەفەیەکە بەیە دەش دەبێت لە هزر، بەڵام هەشی شووشە دیلی هیچ فەلسەفەیەک نییە، بەیە داهێنان دەکات.
بیرمەندانی نەو ڕێمانەکە و بیرمەندانی ئەم سەردەمەی ئێستە بوونەتە دیلی بیرمەندانی پێش خۆیان. دەبینین هزر لە یەک بازنەی سنووردارداە دەخولێتەوە. بەیە ناتوانین هیچ فەلسەفەیەک تێپەڕێنین. مەسعود دە ئەم قسەیە بە کەمێنیستەکان دەڵێ، "من هەرگیز پێت ناڵێم قەناعەت بە هیچ کەس و هیچ شتێک مەهێنە. من دەڵێم حورمەتی (قەناعەت)ت بگرە بەوەدا کە هەوڵەت ببیتە سەر ئەو چوونە و چوونییەی لەو فەلسەفەیەدا دەیدزیتەوە کە کردووتە بە نەرتکی قەناعەتت... من دەڵێم مەبە دەروێشی فەلسەفەی سەدەی بیستەم." (٢٠١٤، لا٦).
بەداخەوە، ئەمە بووینەتە دەروێشی بیرمەندانی ڕێژاوا. تا وا بین، نابین بە خاوەنی هزری خۆمان.
مرۆڤی هەرزان ئەوە دەردەخات مرۆڤ بووەتە کێڵەی ماددە. سامی و ئیمام و بەرنی و مێتال و ئام و هەموو ئەوانەشی خۆیان دەکوژن وەک

ماددەن. مرۆڤ لە نەو مرۆڤی هەرزاندا حاڵی باش نییە لەبەرئەوەی ناتوانێت لە بازنەی ماددی بێتە دەرەوە. مەسعود لە لاپەڕە شەشدا دەڵێت نابە بیروباوەڕی (ماددی) زاڵ بێت بەسەر مرۆڤدا.
هاتنە دەرەوە لە بازنەی ماددی و بازنەی فەلسەفەی تەسک ئیدیۆکی ئازادی دەوێت. شووشە ئەو ئیدیۆی هەیە بۆیە بەو تەمەنە گچکەی خەی پەشەوی زانست و فەلسەفە و ئایین و دەروونناسی دەکات. مەسعود دەڵێ، "مرۆڤی ئیدە ئازاد یەکجار زەحمەتتر و درەنگتر دابین دەبێ لە مرۆڤی گیرخواردوو بەدەست قودسییەتی نەزەریانەوە." (٢٠١٤، لا٦٠). تەواوی زاناکان هووبووی شووشە دەبنەوە، دژی بیرکەکەی دەوەستنەوە، هەوە دەدەن بیسەلمێنن هەڵەیە، بەڵام لەبەر ئیدەی ئازادی، شووشە بۆیان دابین نابێ.
نووسەر تەوزیفی میعراجی کردووە لە ڕەمانی مرۆڤی هەرزاندا. بە بانگخوازی و سەلماندنی چیرۆکی ئایینی نییە، بە بەردەوامبوونی وجوودی ئایینە بە تا هەتایە. نابێ خەمان بەوە فریو بدەین پەمان وابێت لە ئێستە یان ئایندە ئایین دوور دەکەوێتەوە لە مرۆڤ. خەڵک هەیە دەست هەڵدەگرێ لە ئایین، بەڵام ئایین وەک سەبەر لەگەڵمانە. هەموو کات. یەک لە ئیشکانی ئەدەب دروستکردنی پرسیار و گومانە. تەوزیفکردنی میعراج ئەو ئیشە دەکات. ئایا ئەوەی نووسەر نەکات دەچێتە دەزەخ؟ ئەوەی نووسەر دەکات دەچێتە بەهەشت؟ ڕەمانەکە دەیان پرسیاری لەم جۆرە دەوروژێنێت. ئیمام حەکیم سەرەکی دەستەی فەتوایە، کەچی لە گەشتی میعراج خراپ تە دەکەوێت. بۆ؟ شووشە پابەندە بە ئایین، ئایین و زانست تەکهەڵدەکێشێت بە چارەسەری پەتای خەکوشتن. بەڵام کام ئایین، کام مەزهەب، کام میتەدی ئایینی؟ لەسەر بەردەوامبوونی ئایین، مەسعود لە لاپەڕە ١٤دا دەڵێ، "... ئایین شتێک نییە لە جغزی سوودی کەمایەتی دەرچووبێت وەیا لەلایەن کەمەوە بەبایەخ و بەنرخ بووبێت ... ئایا ئەو فەلسەفە و بیرباوەڕە پشت لە ئاینانەی دەیانەوە دەوری دین لە کەمایەتی و مەژوو کەم بکەنەوە بە خەیان هەندەی ئایین بەردەوام دەبن؟ دەتوانن هەزاران ساڵ بژین وەک کە ئایین ژیاوە؟" ... قابلیەتی بەردەوامبوونی باوەڕی ئایینیش پتر لە باوەڕی ماددی و فەلسەفی، ئەویش بە خەی ئاستیکە دەبە سەرنجی بیرکەرەوە، ماددی بە یا هەرچی بە، بە دەزینەوەی سەرچاوەکانی ئەو بەردەوامبوونە ڕابکێشێت."
یەک لە ڕەمانووسەکان لە نامەیکدا پەمی گوت چەن لە ساڵی ٢١٠٠ باوی ئایین دەمێنێت. ئەو قسەی سەرەوەی مەسعود محمد وەڵامکە پە بە پەستی ئەم پرسیارە. مەسعود ئەوەش دەڵێت، "چەند سەیرە ملیەنەها خەڵق لە خەوە بە ئەرک و مەسرەفی خەیان خەریکی بەردەوامکردنی باوەڕێک بن کە بەڵای بیرکردنەوەی ماددی و عیلمانییەوە فەی بەسەر

ڕاستی و ماددە و سوودی خەڵقەوە نییە، کەچی فەلسەفە ماددییەکە کە خەی داناوە بە ئاڵای سوود و خێر و خۆشیی گەل ئاگڕ پلیس و عەسکەر نەپارێزن لەوانەیە بە زووبی لە بیران بچنەوە."
مانی مرۆڤی هەرزان بە ئاڕاستە (هۆش)ماندا دەبات. هەر تاکێک هۆشی خەی فڕامۆش کرد، قەدری هۆشی نەزانی، یان هۆشی بە ئارەزووەیلی نزم سەرقاڵ کرد، کەتاییەکەی خێر نابێت. ئەوانەی خەیان دەکوژن لە مانەکە خاوەن هۆشی هەرزانن، بەدووی ئارەزووی نزم کەوتوون. مەسعود لە لاپەڕە ٢٤دا دەڵێ نابە هۆش ببێتە کەیلەی هیچ شتێک بە ئایینیشەوە. تەنانەت (سروشت)یش بە هۆش بە دەسەاتە (مەسعود، لا٢٤). زانایانی نەو مرۆڤی هەرزان دەیانەوێت خەکوشتن بە سروشت چارە بکەن، بەاڵم ناتوانن و بیرەکەکەیان سەر ناگرێت. هەر لە هەمان لاپەڕەدا مەسعود دەڵێت، "ئەو شتانەی پەیدابوونیان بە هۆش بەستراوەتەوە بەر لە پەیدابوونی هۆش بوونی هەزەکیشیان نییە" چونکە هیچ شتێک "ئیدراک و ئیادەی" نییە هەست بە خەی بکات گەر هۆشی نابێت.
مانی مرۆڤی هەرزان پەمان دەڵێت مرۆڤ دەبە بگەڕێتەوە نەو خودی خەی. بچێتەوە بە ئەقڵ، بە هۆش، بە بیرکردنەوە. ئەو دەمەی مرۆڤ ویستی لەسەر بێت، ماددە دەتوانێت هۆشی داگیر بکات، ئاگڕ نا، هیچ شتێک ناتوانێت هۆشی مرۆڤ داگیر بکات. ئەوە مرۆڤ خەیاتی خەی تەسلیم دەکات و کۆە دەدات. مەسعود لە لاپەڕە ٢٥دا دەڵێت، "... پێک کەوتنی هۆش لە سەر هەبوونی (ماددە) بە خواهشتی ماددەکە نییە: ماددە ئاگای لە هۆش و لە خەیشی نییە تا بیەوە پێکی بخات، هەر لە بنەڕەتدا چ خواهشتی نییە، ئەوە هەزەکی خاوەن ئیادەیە لە دەرەوەی ماددە، ماددە بە گژ مرۆڤەوە دەنێت و سەری لە دۆشەوێنێت."

مرۆڤی نەو مانی مرۆڤی هەرزان بە دوای وەهم کەوتوون، بە دوای بەرژەوەندیی ماددی کەوتوون، بەیە ەڕ بە ەڕ بەرەو هەدەرەکی ترسناک دەچن. بە ئاگان لەوەی ئەو وەهم و بەرژەوەندییانە، جا هەر چی بێت، بەرەو نامانیان دەبات. کارەساتێ بە ئاگا بی لە مەترسیی ئەودیو بەرژەوەندییەکانت. سامی سەە لە گەشتی میعراج بی بەدەر دەکەوێت. کارەکتەرەکانی تریش. مەسعود لەم بارەیەوە لە لاپەڕە ٤٠دا دەڵێیت، "مرۆڤ بەرژەوەند لە چدا ببینێت ئەوە دەکات ئیتر ەنگ بەرژەوەندەکە ماددی بێت یان مەعنەوی بێت وەیا بەرژەوەندییەکی مەهمووم و درەزن بێت، تەنانەت لەوانەیە مرۆڤ شتێک بە بەرژەوەند بزانێت و بیکات کەچی گەورەترین هەەی کوشندەی هەموو ژیانی بێت..."
شووشە ئەم وەهمانە بەلاوە دەنێت، بەرژەوەندیی خەی گرە دەدات بە بەرژەوەندیی مانەوەی مرۆڤ. هەرچەندە نیوەەوح دەبێت، یاوەرەکانی

لەسەر دادەنێت، بەڵام کەس نادات لە سینەوی وەهم و ئازووە نزمەکان.
کەس هەیە لە خەشیدا خنکا بێت؟ بڕۆ. زریش. هەندی خەڵک لە خەشیدا دەخنکێن و سەرگەردان دەبن، هەندێ لە ناخەشیدا وایان لێ نایەت. لە دنیای ئەمانی مرۆڤی هەرزاندا، خەڵک لەوپەڕی خەشیدا دژین. خەکوشتن لە ناخەشیەوە سەرچاوەی نەگرتووە، بگرە لە بەڵەلاکردنی نەفسەوە، لە تامکردنی هەموو شتێکەوە، لە تاقیکردنەوەی هەموو شتێکەوە، لە وەبوونێ بە دوای ئازووەیلی نزم. مەسعود لە لاپەڕە ٦٠دا دەڵێت، "مرۆڤی ئەها لەوانەیە لە خەشیدا خنکابێت و داوای پتر بکات، بە پترکەش ازی نەبێت ئیتر با بداتەوە سەر بێباکی و ێیشبردانەوە و جلشەی و قوتەیی و گاتە بەدنیاکردن، …"

سەرچاوە
وارگەی mamosta.net ، مەرۆڤ و دەوروبەر (بەشی یەکەم و دووەم و سێیەم)، مەسعود محمد.
گەران سەباح (٢٠٢١). مرۆڤی هەرزان. نووسیار: کەپنهاگن.

ئایەتەکانی نائومێدیی..
قەسیدەی: ستیڤان شەمزینی

ئەو ڕۆژە قەترانیەی پەم نایە
ئەم جیهانە قەزەونەوە
بە دارلاستیکی سەرشتی
ئاوێنەی هەموو هیواکانم شکاند
ئیتر بەر غەزەبی خەشی و
نەفرەتی ئومەد کەوتم
فەدرامە چاڵە هەزار بە هەزارکانی نائومەدییەوە،
هەر ئەو ڕۆژە دەرکم کرد
ژیان چەندە تفت و تاڵە
مرۆ چەند بە ئابەووانە
هەنگوین ئەخاتە زاریەوە،

مردنیش چەند میهرەبان و
چەندیش لە قەند شیرینترە
چەن خوەنساردانە ژەهر و تاوا ئەکەین بە قوەگیا
هە خەکینە من ئەو پیاوەم
بە راکردن بەرەو پیری ژیان چووم
بەهام ژیان زەر بە ئابەوانە
بەزاریی دەربەی و لەم هەلهات
خە من پەش ئەوە
قەت بیرم لە کەتایی خەم و مەرگ نەکردبووەوە
کەچی بەئاگا بووم
لەوەی مەرگ هەردەم لە بیری منداید
چەند بەوەفا بووم
لە بەرانبەر مەرگ و چەندیش ئاشقی ژیان!!
ئەو پیاوە ئەرخەوانییەم
هیچ کات خەم بە بەشەک لە خەم نەزانیوە
بەهام ئەوە خەمەکانن
چەند پارچەیەکی دەتەنگن لە من
بەوەدا بمناسنەوە
لە نەوان من و گریاندا هیچ شتەک نییە
جگە لە فرمێسک
لەنەوان فرمێسک و گریاندا
هیچ کەسەک نییە جگە لە من
بەوەدا هەستم پە بکەن
لە تەقویمی منا
هیچ ئەواریەکی رووخەش بوونی نییە
چوونکە هەر ئەواریەک بیری رەژانی منایەم ئەخاتەوە
کە وامدەزانی خەر چاوشارکە ئەکات و
لە پشت چیای شارەکەمەوە خەی ئەشارەتەوە
بەوەدا بمناسنەوە
حەرفەکانی دەتەنگیم
گرەچنی وشەیەکن کە نائومەدییە
گوەکانی کاسەریشم
بەنی خەکوشتنیان گرتووە
بەوەدا بمناسنەوە
سەوداسەری سەفەرەکم بە دەرەوەی گەردوون
ئەگەر سەفەرەک هەبە بە ئەوە
بە شەمەندەفەری خەیاە دەیشتم

ئاخ، ئاسمانەکی تر
جگە لەم ئاسمانە تاریک و کۆنەی
سەر سەرمان بوونی نییە
ئەگەرنا پێش دوا نەفەسی جگەرەکەم،
دوو باڵی دیدالیەس ئاسام بۆ فڕین ئامادە ئەکرد
ئازیزم
تەش بۆە دەخەش مەبە شاعیرێک
زووخاوی چەند ساڵەی دڵی خۆیت بە هەڵدەژێت
خەراکە دەرگای لە دابخە با هاواری دڵی
تەنیا خۆی هەڵکوەزێنە
پۆیست ناکات تە دەت بشکێ
خە من ژیان دڵی تۆی شکاندم
وەک ئەو منداڵە چەتوونەی
بە قەچەقانی پەنجەرەی بەختەوەریی شکاند
بەوەدا بمناسنەوە
لە نەوان من و ئومێددا، شورای چین هەیە
لە نەوان من و خشبەختیا
دووریی نەوان هەردوو جەمسەری زەوی هەیە
لە نەوان من و پێکەنیندا
هەندەی گەیشتن بە پلەتە مودا هەیە
ڕۆژانەش هیوا دیواری خۆی
چین بە چین لەبەردەمما زیاتر هەڵدەچنێ
لە دەفتەرێکی کۆنی بیرەوەریی باپیرمدا نووسرابوو:
ڕۆژی لە دایکبوونت
هاوکاتە لەگەڵ ڕۆژی کوژانەوەی چرای ئومێد
هاوکاتە لەگەڵ داپۆشینی زەوی بە تاریکییەکی ترسناک و
هەوڕینی چرکانی گەشبینی
لە وەرزی بەهاری ساڵی ئومێددا
لە تەمارێکی کۆنی دەنگیدا
کە تازە گوڵم لەگرتووە
نەنکم ئێت
ئەم منداڵە شووم و لەوتی لە دایکبووە
ئاسمان نەگبەتی گرتوویەتی و
دارستان تووشی پەرکەم بووە
بارانیش ڕەنگی خۆی لە دەستداوە و
دەروونی دەریا فێنک ناکاتەوە
لە نامەیەکی دەرینی دایکمدا بە باوکم

کە ئەمە خوێندەوە، هاتووە:
منداڵێکمان کەفوکوڵی زۆری هەیە
بە زوو هەستانە سەرپێ،
هەروەک ئەو کارمامزە کۆییەی
بە هیچ بۆرەک راو ناکرێ،
بەڵام لەگەڵ ئەوشدا
لە روانینی چاوەکانیدا حوزنێک هەیە و
هیچ جادووگەرێک لە ماناکەی تێناگا
لە جووڵە و گریانی شوانیشدا
موزیکەکی خەمناگ هەیە
ئەو موزیکە تەنیا لە کۆتایی فیلمە تراجیدییەکاندا
گوێم لێ بووە
جادووگەرەکەش پێی وتم
هێندەی سۆزایی چاوەکانی
ڕۆژانی ڕەش، چارەنووسی ڕەش، چاوەڕوانی ئەکات
باوکم لە پشتی بەرگی کتێبێکی ئەستوور نووسیبووی:
منداڵێکمان لاسارە
کەڵە پشتی ژیانی سەرلەبەر ژانە و
نیگەرانی
مەمی ڕەگە پەچاوپەچەکانی یاخیبوونەکانتی و
کەلاوێکیش نیشتمان و
گەڵک لەناو دەریا دوا مانزگەی
ئەموو ئەستا بەو جۆرە بمناسن
پیاوەکم غەوارە و نامە بە ئومێد
هەمیشە مەقامی نیگەرانی
بەسەر تاڵیی ڕۆژە نەفرەتییەکانی خەمدا ئەچم
کە شۆیش دادە تا بانگی بەیانی
یەکەمین زەنگی کەنیسە
ئایەتەکانی نائومێدیی
بە ئازارەکانی ناوسەرم ئەخوێنمەوە

ڕۆژکی کزەی باکوری زەوی
2017

ژیـــان، نهـنییـکـــی گـورەی ناخمانـ.. شیعر: سهراب سپهری وەرگـــانی: پشکـ ناکام

" بـ یادی هـمیشـ زیندووی ئینسان پـروـر : عوسمان چـوار.."

_____

شـوـکی ئارام بوو،
چوومـ هـیوانـکـ تا لـ خـم بپرسم :
ژیان یانی چی..؟!
دایکم بـ سینییـک چاوـ
چـپکـ گوـی لـ زـردـخـنـ
پـشکـش کردم
خوشکـکـم بـ لـتـ نانـوـ
هات و لـتـنیشت حـوزـکـ دانیشت
باوکم دـفتـرـکی شیعری هـنا
پـی لـ یایـوـ
شیعری جوانی خـنـوـ
و
منی بردـ ئارامیی جوانی بـ گومانیی
بـ خـمم ووت :

ژیان ، نهـنییـکی گـورەی ناخمانـ
ژیان ، نـوانی لـدایک بوون و مـرگمانـ
ـووباری دونیا وـک خـی بـردـوامـ
ژیان ، خـشتنـ لـو دـریایـ
کاتی رـشتنمان بـ هـمان ـووتیی
ئـو کاتـی کـ هاتینـ ناوـوـ
دـستمان لـناو" لـپی دـست"ی ئـم ـووبارـ
بـ دوای چیـوـ بوو..؟!
هیچ .....

ژیان قورسایی تێوانینەکە، کە لە یادەوەرییەکانا ئەمێنێتەوە

شایەد ئەم حەسرەتە بیهودەیی لە دەتایە
بکوژی بەسەی گەرمی ئومێدت بێ
ژیان درک پێ کردنی هەمان ئێستایە
ژیان پەرشیی گەیشتن
بە هەمان" سبەی"یە کە نایە..

تۆ نێ لە "دونیا"یای ، نێ لە سبەی
گەنجینەی ئێستە . پێت لە حزوری تۆ
شایەد ئەو خەندەیەی ئەمێ دەتەنگی کردی
دوا فورسەتی لەگەڵ ئومێد بوونا بێ
ژیان یادکی سایرە کە لە سینەی خاکەوە
لە جێ ی خێی ئەمێنێ

ژیان ، سەوزترین ئایەتی ئەندێشەی گەڵایە
ژیان ، خەیاڵی دەریایانەی دەڕپکە
لە ئارامی ەووبار
ژیان ، چرۆ کردنی بەستانکە
لە باوەشی تەوی دانەوێڵەیا
ژیان ، باوەشی دەریایە لە ئەندێشەی ماسیا
لە کاتی جێ تەنگیا
ژیان ، لەکدانەوەی ەوونا کی خاکە
لە ئاوێنەی عەشقا
ژیان ، تەگەیشتنی لە حاڵینەبونکانێ
ژیان ، پەنجەرەیەکی کراوەیە بە ەووی دونیای بوون" وجود " ...

تا ئەم پەنجەرەیە کراوە بێ
جیهان بێ ئەمەیێ
ئاسمان ، نوور ، خودا ، عەشق
شادی بێ ئەمەیێ
فورسەتی بێ کراوەیی مانەوەی
ئەم پەنجەرەیە بەهێنەوە
ڕەگێ لە نوور نەگرین
ڕەگێ نەگرین لە ئارامیی پێ میهرەبانی شنەی شەماڵ
پەردە لەسەر تەختی دڵ لابەین
بەووی ئەم پەنجەرەیا
بۆپەرشەوە سەاو بکەین

ژیان ، عادەتی خزمەت کردنە لە پێزانینەوە
قورسایی خۆشبەختی من ، قورسایی قایل بوونمە

ژیان ، شایەد شیعرەکە بە کە باوکم خوێنیەوە
چای دایکم کە گەرمی کردینەوە
نانی خوشکم کە بە ماسیەکانی بەخشی
ژیان ، شایەد ئەو خەندەیە بە کە دەتەنگی کردم
ژیان ، لە نێوان دوو بە دەنگیا
نەرمەگەرانی ژێر لێوی پاک و بێگەردە
ژیان ، یادی لەدایک بوون و مەرگمانە
لەحزەی هاتن و ڕۆشتنمان ، لەحزەیی تەنیایی یە
من دەم ئێیەوە
قەدری ئەم بیرەوەریە بدەزمەوە

”،،،،،،،،،،،،،،،،،،،،،،،،“

31/3/2021

شیعر: سهراب سپهری
وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

ڕۆی قوتابخانەی سەرەتایی لە گۆشەکردنی ئەدەبی منداڵان.. ڕەزا شوان

منداڵان لە دوای ماڵ و خێزان، لە دوای باخچەی منداڵان و دادەکان. دەچنە قوتابخانەی سەرەتایی یا بنەڕەتی و دەبن بە قوتابیان. قوتابخانە جیهانێکی فراوانتر و کەمەگەیەکی گەورەتر لە ماڵ و لە باخچەی منداڵان. قوتابخانە وەک ماڵ و ژینگەی دووەمی منداڵان، وەک دامەزراوەیەکی فەرمی پەروەردەیی و فێرکرن و کەمەایەتی، ڕێکی زۆر گرنگی هەیە لە پەروەردەکردنی دروست و فەرکردنی پێویست و ئاراستەکردنی
ڕاستی قوتابیان. دەتوانین ئەو بڕوایە کە کاریگەری

قوتابخانە لە قوتابیان زۆر لە کاریگەری ماڵەوە گەورەترە. قوتابیان رۆژانە ماوەیەکی زۆری ژیانیان لە قوتابخانە بەسەردەبەن. فێری خوێندنەوە و نووسین و زانیاری و زانستی و ئادەبی دەبن.

قوتابخانە فاکتەرێکی گرنگ و کاریگەرە و ڕۆلێکی گرنگی هەیە لە بنیادنای کەس و کەسایەتی دروست و ئاسایی و ئامادەکردنیان بۆ داهاتوویەکی گەشتر و شیاوتر. چونکە جیهانی دەوروبەرمان پڕدەناسنەت و بۆ کەرەستە پڕویستییەکانی سەرکەوتن لە ژیانمان و گەیشتن بە هیواکانمان و بۆ داهاتوویەکی خوزراومان پڕدەبەخشێت.

نهێنی کارتێکردنی قوتابخانە، بە دوو لایەنی سەرەکی دەگەڕێتەوە. یەکەم پروگرامێکی هەمەڕەنگی پەروەردەیی تازە و دەوڵەمەند، کە خواست و ئارەزووەکانی منداڵانی تێدا بەرجەستەبووبن. دووەم مامۆستایان، کە دینامۆی فێرکردن و پەروەردەکردنن، بەڵکو بەبەپشت و گرنگترین کەرەکەن لە کەرەکەکانی پەروەردە و فێرکردنی منداڵان. گەیەنەری پەیامی پەروەردەیین. گەر مامۆستایان بە باشی رابهێنرێن و شارەزابن لە بواری پەروەردەی و فێرکردن و لە دەروونناسی منداڵان و لە شێوازە نوێکانی ڕێگاکانی وتنەوەی وانەکان و گرێدانیان بە ژیان و بە ژینگەی قوتابیانەوە. لەگەڵ لەبەرچاوگرتنی قۆناغەکانی تەمەنی منداڵی و تونای زمانی و وەرگرتنی هەر قۆناغێک. لەگەڵ جیاوازی تاکەدا لە نێوان قوتابیان. پێویستە مامۆستایان هەست بەم ئەرکە پیرۆز و بەرپرسیارێتیە هەستیار و چارەنووسازەی ئەستۆیان بکەن بۆ ئەوپەڕی دڵسۆزیەوە پێیامە پیرۆزەکەیان بۆ قوتابییەکانیان بگەیەنن. هەمیشەش ببن بە پشتێنگ و بە نموونەیەکی بەرز و باش لە ڕەفتار و هەڵسوکەوتکانیان. تا قوتابییەکانیان چاویان لێبکەن و لێیانەوە فێربن. پێویستە ڕێز لە قوتابییەکانیان بگرن و هەمیشە پاڵپشت و هاندەر و ڕێنماییکەریان بن.
قوتابیان لە قوتابخانەدا زیاتر بۆ کەمەیاتی دەبن، زیاتریش کراوە دەبن لە مایەنەی تەکەڵە بوون و دروستکردنی پەیوەندی هاوەڵەتی، لەگەڵ قوتابیانی تر و لەگەڵ مامۆستاکانیان و هاوکاری کردن و بۆ کەمەڵە ئەنجامدانی چالاکی هەمەجۆرەوە.
منداڵان لە قوتابخانەدا، خەیاڵ فراوانتر و بیرتیژتر و زیەن ڕوونتر دەبن. لە هەموو ڕوویەکەوە گەشەدەکەن و زیاتر شارەزای

ئەرکەکانیان و مافەکانیان دەبن. زیاتریش
پابەندی یاسا و ڕێساکانی قوتابخانە دەبن. زیاتریش حەز و
ئارەزوو و بەهرەی ئەدەبیان دەردەکەون. بە زەریش هەگری چیرۆک
و هەنراوە و سروود و گۆرانین.

قوتابخانەکان دەتوانن ئەم حەز و ئارەزووە سەرووشتییانەی
قوتابییەکانیان بقۆزنەوە و ڕێکی گرنگیان هەبێت لە
گەشەکردن و پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵانی کوردمان. لە میانەی
ئەو بابەتە ئەدەبی و زانیاری و ڕۆشنبیرییانەی، کە بەشکەن لە
بەرنامە و لە پڕۆگرامەکانی پێوەردەکرن و فێرکردن و خوێندنەوە
و فێربوون. کە بەشدارن لە بنیادنانی کەسایەتی دروست و هاوسەنگی
منداڵان. لە ڕەی ئەو بابەتە ئامانجدارانەوە ئاراستەیان بکەن.
تا بە دروستی و ئەرێنی ڕەفتار و هەڵسوکەوت بکەن و ڕێز لە
پرەنسیپ و لە بەها جوانەکانی کۆمەڵگاکەیان بگرن و ببن بە
تاکێکی سوودبەخش.
بەشێکی زۆر لە بابەتەکانی پڕۆگرامەکانی فێرکردن و
خوێندنەوە، بە تایبەتیش بابەتە هەمەجۆرەکانی پەرتووکی
"خوێندنەوەی کوردی" جۆرێکن لە جۆرەکانی ئەدەبی منداڵان
(چیرۆک، هەنراوە، پەخشان، شانۆ، ئەپۆرێت، دیالۆگ).
قوتابخانەکان دەتوانن بە زۆر شێواز و ڕێگاوە، گەشە بە
ژانرەکانی ئەدەبی منداڵانی کوردمان بکەن. ئەمانەی خوارەوە
بەشێکن لەو شێواز و ڕێگایانە:
١ـ هاندانی قوتابیان بە خوێندنەوەی بابەتی هەمەجۆری ئەدەبی
منداڵان. لەم ڕووەوە مامۆستایانی زمانی کوردی دەتوانن ڕێکی
کاریگەر ببینن. دەتوانن بەبێ تەماڵنی قوتابییەکانیان، ئەو
پەرتووکە کوردییانەی لە پەرتووکخانەکانی قوتابخانەکانیان دان.
بیانخوێنن بەردەستی قوتابییەکانیان بە خوێندنەوەیان.
دوایش داوا لە قوتابییە خوێندەکانی ئەو پەرتووکانە
بکەن، کە بە زاری و بە کورتی باسی بابەتەکانی ئەو
پەرتووکانە بکەن کە خوێندیانەوە. تا منداڵان هەگری
خوێندنەوە ببن و دڵقی پێوەبگرن و هەر لە منداڵییەوە،
خوێندنەوە ببێت بە کولتووریان و بە بەشێک لە ژیانیان.
پەرتووکیش ببێت بە هاوڕێی هەمیشەیان.
بە داخەوە کە لە زۆربەی قوتابخانەکانی کوردستان دا، ئەو
پەرتووکانەی کە هەیانە، لە ژوورەکانی مامۆستایان دا، لەناو
دوڵابەکدا لە ریزیان کردوون و تەزیان لێنیشتوون. هەر وەک
ئەوەی کە تەنیا بە جوانی دانرابن، نەک بە خواستن و بە

خوێندنەوەی قوتابیەکانیان. لە چەند قوتابخانەیەکی کوردستان دا، ئەمەم بۆ چاوی خەم بینی.
٢ـ هەگربوون و دڵگرتنی منداڵان بۆ خوێندنەوەی پەرتووک و گۆڤارەکانی منداڵان، حەز و ئارەزووی نووسینیان دەوروژێنیت. پەیوستە مامۆستاکان هانی قوتابیەکانیان بدەن بۆ دەرخستنی بەهرە و توانای نووسینیان لە پەخشان و چیرۆک و هەنراوە و وتار. بە زمانێکی سادە و ساکاری کوردی. دڵە جوانەکانیشیان لە بەاوکراوەکانی سەر دیواری قوتابخانەی، یا لە گۆڤاری قوتابخانەدا ــ گەر هەبێت ــ یا لە ئەزگەی رادیۆیی قوتابخانەدا ـ گەر هەبێت ـ بڵاویان بکەنەوە. یا لە کاتی ریزبوونی بەیانیان لە بەردەم هاوڕێکانیان دا، نووسینەکانیان بخوێننەوە. ئەمانەش دەبن بە هاندان و بە پشتگیری بۆ قوتابیە نووسەرەکانیان، بە زیاتریش دەرخستنی بەهرە و تواناکانیان.
٣ـ هەگربوونی منداڵان بۆ خوێندنەوە و کەینی گۆڤارەکان و پەرتووکە چاپکراوەکان بۆ منداڵان. دەبێت بە هاندانیش بۆ نووسەرانی ژانرە ئەدەبیەکانی، ئەدەبی منداڵان بۆ چاپکردن و بڵاوکردنەوەی بەرهەمە تازەکانیان و بڕوانامەکی زیاتریش بۆ نووسین. تا نووسینەکانیان شایەنی ئەوەبن کە بخرێنە پڕۆگرامەکانی خوێندنی قوتابخانەی سەرتایی و پەرتووکخانەکانیشیان بخرێنە پەرتووکخانەکانی قوتابخانەوە. هەر ئەمەش گۆشە و پشکەوتنکی زیاتر بە ئەدەبی منداڵان دەبەخشێت.
٤ـ پەیوستە بەرپرسانی چالاکی قوتابخانەکان ــ سەر بە پەروەردەی شار و قەزاکان. ساڵانە فیستیڤاڵێکی شایستەی کەبەک بۆ قوتابیە نووسەرەکانی بواری ژانرەکانی ئەدەبی منداڵان (هەنراو، چیرۆک، ئەپەرێت، پەخشان) سازبکەن. دیاری و خەڵات و میدالیای جوان و بڕوانامەی رێزلێنان پێشکەش بە هەموو قوتابیە بشداربووەکان بکرێن و دڵە جوانەکانیش، لەگەڵ وێنەیەکی قوتابیەکان، لە پەرتووکێکی قژنگدا چاپ بکرێن. ئەمەش دەبێت بە هاندان و وروژاندنی رۆحی کەبەک لە نێوان قوتابیانی قوتابخانەکان دا. بێشک لەم قوتابیە نووسەرانە، دەبن بە نووسەرانی داهاتوومان.
٥ـ بەگومان ئەپەرێت و شانۆی قوتابخانە، ڕۆڵ و گرنگیێکی زۆریان لە گۆشەکردن و پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵان و لە فەرکردن و پەروەردەکردن و ڕۆشنبیریی منداڵان و
لە گۆشەکردنی زمانی منداڵان هەیە، لە دەرخستنی ئازایی

ئەدەبی و کرانەوەیان دا هەیە. پێویستە بایەخێکی زیاتر بە ئەپەرەت و شانەی قوتابخانە بدرێت. ساڵانە ئاهەنگ و فیستیڤاڵی ئەپەرەت و شانە بە قوتابیانی قوتابخانە سەرتایییەکان ڕێکبخرێت، چ لەسەر ئاستی قوتابخانەکان دا یا لەسەر ئاستی پارێزگەی شار و شارۆچکەکان دا.
بەداخەوە لە زۆربەی قوتابخانەکانی کوردستان دا، ئەپەرەت و شانە فەرامۆش کراون.
پێموایە هەی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەم هۆیانە: نەبوونی مامۆستایانی پسپۆری دەرهێنانی ئەپەرەت و شانە. نەبوونی هۆڵ و سەکۆی شانۆیی و نواندن. کەمی دەقی ئەپەرەت و شانۆی نووسراوی تایبەت بە منداڵان.
٦ــ گرنگی دان بە پەرتووکخانەکانی قوتابخانەکان و دەوەندکردنیان بە پەرتووک و گۆڤارکانی منداڵان و بە سەرچاوەی پێویست. چونکە کتێبخانەکانی قوتابخانەکان گەر بە پەرتووک و بە گۆڤارکانی منداڵان دەوەند بکرێن، دەتوانن ڕۆکی گرنگیان لە ڕۆشنبیریکردنی قوتابییەکانیان هەبێت. پەرتووکخانەکانیش لە لایەن مامۆستایانی زمانی کوردی و گروپکی قوتابیانی هەگری خوێندنەوە بۆ بەڕێوەببرێن.
٧ــ پێویستە مامۆستایانی وتنەوەی زمانی کوردی، لە وانەی خوێندنەوەی بابەتکانی پەرتووکی"خوێندنەوەی کوردی" دا، بە دەنگکی بەرز و ڕوون و چێژەوە بابەتکان بخوێننەوە.. خۆشی و چێژکی ئەدەبی زیاتر بە قوتابییەکانیان دەبەخشن. داوا لە قوتابییەکانیشیان بکەن ئەوانیش وەک خۆیان بە دەنگی بەرز بابەتکان بخوێننەوە. لە دواییش دا، لە میانەی پرسیار و وەڵامەوە، تێدەگەن کە تا چ ڕادەیەک قوتابییەکانیان لەو بابەتانەی خوێندیانەوە تێگەیشتوون.
٨ــ بەشداریکردنی مانگانەی قوتابخانەکان لە کۆینی ئەو گۆڤارانەی مانگانە یا وەرزی بە منداڵانی کوردمان دەردەچن، لایەنی کەمەوە لە هەر ژمارەیەکیان دا (٣) ژمارەی لێبکەن. لە ئێستا دا، گۆڤاری (پێپوڵە) و (سڤێرە) و (گوڵزار) کە لە کوردستان دا دەردەکرێن. (٣) گۆڤاری رازاوە و ڕەنگین و دیزاینجوانی بابەت هەمەڕەنگن.
دەشتوانن قوتابییەکانیان هانبدەن بۆ کۆین و خوێندنەوەی ئەو گۆڤارانە و پەرتووکی چاپکراوی بابەت هەمەجۆرە بۆ منداڵان.
٩ــ مامۆستایانی زمانی کوردی ڕۆکی گرنگییان هەیە، لە گەشەکردن ئەدەبی منداڵان و لە هاندانی قوتابییەکانیان بۆ هەگربوون، بۆ خوێندنەوەی بابەتکانی ئەدەبی منداڵان بۆ نووسینی چیرۆک و

هەنراوە و پەخشان. بە تایبەتیش لە وانەی "داشتن" دا.
١٠ــ قوتابخانەکان دەتوانن چەندین شەواز و و رەگای تر بگرنەبەر، بۆ گەشەکردنی ئەدەبی منداڵان و رەشنبیریکردنی قوتابیان لە قوتابخانەکانیان دا.
١١ــ بەجگە لە خەزان و لە قوتابخانە، نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان، گرنگترین فاکتەرن لە داهێنان و گەشەکردن و پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵان. لە سایەی نووسەرانی ئەدەبی منداڵان دا، هەموو ژانرە ئەدەبییەکانی منداڵان گەشەدەکەن. وەک تیبینی دەکرێ بەشێکی زۆری نووسەرانی ئەدەبی منداڵان، مامۆستا بوون یا مامۆستان. بە هۆی تێکەڵبوونی راستەوخۆیان بە جیهانی پاک و بێتاوانی منداڵان، زیاتر لە ئارەزوو و نیاز و راز و خەون و هیواکانی منداڵان تێگەیشتوون. بوونە بە ئیلهام بۆ چیرۆک و بۆ هەنراوەکانیان. بەڵام ئەمە مەرج نییە. گەلێ کەسی نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵانی کوردمان هەیە، کە مامۆستا نەبوون و مامۆستا نین. جوانترین هەنراوە و چیرۆکیان بۆ منداڵانی کوردمان نووسیوون.

رەزا شوان
نەرویج: ١٨/ ٥/٢٠٢١

نقاشێك لەسەر ژوانی خەیاڵ.. دەی ھەژھەژات

من و تۆ و تەنیاییمان
بوونەتە دوا هەواری خەیاڵ
بوونەتە دوا قامەتی ژوانێك
بوونەتە دوا دەرزەی ئەم گەردوونە
من و تۆ هەمیشە لە ماڵەکەی خەیاڵ دوا ژوان دەگرین و
دوا ماڵئاوایی لە چوونەوە دەکەین
من سەر بە ئۆجی تەنیاییم
تۆ سەر بە ماڵە پە شەابییەکەی سەوی
سۆو خود خواردنەوەی منە لە سەر دەنگی ناسکی ژنبوون

خود خ‌یا‌‌کی بیمار‌
ژن، دارهـ‌نار‌کـ‌ لـ‌ با‌ای باران و
بـ‌جـ‌هـ‌شتـنی فرمـ‌سك
من شـ‌تـترین و
تـ‌ خ‌یا‌یـترین ‌‌گای ئاوریشمیت
تـ‌
واتا گ‌‌‌انـ‌و‌
من واتا نـ‌‌‌یشتن.
من و تـ‌ لـ‌و پـ‌کـ‌ دنـ‌شین ناومان ناو‌
یـ‌ك و یـ‌ك ناکاتـ‌ دوو
من و تـ‌ لـ‌و سـ‌ربازِ دـ‌چین
دـ‌ی بـ‌ ژوانـ‌ك لـ‌ سـ‌نگـ‌ری نـ‌دیتن لـ‌دـ‌دات
دـ‌ی تـ‌
ما‌‌کی ئـ‌بـ‌دیـ‌ و
سـ‌وی من بـ‌نی دـ‌ستی تـ‌ی گرتوو‌
دـ‌ستی تـ‌
نقاشـ‌کـ‌ بـ‌ کـ‌شانی تابلـ‌یـ‌ك لـ‌ خ‌یا‌ی من
تـ‌، ئـ‌بـ‌دیترین جـ‌نگاوـ‌ری بـ‌ کوشتنی مـ‌راق
بـ‌دیار خالقیـ‌و‌
سـ‌مات بـ‌ دـ‌کـ‌م
بـ‌دیار خـ‌مـ‌و‌ گـ‌رانیت بـ‌ دـ‌‌‌م خ‌یا‌.

دـ‌ی‌‌‌ژهـ‌‌‌ات

ما‌‌ـك نـ‌مـا بـ‌ حـ‌کـا یـ‌ت..
سیروان ناشاد

کـ‌ تـ‌ بـ‌‌‌ی
چـ‌ن بتوانم ..
شـ‌‌ لـ‌گ‌‌ ئـ‌م تاعونـ‌دا بکـ‌م
کـ‌وـ‌ك لـ‌شکرـ‌کی سـ‌رخـ‌ش
دـ‌ورـ‌ی شاریان لـ‌ تـ‌نیوم ….

کە تۆ بێی ...
چۆن بتوانم ..
بەرگەی جێبێی کەبەی گورگەکان بگرم ؟!
کە لە بەسەی پەلامارکدان
کە تۆ بێی .....
چۆن لەگەڵ مەرگ و ژیندا هەڵکەم
لەگەڵ بوون و نەبوون
سایەو هەتاو
لەتولەرگای فەنا بووندا چۆن ڕە بکەم کە مردن هەمیشە میوانی سەر سفرەکان بە
کەی دەست بە باڵی ژینەوە بگرم
تە لە یەکەمین زەرانبازیدا
دەستی سەربازەکی غەوارەت گرت و
منت بەخشیە چاوەوانی
لە یەکەم فەیندا
ڕەدووی پەلە باڵندەیەکی کەچەری کەوتی و
منت حەواڵەی غرووبی سارایەکی بوڵبڵ کرد
ئیتر چۆن بەرگەی بریقەی شمشێرەکان بگرم
چۆن لە گەڵەپانی شەڕدا سەدجار نەگلەم ... !
چیتر من بە ویقاری سپی قژمەوە
ناتوانم نازەك بدەمە باخچە
ئیتر لە دیوەخانەکاندا بەدەم سەربوردەی حەکایەتەکانەوە
خەوەك نامباتەوە ....
تە لە یەکەمین نوشوستدا ...
منت دایە دەست گلانەکی ئەبەدی ...
هاوڕێ.....
ئیتر چۆن لەشی هەنجنم بەرگەی ئەو هەموو خاچانە بگرێ
کەلە دەما دادەکوترێن
چۆن بە شەڕی ئەو هەموو جەنگاوەرانە ئامادە بم
کە تۆ بەرەو مەجهول دەبەن ...؟
وای ... ڕۆژەکان چ حەشرەکمان پە دەکەن
تەمەن ... لە ئارەقی نەو چەوانی دەستگرەکی (شەخەللە) دەچێ
لە تکانیا کەسەك خەمەکی لێناخوات ..
مەدەد ...
ئەوینی من لە گەڵا بیێ پەنجە تەزیوەکان دەچێ
بە دەم ڕەحمەتی تەفانەوە هەدەلەرزێ ..
عیشقی من لە هەناری وشکەڵاتووەکان دەچێ

لە حەسارتی نامەکدا هەدەرە ..
وەلە ...
دار سەوك بە دنیایی سەرکی لە نەدا
باخچەیك نەهاتە دیدنی
تەنیام ... تەنیام ... هاوە ...
ئەمستاش هەموو رۆژە
چاوك دگرمە ئو پیندەزی
تەقە تەقە پەاوكانی تی دەدوری و
بزمار بزمار رحی منی دادكوتا ...
هەموو رۆژە نیگایەك دبەخشمە ئو مكوایی
بە هاوی گرمی كراسكانتی هسان دكرد و
خمكانی منی گرم دكردوە ..
هاوە ...
تماشاكە " پیرقرات " وك بتكی چقیو
لە چاوەوانیدا خشت بە خشتی دادروخت
" منارە " بۆزنی چمی بە دیدارت
دوكاندارە بە ویقارەكان سراخی سپەدی بوونت دكن
هاورە ...
گنجە لاسارەكانی سر شستكان
چاوی چاوەوانیان داهات ..
ژووركانی راموسان برامی شوشی خایی تیان لەدۆزە
هاوە ...
مەكانكانی حوشش لگوەكان تراون
ئیتر گەانوەت بسودە بە نو
حوشكانی ئیشق
چون بە رحمتی لزمی دابەانت داماوە .. هاورە
چیتر هاتنوەت بە نو باخچەكان سەلوایك نادات بە رووحكی بریندار ..
ئیتر بە دیار نوزی نوساوی شالوورەكی پیرەوە
چاوەە مە بە
تازە پكردنی مەمك لە وحشتی غوربەتدا
تروسكەیك نابەخشتە نەەو هناسكانم
هاورە ...
مگر تنها زامك لخو هەسنی و
مگر تنها ئاهك بدارکی
مگەەوە ...
ئم چند دنكە گلاسی عومریش موررنە

ئەم چەند تاقە ڕەشەش سپی مەکە
گەڵانەوەت بۆ نەو باخچە بکەکە
هاتنەوەت بۆ ماڵ داد نادات
نەباخچە سایەیکی ماوە بۆ ئاڵامی و
نە ماڵێك ماوە بۆ حەِکایەت ....

سیروان ناشاد

گۆنج .. سلیم عوسمان

ـ: لەگەڵم وەرە بابچین، ئارەزووی خواردنەوەی قاوەیەکی بۆ شکر دەکەم تاکو تاڵبێ وەك ژیانم.
ـ: نا تۆ بڕۆ هاورێ من دەبێ بۆ قور بەسەریم رابگەم، وەك تۆ پەرەشی ساتەکی ئارامیم بەڵام:ـــ بەڵامی چی خۆ منیش بۆ جۆ گەرین ناچم.، دەمەوێ بە ساتە دوا نامەی خۆشویستەکەم لێ بیر کەم کە بۆی نووسیوم ئەمە هەر ئاوا دەبین؟!
دەم لای دایکمە پێی گوتم خەت بگرە بەڵام سەیرم کرد بۆ هەموو چەکنی و کەنیەوە ئەوانەم باشترن لەوانی تر.
پەرەشی باوکمم دوای گەرانەوەی لە کرێکاری بۆ هیلاکی دەتەوە ماڵەکی ساردو سر.
ئایییەی هاورێ تۆ سەیری ئەو ڕۆژگارە، بۆ تەمەنەوە خەم و حەسرەت وەها خەفەی کردووین سەمای حەزو خولیاو ڕەی بڕۆ گەیشتن بە ئاواتەکانمان هەر نازانین!
هیچ حەوسەڵەی ئەو ژیانەم نەماوە هاورێ گەڵەك جار خیاڵەکان لارەم دەکەن.
-:
ئەوە گفت و گۆی هەزاران گەنجی وەك خەم ئاسای وەاتەکەمە کە بۆ دەردە دە دەست پێدەکات!!
دەزانم وردو درشتی کەمەگا کەسەر بارە، هەر کەس بۆ دەردەکەوە ئازار دەچێژە.
بۆداخەوە نیشتیمانەکەم بەش مەینەتەو لە هەموو لایەکەوە دەردو بەڵاو نەهامەتی دەمیان ناوەتە هەناوی نازانی خەت لەچی هەڵاوێری؟!
بەڵام من لە ژیانی خەمەوە باسی هاوتەمەنەکانم دەکەم، کە لەو

تەمەنێ دبێ لەبراو بیت لێ هەموو پێداویستیەکانت، بێ ئەوەی خواستەکانت پێل بهاوێژن بەرەو ئامانجەکان و وەدی هێنانی خەونەکانت، لێ رووی ماددی و مەعنەوی هەزمەك هەبێت بتبزوێنێ و دەستکی لێزان رێنوونیت بکات، ئەزموونداریك بەر چاوت رۆشن بکات وفێری وانەکانی ژیانت بکات.
وورەو هێز بخاتە جومگەکانی باوەر بەخێ بوون و گوێ نەدان بە پێشهاتەکان.، فێرت بکات شکستەکانت ببن بە وانە و سەرکەوتنەکان بە گەورەیی.
دکرێ هیچ یەکێ لەمانەت نەبێت و خەرسکانێ دروست ببی، چونکێ بەهرەمەندی زکماك و بێ ماوێ نییە، بەڵکو بەرهەمی هەوڵ و کۆششو کێنەدان لێ شکستەکانێ، زادەی خەیالی ئومێد بەخشو شەو نخونی و خە بەخشین لێ پێناو بێ راستی کردنیان.
دیسان دەم بێ داخەوێ بێ ئەمێ مەنان ئەگەرچی لێوانەی باسم کردن نین، بەڵکو بێ پێچەوانەوێ دەیان بەر بەست و دەستی زبر هەن بێ رێگرتن لێ سەرکەوتن و گوشینی دڵی تەری گەنجانەمان، بێ شکاندنی پەیژەی بەرەو دوندی هیواو خامشکردنی چرای ئارەزووکان، بێ ئاەزکردنی خەیاەکان و لێ گەرنانی خەونەکان، بێ پەوەند کردنی دەست و پێ و بەبەش کردنت لێ ماف، بێ هارینی کەڵەڵەی سەرو هەگەرانەوەی بیری گەشت بێ تاریکی، بێ داماێینی ئازادی و بێ کێڵە کردن، بێ کپ کردنەوەی هاواری ناخ و لێ خاچدانی هەست، بێ شوشتنەوەی دەماغ و لێستاندنەوەی خودی خەت، بێ سوك کردنی ژیان و قەز بوونێوە لێ بەشەریەت، ئیتر بێێ خەرسکیش واتا خێ کوشتن.
بێ جەرێ نائومێدت دکەن لێ ژیان ئەهریمەن رێنوونیت دکا بێ دەیان کاری نەشیاو، نیشتیمانت لێ دکەن بێ زردایك، خاك و خەی دکەن بێ تاعون، هەتا بێ سەلامەتی گیانت هەرچی زووێ سەر هەگری و دوور لێ زێد و سەزی دایك غوربەت بێ ماڵی ئارامی و ژیانی تەنیایی و بەر دەستی بێ شیاو بزانی.
ئیتر منکی سەت و بێ ئەرك ئاوا وەرانبم، دبێ باوککی وك باوکم کێ رۆشێ خەزانکی بێ ملەوێێ خێ چەن دەستی نابەت بینێ قاقای؟!!
دایککی خاوەن چەند هەتیوو بێ سەردار و بێ دەست گیرێیی دبێ چ هەناسێ ساردك بێ؟
ئەو هەموو هەزارێ منااێی لێ بەنازی دەیان شەو بێ فرمێسکەوێ دەخەون، دبێ بێ چ ئومێدکەوێ گەورێبن؟!!

سلیم عوسمان

کوردستان وەاتی گورگەکانە.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

من نیم بڵێم کوردستان وەاتی گورگەکانە، ئەوە ئەو زنجیرە پڕۆپاگەندە لەسەرکەشیەی (میهران شیری) یەکە ناوی (گورگەکان) دەیەوێت کوردستان پێ لەدەیان گروپی مافیا، تۆزیە لەملانێ و شەڕو کوشتارو پێکدادان لەنێوان خەیاندا، لەپشتاو گەیشتن بەگەنجینەیەك کەڵە ژێر خاکی ئەو نیشتیمانەدا شاردراوەتەوە، دوو گروپی مافیایی سەرەکی کە هەریەکەو نیوەی نەخشەی جوگرافیای شوێنی گەنجینەکەیان لایە، ململانێ دەکەن لەسەر بە دەست هێنانی گەنجینەکەو هەموو هێزو دەسەڵاتەکانی خەیان بەرجەستە دەکەن، بە باکانێ بەسەدان کەس لەدەستو پێوەندو بەکرێ گیراوەکانی خەیان بەکوشت دەدەن، بە گەیشتن بەو مەرامە.

ئەو گەنجینەیە بۆتە هەما بە سەرو سامانی وەاتەك کە هەمووان چەشنی گورگ بەخوێن هەوەی بە دەست هێنانی بە دەدەن، بەمەبەستی دەست بەسەر داگرتنی کە لەشوێنکی نادیار شاردراوەتەوەو نەخشەکەی لای ئەو مافیایانە پارێزراوە، دواتر کە گەنجینەکە دەدەزرێتەوە ، هەوەی ئەوەی بە دەدرێت ئاودیوی تورکیا بکرێت..

ئەم هەڵەی سەرەکی سیناریۆی دراماکەیەو لەپڕاوێزی دا کەمەڵەو وێنەو دیمەنی کوردستان بەرجەستە دەکات، لە ململانێی نێوان باندو چێتەو فرشتنی چەك و هەڵکوتانە سەر بانك، ئەو دیمەنانەن کە لەگورگەکاندا بە زەقی دیارە ، کەچی دەرهێنەر(میهران بەشیری) دەیەوێت دراماکە باس لەبەرقەرار بوونی یاسا دەکات لەکوردستاندا!

ئە خۆ ئەگەر ئەم دیاردانەی ئەو نیشانمانی دەدات بەرقەرار بوونی یاسا بێت، دەبێت پرسیار کردنی یاساو ناسەقامگیریەکەی چۆن بێت؟

جاران کەشێ بنەماتی لە بەردەم درامای کوردی و بەرهەم هێنانی پرسی دارایی بوو کە جەوهەکەی لە دەست حکومەت بوو، بەڵام دەرهێنەرکان ئازاد بوون لەهەڵبژاردنی هەر بابەتەك کە ئەوان بە خزمەتی درامای کوردی بگرنگی بزانن، کەچی ئێستا دابین کردنی بودجە کەشێ نیەو بەرهەم هێنەرکان کەپرسی بازرگانی دەخێنە سەرووی هەموو شتەکەوە ، ئەوانن ئاراستەی بەرهەمەکان دیاری دەکەن و کار بە ئەوە دەکەن چۆن بتوانن وەك دراما تورکیەکان لەرووی فۆرم و

روخسار و وێنەو گەنجەکان راکێشن و شاشەکان بەدیمەنی بریقەدارو موزەیەف و پڕ لە فەخفەخە بازێننەوە، کەمپانیاکان هان بدەن کە بە بەاوکردنەوەی کالاکانیان روو لەو کەناڵە سپۆنسەرانەی دراماکە بکەن.
بۆیە ئامانجی سەرەکی لەبەرهەم هێنانی دراما کوردییەکانی ئەمڕۆ بگشتی پرسە بازرگانییەکانن، ئیدی ئەو ئامانجی بازرگانیە زۆر جیایە لەو ئامانجەی جاران کە دراما دژەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کولتووریی و نەتەوەیی بوو، بەڵام دەسەڵاتی دارایی و مەعنەوی وەک ئێستا فەراهەم نەبوو، کەچی وەڵای ئامرازە تەقلیدییەکان لەکاملەراو ئامڕۆ هونەرییەکان و بێ دارایی، لە دراما رووکەش پڕ لە زۆغرەفکانی ئێستاکە مەقبول تر بوو لای بینەر..
هەکاری بنەڕەتی ئەو مەقبولیەش لەوە دابوو کە وا بەستێکی تەکمەی رەحی و هونەریی لەنەوان بینەرو دراماداهەبوو، دراما ببووە بەشێك لە ژیانی بینەرو گوزارشتی لە خەم و ئاواتەکانی دەکرد.
ئەم نموونەیەم بە نیشاندانی پێوەندی نەوان بینەرو دراما بۆیە هێنایەوە، چونکە دیارە ئەو پێوەندییە باوی نەماوەو بینەری کورد خەریکە متمانەی بە دراماى کوردی نەمێنێ، دوای ئەوەش چەند نموونەیەکی تازەی بینی، ئیدی گەیشتە ئەو بڕوایە هەشتا زۆری ماوە دراماى کوردی بکەوێتە سەر پێ و بەو شێوەیە دەرکەوێ کە ئەو ئاواتی بە دەخوازێ.
ئەوەتا لە(گورگەکان) دا چەند کەمپانیایەکی وەکو (سامپڕداکشن ، ئیدیکە گروپ) و کەناڵی کورد ماکس بە یەکەوە بەشداریان کردووە لەبەرهەمهێنانی زنجیرە دراماى گورگەکان، هەموو کارەستە سەربازییەکانی وەك چەك و تەقەمەنی و ئۆتۆمبیلی پۆلیس و ئامڕاکانی تریان بە دابین کراوە، جگە لە کاستێکی هونەری پڕۆفیشنال لە وێنەگرو موزیك و رووناکی و ئیکسسواراتی هەمە جۆری هونەریی، بەڵام ئایا وەڵای دابین بوونی هەموو پێداویستیە ماددی و هونەرییەکان ، ئایا دراماکە توانی ئەو سەرکەوتنە بە دەست بێنێ کە بینەر چاوەڕوانی دەکرد؟
ئەمە پرسیارێکەو بینەر خۆی وەڵامی دەداتەوەو رەنگە ئەوانیش لە گەیشتن بە وەڵامێکی دروست هاوکوف نەبن ، هەندێکیان پێیان وابێ، زنجیرەکە لەرووی فەرم و تەکنیك و ستایلی سینەماییەوە فەرمێکی تازەی پێشکەش بەدراماى کوردی کردووە، لەرووی ئەکشن و هەسوو کەوت کردن لەگەڵ دیمەنەکانی شەڕو بەکارهێنانی تەقەمەنی و فێڵی سینەمایی، ئەم هەنگاوە دەست پێشخرییەکە بە دەرچوونی دراماى کوردی لە قالبە تەقلیدیەکەی خۆی ، چونکە دراماى کوردی تا ئێستا ئەزموونێکی ئەوتۆی نەبووە لەرووی دراماى ئەکشن و ئەو ستایلە

نوێیانەی لەگورگەکاندا بینرا.
بەڵام بەشکیش هەن دراماکە بە دراماێکی کوردی نازانن و پێیان وایە گورگەکانیش بە دەردی دراما تەقلیدیەکانی پێشووتر دەچێت و هیچ شونێن لە پێگەی درامای کوردی ناکاتەوە ، دیسان سەر لە نوێ ڕەنج بە خەسار بووین و نەمانتوانێ گرێ کوێرەی درامای کوردی بکەینەوە و لەو حاڵەتە چەق بەستووەی هەیەتی ڕزگاری بکەین .
لە بەر ئەوەی ئەو جۆرە دراماینانە کە ئامانجی بازرگانی دەخەنە سەرووی هەموو ئامانجێکی دیکەی نەتەوەیی و نیشتیمانی و کۆمەاێتی نایانەوێت بابەتێك بوروژێنن کە هیچ مەرکەکی نەتەوەیی پێوە بێت ، یا کێشەیەکی گشتی ئەو میللەتە بوروژێنن و چارەسەری بە دابنێن، یاخود لە نێو ئەو کولتوورە دەوەندەی کورد، بابەتێکیان بژاردە دەکرد کە کورد شانازی پێوە بکات و ئەو کولتوورە جوانەی خەی نیشانی گەلانی دنیا بدات و ببێتە پێناسەیەك بە مێژووی پە لە سەروەری خەی ، نەك ئافرێتی مافیای دەمانچە لە چەك هەڵکوتێتە سەر بانك و دیمەنەکانی پە کات لە مافیاو قومارخانەو مەیخانە.
بەیە هەموو ئەو هونەرە پێشکەوتووەو ئامرازە تەکنیکی و مەدەرنانە ئەگەر بە خزمەتی بابەتێکی کوردی بەرجەستە نەکرێت، ئەوە گەانەوە بە ستایلە تەقلیدیەکانی سەردەمی ڕەشو سپی بە باشتر دەزانرێت بە بینەر، چونکە بینەر پێی وایە ئەوەی لە گورگەکاندا بینی، ڕەژانە بەدەرزەن لە دراما دەبلاژ کراوەکانەدا دەیبینی، لەوانەی پەیوەندییان بە هونەری کوردی و کۆمەڵگای کوردییەوە نیە .
کەواتە بە بە تایبەتی کوردییەوە بێت و ئەو پارە زۆبەڵاحەی لە کوردستانەوە بە تەرخان بکرێت ؟
لەوەش گەڵە کە ئەو جۆرە دراماینانە لە ناوەڕۆکدا لە دەروەی بازنەی کۆمەڵگای کوردن ، ئەی ئەو ئاسوارە ناشیرینە نالەژیکی و نا واقیعیانەی بەزەر بەسەر کۆمەڵگای کوردی دەسەپێنن و بە چەندین شێواز دیانەوێت ناشیرینی کەن و لەو تایبەت مەندیەی خەی بیخەنە دەروە؟
ئایا ناشیرین نیشاندانی کۆمەڵگایەك و لەکەدار کردنی داب و نەریت و کولتووری ، بە هەر فەرم و شێوازێك بێت بێت لای بینەری کورد مەقبوڵە؟
لە گورگەکاندا بەپاساوی بەرقەرار بوونی یاساو نیشاندانی فیکەی چەند ئەتەمبیلێکی فریاکەوتن و دوو پۆلیس، لە ژێر وێنەی سەرەك، کوردستان کراوە بەڵانەی مافیاو باندو دزو جەردەی ئەو دنیایە، هەقیقەتەی ئەو هەڵوەرجە ئارام و سەقامگیریەی کوردستانیان بەشەویەکی قەزەوەن شەواندووە، وەك ئەوەی کوردستان تیکساسەك بێت، یان وەاتێکی بە یاسا.

بۆیە بینەر مافی خۆیەتی بپرسێ ئایا راستە وەک ئەمە وەک گورگەکانەو ئاوەی گورگەکان دەیکەن بەڕاستی واقیعی ئەمەی کوردستانە؟ واقعەك کە بە پارەو هاوکاری لەجیستی کوردستان، کوردستانی پێ ناشیرین دەکرێت ؟
پرسیاری تر ئاوەیە ئایا شێواندنی واقیعی کوردستان و شوبهاندنی بەواقعەکی ناشیرینی دڕاوە، بە مەبەستێ یان بەهەی ون بوونی ئینتیمای نەتەوەیی و نیشتیمانیە؟
ئایا پێتان وایە دراما ئەو چەکە کاریگەرە ناڕاستەوخۆیە کە بە مەبەستێ دەچێتە ناو خەزانەکانتان کاریگەری نابێت لەسەر هزرو سلوك و پەروەردەو ڕەوشتی کەمایەتیتان ئاوا دڕگاتان بە واڵا کردووە بە ئارەزووی خۆی مناڵەکانتان فێری توندو تیژی و وەتەکێتان ناشیرین بکات ؟
ئایا ئەو چەند بەرهەمە شکست خواردووانەی رابوواردوو نەبوونە مایەی هەوەستە پێکردنی بەرهەم هێنەرەکانی دراما لەکوردستاندا کە بگەنە ئەو بڕوایە، کەشەی دراماى کوردی ئەمەکە لەناوەڕکە نك تەنیا هەر فەرم ؟
ئەگەر ئامانج سەرهەڵدانەوە بە مەدەرن کردنی دراماى کوردییە، دەبە لەوە بگەن کەبەدی هێنانی ئەو ئامانجە هەر تەنها بەفەرم نابێت وەك پڕپاگەندەی بە دەکرێت، ئەگەر لەدەستپێکدا بە ناوەڕك و مەرکەکی نەتەوەیی و نیشتیمانی دەست پێ نەکەیت و نەخشەیەکت لەبەردەست دا نەبێت بە ئامانجەکانت .
خە ئەگەر دراما پێناسەو مەرکەکی نەتەوەیی و کەمایەتی هێنەگرێت و ئامانجەکانی ون کردبێت، ئەوە هەموو پێکهاتەکانی تری بشەوەیەکی هەمەمی لەگەڵ خەیدا دەوخێنە، ئەو کات هیچ لەتوخمەکانی دیکەی دراما، چەند ئەوەندەی ئەکتیف و پڕ لە ستاتیکا بن لەناو تەم و مژی بازنە داخراوەکەدا ون دەبن و بەهایەکیان نامێنە ، لەوانەش ئەکتەرەکان، هەر بە نموونەش ئەو ئەکتەرە خاوەن ئەزموون و بە توانایانەی لەگورگەکاندا بەشدارن، زەربیان هەموو توانستەکانی خەیان بە بەرجەستە کردنی کاراکتەرەکانی خەیان بەرجەستە کردووە و توانای باشیان نیشان داوە، بەڵام لەگەڵ ون بوونی ناسنامەی ڕەسەنی دراماکە و ئامانجەکانی ، تواناو لێهاتوویی ئەوانیش ون دەبێت .
ئەگەر دەرهێنەرەکی وەك (میهران شیری) ئەو تواناو ئەزموونەی خەی بە بەرهەمهێنانی درامایەك تەرخان بکردایە کە خزمەتی کولتوورو باری سیاسی و کەمایەتی گەلەکەی کردایە، ئەو دڕفەتە زێڕینە بەو کوالیتە پێشکەوتووە و ستایلە سینەماییە پێشکەوتووانەوە لەدەست نەدەچوو، ئێستا دراماى کوردی دەکەوتە قەناغێکی تر .

هەمیشە دراماکانی ئەم هەڵەی دراماکانی پێش خۆیان دووبارە دەکەنەوە و ناتوانن سوود لەهەڵەکانیان وەربگرن، هەرگیز بایەخ بە تەکنیک و دۆق نادەن و ئەو ڕەگەزە بنەڕەتیە کە تەواوی توخمەکانی دیکەی دراماى لەسەر بونیات نراوە فەرامۆش دەکرێت و هیچ بایەخێکی بە داناندرێت.
دەرهێنەرێك دێت دێوە بە سیناریۆیەکی ڕووکەش کۆخەی بەسەرپێیی دینووسێ ، یا لەکاتی وێنە گرتندا سکێچی بە دەکەشێ ، ئەو بەشایینە گۆرەپانە پێ کاتەوە، کە لەپڕاوێزی دا بەهایەك بە زمانی دراماکەو دیالۆگ نامێنێ و هەر ئەکتەرەو بەزمانێك قسە دەکا وەك ناسر حەسەن بە(ئەپراسیۆن بێت ئەپریسۆن) دووچاری دیان هەڵەی زمانەوانی دەبێت، کە وەك مەرکەکی ناشیرین بەسەر ڕوخساری دراماکەوە دەمێنێ ..
ئەم بەکەم تەماشا کردنەی زمان و دیالۆگ لای دەرهێنەرێك ئاسایینە کە پێش بیرکردنەوە لە بایەخ دان بە زمانی دراماکەی، ئەو شوێنکی بە بایەخدان بە کولتووری نەتەوەیکی بەپڕاوێز خستووەو کولتووری وەاتێکت بە نمایش دەکات کە لە تیکساس دەچێت، ئیدی چ گلێیێکت لەسەقەت بوونی زمان هەیە.

مەرجەکانی کارکردن لە شانۆی ئیمپڕۆ.. ئامادەکردن و وەرگێرانی: زاهیر عەبدوڵڵا

کە ئەکتەر بیت لە نمایشکی ئیمپڕۆدا

- ڕووبکەرە بینەر
- دەنگ بەرزبکەرەوە
- فۆکەس بخەرە سەر شوێنکی شانۆکە
- خۆڕا ڕاڵەکێت بگۆڕە
- گورج گۆبە لە هاتنت بەسەر شانۆکە
- تەمپۆ ڕابگرە
- بەپەرۆش بە بە بەدواکەوتنی ڕووداوەکان

- دەست و قاچ و جەستەت بەکاربهێنە لە کاتی نواندندا
- لە دوای نمایشکردنی دیمەنەکە بگەڕەوە ببڕەوە بۆخۆت.

تە دەبیت بە هەڵکۆڕ و چاودێری بینەران- ئامۆژگاری.

مانای چاودێرو و هەڵکۆڕی بینەران(مودراسیون- عریف حفل) چیە؟

- چاودێری بکە بە بابەت و ناوەڕۆکی نمایشکەی ئەوارەت کە بەردەوام دەبێت.
- وێنەیەکی گشتیت هەبێت لەسەر، کات، شوێن و خەڵک و بابەت.
- مامەڵە لەگەڵ هەودای چاوەروان نەکراو دەکەیت.
- لە پیشکێکەیدا هەوڵ بدە سەرتا هاوکاری بینەر بکە کەشکی دەخشی و پێکەنیناویان بەبخولقێنیت.
- تەواو ئاگاداری کات بە.
- گروپەکەت/ ئەکتەرەکانت پشکش بەبینەرەکان بکەو بیان ناسێنە.
- لە شتی گرنگدا بینەرەکەت ئاگادار بکەرەوە.

ئامۆژگاری

- ئەو کەسەی کە گەمەکە دەبات بەهەوێ (مودراسیون) ئەو زەر گرنگ نیە بەکو ئەکتەرەکان زەر گرنگن .
- لە کات و شوێنی ڕاست و دروستدابیت و دەرکەویت.
- هەژمون و دەسەڵات هەبێت بەڕام لەگەڵیدا بەفیز، نەرم و ئارام و دەخشبە.
- زیادەڕەوی بکە لە دەخشیدا
- هاوکاری ئەکتەرەکان بکە لەکاتی پیویستیدا.
- تەواو ئەرێنی و پەزەتیف بە ئاگەر هەستت کرد بابەتەکە خراپ نمایش دەکرێت و بەرەو خراپی دەروات، تە دەبێت هێندە پەستیف بت بتوانیت بەلانس ڕابگریت.
- دیمەنەکە ڕابگرە کاتێک پیویستی کرد.
- دەبێت هەموو یاساو ڕێسای مەرجی گەمەکان بزانیت.

زمانی جەستە:

- دەستەکانت لەخوارەوە نەبێت و بە جوڵەبێت
- دەست باڵاکانی بجوڵێنە
- دەموچاوت کراوەو دەشادی پێوە دیاربێت
- کۆنتاکتی چاو کەڵەڵە بینەردا دروست بکە
- قنج و قیت و پڕو بوستە.

پرسی پراکتیکی

- پیش نمایش ئەو کارە هەندێک چالاکی و مەشقی ڕاهێنانی دەخشی بکەن.
- دەربەستی کات بە
- دەنگ، شوێن، ئەسکسوار ئەو شتە پراکتیکیانەی بەکاری دەهێنن بپشکنە.
- لە کووی دەرونیەوە تەواو ئامادەبن.
- خاڵکانی دەوروبەرت بناسی

گەرمکردنەوەی بینەر

- گەرمکردنی بینەرانیش وەک گەرمکردنی ئەکتەرەکان گرنگە
- هەموو بژاردەیەکی گەرمکردنەوە کراوەبێت بێت، سەیری بارودۆخەکە بکە.

بەنموونە

- جەستەیان گەرمبکەنەوە، بە شێلان و دەستبەرزکردنەوەو، هەناسەز و دابەز و ستڕچنین هەر گەرمکردنەوەیەک تە بەباشی بزانیت بەکاری بهێنیت.
- با بینەر پرسیار لەوەی تێنیشتی بکات بە خۆگەرمکردنەوە.
- با بینەر دەنگ بەکاربهێنێت بە گەرمکردنەوە.
- پرسیار لە بینەر بکە چۆنن؟ ئیوە لەڕن؟ جەند دۆخشین بە بینینی ئەوە لەم شوێنە.
- بەنموونە داوایان لێبکە بە جەستەیان وێنەی k ی ئینگلیزی دروست بکەن
- چەپڵە لێدان
- ناوەکان بڕە بڕیز
- زۆر بەکورتی باسی ئیمرۆیان بە بکە
- یان بە کورتی نوکتەیکیان بە بکە

چۆن کەسێک نمیشکی ئیمرۆ بڕەوە دەبات.
بزانە بەچی گروپەکەت دەیانەوێت ئیمپڕە نمایش بکەن.هەوە بدە بزانیت هەکارە تایبەتیەکانی تاکی گرۆپەکەت بەچی دەیانەوێت لە وانەکانی ئیمرۆ بن؟ چ چاوەڕوانیەکیان هەیە؟ هەموو ئەندامانی گروپەکەت هاوچەشنن و، هەمان ئامانجیان هەیە؟ ئەگەر نەتزانی بەچی دۆن هەوبدە چەند تەمرینەکیان لەگەڵ بکە ئەوکات خۆت هەڵدەک شتت بە لا روون دەبێتەوە. فریای ئەوە دەکەویت شوێن هەڵبژێریت و کارەکەت ئاپەڕێنیت.
بە نموونە لەم جۆرە بابەتانە

ەنگە گوت لەم جارە کەمنتانەبت لە کاتی پرسیارکردن یان گفتو گۆ قسەکردنی گروپەکت.
1- شتێکی خۆش بە خەم
2- سەرگرمکردن و خە خەریکردنەکە لەگڵ ئەوانی تر
3- دەموەت بگژ ئەو ترسە کەمایەتیە بمموە کەهەمە
4- ئەموەت تەکنیکەکانی نمایش فێربم بە ئەوەی لە ئایندەدا تەکستێک نمایش بکەم
5- دەموەت زیاتر لە سەر شانە شارەزابم
6- دەموەت هەفتەی ئایندە بەشداری بکەم لە پشبڕکێکدا لەسەر شانەی سپارت(ئەم جارە زیاتر پێش بکەی قوتابخانەکانە)
7- ئەموەت خێکی تر ببینم

یەکێک بدەزرەوە- نامەیێک – بڕەوە – ماڵەوە
کە هەوە بدەیت هەموو هوانگەکانی ئیمرە لە ئەوارە نمایشکە جێی بکەیتەوە، ئەوە شتێکی مەحاڵەو نابت. ئەوش پێوەندی بەوەوە هەیە ئامانجی گروپ چیە. هەوە بدە(نامەیێک لەگڵ خۆتدا بەوە) ئەوش بەواتای کە گروپەکت چ شتێک فێربوون لەو ماوەیەدا تە کارت لەگڵ کردوون ئەوە نمایش بکە.

نموونە بە نامەیێک بە ماڵەوە بڕەوە:

- هیچ شتێکی مەترسی تێدا نیە کە هەڵە بکەیت.
- هەڵەکردن چێژت پێدەبەخشێت.
- ئەگەر تەکنیکی ڕاست بکاربهێنیت، مەشکت بە شەوکی چاوەڕوان نەکراو خەبەخەیی (سپەنتان- العفوية) دەبت
- دیمەنە باشەکان پێکهاتەو بونیادیان هەیە.

مەشقی گونجاو بدەزرەوە
بەسەر مەشق و ڕاهێنەنکاندا بچورەوەو موراجەعەیەکیان بکەرەوە، ئەو مەشقانە بکە کە خێت حەزی پێدەکەیت، گرنگ نیە ئەگەر گروپەکت لەوەپیش ئەو مەشقانەیان ئەنجامدابێت، گرنترین شت ئەوەیە کە خێت حەزت لێیبێت.
یەکەم خەگەرمکردن:
دەنیابە لەوەی کە گروپەکت هەموویان هەست بە دەنیایی و ئارامی بکەن لەگڵ تەدا، ناوی هەموویان بزانیت، بە هین بانگیان نەکەیت، کە تە وەک ڕابەرێک ناویانیت زانی ئەوە بەشکە لەوەی کە دەنیایان پێدەبەخشێت، هەوبدە خسێت و خوە تایبەتیە سەرنجڕاکێشکانی

یەکیەکیان بزانیت، دەنیابە لە دەنگ و جەستەت، گەرم و سازو ئامادەبە کە میشک ئابهێنرێت بۆ گەمەکانی ئیمپڕە، ئایبهێنە بۆ پێوەندیکردن، خۆبەخۆی (سپۆنتانی – العفویە)، لەگەڵکەوتن (affirmation).

دووەم قۆناغی سەرەکی:
لەم بەشەدا کارکردنمان هەیە بۆ گەمی کورت و گەمی درێژ و چەمکەکی قوڵتر، لەم بەشەدا کارەکتەر، دیمەن و حاڵەت دروست دەکەیت و گەشەی پێدەدەیت.

خۆبونەوەو کەتایی پێهێنان:
بۆ ئەم قۆناغە مەشقێکی لەسەرخۆ و بۆ هیچ لەخەکردنەکی زۆر شتێکی باش، دوای تەواوبوونی وانەکە، شتێکی باش بووە کە گروپەکەت بەهای مەشقە نزیک و و گەرمو گوڕەکانەوە یەکتریان ناسیووە، دوای تەواوبوونی دەردەکەت هەوڵبدە ئوونەکیەکە خامۆش بکە و پیکەوە لەگەڵ گروپەکەت ئۆژەکە هەڵسەنگێنن.
ئاهەنانەکان ڕەکبخۆو بینووسە
هەوڵبدە لە دەفتەرەکدا ئەو مەشقانەی لەگەڵ گروپەکەدا دەیکەیت لە دەفتەرەکدا بیننوسە، ناو و ناوەرۆکی مەشقەکانی تێدا بنووسە، پێش ئەوەی دەستبەکار بکەیت و مەشقەکان بکەیت بزانیت ئەوەژە کام ئاهەنان هەڵدەبژێریت بۆ خوێندکارەکانت، هەروەها دەبێت بزانیت ڕۆژی پیشووتر چیتان کردووە، ڕۆژانە یاداشتەکان تۆمار بکە. تۆئکید لەوە بکەرەوە کە ئایا ئەو وەختەی لە بەردەستدایە چەندە وە؟ دەتوانیت چەند ئاهەنانیان بۆ خوێندکارەکانت بکەیت، کات و مەشقەکان لەگەڵ یەکدا بگونجێنە.
ئیکلام کردن بۆ نمایشیکی ئیمپڕە:
هەوڵبدە با ناونیشانی نمایشەکەت لەسەر پۆستەر و ئیکلامی نمایشەکەت بۆ ڕۆژی پیشاندان سەردەکی (مانشێتکی) خۆشی هەبێت، زەردەخەنە بخاتە سەر لیوی خەڵک، دەشتوانی پۆستەرەکان لە شەوەی کاریکاتێردا بن، ئەمە ئاگەر لە کاتێکدا شوێنێک بانگهێشتنی نەکردبێتی، هەندێک جار فەرمانگەیەک یان شوێنێک خۆیان ئیکلام بۆ ئەوارە نمایشێک دەکەن و ئەو ئەوارە نمایشکەیان لە تۆ کۆیوە، یان بانگیشتیان کردوویت، خۆیان خاوەنی کارەکەن
لەکاتی دەرسەکاندا، ئاهەنانەکان ئونبکەرەوە.
کاتێک تۆ ئاهەنانەکان ئوندەکێتەوە بۆ شەوێکی سروشتی چەمکێک ئامادە دەبێت بۆ ڕونکردنەوەی مەشقەکان. لەسەرخۆ و بەئونی قسە بکە، هەندێک ئاهەنان باشترە ئاگەر هاوکاری وەرگریت لە

ئەکتەرەکان/ ئیمرەقیستەرەکان.

بیر لەم پرسیارانەی خوارەوە بکەرەوە

- پیویستە هەموو ئاهەنەنەکان بەیەجار ڕوون بکەموە یان ڕونکردەوەکانم دابەشبکەمە سەر چەند قۆناغێک؟ بەواتای لەکاتی پیادەکردنی ئاهەنانەکاندا ئەکتەرەکان بوستنم و سەرنجی خەم بدەم لەبارەی توخمەکانی گەمە و گەم و ئاهەنانەکان؟.
- ئایا پیشتر ئامانجی ئاهەنانەکان ئاشکرابکەم یان ئامانجی ئاهەنانەکان ئاشکرا نەبێت بە ئەکتەرەکان؟ زەرجار پێویست ناکات مەشقەکان ڕونبکرێتەوە، پیاو فیرئەبیت باشتر دەبێت ئاگەرچی خەشی نەزانێت ئەوە شتێ چیە کە ئەیکەیت ، زەر جار بەشداران خوازیاری ئەوەن کە بەچی هەندێک مەشق دەکەن.
- ئایا پێشنیازی چاکردنیان بدەمە و ڕەخنەی بنیاتنەرانەیان لەبگرم یان زیاتر وازیان لیبهێنم و کەشەکە ئارام و هەمنتر بێت؟. زەر جار دەبینرێت و سەرنج دەدرێت، ئەکتەرکان هەستی پێدەکەن کە هەڵەکە لەکوێدایە، ئەوە شتێکی زهنیە سوبجەکتیفیە. هەندێک جار بەشداربوان تێناگەن چەن مەشقەکان دەکرێت، زەر گرنگە کە تێبینی بکەن و بزانن چ پێوەندیەک و وەرگرتنەوەیەک گونجاوە و کامە نەگونجاوە .

دابەشکردنی گروپ

دابەشکردنی گرروپێکە بە گروپی بچوکتر دەتوانیت بەشێوەی هونەری دابەشیان بکەیت، هەوە بدە ئەکتەرەکان بەو شێویە کار بکەن کە هەموویان ئەو دەرفەتیان بە هەڵکەوێت کە بەریەکتر بکەون و لەگەڵ یەکدا مەشق بکەن. بەڵام بیر لەوەبکرێوە هەندێک مەشق هەیپیویستی بە متمانەی زیاتر هەیە، زەر باش نیە کە ئەکتەرێکە بگەیت لەکاتی شۆکی نمایشدا.

بانگیان بکە، سێ سێ و یەک یەک دابەشیان بکە، ڕەنگە هەندێک جار تێکەڵاوبوونی گروپەکان ناخەشی لەدەکەوێتەوە، چونکە هەندێک کەس هەیە حەز دەکات لەگەڵ هاورێکەی ئاهەنان بکات و بەرهاورێکەی بکەوێت. چەند جۆرێک دابەشکردنی گروپ هەن.

- هەڵبژاردنی ئازاد
- دابەشکردنی گوروپێکە کە چەن ئاوستاوەن
- گروپێکە دەکەیت بە چەند گروپیکەوە بە نموونە بە چوار

گروپەوە هەر یەکێک لەو گروپانە لە چوار خولەندکا ڕێکهاتووە هەرکەسەو ژمارەیەکیان پێدرێت، بە نموونە (١،٢،٣،٤) پاشان داوا لە هەموویان بکە هەرکەسەو ژمارەی خۆی بدۆزێتەوە، ژمارە یەکەکان لەم شوێنەدا بن و دووەمەکان لەوێدا سەمەکان ، بەو جۆرە دابەشکردنە.

- گروپەکەت بەشەویەکی و ەون و کاتگاری و دەستە دەستە دابەش بکە بەنموونە کە ئاژەڵی ماڵی هەیە لە ماڵەوە بچێتە ئەو گۆشەیە، کە نیەتی بە ئەو شوێنە، جاری واهەیە ئەم جۆرە دابەش کردنە شتی هاوبەش دەدۆزنەوە لە ناو خۆیاندا، خۆی دەبەت بە یاریەک. گروپی خاوە ئاژەڵ. یان بە نموونە کە بە پاسیک هاتووە بۆ ئێرە؟ یان هەر شتێکی تر کە تۆ وەک ڕابەر بۆخۆیادا دێت.
- شبەکەک بە شتەک کە ئەنجامەکەی بێتە هۆی پلەبەندی بەنمرە یان دابەشکردن لە گروپەکەدا، بەسەر دەڵاو و براوەدا دابەش دەبێن، کاتێک مەشق دەکەن دۆراوەک و براوەیەک، بۆریەک دەکەون، بەڵام ئەوەش لایەنێکی نرخنێنی خۆی هەیە، ئەوانەی کە دەڵاون هەست بە ئیزعاجی دەکەن، دەتوانرێت هەندیک یاری هەبێت کە هیچ هەیبەت و (پریستیژ) شتێکی گرنگی تێدا نیە تەنها بۆ خۆشیە.

کە بەشەویەکی پراکتیکی کە بیر لە دروستکردنی دیمەنێک بکەینەوە:

شوێن – ئایا ئاشکرایە شوێنی نمایش لەکوێی سەرتاختەی شانۆکە دەبێت؟
پەیوەندی – ئایا ئەوانەی ئامادەگیان هەیە لەسەر شانۆکە لەگەڵ یەکتریدا پەیوەندیەکی ەوون و ئاشکرایە؟
دۆخ (ئاتمۆسفار) – ئایا هەست بە کەش و دۆخێک دەکەیت لە دیمەنەکەدا و ئاتمۆسفیرەکە دیارە؟
کارەکتەر – ئایا ئەو دیارە ئەو کارەکتەرانەی ئامادەن کێن و چۆنن؟
کات – ئایا لە کات حاڵی دەبین و تێدەگەین، کاتێک دیمەنەکە نمایش دەکرێت؟
ناسینەوە – ئایا ئەوانەی سەیری دیمەنەکە دەکەن خەیانی تێدا دەبینەوە؟
مەبەست (ئامانج) – کارەکتەرەکان چ مەبەستێکیان لەم حاڵەتەدا هەیە لە دیمەنەکەدا؟ و دیمەنەکە بە چ مەبەستێک خزمەتی نمایشەکە دەکات؟
ناکۆکی – چ ناکۆکیەک لە دیمەنەکەد ەودەدات و، ناکۆکیەکە چ

وەزیفەیەکی هەیە لەسەرتاسەری چیرۆکەکەدا؟
کەی ئەزمونەکە – ئایا ئەو پێکهاتانەی سەرەوە و ئەو خانەی کەباسمان کرد لەگەڵ یەکتر دگونجێن و ئەزمونەکی تەواومان دەدەنێ کە شایەنی بینین بێت.

پێنجا و سێ خولەک کارەبا.. ستیڤان شۆمزینی

شانۆگەرییەکی یەک پەردەیی ژیان لە کوردستان

باوکم بە قووڵی نەفەسی لە جگەرەکەی دەدا و باسی رابردووی پڕ ئازار و مەینەتی خەی دەکرد لە رۆژانی خەباتی پێشمەرگایەتییدا، نازانم چ پاڵنەرێکە جار جار دەیباتەوە سەر گێڕانەوەی بایەگرافیا و هەموو جارێکیش پڕ لە زەرشت دەنێت و زەر دانپیانانی سەیر بەیان دەکات، لە پڕ هاتە سەر باسی گەدایی و نەداریی کاک (...) ئاس. ئەو، ئەو سوپەرمانەی وامدزانی لە ساتی لە دایکبوونیدا پێنج ملیۆن دۆلاری لە سکی دایکییەوە هەناوە بە سەر ژیان. وتم: ئەڕە باوکە کاک هیمن ئەو شتە زلە دەناسیت، باوکم بە خەرایی وەڵامی دایەوە: تەنانەت ساڵانێکی زەر بەرپرسی بووم. ئەوسا کابرایەکی گەدای لاواز بوو. وتم: ئی چۆن وا دەوڵەمەند بوو؟ لە کاتێکدا کاتی خەی وا هەژار و نەدار بووە؟. باوکم وتی: نازانم، فەرهود، ئا.. ئا.. فەرهود.. دزی.. دزی.. چوزانم.
وتم: وەک تە بزانی زەر هەژار بوو؟ باشە تا چ رادەیەک زەلیل ببوو بە دەست هەژاریەوە؟ باوکم سەیری کاتژمێرەکەی دەستی کرد وەک ئەوەی چاوەڕێی هاتنی هاوڕێیەکی بکات وتی: ها.. ها.. کوڕە چوزانم، بە خوا پارەی خانوویەک بەس جگەڕەم بە کەیوە هەر لە پاکەتی بەغداد و سەمەرەوە بیگرە تا دگاتە سپێشل و ریم. منیش تزڕک بەدەنگ بووم، هەندەک رامام لە جریوە و دەنگی پە سزی مەلیدەی کارەبای دراوسێکەمان، هەر دەتگوت سەمفەنی بیتهۆڤن یان شۆپانە. کاکی مەسئول هاتەوە یادم و پرسیم: ئەڕە باوکە نەتووت ئەم کابرایە تا چەند بە ڕەوشت و بە وەفایە؟.

- وەفای چی و رەوشتی چی؟ ئەو کابرایە لە شاخیش هەروا بوو کە پشمەرگە داستانی تەمار دەکرد، ئەمیش مەبازیی دەکرد!!.

+بە راست مەبازیی، ئە.. ئە.. چەن مەبازییەک؟ توخوا بەم باسبکە!. لە پە کارەبا هاتوە، باوکم جگەرەکەی کوژاندوە و وتی: نازانم مەبازیی چی؟ ئەستا کەی کاتی ئەویە؟ نابینی کارەبا هاتوە، هەیگرە بە دوای کارەبا بەان، چیرەکەکە ئەو دەمە تەواو دەکەین، ئەستا بە پەلە بە خەریکی کارەکانت ببە تا کارەبا هەیە. دایکم لەم کاتەدا لە ژووری میوان بوو، لە پە و لە خەشیدا بەرەو ژووری چەشتخانە (مطبخ) دەرپەی و لەبەر خەیەوە وتی: کوەم.. دەی خەرا بە قاتە رەساسیەکەت ئوتوو بکە، بە ئوتووکردن لەبەری مەکە، نازانم بە ئەوەندە شل و شەواوی؟ نابە کەمەک جلەکانت جوان بن، ئا.. عەتریشی لەبە چوونکە بەردەوام لە بیرت دەچەت، سبەینە کە چووی بە ئاهەنگەکە لە بیرت نییە بیە ئەستا عەتر پرژەنی بکە!.

+دایکە گیان عەتری چی و قاتی چی و تەماشی چی؟ من نووسین و راپەرتەکم هەیە دەبەت خەرا کەمپیوتەرەکەم پە بکەم و دەست بکەم بە تایپکردن، زەر گرنگە زوو تەواویان بکەم.

-ئەرە ئەم نووسینە نابەایەوە؟ خەی چەند کارەبا هەیە وا بە هەواشیی دەجوەیتەوە؟ نووسین هەیگرە بە کاتەکی تر، بەقەەم بینووسەرەوە دوایی تایپی بکە، خەراکە بەە بە ژوورەکەی خەت خەریکی ئوتووکردن بە. بەەام من وردە وردە بەرەو ژووری دانیشتن رەیشتم و تەلەفزیونەکەم پە کرد؟ یەکسەر چەیە سەر کەنسەرتەکی میوزیکی (یانی) لە وەاتی چین، لەوکاتەدا دەنگە کەراییەکان بەرز دەبوونەوە، تیپی ئەرکەستراکە لە حەماسی تەواودا بوون، یانی گەرم ببوو هەدەبزییەوە، لەو کاتەدا وتم، ئەەا خە ئەوە (یانی)یە، من خەریکی گوگرتن دەبم لە میوزیک رەحم زەر پەویستەتی. باوکم بەرەو لای من هات و کەمەک سەری بادا و بە دەنگەکی بەرز وتی:

-یانی و مانی چی؟ واز لەم جوقە جوقە بهەنە، خەرا بەە ئیشەکانت بکە. کارەبا ئەوەندە زەرە وا تە هیچ ناکەیت و گوە بە ئەم قژ درژە دەگریت؟. بە خوا هەر لە تەلەفزیونەکەوە بەتە دەرە و لەبەردەممدا میوزیک بژەنە لەم کاتەدا گوی لەناگرم.

+تە هەقی منت نابەت، وا بزانم تە بە تەمای ریش بتاشیت، ئەرە بە ناچیت بە لای کاری خەتەوە؟.

باوکم هیچ قسەی نەکرد، بەرەو دەستشەرەکە بە رەکەوت، ئاگام لەبوو مەبایلەکەی خەی کوژاندەوە و هاواری لەکردین:

مۆبایلەکانتان بکوژنەوە، نەک خوا نە خواستە یەکێک لە ناکاودا تەلەفۆن بکا و کاتێک بەهەدەر بڕوات، کاتێک بزانی کارەبا بای بای بکات.
هاوارم کرد: باشە ئەوە مۆبایلەکەم داخست، بەڵام ئاگر میوانێک هات دەڵێی چی؟.
+دەمت بشکێت، کوفر مەکە، کوفری وا بە دەکەی؟ بە ئیزنی خوا دوای کارەبا بۆان میوان دێت.
دایکم لەولاوە غەسالەکەی پێکرد و دەستیکرد بە جل شۆرین (فەردەیەک جلی پێخەمان هەبوو).
باوکم شیاندی: خۆرا بۆن، بەیانەکە هەبکەن با تازەک ئاوەکە گەرم بێت، ئەوەبوو من چووم بەیانەکەم هەڵکرد و دواتریش دەستمکرد بە ئوتزوکردن.
لە پڕ لە زەنگی ماڵەوە درا لەگەیدا گرم گرم لە دەرگا دەدرا، دەستم لە کارەکەم هەڵگرت و چووم دەرگام کردەوە.
پیاوێکی باباڕز بوو وتی: بەڕێز گیان ئەرێ ئەمە ماڵی موختاری گەڕەک نییە؟.
وتم: نەوەڵا، موختاری چی؟ موختار هەر لەم گەڕەکەدا نییە.
گەڵامەوە بە ژوورەوە و بە باوکم وت: شوکر سەلامەت دەرچووین! میوان نەبوو.
دایکم هەر لەبەردەم خەیەوە پڕتە و بۆی بوو، بە دەنگی بەرز هاواری کرد و وتی: ئەرێ بزانێ کەس ئاگای لە سەلاجەکەیە دایگیرسێنێ، بە خوا چی تێدایە هەمووی بەگەنی کردووە.
باوکم وەڵامی دایەوە: چش.. تو خوا با بەگەن بکات هەرووک چەن سەرکردەکانمان کردوویانە.
دایکم دووبارە وتی: ئەرێ ئەمە کوا پێوەندیی بەوەوە هەیە؟ تە هەر خەریکی فەلسەفەلێدانی.
لە ناکاو زەنگی تەلەفۆنە نەرماڵەکە لێیدا، باوکم هاواری کرد: کەس تەلەفۆنەکە هەڵنەگرێ، ئێستا بزانێ کێیە بە تاقەتە و کارەبایان نییە و حەزی لە دەمەتەقێیە؟ ئەوەبوو زەنگی دووەم لێیدا و هەر هەڵمان نەگرت، دایکم ناڕەحەتی لە بەرزبوونەوە و وتی: بە راست بە هەیناگرن نەوەک خوا نە خواستە تەعزیەیەک شتێک بێت.؟!.
باوکم وتی: تەعزە نییە و هیچ نییە، بەم کارەبا هاتنەوەیە کوا شەرعییە بچیت بە تەعزە؟ زەنگی سێهەم لێیدا و هەر هیچ، چوارەم زەنگ لێیدا، دایکم بە دەستی کەفاویی و سابوناوییەوە هات و هەیگرت، کەمێک لەسەرخۆ و دیپلۆماسییانە وتی: بۆ فەرموو.

لە پە هاواری کرد: (نادیە)ی خوشکمە لە سوەدەوە تەلەفۆن دەکات.
باوکم بە ساردییەوە وتی: چی لێبکەم، سەلامی لێبکە.
دایکم وتی: نادیە گیان چۆنی؟ منداڵەکان چۆنن؟ ئەوە بە ماوەیەکە دەنگت نییە؟
نادیە: زۆر باشم، ئایا ئەوە باشن؟ من عەیبم نییە ئەگەر ئەوە خراپ نەبن.
دە دەقیقە زیاتر قسەیان بەیەکەوە کرد، ئەوەبوو داوای باوکمی کرد و هەندێک قسە و باسیان بە یەکەوە کرد ئەوجا نۆبەی من هات:
-پورە نادیە گیان توخوا ئەستا ئەوە لە سوەد کارەباتان هەیە؟.
+کوڕە ئەوە تە دەڵێی چی؟ بە سانییە چییە لەرە کارەبا ناکوژێتەوە.
-ئەرە سووتەمەنی و ئاو و بەنزین و غاز و شتی وا چۆن، دەست دەکەون؟.
+لەرە ئەو کێشانە نییە، کێشەی ئەمە ئەوەیە کەمێک هەست بە نامەیی دەکەین.
-ئەی لەرە بێکاریی و گەندەڵیی و بە خانوویی و سواکردن و شەو لەسەر جادە خەوتن هەیە؟.
+نەخێر، شتێکی وەها نییە شیاوی باسکردن بێت.
-ئەی پورە گیان بۆچی نامەیت؟ خۆ لەکوردستان بیت دە هەزار ئەوەندە نامەترت دەکەن.
+نا وانییە، کوردستان گەڵاوە، لە کۆنەڵی کوردسات و زاگرۆسەوە دەیبینم خۆش بووە.
-کوڕە کوا؟ تەحەو لەم خۆشییە، ئەگەر خۆشیی وابێت تووتی بابا بچێت.
+ئەی ئەوە نییە شاری خەونەکان و نازسیتی و ئەو شتانە دروست دەکرێن؟.
-بە مادام گیان هەموو بنەماڵەکێت تا دەگاتەوە ئادەم دەتوانە چوار چین لەو خانووانە هەڵستێنە؟.
+بە ، بۆ؟ ئەرە جگە لەوە ئەو هەموو هەتڵە جوانانە نابینی دروستی دەکەن؟.
-با دەیانبینم، ئەوانە بە هارونە ڕەشید و شاگردەکانێتی، خۆ بە من و تە نییە، لەوە قەقەنێیەک سەد دۆلاری تێدەچێت، ئەوە باسی بەفرییەک هەر مەکە.
+بەخوا تە زۆر ڕەشبینیت، ئەی لەگەڵ کاری نووسین و شتی وادا

چ نیت؟.
-باش نیم، ل بر چرا و ر شنایی م مدا د نووسم، ف زاکم ئ وند عیرفانیی ه ر د ی (نالی)م، ب خوا ل م ودوا ب پ و مر کب ل سر چ رم و پ ست د نووسم، دنیاکی ئ م گ اوت و ب دواو، جاری وا ه ی ل بر نووری ش معکدا ه ست ب و د کم ش ش خولکی تر نیگا (وحی)م ب د ت.
+ل قس زلکانت نکوتوویت، ق ت ئ م رابواردن ترک ناک یت.
-ئ ر تو ویژدانت ناه قم؟ کار با ه ردی ی ترافیک لایت، ک س نازان کی و چ ن ه ی.
باوکم ل ولاو ه یدایه: کو کار م ب، س د خ زگ ترافیک لایت بوای، ب س ن بوو د قیق یک د ه ات و د قیق یک د ب ا، ک واتی ل 24 کاتژم ردا دوانزه کاتژم رمان د بوو خ کار باکی ئ م ب ناشکوریی ن بات ل س عاتک زیاتر نیی.
+ئ و چیی و ک ی قس د کات؟ ئایا میوانتان ه ی؟.
-نا.. نا.. ئ و باوکم.. ها بتد م قس ت ل گ بکات، من جار خواحافیز و ب نیازی دیدار، باوکم گ ی ب ت ل ف ن ک و ناو گوتی:
-ها.. ن چن خ تان ب ع ق بک ن و ب ن و ب کوردستان، شتی وا ن ک ن ها..
+نا.. نا.. منداک کان ه ر نای ن و، تازه ئ رمان باشتر.. ئا.. ئا.. ئ ر ب ئ م باشتر.
ک م کی تر باوک و دایکم قس یان ل گ دا کرد و دوایی خواحافیز یان ل یکتری کرد، ه ریک چووین و س ر کارکانمان، ئ وندم زانی دوای 53 خولک ل ه اتن وی کار باک، تازووک و روونا کی گ پکان ب کار ساتکی د تازن ماڵئاوایی لکردین.
دیمن نی دوای کار با بانک ب م جار بوو: (پانتاک م ئووتو کراو، ب ام چاکتک ی نا، دایکم نیو ی جلکانی ش ردوو و نیوک ی تر نا.. ب ام ق باعتک لای باوکم بوو لایک ل سم و ردن ی تراشی بوو لایکی تری مابوو..). دایکم د سی ب رز کرد و ب باوک میهربانک ی ئاسمان و ب د م نزاو وتی: خودایه تم نی حکومتکمان ب ق د تم نی ئ م کار با هاتنوی ه کمبکر و.
باوکم ب ه منی و ب زمانکی نارم وتی: ل لای خوا و ل ئاسمانیش کار با ه بات باش، ئ گینا ئ ویش تاق تی نابات گو ل نزا و ش کواکانت بگرات.

دایکم بەرەو لای من هات و وتی: بەخوا ئەمە ژیان نییە، لە چلەی هاوینــدا بەرمیلــێک نــوت بە 100 دۆلار بــت ئەی ئــگــر بــفر دابکات؟ لــەولاشــەوە دەست دابــیت بە هــەر شتــە بیکــیت وەک دووپشــک پــــوت دەدات، جگــە لــەمش لــە زســتان و پــایزدا بە شــەوەکــە کارەبــا هــەبــت قــینــا بە رەژ، بــــام ئەمســا هاوینــەکــشی هــەر نــهات بوو.
باوکم لــەولاوە هــــیدایــەوە و وتی: ئــەر ژنــەکــە بە ئــەوەندە بە عــەقــی، کارەبا بە هــەموو کاتــکــە خــە وەستا ئــەدیســن کاتــە دروستیکرد نــیووت تــنیا بە هاوین وتی بە زستانیشە. بــــام وەســـتا ئــەدیســـن مــلیــــدەی دروســت نــکــرد، ئــەو وەســـتا مــسئولــکانن بــەدەستمایــکــەی ئــەدیســنــەوە کاسبی دەکــن و سوو دەخــن. ئیدی باوکم لــەبــەر چرا ریش تاشینــکــەی تــەواو کرد، بــــام کە ســیرم کرد دەتووت ئیمامی عــلی شمشــری لــداوە لــە چواردە پانزە لاوە دەموچاوی خــی بــی بوو..
باوکم بە چرایــکــەوە بــەرەو ژووری دانیشتن هات و رووی دەمی کردە دایکم و وتی:
ئــەر بیستوتانە پیــرژنــک وتوویــتی رەحمــت لــە گـــت ئــەدیســن ئــگــر تــە نــبوویتــایــە دەبــوایــە لــەبــەر شــوقــی چــرا ســیری تــلــفزیــنمان بکردبایــە..
دایکم لــەوکی لــە هـــقرچاند و وتی: توخوا ئــەمە نوکتــە بوو؟ زەر کــنە و زەریــش نــاخــش. بـــام مــن بیســتووم دەـــن پیــرەمــردەک بووە (دیار بوو دایکم پــی ناخــش بوو سیفــتی خراپ بخــتــە پــا ژن).
بــاوکم وتــی: نــازانم بـــام بە کارەبــایی زەر شت لــە یــاد دەبــاتــەوە پیــرەمــرد و پیــرژنیشت لــە تــکـــاو دەکات، توخوا وا نــیــە؟.
ئیتــر هــەر دوای فجــوقی کارەبــاکــە ئــەمــش وەک دەرئــنجــامــکــەی فیلمی (هالــەو ئــەمریکا)ی عادل ئیمام دەست بــتــا دەرچووین و هیچمان بە نــکرا. ئــەوبوو باوکم گـــایــەوە بە لای شــوچــرەی شــەو و هــقایــتی مــبازیی مــسئولــکــە.
تــا کاتی خــوتن و تــا ئــەو کاتــی ژنــە لادیــیــک بە نــعل لــە دەم و چاوی کاک مــسئول دەدات و تــبعی نــعلــە ژمارە (چل و چوارەکــە) لــسەر دەم و لــووتی دەردەچــت باس هــەر باسی ئــەو برادەرە کـــنــدەرە بوو، ئیدی دوایی ئــەمــە خــوتین بـــام من شــەو خــونم بینی 24 کاتژمــری خشت لــە خــونمدا تــپـــی و کارەباش نــبــا، ســیرە و پــرچوویــکی ســردەمــە. وەلــە ئــگــر حکومــتی هــەرەم پــی بزانیبا لــە خــونــکــشدا تــزەکی لــە دەکوژاندینــەوە.

تێبینی: ئەم تێزە دیالێگێکی وەهمییە کە گوزارشت لە واقیعێکی تاڵی ئاوە ڕژێ و ئەمەگێی کوردستان دەکات.
پایزی 2006

ستیڤان شەمزینی
ستۆکهۆڵم

(دژە جو)کان، کامانن؟.. عەبدوڵا ساڵح

هەواڵی شەڕی نێوان دەوڵەتی ئیسرائیل وفەلەستینیەکان کە حەوت ڕۆژە هەڵگیرساوە، تا ئەمەش بەگەرمی بەردەوامە، زوربەی ئاو شوێنانەشی گرتۆتەوە کە فەلەستینیەکانی تێدا نیشتەجێن، بەتایبەت لە کەرتی غەززە، باڵی کەشاوە بەسەر هەموو هەواڵەکانی ناوچەی خەرهەڵاتی ناوەڕاستدا. نووسەر وسیاسەتمەدارکان، تێانێت خەڵکانێکی کە بەدوور لەسیاسەتیش خەیان پێناسە دەکەن، ئەمە هاتونەتە سەر خەت و قسەی خەیان لەوبارەوە هەیە، هەریەکەش لە گۆشەنیگای بیرکردنەوە و جیهانبینی خەیاوە بە دونیا و بە ڕووداوەکان ەاو بەچونی خەی دەردەبڕێ، وەک دەڵێن: (هەرکەسەو لەهەمبانەی خەیاوە گوێز دەژمێرێ).
ئاوەی سەرنجی ڕاکێشام کە دەست بدەمە نوسینی ئاو بابەتە دوو هەکار بوو:
یەکەم – دیمەنی ئاو کوشت و کوشتار و وێرانکاریەی لە ئەنجامی پەلاماری سەربازی و هەرشی فڕۆکە جەنگیەکانی سوپای ئیسرائیل بە سەر کەرتی غەززە بەدوای خەیدا هێنای و تا ئەمەش بەردەوامە، وەدەندەیی ئاو سوپا چەنگ بەخوێنە بەدژی خەڵکی سڤیلی فەلەستینی، هەروەها سیاسەتی داگیرکاری و ملهوڕی وجیاکاری دەسەاتی ەاستەوی ئیسرائیل لەبەرامبەر فەلەستینیەکاندا بەگشتی و سیاسەتی گەمارۆدانی ئابووری دانیشتوی کەرتی غەززە بەتایبەتی، جگە لە پەلامادردانی ئاو خەڵکە لەناوچەکانی تریش، ئەمەلایەک، وە لەلایەکی تروە تاوانی کردنە ئامانجی خەڵکی سڤیلی دانیشتوی ئیسرائیل وموشەک بارانکردنیان لەلایەن گروپە ئیسلامیەکانی فرمانڕەوا لە

کەرتی غەزە، لەکاتێکدا کە ئەم گروپانە، وەک هەموو گروپە ئیسلامیە ئیخوانیەکان، دەستیان ناوەتە بینەقاقای دانیشتوانی غەزە ولە بری شیری منداڵ ((موشەکی قەسامیان)) بە دەکەن و بەزەر دەساڵاتی خۆیان بەسەر ئەو خەڵکە سڤیلەی غەزەدا سەپاندوە و بەهەی ئەم شەڕشڕوە بەردەوامی دەدەن بەو دەسەاتە شومێیان کە دەیان ساڵە درێژی هەیە.

نامەوە زەر بچمە بنج و بناوانی وەگ وێشەی مێژوویی ئەو کێشەیە و دەست تێوەردانی وەاتانی زلهێز تیایدا، بەتایبەت ئەمریکا، و وەاتانی ئیقلیمی بەتایبەت ئێران وتورکیا، کە هەریەکەیان لە بەرژەوەندی خۆیەوە لەکێشەکەدا دەستێی هەیە، وە هەوەستێی شەرمەونانە و ێاکارانەی دەوەتانی عەرەبیش لەهەمان ئەو کێشەیە، هەروەها تەنگژە وبارو دۆخێ ناوخۆیی و ململانێی سیاسی هەزە ەاستەوەکانی ئیسرائیل بە سەرکایەتی نەتەنیاهو لەگەڵ کابەرکانیاندا، ئەمە جگە لە ئاەزی و فشەل و گەندەڵی هەزە نەتەوەیی و ئیسلامیەکانی فەلەستین.

دووەم – بەکار هەنانی دەستەواژەی (دژە جو)یە کە لەیەکەک لە هەواەکانی سایتی ەوداو لەم ەڕانەدا بەر چاوم کەوت. ئەم دوو ووشەیە هەمان ئەو دەستەواژانەم دەنەتەوە یاد وەک (دژە کورد، دژەعەرەب، دژە ئەرمەن، دژە تورک .....) کە تا ئەمەش بازاڕی بەکارهەنانیان گەرمە.

سەقامگیری وئاسایش و خۆشگوزەرانی و پێکەوە ژیانی ئاسودە ودوور لەشە وئاژاوە ، دوور لە کینەو بوغزو یەکتر کوشتن، ویست وئاواتی هەموو مرۆڤێکە لەم جیهانەدا و لەوانەش دانیشتوانی ئیسرائیل، بەو ئەندازەی دەساەتێک، ئەو ویست و ئاواتەت بە دابین دەکا، بەو ئەندازەیە جێگای پشتیوانیە، ئەگەر ئەمە لە دانیشتوێکی ئیسرائیل، بەتایبەت لەو شونانەی موشەکەکانی حەماس و جیهاد دەیانگاتە، بپرسی ئاخە دەساەتدارانی ئەو ووەاتە بەدرێژایی مێژوو توانیویانە، بەردەوام کەم تا زەر، ئەم ئاواتەی خەڵکی جولەکە دابین بکەن، یا خود هەمیشە لە دژە ەاوکەدا هەشتویانەوە؟ دیمەنەکانی ئێستای دانیشتوانی شاری تەل ئەبیب و عەسقەلان سێیربکەی دەتوانە ئەم وەامەو لە سیمایاندا بەدی بکەی، هەر بۆیە ئەگەر بۆیار بە ئەو خەڵکە بەدوای دەستنیشانکردنی (دژە جو)وەوە بن، دەبە سەرەتا لە دەساەتدارانی خۆیانەوە دەست پێبکەن کە بەهەمان زمان دەدوەن هەمان بیر وەای ئایینیان هەیە، ئەمجا بنە سەر دوژمنانی دەرەکی.

ئەم فەرمەە سادەیەی سەرەوە، گشتگیرە وناکرێ بە گروپێک ەوا بە وبە یەکەکی تر نا! مێژوو سەلماندوێتی کە دەستنیشان کردنی (دژ)

لەسەر بنەمای { نەتەوە، ئایین، ڕەنگی پێست، ڕەگەز}، جگە لە خەڵکردنە چاوی خەڵک و فریودانیان بەمەبەستی کۆنترۆڵکردنی بارو دۆخی ئابوری سیاسی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگا لەلایەن کۆمپانیەکی بانکی دەست بەسەر زۆرینەیەکی ژێردەستدا، شتێکی تر نیە.
لەهەر گۆشەیەکی دونیا بیگری مرۆڤکان لەباری جەستەییەوە چوون یەکسن، کەس سەر چاوی نیە، دوو دە و دوو سەری نیە..... خوێنی دانیشتویەکی ئوسترالیا، بگورێ گروپی خوێن، بنمونە، بیەکێکی دانیشتوی کوردستان دەبێ، هەڵکەوتەی جوگرافیایی هاتنە دنیای مرۆڤ ناتوانی شوناسێکی جیا لە شوناسی ئینسانیبوونی بە دەستنیشان بکا و لەسەر ئەو بنەمایە جیای کاتەوە لەوانی تر، ئەوە ئەو شوناسە داتاشراوەیە کە بەتە (تەوقی عەزازیل) لە ئەستەی بەشەرکاندا و جیای کردونەتەوە، ئەمەش خەی مەبەستی سیاسی نێبە هیچی تری بەدواوە نیە. دەکرێ لەپاڵ شوناسی ئاستقینەی مرۆڤ بووندا شوناسی تریشمان هەبێ بەناو ئەم (شوناسی ترە) بێ (دژ) بوون بەکار نەهێنرێ و نەکرێتە بنەما.
ئەگەر ئەم ئاستیە بە مرۆڤ بوون ڕەوا بێ ، هەمان ئاستی بێ ئەو سەرزەمینەی مرۆڤکانیشی لەسەر دژین ڕەواترە، وەنەی گەی زەوی لە قوڵایی ئاسمانەوە سەیر کەین هیچ جۆرە سنورێکی تیادا بەدی ناکەین، ئەو سنورانە ساختەن وەک شوناسکان و دەستکردی مرۆڤکان خەیانن لەپەناو هەمان مەبەستی پشتر ئاماژەم پێدا.
لە خوا نیە زیندە یاد هەمنی شاعیر ئەو بگەیەی لە شیعری (ناوی جوداییدا) پێش بگەی دواتری خستوە کاتێک دەڵێ :
شیوەنی من شیوەنی ئینسانیە
بانگی ئازادی و گەی یەکسانیە

2021 -5 – 16

فنجانا قەهوە.. ژنقیسینا /کاژین یوسف دوسکی

هەریاخیبونکا من
یا دشیشا شرابا تدا

نقوم بوی
تێدا خوژبیرکری
سەرخوش و گۆژکری
خ
ب سەمایا عەشقێ هەرکری
هندێ هندی
قەهوکا رەشا
وەکی
تاریاتیا هیڤیەن من
ب سەردا نەکری
دەنگێ
قورچێ قورچا فرەن وێ
دگەل
تەحلیا تاما وێ
دبیتێ زەنگا هشیارکرنێ
هەمی چرکەساتەن تراژیدیەن
ژیانا من دگەل تێ
دکەتێ کورتێ فیلمەك
ل جیهانا سینەمایا عەشقێ
د دانیتێ بەر چاڤەن مێ
هەر وەکی
جیهانێ هەمیێ
روناهیا ژدەست دای
بویێ تاریستان
ل دورمانێت مێ
هەر مێعشوقەکێ
رەکا خێ بەرزەکری
یێ هاتی وبویێ
مریدێ رەکا مێ

ژنڤیسینا /کاژین یوسف دوسکی

پەیامێک لە (٤) نامەدا.. فازیل شـــــەو

نامەی یەکەم:
ئەی قوربانییانی خیانەت و خەفرۆشی و بازرگانانی جەنگ، لە دەڤەری غەززەی ئاگر و بارووت و خوێن:
بە پڕڕشم بە ئەو ژن و منداڵ و پیر و گەنجانەی، لەنێو دڕژەخی شەڕ و پێکدادانێکی خوێناوی و کاولکاریدا، بە درێژایی ئەو ١٥ ساڵە سەختانە، هەناسەی دوکەڵاوی هەڕەمژن و زووخاوی چاوتان دەخوێنێ و بە خەمەوە پەتە زام و بریندارەکانتان تیمار دەکەن. برسێتیی و ترس و تەقاندن و ماڵوێرانی و هەژاری دژمنکی دەسەڵاتداری بەهەز، تەواو شەپرزە و شکەتی کردوون. هەرچەندە ئەمە باجی ئازادییە.
لەگەڵ پەژاشیی خەم بە ئەوە، ئێستا ئەو گلەییەتان لەدەکەم ، کە دونیا تەپ و تەیارە و چەتە و جاشی ئێردوگان، زۆر دڵسۆزانەتر لە جوولەکە، ژن و منداڵ و خەڵکی سیڤیلی شارەکانی عەفرین و کەبانی و سەریسپی و قامیشلوو و عامودە... قەتل و عام دەکرد و ماڵوێرانکاری تاڵان و وێران دەکردن و مەزرا و باغ و ڕەزاکانی دەسووتاندن، قەت نەدەبووایا، ئەوە لە مسجد الاقصی دەست بە ئاسمان هەڵبڕن و دوعاو نزا بخوێنن، خودا ئێردوکان و چەتە و جندرمەکانی بەسەر کوردانداسەرخات و کوردەکان زەلیل و یەخسیر بکات.
ئاخر، خە ئاگەر نەتانیاهە، جوولەکەیە و زایەنزمە، خە ئێردوکان موسڵمان و ئیسلامییە و کوردیش، نەوەی ئەو سەڵاحەدینەن کە ڕەژەک دەروازەکانی قودسی بە واڵاکردن!
گلەیی بە، کە ئەوەش وەک کورد، خاکتان داگیرکرابێ و ستەمتان لێکرابێ، چۆن ویژدانتان ڕێ پێدان ئەو خەتایە گەورەیە بەرانبەر کوردان بکەن؟

نامەی دووەم:
ئەی ئەو جوولەکانەی ئێستا لە ژێرزەمینەکاندا خەتان مەئاسداوە:
هەرچەندە ئیوەش حەفتا ساڵەکە، لە ژینگەیەکی دژوارو نائارامی پڕ شەڕ و تەقینەوە و خوێن و سووتاندا، ژیان بەسەر دەبەن و گەبەندەکی درێژخایەنی چارەنکراوتان بە خەتان ناوتەوە و هیچ ئایندیەکی ڕوونی دیار نییە، وا چەند ڕەژەکە، جار جار خەتان دەخزێنە ژێرزەمینەکان و کوونە تەیارەکان، لە ترسی مووشەکەکانی غەززە.

دەزانم، ئەو خەزیندانیکردنی ئەو، ساتەکانی قورسە، ناخۆشە، خنکێنەرە و دڵپەست دەکات و هەزر و هۆش دشێوێنن، لە دەست و ئازیزان دادەبڕن و ترستان لێدەنیشێ.
لە گلەییەکیش لە ئەو: باشاترین سەرکردەتان، زەلیلانە دەستی نایە نێو دەستی دوژمنی بابگۆرەتان ـ یاسیر عەرەفات، و چاکبوونەوە، کەچی چونکە ڕاژەک ئاپۆ، لایەنگری خەباتیی فەلەستینییەکان بوو، بە پیلانێکی گەاو، لەگڵ دەستەکانتان، ئەو قارەمانەتان یەخسیر کردو خزانتانە نێو زیندانی دێندەترین نەتەوەپەرستیی ئەم جیهانە.
ئەگەر ئەوە چەند سەعاتێکە لە ژێر زەمینن، ئەوا ئاپۆی ورە قەندیل (٨١٢١) شەو و ڕۆژە لە زیندانێکی ئینفرادی دوورەدەستە، لە دورگەیەکدا، بە دەستی ئەو، بەندکراوە، نەک خزم و دەستەکانی نابینی و دابڕاوە لە جیهان، تەنانەت مانگ و ئەستێرەکانی خوداش نابێ ببینی.
گلەیی بە، لە ئەوە، چۆن ئەم زوڵمەتان قبوڵکرد، خەشتان بە دیموکراتخوازی ڕاژهەڵاتی ناوەند ناوزەند دەکەن؟

نامەی سیەم:
بە هەموو ئەوانەی پشتیوان و پاپشت و نابگخوازی ئاشتی و ئازادین لە جیهاندا:
هەرچی خەپشاندان و چالاکیی هەیە، بیکەن لە پەناو کۆتایی هێنان بە شەڕ و کوشتار و ماوەرانی، منیش پشتیوانتانم، منیش حەزدەکەم ئەو ماوەڕانییەی غەززە و هەموو جیهان، هەر ئێستاو تاهەتایە، کۆتاییان پێ بێت.
بەڵام، ئەگەر ئەوە هێندە مرۆڤدۆست و باخەبەری ستەمکاری نەتەوە مزلومەکانن، گلەییەکیشم لە ئەوە هەیە، خەڵە وا ئیمەڕ گرج و گڕ و گەرم و گوڕن، ئەدی ئەو ڕاژانەی بە هەزاران کیژ و ژنی ئازیدی سەربران و لاقەکران و کران بەسەبایە، ماقوولە هەر هەموتان خەوتبوون؟ ئەدی کە ئەو سەدان گوند و شارەی کوردان سووتاو وێرانکراو بە زیندی چاوان ژن و منداڵ و گەنجیان بە بەنزین بە بەرچاوی خەڵکە دەسووتاند، ماقوولە، ئەوە هەر هەموتان بەخەبەر بوون... زەر زەریتریش..
ئەمە ڕەیایکاریی نییە...؟ خە کوردیش نەتەوەیە و زەرینەی موسەمانە و هەر نابە مرۆڤ؟ ئەڕە، ئەوە لە کوڕن؟ ئەدی، ئێستا لە کوڕن، خە زوڵمەکان بەردەوام؟

نامەی چوارەم:
ئەی کوردی سەزداری مرۆڤدۆستی خوداپەرستیی دادپەروەر:

برین هەر برینێ، فرمێسک هەر فرمێسکێ، سووتان هەر سووتانێ، کوشتن هەر کوشتنێ، زوڵم هەر زوڵمێ. منیش وەکو ئەوێ لایەنگری سڤیلەکانی غەززام، بەردەوام گلەیەکیش لە ئەوە: ئەدی ئەو هەموو گوند و گوندنیشین و شاخ و داخ و دەز و باغ و ژن و منداڵ و پیریانەی کەتوونەتە بەر سەرەی چەکی ئاگرینی ئەردوگان لە کوردستانەکەی خۆتان، هاوخوێنی خۆتان نین؟ موسڵمان نین؟ مرۆڤنین؟
ئەو بەرگریکردنەی ئەوەش لە سڤیلی بێدەسەڵاتی غەززە، ڕیاکاریی تێدا نییە؟
نا… بە شەرو زوڵم و ستەم…
خێر… بە ئاشتی و ئارامی و ئاسوودەیی… لە هەموو جیهان.
١٦/٥/٢٠٢١ دوبلن

گفتوگۆیەکی خۆیی لەگەڵ ئەردۆگانی دیکتاتەردا دەربارەی داگیرکاری.. نوسینی: ژێرۆدکراو.. وەرگێڕانی: لوقمان ئابۆخی

ئەردۆگان: هەر ئێستا کەتایی بە داگیرکردن بهێنن.
ئاوێژکار: لێی باشتر نیە، ئێمە لە ساڵی (١٩٧٤)ەوە قوبرسمان داگیرکردوە وتێچونەکەیشی زەر کەوتوە لەسەرمان.

ئەردۆگان: نا گوجە، مەبەستم داگیرکەری ئاستەقینەیە کە پێویستە هەمویان بچنە دەرەوە.
ئاوێژکار: ئەها، تێگەیشتم، مەبەستت ئەوەیە کە چیتر یارمەتی ئازربایجان نەدەین کە شاری ئارساخی ئەرمینیەکانی بە یارمەتی ئێمە داگیرکردوە.

ئەردۆگان: نا، من هەرگیز شتی وا ناڵێم، مەبەستم عەرەبەکانە کە دەمرن.

ئاوێژکار: دیارە ناتوانێت یارمەتی مورتەزقە وەردەکانی شەڕی لیبیا بدەیت کە بونەتە سەرچاوەی تەقاندن بە خەڵکی لیبیا.

ئەردەگان: نا، سود لە بەکارهێنانی ئەوان دەبینین. مەبەستم براموسڵمانەکانمانە.
ئاوێژکار: دیارە مەبەستت کوردەکانی ڕۆژئاوای سوریایە کە لە ڕێگەی گروپە تیرۆریست و جیهادیە مورتەزقەکانەوە لە باکوری سوریا دەرمانپەڕاندن.

ئەردەگان: بەگومان نەخێر، گەل مەبە، پەیوستە سوریا بگەڕێتەوە بە خاوەنەکەی.
ئاوێژکار: ئێستا لە لەجیکەکت تێدەگەم، مەبەستت ئەوەیە کە ئیتر لیوای ئیسکەندەرونە بگەڕێنێنەوە بە سوریا، زێر حەکیمانەیە.

ئەردەگان: چی؟ ئەوە تە باسی چیدەکەیت؟ من ئەڵێم با وجودی داگیرکاری بوسەتنین.
ئاوێژکار: دیارە مەبەستت وجودی سوپاکەمانە لە بەلقان، سۆمال، ئەفگانستان و قەتەر؟

ئەردەگان: هەرگیز. ئەمەندە گەل مەبە، پەیوستە خەلافەتی عوسمانی نوێ بنیاتبنێنەوە.
ئاوێژکار: کەواتە تە ئەتەوێت کەتایی بە داگیرکردنی خاکی ٢٠ ملیۆن کورد بهێنین لە باکوری کوردستان ڕێگەیان بدەین بە ئەوەی ویلایەتێک بە خەیان دروست بکەن.

ئەردەگان: چۆن جورئەتت کرد پێشنیازێکی خیانەتکارانەی لەو شێوەیە بکەیت؟ من ئەڵێم پەیوستە پەلامارکان بوستنرێن.
ئاوێژکار: مەبەستت داگیرکردن و بۆمبارانکردنی گوندەکانی کوردستانی ئێراق؟

ئەردەگان: نا، ئەو بەردمانکردنانە باشن و ئاماژەی تیرۆریستەکان کراون.
ئاوێژکار: بەڵام هەمو دەوڵەتە داگیرکەرکان وا ئەڵێن بەرامبەر بەوانەی بەرەنگاریان دەبنەوە(مقاومەیان دەکەن).

ئەردەگان: بەڵێ، ئەوانەی کە دەوڵەتیان نیە، پەیست مافی چارەی خۆنوسینیان هەبێت.
ئاوێژکار: تێگەیشتم، واتە تورکیا یارمەتی سەربەخۆبونی تامیل، بلوچ، ڕۆژئاوای پاپوا، سەحراویە، قەبایل و باسک بدەین.

ئەردەگان: ئەو تۆ شتیت؟ سری لانکا، پاکستان، ئەندونیسیا، مەغریب، جەزائیر و ئیسپانیا هاوپەیمانی تورکیان.
ئاوەژکار: بمبورە جەنابی خەلیفە، من تا ئێستا تێناگەم مەبەستت چیە؟

ئەردەگان: مەبەستم داگیرکاریەکەی ئیسرائیل بۆ فەلەستین کۆتایی پێ بهێنین.
ئاوەژکار: ئە، تێدەگەم، بەڵام تۆ هەرگیز بۆ کردەوە دژی ئیسرائیل نەوەستاویتەوە، هەموی قسە و موزایەدەی کاتی هەڵبژاردنکان بوە. چیە؟ ئەمجارە بۆ جدیتە؟
ئەردەگان: (بە قاقای پێکەنینەوە)، ئەو ئەقڵت لێ دەستداوە؟ من کە ئەمە دەڵێم تەنها بۆ ئەوەیە کە وای پیشان بدەم کە سەرکردایەتی ئەمەتە خیانەتکەم بکەم. (مەبەستی ئەمەتی محەمەدە – وەرگێڕ)

ئاوەژکار: کەواتە ئەمە هەموی بۆ خەڵەرخستن و موزایەدەیە.
ئەردەگان: ڕێک وایە. دەی کوفیەکەم بدەرێ با سەفیەکی پێوەبگرم و لەگەڵ کەمەک لەو پارەیەی هیرمیس داوێتی بۆ خەزانەکەم بۆ بازاڕکردن، بنێرم بۆ حەماس.

لینکی وتارەکە بە ئینگلیزی لە فەیسبوکدا:
https://www.facebook.com/groups/KurdsUSA/?multi_permalinks=3543084232462076&notif_id=1621216491839680&notif_t=group_activity&ref=notif

2021-16-05
وەرگێڕانی: لوقمان ئاباخی

مەرگەساتی بەهار.. سوهێلا مەهمی

بۆ جەم بهەن،
لە نیشتمانی گەردەلوولدا
خاکیتر خوێنکانم،

خەماوە
پرچی زێڕینی هەوا،
بە ددانی خاک و دەستی با،
مەزات
بە خاچی بەروارکدا
فرمێسکم،
سوور بە تەمەنی خودادا
خنکانی کانی و
خەزی دارستان
لە ئاوەنێی شەکی پیرەزدا،
مردنەکانمان پیر دەبە".

سنە
سوهەیلا مەهەمی

ناوەندی هونەریی مەم و زین، کەسێک بە کتێبی (گێڕانەوە لەداستان و شانەدا مەم و زین بەنمونە) سازدەکات.

ناوەندی هونەریی مەم و زین، کەسێک بە کتێبی (گێڕانەوە لەداستان و شانەدا مەم و زین بەنمونە) سازدەکات.
لەنووسینی(هاوکار جەمیل)
بەئامادەبوونی نووسەر و هونەرمەند (دڵشاد کاوانی) بە هەڵسەنگاندن و هونەرییی لەبارەی کتێبەکە.

هەژی چوارشەممە 2021/5/19
کاتژمێر 4:30 ئێوارە
شوێن: هۆڵەر، داونتان، کتێبخانەی مەم و زین.

وەم، وەهم، لەهم.. بینەر میرزا

دیمەنەکە؛
ئەم ژیانە؟
کام سەردەمە؟
ورتە ورت دێ؛
بەنی خودا؟
ئاسوودەی؟
گیانبەخشینم بە شوومیەک
زەمەن گەڕای، بە تاریکی
ڕەشبایە؛
کام کیژەڵە تە مەبەستە؟
سکی برسی کام کرێکار؟
دەردی مەسقەفان، یاشی لە تۆ؟،
ڕە بوو نا سەڵ؛
ئاوازی مەرگی بەهوودە ئاژەنی؟
نا نا نەتەی نەبوو چوونکم هەڵ بوو!،
دەبەسیکە، ئاه؛
وەیم یان وەیم یان لەیم؟.
لەبوونەوە لە گەردوون؟
مردن بە کەوتنە خوارەوە لە جەلانە وەک ئەوە وایە
ببی بە تەم لەنەو گزنگی هەتاودا
وێنەی پرشنگەک، دەکەشم
هەر ڕاژەک دەت بەسەر ئاسەی نیشتماندا
پە دەدات و
شین دەبین و، چیدی نایکەین شین
وەهم لە چیاکاندا کام هەڵەی بەرزەفە
لە سەنیادا ئازادیی بەدی دەکا
پەڵەی کام گوڵ دەبەتە لانکەی من و
ئاخە کەی بەت، شنەبایەک هەڵبکات و
بەیبوونەکان بلەنجێنە تاکوو منیش

بەدیاریەوە گوڵ هادەرم بۆ (دودوک)
و خەیاڵی خۆم بکەم لە پێناو تۆ،
وەک کاتێک شۆڕەی جزمە و پێستاڵە
شوێنی ئاوازی شمشاڵەکانی گرتووتەوە
لە دەمدا سۆزی دڵاوێنتەوە،
لێم، لە بنی گاماوێکدا
ئاوێ ئاژاوە بە هاتاو ئۆگۆن
کانیی بریندار ئەکەن لە پێناوی بێک هەتاو
وەلێ نازانن من لێم
وێم، وێم ،لێم
لە چرێی گوێی مینا نادێنیام
لە لالێنگیەکان بێزارم
چوون، وێنەی خۆر دەکەن لە مێشکمدا
لە گۆردووندا
ئێستێرەکان هێدەفێن و
سەردەمێکە چاوێم تاکوو
ئێستێرەیەک بکشێتە نێو ئاسمانەوە
تە نازانی لە پێناو تە چیم کردووە،
زەمانێکە بە ئاگای لێم
تک تک دڵۆپە خوێنی گوڵاڵە سوورەکان
کەترەکان هەماکەیان لە بردراوە
ژێر پێیەکانم زیخی کانی لە ناگۆڕ
ئاسۆی دیدم درێی پرشنگ تێخی دەکا
بێام بە داراساکەی دەستم هەر دەم
دەیشرمێوە.

بینار میرزا

لە بری بیرەوەری یان

هەگەر ئەوە لە مژوو؟!..
سەدیق سەعید وا ندزی

هیچ شتێك نییە لە دنیادا، هەموو ئامانجەكانی خی بنەتە دی. ئەگەر ئەو ئامانجانە خەونی گەورە و لە پشینەی كارەكتەرەكانی شێشیش بت. مرۆڤەكان بەو خیاڵەوە بەشداری شێش دەكەن، كە دواجار شێش دنیای پشوویان بێ بوخنت و دنیایەكی دیكەیان بێ بونیاد بنێ. بەام نازانم كامە بیرمەندە دەت:(شێشەكان زیندانێك دەوخنن بئەوەی زیندانێكی دیكە بونیاد بنن) گەلێك جار شێشەكان لە بری ئەوەی خەونی هەموومان بننە دی، بە پچەوانەوە ئەو خەونانەش دەژاكنێ، كە بە شێشەوە دەیانبینین، تا ئەو ادەیەی جرێك لە پەشیمانی دامان بگرت. بەام بە بوای من هەی گەورە لەوە دایە، كە هەموو شێش ەت بكەینەوە، یان كورت بكەینەوە لە گەندەی بەرپرسێك و كوشتنی مرۆڤێك. هەمیشە ئەمە دیوێكی شێش دەبینین و دیوەكەی تری فەرامش دەكەین. شێشی كوبا، كاسترۆی بەرهەمهێنا و گیڤاراش، بەام ئایا ئەو دوو كارەكتەرە وەك یەك لە یادەوەری مرۆڤەكان ماونەتەوە؟ لە دوای اپەینەوە، ەخنەكردنی شێشی شاخ و خەباتی چەكداری ، بەشێك بووە لەو نووسینانەی لە چوارچەوەی گێانەوەی یادەوەریەكاندا باسكراون. بەام ئەوەی جگەی سەرنجە ئەوەیە، ئەو ەخنەكردنە بە ئەندازەیەكی قووڵ و برینداركەر لەلایەن كەسانێكەوە دەگیرت، كە خیان كارەكتەری واقیعی و بكەری دیاری ئەو خەباتە و بوا پهێنەری یەكەم و كتایی ئەو شێشە و ئەو خەباتەش بوونە. ئەمەش دروست ئەو پەندە كوردییەم دنتەوە یاد كە (مرۆڤ ئاوی لە كانییەك خواردەوە، نەنگییەكی گەورەیە دواتر بەردی تێ بگرت) نووسینی ئەو كارەكتەرانەشم وەك ئەوە دتە بەرچاو. چونكە ئەوانیش لە ابردوو، لە مژووی خیان هەدەگەنەوە، دروست وەك ئەوەی مەلا بەختیار لە كتبی (لە بری بیرەوەریدا) كردوویەتی. بەام ئاخ ئەمە دەتوانێ قەناعەت بە كەس بنێ؟ گومان دەكەم! ئەم كتبە، دیدی مرۆڤكە بێ شێش كە خی وەك شێشگێك تیایدا بەشداربووە و خەونی گەورەی لە سەر هەچنیوە. بیە بە بوای من ئەو ناتوانت تەپوتزی ئەو مژووە لە خی دابتەكنت كە ئەگەر مژووەكە ناشرینیش بت. ئەمە بەو مانایە نییە كە نووسەری كتبەكە بكەری سەرەكی، یان بەشداری ئەو ووداوە تراژیدیانە بووبت كە ئەو دوای چەندین سا، تازە بە بیری دنەوە و ەخنەیان دەكات و (كنە كا) بە با دەكات! بەكو

بەو مانایەی کە ئەویش لە شۆشەکە دابووە و بەرهەمی شۆشەکەش هەر چییەك بووبێت، بە شکست و دۆڕان و ناشرینی، یان سەرکەوتن و دەسکەوت، ئەویش هاوبەشە. ئیدی پشت کردنە ئەو ئابردووە، هەوڵدان بۆ نادیدەگرتنی و بە تەلخ نیشاندانی لە دیدی هەموواندا، هەوڵێکی بێهوودەیە، چونکە لە بەرای نووسەری کتێبەکە خۆی، هەموومان مژوو، ماهیەتی شۆش، خەون و خەوش و جوانیی و دەسکەوتەکانی ئەو شۆەشمان بینیوە و دەزانین کە لە هەڵو مەرجێکی هێندە نائومێد و پڕ لە شکست و دۆڕان سەریهەڵدا، کە خامۆشییەکی گەورە هەمووانی گرتبووەوە. یەکێك لەو پرسیارانەی خوێنەر لە میانەی خوێندنەوەی ئەو کتێبەدا لە هزریدا دروست دەبێت ئەوەیە، کە بۆچی نووسەر ئەو کتێبە دوای چەندین دەیە دەنووسێت؟ بە تایبەتی کە ئەو خۆی لە پێشەکیدا ئاماژەی بەوە داوە، کە بە کەمتر لە مانگێك لە کاتی کەرەنتینەدا، ئەو کتێبەی نووسیوە ؟ ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە، بۆچی نووسەر هەخنە لە هەمزەکانی ئەو شۆشە بە تایبەتی (نەوشیروان مستەفا و مام جەلال) دەگرێت کە لە ژیاندا نەماون؟ هەموشمان دەزانین باسکردنی مرۆڤانێك کە مردوون و لە ژیاندا نەماون، هەم لە ووی ئایینی و کۆمەڵایەتی و کەسییەوە، هەمیش لە ووی سیاسی و فیکری و حزبییەوە، نەنگییەکی زۆرە و هاوکات نابێتە جێگەی یەقینی هیچ کەسێکیش، ئەگەر سەد لە سەد ئەو باسکردنە هیچ گومان و زێدە گۆیەکیشی تێدا نەبێت. ئەمەش لە بەر یەك هۆکاری سادە ئەویش ئەوەیە، کە ئەو سیاسی و سەرکردانە، لە ژیاندا نەماون تاکو ڕاستی ووداوەکان باس بکەن و دەرفەتی وەڵام و بەرگریکردنیان لە خۆیان هەبێت. کوردیش وتەنی مرۆڤ کە مرد، شەیتان دەستی لێ هەڵدەگرێت و دەچێتە خانەی قسە هەڵبەستن بە دەمی مردووەوە. ئیدی باسکردنی کەسەکان دوای مەرگییان، ئاکارێکی کۆمەڵایەتی و کەسی جوان نییە، بە تایبەتیش کاتێ ئەو باسکردنە کەسانێك دەکاتە ئامانج، کە هاوڕێ و هاوخەبات و هاوبیری نزیکی هەخنەگرەکە خۆی بێت. کتێبی لە بری بیرەوەری، ووبەرێکی گەورەی بۆ هەخنەگرتن و ناشیرین نیشاندانی خەباتی چەکداری و بە تایبەتیش یەکێتی تەرخانە. نووسەر هەموو ئەو ووداوانە دەگێرێتەوە کە لە میانەی خەبات و تێکۆشانی شاخدا ووی ئەداوە و سااڵانێکی زۆر بە سەریاندا تێپەیوە. لەو گۆانەوانەیدا، تەنانەت تاەبانیش نەبوێردراوە، کە هەتا دوا کێنگرەی یەکێتی، مەلا بەختیار بە (جەنابی مام) ناوی دەهێنا. بۆگومان ئەمە گرفتەکە نییە، چونکە ئاسایییە کەسانێك هەخنەی حزبایەتی و شۆش و ژیانی پێشمەرگایەتی بکەن و پشت بکەنە سەرکردەکانی ئەو شۆشە، بەڵام ئەوەی ئاسایی نییە ئەوەیە، ئەو کەسە سیاسییەکی وەك مەلا بەختیار بێت. چونکە ئەو هەموو تەمەنی خۆی

لە ێی ئەو شێشە بە خەباتی نەێنی، ناو شار، شاخ و دوای ێاپەرینداا، لە نێو یەکێتی بردە سەر. ئەگەر گریمان یەکێتی خاوەنی ئەو هەموو خەوش و ناشرینییە بووە، بۆچی لە نێو یەکێتی دەمایەوە؟ ئەگەر پاساوی ئەوە بێت، ئاێای شێشی دامەزراند و لە سێنگەی ئەوە زیندانیکرا و لە سەردەمی شاخدا نەوایەکی نەبووە پەنای ببات بەر، بۆچی لە دوای ێاپەێینەوە جارێکی تر لە زەحمەتکێشانەوە چووەوە نێو یەکێتی و تا پێستی بەرپرسی دەستەی کارگێێی ێێیشت؟ هیچ دیمانەیەکی ناوبراویشم نەدیوە، دەیان و سەدان جار دەستەواژەی (جەنابی مام) دووبارە نەکاتەوە. کە واتا ئەمت لەچی و ئەمەت بێ؟ ئەگەر یەکێتی دیلی کوشتبێت، لە سەر خێشەویستی سزای ژنی دابێت، کەسانی بێ تاوانی زیندانی کردبێت و کۆخا و دەرەبەگ و ئاغای لە ئامێزی خێی گرتبێت، وەك ئەوەی نووسەر لە کتێبەکەیدا نووسیویەتی، بۆچی ئامادە بووە هەر یەکێتی بێت؟ بۆیە هەموو ئەو ێەخنانەی ناوبراو لە یەکێتی، بە بۆای من هیچ بەهایەکی سیاسی، فیکری، مەعریفی و مێژوویان نییە. بەکو یەکێتی بوون مەرکەکە بە مەلاوە نووساوە و تا دەشمرێت خەك بە یەکێتی دەزانێت. ئیدی هەر ێەخنەگرتنەك لە یەکێتی و سەرکردە و کادیر و پێشمەرگەکانی، نووسەر پێی بزانێت یان نا، حەز بکات یان نا، لە دیدی من ێەخنەکردنی خێیەتی. ئەو کتێبە، ئەو کاتە بە های دەبوو، ئەو کاتە ێەخنەکان شۆنی خێیان دەگرت و لێژیکی دەبـــوون، کـــە نووســـەرەکەی لـــە دەرەوەی ئـــەو شێشـــە و ناشرینییەکـــانی بـــوایە، وەك ئـــەوەی خێی وێنـــای دەکـــات. دەنـــا کارەکتەرێکی سیاسی، کە تەمەنی خێی لە نێو شێش و یەکێتی و کێمەڵە بردبێتە سەر و هاوکات داکێکیکەرێکی سەرسەختی (جەنابی مام) یش بووبێت تا ژیان ئاوایی نەکردبوو ، ئیدی نازانم خوێندنەوە بێ ئەو مێژووە، بە شێوەیەکی لنگە و قووچ ، یاخود تاوانبارکردنی مام بە بێدەنگی و بە ئاگابوون لە بەشێك لەو ێوداوە تراژیدیانە، چ مانایەکی هەیە؟ بەشێك لەو ێەخنانەی نووسەر لە شێشی کوردی و خەباتی شاخ دەیانگرێت، بێ خوێنەر جێگەی سەمەرەن، چونکە وەك ئەوە وایە کەسێك لە دوورەوە ێوانیبێتییە ئەو خەباتە و دژی ئەو ێێبازە سیاسییە بێت کە شێشەکەی لە سەر هەێچنراوە. بێ نموونە: نووسەر لە لاپەێە (45) ی کتێبەکەیدا دەنووسێت:(حزبە سیاسییەکانی کورد، کاتێك لە قێناغی ژێر زەمینی گواستویانەتەوە بێ خەباتی چەکداری، بەو ژمارە کەمەی کادر و ئەندامانییان کە بە نەهێنی پەروەردەیان کردوون، دەرەقەتی لەشکرێك چەکدار و ئەندام ولایەنگری کێنەپارێز نەهاتوون) سەرنج بدەن، لە جیاتی پێشمەرگە چەکدار بەکار دێنێت، واتا بە مەبەست دەیەوێت پیرێزی ئەو شوناسە بگێێت. لە ێاستیدا، ئەمە بۆچوونی هەر کەسێك بوایە جێگەی لە سەر وەستان نەبوو، بەڵام

بۆ سیاسی و ڕۆشنبیرێکی وەك مەلا بەختیار، جێگەی هەڵوەستەکردنە، چونکە نابێ ئەو هەندە لە واقیعی سیاسیەڵەژی و سیاسی و فەرهەنگی و مێژوویی کۆمەڵگەکەی بێ ئاگا بێت.
هەموومان دەزانین ئەوانەی نووسەر بە کۆنە پارێز ناویان دەبات، ئەو چینە هەژار و چەوساوە و شۆڕشگێڕەن، کە پانتایەکی گەورە لە شۆڕش و بزوتنەری خەباتە چەکداریەکە بوون. ئەوانە، لە ڕووی پێکهاتە و ناسنامەی کۆمەڵایەتییەوە، ئاماژە بن بۆ هەر شوناسێکی کۆمەڵایەتی، هیچ لەوە ناگۆڕێت کە بەشدار و قوربانیدەر و درێژە پێدەری سەرەکی و هەمیشەیی خەباتی شاخ بووینە، هاوتەریب لە گەڵ بژاردە سیاسی و ڕۆشنبیریەکەی شۆڕش. پاشان هیچ شۆڕشێك و خەباتێکی چەکداری هەیە لە دنیادا، نوخبەیەکی سیاسی و ڕۆشنبیر بە تەنها سەری خستبێت؟ گومانم نییە نووسەری کتێبەکە، کە بە وردی ئاگاداری مێژووی سیاسی جیهانە، مەبەستی لەو بڕچوونە، تەنها لێدانە لە یەکێتی و خەباتی شاخ و کارەکتەرەکانی، دەنا دیسانەوە بۆچی ئامادە بووە هاوسەنگەری ئەو کۆنە پارێزانە بێت؟ لەلایەکی دیکەوە، دەکرێ بپرسین، ئاخۆ مام جەلال و نەوشیروان، ماهیەتی ئەو چینە کۆمەڵایەتیەیان نەناسیوە و نەزانیوە؟ بگومان زۆر زیاتریش لە مەلا بەختیار، بەڵام جیاوازیەکەیان لەوە دایە، کە ئەوان سیاسی دووربین و خوێنەوەی وردیان بۆ کۆمەڵگەکەی خۆیان کردووە و دەشیانزانی خەباتی شاخ بە تەنها، بە مەلا بەختیار و کادیر و خوێنەوارەکانی کۆمەڵە سەر ناکەوێت، بەکو دەبێ کرێکار، مامۆستا، کادیر، کوێخا، بگرە سەرۆك هۆز و عەشیرەتیشیان لەگەڵ دابێت. ئەمە واقیعی سیاسیەڵەژی کۆمەڵگەی ئێمەیە و دەبێ قبوڵمان بێت. تەنانەت ئێستا ئەگەر یەکێتی یان هەر حزبێکی تر، بچێتە هەڵبژاردنەوە و هەموو نووسەران و ڕۆشنبیرانی کوردیش دەنگی پێ بدەن، ناکاتە نیو کورسی پەرلەمان. بۆیە ئەوەی مەلا بەختیار دەیڵێت، بە داخەوە شکانەوە و گاڵتەکردن و بەکەم سەیرکردنی هەموو ئەوانەیە، کە بەشداری خەباتی شاخ بووینە و دڵنیاشم زۆرینەیان هاوڕێ و هاو ڕێبازی نزیکی ئەو بوونە. ئیدی ئەو جۆرە باسکردنە، تەنها ڕشتنی کینەیەکی سیاسییە، کە دەرهاوێشتەی دەرەنجامەکانی کۆنگرەی چوارەمی یەکێتییە و هیچی تر.

بۆچوونەکانی نووسەر لەو کتێبەدا، پارادۆکسی زۆریان تێدایە، کە دەلالەت لە گۆڕینی هەڵوێست و پاشگەزبوونەوە لە بنەمای خەباتی سیاسی لە ڕابردوودا، بە تایبەتیش یەکێتی بوون دەکات. ئەمجارەیان لە لاپەڕە (105) دا دەنووسێت:(کە مفاوەزاتی یەکێتی و حکومەت لە ساڵی 1984کرا، خۆم هەر باوەڕم بەوە نەبوو کە بە عس مافی کورد

بدات) نووسەر لە کاتێکدا، دوای سی و شەش ساڵ ئەمە دەڵێت، کە خۆی ئەندامی ئەو وەڤدە بووە و دەیان وێنەشی لەو مفاوەزاتە بۆ یادگاری گرتوون! لە وێنەکانیشدا، نەمبینیوە نیگەرانییەك بە ڕووخساری مەلا بەختیارەوە دیاربێت کە بۆای بەو دانیشتنانە نەبووە. ئیدی حاشاکردن لەو مێژووە تاکۆ بۆ دەکات؟ ئەمە ئەو کاتە شوێنی خۆی دەگرت و دەبووە مێژووێکی سیاسی و دەسکەوتێکی کەسی و تایبەتی بۆ ئەو، کە لە ساتی مفاوەزاتەکە بوایە نەك ئێستا ئەمە بڵێت. گەرچی نووسەر، لە پێناو ساغکردنەوەی ئەو بۆچوونەی، مام جەلال دەکاتە گەواهیدەر، بەڵام ئەو لە ژیان نەماوە، هەر کەسێکیش لە ژیان نەمابێت، ناتوانرێت بکرێتە گەواهیدەر بە سەر هەر ڕووداوێکەوە بێت. مەلا بەختیار توندتریش دەدوێت و ئەمجارەیان هەرپەیوەست بەو مفاوەزاتە لەلاپەڕە (220) دا دەنووسێت:([illegible] 1983 1985سەرنەکەوت) نووسەر لە کاتێکدا تاەبانی وەك کەسێکی سەرنەکەوتوو لەو مفاوەزاتە دەناسێنێت، کە خۆشی ئەندامی هەمان وەڤد بووە. ئەمە تەنها بە ئامانج گرتنی تاەبانییە. چونکە هەموومان دەزانین مام جەلال بە تەنها مفاوەزاتی نەکردووە و شاندێکی مەکتەبی سیاسی کە لە (مەلا بەختیار و ملازم عومەر و فەریدون عەبدولقادر و فوئاد مەعسوم) پێکهاتبوون، ئەندامانی شاندەکە بوون. لە سرووشتی کاری دیبلۆماسی و دانوستانی نێو شاند و وەڤدەکانی دوو لایەنی نەیار و ناکۆکیشدا، هیچ کاتێك شکست، یان سەرکەوتنی دانوستانەکان، ناخرێتە ئەستۆی تاقە کەسێك، بۆیە ئەوەی نووسەر دەیڵێت نا لۆژیکی و نا بابەتییە. بۆگومان خوێندنەوەی نووسەر بۆ ڕووداوەکانی ئەوکات، لە کاوەژنەی ئێستاوە و بەو تێگەیشتنەوە، جارێك لە شێواندنی مێژوویی دروست دەکات، چونکە هەموو ڕووداوێك، پەیوەستە بەو زەمینە و زەمەنەی تیایدا ڕووەدات، بۆیە ئەو ڕووداوانە، هەنگە بۆ ئەو کاتی شێش دروست ببن، بەڵام کاتێ بە ڕوانگەی ئێستا دەیانخوێنینەوە و دەیانبەستینەوە بە واقیعی ئێستا، ئەوا خوێندنەوە و هەڵسەنگاندنێکی بابەتییانە نییە. لەو ڕوانگەیەشەوە، ئەگەر مەلابەختیار هەزاران جار ڕەخنە لەو واقیعە و لەو ڕابردووە بگرێت، هیچ بەهایەکی نییە، چونکە خۆی لە نێو ئەو واقیعە بووە و هەڵوێستێکی کرداریشی نەنواندووە وەك پەرچەکردارێك، کە بۆچی بە نموونە یەکێتی دیل دەکوژێت؟ ئەو نەك هەر ئەمەی نەکردووە، بگرە لە دوای ڕاپەڕینەوە، یەکێاست سەنگەر دەگوازێتەوە نێو یەکێتی. نووسەر بەردەوام دەبێت لە قۆزەوەن نیشاندانی خەباتی شاخ و ئەمجارەیان دەنووسێت:(هەرێمەکان لە گەشەکردنی عەسکەری دابوون و هاوکات سەرانەسەندن، وەك کێلە سەیرکردنی خەڵکی، ئازاردان و لێدانیش بڕەوەی دەسەند. لا349) هەنگە

زۆربەمان بزانین کە ئەم دیاردە ناشرین و نا شۆشگێرییانە، لە پەراوێزی شۆشی شاخدا بوونیان هەبووە، بەڵام پرسیارە جەوهەرییەکە لێرەدا ئەوەیە، بۆچی نووسەر وەك سەرکردە و پێشمەرگەیەك، ئێستا کێنە کا بەبا دەکات و ئەوکات هەڵوێستی نەبووە؟ کە دەیزانی ئەمە ماهیەتی ڕاستەقینەی خەباتی شاخە بە بۆای ئەو، بۆچی ئامادەبوو هاوسەنگەر و هاو ڕێبازی ئەو(جەلادانە) بێت وەك ئەوەی ئەو وەسفیان دەکات؟ بۆچی وازی لە ژیانی شاخ و پێشمەرگایەتی نەهێنا و وەك پەرچەکردارێك نەچووە دەرەوە؟ بۆیە ئەمە هەڵخەڵەتاندنی خوێنەر و فریودانی خەڵکە لەلایەك کە شۆش و خەباتی شاخ لەمەدا کورت بکاتەوە و لەلایەکی دیکەشەوە، دوای چل ساڵ زیاتر تازە بێت ڕەخنە لەو دیاردانە بگرێت. ئەو لەکاتێکدا ئەم کردار و ڕەفتارانەی بینیوە و بە چاوی ئێستا و بە تێگەیشتنی ئێستای خۆی ڕەخنەیان لێ دەگرێت، کە هەرخۆی دان بەوە دا ئەنێت کە لە نێو چەقی ڕووداوەکان بووە. بە بەڵگەی ئەوەی لەلاپەڕە (366) دا دەنووسێت:(بەندە لە ساڵی 1976 وە نەك هەر ئاگام لە ڕووداوەکانە، بەڵکو لە نزیکیان دابوومە) ئەمەش خۆی لە خۆیدا پووچەڵکردنەوەی ئەو بۆچوون و ڕەخنانەی خۆیەتی. بۆ دەنگ بوون لە سەر هەڵە و تاوان لە ڕووی یاساییەوە، هاوبەشیکردنە. بەشێکی دیکەی کتێبەکە، قسەکردنە لە سەر ئاڵای شۆش و ئەو هەڵوێستانەی ڕووبەڕووی نووسەر بوونەتەوە، لە میانەی ڕاگەیاندنی ئەو ڕەوتە و جیابوونەوەی. هەبەتە ئەمە مژووە و دیارە و زۆریشی لە بارەوە نووسراوە، بەڵام ئەوەی نا لۆژیکییە ئەوەیە، کە نووسەر جیابوونەوەی ئاڵای شۆش لە یەکێتی، هاوشێوەی جیابوونەوەی گۆران لە زەمەنی دوای ڕاپەڕیندا دەبینێت. بە بۆای ئەو، نەوشیروان و یەکێتی کە دژی جیابوونەوەی ئەوان بوون، خۆی لە یەکێتی جیابووەوە و گۆرانی دامەزراند و مام و یەکێتیش قبولیان کرد. نووسەر کە سیاسییەکی بە ئاگاو ڕۆشنبیرە، دەبوو ئەو دوو هەڵوێستە سیاسی و بابەتی و شۆشگێرییەی بەراوردی یەکتری کردبا، کە گۆران و ئاڵای شۆشی تیادا دامەزران. ئاخر جیابوونەوەی ڕەوتێك، لە هەناوی حزبێکی سیاسیدا، ئەو حزبەش لە یەك کاتدا لەگەڵ دەیان نەیاری خۆی لە شەردا بێت، وەڕای ئەمەش لە قۆناغی ژگاری نیشتمانی و خەباتی چەکداری دابێت، لە هەمووشی سەختتر لە بەرامبەر هێزێکی شۆفێنی وەکو بەعس وەستابێتەوە، چۆن وەکو جیابوونەوەی ڕەوتێکە لە زەمەنی دوای ڕاپەڕین، کە زەمەنی ئازادی و خۆ بەڕێوەبەری فرەیی سیاسی و حزبییە؟ ئەم بەراوردکارییە، هەر کەسێك بیکات بۆوام وایە لە بۆ ئاگایە، بەڵام ئەوەی مەلا بەختیار زۆرتر پاسا و هێنانەوەیەکی سیاسییە لەوەی بۆ ئاگایی بێت. دەنا خۆی باش دەزانێت ئەم دوو جیابوونەوەیە، لە هەموو ڕوێکەوە زۆر جیان لە یەکتری و هەر

بەراوردیش ناکرێن. ئەم کتێبە، گەرچی بەشێکی زۆری وەڵامدانەوەی کتێبیەکەی(برایم جەلال)ە، ، بەڵام ئەمەیان پەیوەندی بە ئێمەوە نییە، بەڵکو تەنها دەمانەوێت وەك خوێنەرێك بپرسین، کە بۆچی و لە بەرچی ئەو کتێبە لە ئێستا دەنووسێت و بۆ او دەکاتەوە؟ کە وەڵامەکەی ووونە، چونکە یەکەم: پێگە و دەسەڵاتی لە نێو یەکێتی نەماوە، دووەم: هەریەك لەمام جەل و نەوشیروان مستەفا لە ژیان نەماون.

نووسەر گەرچی بە کەسێکی ورد لە ووی نووسین خۆی دەناسێنێت، بەلام گەلێك هەڵەی لەو کتێبەدا کردووە وەك:

- لا38 نووسیویەتی:_(مەحمەد حەلاق و هاوڕێکانی لە ساڵی 1994 شەهید کران) بڕگومان ئەم بەرواڕە هەڵەیە، چونکە ئەوان لە 2/11/1995 لە ووداوێکدا کوژران.
- لا63 نووسیویەتی:_(شەڕی قرناقاو پشت ئاشان لە ساڵی 1982بوو) ئەمەش هەڵەیە، چونکە ئەو شەڕە لە 1/5/1983ڕوویدا.
- لا 98 (نووسەر سەید کاکەی بە شەهید داناوە) لە کاتێکدا ئەو هێشتا لە ژیاندا ماوە.

*لا 121 نووسیویەتی:_(مەنەڵگ، گەڵانەوە بۆدیالۆگ و ووداوی ئابردوو) بەڵام گەڵانەوە بۆ ئابردوو فلاشباکی پێ دەگوترێت، مەنەڵگ بە مانای خوێندنەوە لە ناخەوە.

- لا 191 (نووسەر ڕەخنە لە ئەحمەد بانیخێلانی دەگرێت کە چۆن بە پێشمەرگە دەڵێت چەکدار) بەڵام هەر خۆی پێشتر لە لاپەڕە 45 دا چەکداری نووسیوە. ئەمەش نەبوونی ئاگاییە لە ڕەخنەگرتن.
- لا 213 نووسیویەتی:_(شیعری هەوارەی سەیدا ساڵحی نەمر لەلایەن تیپی مۆسیقای سلێمانی کراوەتە سروود) ئەمە هەڵەیە، چونکە ئەو سروودە کە بە دەنگی هونەرمەندان (ئاراس محەمەد شەوقی) و(کامل مستەفا) گوتراوە، لەلایەن تیپی مۆسیقای زانکۆی سلێمانی لە ساڵی 1977 کراوەتە سروود.
- لا272 نووسیویەتی:_(ناحیەی سەید سادق) ئەمەشیان هەڵەی تێدایە، چونکە ناحیە نییە و قەزایە.
- لا340 نووسیویەتی:_(بەیاننامەی 27ی حوزەیرانی ساڵی 1967) بەڵام ساڵەکە 1966 بوو. چونکە ئەم بەیاننامەیە، لە ژێر کاریگەریەتی ئەو شکستە ئاگەیاندرا کە سوپای عێراق لە شەڕی هەندرێن مانگێك پێشووتر تووشی ببوو.
- لا450 نووسیویەتی:_(خێپیشاندانەکانی 17 ی شوباتی 2012)

ئەمەش هەڵەیە، چونکە ساڵەکە 2011بوو.
دواجار دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، گەرچی نووسەر لە سەرەتای کتێبەکەیدا، باس لە ڕەقی سایکۆلۆژی و کینەی سیاسی دەکات و هەوڵدەدات شرۆڤەی ئەو حاڵەتە بکات و خۆشی لە نووسینەوەی ووداوەکان نەکەوێتە ژێر کاریگەریەتی ئەو هەستە سایکۆلۆژییە، بەڵام بە داخەوە زمانی ئەویش لەوکتێبەدا، لە گەڵک شوێن زمانێکە لە ژێر کاریگەریەتی ئەو کینە سیاسییەی ئابردوو دایە و گەڵک وشە و دەستەواژەم کەوتنە بەرچاو، کە تووندوو لە دەرەوەی زمانی نووسینی سیاسییانەن. بۆ نموونە وەک دەستەواژەی: (سووکی وەکو خۆی لا 114) ئەمەش دەڵاتە لەوەی کە ئەو خۆشی تا ئادەیەک هەڵگری ئەو زمانەیە، کە بارگاوییە بەو کینەیە. لە مەش سەیرتر و کارەساتر ئەوەیە، کە نووسەر لە ئابردووی خۆی هەڵگەراوەتەوە و بە شێوەیەک باسی یەکێتی و کادیر و تەنانەت سکرتێرەکەشی دەکات، وەک ئەوەی خۆی ڕۆژێک لە ڕۆژان بۆ چرکەیەکیش یەکێتی نەبووبێت. ئیدی نازانم نووسەر کێ چەواشە دەکات و فریوی دەدات؟ دەیەوێت مژووڵک باس بکات، وەک ئەوەی ئەوەی دەیەوێت و مەبەستیەتی، نەک وەک ئەوەی هەیە و ووێداوە و دەبینرێت و ماوەتەوە. هەر چییەک و هەر چۆنێک بێت، مەلا بەختیار لە کتێبەکەیدا، لە بری ستایش دادەبەزێتە سەر یەکێتی، خۆی وا وێنا دەکات کە تەماشاکەرێکی ئەو مژووە و ئەو ووداوانە بووە. دواجار ئەم کتێبە بە بۆای من، هیچ ئەرزشێکی سیاسی و مژوویی نییە. چونکە لە سەردەمێکدا نووسراوە و باو دەکرێتەوە، کە نە تاەبانی، نە نەوشیروان مستەفا لە ژیاندا نەماون. ئەمەش تەنها یەک ئاماژە دەگەیەنێت، ئەویش نابوێری نووسەرە لە گۆانەوەی ووداوەکان، پێش مەرگی ئەو دوو سەرکردەیە. ئەمە بۆا و تێگەیشتنی منە دوای خوێنەوەی کتێبەکە.

- پەراوێز :_ لە بری بیرەوەری: نووسینی: مەلا بەختیار، باوکراوەی: ناوەندی ڕۆشنگەری چاودێر_2020سلێمانی.

خەر و سەدەقەی نیولیبەرالیزم لەم جەژنەدا گەشتی قوربانی گەلانی ناوچەکەیە.. ئیبراهیم بابان

لە دوای جەنگی جیهانیی یەکەمەوە هەژەمۆنیا ناوەندا بووە چەقی ململانێی زلهێزەکانی دونیا و بازاڕەکی گەورەی ساغ کردنەوەی کاپاکانی وەاتانی بەرهەمهێن.
لەئێستا پەژەی نیولیبەرالیزمی جیهانی بەرایەتیی ئەمریکا و بریتانیا هاوکات بەشێک لەووواتانەی کە لەژێر پەردەی دژە نیولیبەرالی و پۆزتیفست بە تایبەت وەاتی چین کە ئاپاکەی چەکەش و داسە کەچی ئیمپریالیستەکی سەردەمیانەیە لەگەڵی داگیرکردنی بازار. ئەمیش دەستەکی باڵای هەیە لەهەمو پشەوی و ئاژیەکانی ناوچەکە وەکو زیندەورەکی کوشندە کەوتونەتە گیانی ئەم ناوچەیە و هەر هەژە بە جۆرێک و بە بیانوەک شەرعیەت بە داگیرکاریی و دەستوردانەکانیان ئەدەن، لە هەمانکاتدا ئەم زیندەورە دەندیە گەورەی دانا بە ئاشکراو بە نهێنی تەر خەراکیان ئەکات و بە کاریان دێنە هەرکاتەکیش دەنگەکی ناڕازی بەرزبەتەوە هەربە گەراکانی ناوەوی ئەم دەنگە ناژیە کپ دەکرێت تەمەتی تیرۆری دەخرێتە پاڵی.

گەورەکانی هەژەمۆنیا ناوەند بە قەناغەکی مەترسیدار گەیشتون چ وەک سەپاندنی هەژموون یان وەدەستهێنانی ئابووری زیاتر وەاتانی زلهێز دەیانەوێ بەجۆرێک گەورەکاری بکەن کە لەبەرژەوەندی دەستکەوتی ئابووری خەیان بێت وەکەمترین زیانیش بەرخەیان بکەوێ. لەکاتێکدا لەسەردەمی کابینەی "ترامپ" تەواوی هێگاکانی ئابووقەی ئابووری بەسەر گلانی ئێران وەک ئێلتەرناتیڤی جەنگ تاقی کردەوە بەمەبەستی سەرهەڵدانی ناوخەیی و گەورەکاری لەسیستەمدا، کە بە ئەنجام بوو لە ئێستاشدا لە کابینەی "جۆبایدن" هێگاکانی گەورەکاری جیاوازتر دەردەکەون بەتایبەت دانوستان و هێکەوتن لەپەناو دەستەمکردنی ژەمی ئێران.

هەژەمۆنیا ناوەند بە قەناغی فەتحی مەدەرنەتی سەرمایەداریدا تێدەپەڕێ، کە ئەم فەتح و گەورەکاریە جگە لە ماوەرانی و خراپی

هەوشی ئابووری وسیاسی و کۆمەڵایەتی ماناوەی کێشکان و دووبارەکی لەناوان نەتاوەکاندا هیچ سودێکی تری نابێ.

هەرلەپەسەی بەناو بەهاری عەرەبیدا مەکینەی گەڕانکاریکان لە چوارچێوەیەکی ناوچەیەدا کوتەتە کار و ناوە ناوە وەاتەک و سیستەمێک دەهاتە. دوو دەوڵەت کە تا ئێستا تەسلیم بەو گۆڕانکاریە نەبونە تورکیا و ئێران کۆئەمانیش لەپشتاو پاراستنی هەیمەنەی خۆیان هەموو هێگاکانی ماناوە دەگرنە بەر. تاکە هێگاش وەکوو دیفاکتۆ بەکاری دەنن دروست کردنی پشتوینی و جەنگێ لە ناوچەکەدا لە هێگای بزوتنەوە و گروپێ تووندەو و هێکخراوە تیرۆریستییەکانەوە.
ئەم جوڵە و کردە ماناوەرانکاریانەش تەنها لە پشتاو دواخستن و پەکخستنی پڕۆژەی گەڕانکاریە لەناوچەکە کۆجگێ لەماناوەرانی بە خێکی سڤیل هیچ سودێکی تری نییە.

ئێران و تورکیا وەک بەانسی ماناوەی ئەوی تر:

پرسەی گەڕانکاری لەناوچەکە بەندە بەگەڕانکاری لە ژەمی ئێران یان تورکیا واتە ماناوەی ژەمی ئێران و دەستەمە نەبوونی دابەتە هەی پاراستن و ماناوی تورکیا، بە پچەوانەشاوە ماناوەی ژەمی تورکیا دابەتە هەی پاراستنی ژەمی ئێران وەک ئەوەی کە سەربەک لە یەک کاتدا دوو مێی لەدەست بە و بیاوە سەریان ببێ بەام لەیەک کاتدا نەتوانێ پەکاوە ئەم کارە بکات. بەیە پەلهاوەشتنی وەاتانی ئێران و تورکیا بە ناناوەی پشەوی لە سوریا، یەمەن، لیبیا، ئەفغانستان و ئەفریقیا تەنها مانەرەکە بە درێژکردنەوەی تەمەنی دەستەاتی خۆیان.

جەنگی ئیسرائیل و فەستین

تەوقیتی جەنگێ ساڵخیەکەی نەوان بزوتەوەی حەماس و ئیسرائیل دوای ئەوە دێت کە ئەمریکا جارەکیتر لەگەڵ ئێران چووە ناو گفتوگۆیەکی وەکەمەک هێکەوتنی بچووک لە نەوانیاندا ئەنجامدرا ئەم جەنگێ لەوکاتەوە سەرهیەدا، تائێستا جگێ لەخێکی سڤیل هیچ دەستکەوتەکی تری نەبووە بە هەردوولایان. ئەم جەنگێ ناراستەوخۆ لەلایەن تورکیاوە پشتگیری دەکرێ لەهێگای هێکخراوی حەماس بەئەوەی جارەکیتر پشەوی لەناوچەکە دروست بکاتەوە و بەرەیەکی تری جەنگی ماناوەرانکاری لەناوچەکە بکرێتەوە بەمبەستی پەکخستنی ئەم گفتوگۆیانەی کە لەنەوان ئەمریکا و ئێران ئەنجامدرێن. بەئەم مبەستەش جولاندنی سەزی ئایینیی و بەکارهێنانی ئاین وەکو فریادرەس

لەپناو مانەوەی خەی تاکە فاکتەر بە هەوایەتیدان بەم جەنگە کاریگەریی دانان لەسەر وەاتانی موسەمان و بەمبەستی فراوان کردنی جەنگ.

هەگەچارەکان:

هەگە چارە وشیاربونەی تاکی هەژەماتی ناوەاستە. لەکاتەکدا کەخەسک لەئەنجامی مانەوەی ئەم دەستەاتە دیکتاتریانە هەرزەرەمەندن و بەگەانیشان زەرەرەکیان زیاتر دەبە پەویستە ئەم خاانە کاری لەسەر بکرە.

١- خەسک پەویستە ەیزەکانی خەیان یەکخەن، لەهەگەی خەپیشاندانی خەسکانە و دوور لە دەستی دەرەکی حکومەتەکانیان بەوخەنن و بەبە دەستوەردانی دەرەکی حکومەتەکی هەشید و مەدەنیی دروست بکەن.

٢- لە هەی پەسەی هەبژاردنەوە دەستاو دەستکردنی دەستەات بکەنە ناچاریەک و هەژمەکانیان ناچار بەدەست لە کار کەشانەوە بکەن.

٣- هەزگارکردنی ئاین لەدەستی هەژەم دەتەاتداران بەئەوەی چیتر نەبەتە کەرەستەی جەنگی ماەوەرانکارانە.

٤- بەیاری پەکەوەژیانی ئاینی و کولتووری و زمان و نەتەوە جیاوازەکان لەناوچەکەدا بەشەوەیەکی ئاشتیانە و پاراستنی مافە کولتووریی و نەتەویەکانی یەکتر چونکە لە بیرمان نەچە ئەم نەتەوە و ئاینە جیاوازانە بە تەپەبوونی کات لەوی کولتوور و فەرهەنگیەوە تەواو تەکەە بوونە جگە لە یەکترقبوە کردن هیچ هەگایەکی تری چارەسەری نییە.

٥- هەموو ئەم خاانە بەودەکرەت کە کەمەگەی هەژەماتی ناوەاست ماهیەتی سیستەمی سەرمایەداریی بناسە، لە هەمانکاتدا لە فەکانی هەژەمەکانی وەاتەکەشیان هەشیاربنەوە. کەمەگە خەی بەخاوەنی سیاسەت بزانە و سیاسەت لەدەست سەرمایە و بازاە ئازاد بکات.

ئایا ئەم چەن دەکەر؟ وەامەکەی ئەویە: تەنها پەویستی بە لەخەبردویی و قبوەکردنی جیاوازییەکانی بەرامبەر. ئەگەر ئەم نەکەین دەبە تا ماوین لە جەنگدا بژین لە پەناو هیچ!

ئیبراهیم بابان

ئازادی و دیوخانی سیاسی.. چالاکی ئاغجلری

بنەماڵەی بارزانی لە زەمانی گەنوی ملا موستەفا لە روسیاوە منپلی گورترین پارتی سیاسیئوسردەمیان کرد کە پارتی دیموکراتی کوردستان بوو ئەمش بە هکاری غیابی خوندنویکی عقانی لایدامزرنرانی ئوکاتی حزب لە پتوند بە تنپاندنی هژمونی عشائیری لە ناخایاندا ، ئاکام چانسی بارازانیوک شگرکی عشائیری بە نفوس بە ئرنی شکایو داکە لسر شانی گیرسایو و گرتنی جویسیاستی کوردستانی عراق بە سرئش حاسە کرد ، پاسق و پشتیوانی ئم هژموون و سرک گرایی وکزادی پاشخانی دیوخان و ناوبانگ بە ملا موستەفا بدستهات. دیارە زری نبرد خونوارکان کە بەباڵی مکتبسیاسی ناسرابوون خواستی استکردنوی هکە بوون و دژ بە بارزانی وستانو برامبر باڵادستی لو شش کە بارزانی باڵی تواوی کشابوو بسردا بجرک بدر لە خی و نزیکە خونکانی تواویدوروبریان بە خزمتکار و گدا وبنا ئکرد و تا ئم چرکە ساتش کو و کوزاکانی بردوامن لسر ئم فرمو بسر کمگی کوردیدا تعمیم کراو (بخشیبیان بە ترشتی)!!، ئمش لە پناوی بردوامیدان بهناسیدیوخانی نو خ و مانویان لو جوگرافیا بر تسکدا، هرچندە ئم خستت تعمیم ناکرت بسر کی خو دیوخانزادکانی تردا بام لای ئمان و نموونکانیان بتە فرهنگ و درژی پددن، شری مانوش بهرشویک بت ئنجامی ئدن لو پناودا و گرنگ مانوی ئایکنکیە لە سردارتی بسر خکدا دیارە ئمجرە لە ئدکار و خستت بە شاگی دیکتاترخوازکان دبینرت.

شبوونوی ئم فرهنگ خکیە و پردپشکردنی بە سیاستی نتویی لناو ششی کوردستانی عراقدابووتە ئمری واقع ، لرو دوای نزیک بە هشت دیی بق تروسکاییک لە گشی کمایەتی و کرانویکیسردمیانی پلکش نکرد، بوارکی نهشتو لە دووتوی ئو بناو شش نتویی و چکداریدا بهوستکردن لە سرخانە فیکریکی پیوند بە تپاندنی دخی

چەقبەستووی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیکۆمەڵگەی کوردی لە کوردستانی عێراقدا .

بەخێی پێوەری ریالیستی و لۆجیکی هەر دەستبردنێک بۆ ووبەرووبوونەوە و شکاندنی رەقیبدا پێویستی بەهوشیارکردنەوەی تاک هەیە بۆ هەرچی تێگەیشتن لە ئاسۆی پرسەکە، کاتێک ئەم پرسیارە هەستی نەتەوەیی کوردیژردەستەی لێگەڵ خۆیدا پەلکێش کرد و تەواو لە قەبدانی پرسەکەی ئاوێتە بە هەمان لیخنیکرد و وایانکرد هەر دەستبردنێک لەلایەن بزاوتێکی تروە کە لە دژەوەی فەزای خۆیان بێت، دۆخێنە حاشیەوە و دژ بە خواستەکانی خەڵکپێناسە دەکرێت، بەدەر لەمە ملکەچی هەمان ئاراستەی سیاسی دەکەن و دەبێت بە هەمان پێخوری سیاسی خوانەکەبەندبکەن ، ئەمەش تا ئاست چاوەروانکراوی خۆیان ئەو جۆهەرەی فەناکرد کە تەعبیر لە پرسی کۆمەڵگەی کوردیبکات.

بەخێی شەشی چەکداری بۆ بارزگاریکردن لە مانەوەی فیزیکی دوابژاردەیە، کاتێک رەقیبەکەت تەواوی دژگاکانتبەسردا دابخات بۆ هەرچی گەیشتن بۆ چارەسەری کێشەی نادادی بەرامبەر ئەو پرسەی تەدەکەشیت لە پێناویدا، پێچەوانەوە لەو شەشەی ئەم بنەماڵەیە بووە سەردار و خاوەن دیوخان نەک سەرکەوتنی ئازادی بۆ گەلبەرجەستەکرد بە موفهومە عەقڵانیەکەی بەکو ئەم عەقڵیەتە بووە هەی کوشتنی کەی پێشکەوتن و کرانەوەیکۆمەڵگەکە بۆ جۆرێک خۆتی سیادی دیوخانیان سەرەخست کە هەر بزاڤێک بۆنی کرانەوە و بەرچاووونی خەکیلبکرایە بۆتوندی بەووپدا دەهاتنەوە بۆ هەرچی مانەوەی خۆیان و درێژدان بۆ فەرهەنگی سیاسەتی دیوخان وەووپێشکردنی بۆ فەرمەی کە پیێدەوترێت سیاسەت کردن لە فەزای کوردی و کوردایەتییدا، بۆیە هەر کەس و لایەنکەووی لەو دیوخانە کردبێت یان کۆیلایەتی و گەدایان قبوە کردوە وێان وەک بەرهەستکارێکی لاواز بۆجماوەوکەی خۆن و خواستەکانی مایپووچ و بەدەستی خاڵی لە دووری هەوارکەیان گیرساوەتەوە .

سیاسەت کردن بەرامبەر بنەماڵەی بارزانی بوێری فیکر و هەسوکەوتی عەقڵانی دەوێت بۆ هەرچی خاڵیکردنەوەی ئەورەواجە قۆمیەی کە هەردەم شەنی خۆیان مەرجەعیەتی کوردو کوردایەتیە بۆ معیاری سیاسی خۆیان، هاوکاتنیارکانیان دۆخنە ژێر باری نەتەوە و نیشتمان فرۆشی (١٦ ئۆکتۆبەر وەک نمونە)وە بۆ بەردوامیدان لەگەوجاندنی رای گشتی وەک ئەوەی لەسەری ڕاهاتوون.

واجی ئەم دیوخانە سیاسیانە وەک دەماستی پرسی سیاسی و کۆمەڵایەتی خەڵکی کوردستان درێژە بەهەژموونی بااڵدەستی خێی دەدات تاوەکو ئەو کاتەی هێزێک روئیای سیاسی و دونیابینی بە پرسی کورد جیاوازدەبێت لە فۆرمی ئەم هێزە کە درێژە بە سوتانی خۆنەکان و کوشتنی ئازادیخوازان دەدات بەقورسای ئەو جوگرافیاییەیەهژموونی بەسەردا زاڵە (زۆنەی زەرد)، ئەوەی دەمنێتەوە بە ئەو خۆنە نەرجسیانەیە کە ئازادیە خیاڵاویکانیان پێتانیوە و واقعش مانەوە بەردەوامکەیە لەو ژیانە موزەیەفدا کە لە هەناوی هێزە خسەپێنەکان (پارتی بارزانی) ووئامادەیی هەیە .

ئازادی و ژیانێکی باشتر بە خەڵکیش درێژە بەچاوەڕوانیکانی دەدات تاوەکو ئەو هێزە جەسورە ئامادە دەبێت بەئەو ئومێدەی کە پێچراوە لە خۆشویستی و ژیانێکی ئازاد و بە سانسەر کە شایستە بە هەر تاکێکی خەڵکیکوردستانە ! مانیفێستی دیوخانیش لە دونیای کوردییدا ئەو پانتاییە گۆشەگیرییە کە بەناوی دەسەاڵت ودەوڵەمەتداریەوە حوکم دەکات، وەک چۆن ئازادیش راپێچی ئەو دیو دیواری زیندان دەکات.

چاڵاک ئاغجەڵەری

گۆگا دوورکانی چاومان.. نووسینی: جەاڵی میرزا کەریم

[بە خوێندنەوەی ئەم کتێبە شیعرییە کلیکی ئێرەبکەن..]

بە پێشوە ژمارە ٩٨

بە خوێندنەوەی ژمارە ٩٧ی بە پێشوە کلیکی ئێرە بکەن..

پێفایلی شارێك.. عەبدولوەهاب بەیاتی/ و: نەژاد عزیز سورمە

گۆستانێك ، گۆستانێکی دی بەسەرەوەیە
نەوانیان
خۆشویستی، مەرگ، ئادەمزادی زیندوو
سواکەرو هەبوویی چاوچنۆکان. .
گەر پێ بە زار هاوار بکەی ،
دەنگکە دەتەوە(*)
لە هەناسەی مردووان و
کۆکەی زستانی ساناندا هەڵکەشراوە ..
گەر بتەوێ ابکەی ،
چەرچیی و فرێشیارە تاڵکەبازکان دوات دەکەون

لەو گەستانە گەورەیدا ،
لەو بیابانەدا
خوداوەندی شیعر سەربان
شاعیریش لە مەیخانەدا مرد.

- لە گۆڤاری(المقدمة)ی پاریسی ژمارە (6)ی ساڵی 1987، ل 12
(*) بە پێی تێکستی ئاسەی من ئامادەم پێ لە (دەنگدانەوە) ەاستتربوو .

بەرچنەیەک لە بەنەی گزنگ..
ستیڤان شەمزینی

ساتێک چوومە ژێر خاک
پێ بە گەروم هاوارم ئەکەم عەشق ئاینم بوو
ژنێک لەتوخمی پەروانە
فەرمانڕەوای سەرتەختی ئیمپراتۆریای دڵم بوو

کاتێ ڕوانم لەسەر شاپەی باڵی فریشتەیەک
بەرز ئەبێتەوە بە ئاسمان
بە خوداوەند ئەڵێم ئاشقی ژنێکی سرک بووم
لە سولاڵەی با و تۆفان

کاتێ لە تراویلکەوە ترنجامە
کارەزی ڕوون و بێگەردی میهرەبانیتەوە
تریفەت لەبەر پەمدا راخست و
دەروازەی گزنگت بە ڕووماا کردەوە

کاتێ عەشقت خەی گیاندە دڵم

وەک ماسیەک بووم بە تەنی تەوە
بیرتە لەسەر تەمی پەنجەرەی خەونەک نووسیم
عەشق دوا گەرانی منە

بە دەزینەوەم سەرت کرد
بە هەزار کەلاوەی رووخاو و وێرانبوودا
نەتزانی لە ژێر دارتوویەکی بە نازدا
مەژووی گەلاڵەزان ئەنووسمەوە

پێش هەرسهێنانی شەو لە خەونمدا
بەنی پەرچنەیەک گزنگم کردبوو
هەر تە دەرکەوتیت لەگەڵ تیشکی هەتاو
کەوتمە مەراقی ژوانکەوە

پێش زەمانی لە سەدارەدانی باخچە
هیچ کاتێک بەنی هەناسەت نەکردم
ئێستاش ئێشک ئەگریت
بەدیار خەڵەمێشی بابردووی حەسرەتکانمەوە

کاتە بە ئاسمانەوە تەم ئەبینی
لە جێستەی هەورێکی سەرخۆشدا
نەمدەزانی رەژەک دە
دەڵپ دەڵپ فرمێسکەکانت ئەبارێتە سەر دەم

بیرمە لە ساتی مەرگی چەن نەرگزدا
تاقگەی هەستت رژایە ناو منەوە
کانییەکی ترت پێناساندم
لەودیو تەمتوومانی مەرگ و فەنابوونەوە

هەر ئەوەندە ئەزانم لەدڵی تۆ هەیە قوڵم
ڕێچکە ئەگرم بە ناو ڕەحت
ئەو بزانە لە عەشقی منەوە ئەبارێی و
جەگەلە ئەبەستی بە ناو هەستم

لە یادی مەکە ئادرەسی هەمیشەییم
لە گەڕەکی هەناسە گەرمەکانتدایە
لە یادی ناکەم گەڕی جاویدانی عەشقم
لە پرچە قەترانییەکانی تدایە

سەلنا – سکەندەناڤیا مە
ستیڤان شەمزینی
ستەکهەلم – سەلنا

یادداشتەکانی تەمەوانە.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(1)
مرۆڤەکان، ،
هەژمەری دەاوی ساڵ..
پەڕەکانی هەژی لەدەستچوو،،
چیرۆکەکانی..
گەیدەیی ژنە لە خەم،،
گەانەوەی پیاوە ، لە تەم!

(٢)
چرکەکان، لە زیوە بارانی..
مانگەوە ،ئەژمەرم،

هەناسەی گوڵە..
بە چرپەی شنەبایەک،،
ئەنوسمەوە،
گەر تۆ لە نیگای ئەوارەیەک..
وونبی.!

(٣)
زەر جار، ووتنی شتەکان..
بە چرپەی با جەبهەڵین..
بە سەمای وەرینی گەڵایەکی ..
پرتەقاڵی کەتا ئەوارە،
بە شەپەلی ەوارە ،
لە بیرەوەریە لە دەستچوەکان

(٤)
چیای چاوەوانی ،
سەر سپی، بە بەفری بەزاری،،
تا پەووی ەشی شەو،
دایئەپەشە،،
شیعری نەوتراو،
سیمفەنیام بە، بە جازی..
ئەم ئەوارە شرابیە..
تا دەرکات، لەسەر پەنجە زومردیەکانت،
شکەفەی گوڵە مەرگەکی قەشەنگ!

(٥)
بیرەوەری ، تەم،،
گەر تەموانەکی باش نەبی،
دوور، زەر دوور، ئەتبا!

(٦)
پەوانەی ماوەی نەوان شوەنەکان،،
نەک بە چاو،
بەکو بە ماوەی نەوان بەڵەمی..
باهەزهەگرتووی..
دڵە تەنیاکان

(٧)

گەیشتن، بە هەر شوێنێ،
گرنگ نیە، گەر بوونت ..
لە هیچ کوێ نەبێ،
ڕەحیش لە هیچ شوێنێ!
(٨)
هەورەکان، بە باڵی..
کۆترەکانەوە، ماڵەکان هەڵگیراونەتە..
بەڵەمی شینی نەو چاو،،
ڕەگایەک، تا وەکو..
کەڵگە ئاتونیە نەدەزراوەکانی دڵ!

.....

وێنەکە کارەکی هونەری فۆتۆگرافەری ئەڵمانی
(Felix-Mittermeier.de)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

پشتگیری کورد و فەلەستین.. کیژان محمد

وەک کوردەکی ناسیۆنالیست، پشتگیری نیم، چونکە ئەوە کێشەی نێوان گەلی عەرەب و یەهوودە نەک منەکی کورد
وەک مرۆڤایەتی، دڵ گرانم بەو کوشتارەی کە کرا بەرانبەر خەڵکانی بێ تاوان، دژی کەمەکوژیم و بێ تاوانی گەورە لە قەڵەم دەدرێن، کوشتنی بێ ئینقەست تاوانە، هشتنی خوێنی مرۆڤ تاوانە.
وەک لایەنە دینییەکەش، لەگەڵ ئەوە نیم سووکایەتی بە پیرۆزییەکانی هیچ دینەک بکرێت چ لەڕ چ لەوە، قبوڵ نەکراو و بە ڕێزییە، لەگەڵ ڕێزگرتن لە ئایدەلۆژیای ئازادم، بەڵام شەڵی ئیسرائیل و فەلەستین پەیوەندی بە کوردەوە نییە، کەمەک کەسانەک هاتوون پێیان وایە بە پشتگیری کردنیان لە فەلەستین، کارەکی مرۆڤانە دەکەن، پێشیان وایە ئەوانەی پشتگیری لە فەلەستین ناکەن ئەوە دەندەن، کەواتە ئەوەش دەندەن، چونکە پشتگیری لە کوشتار و کەمەکوژی دەکەن پشتگیری فەلەستین دەکەن، ئەو فەلەستینەی کە پشتگیری لە هەرش و

کۆمەڵکوژییەکەی تورکیا کرد بە سەر خاکی کوردان بە سەر عەفرین، خوێنی چەندەها گەنج و ژن و منداڵ و پیاوی بێتاوانیان کردە قوربانی، فەڵەستینییەکان لە مزگەوتەکانیان نزای سەرکەوتنی تورکیایان لە دژی ئێمە دەکرد!
لە چاوپێکەوتنێک کونسوڵی گشتی فەڕەستین لە هەولێر ڕایگەیاند کە کورد نەوەی صلاح الدینی ئەیوبییە، دەبێت پشتگیری فەلەستین بکەن، صلاح الدین بە فەلەستین شەڕی کردووە، ئەی عەفرین نەوەی صلاح الدین نین ؟ ئەی عەفرین هەر کورد نین ؟ کاتێک کورد کیمیاباران کرا و خەڵکی لە ئینفال کرا، بە ئەوە پشتگیری کوردتان نەکرد ؟ ئەی ئەوکاتیش کورد نەوەی سەلاحەدین نەبوو ؟ کە ئەوکاتە سەرکەکەتان یاسر عرفات شانازی بە سەدام حسێنەوە دەکرد!
پاشان صلاح الدین بە دەوڵەتی ئیسلامی و مسوڵمانان شەڕی کردووە نێک فەلەستین، وە ئەوە زیاتر کێشەی قەومیەتتان هەیە نێک ئایین.
ئیسرائیل چەندین دەوڵەتی عەرەبی مووسوڵمان هاوپەیمانین وێک میسر و ئوردن بەحرەین و ئیمارات سودان و مەغریب، کوردە تە پشتگیری چی لە فەلەستین دەکەی ؟ کە دەوڵەتیشت نییە، هەشتا لە نەوان دوو پارێزگا شەڕی شارچێتیی دەکەن، شەڕی حیزب دەکەن، شەڕی مووچە و نان دەکەن، کەوتووینەتە نێو گێژاوی ململانێ و بەرژەوەندی سیاسی دەوڵەتانی تر دەس بە کاوی خەتانەوە بگرن با بانێبا.

وێنەکێش هوونە پشتگیری فەڕەستینە بە تورکیای کەلەنیالیزم و وێنەی سەدام حسێنی تەتالیتار.

کیژان محمد.

زیندە بەچاکردنی دوو پێژە دەستووری ئامادەکراو بۆ هەرێمی کوردستان!.. د. نووری تاهەبانی

لە مانگی ئەیلوولی 1991 دەزگاکانی حکومەتی بەعس لە "ناوچەی حوکمی زاتی" کشانەوە، حوکمانیکردنی ئەو ناوچانە کەوتە ژێر دەسەاتی "بەرەی کوردستانی" کە دەسەاتی قانووندانانی لەناوچەیە بەخێی

دابوو جگە لە دەسەڵاتی ئاپەراندن، ئەوەش بەپێچەوانەی پرنسیپێکە سەرەکیەکانی قانوونی دەستووری یە، چونکە دەسەڵاتی حوکمرانیکردن و قانوونداننی نابێت بەدەست هەمان لاینەوە بێت. ئەو سیستەمە لەسەردەمی حوکمی بەعس کاری پێ دەکرا، "ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش" دەسەڵاتی حوکمرانیکردن وقانوونداننی بەخۆی دابوو. ئەو بارودۆخەی لە کوردستان هەبوو دەبوو لەڕووی قانوونییەوە چارەسەربکرێت. پێشنیازێکم خستە بەرچاو چەند بەرپرسێك بەوەی قانوونی حوکمی زاتی کاری پێ بکرێت تا قانوونی هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان لەلایەن بەرەی کوردستانیەوە پەسند دەکرێت. ئەو پێشوونیازە بێ ئەو دەمەی کوردستان گونجاوبوو. "ئەنجومەنی ئاپەراندن"یش لەلایەن ئەوەوە سەرۆك و ئەندامەکانی دیاری بکرێن لەکەسانی تێکنۆکرات و ئابووردووپاك. قبووڵکردنی ئەو پێشنیازە دەبووە هۆی ئەوە کاروباری وڵات بەپێی قانوون بەڕێوەبچێت، هەروەها ئامادەیێك بێ دەستەوەردانی حیزبەکان لە کاروباری حکومەتیدا دابنرێت. ئەو حیزبانە تازە لەشاخەوە هاتبوونە ناو شارەکان، ئەو ناوچانەی لەژێر دەسەڵاتی ئەواندا بوون بەعەقڵیيەتی شاخ بەڕێوەیان دەبردن. ئەم پێشنیازەم بێ یەکێك لەسەرکردەکانی ئەو دوو حیزبە دەسەڵاتدارەی کوردستان ڕاگەیاند، ئەویش پێی باش بوو و لەکاتی بەستنی کۆنگرەی حیزبەکەی پێشنیازەکەی خستبووە بەرچاو، بەڵام پەسند نەکرابوو. حوکمڕانیکردنی کوردستان لەلایەن بەرەی کوردستانیەوە بووە هۆی ئەوە پاش هەڵبژاردنی پەرلەمان و وەدامەزراندنی حکومەتیش، ئەو حیزبانە ئاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆیان بەردەوام بوون لەدەست خستنە ناو کاروباری حکومەت. لەو هەلومەرجە نائاسایيەدا پێژەی دەستووركم بێ هەرێمی کوردستان ئامادەکرد بەئومێدی ئەوەی پەسند بکرێت لەلایەن پەرلەمانەوە و ببێتە هۆی کەمکردنەوەی ئەو دیاردە نامۆیە، چونکە بنبڕکردنی کارێکی مەحاڵ بوو.

دەستوور شێوەی بەڕێوەبردنی کاروباری حکومەتی و ئەرکی پەرلەمان و حکومەت و دەسەڵاتی دادوەریی دیاری دەکات، لەگەڵ ماف وئەرکەکانی هاوڵاتیان. پێژەکە لەمانگی حوزەیرانی 1992دا ئامادەم کرد، پێش ڕاگەیاندنی سیستەمی فیدراڵی، چونکە فیدراڵی دروشمی بەشی زۆری ئەو لایەنە سیاسیانە بوو کە بەشداریان لە هەڵبژاردنی ئایاری 1992دا دەکرد، پەرلەمانی هەڵبژراو لەمانگی ئۆکتۆبەری 1992 سیستەمی فیدراڵی ڕاگەیاند. پێژەکە لە چاپخانەی زانکۆی سەلاحەدین چاپکراو دابەشکرا بەسەر ژمارەیەکی زۆر لە قانوونناسانی کوردستان، تا ڕاوسەرنجی خۆیان دەربڕن و دەوڵەمەندتری بکەن. لەمانگی تەممووزی

1992 بە بۆیاری پەرلەمان دەستەیەکی قانوونی دروستکرا، ئەندامەکانی خوالێخۆشبوو کاك رەشید عەبدولقادر و بەندەو دکتۆر عەبدولڕەحمان ڕەحیم بووین، ئەرکی سەرەکی ئەو دەستە قانوونیە ئامادەکردنی پڕۆژەی قانوون بوو بۆ پەرلەمان، لەگەڵ پشکەشکردنی ڕاوێژکاری قانوونی بۆ حکومەت و پەرلەمان. ئەو پڕۆژەیە بە شێوە چاککراوەکەی خستمە بەردەم ئەو دەستە قانوونییە، ئەویش بەهاوکاری چەند قانوونناسێکی تر جارێکی تر پێداچووەوەو بەنووسراوێکی فەرمی ناردی بۆ سەرۆکایەتی پەرلەمان و حکومەتی هەرێم و سەرۆکی هەردوو حیزبی سەرەکی. لەبەر ئەو بارودۆخە سیاسیەی کوردستان پێدا تێدەپەڕی، پڕۆژەکە نەخرایە بەردەم پەرلەمان وتەماشانەکرا، هەرچەندە 33 پەرلەمانتار لەهەردوو فراکسیۆنە سەرەکیەکەی داوایان لەسەرۆکایەتی پەرلەمان کرد پڕۆژەکە گفتوگۆی لەسەر بکرێت پەسند بکرێت.

خەڵکێکی زۆر لەناوەوەو لەدەرەوەی کوردستان داوای پەسندکردنی دەستووریان دەکرد، بەڵام شەڕی ناوخۆیی کە لەنێو ساڵانی 1994 تا 1998 درێژەی کێشا بووە هۆی ئەوە پڕۆژەی دەستووری ساڵی 1992 لەبیر بکرێت. بەو جۆرە یەکەمین پڕۆژەی دەستوور کە لەسەر بنەمای فیدراڵی بۆ هەرێمی کوردستان پێشنیازکرابوو، زیندەبەچاڵ کرا. بەڵام لەسەر ئاستی دەرەوەی کوردستان پڕۆژەکە کاری لەسەردەکرا. بۆ نموونە، لە کۆنفرانسێکی زانستی نێودەوڵەتی کە لە زانکۆی (پرنستن)ی ئەمریکی لە ئەیلوولی 2004دا بەسترابوو بابەتێکم دەربارەی ئەو پڕۆژەیە پێشکەشکردو گفتوگۆی لەسەرکراو چەندین پسپۆڕی ئەمریکایی پێشنیازی چاکیان پێشکەشکرد بۆ دەوڵەمەندکردنی، بەڵام بەشی زۆری ئەو ئەراقیانەی سەر بە لایەنەکانی ئۆپۆزسیۆن بوون، نارەحەتبوون لەپێشکەشکردنی بابەتەکە. لەبریتانیا پڕۆژەکە کرایە ئینگلیزی ودابەشکرا بەسەر چەند ناوەند و زانکۆکدا، چەند بابەتێك لەسەر پڕۆژەکە لەسەر سایتەکان بڵاوکرانەوە.

لەنیسانی 2002دا سەردانی کوردستانم کرد بۆ بەشداریکردن لە کۆنفرانسێکی تایبەت بە ئەنفال. پێش بەستنی کۆنفرانسەکە دیداری جەنابی کاك مەسعود بارزانیم کرد، لەو دیدارەدا ئاگاداری کردم دوو پڕۆژە دەستووریان بۆ ئەراق وکوردستان ئامادەکردووە، کۆپیەك لەو پڕۆژە دەستوورەی بۆ هەرێمی کوردستان ئامادەکرابوو پێدام، گوتی لەسەر بنەمای پڕۆژەکەی ساڵی 1992 دارێژراوە، داوای لێکردم هەر تێبینییەکم لەسەر پڕۆژەکە هەبێت بە نووسراو بۆی بنێرم. لەو ماوەی لە کوردستان بووم تێبینیەکانم بە نووسراوی بۆنارد، لەگەڵ

نامەیەکدا تێیدا ئامادەیی خۆم پیشاندابوو بۆ هاوکاریکردنی ئەو لیژنەی پڕۆژەکەی ئامادەکردووە. لەمانگی نۆڤەمبەری ساڵی 2002 ئەو دوو پڕۆژەیە بڕاوکرانەوە، خۆم بە پڕۆژە دەستووری عێراق مەشغوڵ نەکرد، بەڵام ئەوەی بۆ کوردستان ئامادەکرابوو کەموکوڕی تێدابوو. لەبەر ئەوەی هەردوو پڕۆژەکە بەزمانی عەرەبی دارژرابوون، تێبینیەکانم لەسەر پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان لەهەفتەنامەی (الاتحاد) لەناوەڕاستی ئەیلوولی 2002 بڵاوکرایەوە. ئەو پڕۆژەیە لە پەرلەمان دەنگی لەسەر نەدرا وەك دەستوور هەتا وەك دەستوورێکی کاتی، هەر بە "پڕۆژەیی"مایەوە، ئەوەش لەووی قانوونییەوە کارێکی سەیربوو، چونکە هەر پڕۆژەیەك بخرێتە بەردەم پەرلەمان دەبێت بریاری لەسەربدرێت وەك قانوون یان بریار، بۆیە ئەو پڕۆژەیە هیچ سیفەتێکی قانوونی وەرنەگرت. لەو ماوەی لە هەولێر بووم پەیامنێری گۆڤاری (گوڵان) چاوپێکەوتنێکی لەگەڵ کردم وپرسیاری پڕۆژەی دەستووری ساڵی 92 ی لێکردم، لەوەڵامدا گوتم"پەرلەمانی کوردستان سیستەمی فیدراڵی پەسندکردووە، دەبوو ماوەیەکی کەم پاش ئەو بریارە دەستوورێك بۆ هەرێمی کوردستان پەسند بکات، چونکە ناتوانین ئەو دەسەڵاتانەی لەهەرێمی کوردستان هەن بەشێوەیکی قانوونی بەرێوەیانبەرن ئەگەر دەستوور نەبێت، دەستوور وەك دەگوترێ باوکی قانوونەکانە، هەموو قانوونێك دەبێت بەپێی دەستوور بێت" (گوڵان، ژمارەی 378، 18ی نیسانی 2002). پاش بڵاوکردنەوەی ئەو چاوپێکەوتنە، پرسیار لە سکرتێری پەرلەمان کرابوو کە ئێستا سەرکی لیژنەی دەستوورە دەربارەی بڕچوونەکانم، ئایا پێویستە هەرێمی کوردستان دەستووری هەبێت؟ وەڵامی ئەوەبوو پێویست بە دەستوور نییە، چونکە چەندین قانوونی دەستووریمان هەیە!
لە مانگی دیسەمبەری 2003 پڕۆژەیکی سێهەم ئامادەکرا، کە لەاستیدا هەمان پڕۆژەی مانگی نۆڤەمبەری ساڵی 2002 بوو، بەڵام بە چاککراوی. ئەو پڕۆژە تازەیە بەهاوکاری لیژنەی قانوونی پەرلەمانی کوردستان و بەندەو کاك فورسەت ئەحمەد ئامادەکرا، بەداخەوە ئەویش پاشتر وەك پڕۆژەی ساڵی 1992 زیندە بەچاَ ێ کرا! پاساوی زیندەبەچاێ کردنی زۆر سەیربوو، کورد دەڵێت "عوزر لە قەباحەت خەراپتربوو"! بەبڕچوونی بەشێك لەوانەی ئامادەیانکردووە ئەو پڕۆژەیە لەلایەن پەرلەمانەوە وەك "پڕۆژە" پەسندکراوە، هەروەها لە کۆیە کۆنفرانسێك بەستراوە بەبەشداری کردنی زیاتر لە 20 حیزبی کوردستانی ودەنگیان بۆداوە وەك "پڕۆژە". بەڵام لەووی قانوونییەوە ئەو پڕۆژەیە سیفەتێکی قانوونی وەرنەگرت، هەر وەك هەموو پڕۆژەیکی تر کە بۆیاری لەسەرنەدرابێت تەماشا دەکرێت. ئەگەر پەرلەمانی کوردستان نیازی پەسندکردنی ئەو پڕۆژەی هەبوایا دەبوایا دەنگی لەسەربدات لانی کەم

وەك دەستوورێكی كاتی. پڕۆسەكە لەڕووی قانوونیەوە هەمووی هەڵەبوو. پرسیار ئەوەیە ئەگەر سیفەتی قانوونی بەو"پڕۆژەیە"درابێت بۆچی ئەو كەسانەی بەشداریان لەئامادەكردنی كردبوو بەشداریان لە پێداچوونەوەی كرد لەو لیژنەی لەهاوینی 2003 دامەزرا بۆ دەستكاریكردنی؟ قانوونناس ئەگەر بەگومان بێت لەكارێك یان لەشێوەی كاركردنی لیژنەیەك پێویستە بێ دەنگ نەبێت. هەموو ئەندامانی لیژنەی قانوونی پەرلەمان كە سەرۆكەكەی خوالێخۆشبوو كاك سەعید یەعقووبی بوو لەگەڵ ئەندامانی دیكەی لیژنەكە، بەتایبەتی كاكە ڕەش نەقشبەندی و كاك نیعمەت محەمەد و چەندین ئەندامی تر چالاكانە بەشداریان لە كارەكانی ئەو لیژنەیە دەكرد، تەنیا كاك فورسەت ئەحمەد نەبێت كە بەبیانووی جیاواز هەوڵی دەدا كارەكانی لیژنەكە سەرنەگرێت.
لەكۆتایی مانگی حوزەیرانی 2005دا، پێش ئامادەكردنی پڕۆژەی دەستووری عێراق، (59) پەرلەمانتار لەهەموو گرووپەكان داوایان كرد پڕۆژەی دەستووری ساڵی 2003 بەو شێوەی ئامادەمان كردبوو بكرێتە بنەما بێ داشتنی پڕۆژەیەكی نوێ بێ دەستووری هەرێمی كوردستان. ئەو داواكاریە نەخرایە بەردەم پەرلەمان تا دەستووری عێراق پەسندكرا. كاتێكیش خرایە بەردەم پەرلەمان، دەستەی سەرۆكایەتی پێشنیازی كرد پڕۆژەكەی 2002ی، واتا پڕۆژە كۆنەكە بكرێتە بنەمای كارەكانی ئەو لیژنەی بریاری دامەزراندنی درا. بێ مژوو پێویستە هەندێ ووداو هەن بخرێنە بەرچاو دەربارەی چۆنیەتی ئامادەكردنی پڕۆژەی دیسەمبەری 2003.

لە ئەیلوولی 2003 یاداشتنامەیەكم پێشكەش بە سەركردایەتی سیاسی كوردی كرد، تێیدا داوای: (1) یەكخستنەوەی هەردوو ئیدارەكە (2) دامەزراندنی لیژنەیەكی تایبەت بۆچارەسەركردنی كێشەكانی كەركوك (3) چاوگێڕانەوە بە پڕۆژەی دەستووری نۆڤەمبەری 2002 بۆئەوەی بگونجێت لەگەڵ ئەو گۆڕانكاریانەی لە عێراقدا ڕوویانداوو بە هۆی ڕووخانی ژۆمی بەعسەوە، تا سەقفی داواكاریەكانی كورد زیاتر بكەین، كە لەپڕۆژە دەستووری نۆڤەمبەری 2002 بەوجۆرە نەبوو چونكە لەسەردەمی حوكمی بەعسدا ئامادەكرابوو، هەروەها كەموكورتی تێدابوو. هەروەها پێشنیازكرابوو ئەو پڕۆژەیە پاش چاككردنی پەسندبكرێت پێش پەسندكردنی دەستووری عێراق، بێ ئەوەی داواكاریەكانی گەلی كوردستان بە ڕوونی لە دەستووری كوردستاندا دابڕژرێن. سەرۆكی ئەونجومەنی وەزیران لەوەدا هاوكاری كردین، هەموو ئەندامانی لیژنەی قانوونی پەرلەمان و كاك فورسەت ئەحمەدو بەندە بانگكراین بۆ كۆبوونەوەیەك لە سەرۆكایەتی ئەنجومەنی

وەزیران. لەو کۆبوونەوەدا ئامادەبوان هەموو هاوڕابوویین لەسەر پێویستی دەستکاریکردنی پێژەی نەفەمبەری ساڵی 2002 تا بگونجێت لەگەڵ بارودۆخی تازەی عێراق، هەروەها بۆیاردرا ڕێژی پاشتر لە پەرلەمان لیژنەکە کۆببێتەوە. لە ڕێژی دیاریکراودا بەئامادەبوونی بەشێکی زۆر لە ئەندامانی لیژنەکە، کۆبوونەوە سازکرا، لەماوەی چەند سەعاتێکدا بەتێکڕای دەنگی ئامادەبوان بۆیاری دەستکاری کردنی چەند ماددەیەك درا. بۆ نموونە، مافی دیاریکردنی پاشەڕۆژی گەلی کوردستان بەووتی لە پێژەکەدا چەسپێندرا، ناوی (ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستانی) کرا بە"پەرلەمانی کوردستان"، لەگەڵ دەستکاریکردنی چەند ماددەیەکی دیکە. کاك فرسەت ئەحمەد لەسەرەتای کۆبوونەوەکە ئامادەنەبوو، پاش هاتنی ئەو دەستکاریانەی بۆیاریان لەسەردرابوو بۆمان ڕوونکردەوە. لەوە دەچوو نارەحەت بێت لەو دەستکاریانە، داوای لێ کردم بەنووسراوی دیراسەیەك بۆ دەستکاریانەی پێشنیازیان دەکەم ئامادە بکەم. پرسیارم لێی کرد بۆچی لە کۆبوونەوەی ئەنجومەنی وەزیران ئەو داواکارییەی نەخستە بەرچاو، ئێستا هەموومان پێکەوە خەریکین ماددە بە ماددە بە پێژەکەدا دەچینەوە، ئەو ماددەی پێویست بەدەستکاریکردن بکات لەپاش بیروڕاگۆڕینەوەو بە تێکڕای دەنگی ئامادەبووان، دەستکاری دەکرێت. ئامادەکردنی ئەو دیراسەیە کاتی دەوێ، کە دەبێتە هۆی دواکەوتنمان لە تەواوکردنی ئەو ئەرکەی پێمان سپێررابوو، بەڵام ئەو هەر سوورببوو لەسەر داواکاریەکەی. بۆ نەهێشتنی بیانگەکەی ناچاربووم لە ماوەی دوو هەفتەدا ئەو دیراسە ئامادەبکەم بەچاپکراوی بۆ لیژنەکەم نارد، لەگەڵ نامەیەکدا پێشنیازکرابوو پاش هەفتەیەکی تر لیژنەکە کۆببێتەوە. لە ڕێژی دیاری کراودا چوومەوە بۆ پەرلەمان، ئەمجارە کاك فورسەت بیانوێکی تری هەبوو، گوتی ناتوانین لەسەر کارەکانمان بەردەوام بین، چونکە هەزامەندی سەرۆکی پەرلەمان وەرنەگیراوە! جارێکی دی پێم گووتەوە بۆ لەو کۆبوونەوەی لەگەڵ سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران کرا ئەو ئیعترازەی نەخستە ڕوو؟ ئەو بەیتە شیعرەی شێخ هەزام بۆ هات کە بە شوکری فەزلی دەڵێت: "من دەزانم کۆ لەخشتەی بردویی ئەمما چ سوود…".

پەرلەمان لەو کاتەدا لەپشوودا بوو، د. ڕێژ شاوەیس سەرۆکی پەرلەمان و د. کەمال فواد جێگرەکەی هەردووکیان لەدەرەوەی وڵات بوون، 35 ڕێژ چاوەڕێی گەرانەوەی یەکێ لەو دوو بەرپرسەی پەرلەمانمان کرد، پێم گووتن ئایا دەبێت کاروباری دامەزراوەیەکی وەك پەرلەمان لەبەر سەفەری سەرۆکەکەی و جێگرەکەی هەمووی ڕابوستێ؟ پاش گەڕانەوەی دکتۆر ڕێژ، ئاگادارکرام دەیەوێ چاوی پێم بکەوێت،

زۆر خۆشحاڵ بوو بەو کارەی دەستمان پێکردبوو، داوای لێ کردم بەردەوام بین لەسەری تا تەواوی دەکەین. هەرچەندە ئەو ماوە زۆرەمان لەدەست چووبوو، بەڵام لەماوەیکی کەمدا ئەو بەشەی لە پڕۆژەکەدا تەماشانەکرابوو پێیداچوونەوە وکارەکانمان تەواوکرد. لەمانگی دیسەمبەری 2003 بە چاپکراوی پڕۆژەکەم دایە لیژنەی قانوونی و سەرکایەتی پەرلەمان و چەند لایەنێکی دیکەی پەیوەندیدار. ئەو پڕۆژەیە لە کۆتایی حوزەیرانی 2005 دا، 59 پەرلەمانتار داوایان لەسەرکایەتی پەرلەمان کرد گوفتوگۆی لەسەربکرێت، بەئومێدی پەسندکردنی، بەڵام پێش پەسندکردنی دەستووری عێراق. هۆی پەلەکردنمان لە پەسندکردنی دەستوور بۆ هەرێمی کوردستان پێش پەسندکردنی دەستووری عێراق ئەوەبوو دەستووری کوردستان بکرێتە بنەما بۆ داواکاریەکانمان و هەوڵبدرێت لە دەستووری عێراقدا بیانچەسپێنین. بەڵام لەبەر ئەوەی ئەو کارە لەکاتی خۆیدا ئەنجام نەدرا، لەپاش پەسندکردنی دەستووری عێراق بەستراینەوە بەو ماددە حەسریانەی لەو دەستوورەدا هاتبوون، چونکە ناکرێت ماددەیەك لە دەستووری هەرێم بەپێَچەوانەی ئەو ماددە حەسریانە بێت.
پڕۆژەی ساڵی 1992 و پڕۆژەی دیسەمبەری 2003 هەردووکیان لەبەر هۆکاری جیاواز زیندە بەچاڵ کران، "هۆکاری" زیندەبەچاڵ کردنی پڕۆژەی دووەم زاتی بوو، پەیوەندی بەبارودۆخی کوردستانەوە نەبوو. هەموو ئەو کارانەی پەیوەندییان بەچێنیەتی ئامادەکردنی ئەو چەند پڕۆژەیەوە هەبوو، لەگەڵ دەقەکانیان لە نامیلکەیکدا لەلایەن دەزگای (رەنج) لەساڵی 2005 بڵاوی کردەوە. ئەو نامیلکەیەم دابەشکرد بەسەر هەموو ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان، ئەوەش بووە هۆی ئەو داواکاریەی ئەو 59 پەرلەمانتارە کە پشکەشیان بە سەرکایەتی پەرلەمان کردبوو.
لە هەردوو پڕۆژە دەستووری 1992 و دیسەمبەری 2003 دا ەچاوی ئەو ڕاستییە کراوە لەسیستمی فیدراڵیدا هەندێك دەسەڵات تایبەتن بە حکومەتی ناوەند، لەپاڵ چەند دەسەڵاتێکی دیکەی تایبەت بە هەرێمەکان. لە پڕۆژەی دەستووری نۆڤەمبەری 2002 دا چەند ماددەیەك بوونە مایەی کێشە دروستکردن بۆ کورد، بۆ نموونە کەرکوك لەو پڕۆژەیە کرابووە پایتەختی هەرێمی کوردستان، کە ناحەزانی کوردی بەجارێك هارکردبوو. بۆواناکەم لە کوردستان کەسێك هەبێت لەمن پتر خۆشتربێت کەرکوك بکرێتە پایتەختی هەرێم، بەڵام لە پڕۆژەکەی دەستووری ساڵی 92 دا پێشنیازکرابوو هەولێر پایتەخت بێت، چونکە تا کەرکوك نەخرێتەوە سەر هەرێمی کوردستان ناکرێت بە پایتەخت، مەگەر لەسەر کاغەز! ناحەزانی کورد پڕۆپاگەندەیکی زۆریان بۆکردەوە

لەبارەی ئەو پێشنیازە، هەموویان لەدژ کورد بوون، کوردیش لەو پێشنیازە هیچ ئیستفادەیەکی نەکرد.
ئەو لێژنەی خەریکی پێداچوونەوە بوو بەو پڕۆژە دەستوورەی لە ئەیلوولی ساڵی 2006 بڕاوکرایەوە، لەماوەی دوو ساڵدا یەکجارەك کۆ نەبووەوە بۆ تەماشاکردنی ئەو پێشنیازانەی چەندین ڕێکخراوی سیاسی و مەدەنی و کەسانی پسپۆر و شارەزا بۆیان ناردبوو. لەوباوەڕدام چاکترە ئەو لێژنەیە ڕێگا چۆڵ بکات بۆ لێژنەیەکی تر، تا بە وردی تەماشای هەموو ئەو پێشنیازانە بکات، لەگەڵ ئەو پێشنیازانەی لایەنێکی بیانی ئامادەی کردووە بۆ چاککردنی پڕۆژکە. بەم شێوەیە دەتوانین پڕۆژەیەکی گونجاوتر بۆ ئەمڕۆ و پاشەڕۆژی کوردستان ئامادەبکەین، پێش ئەوەی دەنگدانی لەسەر بدرێت لەلایەن خەڵکی کوردستانەوە. دەستوور هەر بۆ ئەمڕۆی کوردستان نانووسرێت، بەڵکو بۆ نەوەکانی پاش ئێمەیە. هەندێ خاڵی سەرەکی هەن ئەگەر نەتوانین بەو شێوەی دەمانەوێت دایانبڕێژین، وەك دیاریکردنی سنووری هەرێمی کوردستان، چاکترە باس نەکرێت، چونکە دەستنیشانکردنی لە دەستووری کوردستاندا وەك دانپێدانانی یەکجارەکی بەو سنوورە تەماشادەکرێت، ئەگەری ئەوەش هەیە لەم بارودۆخەی ئێستای عێراق نەتوانین هەموو ئەو ناوچانەی بە بەشێك لەخاکی کوردستانی دەزانین، بیانخەینە سەر سنووری هەرێم. لەم حاڵەتەدا نەوەی پاش ئێمە پابەند دەبن بەو سنوورەی لە دەستووری کوردستاندا دیاریکراوە، کە ئەگەری ئەوە هەیە سنووری ڕاستەقینەی کوردستان نەبێت. یەکێ لەو هۆکارانەی لە پڕۆژەی ئەیلوولی 2006 دا کراوە ئەوەیە ماددەی 140ی کراوەتە بنەما بۆ دیاریکردنی سنووری هەرێمی کوردستان، لەکاتێکدا ئەو ماددەیە بۆ نەهێشتنی ئاسەواری سیاسەتی بەعەرەبکردن لەکوردستان دارێژراوە بەپێی ئەو میکانیزمەی لەو ماددەدا دیاریکراوە. ئاماژەکردن بۆ ئەو ماددەیە بۆ ئەو مەبەستە دەبَێتە هۆی بچوککردنەوەی، لەکاتێکدا ڕیژەیەکی زۆر لە دەنگدەرانی کوردستان لەبەر ئەو ماددەیە دەنگیان بۆ دەستووری عێراق داوە. چاکترە لە پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان سنووری کوردستان بەچەند دەستەواژەیەکی گشتی دیاری بکرێت، بۆ نموونە بنووسرَێت: "سنووری هەرێمی کوردستان ئەو ناوچانە دەگرێتەوە لە ڕووی مێژوو و جۆگرافیاوە بەشێکن لە خاکی کوردستان".

دەوڵەت هەیە 60 ساڵە هەیە بەڵام تا ئێستا سنووری سیاسیی بۆ خۆی دیاری نەکردووە، وەکو ئیسرائیل. فەرەنسا لە سییەکانی سەدەی ڕابوردوودا هەردوو لیوای ئەسکەندرونە و ئەنتاکیای دایە تورکیا، بەڵام سوریا ئێستاش ئەو دوو لیوایە بە بەشێك لە خاکی خۆی دەزانێت و دەستکاری سنووری وڵاتەکەی لەسەر نەخشەی فەرمی نەکردووە.

سەبارەت بە مافی ئەو نەتەوانەی لە کوردستاندا دەژین، چاکترە لەگەڵ نوێنەرانی ئەو نەتەوانانە دانیشتن بکرێت بۆ بیرۆاگۆرینەوەو ئاگاداربوون لە داواکاریەکانیان. ناوچەی کەرکوك لە پێژەکەدا پێویستە بە بەشێك لە هەرێمی کوردستان پێناسە بکرێت، بەڵام لەچوارچێوەی حوکمێکی ئێتنێمی فراوان. لە دانیشتنێکدا لەگەڵ سەفیری ئەمریکا بۆکاروباری (باکووری) عێراق و ماددەی 140، سەفیر (تۆماس کراجێسکی) کە لە کۆتایی مانگی ئابی 2008 سەردانی کوردستانی کرد، لەسەر داوای ئەو لەگەڵ خۆی و تیمەکەی پێکەوە دانیشتین بۆ تاوتوێکردنی بارودۆخی ناوچەی کەرکوك، ڕاشکاوانە پێماگەیاند کورد لەوەی کەمتر قبووڵ نییە کە ناوچەی کەرکوك ببێتە بەشێك لە هەرێمی کوردستان، بەڵام وەك ناوچەیەکی ئێتنێم و دەسەڵاتێکی فراوانی پێ بدرێت.
ئەمانە چەند بۆچوونێکن دەیانخەمە بەرچاو ئەو لیژنە قانوونیەی پێشنیازی دامەزراندنی دەکەم، کە دەتوانێت زیاتر لێکۆڵینەوەیان لەسەر بکات. گۆڕشل نەکردن بۆ ڕاوبۆچوونی کەسانی پەیوەندیدار، بە تایبەتی لەبواری داشتنی پێژەی دەستوور کارێکی باش نییەو ئەنجامەکەی خراپ دەبێت بۆ ئەمێژی کوردستان و بۆ دواڕۆژی. پاشەڕۆژی ناوچەی کەرکوکمان لەبەرچاوە بە چ قەناغێکی مەترسیداردا گەیشتووە، ئەو هەڵانەی بوونە دروستبوونی ئەو بارودۆخە ناهەمواڕە.

لە (هاوڵاتی)، ژمارەی (461)ی یەکشەممەی 28ی ئەیلوولی 2008 بڵاوکراوەتەوە.

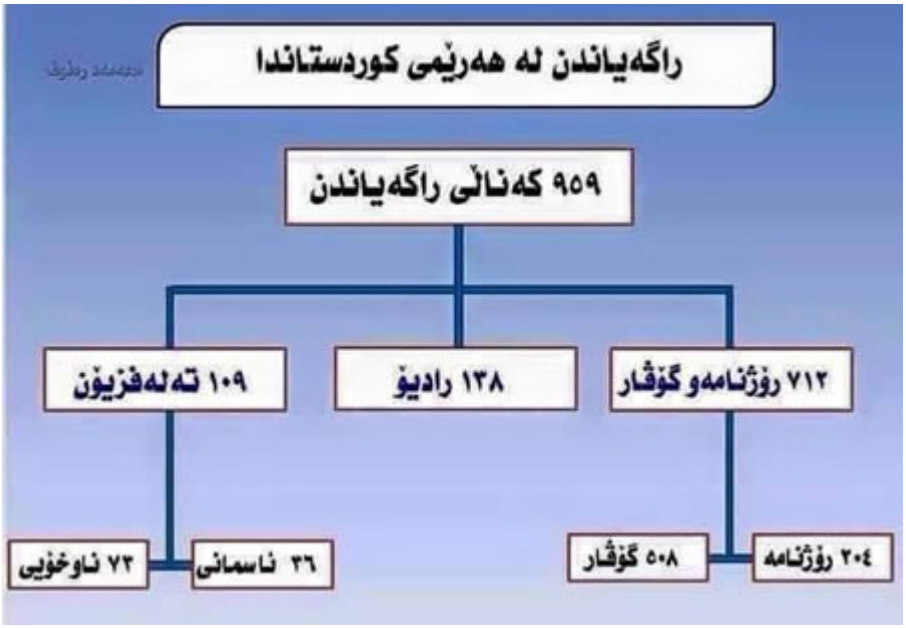
میدیا وەک ئامڕازی ریسواکردن..
ستیڤان شمزینی

لێگۆڕ ئەو هەموو هاتوهاوارەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن هەر خودی خۆیان دەیکەن لە هەمبەر ڕاچاوکردنی ئیتیکی ڕۆژنامەوانی و خستنە سەر ڕێچکەی ڕۆژنامەوانی کوردیی لە ڕووی پیشەیی و ئەخلاقی کارکردنەوە، کەچی هاوکات هەمان میدیا وەک ئەوەی بیری چووبێتەوە دوێنێ چی وتووە و بانگەشەی بۆ چ جۆرە نەرم و مەیلەك لە ڕۆژنامەوانی کردووە، ئەمڕۆ بۆتە ئامڕازێکی گۆڕەی ریسواکردن و

یەکتر سینەوە و هەلا هەلاکردنی کەرامەتی مرۆڤ. ئەوەتا ئەو شتە موهاتەراتەی لە نەوان میدیای "پارتی و ئەهلی و گەلان"دا بەدەوە چوو، نەک هەموو سنووریکی ئیتیکی رۆژنامەوانی تێدا تێپەڕنرا، بەکوو پشلی هەموو یاساکانی کرد و پەنجەی ریسواکردن و بە پووچ تەماشاکردنیشی خستە سەر کەستی و هەستی ژمارەیەکی بەشووماری خەڵک.

من پەم سیرە چەن میدیای کوردیی تووشی هەمان ئەو نەخشیە زەر ترسناکانەی کەمەگەی کوردیی بووە کە ئینسان بە تەواوەتی بە بەها و بە رەز سیر دەکات، من سیرم لەم دەبە کەستیەی راگەیاندنکارانی کورد سووماوە و ناتوانم لەوە تێبگەم، مامەستا "ئەکادیمیەکان"ی وانەی ئیتیک و ئەخلاقی رۆژنامەنووسی کوردیی چەن لایەکەوە باسی ئیلتیزام دەکەن و لەسەرکی تروە بەشداریی دەکەن لە پرسەی کوتین و موهاتەرات و شەجنەو و سووکایەتیکردن بە هەموو پیرزیەکی مرۆڤ!!!. سیرە هەشتا رۆژنامەنووسی ئەم، وەکوو بەلاغی سەربازیی، تەماشای نووسین دەکات و بە شەکی توندی سیاسیی و حزبیی و گروپیی بەکاریدەهێنەت و خوازیارە پەیکەر و جەستەی هەزی بەرامبەری پە وردوخاش بکات!!. ئەمە کارساتە راستەقینەکەی واقیعی رۆژنامەنووسیی کوردیە لەم بەشەی کوردستاندا.

کار گەیشتەتە ئەوەی رۆژنامەوانیەک پەیدا بووە، لە پەناوی ئامانجە سیاسیەکاندا نەک سە لە هاینی هیچ کەس ناکاتەوە، بەکوو لەسەر بنەمای تەزی شەلم کوەرم ناپارەزم، دەست بە هەموو مافە تایبەتیی و سەرەتایی و سادەکانی مرۆڤ درێژ دەکات. کار گەیشتەتە ئەوەی میدیایەک پەگەیشتووە بە ریسواکردنی بەرامبەر نەک خەی لە هیچ رستە و وشەیەکی زبر و ناشایستە و ناماقوە و نامە ناپارەزت، بەکوو تەمەت هەبەستن و زانیاریی درە و داتاشینی حکایەتی سیر و سەمەرەشی کردووە بە بەشەک لە ئەرکە هەرە سادە و ئاسان و ئاسایەکانی خەی. کار گەیشتەتە ئەوەی میدیایەک لە کوردستان لە بەهەزبووندایە نەک هیچ بایەخ و رەزەک بە نووسین و وشە دانانەت، بەکوو هەر لە بنەماوە گاەتەی بە هەست و کەستی مرۆڤکانیش دەت، تا ئەو ئەندازەیەی هەزارەها چیرەک و حکایەتی وەهمیشی بە ئابەووبردن و ریسواکردنی هەر مرۆڤەک لە ژێر هەر ناو و پاساوەکدا بەت، ئامادە کردووە.

لە هەموو ئەمانەش ترسناکتر، هەردوو ئەو میدیایەی بەم دواییانە بازاڕی عوکازی موهاتەراتی کوردییان گەرم و جەنجاڵ کردبوو، خۆیان بە سەرمەشق و نموونەی ڕۆژنامەوانی ئەکادیمی و پڕۆفیشناڵ دەزانن، بەڵام بگوومان بیریان چووە ئەوان نموونە و سەرمەشق و پسپۆری عەیارە بیست و چواری موهاتەراتن، بیریان چووە لە پەناوی مەبەستێکی سیاسیی دیاریکراودا، ئامادەن کەرامەتی هەزارەها مرۆڤ بکەنە سووتەمەنی و قوربانی. تەنانەت سەیرە ڕاگەیاندنێک بە ناوی داکۆکی لە مافی "سەردەشت عوسمان"ەوە دەست بە گۆرەیی و پیرەزیی کەسێتی خەڵکانی تر ببات!!، ئاخر ناکرێت لە پەناوی ژیانی گوڵەسوورەیەکدا، باخچەیەکی پڕ گوڵ و گوڵزار بپلیشنیتەوە، هەرووک چۆن ناکرێت بە دوورخستنەوەی تاوانێکی وەک ئەوەی دەرهەق بە ژیانی "سەردەشت" کراوە لە حزب و ئاڕاستە سیاسییەکەت، ئاگر لە ماف و هەستی کەسانی تر بەر بدەیت، وەکوو ئەوەی هەستی مرۆڤ کاڵایەکی هەرزان و سووک بێت. ئەمەیە کارەساتی ڕاستەقینەی ڕۆژنامەنووسیی کوردیی.

بەداخەوە هەشتاش ڕاگەیاندنی کوردیی بەهەمان فەرمی شێوەی ناوخۆ و بە هەمان ئاواز و موفرەدەی شێوەی براکانی شاخەوە کە بە جەستەی پێشمەرگەی شەهیدکراوی نیشتمانیان دەگووت "کەلاک"، مامەڵە دەکات، تەنانەت بە ئەمەوە مانان کە وەها خیانەتمان دەکرد، کرانەوەی کوردستان بە ڕووی دونیادا بێتە هەی وەرچەرخانی عەقڵی سیاسیی و میدیایی کوردیی، شەکەی گۆڕێ بتوانین بە ئاسانیی تەسەوری ئەوە بکەین هەشتا میدیا لە کوردستان ئامادەیە شێوەی سیاسیی و ئاسایی گەرم بگەڕێت بە شێوەی خوناویی و سەربازیی، هەشتا میدیا ئامادەیە بە کوژراوی لایەنی بەرامبەری بڵێت "کەلاک". بە ڕای من ئەمەیە

کارەساتی راستەقینەی رۆژنامەوانی کوردیی نەک شتێکی تر.

مایوی 2010
ستیڤان شەمزینی
ستۆکهۆلم

هەبژاردە سەختەکان.. سامانی وەستا بەکر

سەرەکی هەرەم:
ئەوەی ئاشکرایە ئێستا کەم کەس هەیە هیوا بەو بارودۆخە بخوازێ کە سەرەکی هەرەمی تەکەوتووە، ئاخر ئەو کەتەتە نەوان دوو بەرداش هەرلایەکیان هەبژێرە ئەویتریان ئەیهاڵێ.
نەچیرڤان بارزانی ئێستا لەبەردەم تاقیکردنەوەیەکایە هێندە قورسە ئاگەر سەلیقەیەکی زۆرو دنیابینیەکی فراوان و دووربینیەکی مەودا درێژی نەبێ ئاستەمە بەسەرکەتووی لێی بێتە دەرەوە.
سەرەکی هەرەم لەنەوان پارتی و شەقام، سەرەکی حوکمەت و دەستگیرکراوەکانی بادینان، مافی خەزور و نەومافی کەمەگۆ، ئاشتی و تەبایی خەزان و دووبارەکی، ڕاستکردنەوەی یاسای لار وخوار بەکارهێنراو و یاسای هاوسەنگ و یەکسان، دادگای حیزبی و دادگای دادوەر، دادوەری گوڵایەتی حیزب و دادوەری گوڵایەتی یاسا، پاراستنی سومعەتی هەرەم لە سەر ئاستی نەودەوڵەتی و لای ڕێکخراوە مرۆڤ دۆست و یاساپارێزەکان. ئەبێ ئەو لایە هەبژێرێ کە لایەک کاتا "پارتی، شەقام، خانەوادە، یاسا، ڕێکخراو وەاتانی دیموکراسیخواز و دەستی یاسا" قایل بکات، بۆئەمەش پێویستی بە یارمەتی خڕکانی ڕۆشنبیر و بیرمەند و ڕامیاریوانی زانستی هەیە کە لەڕێی نوسین و سەردان و فشار دروستکردنەوە ڕاگەی ڕاستەکی بەبڕگەوە بە ڕۆشنکەن.
ئەبێ ئەوە بە سەرەکی هەرەم ڕوونکرێتەوە ئاگەر واڕی بیارەکی دادگا" بکات و ئەو دەسگیرکراوانە بکەس بەجێببهێڵێ ئەوا:

*لە سەرەکی گەلەوە ئەبێت بە سەرکردەیەکی پارتی و بەس.
*لەسەر ئاستی نەودەوڵەتی و لای ڕێکخراوە مرۆڤدۆست و یاساپارێزەکان

وەک هەر سەرکەکیتری تێڕەڕبوونی پێگەی خۆی وەک کەسێکی دیموکراتخواز لەدەستئێیات و هاوشێوەی دیکتاتۆرەکان ئەبینرێ.
*لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان ئێو وێنەی میانڕەوی لەدەستئێیات کە بەراورد بە سەرکەی باادەستکانیتری پارتی پێیناسراوە.
*لەناو خودی پارتیشا لاوازتر ئەبێت و پاشکشێیکی کەمەرشکێن لەبەرامبەر هەکابڕەکەی "سەرکی حوکمەت" ئەکات.
*پارتیی دیموکراتخواز و مافپارێز و یاسادەستکانیش بە ئومێدئەکات و چیتر ئێو کەسێ نابێت کە چاویان لەسەریبێت وەک سەرکی داهاتووی پارتی لەیبەوانن.
*لە کۆنگرەی داهاتووی پارتیا باجی ئەنجامی ئێو هەڵبژاردنەیات ئێیات.
*دووبارەبوونەوەی مێژووی باوکی و مامی بەچاوی خۆی ئەبینێتەوە کە چۆن باپیری باوکی لەبەرامبەر مامیا پشتگوێخستبوو.

کۆنسوڵگەی وڵاتان و ئێران و تورکیا:
دوای بەیارەکەی دادگا ئیتر ئەبێ هاوڵاتیان و بگرێ ڕۆژنامەنوسانیش لە کۆنسوڵگەی وڵاتان نزیک نەکەونەوە تا بە تەمەتی کاری سیخوڕی دوستگیرنەکرێن، ئەمە لەکاتێکا کە تورکیا بە قوڵای ٤٠ کیلەمەتر بەرەوژوور هاتێتە ناو هەرێمی کوردستان و ژمارەی دەزگا هەواڵگریی تورکەکان لەهی خودی هەرێم زەرتن و ئێران شارەکانی هەرێمی کوردستانی بە قەرارگاکانی تەنیوە و کەی بوو بەڕۆژی نیوەڕۆ موشکبارانی ئەکا، لە هەمووشی سەیرتر ئێوەیە کە هەر خودی دەسەڵاتی هەرێم و حیزبەکان خەیان ڕەنوێنی و چاوساغیان و کاری سیخوڕیان بۆئەکەن کەچی هیچ دادگایەک بوونی ئێوەی نیە لەپێچینەوەیان لەگەڵا بکات، بگرێ بەشانازیشەوە باسی هاوکارییەکانیان بە وڵاتانی داگیکەری مێژوویی کوردستان ئەکەن.

قەندیل:
چیتر قەندیل ئێو ناوچە دەفەنە گشتیاریی سەرنج ڕاکێشی پێش بەیارەکەی دادگا نیە تا هاوڵاتیان بتوانن بەبە کەشە بچن سەردانی بکەن، نەوەک بەتەمەتی کاری سیخوڕی بە پ.ک.ک تاوانبارو دەستگیربکرێن، سەیر لەوەیایە کە پارتی کرێکارانی کوردستان لە لیستی ڕەشی حکومەتی هەرێما نیە کەچی دادا"گا" دیدار و سەردانیکردن لەگەڵیانا بەکاری سیخوڕی ئەبینێ. بەپێی بەیارەکەی داد"گا"بێت خەڵکانی دانیشتوانی ئێو ناوچانە یەکپارچە سیخوڕن! سەیرتر ئێوەیە هەرگیز داد"گا" دەستیشانکردنی موگەو بارگا و شوێنپێی گەریلاکانی "پ.ک.ک"و حیزبەکانی ڕۆژهەتی لایەن

دەسەڵاتدارانی هەرەمەو بە تورکیا و ئێران بکاری سیخوڕی نەبینیو و بگرە کەیسی لەوجۆرە هەربوونیشی نیە!

هەڵبژاردن:
ترس لە سەنگی مەحەکی جەماوەر و دەکەوتنی سیاسی دابەشکردنی کورسییەکان و سازشکردنی هەندێک لایەن لە بەرژەوەندی لایەنێک هیچ واتایەک بە هەڵبژاردن ناهێنێتەوانە و سەکردنی دیموکراتی لەئەکەوێتەوە، ئەوەش ئەسەلمێنە کە کەی ئەو حیزبانە باش لەوە تێگەشتوون کە ئەدای کارکردنیان نەک هەر وەک پێویست نەبووە بەکو هێندە خراپیش بووە کە نەوەرن خەیان بێنە بەر نەشتەری جەماوەر.

حیزب لەنێوان ئۆپۆزسیۆن و حکومەت:
دوو دیاردەی سەیر لە حیزبە کوردستانییەکانا بەدی ئەکرێ بەجگە لە پ.د.ک.
یەکەم، لەم کابینەیو کابینەکانی پێشووش هەموو ئەو حیزبانەی بەشداریان لە کابینە حکومییەکانی پارتیا پێکهاوە لە کێبوونەوەکانی ئەنجومەنی وەزیرانا وەک مەڵ بەدەنگن، هاوشێوەی منانەی سەرەتایی دەست بەندئەکەنەوە بە قسەکردن و واژە لەسەر هەموو بڕیارێکی حکومەتە ئەکەن کەچی حیزبەکانیان لە مەدیاوە وەک ئۆپۆزسیۆنێکی سەرسەخت قسەئەکەن، بەتایبەتی لەکاتێکی وەک ئێستایا پێش هەڵبژاردن.
دووەم، زەربەی هەرە زەری ئەندامانی پەرلەمانی ئۆپۆزسیۆن و ئەوانەی ناو حکومەتیش هەتا کامەرا و مۆبایل نەبێت بە وێنەگرتن و گواستنەوەی چالاکییەکنیان هیچ دەنگێکیان لەوناییت و بەدەنگن، بگرە هاوکار و هاوڕێی سەرکایەتی پەرلەمانیشن، بەڵام بەقودرەتی قادر هەر کە کامەرا هەبوو، یان کە خەیان دەستیانکرت بە تەمارکردن بە مۆبایلەکانیان، ئیتر نەڕەو هاوراریان لەبەرزئەبێتەوە و ئەبن بە داکۆکیکاری سەرسەختی میلەت، بەتایبەتی لەکاتێکی وەک ئێستایا پێش هەڵبژاردن، ئەو تای هاوراکردن و فیکە و تەپڵە و پڕاوفڕدانە زۆر بەرزتر ئەبێتەوە. "هەڵبەتە باسی ١١ کەتاکە ناکەین کە بوونیان تەنها بە بەرژەوەندی پارتیە". بەڵام ئەم دیاردەیە لە ئەندام پەرلەمانەکانی پارتیا بەدی ناکرێ و تائاستێکی زۆر یەک ڕوون، هەڵبەتە ئەوەش لەبەر دوو هۆکارە، هۆکارێکیان ئەوەیە کە هەموو شتێ بەخواستی حیزبەکەیان ئەچێ بەڕێوە، هۆکارێکیتریش ئەوەیە کە پارتی حیزبێکی ناوەند دەسەڵاتە "مەرکەز"یە و هەر جوڵەیەک دژی بەرژەوەندی ئەو حیزبە بە سزا تێناپەڕێ.

کوشتن:

هەبەتە ئەو کەمەگە نیە کە حەزی لەتاوان و کوشتارە، ئەو زەر و بەری ئەو هەموو مەلا ئاینیە "بە دین" و ئەو هەموو بانگخوازیە هەر کەسەی پەلی ئاین بەولایەیا ڕائەکشە کە خەی پەی مەستە، ئەو زەری ئەو هەموو کەنالانەیە کە خەریکی بەاوکردنەوەی کلتووری نامەو تاوانی ناموس لەلایەک و زەری کەنالی ئاینی لەلایەکیترەوەیە، کە مەشکی کەمەگایان بەجەرەک ژەهراوی کردووە ئەگەر کەسی تەماشاوان زەر هەشیارنەبە ئاستەمە تەنەکوە، جا ئەگەر کەسەکە ببەتە هەکاری کوشتنی کەسەک لەەی ئابەوبردنیەوە، یان خەی ببە بە بکوژ لەەی مەشک شتنیەوە بەبیری توندەوی، یان خەی بکوژە لەەی بە بەهاکردنی هەموو جوانیەکانی ژیانەوە، هەکارەکە هەر ئەوانەی سەرەوەو بە پرەنسیپ و دیسپلینی حکومەتەتیشە لە هەمانکاتا.

دانس و تەراویح:
نوەژکردن بابەتەکی کەسییە لەنەوان خود و خواوەند و چاکە و خراپەشی هەربەکەسی نوەژخوەن خەیەتی بەیە هیچ پەویست بەنمایشکردن لەسەر شەقاما ناکات بەەام بیرمان نەچە ئەکرە سیاسەت لەپشتی ئەو کارەوەبە.
سەماکردن کارەکی نمایشکارانەیە و کارەکە لە سەمازانەوە بە تەماشاوان واتە سەما بەبە نمایش نابە چونکە کارەکە بە کەیف و ئارەزووی هەوادارانی.
لەەاستیا هیچیان پەیوەندیان بەسەر ئەوەیتریانەوە نیە بەەام میلەتەک کە هەشیاری و مەعریفەی کەمبەت تەکەەیان ئەکا و لەهیچی نەبوو دووبارەی دژەیەک دروستئەکا و کەشەیەکیتریش ئەخاتە سەر کەشە کەەبووکانی.

سامانی وەستا بەکر
۲۰۲۱-۵-۱۲
سوید-ستەکهەم

میدیای بکوژ.. ئەحمەد ەەزا

سە تەوەری گرنگ، کە ەاستەوخە پەیوەندیی بە ژیان و بیرکردنەوەی تاکەوە هەیە، شایانی هەوەستە لەسەر کردنن، کە میدیای ئەمە بە

گشتیی، دەستپاچەیە لە ئاستیانداو هەوەستی میدیا بۆ گشتیی دوورە لە هەر جۆرە مەعریفەیەک.. بۆ جۆرێک لە ئاستی واتەواتی چایخانەو گۆزەرەکانی ناو بازاڕ تێناپەڕێت.. ئەم سێ تەوەرەش کە بریتین لە:

١-دیاردەی خۆکوشتن.
٢- بەرهەمهێنانی هونەریی.
٣- هەڵاوساندنی قەبارەی هەوداوە ئاسایییەکان.

یەکەم: دیاردەی خۆکوشتن.
لە ساڵی ٢٠١٨ بابەتێک لە ڕۆژنامەی " سکای نیوز" بڵاوکرایەوە، کە هۆشداریی بۆ کەناڵەکانی ڕاگەیاندن ئەدات، سەبارەت بۆ بڵاو کردنەوەی هەر جۆرە خۆکوشتنێک.. کە باسی کەمپەینێک لەکەینەوەی تیمێکی نەودەوەتیی ئەکات، بۆ سەرپەرشتی مامۆستا " ئایال شافر" کە پزیشکێکی دەروونیی و گەورە لەکەیاری تیمەکەیە.. تیمەکەی شافر لە نێوان ساڵانی ٢٠١١ – ٢٠١٤ زۆرترین باس و لەکەینەوەیان دەربارەی کاریگەرتییەکانی ڕاگەیاندن لەسەر دیاردەی خۆکوشتن بڵاوکردەوە.. دەرئەنجامەکەش بەوجۆرەیە، کە کاریگەرتیی میدیایەکی ئەکادیمیی، لە گرنگییدان بۆ دیاردەی خۆکوشتن ڕێژەی٢% ی خۆکوشتنی زیاد کردووە.
لە دیارترین ئەو مەرجانەی کە پێویستە ڕاگەیاندن لەبەرچاوی بگرێت، خۆپاراستنە لە نیشاندانی چۆنێتیی خۆکوشتنەکەو ئاسوارەکەی بۆ جێستەوە.. جگە لەوەش دواندنی کەس و کاری خۆکوژ یەکێکیترە لە تابۆکان.. بەدەر لەوەی کە پێویستە میدیا ئەو پرسیارە لە خۆی بکات، ئامادەکردنی هەواڵێکی لەوجۆرە، چ سودو زیانێک بۆ تاک ئەگەیەنێت، وەک دکتۆر " مەنال القبلاوي" لە ڕۆژنامەی " الرأي" لە ساڵی ٢٠١٧ دا لە وتارێکیدا نوسیویەتی.

" دکتۆر عبدالرحمن مزهر" لەگەڵ ئەو ڕایەدایە، کە ناکرێت بە تەنها تەرکیز بخرێتە سەر بابەتی خۆکوشتنەکەو هیچ جۆرە بنکەیی کردنێکی زانستیی لەگەڵدا نەکرێت.. لەبەرئەوەی ئەم جۆرە وروژاندنە ئەبێتە هۆی تەشەنە کردنی دیاردەکەو بۆ نەگەتیفە.. بۆکو پێویستە هەر کردەیەکی خۆکوشتن کە ڕووئەدات، لەگەڵ بڵاوکردنەوەیدا بخرێتە ژێر ڕۆشنایی تیۆرە سەیکۆلۆژییەکانەوە.. لەبەرئەوەی خۆکوژ بە نەخۆشی دەروونیی ناوزەد ناکرێت.. بۆکو بیارە بۆ هۆکارەکەو ئەبەستێتەوە.. بۆنام کاتێک ڕاگەیاندن ڕاوەستگەریانە بابەتەکە باس بکات و هیچ لەکەینەوەیەکی لەگەڵدا پشکنین نەکات، ئەو کاتە وەک دکتۆر شافر ئاماژەت، ڕەنگە وەرگر خۆی لە ببێتە پاڵوانەکە، کە خۆکوژەکەیەو ئەو کردەیە دووبارە بکاتەوە.

ئایا میدیای کوردیی لە ئستادا لە کوێی هەستکردنە بەم بەرپرسیارێتییە؟ لەکاتێکدا کەمکەمگە بەهەی سەغیی تەبیعەتیی حوکومەانکانییەوە، بە قبوڵکردنی مەرجەکانی بانقی نێودەوڵەتیی و سندوقی نەختینەوە، تا ئاستی هەژاریی سوخت تاک پێش خۆیان ئەدەن.. هیچ کەسکیش نییە تروسکایی لە هیچ شوێنکی ئایندەدا ببینێت.

دووەم: بەرهەمهێنانی هونەریی.
بەرهەمهێنانی هونەریی/ میدیایی، زاراوەیەکە هەموو ئەو لایەنانە ئەگرێتەوە، کە پەیوەندیی بە بەرهەمهێنانی بەرنامە بینراو و بیستراوەکانەوە هەیە.. بە جۆرێک بیرکەیەک یان چەند بیرکەیەک ئەگەڵ بە وێنەو دەنگ و ڤیدیۆ، لە شێوەی بەرنامەی پەخشکراودا، بە ئامانجی گەیاندنی بیرکەکە بە وەرگرو کار تێکردنیان.
ئەم بەرهەمهێنانە بەوە ئەناسرێتەوە کە درێژخایەنە، لەبەرئەوەی بە چەندین قۆناغدا تێپەڕئەبێت وەک کارگێڕیی و دیزاین و پلاندانان و ئەندازیاریی و دەنگ و وێنەگرتن و ئۆناکیی و دیکۆرو جلوبەرگ و مایکەپ و ئاهەنانی دەرکەوتووکان و مۆنتاژو پەخش و مارکێتینگ.
جگە لەوەش پێویستە هەموو ئەو کەسانەی لەو بوارانەدا کار ئەکەن، پسپۆڕ بن و شارەزاییەکی باشیان لە کارەکەی خۆیاندا هەبێت.
بەڵام بەڵانی ئۆژنامەو ماڵپەڕە ئەلکترۆنییەکانەوە باسکە وێنەگرتن و دەنگی تە ناکەوێت و پەویستیی بە بیرکەو دیزاین و کەلاج و چاپکردن و مۆنتاژو مارکێتینگ و بڵاوکردنەوەو هەیە.

لە میدیای کوردیدا بۆگشتیی، کەمترین پسپۆڕ لە بوارەکەدا هەیە.. نەزانێک سەرپەرشتیاری ئەدەبی لاپەڕەیەک، یان بەشی کەمایەتیی بەڵەو ئەبات، یان لیژنەی هەڵسەنگاندنی بەرنامەو دراماکانە، یان بەڵەو بەری دەستەشتووی کەناڵێک.
ئۆژنامەکان پێشبەکە لەگەڵ بابەتە کرچ و کاڵکانی سەشیال میدیا ئەکەن، بە وەرگرتنی بابەت.. زەرینەی بەناو دراماکانیش ئەو "CD"یە ئاست نزم و لێبوکانەن، کە پێشتر لە مزادخانە/ دەرارخانەکانیشدا سانسەریان لەسەر بوو، دوکاندار ێکلامی بە فرۆشتنیان نەئەکرد.. سەیرە ئێستا زۆرێک لە دەرچووانی پەیمانگەو کلیژەکانیش کەبەکەی بەرهەمی مزادخانە بکەن.
بەرنامەکانیش بە گشتیی لەگەڵ هەر دانیشتنکی گەنجانەی سەهۆڵکەو چایخانەکان تێپەڕ ناکات و خاڵیی خاڵین لە فیکرو مەعریفە.
هەموو ئەزانین هەر وەاتێک کەوتە بەر مەرجەکانی بانکی نەودەوڵەتیی، ئاستەوخۆ مەعریفە ئەکات بە قوربانی ئەدای ناو بازاڕەکان، بە نمونە نوسەری گەورەی سوریی " محمد ماشطة" ئەڵێ:

پێچەوانەکەوتنەک لە نێوان کەناڵەکاندا هەبێت، بە دوورخستنەوەی وەرگر لە بابەتی جاددو ئامانجدار، دەنا ئەم هەموو بە ئەرزشییەوە چەن بە جارێک لە ماڵەزانەکەدا دەرئەکەوێت.. دکتەر " نێواف التميمي" پسپۆڕی ڕاگەیاندن بە " دراما خەجاڵەتبارەکان" ناویان ئەبات.. ئەو بە قایرۆسێکی مەترسیدارتر لە کەڤید 19 ناویان ئەبات و پێیوایە ئەبنە سەرچاوەی وشککردنی فیکر.. لەبەرئەوەی وەک دکتەر " عبدالله غذامی" یش دووپاتی ئەکاتەوە، ئێستا لە ڕۆگەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندنەوە پەیامەکان ئەگەنە وەرگرو سەردەمی کتێب کاڵ بووەتەوە.. گەر پەیامیش لەڕۆگەی ناپیشەگەرەوە بگاتە وەرگر.. ئەوا فیکر ئەبێت بێزەر دەست و پێوە.

دەرنجامەکان ڕوون کە بووەتە هەی دووركەوتنەوەی زەرینەی خەڵک لە کەناڵە کوردییەکان.. تەماشا کردنی دراماى ئەمەریکی و ڕۆسیی و ئیسپانیی و میسریی و لوبنانی، لە بری ئەو بە سەروبەرییەی کورد بە ناوی دراماوە دەرخواردی وەرگری ئەدات.. بەگشتیی، کێفسازیی جێی بە هەموو بابەتێکی گرنگ لەژ کردووە، لەسەرجەم کەناڵەکاندا.. نەبوونی پسپۆڕو دەرکردنی کادرە جاددەکان، هەروا بە سادەیی خەڵک تێی ناگەوانێ، پێ ئەچێ لەژێر فشارو ڕاسپاردەدا بێت.. ئەمەش بەرهەمی دەسەڵاتی کورد!
سێیەم: هەڵاوساندنی قەبارەی ڕووداوە ئاساییەکان.
" دکتەر محمد قیراط" لە وتارێکیدا لە ڕۆژنامەی " البیان" دا ئەڵێت: بەگەنکردنی میدیا، نەتەوەیەک بەگەن ئەکات.. خەی وتەزاکە پێچەوانە ئەکاتەوە بە گریمانە وەریئەگرێت و ئەڵێت: ئەی بە وتەزاکە ئاوەژوو نەکەینەوە ببە بەوەی بڵێین، ئەگەر نەتەوەیەک بەگەن بوو، میدیاکەشی بەگەن ئەبێت؟.. لەبەرئەوەی پێوەندیی نێوان میدیاو کەمەگە، پێوەندییەکی دیالەکتیکییە، پێوەندیی کارلەکردن و کاریگەرێتییە.

هەکارەکانی نەزەکیی میدیا، کە وایکردووە وەرگر متمانەی پێی نەمێنێت و ئەوی لە ڕاگەیاندنی تەقلیدیی دەوڵەت و حیزبەکانەوە بەاوئەکرێتەوە، پێچەوانەی وەربگرێت، بە چەند هەکارەکی بنەڕەتیی ئەگەڕێتەوە.. لە سەرەکەوە پێوەندیی بە کادرە نەشارەزاو ناپیشەگەرەکانەوە هەیە و لە سەرەکیتریشەوە ڕاستەوخۆ پێوەندیی بە لایەنەوە هەیە، کە سەپەرتی ئەکات و ئەبە بەرژەوەندییەکانی ئەوی تیا لەبەرچاو بگیرێت.. بەڵام لە سەروو هەموو ئەمانەوە نەبوونی مینبەرێکی تەواو ئازادو خۆپاندنی دەسەڵات، بەسەر هەموو کەرتەکانی ژیانی کەمەگەوە، میدیایەکی ئیفلیجی تەقلیدیی لە

بەرهەمدەت و بە هیچ جۆرێک ناتوانێ شان بەشانی میدیای کۆمەڵگە مەدەنییەکان کاری میدیایی بکات، لەبەرئەوەی پێش هەر شتێک میدیا پێویستیی بە کۆمەڵگەیەکی بەهێزی مەدەنیی و دابەشکردنی سەرچاوەکان هەیە بۆ ئەوەی بتوانێ ئەو دەسەڵاتی " یاسادانان و دادوەریی و جێبەجێکردن" هەیە.
میدیای تەقلیدیی کە پێکدەت لە ڕۆژنامەو ئێستگەو تەلەفزیۆنەکان، ئێستا لەبەرامبەری ئەواندا میدیای نوێ هاتۆتە پێش و لەو کۆمەڵگایانەدا کە سیاسەت جێی گرنگیی پێدانی یەکەمینە، میدیای نوێ جێی بە میدیای تەقلیدیی لاڕ کردووە.. بەڵام میدیای نوێ لاڕەر ئەو چاوەڕوانییە هونەریی و کۆمەڵایەتییە نییە کە میدیای تەقلیدیی پێ کانتۆڕە ئەکەرە، لەبەرئەوە هەر لە سەرەتاوە بە خۆی ڕێ بە قەرەباغی و ژاوەژاوی میدیایی خۆش ئەکات.

کارەسات لەوەدایە، میدیای تەقلیدیی بکەوێتە ژێر فشاری میدیای نوێوە، کە لە هەموو چالاکییەکانی تەڵە کۆمەڵایەتییەکاندا ڕووئەدات.. کارەساتەکە قەبارەی گەورەتر لەوەی لە میدیای نوێدا ڕوچکەی گرتووە، لەبەرئەوەی هەر لە بنەڕەتەوە ئەو خۆی پێناسە کردووە.. بەڵام میدیا تەقلیدییەکە، کە ئامانجدارەو ئەرکی ئاراستە کردنی تاک و کارتێکردنیانە ئەویش ببێتە بەشێک لەو ژاوەژاوە فیکرییەی کە ڕۆژێکی ناسراوی تیا نییە، ئەوا ئەبێتە هەی پیس بوون و بەگەن کردنی کەرتی میدیایی.
لە ئێستادا لە زۆرێک لە کەناڵەکاندا، لە هەموو ڕوویەکەوە پشت بەو ڕۆژە ئەبەسترێ کە لە میدیای نوێوە سەری هەڵداوە.. بە نمونە " کەیفسازیی/ الترفیه" لە میدیای نوێوە سەری هەڵداو پەیوەوە بە میدیای تەقلیدیی، بەڵام لەڕدا ئامانجێکی بە دوو ئاراستەدا گەڕا.
یەکەمیان بوو بە ئامرازێک بە دەست هەندە نوسەرو هونەرمەندەوە، تا لە بەرژەوەندیی حزبەکەی خۆی و دژی حزبە نیارەکانی بەکار بخرێت.
دووەمینیشیان بە گواستنەوەی پەیوەندییەکانی ناو بازاڕو دانیشتنە تایبەتەکان، بە مەبەستی نیشاندانی ڕوویەکی گەشی دەسەڵات بە بەردەوامیی.
لەڕدا بە مەبەست و بە مەبەست، زۆرێک لە میدیاکان، هەواڵی ڕووداوە ئاساییەکان زۆر لە قەبارەی خۆیان گەورەتر ئەکەنەوە، بەمەبەستی ناشرین کردنی کۆمەڵگەو لابردنی بەرپرسیارێتییەکە لە ئێستەی دەسەڵات.. وەک سەمای کوێوکچەکەی سەهۆڵکە، کە تەنها ڕاگەیاندنەکان وەنەبێ ئاگرتن و خۆک ئەوەندە بایەخی بێ نەبوو، بەڵام ڕاگەیاندنەکان، لە مەوعیدی خۆیاندا بە لەشاو لەو بوون و

لەوەدا بوو فیتنەیەکی کۆمەڵایەتیی گەورەشی لێ بکەوێتەوە.. دواتر نمایشی تەراویح و کچکەی ئەکوا پارکی هەولێرو زۆرکیتریش لەو ڕووداوە بێ بایەخانە لێ بڕژێوەندیی دەسەڵات تێبینیی کران بە قەبارەی زۆر گەورە.
بەگشتیی لەبڕئاوەی میدیای کوردی سەربەخۆیی دارایی نییە. ناتوانێت بگاتە سەروو دەسەڵات و هاوکێشەکخستنەوەی سیستمی حوکمداری بدات.. لەبڕئاوە لە کۆمەڵگەیەکی دواکەوتووداو، لە کۆمەڵگەیەکدا کە تا ئێستا لە سنوری " العین و بالعین" لامان نەدابێت و شتێ عەشایەریەکان بڕدەوام بێت، بەهەی نەمانی متمانە بە قەزاوە.. لە کۆمەڵگەی ژنکوژو خەسنراوی ژێر مەرجەکانی بانکی نودەوڵەتیدا، کە پێش هەر شتێک خوێندن و زانست ئەبن بە قاصەی خەتەرکردن.. چاوەڕوانی میدیایەکی دروست و سەربەخۆو ئازادی لە ناکرێ.

ژەهری بیرچوون.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

زۆر جار، بیرچوونت...
خواردنەوەی شیرینترین ژەهرێ،،
لە نێو سەدان پەرداخ ژەهری..
کوژەری تر،،
زۆر جار، دابەزان لێت،،
غەمگینترین نەتایە،،
لە نێو سەدان سیمفۆنیای...
عەشقی بێئاکامی تر...
با هەنگاوە وەکانت ، چیتر ئازیز..
لە سەراخی گۆڕانەوەی...
تارماییەکی کۆچەر نەبە،،
نیگای چاوە گەشکانت،،
لەسەر دەرگای...
نیوە کراوەی ژوری چۆڵ نەبە،،
چرای ژوانت، با چیتر،،

لەسەر کەناری تەمەچنی پایز..
بەسەی نەبە،،
شاعیرە گەر بەیاری دا،،،
بە نەو بیابانی سەختی…
شیعرەکانی خەیدا ،،
سەرهەگرە،،،
چیتر مەشخەڵی عیشق،،،
لەسەر لوتکەی چیای..
ئەڤینەکی دوور..
هەستی شەکەت و ماندووی نابزوێنە،،
هەروەک مەرگی دوا کەپەی خەر ،،
هەژانە دە،
بەسەی چاوی عیشقیش..
کز بە و خامۆش ئەبە،،
بەتە سوتماک،،،
ساردو تەزیو،،
وەک شەختە بە

……..

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی ڕوسی
Mikhail Germashev -Winter Twilight

خەونە منانەکەی عەلی بابیر!.. مەحمود عەبدوڵا

لەم هەژاندا "شەریف"ی عەلیبابیر ی زانای پینەکردنی خوافیات دەستت بەشانازیەوە باوکم خەونی بەخواوە بینیوە. سەرتا دەمم:خودا لەخەوندا خەتیر باوکت خەونی بینیوە ،نەک خوا.
خەون بەدیهەنانی ئارزویەکە، بەپەی تیرەکەی فرید.هەندجار لەخەوندا ئاودەخەیتەوە،چونکە جەستت تینویەتی،دەرون ئەو ئارزوە بەدی دەنەت تا خەوکەت تەک نەچەت، بەیە ئارزو خەونی لەدکەوتەوە.. بەام خەون شانەی نمایشی دەرونە،هزرکان لەخەوندا

دەبن بەوننە، بۆیە مرۆڤ واهەست دەکات خۆن دەرکییە، ئەگینا لەواقیعدا خۆن بریتییە لە و هزرو بیرکانی پشتر
لەدەروندا‌ەن،سەرچاوەی خۆنکان دەرونە نەک دەرکی. خۆن زمانی وننیە ، تەرجومەی دەرونە لە شەوی وننو ەمز. کەتە خۆن بە خواوە دەبینی یان بەکچە دراوسە لەتەمنی هەرزکاری لەاستیدا هەکارکەی ئەویە تە ئەو وننیەت داوەتە مشکت . بۆیە هیچ جیاوازی نییە لەنەوان خەوبینی هەرزکارەک بەکچکەوە و خەونی بینین بە خودا وە. دیارە پەش فرێد هەروا دەزانرا کە سەرچاوەی خۆن دەرکییە. پەغەمبەریش وتویەتی خۆن بەشکە لەچل و شەش بەشی وەحی.
جا لەرەدە من ناەم عەلیباپیر ەاست ناکات!باوادابنێین ەاست دەکات،ئەوکات واتا خۆنکە منانایە چونکە فرێد دەەت:خۆن لەسەر دوقاچ بەندە ،یەکیان جەخت دەکاتە سەر بنەمای واقیعە نوێیکە.ئەویدیکەیان جەخت دەکاتە سەر ەوداوەکی گرنگی منانی!خۆن لەسەر ئەو ەوداوە پەک دەت،ەوداوەکی منانی وەوداوەکی نزیک لە خۆنکە کە پەیوەندیان پەکەوە هەبەت. بەگومان زەربەمان لەمنانیدا حەزمانکردوە خوابێینین،لەوانێیە لەبیریشمان نەمابەت کە شتەکی وا هەبوبەت.جا بەگوەڕی بەچونکانی فرێد خەوبین هەوەدەدات ەوداوەکەی ئەستا بەپەی نمونەی ەابردوو بونیاد بنەتەوە.
لەم باێیەوە فرێد دەەت: ئارەزوو خۆن دەخاتەوە، بەبەردەوامی ەوداوەکانی منانی سەرچاوەی خۆننمبەستی بەردەوامی خۆن دەگەەتەوە بەمنانی،پێیم بەوە بردوە لەناوەەکی خۆندا بەش هێیە ئاماژە بەەوداوەکی سەردەمی منانیدەکات..
بۆیە لەرەدا من دوو ئەگەر دادەنێم،یان م.علی دەرونی گەشەی نەکردوەو هەر لەجیهانە منانەکەدا دەژیت،یان ەاستگانیە و دێیوەت خەی گەورە نیشانبەدات لەپشت خەداوە بوستەت. ئەمەش نیشانەی بچوکیە،چونکە مرۆڤی گەورە ئازادانە دەتە پەش و خەی لەپشت کەس ناشارەتەوە نیچە وای گوت.
بەهەر حاە لەکەتایدا دەەم مرۆڤ تا لایەنی ئەقانی گەشەبکات کەمتر خۆن دەبینەت، بە پێچەوانەشەوە ەاستە. هەربۆیە منان و خوافیەکان زیاتر خۆن دەبینن.
جگە لە خۆنگەلەک کە سەرچاوەکەیان زەر خەریە،یان هەندە خۆن کە ئاماژەن بەبونی نەخشی یەکە لەئەندامەکانی جەستە،وەک زانایان باسی دەکەن. بەەام پێویستە م. علی وننیەکی خودامان بە بکەشت تا ئەمەش بیبینین.

مەحمود عەبدوەا

داواکەی ئەردۆگان و وەڵامدانەوەی بە ئاگای کوردستان .. ڕەزا شوان

ئەردۆگان لە پێناوی خۆیدا لە تەنگی تورکیا، داوای لە هەموو جیهان کرد، بە تایبەتیش داوای لە دەوڵەتانی ئیسلامی کرد. کە بجووڵێن و بەندەنگ بە ڕاگرتنی هێرشەکانی ئیسرائیل بە سەر مزگەوتی ئەقسا و ماڵە فەلەستینیەکان. وەک ئەوەی کە خۆی هیچ ستەم و تاوانێکی بەرانبەر بە گەلی کوردی ئازدیخواز و ئاشتیخوازمان لە کوردستانی داگیرکراوماندا نەکردووبێت. یا کەس پاشگەزی خوناوی و دەستە خوناویەکانی و تاوانە قێزەونەکانی کە دەرهەق بە کورد کردوونی و دەیکات نەبینێت.

(یایر نەتەنیاهو) کە کوڕی سەرۆک وەزیرانی دەوڵەتی ئیسرائیل (بنیامین نەتەنیاهو)ە، لە پێناوی تایبەتی خۆی لە تەنگی تورکیا کەمایەتیدا، بە پشاندانی ئالای کوردستان وەڵامی داواکەی ئەردۆگانی دایەوە. ئەردۆگانی تێزاند و گرژ و مانی کرد و چەپکەکی مزری بە دەمیدا کێشا. یایر ڕاستیەکانی لە ڕووی ئەردۆگانی دیکتاتۆر و ڕەگەزپەرست و خوێنمژ ئاشکراکرد. یایر بە بەرزکردنەوەی ئالای کوردستان، باش دەزانێت کە مەبەستی چییە و چی پەیامێکی بە ئەردۆگانی درەزن نارد. ئەوە دەزانێت و دەبینێت کە ڕۆژانە سوپای دەندە و خوێنمژی تورکیای ئەردۆگانی، لە کوردستانی داگیرکراودا، کە چی تاوان و نامەردییەک بەرانبەر بە گەلی کوردی بێتاوان ئەنجام دەدەن.

یایر نەتەنیاهۆ، لە لاپەڕەی فەرمی خۆی لە تویتەری کۆمەڵایەتی تۆتەردا. راگەیاند و داوای ئۆوێی کردووە کە ئاڵای کوردستان بە لیستی ئیمۆجی لە تویتە کۆمەڵایەتییەکاندا زیاد بکرێت.

لە کاتێکدا کە ئەردۆگان فرمێسکی تیمساحی بە منداڵانی (غەزە)ی فەلەستین دەڕشت. لە هەمان کاتدا، بە قورسترین چەکی کۆمەکوژی و فسفۆری سوتێنەر لە شارەکانی ڕۆژئاوای کوردستاندا، زۆر دێندانە و نامەردانە و بە بڕیارێکی منداڵانی بێتاوانی کوردی ڕشەکوژی دەکرد. چەندین کۆمەکوژیی لە گەلی کوردمان کردووە.

ئەردۆگانی سەد ڕوو و درۆزن. دەتوانێت بەم داوایە پووچ و درۆیانەت خۆت لە چاوی فەلەستینییەکان و دووتانی ئیسلامی بکەیت. ئۆگەر ڕاستە ئیسلامی و دژناکەیت، بەم مانگی ڕەمەزانە. بەردومانی دیپلۆماسی باشووری کوردستان و ڕۆژئاوای کوردستانت ناکرد، کە هەموویان موسڵمانن و بە ڕۆژوون و خەڵکی سڤیلن و هیچ تاوانێکیان نەکردووە. تەنیا ئەوە نەبێت کە کوردن و تورک نین. کوردبوونیش بە لای ئەوەی ڕۆژهەڵاتەوە تاوانە. کەواتە ئەوەی تورکیا لەگەڵ ئیسرائیل چی جیاوازییەکتان هەیە؟ ئەو

تاوانە قەزەوانە و ڕشکۆزی و کەمکۆزیانەی ئەوەی تورکیای ڕگەزپەرست دەرهەق بە گەلی کوردمان ئەنجامتان داون و دەدەن. ئیسرائیل تاوانی وای بەرانبەر بە فەلەستینییەکان نەکردوون. خە گەلی کوردمان مووشکیان بە ئەنقەرەوە نەناوە.
هیچ کارەکی تیرەریستیشمان نە لە تورکیا و نە لە هیچ وڵاتەکی تر ئەنجام نەداون و ئەنجامی نادەین. تەنیا بەرگریمان لە کورد و کوردستانمان کردووە و دەکەین. ئەمەش مافەکی ڕەوا و ئەخلاقی هەر گەلەکی ماف زەوتکراو و نیشتمان داگیرکراوە.
ئەردەگانی سەد روو. تە و ڕژمەکەت، راستییەکان بە دوو پەوری جیاواز دەپەون. خەباتی گەلی فەلەستین و گەیشتن بە مافکانیان بە ڕەوا دەزانن و پشتگیریان لەدەکەن. بەنام خەباتی گەلی کوردمان لە کوردستانی داگیرکراومانداء، بە بەدەستهەنانی مافە ڕەواکانمان، بە تاوان و ناپاکی دەزانن. ئەمەیە دوو ڕوویی و دوو فاقیتان. ئەگینا لە نەوان گەلی فەلەستینی و فەلەستین و گەلی کورد و کوردستاندا، چی جیاوازییەک هەیە؟! یا کورد وتەنی:" بانەکە و دوو هەوایە".
بە کرداری تا ئێستا چی داکەکییەکت لە گەلی فەلەستینی کردووە؟ گەر ڕاست دەکەیت و بە غیرەت نییت. ئەمە ئەرز و ئەمە گەز. جاشە بەکرەگیراوەکانت و نەکەرەکانتان لە ڕژئاوای کوردستان و لیبیا و سنووری ئەرمینیا و عەراق بکەشنەوە و بیان نەرن بە فەلەستین و با ڕووبەڕووی سوپای ئیسرائیل ببنەوە. ئەردەگانی درەزن و سەد روو. تە لەگەڵ گورگدا گەشت دەخەی و لەگەڵ مەیشدا شینەکەی. ژەراوژەر لەگەڵ ئیسرائیلی و لەسەرەوش وا خەت پەشاندەدەیت، کە دوستی عەرەب و فەلەستینەکانی. بە داخەوە کە بەشی هەرە زەری عەرەبەکان و فەلەستینەکان لە ڕاستیی ئەردەگان تە نەگەیشتوون کە چی کەسەکی سەد روو و درەزن و فیشاڵکەر و هەڵپەرستە. هەر فەلەستینەکان نین کە ئەردەگانەکی خەتاندوون. بە داخەوە کە لایەنەکی کوردی کورسی پەرست و بەرژەوەندی پەرستی کوردیش بوونە بە جاشی ڕەشمە لەسەری ئەردەگان. بوونە بە کەوا سووری پەش لەشکری سوپای تورکیای ئەردەگانی کوردکوژ. ئەمە تاوان و ناپاکییە و پەیەکی قەزەوەنی شەرمەزارییە و لەیان نابەتەوە.

ئەردەگان لەمەی ئیسرائیل دەکات، کە کوشتن و تاوان بەرانبەر بە فەلەستینییەکان دەکات. وەکو دەڵێن: پووشک لە چاوی خەکیدا دەبینێت.. کەچی ڕاژەیەک لە چاوی خەیدا نابینێت. یا وەکو شاعیرەکی کوردمان دەڵێت:

خوشکی خەک دەبینی، خەت خاونی هەزاری
خەکت لا خەرار، خەتیش وەک دەواری
ئەمە کورد نە دژی گەلی فەلەستینین و نە لایەنگیری زۆرتکردنی مافەکانیانین لە لایەن دەوڵەتی ئیسرائیلەوە. بەڵام زۆرتان ئاگات لەوەیە و بینیتان. کە چۆن فەلەستینییەکان، لە فەلەستین دا بە بڕزکردنەوەی ئاڵای تورکیا و وێنەی ئەردۆگانی داگیرکەر و تاوانبار خۆپشاندانی خۆشیان بە بۆنەی داگیرکردنی شاری عەفرین و کەمەکۆژی کوردەوە ساز کرد و دەستخۆشیان لە ئەردۆگانی خوێنڕژ کرد کە شاری عەفرینی ڕۆژئاوای کوردستانی داگیرکرد، چەپڵەیان بۆی لێدەدا. لە ئەمەشدا لە سایەی سوپای تورکیای داگیرکەردا. لە شاری عەفرین دا، ڕۆژ نییە چوار پێنج کوردی بێتاوان نەکوژن و دە کوردیش بە سەر و شوێن نەکەن و ماڵ و سامانیان نە دزن و تاڵانیان نەکەن و باخ و دارستانەکانیان نەبڕنەوە. گومان لە نەبوو و نەمان بینی کە فەلەستینییەک لەمەر ئەم تاوانەی لە کورد دەکرێن لەمەی ئەردۆگان و تورکیا بکات. گەر قوودس و غەزە لای ئەوەی فەلەستینییەکان پیرزن. ئەوەش بزانن کە لای ئەمەی کوردیش شاری عەفرین هەموو شارەکانی ترمان و هەر بستێکی کوردستانی داگیرکراومان لە لای ئەمەی کورد پیرزترن و دەستیان لە هەناگرین. هەرگیز ئەو هەوستە نامەردییەتان بەرانبەر بە بە داگیرکردنی عەفرین و ڕۆژئاوای کوردستان، لە لایەن تورکیاوە لەبیرمان ناچێتەوە.

هەر ئەردۆگانی سەرکی داعشکان بوو، کە هاوکاری داعشی تیرۆریستی کرد بە داگیرکردنی مووسڵ و شەنگار و ڕمادی و سەلاحەدین و دەرعە و دێرئەلزوور و شوێنکانی تری عێراق و سوریا. تا ئێستاش تورکیا پاڵپشتی لە داعشی تیرۆریست دەکات و یارمەتیان دەدات و بریندارەکانیان لە نەخۆشخانەکانی تورکیادا چارەسەر دەکرێن. تورکیا بوو بە پردێکی پەیوەندی داعش بە وڵاتانی ئەورووپا بە ئەنجامدانی تەقینەوە و کاری تیرۆریستی. بازرگانیش بە پەنابەرانی سوریاوە دەکات. هاوپەیمانی نەوەوڵەتی و پەیمانی ناتۆش ئەم ڕاستیە دەزانن، بە داخەوە کە لەبەر بەدنگن و چاوپۆشی لە تاوانکانی ئەردۆگانی تاوانباری جەنگ و کەمەکۆژ دەکەن.
ئەی جاشە سوریە ئیسلامیە بە کرێگیراوکانی ئەردۆگان. کە بە ناوی ئۆپۆزسیۆنی سوریاوە دژی گەلی سوری و کورد شەڕدەکەن. ئەی گەمژانە، نازانم چۆن خەتاون و بوونە بە جاشی ڕژمە لەسەر و بە نۆکەری تورکیای داگیرکەر. بە نازانن تورکیا لەبنەوە

خەریکی گفتوگۆ و ڕەخنە لە گەن بەشار ئەسەدی ستەمکارداە؟! لە پەناوی بەرژەوەندییەکانی خۆیاندا و لە دژی شۆشی گەلی کوردمان لە ڕۆژاوای کوردستان. هاکا تورکیا پشتان لێبکات و ئەوەی جاشی خۆفرۆش، هەرزان فرۆشتان بکات. لای گەلەکۆشتان ڕووەش و نەفرەت لێکراون و تا هەتایە مۆری ناپاکیتان لێنابێتەوە.

ڕەزا شوان
١٢/ مایی/٢٠٢١

نەوانمان.. فەرێدون سامان

نەوان من و تۆ دیوارێک هەیە
خشتەکانی بە خوێن سوورکراون
نەوان من و تۆ دەرگایەک هەیە
هەزار ساڵە کلیلەکەی
لە نەو قوڵگی ئۆژدیها دایە
نە تۆ من دەبینی
نە منیش تۆ
نە تۆ دەنگم دەبیستی
نە من دەنگت دەبیستم
بەڵام تەواوی هەست و نەستم لای تۆیە
خۆ من کەیلەی عیشقی تۆ نیم
پەم بەڵێ…
چۆن بتپەرستم؟!

Fereydun Saman

مرۆڤی هەرزان و سەردەمی داووخان.. شەرزاد حەسەن

دوای خوێندنەوەی ڕۆمانی "مرۆڤی هەرزان"ی {گەران سەباح} هی ئەوە نەبوو وەک کرۆکارێکی ناو کایەی ئەدەبیات بۆ فەرامۆشی بسپێرین، ئەو هەوڵەی من بۆ ڕانانی ئەو ڕۆمانە پتر دەچێتە بازنەی ناساندنی ئەو بەرهەمە نەک خوێندنەوە و ڕەخنەکاری و لێکۆڵینەوە، بۆ واتا ناچێتە ناو خانەی ڕەخنەیەکی ئاکادیمی، بەڵکو بۆ تەنها هەستی منە وەک نووسەر و شەیدای ژانری 'فیکشن'. لەوەدا ڕۆمانەکە بووە مایەی سەرنجی من کە سەرکەشی و ڕچەشکێنیم تێدا بەدی کردووە کە خەی لە قەڕەی ئەدەبیاتی یان {ڕۆمانی زانستی خەیاڵئامیز داوە/science fiction} کە لە ڕۆژهەڵات بۆ ئاستی ڕۆژئاوا پەڕەی نەساندووە و بگرە لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمەوە لە جیهانی عەرەبیدا چەند هەوڵێکی هاکەزایی و شەرمنانە دەرکەوتن: نموونەی "نیهاد شەریف" و "تەفیق الحکیم" و "یوسف العزدین عیسا: و "یوسف السباعی"، لای خەیشمان "میرزا مەنگوەی"، کە دیارە هەکارەکەش دەگەڕێتەوە بۆ خودی پەرەنەسەندن و سستی خودی عەقڵێکی زانستخوازانە لە نەو هەر هەموو کایە و بوارەکانی 'زانستی سروشتی' بێت یان 'زانستی مرۆیی' کە ڕەنگدانەوەی بووە و دەبێت لەسەر دونیای هونەر و ئەدەب و فیکریش بە گشتی، هاوکاتیش خودی ئەدەبیاتیش بەر لە پەرەسەندنی زانستەکان گەلێک پێشبینی هەبووە بە گەڕانکاری لە ئایندەدا کە بە ڕاستی و ڕەوایی ئەم چاوەڕوانییە یەکجار زۆرن، هەر بۆ نموونە: چوونە سەر مانگ، فەینی مرۆڤ و دروستکردنی فڕۆکە و بگرە پێشبینی بە هەندێک مەرگەسات و وێشوومەی سروشتی و جەنگ وهەم بواری پەرەسەندنی دام و دەزگا و پێشەسازی و بەرهەمکانی و خودی گێشکردنی توانای تەکنەلۆژی کە خاوەنی پەرجووی خەیاتی. بە هەر حاڵ لەم ڕۆمانەدا "گەران"ی ڕۆمانووس هەوێداوە دیوێکی یونیقەرسال و دونیاگیر بە ڕووداو و دیاردەی 'خەکوشتن' بکاتە بابەتی سەرکی کەی پرۆژەکە، واتا جوگرافیایەکی بەربەرین وەک شوێن دەستنیشان دەکات، هاوکاتیش گومان و پرسیارەکانی سەبارەت بە مەرگی ئایدیاڵ و بەها باڵاکانە لەسەر ئاستی هەموو دونیادا. هەبەتە پەرەسەندنی زانست و شەرشی پیشەسازی و تەقینەوەی تەکنەلۆژیا هەم خێر و خۆشی هەناوە و هەم شەڕ و بەدبەختی بێشومار. کۆسایەتی "بەرنی لەم" دژی تەکنەلۆژیایە و مەترسی و زیانەکانی بۆ کوشندە و وێرانکەرتر دەبینێت.

لە "ڕۆژئاوا"ش مۆژووکەی دگەڵتەوە بە سەدەی حەقدە و هەژدە کە چەند ناوکی ڕچەشکێنمان دەست دەکەوێت: نموونەی "ماری شێلی" لە ڕمانی {فرانکشاتین/ ١٨١٨} کە زەرینەمان پێی ئاشنایین. "ژول ڤێرن/ ١٩٠٥-١٨٢٨"، "ئێچ .جی. وێلز: ١٨٤٦-١٨٦٦" لە (دەزگای زەمەن/١٨٩٥)، "ئیسحاق ئەزیمۆن: ١٩٢٠-١٩٩٢ / ئەمریکا"…هتد کە بە شومارە!

هەبەتە رووداوکانی زەربەی ڕمانکانی سەر بە خەیاڵی زانستخوازانە/ ساینس فیکشن سەر بە داهاتووە نەک ڕابردووە کە خودی نووسەرەکەی ئەمەش هەر هەمان نەریتی پەیڕەو کردووە. دەکرێت ئەم ژانرە و چەشنە لە ئەدەبیات خۆگونجێن بێت لەگەڵ تیۆرە زانستییەکاندا، هاوکات ناکۆک و دژوار بێت لە بەرامبەر مۆژوودا، لە هەر قۆناغێکدا کە نووسەر بیخوازێت. بە گشتی ڕمانی خەیاڵیی زانستخوازانە لەسەر دەزینەوکانی ناو زانستە سروشتی و هەم مرۆییەکاندا دەڵوڵێت!

دیارە وەک شوێن لە نێو ئەدەبیاتی خەیاڵزەدە و زانستخواز دەکرێت شوێنکی خەیاڵی و مەزندەکراو بێت، چ "یوتۆپیا" و چ "ئینفێرنۆ": بە واتا شاری خۆنەکان بێت یان ناو جەرگەی دەزەخن، نەک بە مانا ئایینییەکەی، بەڵکو بە مانا دونیاییەکەی. دەکرێت جێگا خودی ئاسمان بێت، هەسارەکان و مانگ و ئەستێرەکان یان ژێر ئەقیانووس و زەریاکان، هەبەتە بە کاتیش پتر رووی لە داهاتووە نەک ڕابردوو، هەندێک جاریش هەنووکە و گەڵانێ بە ڕابردوویەکی دوور، بەڵام پەیوەستن بەو ژینگەیەی خەمان کە لە ناویدا دەژین.

بە گشتی ئەدەبی داستانیی/ فیکشن، بە تایبەتی ژانری ڕمان بە بە فانتازیا و خەیاڵ نەبووە، بگرە ئەو ئەدەبیاتەی کە لە "ئامریکای لاتین" بە ئەدەبی ریالیزمی سیحری یان جادووگەری ناسراوە لەوەدا گرەوی بردەوە کە کەمکی لە ئەفسانە و داستانە کۆنکان وەرگرتووە، بە تایبەتی لە بواری خستنەگەڕی فانتازیا، کە ناوە دڕۆشاوکانی سەدەی بیستەمیان داگیر کردووە، لەوەدا گرەوی بردەوە کە بە هەمیشە ئەو منداڵە دەدۆنێت کە لە ناو خەماندایە، شەیدایانی ئەدەب و هونەری ڕەسەن و خەیاڵئامێز لە بنەڕەتدا ئەو کەسانەن کە بە ڕاستی نیانهەشتووە منداڵکانی ناویان گۆڕە بێت، گۆڕبوون خەرسکی و سەرسامی و ئەندێشەمەندی دەکوژێت!

من وای دەبینم کە ئەدەبی "ساینس فیکشن": ئەدەبی خەیاڵمەندی و زانستخواز دەچێتە نێو ئەم بازنە و خانەیەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێداوە. دیارە ئەفسانەکان و داستانەکان بەر لە

پەیدابوونی زانست خاوەنی پێشبینی و ڕەملەدان بوون کە سەبارەت بە هەندێک لە توانا شاراوەکانی مرۆڤ دواون کە دوای هەزارەها ساڵ بووە بە هەقیقەت.
دیارە خێکی سەبارەت بە خێکوشتن دوو ڕوانینی هەیە: یەکەمیان کە گوایە کەسی خێکوژ بزیوە و کارەکتەرێکی ترسناک و لاوازە و بە دەست گرفت وکێشکانەوە تلاوتەوە و بەرگەی نەگرتووە. دووەمیان ڕوانینێکە کە خێکوژ بە ئازا و یاخی دەزانێت کە دەستی چەتە خەیاوە، کە لە دیدگای منداوە ڕەنگە ترۆپکی تەقینەوەکە و مەیلی خێکوژیی خاڵی بە یەکگەیشتی ئەو دوو دەخەیە کە ئازایەتی و ترس ئاوێتەی دەبن!
*
دەوترێت رستەی یەکەمین، پەرەگرافی یان لاپەڕەی یەکەمینی هەر ڕۆمانێک گرنگە و جێگەی بایەخە بە کەمەندگیربوونی خوێنەر و هەم هەڵواسینی بەو بابەت و ناوەرۆک و ڕووداوەی کە کارەکتەرەکانی سەرقاڵ کردووە، بگومان هەر سەرەتا و دەستپێکێک ڕەنگی دەبێت لەوەی کە خوێنەر بەجێمان نەهێڵێت، بگرە بە فیلمێکی سینەما و زنجیری 'تیفی' هەمان پەوانەی بەسەردا دەسەپێت.

هەر لە سەرەتاوە ئەمە هەدەمەگرتی دەبین کە ڕۆمانێکە ڕایدەگەنێت کە ئیدی وەرزی مرۆڤ بارینە، مرۆڤ و باران یان بارین وەک نایەتەوە و ئاسان نییە بزانین نووسەر مەبەستی چییە، من وەک خوێنەر بوو بە مەراقم کە بزانم کە ئاخە دەبێت چ پەیوەندییەکی فانتازی یان ئەرگانیکی و ریالیستیکی لە نێوان مەردمگەل و باراندا هەبێت؟ لە میانەی خوێندنەوەی ڕۆمانێکە بەسەر ئەوەدا دەکەوین کە خێکانێک لە چینی جیاواز و هەم ڕەگەز و تەمەنی جیاوازدا لە باخانە بەرزەکانەوە خەیان فڕێدەنە خوارەوە بە نیاز و قەستی خێکوشتن بە کە و دەستجەمعی هەوەسێکی شێتانە گرتوونی کە خێکوژی دەکەن بە دیاردەی نەک ئاکت و کردەیەکی ڕاگوزەری و تیژتەپڕ.

ناکرێت ئەمن لێرەدا بچمە ناو تانوپۆی ڕۆمانێکە وردەکاری هەکارەکان و بیانووی خێکوشتنی کەگیری خێکەکە بە ئەوە ڕابگەنم، ئەویان بەتاکردنەوەی نهێنی و ئەفسوونی ڕۆمانکەیە لەسەر ئاستی مانا شاراوەکان و هەما نەوتراوەکان، بەڵام دەتوانم بە شێوەیەکی گشتیگیرانە باس لە مەتیف و هاندەرێک بکەم کە بە درێژایی ڕۆمانێکە نووسەر لە هەوڵی ئەوەدا دەبێت کە بە کەگیری و دەستجەمعی ئەمەش تەوبئانێت و سەرقاڵمان بکات لەتەک ڕووداوەکان و کارەکتەرە جیاوازەکان و خاون هەوا و هەوەسی جیاواز؛ کە دابەش بوون بەسەر

کەسانی شەڕانگێز و مەرگدۆست، لە بەرامبەردا کەسانی ئاشتیخواز و ژیاندۆست هەن کە بە هەمیشە لە کابەری و ململانێدان کە ئاوەشیان ڕەحی دراما و کرکی هەر هەموو تێکستێ زیندووکانە، کە ئەمەش لەگەڵ خەیاندا تاوە دەگەلنن و بە دیوە ئیستاتیکی و جواناسیەکەی گەمارەمان دەدەن، خودی پەیامی نووسەر لەوەدا چڕ بەتاوە کە بەشکی گەورەیە لە 'تەما' و تەوانینی نووسەر، هەکاری سەرکیشە بە ئاو {خەکوشتن} کەگیریە کە خەکەکی بەشوومار گێشتوونەتە ئاو بەوایەی کە هیچ مانایەک بە ژیان و بوون و مانەوە نەماوە، دیارە لەوەدا ئاماژە بە دەروونناسی بە ناوبانگ "ڤیکتەر ئەمل فرانکل:۱۹۰۵-۱۹۹۷"ی نەمساوی تەدایە کە پزیشکەکی دەروونناس و هەم نیرەلەگیست بووە، فەیلەسووف ونووسەر کە لە "هەلەکەست" رزگاری ببوو، هاوکات دامەزرێنەری قوتابخانەی "لەگۆ-تەراپی" بووە وەک چارەسەرکی سایکەلەژی کە جەختی لەسەر بوونی مانایەک دەکردەوە بە ژیان و مانەوە بەو دیوەی کە ئاوەیان پاڵنەر و هاندەرکی بنەڕەتی و سەرکیبە بە خودی مانەوەی مرۆڤایەتی، بەوا نەمانیش بە مانا و جوانی و شکۆمەندی ژیان و مانەوە بەرەو پووچگەرایی و مەرگی ڕەحی و جەستەیی دەمانبات، بە واتا لە جیهانبینی ئاو زاتدا بەتابووی مانا لە ژیاندا بارکی شپرزە و خراپ بە مەردمگەل لە باری ڕەحیەوە بەرپا دەکات.

لە ناوئاخنی ڕمانکدا ئاماژەیەک هەیە بەوەی کە بەجگە لە چەندین هەکاری واقیعی و سەرزەمینی بە خەکوشتن لەسەر ئاستی ڕامیاری، ئابووری و کەمەایەتی، بەڵام هاوکات خەکوشتن مەرج نیە کە کەسانی خەکوژ بە دەست و نەخشە و پلانی خەیانەوە بەو کاری خەکوژیە هەستن و دەستیان بچێتە خوێنی خەیانەوە، بەکو مەتیف و هەکاری دیکە بە درێژایی مێژوو هەبووە: ئایینی و مەزهەبی کە تیایدا خەکەک هەن بە ناوی خوداوە خەیان بە کوشتن دەدەن و دەچنە نەو جەنگکانەوە، یانژی خە دەتەقنەوە، کە دیارە ئایدیەلەژیایەکی بە پیرەزکراو ئەم دەخ و سەرزەمینە خەش دەکات، لەم ڕمانەدا دورگەیەکی بەهەشت ئاسا هەیە کە ژمارەیەکی زەر لە خەکوژکان بەوایان وایە کە مەرجە هەتا زووە بگەنە ئاو فیردەوسە کە تیایدا هەموو خوونکانیان بەدی دەن، نووسەر گەرکیەتی بڵەت کە هەر ئایدیەلەژیایەک بە ناوی پیرەزیەوە خەکی فریو بدات، بگومان مەرگدۆستە، بە واتا لەوەدا دەگەینە ئاو بەرئەنجامەی کە ئەمە دەنەو دونیایەکدا دەژین کە مەرگدۆستی زاتترە لە ژیاندۆستی!

بەڵام تاوەرکی دیکەی زەق لەم ڕمانەدا لەسەر دۆستی کارەکتەر

واقیعبینەکان خواستی ئەویان هەیە کە مەرجە مەردمگەل لەتەک ئازاردا هەبکات، بەو نیاز و ئامانجەی کە بەوا بەوە بنین هەموو ئەزموونەکی خراپ و باش دەوەمەندمان دەکات لە باری رەحیەوە، ئاخ هەتا عیشقیش بە ئازار و تلانەوە نیە.

کەچی لەولاوە "ئیمام" بەوای وایە بە ناوی زانستخوازیەوە رەوا نیە هیچ کەسک سنووری خەی ببەزێنێت، ئەویان رەک ئاماژەیە بە داخستنی عەقڵ و چەقبەستن لەسەر ئیمانەک کە هیچ بەرهەمەکی بە مرۆڤایەتی نیە.

هەر بە نموونە ئەمە کارەکتەرەکمان هەیە کە توانا و کاریزمایەکی ساختەبازانەی هەیە بە ناوی {بانک} کە فیکر و زانست و سیحری هونەرکان دەخاتە گەڵ بە مەرامی پووچکردنی ژیان و بوون، کە دیارە بە درۆزایی مەژوو ئەم هەوڵە دراوە کە تیایدا مرۆڤکان روو لە گەمژەیی بکەن، بگرە رەحەکی مەگەلگرایی بتە کایەوە، هەر بە نموونو "نازیزم" و "فاشیزم" و "ناسیونالیزم" و بگرە "سۆشیالیزم" بە دیو چەواشەکاریەکەی چین؟ بگومان دەتوانین ناوەکی تازەی بە بدەزینەوە "مەگەلیزم"!

" بانک" پتر قەشە "مالتەس"مان وەبیر دەنێتەوە کە بەوای وابوو دانیشتووانی سەرزەمین زۆر بوون کە تیایدا ململانێیەکی خوێناوی دروستکردووە، بەیە وا گونجاوترە کە جەنگکان بەرپا بن لە پێناو ئەوەی کە ژمارەکە کەمتر ببێتەوە.
بە گشتی "گەران" گومان لەو بەها باڵایانە دەکات کە لە گەوهەردا ساختەن و مرۆڤکوژن، مرۆڤایەتی دەخاتە ژێر پرسیار و گومانەوە، دەبێت ئەوەشمان یاد نەچێت کە لە نەو ئەو تراژیدیایەدا خودی تەکنەلۆژی جەنگ و کاولکاری رەەکی سەرکی دەبینێت کە زادەی زانست و پیشەسازیە کە مرۆڤ شانازی پێوە دەکات، کەواتە زانست و تەکنەلۆژیا و سەنعەتسازی چەکەکی دووسەریە بە خێر و شە، نموونەی دوو جەنگی کاولکاری لە سەدەی بیستەم بەرپا بوو کە ناومان نابوو سەردەمی رەشنگەری و تازگەری و پێشکەوتن کە تیایدا هەر هەموو ئایدیەلۆژیا ئاسمانی و سەرزەمینییەکان خوێناوی و فاسە دەرچوون.

خودی رەمانکەش لەوەدا جیاوازە لای من کە هەمان پێشبینی کارەساتبار و درامی وتراژیدیانە بە داهاتووی ئەمە دەکات، کە ئەم رەهەندە خودی ئەدەبیاتی 'ساینس فیکشن': داستانئامێزی و زانستخوازانە کاری لەسەر کردووە، واتا رووی لە داهاتوو و نەک رابردوو کە لەرەشدا نووسەر پەنای بە بردووە.

ئیمە لە بەرامبەر چەند کارەکتەری دیکەی خەرخواز و ژیاندۆست و ئاشتیخواز راماوین کە رەگیان هەیە لە هاوسەنگی راگرتنی ئەم دونیای کە مەرجە رووی لە جوانی و هەق و خۆشویستی و راستی بێت، نەک بەدکاری و رق و کینەبازی و ستەم و دووفاقی، کە یەکێک لەو کارەکتەرە سەرکیانە "شووشە"یە کە هاوشانی ئەم چەند یاوەرێکی هەیە.
"شووشە" و یاوەرەکانی کار لەسەر ئەوە دەکەن کە چارەسەرکی ئاسان هەیە کە فەرامۆشیان کردووە: ئەویش گیانەوەیە بە سروشت و جوانییەکانی، هەبەتە ئەوش دوای ئەوە هاتووە کە خودی مرۆڤ ملهوڕانە هێلانە و ژینگەی خۆی کاول کرد، بە واتا توانی ئەم سەرزەمینەی خۆی بگەن بکات و ئاو و هەوا و خاکی پیس کردووە. خودی ئەو 'خۆکوشتن'ە کەگیرییە زۆر پەیوەستە بەوەی بەر لەوەی مرۆڤکان خۆیان بکوژن، ئەوان پێشتر سەرگەرمی کوشتنی ڕۆحی سروشت و جوانییەکانی بوون.

دیارە خودی خاتوو "شووشە" ئامادەی مەرگ و قوربانیدانە لە پێناو مانەوەی مرۆڤایەتی، چونکە زۆرینەی وەک فریادڕەس دەیبینن، تاکە کەسێک "ڕام"ە کە وەک سەبەر بە دواوەیەتی و هەوەدەدات کە لە ناو ئەو ململانێیەدا کۆتایی نەیێت، 'ڕام' ئەوینداڕێکی بە مەرج و داوایە!

هەبەتە لە ناوئاخنی کەی تێکستەکەدا ڕەخنەیەکی ڕادیکالانە هەیە کە بە و بارستاییەکی زۆری ئەم دۆخی خۆلەناوبردنە کەگیرییە زادەی ڕۆحی باربارییستی سیستمی سەرمایەداریی/ کاپیتالیزم، هەمان سەرچاوەشە بە کاولکاری لە ناو سروشتدا. گرفتێکی دیکە کە بووەتە قەیرانێکی گەورە بە هەموو مرۆڤایەتی لەسەر ئاستی ڕامیاری و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی؛ ئەویشیان هەوڵی گەوجاندنی مرۆڤ لە سەردەم و جوگرافیای جیاوازدا لە نەو دوو کایەدا کە مەردمگەلی گەمارۆ داوە و ماڵی و کەوی و ڕامی کردوون تا ئەندازەی گەوجاندن و بە کێلەبوون کە لە دوو کایەدا دەیدزینەوە: سیاسەت و ئایین بە مانا هەرە ڕەهاکەی نا.. بەڵام بە ئەندازەیەکی زۆر!

وەک دەرئەنجامی ئەم دۆخە کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێداوە، مرۆڤکی هەرزان و بە سەنگ و ڕەنگ و دەنگ پەیدا دەبێت کە تاکەهەندە، تاکەهەند: واتا مەرگی دیوە ڕۆحی و مرۆییەکەی ئەمە و بایەخدان بەو دیوە ماتریاڵ پەرستییەکەی کە بۆتە دیاردە و دەردەداری کە

بـــبین بـ مـردمگـلـکـــی بـرخـار و مشـخـار و خـســارگـار و بـس، کـ فـیلـسـووف و تـیـریسـتی رامـیـاری و کـمـنـاسـکی وک "هـربـرت مـارکیوز-ی ئـلـمـانی/ئـمریکی: ۱۸۹۸-۱۹۷۹" لـ کـتـبـی {مـرـقـی تاکـرـهـند}دا بـ قـووی لـیکـیـوتـوـ کـ لـ روانینی مندا هـمان ئـو "مـرـقـــی هـرزان"یـ کـ لـ رـمـــانی "مـرـقـــی هـرزان"دا دـیـبـینـیـنـوـ، گـرچـی ئـم بـیرمـنـدـ لـ خـونـدنـوـی بـ مـرـقـی تاکـرـهـند و هـرزان پـتر پـیـوـسـتـ بـ کـمـگـای 'رـژئاوایی'، بـام بـ خـونـدنـوـیـکی وردبـیـنانـ رـک بـسـر کـمـگـای ئـمـشدا و سـرجـم جوگرافیاکانی دیکـ دـسـپـت کـ خودی جیهانگیری/ گـلـبلایزـیشن زـر نزیکی خستینـوـ لـو بازنـیـی ژمارـیـکی بـرچاو لـ بـیرمـندانی رـژئاوایی سـرگـرمی هـکـین و رـخنـگرتن بوون لـ ناو خـیدا، بـ تـایبـتیش بـیرمـنـدانی سـر بـ قوتابخـانـی فیکـری ناسـراو بـ "فرانکفرت"یـکان!

تـوـرـکی دیکـی ئـم رـمانـ گـانـ بـ دوای "فـریادرـس-savior" یان رزگارکـری خـکی لـم دـخـ نالـبـرـی کـوتوونـتـ ناوـیـوـ، کـ دیارـ بـیرـکـی چاوـوانی فـریادرـس لـ ژـر هـژموونی ئایدـلـژیای ئاسمانی و سـرزـمینی برـوی پـدراوـ و تـا هـنووکـش بـ ملیارـها لـ مـردمگـل چاوـوانی ئـو پاـوانـ پـرجوودارـ دـکـن کـ هـمـوویان لـ تـنگـژـی رامـیـاری و ئـابووری و کـمـایـتی قورتـار بـکـن، ئـوـشیان بـگـیـ کـ بـ گشتی خـکی خـیان خاوـن ویست و ئـیرادـ و بـیاری خـیان نـین، کـسانی تاکـو و سـربـخـ نـین، بـهـزن بـ دوای هـزـکدا دـگـن کـ ئاسمان بـینـرـت یان لـ سـر زـوی کـ لـ ناکاو هـتـقـت کـ روانینـکـی وا بـجگـ لـ واهیمـ و بـدـسـتـاتی بـنیادـمـکان هیچی دیکـ نـیـ!

کارـکتـری " شووشـ" کـموزـر نمایندـی وـها وـنـیـکـ، بـام لـ کـتایی رـمانـکـدا ئـم وـنـیـ بـ خانـکی مرـقدـست و ژیاندـست و سروشتخواز و جوانپـرست دـگـت، کـ گـرـکی نـیـ بـبـت بـ فـریادرـس یـان گومـانی لـ فـریادرـسـ و خـی رادـپسـکـنـت و درـی فـریادرـس پیشانی هـمـوومان دـدات، واتا نـووسـر نـیخواستوو لـ ژـر چـتری هـیچ ئـایدـلـژیایـکی ئاسمانی بـت یان دونیایی چارـسـرـک بـ قـیرانی رـحی و تـنگـژـداری مـردمگـل لـسـر هـموو ئاستـکاندا بـسـر ئـمـدا بسـپـنـت، کـتـایـ کـراوـکـی رـمـانـکـ ئـمـ لـو دووـیانـدا بـجـدـت کـ ناچارین بـ تـامان و تـفکرین بـیر لـ رـگای خـ رزگارکردن لـو هـموو تـزگـ و تـلـیسمـ بـدزـینـوـ، بـدـر لـوـی کـ چـیـ و چـن کـ مـن نـاکرـت نـهـنـیـکـی بـدرکـنم، چـونکـ

جوانی و سیحری ڕەمانەکە لەوەدایە کە هەر کەس و لە دیدگا و کلیلی خۆیەوە دەرگا داخراوەکان بکاتەوە!

بە درێژایی خوێندنەوەم بە ڕەمانی "مرۆڤی هەرزان" ئەوەم بیر دەهاتەوە کە زەرن ئەو فیلەسووف و بیرمەندانەی کە بەوایان وایە شارستانییەت هەوو لە هەڵدێرە نەک بونیاتنان، ئەو شارستانییەتەی مەردمگەل شانازی پێوە دەکات لەسەر حیسابی کوشتنی "ئەرەس"ە کە خداوەندی جوانی و خۆشویستی و ڕوو لە ژیاندەستییە، بە پێچەوانەوە کە لە هەنووکەدا "تاناتەس" زاڵترە کە خداوەندی مەرگە لەسەر ئاستی هەموو دونیادا.

لە کۆتایی ناساندنی ئەم ڕەماندا گەیشتمە ئەو بڕوایەی کە گومانکردن لە خودی مرۆڤ ڕوایە کە تاکە گیاندارێکە نازانێت بژی، هەر بۆیە ناچارم بچمەوە سەر سەرەتاکەی "سیگمند فرۆید"یش کە بڕوای وا بوو کە لەوە دەچێت لە کەنەوە تا هەنووکە سێ شت مەحاڵ بن: پەروەردەکردنی مرۆڤ، خوێندنەوەی بنیادەم لەسەر ئاستی ڕەوانی دەروونییەوە، سیمیان: حوکمکردنی مرۆڤ لە باری ڕامیاریەوە و کۆنترۆڵکرنی بە نیازی چاکبوونی مەحاڵە، لە کاتێکدا "فرۆید" و یاوەرەکانی بە درێژایی ژیانی پیشەیان لە هەوڵی ئەودا بوون کە ئەو سێ مەحاڵە بکەن بە کار و کردەوەیەکی شیاو و ئاسان کە نەکراوە!

لە میانەی خوێندنەوەم بە ڕەمانەکە چەند پرسیارێکم لە دروست بوو کە ئاراستەی خودی نووسەرم کردووە کە لە ئاهەنگی باوبوونەوەی ڕەمانەکەدا، لە "کتێبخانەی ڕەهەند/ سلێمانی" ساز کرا کە توانی وەڵام بداتەوە لە گۆشەنیگا و بۆچوونەکانی خۆیەوە، بە نیازی ئەوەش سەر لە نوێ لەڕە تەماریان دەکەم تا خوێنەریش پرسیاری خۆی هەبێت بە نووسەرەکە، چونکە ئەوەیان دەبێت بە مایەی دیالۆگ و تەوامانی قووڵتر:-

پرسیار: من وای دەبینم کە تۆژەرەوەیەکی نەوراست لە پڕاوێزی مێژوودایە، بە تایبەتی کوردستان، کەچی تۆ {هەوێر}ت کردووە بە سەنتەر و چەقی ڕووداوەکان؟ گەرچی ئەوەش دەزانم کە تۆ باسی ئایندەیەک دەکەیت کە سەد ساڵەکی ماوە بیگەینە بە گوڕەی پێشبینی ڕەمانەکەت؟

پرسیار: بۆچی لە کەی دراما و تراژیدیا و گۆران بە دوای چارەسەرەکی بنەبڕ "شووش" و یاوەرانی کوردزمانن، لە کاتێکدا خودی

کوردگەل بە خۆی خاوەنی جوگرافیای خۆی نییە، یەکێکە لەو نەتەوە دەگمەنانەی لە مێژوو دەرکراوە و کۆتەتە پەراوێزی کەی رووداوە گەورەکانەوە، چ پاساو و بیانووەکت هەیە بۆ ئەم بێشداریە، بە تایبەتی رۆژی "شووشە" وەک مینەک کە زۆر کاریگەر و بەیاردەرە، چ باکگراوندێکی فیکری و مەعریفی هەیە و لە کوێ پەیدای کردووە؟

پرسیار: رۆمانکەی تۆ کە دەچیتەوە ناو بازنەی ئەدەبیاتی خەیاڵی زانستییەوە، بۆ تایبەتیش کە تیایدا تەکنەلۆژیای کۆمیونیکاسیۆن پێردی لە یەکتری تێگەیشتنە بۆ بێشداریکردن لە ناو تۆڕکی جیهانگیری و سەرتاپاگیر، دەیانخەیتە گەڕ کە ئاسان نییە و ئەمە تیایدا هەژارین. ئایا بایی چەند متمانەت هەیە کە لە نەوەی باوان و کۆنینە و هەم نەوەی نوێ بتوانن لە نهێنییەکانی ئەم رۆمانە تێبگەن کە وەک زانراوە لەم دەڤەردا زۆرینە باکگراوندێکی زانستخوازانیان نییە؟

پرسیار: ئایا تۆ بەوات وایە کە هەکارە زۆرکانی ئەو تراژیدیا و مۆرگساتیای وا لە ناوئاخنی رۆمانکەدا بەربڵاوە دەگەڕتەوە بۆ شکستی سیستمی پەروەردە و فۆرکردنی لەسەر ئاستی دونیادا وایە یان بۆ تەنها لای خۆمانە کە هەمووان تەوە گلاون بۆ شۆوێکی گشتیگیری؟

پرسیار: تۆ گومانێکی گەورەت هەیە لە پەروەردە بە گشتی لەسەر ئاستی خانەوادە، مەکتەب، دەزگا ئایینییەکان، مزگەوت لای ئەمە، حیزب و باقی خانەکانی دیکەی پەروەردە، کە منیش هاوسۆزی تەم و هەمان پرسیار و گومانیشم هەیە، بەڵام لە رۆگەی پاڵەوانی سەرەکی خەتەوە: "شووشە" کە جۆرێک لە ئومێد هەیە کە خۆشەویستی و جوانی و خێر بیباتەوە، ئایا یەک کەس دەتوانێت فریادڕەس بێت کە تۆ لە ناوئاخنی رۆمانەکەت بروات بۆ فریادڕەس نییە؟

پرسیار: بە من گرنگە بزانم کە ئاخۆ گەر لە کورستان بمایتایە، هەمان پرسیار و گومانت دەبوو کە دەخی مرۆڤایەتی لە تەنگژەیەکی گەورەدایە؟ ئایا بروات بۆ هەیە کە رۆژهەلات و رۆژئاوا لە ناو هەمان تراژیدیا و کارەساتدا دەژین، ئایا بایی چەند ئەم دیدگا و جیهانبینییەت زادەی ساڵانی مانەوەتە لە ئەمریکا؟

پرسیار: ئایا بوونی گەردوونە جیاوازەکانی دوای گەشتی "میعراج" ئاسای پاڵەوانەکانت، هەر هەمان وێنە دینییەکە نییە بۆ قیامەت: کە هەم دۆزەخ چاوەیمانە و هەم بەهەشت؟ بۆ گوڕەی رۆحی رەش و سپی کەسەکان، واتا بوونی خێر و شەڕ؟

پرسیار: بایی چەند بەختت هەیە کە ڕەمانەکەت بکرێت بە ئینگلیزی یان هەر زمانێکی بیانی و خوێندری هەبێت؟

لە پاشکۆی ئەدەبی کوردستانی نوێ بڵاو کراوەتەوە

هاوسەنگی هێز لە پەرلەمانی عێراقەوە بەدەست نایەت.. عوسمان حاجی مارف

دووبارە هەڵبژاردنەکان بە پەرلەمانی عێراق، هەڵە میلیشیا تائفی و ناسیۆنالستەکانی سەرقاڵی ئامادەکاری و پلانگێڕی و کێشمەکێشی نێوانیان کردەوە، ئەم هەڵبژاردنە لە هەڵسو مەرجەکی پڕ قەیرناویدایە و دەخی عێراق زیاتر دەرگیرە لە ناجێگیر و گۆڕاوی سیاسیدا، هاوسەنگی هێزەکان بەشێوەیەک ئاوگێیان بەسەرداهاتووە کە هیچ لایەن وهێزیک نیە نیشانی بدات بە تەنها دەتوانێ چارەنوسی دەسەڵاتی سیاسی لە عێراقدا بە قازانجی خۆی یەکلایی کاتەوە، نە بە هێزی چەکداری و نە لەرێگەی هەڵبژاردنەوە. تا ئێو ئاستێی لە دەخالەت و کێشمەکێشی نێوان ئەمریکاو ئێرانیشدا چارەنوسی عێراق بە هەواسراوی ماوەتەوە، ئەوش پێشبینی دەکرێت کە هەر وادەمێنێتەوە، بەتایبەتی بەدوای دامەزراندنی حکومەتەکەی کازمی نیشانەکانی دەرکەوتنی هەڵومەرجەکی گونجاوو ئەرێنی نەک نەخرایە ڕوو، بەڵکو مەوقعیەت و بوودەیی دەوری هێزە سیاسیەکان و لە هەمان کاتدا ناهەکخراو بونی ناڕازایەتیە جەماوەریەکان ئایندەیەکی ڕۆشنی بە عێراق تیا بەدی ناکرێت، هەبەتە ئەم هەڵومەرجی سیاسیە بە دەخالەتی ئەمریکاو ووڵاتانی ناوچەکە زیاتر کاریگەری ناتەندروست و نەرێنیان لەسەر ئەم هەڵبژاردنە دەبێت، هەروەها ناڕازایەتیە جەماوەریکانی بەغدا و خواروی عێراق و تووڕەیی خەڵک لەم هێزە میلیشیایانە چارەنوسکی نادیار و بارگرژی دەدات بە ئاکامی ئەم هەڵبژاردنە.

ئاگاری ئەوە زەرە لەم هەڵبژاردنەدا کەمترین ڕێژەی دەنگدەر بەشداری دەنگدان بکات، وە ئەمەش وەک بەشەک لە بەردەوامی

ناڕازایەتیە جەماوەریەکان خۆی نیشان ئەدات، چونکە بەجۆرێکی وەها نائومێدی و تووڕەیی خەڵک لە بەرامبەر ئەم هەڵە سیاسیانەدا تێشانەی کردووە، کە خواستی ئامانجین و کۆتایی هێنان بەدەستهاتی سیاسی عێراق هیواو ئومێدێکی بەرفراوانی خەڵکە.
دەخی ناڵەبارو نەگونجاوی ئەم هەڵبژاردنە ،هەڵە سیاسیەکان زیاتر ناچار دەکات بە بەکارهێنانی فرووفێڵ و ساختەکاری و جۆرێک لە هەڵکوتنی سیرووسەمەرەی نەوان خەیان، تا بەهەر بەهایەک بێت ئەم هەڵبژاردنە بەسەلامەتی تێپەڕێنن.
مەسەلەیەک کە هەر لەسەرەتاوە جێگای سەرنجە چۆنیەتی بەشداریکردنی هەڵوێستی کوردیەکانە لەم هەڵبژاردنەدا، وەک نمونەیەک دەیبینین گەلان و یەکێتی خۆریکی هاوپەیمانیەکن بە ئەم هەڵبژاردنە، هەروەها کەمێک و یەکگرتووش دیارنووێت بەشدارو هاوبەش بن لەم لیستەدا. ئەم لیستە نمونەیەکە لە گەمەی سیاسی و گاتەجاریەک کە لە هەڵبژاردنەکانی پێشتردا بەدیمان نەکردووە، گەلان لایەک لە ئێستادا بەگشتی بەرژوەندیە سیاسیەکانی زیاتر گرێداوەتەوە بە پەیوەندی لە گەڵ پارتیدا، لایەکی ترەوە، بە ئەم هەڵبژاردنەی عێراق دەڤاتە ڕیزی هاوپەیمانیەکەوە کە یەکێتی دەیوێت بیکاتە دەسکەوتێک بە بەرژەوەندی سیاسی خۆی، هەڵبەتە سەرگەردانی گوڕان لەم کارەو لە هەنگاوەکانی پێشوتریشیدا شتێکی شاراوە نیە. ئەوەی پەیستە لەسەر ئەم جۆرە لیستە ڕونکردنەوە بدەین.
یەکەم: بەشێکە لە ئاکامی قەیرانی ئەو دەخە سیاسیەی کە هەڵە کوردیەکان بەگشتی دەرگیری بوون و لە چاوەڕوانی ئەوەدان نازانن چارەنوسی کوردستان لە پەیوەند بە دەخالەتی ووڵاتانی زلهێزی دنیاو ناوچەکەدا بەرەو کوێ دەڕوات، چونکە دەخی کوردستان بە هەڵە میلیشیاکانیەوە لە ژێر پرسیارو دارماندایە.

دووەم: مەوقعیەتی سیاسی بزوتنەوەی گۆران لەئاستێکی وەهادا دابەزیوە تەنها بەدوای ئەوەیە پاشماوەکانی خۆی بپارێزێت، لە ناو هاوکێشە سیاسیدا بە تایبەتی لە پەیوەند بە حکومەتی عێراقەوە هیچ متمانەو پێگەیەکی نەماوە، لە هەمان کاتدا کەمێک ویەکگرتوش دەرگیری هەمان بە ئاکامی و نادیاری چارەنوسی خەیانن و بونەتە یاری دەستی یەکێتی و پارتی.
سێهەم: یەکێتی نیشتیمانیش بەجیا لە کێشە ناوخۆییەکانی و مەوقعیەتێک لە هاوسەنگی هێزی لەبەرامبەر پارتیدا کە تابەت بەرەو داکشان دەڕوات، ئامادەیە بە هەر شێوازێک لە هاوپەیمانیەتی بە کەم کردنەوەی داکشانەکەی و لە هەوەدانەکی بە هودایە بە رکابەری لە بەرامبەر پارتیدا

ئەم جارە لە گەمەی سیاسی لایەکی زیاتر هەوە و دەوری یەکێتیە کە دیموکراتە بە رکەوتن لەگەڵ گۆران و کەمەڵە و یەکگرتوو لیستێکی هاوبەش پێکبهێنێت، تا هاوسەنگی هێزی خۆی لە بەرامبەر پارتیدا بپارێزێ سەر و جێگاو رێگایەکی زیاتر لە چاو پارتیدا لە حکومەتی عێراقدا بدەست بهێنێت، لایەکی تریەوە ئاکامی بن بەستی تەواوی گۆران و کەمەڵە و یەکگرتووە، کە وەک ئەزیسیۆن شکستیان هێناوە وەک بەشداریش لەدەسەڵاتدا کارەکیان پێ نەکرا.
مەوقعیەتێک کە پارتی لەسەپاندنی دەسەڵاتی سیاسی خۆی لە ناوچەکەدا بگشتی و لە کوردستان بتایبەتی بدەستی هێناوە، ئەم جارە هاوپەیمانیی یەکێتی و گۆران ناتوانێت ببێتە دەسکەوتێکی سیاسی و گۆڕینی هاوسەنگی هێزیان و لاوازکردنی پارتی و پێداکردنی جێگاوە جێگایەک لە پەرلەمانی عێراقدا، ئەوەی لە پەرلەمانکانی پێشودا بیان نەکراوە لەم پەرلەمانشدا زیاتر دەبنە گاڵتەجار.
لەکاتێکدا ئەم هەڵبژاردنە بە پەرلەمانی عێراق، هیچ دەورێکی نابێت لە کۆتایی هێنانی بەو گژاوی سیاسیە، هەروەها ئاکام و چارەنوسی هێزە سیاسیەکانیش لە ناو ئەو گژاوەدا ناگۆڕێت، بە تایبەتی ئاشکرایە کە لە پێیوەند بە دۆخی ناجێگیری سیاسی عێراق و ناوچەکەو فروان بونی ناڕازایەتیە جەماوەریەکان، ئەم هەلومەرجە نالەبارە کۆتایی نایەت.
هیچ کات ناتوانین لە بونی ئەم هێزە میلیشیا تائیفئ و نەتەوەپەرستیە پێشبینی بکەین کە دۆخی عێراق ڕواڵەتکی سەقامگیر بخەیەوە دەبینێت، بەیە هاوپەیمانی یەکێتی و گۆران بە لیستی هاوبەش بە ناو پەرلەمانی عێراق ناتوانێ هاوسەنگی هیزی پارتی لە زەنی زەرد لاواز بکات، چونکە جێگاو ڕێگایەک کە پارتی لە پێیوەند بە بغداوە هەیەتی، مەوقعیەت و دەسەڵاتی پارتیە لە زەنی زەرد، نەک ئەوەی چەند ئەندام پەرلەمانی دەبێت لە بغداد.
ئەوەی گرنگە بە خەڵکی کوردستان هوشیاریە بەوەی ئەم کەشمەکەش و شەڕەی نێوان حزبەکانی کوردایەتی بە گۆڕینی هاوسەنگی هێزیان، یەکێتی لەبەرامبەر پارتی، پارتی لە بەرامبەر یەکێتی، گەورەترین زیان بە ژیان و ناڕازایەتی و خەباتی جەماوەری دەگەیەنێت.
کۆتایی هێنان بەدەسەڵاتی بزوتنەوەی کوردایەتی و ئیسلامیەکان بە دەوری نارازایەتی و خەباتی جەماوەری و دامەزراندنی دەسەڵاتی خەڵکی ڕێگای ڕزگاریە.

مەرجی بابەتیانە بۆ کاریگەربوونی کاریکاتێر.. هێندرێن خۆشناو

فەراهەمکردنی گاڵتەجاڕیی لە کاریکاتێردا بەس نیە بۆ سەرکەوتنی ئەو کاریکاتێرە، بۆیە دەبێت چەندین مەرجی تریشی تێدابێت، وەکو مەرجی بابەتیانە، بەچی ئەم بابەتیانە بەدەردەکەوێت؟ کاتێك کە کاریکاتێریست بەدوای دژبەیەکەکاندا دەگەڕێت، دەبێت لەنێو بابەتی کاریکاتێرەکەدا بگەڕێت، نەك لە دەرەوەی بابەتەکە، بە واتایەکی تر دەبێت ئەو دژبەیەکانە ببینێتەوە کە لەسەر ئەم بابەتە جێبەجێ دەکرێن، بۆ نمونە کاتێك کاریکاتێرێك لەسەر کەسایەتیەکی سیاسیەوە دەکێشێت، دەبێت خاڵە لاوازەکانی ئەم کەسایەتیە ببینێتەوە، نەك خاڵە بەهێزەکانی، بۆ زیاتر ڕوونکردنەوەی ئەم بابەتە بۆلایەنانە، نمونەیەك دێنینەوە، ئەگەر کاریکاتێریستێك ویستی باس لە (حاتەم ئەلتائی) بکات، ئەم کاریکاتێرە هەرچەند سەرکەوتوو و گاڵتەجاڕ بێت، کارلێکردنی ویستراو بەدەست ناهێنێت لەگەڵ خوێنەردا، ئەگەر (حاتەم ئەلتائی) وەکو کەسێکی قرچێك وێنابکات، چونکە سەخاوەتی ئەم کەسایەتیە وەك نمونە دەهێنرێتەوە، بۆیە ئەم کاریکاتێرە بە نادادپەروەر و تاوان هەبەستن لەقەڵەم دەدرێت، چونکە بۆ توانایە لە گۆڕینی ئەو هەستەی لای خەڵکی بەرانبەر بە سەخاوەتی حاتەم، کاتێك ئەمە خاڵی بەهێزی ئەو کەسایەتییەیە نەك خاڵی لاوازی، ئەم خاڵەش بەهێزترە لە بەهێزیی کاریگەری کاریکاتێرەکە، ئەمەش مانای ئەوە نیە کە کاریکاتێریستەکە توانای هەڵرشکردنە سەر کەسایەتی (حاتم ئەلتائی) نیە، بەڵکو دەگەیشتە ئامانجی خۆی ئەگەر خاڵێکی تری دەستنیشان بکردبایە، نەك خاڵی قرچێکی و سەخاوەتی، ئەم خەسڵەتە بە ئەرێنی ناسراوە چونکە بە سەخاوەت ناونراوە، لەوانەیە بە ناوێکی تر ناوبنرێت و دەبێتە نەرێنی، کاتێك کە ناوی نانێین سەخاوەت، بەڵکو دەست بۆاوی و بادەستی، دەست بۆاویش لە نەریتە نەرێنیەکانە، سەرەڕای ئەوەی کە لەگەڵ سەخاوەتدا لەیەك نزیکن، لە هەندێك شتدا لەیەك جیاوازن، بەخشندە سامانی خۆی پێشکەشی خەڵکی دەکات، دەست بۆاویش لەوانەیە بۆ خەڵکی یان بۆخۆی خەرجی بکات، و

جۆرێكە لە خەرجی نا پێویست، لەمەدا كاریكاتێریست دەتوانێت حاتەمی پێ تاوانبار بكات، بۆ نمونە چ پێویست دەكات حوشترێك سەربڕی، كاتێك كە سەرە مەڵك زۆریشە بۆ زگ ئاوسانی میوانەكە؟ لێرەدا پارادۆكسەكە لە نێوان خەسڵەتی بەخشندەیی و قرچۆكی نیە، بەڵكو لە نێوان بەخشندەیی و دەست بڵاوییە، بۆیە كاتێك كاریكاتێریستەكە پارادۆكسی یەكەم هەبژێرێت، ئەوا خۆی تووشی هاڵاوی دەكات، بەڵام كە پارادۆكسی دووەم هەبژێرێت، ئەوا ئامانجەكەی دەپێكێت، بۆیە دەبێت كاریكاتێریست لەو خەسڵەتەی كە پاڵەوانەكەی پێ ناسراوە لە پارادۆكسدا بگەڕێت، نەك لە پێچەوانەكەیدا، بۆ هەر خەسڵەتێكی ئەرێنی، هاوواتای نەرێنی هەیە، پێچەوانەكەشی راستە، بەخشندەیی دەست بڵاوییە، قرچۆكیش دارایییە، ئازایەتی و نەبەزیش خۆكوشتنە، پاشەكشەش مانڕەوە، هەروەها سەبارەت بە خەسڵەتەكانی تریش.

بۆ زیاتر ڕوشنیش نمونەیەكی تریش دەهێنینەوە، كاتێك كە كاریكاتێریستێك زەدەڕۆیی لە وێنەكێشانی كەسێكی باڵابەرز بكات، دەبێت زەدەڕۆیی لە درێژی بكات، نەك كورتە باڵای بكێشێت، كاتێك كە بینەر ئەو كەسە دەبینێت و دەزانێت بەژنی درێژە، پێدەكەنێت ئەگەر ئەو كەسە ببینێت بەدەست قەسپ لەسەر دارخورمایەك لێدەكاتەوە كاتێك بەخۆی لەسەر زەوی وەستاوە، بەڵام پێناكەنێت ئەگەر ئەو كەسە ببینێت مەڕۆڵەیەك بدۆشێت، بەڵام پێدەكەنێت ئەگەر ئەو كەسەی مەڕۆڵەكە دەدۆشێت، لە ئەسڵدا بەخۆی كورتەباڵا بێت، چونكە كاریكاتێریستەكە زەدەڕۆیی لە سیفەتی ئەو پیاوەدا كردووە، بەڵام ئەگەر كاریكاتێریستەكە ویستی پارادۆكسی كورت و درێژی بەكاربێنێت، دەبێت گوزەرێكی سەركەوتوو بۆ بابەتەكە ببینێتەوە، وەك ئەوەی سێبەرێكی كورت بۆ باڵابەرزەكە، و سێبەرێكی درێژ بۆ كورتەباڵاكە بكێشێت، لەلایەك پارێزەری لە بابەتیانەكەی دەكات، و لە لایەكی تریشەوە لەگەڵ ئەو هەستەی كە لەلای جەماوەرەوە دروست بووە بەریەكناكەون، لەلایەكی دیكەشەوە سیفەتێكی تری خستۆتە سەر كەسەكە بەبێ ئەوەی لای جەماوەر بینراو بێت، كاریكاتێریستەكە پەنای بردۆتە بەر سیمبول و سوانەوە لە دەوری هەستە ڕاستەقینەكەی جەماوەرەوە بەرانبەر ئەو كەسایەتیە، و بە كورتی وێنای كردووە، سەرەڕای ئەوەی كە پارێزگاری لە درێژی كردووە، ئەوەكەی تریشی بە درێژی وێناكردووە، سەرەڕای ئەوەی كە پارێزگاری لە كورتی كردووە، پەندە پێشینانەكانیش پێیەتی لەم پارادۆكسانە، وەكو (هەموو درێژێك عەقڵی لە چۆكیەتی) و (هەموو كورتەباڵایەك ئاژاوەگێڕە) و (توندی دەست لە شلی زمانەوەیە) و چەندین نمونەی تر، ئەو پارادۆكسانە زۆر لە شیعری كۆنی عەرەبیشدا بەكارهاتوون، وەكو ئەو گوتەیەی شاعیر،

سەبارەت بە هێزێك كە خەڵكی شەرمەزاریان دەكردن بە ناوەكەیانەوە كە (انف الناقة) واتە لووتی حوشتر بوو، كە دەڵێت:

گەلێك كە لووتن و خەڵكی دیكەش كلك، ئایا لووتی حوشتر و كلك وەك یەكن؟ لێرەدا شاعیر ئەو سیفەتەی بەكارهێنا كە خەڵكەكە پێوەی شەرمەزاربوون، بۆ ستایشكردن و پێداهەڵدانیان، بەمجۆرەش ئەم سیفەتە لە سەرچاوەی شەرمەزاریيەوە گواستەوە بۆ سەرچاوەی شانازی، و چەندین نمونەی تریش.
مەبەستیش لەم نمونانە ئەوەیە كە هونەرمەند دەتوانێت پارێزگاری لە بابەتیانەی كاریكاتێرەكەی بكات، بە وێناكردنی ئەو پارادۆكسانەی لە بابەتەكەدا هەن، هەرچەند كارەكە ئاڵۆزیش بێت، بەبێ داهێنان و هەڵبەستن و هەڵەكاریی، تاوانباركردنی پیاوێكی سیاسەت كە بە دەستپاكی ناسراوبێت، بۆ نمونە بە دزینی موێكی گشتی كارێكی هەڵەیە، ئەگەر كاریكاتێریستیش دەیەوێت رەخنە لەو كەسە بگرێت، دەبێت بەدوای پارادۆكسەكان لە هەڵسوكەوت و سروشتی ئەو كەسەدا بگەڕێت، نەك پارادۆكسانێكی بێ دروست بكات كە لە كەسەكەدا بوونی نیە، بۆ ئەوەی نەكەوێتە هەڵە و لە رەفتار و رەوشت دەرنەچێت، ئەگەر كاریكاتێریستیش پابەند بێت بەمە، ئەوا كاریكاتێرەكانی ناوبانگی خۆیان دەستدەكەوێت لەنێو خوێنەراندا، هەرچەند جەماوەریی ئەو كەسایەتیەش زۆر بێت، هەمان شت حزب و لایەن و گروپە سیاسیەكانیش دەگرێتەوە، بابەتیانە تەنیا پەیوەست نیە بە كاریكاتێری سیاسیەوە، بەڵكو بە رۆژەی جیاواز جۆرەكانی تری كاریكاتیریش دەگرێتەوە، باسكردن و مامەڵەكردن لەگەڵ دیاردەیەك كە لە كۆمەڵگایەكدا بوونی نیە، دەرچوونە لە بابەتیانەی كاریكاتێر، بۆ نمونە بایەخدان بە دیاردەی ئاژەبوون لە كۆمەڵگایەك كە ئەم دیاردەیەی تێدانیە، ئەم كێشەیەش پەیوەندە بە مەرجێكی تر لە مەرجەكانی كاریگەری كاریكاتێر، كە هێكاری كاریگەری كۆمەڵایەتیە، كە دواتر بە درێژی باسی دەكەین.

گۆڤاری نما ژمارە ٥١

گۆڤارێكی فیكریی و ئەدەبیی وەرزییە لە هەولێر دەردەچێت..

بۆ خوێندنەوەی ژمارە 51ی گۆڤاری نما کلیکی ئێرە بکەن..

سەبەرکی هەورامانی.. هەمەر نەریاوی

(ئاوەک بۆ سەر وەستگەکانی ژیانی وەلی فەتتاحی)

1 – وەلی فەتتاحی، نووسەر و وەرگێ، ساڵی 1343ی هەتاوی(1965)لە گوندکدا لەدایک دەبێت کە هونەر،لەوەندەرە زایەڵەی بەند دەبێت. "شەشمە"، هەمان زەدەکەی وەلی مامستا و وەرزشوانە. سەردەمی زارکی لە گوندی "شەشمە" وەپشت سەر دەنێت. دواتر ڕوو لە شارچکەی "نەوسوو"دکات کە هەر لە کۆنەوە، ناوەند و مەکە بە هونەر بە هەر هەموو لق و پۆپکانیەوە دەبێت و بە دەیان سیمای هونەریی و ڕووناکبیر لەوێ سەر هەڵدەدەن و پاشانیش لە هەر هەموو کوردستاندا ناویان دەکەوێتە سەر زاران.
2 – دووەم قۆناخ لە ژیانی وەلی فەتتاحی هاوکاتە دەگەڵ دەستپەکی شەڕی ئێران و ئێراق(1980-1988) کە مخابن بەشەکی فرەی هەورامان چەڵ و جەماوەرەکەی ئاوارە و ڕوو لە شارکانی دوو ستانی کرماشان و سنە دەکەن. شەڕی ئێران و ئێراق کە دەست پێ دەکات، هەورامان بەناز دەکەوێت و بەشی فرەی گوندکانی خاپوور و چەڵ دەکرێن. کە وەک گەورە هونەرمەندی کورد"ئەسمان هەورامی"توانیویەتی هاواری دڵی لە دەست ئەو چەبووەنی دەڤەرە نازنینەکەی دەربڕێت کە لە گرانیەکی ناخەژێندا دار و بەردی هەورامان دەلاوێنێتەوە. بە دوای ئەو ڕووشە ماکاولکەردا، ماڵباتکەی "وەلی"ش وەک زۆرینەی خەڵک، ئاوارەیی دەبێتە بەشی. شاری نەوسوو، ساڵی 1359ی هەتاوی(1980)دەکەوێتە دەست سوپای ژەمی بەعسی ئێراق و شار بە جارێ چەڵ دەبێت و ئەوەندەرە دەبێتە مەکەی کوند و بەکۆڕەی شوومی زەمەن.
3 – سێیەم وەستگەی ژیانی وەلی فەتتاحی، شاری "پاوە"ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەبێت کە خەی و بنەماڵەکەی لەوێندەرە دەگیرسێنەوە.وەلی

،خوێندنی دواناوەندی لە پاوە کۆتایی پێ دێنێت و دواتر بۆ خانەی مامۆستایان دەردەچێت و لە گوندە شاری کرماشان خوێندنەکەی کۆتایی پێ دەهێنێت. پاش تەواوبوونی خوێندنەکەی،دەبێتە مامۆستای خوێندنگەی و قوتابخانەکانی دەڤەری هەورامان و 30 ساڵی تەمەنی لە پێناو وانەوتنەوە و فێرکردندا وەپشت سەر دەنێت.

4 – لە چوارەم قۆناخی ژیاندا، وەلی فەتتاحی دەبێتە مامۆستای قوتابخانان و گەلێک ساڵان لە خوێندنگەکانی ناوچەی باوەجانی و هەوانسەر بە کاری وانەوتنەوە خەریک دەبێت و ئەوەی لە هەگبە زانستییەکەیدا دەبێت،دەیگوزێتەوە بە خوێندەواران. ئەوانەی لە نزیکەوە ئاشنای وەلی مامۆستا دەبن،هەمووان باس لە خاکەایی ئەم مرۆڤحسووکە دەکەن کە چلەن وانەکانی ژیان،فێری قوتابییان دەکات و لەسەر بنەمایەکی مرۆیی،بە سبەی باریان دەهێنێت و پێروەردەیان دەکات.

5 – لە دوا قۆناخی ژیاندا ئەم سیما فەرهەنگییە،خۆ لە شاری هەوانسەردا دەبینێتەوە. شارچکەی "هەوانسەر"ی سەر بە هەورامان، یەک لە وەستگە سەرەکییەکانی ژیانی وەلی مامۆستا دەبێت کە هەر لەو شارچکەیەوە،گەشەیەکی دی لە خەباتی دەست پێ دەکات کە ئەویش ئاوەزابوون بە باڵای چاند و زمانی کوردییە کە دەستکەوتی ئەم خەباتەیش،چەندان کتێب و دەیان وتارە. ئەم سیما خەمخۆرەی چاند و زمانی کوردی لە ناوچەی هەورامان، یەک لە دامەزرێنەرانی ئەنجوومەنی فەرهەنگی-ئەدەبیی "میرزا ئەحمەد داواشی"لە شارچکەکەی هەوانسەرە کە ئەم بنکە چاندییە،دواتر تەکانێک بە بزاڤی هۆشبەریی کوردی لەو ناوەدا دەدات. ئیتر تا دێت زێتر بە دوای حەز و خولیاکانیدا دەچێت. بە واتایەکی دی،هەر لەرەوێیە کە پتر ئاوێتەی دنیای چاند و فەرهەنگ و هۆشبەریی دەبێت. بە هاریکاری کەمێک مرۆیەکی خەمخۆر،ئەنجوومەنی فەرهەنگی-ئەدەبیی میرزا ئەحمەد داواشی دادەمەزرێنن ئەرچی ئەم ئەنجوومەنە لە لایەن کەمێک گەنجێکی ئاوەندرەوە وەبەر هێرشی دەکەوێت کە گوایە زێتر خۆ لە قاوخێکی کۆنەدا دەبینێتەوە و دەرکە لە هەووی لاوان و داواکارییەکانی ئەم توێژە ناکاتەوە بەڵام بە وەلی فەتتاحی ئەم ئەنجوومەنە دەیخاتە سەر هێڵێکی نوێ و هەر لەرەوە هەو لە دنیای فەرهەنگ و زمان دەکات و دەست دەداتە نووسین لەسەر گەلێک پرسان و دیالێکتی هەورامی بە زمانی نووسینەکانی دەکار دەهێنێت. هاستە وەلی درەنگ دەست پێ دەکات بەڵام زەر زوو دەتوانێت هێ ببێتە نێو کەمێکی فەرهەنگیی هەورامانەوە.

وەلی، بە بۆشکی نووسینەکانی،زمانی ساتیر و تانز دەکار دەنێت. ئەم زمانی ساتیرە،هەندێک جار هێندەگرتنە لە کەسپ و کەند و لەندەکانی

بەردەم ڕووبارێ جڤاکی بە گشتیی و کەمەڵەی چاندیی بەتایبەت. بەڵک جاریش داکۆکی و لاگریکردنە لە زمان و چاند و دابونەریتی کوردی و هەروەها بەها واڵا مرۆییەکان.
بەشێکی تری نووسینی ئەم سیما فەرهەنگییە،ڕووی لە گلەرکردنەوە و لێکدانەوەی سامانی زمانیی ئاواز و مۆسیقادی و گۆرانیی کۆسپانی دڤۆری هەورامانە.
وەلێ فەتتاحی، هەرگیز لە هەمبەر ئەوەی لە کەمەندا ڕووی دەدا، تەنیا سەیرکەر نەبوو؛ پێنووسەکەی پەرۆش بەرانبەر کەمەڵگاکەی بوو. بەردەوامیش پێنووسەکەی بە هەمان مەبەست دەسووڕاند.
لە هەمبەر نووسەر و هونەرمەندانی دڤۆرەکەی بەوپەڕی خاکەایییەوە خامەکەی دەخستە گەڕ و دەیویست ئەم نەریتە بە بەڕەی ئەمڕۆ و سبەی نەو کەمەڵەکەی بگوازێتەوە کە ڕەنز لە سیما خەمخۆرەکانیان بگرن.
هەر لە گەرمەی ئەم ئاوەزانبوونە بە ڕووبارێ وێژەی کوردیدایە کە ئەوینێکی پاکژ و ڕەچوون بە نەو جیهانە ڕەنگاڕەنگییەکەی ئەشقدا، وەلێ دنە دەدات ڕووە لە وەرگێڕان و گوزارتنەوەی دووبەیتییەکانی باوە تایەر هەمدانی بە سەر زمانی کوردی(دیالێکتی هەورامی)بکات. مەگین هەر ئەوەی سووتاوی ئەوینێکی بگەرد بێت تا لە زمانە پاراوەکەی باوە تایەری لوە بگات!
وەلی بەو دەردەوە موبتەلا بوو هەر بیە دەست بە دووبەیتییەکانی باوە تایەر دەبات.
هەر کەس بە دەردا، با هەر مەردە بێ
دە عەشقش نەبێ، با پڕمووردە بێ
بوبوو مەچە سەحەر، ئەو گوێی
هەر کەس بە عەشقا، ئیمان هەردە بێ
(دووبەیتییەکانی باوە تایەر هەمدانی،وەلی فەتتاحی)
لە گەرمەی چالاکیی فەرهەنگیی و ڕەشنبیریدا مخابن مەرگ بەرەکی پێ دەگرێت و لە تەمەنی پڕگەیشتن دا پێی ژینی هەڵدەوەرێت و ئەغری دوایی دەکات و هەورامانەکەی و شاری نەوسوود دەبەتە دواهەواری و بە هەمیشە لە ئامەزی خاکی نیشتمان دا ستار دەگرێت.
"فەتە"،(کەمەڵە تەنز) ،"چریکەی ئەهووڕایی"(گۆرانیی و ئاوازەکانی هەورامان) و وەرگێڕانی"دووبەیتییەکانی باوە تایەر هەمدانی" بە سەر دیالێکتی هەورامی،چەند بەرهەمێکی چاپکراوی وەلی فەتتاحی دنە ئێمار.
جێی ئاماژەپێدانە کە ڕەنزی سەرشەمە،5ی ڕەشەمەی 2720(23ی فەبریوەری 2021)،"وەلی فەتتاحی"، نووسەر، وەرگێڕ و تەرجوانی کوردی هەورامانی،لە تەمەنی 56 ساییدا ئەغری دوایی دەکات و بە هەر هەمیشە لە باوەشی خاکی پیرەزی نیشتماندا ئەقرە دەگرێت. جێی

ئیشارەت پێدانە کە شاری "نەوسوو"، بە هەمیشە دەبەت بە ئارامگەی ئەم کەسایەتییە گەلپەروەرە.

پاکژترین ئینتیزار
هەر دوشەو بوو،
لە دوو سووچی
ئەم جەنجاستانەی ئەستا،
بە جووت باسی میهرەبانی
جارانمان بە یەکدی دەکرد،
ئەخژنیشمان بە ناخ و دە دەگوزتەوە.
دەی، پەی لە وەنەوشەی نیشتمان بوو،
کەچی ئەیوت:
تە نازانی برالە گیان چلەن لەرە،
بە هەر هەنگاوە بە ژیان،
کەلەبەرکەت
لە دەتەنن بە تەمتومان!
هەر کە ئەمدواند،
کوڵە خرتەڵە دەروون میهرەبانکەی هەورامان،
چڕچڕە ئەسرینی دەوراند.
وەک خودی خەم،
غوبەرتەکی ئەم زەمانە تەنگەبەرە،
لە دەوری ناخی ئاڵا بوو.
"وەلی"خەی بوو،
هەستم دەکرد،
هەشتاکە هەر،
هەمان کوڵە هەر هەمیشە دەم بە بزەی

خوەندنگەکەی دونیای عومرم،
وەک "سەراو هاوەڵی" هەموو ڕۆژێک لە کاتی ڕۆیشتن بۆ قوتابخانە دەیگوت "،
کچی نێهشت، جارێکی تر
بە دیداری شاد ببمەوە،
ئەم بەهارە.
سەد بەهار بێ و سەدیش بچێ،
شەوەی میهرت،
تازە لەسەر ناخم نەخشێ و
هەرگیز هەرگیز،
لێ دێ ناچێ.
ئیتر بنوو وا بەهارە،
بە خەیاڵی هەورامانێ گواڵەسوورە
داتدەپۆشم،
کە لە خەیاڵدانی منداڵ،
پاکژترین ئینتیزارە.

- سەراو هاوەڵی: یەک لە خۆشترین سەیرانگاکانی جارانی شاری پاوە دەتە ئۆژمار کە لە نزیک خوێندنگاکەی دواناوەندیی سەردەمی ئەمە (دواناوەندیی شەهیدانی هەشتەمی گواڵەزان) بوو کە بە هەزار داخ و کەسەرەوە، ئەم مەکە دیرکییەیش بە دەردی مرێی ئەم سەردەمەوە گیردەیە و ئێستا تەنیا یادەوەرییەکەی ماوەتەوە.
- حەوزەلار: یەک لە شوێنە هەرە دڵاواکانی شاری "نەوسوو"ی سەر بە "پاوە"ی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە کە شوکر هەشتا سەبارەکەی،میهر بە دڵان دەگوزەتەوە.

هەمەر نەریاوی

مەسیقا یاوەری شاعیرێکی

خەمبارێ.. ستیڤان شەمزینی

مەسیقا "با"یەکی دەسووتاوە
بە کوێ بە شاعیرێک ئەگری و
عەشق کانییەکە لە تریفە
وەک بت مانگی تابان ئەپەرستە
منیش لە یەک کاتدا هەم ژنی مەسیقا
هەم کانیاوی عەشقم
دەمم پڕە لە قسە کە بە شیعر ناوترێ
ئێدەمێ دەست موزیک
سەرم پڕە لە غەم بە زار دەرنابەدرێ
ئێدەمێ دەست موزیک
مەسیقاش گازییەکە بەسەر شانی فریشتەیەکەوە
تک تک ئاواز و خەمگینی لە ئەژنێتە
سەر ئەو زەویەی مرۆڤ بە ئاگری گوناه و
تاوان کردوویەتی بە سوتماک
مەسیقا مامۆستای شاعیرێکی خەکوڕە
کە شمشێری سامورای رۆژگار چەقییە نەو دڵی و
لە نەو مەرگوزاری شیعردا بە خاکیان سپارد
تا ئێستاش
وردە نۆتی غەمگینی لەنەو کفنەکەیدا ماوە،
ئەو شاعیرەی دڵی بەسەر تەنافی رزیوی
سەرگی ژیانەوە ئەوێیشت
لەناکاو بەربووە نەو شانی غەمەوە
لە سپێدەیەکی زووداو
لە خەونی خۆشبەختی راچڵەکێنرا و
بە زنجیرکراویی فڕێیاندایە
بیابانی کاکی بەکاکی تەنهاییەوە
مەسیقا غەمبارە
وەک ئەو شاعیرە خەیاڵییەی
لە زەمانی مەمیاکردنی دە و
ڕەوانەکردنی عەشق بە مەزەخانە
بەسەر پشتی پڵکزێینەوە
ئەسپی هەتاوی زین ئەکرد
لە چاوتروکاندنێکدا
سروشتی ئەخستە نەو فەتیەکەوە

چەرچەفی ئەدا
بەسەر زامی قووڵی جەستەی هەڵاهەڵابووی خەی
کە نینۆکی تیژی دەشکان
لە هەموو لایەکەوە کون کونی کردبوو
ئەو شاعیرەی
لە هەسارەیەکی دوورەوە هاتبووە ئەرە و
خورپەی ئەخستە
دڵی ئەو زریانە کوڕانەی
موچەکە خەشکانی عەشقیان
بەرەو دەڵی دابەان رائەماڵی
مەسیقا دەفتەرەکی پرتەقاڵی دەستی شاعیرەکە
کە هەردەم دەگریە و
کەس جگەی فرمێسکەکانی نابینێت
هەردەم ناڵە و هاواریەتی
هیچ کەس دادوبێدادی نابیستە
هەردەم غەم ئەنووسێت
کەسەک نییە دەڵێک شادی پێبەخشە
هەردەم ئەسووتە
کەسەک نەهات بیخاتە ژێر بارانی خەیەوە
هەردەم باخچەکان ئاو ئەدا
باخەوانەک گوڵەکی پشکەش نەکرد
هەردەم ژان و ئازار ئەنەشە
حەکیمەک نەبوو دەردی دەرمان بکا
هەردەم بێدارە
هیچ مەیخانەیەک
تەسقاڵە سەرمەستی پێنەدا
هەردەم ئاشقە
هیچ مەعشووقەک
بەنازییەکەی هەڵنەگرتووە
هەردەم بانگەوازیەتی
کەس کەس لەی تەناگات جگە لە موزیک
هەردەم بێ دوای هاوڕێیەکا ئەگەڕێ
کەس هاوڕێی نییە جگە لە موزیک
مەسیقا خەمگینی شاعیرەکە
کە چاوکانی رووباری گریانن
ژیان دەڕەقی زەرپ لەگەڵ کردووە
مردن هەمیشە لەسەر رێی وەستاوە

خەشیی هەموو کات خەی لە ئەشارەتەوە و
غەم ئەیخواتەوە
عەشقیش تەنیا ئازارەکە بەی
فیراق هەموو وەرزەک ئەیدورەتەوە
پەکەنین قوورگی ئەسووتنە
گریان دەستی لە یەخەی نابەتەوە
شامپانیای بەزاریی ئەخواتەوە و
خەوی ناەحەتی ئەیباتەوە
دەمی خستەتە نەو دەمی مەراق
لەوی بە سووتان فەنک ئەبەتەوە
مەسیقا هاوەیەکی میهرەبانی شاعیرەکی خەمبارە
تاریکی شەوکان
لە خوەناویی دیوانەکدا ئەیگەوزەنن و
سەرمای تەنهایی
لە پەخەفی شەقامەکی رووتەی ئەپەچن
بایەقووشی مەرگ
رەژی هەزار جار
لەسەر رەحی ئەخوەنە
هەزارەها شیعر
بە نەگووتراویی لە دوای بەجە ئەمنە
کەترەکان
لە وەرزی کەچ
بەرەو باکوور جەیدەهەن و
گەژەووکەی بەهودەیی
بەرەو عەدەم رایدەپەچە
مەسیقا هاوەی شەوان و
خەمخەری رەژانی شاعیرەکە
لە وشکی بیابانی ژیان
دەکی تەی تەی لە خەیدا دەزیەوە
لە ماتەمینی وەرینی گەاکان
سەمایەکی نوەی بە ژیان داهەنا
لە سکوون و کپیدا
زایەیەکی جاویدانی بە ئاگاهەنایەوە
لە کەتایی دەی شیعرەکدا
سەرەتای ئاوازەکی نەمری ژەنی
لە سەرەتای وشکەانیدا
کەتایی بە بارانەکی هەمیشەیی هەنا

لە چاوی دلبەرەکەیدا

ستیڤان شەمزینی
ستەکهەلم – سەلنا

پاسکیل.. ن/جەلال قادر

هەرگیز هەستم بە هەژاری و دەست کورتی ماڵەوەمان نەکردبوو، تا ئەو ئێوارەیەی گوێم لە دەنگی باوکم بوو بە دایکمی دەگووت : ژنەکە. ئەگەر پاسکیلەکمان هەبێت، چیتر پێویست ناکات بە سواری ئۆتۆمبیل بچم بۆ سەرکار، کڕی ئەم سەرو ئەسرمان بە دەگمەنەتەوە.
_ خەمت نەبێت، تۆ پاسکیلەکە بکڕە، من خەم سبەینێ بۆ حاجی (زەینەب) دەکەم کە بۆ سەرمانگی داهاتوو تەنها نیوە کرێی خانووەکەی دەدەینێ. بەڵام…ئایا تۆ دەتوانیت بۆ ماندوویەتی، هەموو ڕۆژ ئەو ڕێگا دوورودرێژە بگریت تا دەگەیتە سەرکار؟
باوکم یەک دووجار کەخی و وەڵامی دایکمی نەداوەیەوە.

چیرۆکی ئەم پاسکیل کڕینەم دەمێک بوو لە دەمی باوکمەوە بیستبوو، بەڵام وادیارە ئەمجارەیان بە مەبەستی بژێوی ژیانمان پێوست بوو پاسکیلەکە بکڕێت. بە ئاسپایی خەمکەرد بۆزووڕا. دایکم بە نیگەرانییەوە پییگووتم : تا دونیا تاریک دانەیت ناگەیتەوە ماڵ.

لەسووچێکی ژوورەکە دانیشتم، دایکم نانکی تیری تێکرد، لەگەڵ جامێک پڕ لەماست لەبەردەممی دانا. لەگەڵ نان خواردنا هەستم بەشەرمەزاری دەکرد، لەدڵ خەما بەیارمدا کە گەورە بووم هاوکاری باوکم بکەم و هەموو ڕۆژ بچم بۆ سەرکار.
باوکم لەسەر جگەکەی ڕاکشا، منیش بەتەنیشت دایکمەوە دانیشتبووم، لەناکاو بیرچکەیەک هاتە مێشکم و بە دایکم وت : سبەینێ دەچم چایخانە و دوکانەکان دەگەڕێم تا کارێک نەدۆزمەوە ناگەڕێمەوە ماڵ!.
دایکم بە ڕووخۆشییەوە وەڵامیدامەوە : نا کوڕی خەم تۆ هەشتا منداڵیت، ناتوانیت کار بکەیت.
_ ئەخ (عادل) میمکزام هاتەمانی خەمە و شاگردی چایخانەیە…

▪ باشە کوڕم… جارێ تۆ بخەوە بە سبەینێ خوا کەریمە…

ئەو ڕۆژە یاری تەپی پێم زۆرکردبوو، ماندوو بووبووم و خەوم دەهات، سەرم نایە ناو کەشی دایکم و بەدەم خەوەوە بە دایکم وت : ئاگادار من و باوکم ئیش بکەین دەتوانین پارەیەکی باش پاشکەوت بکەین، لەماوەی یەک ساڵ دەوڵەمەند دەبین دەتوانین خانوویەک بکەین و لە کرێچییەتی ڕزگارمان بێت.
دایکم دەستی بەسەرم داهێناو وتی : ئاگادار خانوویەکی خەمان هەبێت، تەش ژووری تایبەتی خۆت دەبێت، منیش چێشتنگەیەکی گەورەم دەبێت ئەو کات دەتوانم چێشتی خۆشتان بۆ ڕێنەم.
ئیتر ئەو شەوە نازانم چۆنچۆنی خەوم لێکەوت، بەڵام لە خەونما : خانوویەکی گەورەمان هەبوو، حەوشەیەکی مەزن و باخچەیەکی خنجیلانەی تێدابوو، پاسکیلەکەی باوکم تیا لێدەخوڕی و دەسووڕامەوە!

ساردایی مردن!.. مەولود ئیبراهیم

ئەستا کە لەسەرو بە ندی یادی ڕۆژانی تاڵ و پڕ لە مەرگساتی کیمیابارانی هەڵەبجەو ئەنفالەکان دا دەژین ، بە وەختی ئەوەی دەزانم کە شیعری (ساردایی مردن !) کە ساڵی ۱۹۸۹ نووسراوە ،جارێکی تر لەڕەوەو بخەمە بەرچاوی خۆشەویستان و بە فرمێسکە شیعرێک بەرچاوی هاوخەمی خەمان تاڵکەین و بیربکەینەوە .....مەولود ساردایی مردن !

کە فرمێسکان دەناسێتەوە؟
کەمن سەرو پێم لە گۆڕابن !
ئەو نیە..کوڕانی خەم
جووت جووت
تاژیم بەردەدەن!

چیبکەم لە گەڵ ئەو چاوانی خەم
هه رچی پێ دەبینم
لەم دەبن بە خەم
کوڕنابن ئەم چاوانە
نایەنە گۆ دەم و زارم
کە فرمێسکان دەناسێتەوە ؟
ساردایی مەرگ وگرانایی بەردیم
دەکشێنە بەدەنە
عەشق چ دەردێکی سەربەگۆبەندە
دەچمە ناوە ،
دەبمە نەچیر !
گۆرانی دەڵێم ،
خەم دەکوژم
دوژمن بوو ئەوەدەستی
فڕی تیر هاوێتنی کردم
بە ڕەوە
تیران داوێمە سەرو دڵی خەم!
ئەو چ شێتێکە
ئەو عەشقە سەربەگۆبەندە
مردم..هێندەی کراسان لەبەر خۆ دادەم
کراسی پێستەو گۆشت
کراسی ژەهر!
**
لەم دیارەو دەستم نایگاتێ
بۆی دەچم و نایگەمێ
**
زەرم سەروکەزی سوتاندن
ئەسپی باڵدار دەرنەکەوت
زەرم ئەنگوستیلە بادان
سواری پشت کەوان نەهاتن
مەمکی زەر ئافرەتم مژت
کەس خۆی نەکرد بەدایکم
لە کۆیەپڕی گریانە
کەمن چاوانم
دوو چاوی خەم بینینن
چ کوڕە دوعایە بوو لەخەم کرد؟
ئەو ڕۆژی گوتم :

تەم خەشدەوە
کە فرمێسکان دەناسێتەوە؟
کەمن سەرو پێم لە گێڵابن،
ئەوە نیە ساردایی مەرگ و
گرانایی بەردیم دەکێشێتە بەدنەن؟!؟

١٩٨٩/ هەولێر

کێشەی تەوژینەوەی فەلسەفەیی.. کاوە جەلال

دەمەوێت لە ئەزموونی فێرخوازیی خۆمەوە بەمە نەو پرسی ناونیشانی ئێم نووسینەوە.
نیوەی یەکەمی نەوەدەکانی سەدەی ڕابوردوو فێرخوازی فەلسەفە بووم لە زانستگەی بامبەرگ. بگومان فەلسەفە وەک بەشی سەرەکی، دوو بەشە لاوەکییەکەم بریتی بوون لە پسیکۆلۆژی و ئامیاریناسی.
بەشەکەمان بچووک بوو، لەتەک مامۆستا و پرۆفیسەرەکاندا زۆر جار لە "کاتی گفتوگۆی مامۆستا لەتەک فێرخوازان"دا، لە لە دەرەوەی ئەو کاتانەش، دەرفەت دەخسا تەنانەت لە پرسی دیکەی دەرفەلسەفەیی بدوێین. بە نموونە ڕۆژێک پرۆفیسەرێک، دوای ئەوەی زانیی کە من کوردم، کەمێک بەماتی گوتی: "گەلی ئەوە تەپی پێی دەوترێتانە، بەداخەوە، بەڵی زۆر بەداخەوە، ئاخر ئەوە شایانی لەوە زیاترن. لە کێشەی سەرکیی ئەوە خیانەتە. من باوەڕ ناکەم ئەوە تەنیا کێشەی سەرکردەکانتان بێت. من وای دەبینم خیانەت بە ئەوەی کورد توخمییە. ئاخر خیانەت هەکاری ئەوەیە کە ئەوە دەوترێتان نییە. بگومان ئەوە خەتان دەبێت باشتر لە هەکاری ئەوە تێبگەن. من ئامانم و لە دەرەوە هەر ئەوەندە لەتان تێگەیشتووم."
بە هەر حاڵ مرۆ ئەوها ڕاشکاوانە ڕای خێی دەردەبڕی. بگومان ئەو جۆرە گفتوگۆیانە زۆر دەگمەن و لاوەکی بوون، هەندەک جار وەک تێبینییەک لە دانیشتنەکدا دەردەبڕان و دەبوون بە بابەتی دانوستاندن، چونکە منیش بە نموونە لەسەر تێروانینی وەک ئەوەی سەرەوە وێنام و ڕوونکردنەوەم هەبوو.

ەژێک لەتێک مامۆستایەکدا کە کەمێک بووە بە ناسیارم، گفتوگۆمان دەکرد. لەو میانەیدا لێی پرسیم: دەتوانێت تۆژینەوەی ماگیستەرەکەت لەبارەی چ پرسێک بنووسیت؟"، لە وەڵامدا گوتم: "خەت دەزانیت ماوەیەکە زۆر خەریکم بە پرسی "غوربەت"ەوە لای سارتر، ئەنگۆ ئەمە پرسێک بێت، لە هەنووکە کۆشای "ناسۆراستی" لە "بوون و نەبوون"ی سارتردا زۆر پەکاوەمی. ئەنگۆ ئەمە بابەتێک بێت بە لێتوژینەوە." ئەو تەماشای کردم و بەپوختی پرسیی: "فەلسەفەنسی دەزانیت؟"، وەڵامم دایەوە: "نەخێر"، ئەویش سەرلەنوێ کورت و پوخت گوتی: "کەواتە ناتوانیت لەبارەی سارتر بنووسیت."
زۆر سەرم لەو حوکمەی ئەو سووما. هیچم نەگوت، لە هەر لە ناخمدا مایەوە، بڕیە لە دانیشتنەکی دیکەماندا ووەمکردەوە ئەو کۆشڕیە و لەم پرسی: "بۆچی ناتوانم توژینەوەیەکی ماگیستەر لەبارەی سارتر بنووسم تەنیا لەبەر ئەوەی فەلسەفەنسی نازانم؟".
لە وەڵامدا گوتی: "ئاخر نابێت. چونکە فەلسەفەنسی نازانیت. نوقتە. هەروەها لێت قبووڵناکرێت. ئەمیان سەرەنجامە. گرنگ ئەوەیە کە "تە" لە بنەڕەتی زمانەوە ناتوانیت توژینەوەیەکی ئەکادیمیانەی ماگیستەر لەبارەی فەیلەسوفێکی فەلسەفەنسی بنووسیت. تە دەتوانیت ئەوەک توژینەوەی "کاری ماڵەوە" کە هەموو فەرخوازێک دەبێت لە میانەی فەربوونی زانستگەییدا بیکات، ئەنجام بدەیت و دەچێتە خانەی خەریکبوونەکانتەوە لەنەو مژووی فەلسەفەدا. لە لە توژینەوەی ماگیستەردا دەبێت ڕەچاوی نوێترین ئاستی توژینەوەی لەو بوارە هەبژەرراوەدا بکرێت، ئەوجا توژەر مێتەدیانە نوێیەتیی کارەکەی دەربخات. تە پەیوەند بە سارترەوە ئەو نوێیەت پێ بەدیدەهێنرێت گەر لە سارتر بە زمانی خەی بتوژیتەوە، ئەوجا دەتوانیت بە سەرچاوەی لاوەکی ووبکەیتە توژینەوەی ئەمانی و فەلسەفەنسی یان ئینگلیزی لەبارەی ئەو. خوێندنی ماگیستەر لای ئەمە ئامادەکارییە بە بوون بە توژەر. هەر لەبەر ئەم هۆیەشە یاسا ڕێ دەدات، کە گەر فەرخوازێک بابەتێکی تایبەتیی هەبێت و شیاوی توژینەوەی دکتەرا بێت، هاوکات پرۆفیسەرێک ئەوەی لە قبووڵ بکات، ئەوسا دەتوانێت یەکسەر نێک توژینەوەی ماگیستەر، بەڵکو دکتەرا بنووسێت. بەکورتی: کۆشەی کرێکیانەی فەلسەفە زمانی فەلسەفەیە کە توژەر بەڵێیەوە دەچێتە نەو پرسکانەوە. تەماشا بکە، من هەموو پلاتەنم لە وەرگەڕانی شلایەرماخەر خوێندەتەوە، باوەجو ئەو لە وەرگەڕاندا هەڵەی زۆری کردووە، ئەوەش گرنگ نیە، چونکە هیچ وەرگەڕانێک نیە هەڵەی تێدا نەبێت. لە من لە توژینەوەمدا دەبێت پلاتەن بە زمانی خەی بخوێنمەوە و گەر ئیقتیباسێکم پێویست بێت، خەم وەریدەگەم، لە زاری پلاتەن خەیەوە، کە هەردەم جیا دەکەوێتەوە لە هەر وەرگەڕانێکی

دیکەی پلاتۆن، ئەوجا لە کۆنتەکستی نووسینەکەم جیا نابێتەوە."
تەوانینەکانی زەر پرسیاریان لام وروژاند: پرسیار لەبارەی تەوژینەوەی فەلسەفەیی لە وەاتە ئەرەبییەکان، لەبارەی وەرگێرانەکان بۆ ئەرەبی، بۆ تایبەتی خەریکبوون بۆ فەلسەفەی ئەمانییەوە لە زمانانی دیکەی وەک فەرەنسی و ئینگلیزییەوە، ئەوجا بۆ نموونە وەرگێرانی تێگەی "گایست / Geist"ی ئەمانی (یان هێگل) بۆ "ئەلەووح"، تەنیا لەبەر ئەوەی ئەرەبەکان لە زمانی خۆیاندا "وشە"کییان نییە، یان "بوون / Sein" بۆ "ئەلوجود" کە ئەمیش هەروەها بەهەی نەبوونی وشەکوەیە لە زمانی ئەواندا، لە کاتێکدا لەرەدا ئەوەیە، کە هەر ئەوەندەی وجود لەبریی بوون کرا بۆ بنەەت و هەرچیەکی وەک نووسین لەسەر بنیاتنرا، هەە دەردەچێت. ئاخر "بوون" و "لەرەبوون / وجود" دوو تێگەی جیاوازن و مرۆڤ ناتوانێت ببڕێت، ەاستیەکەی بەی نییە ببڕێت: "من بوون دەکەم بە وجود"، یان بە پێچەوانەوە: "من وجود دەکەم بە بوون". مرۆڤ دەتوانێت ئەنتەلەژیانە، واتا بوونناسییانە لە لەرەبوون / وجود بتوڕێتەوە، لەرەشدا ئاشکرایە دەبێت تێگەییانە جودا لە یەک دایانبنێت. یان گایست / هۆش بە نموونە هیچ پەیوەندیەکی بە ەووحەوە نییە. ئاخر ەووح خودایە، خودا خۆی "دەیخاتە" نەو مرۆڤەوە و لێی وەردەگرێتەوە. کەواتە گەر مرۆ هێگلی بە زمانی خۆی بخوێنایەتەوە، ئەوجا لێی تێبگەیشتایە و بیبینیانە کە لە زمانەکەی خۆیدا واژەیەکی بەرانبەریی بە ئەو تێگەیەی هێگل نییە، ئەوسا واژە ئەمانیەکەی وەردەگرت و لە فەرهەنگەکدا شرۆڤەییانە ەوونی دەکردەوە، واتا دەیناووسی "فینومینولوجیة الغایست"، یان "گایست"ی بگوڕەی نووسینەکەی هێگل ناوەرۆکییانە وەردەگەا بە "الوعي". ئاخر "فێنەمێنەلۆژیی هۆش" لە بنەەتدا خەریکبوونە بە ئاگاییەوە. با زەر لە بابەتی سەرەکیمان دوورنەکەوینەوە. مرۆڤ بە "بەک" تێگەیشتن لە هەر فەیلەسوفەک دەتوانێت لە زمانانی نائەریجینالەوە کەششی خۆی بکات، تەنانەت بە بەروارەدی چەند سەرچاوەیەکی وەرگەراو "تا ەادەیەک" تەوژینەوە ئەنجام بدات. لە با بگەەمەوە بە لای ئەو بەەزە. کە پەم گەت ئەرەبەکان "گایست"ی هێگلیان وەرگەاوە بە "ئەلەووح" و واتای ئایینیانەی ەووحم بە ەوونکردەوە، یان "بوون و نەبوون"ی سارتریان کردووە بە "الوجود والعدم"، خۆی پێنەگیرا و دایە قاقای پێکەنین، لە خەرا خۆی گرتەوە و ەەزەندانە گەتی:
"ئەو جەرە هەانە لە نەوان هەموو کولتوورەکاندا ەوودەدن، بۆیە من پەت دەبڕەم، ەاستیەکەی ئەمەی ئەمان دەبڕێن، کە بە نموونە مەرجی تەوژینەوەی ئەکادیمیانەی کەتایی لەبارەی سارتر شارەزایی لە زمانی فەرەنسی و فەرەنسیەکەی سارتردا. بەوانە لە ئەمەریکای

لاتینی چییان لە هزری هایدگەر کردووە. تەواو شوانەوویانە، کردووییانە بە ئەنترپالۆژی (مرۆڤناسی)! ئەوە چیدی هایدگەر نییە، جا گەرچی ئەوان سەر بە هەمان بازنەی کولتووریی ئەوروپیانەن، کەواتە تەواو جیاوازن لە خەرهەڵاتییەکان. ئەمە لە دەرزەمانەوە، لە چەرخی نۆقینەوە دەزانین کە لە زمانی ئەڵمانیدا ڤەربی "sein" نییە کە لەوەی ناوی "being" (das Sein") دروستدەکرێت.
(لەوەدا یەکسەر تێبینییەکم دا و گوتم، بەڵێ ئەوەم لای تەماس هەبس خوێندبووە کە هەرش دەکاتە سەر پرسی ئەنتەلۆژیانەی "esse" ی لاتینی و بە زیادەی دادەنێت، ئەوجا نموونەی ئەربەکان دەهێنێتەوە کە گەرچی ئەو ڤەربە لە زمانەکەیاندا نییە، سەرباری ئەوە دەتوانن بفەلسەفێنن.) پاشان ئەو بەردەوام بوو:
"... بەڵێ، ئیدی بۆچی و چۆن خەیان بە فەلسەفەکانی وجود، یان بە وجودگەرایی سارترەوە خەریکدەکەن؟ گەر پرسەکە فەلسەفییانە لای ئەوان بواتا بێت، ئەوسا دەبێت وشەیەک دروست بکەن کە شیاوی گەردانکردن بێت. ئاخر هەر ئەوندەی لە نووسیندا "بوون" و "وجود" تێکەکران، ئیدی خوێنەر نازانێت مەبەستی ئەوان لەچییە (کەواتە تازە دەستپێکردوویەکی نەو فەلسەفە یەکسەر فریودەخوات و بەسەهووەدا دەبرێت، کەواتە خیانەتی لێدەکرێت – ک.ج.). من ئەستاش تێناگەم کە بۆچی خەڵکی وەک ئیسلامییەکان خەیان بە فەلسەفەکانی ئەوروپاوە خەریک دەکەن؟ ئاخر سەرەتا پرسیارێکی پرنسیپییە و ئاماژەی هەموو کەسێک، ئەمانکیش، دەبێتەوە، ئەوجا پرسیارەکە ئاماژەزتر دەبێت گەر کەسانی کولتووریکی بە ئەمە نامە خەریکی فەلسەفەی ئەمە بن. ئایا بۆچی تە فەلسەفە دەخوێنیت؟ بەگومان گەر بتەوێت لە ئەمانیا بە ئەمانی لەسەری بەردەوام بیت، ئەوە بەیار و هێگەی خۆت، لە گەر تە بتەوێت بە کوردی کاری فەلسەفەیی بکەیت، ئەوسا دەبێت هاوکێی ئەمانیانە و کوردیانەی خۆت جیابکەیتەوە و مشتومانیان بکەیت، خۆت زمانفەلسەفەیی بە هەردوو زمانەوە خەریک بکەیت. جگە لەوە ئەمە ئەمەش لە خەرئاوا بەر تەحەدای "کۆتاییهاتنی فەلسەفە" کەووتووین. ئەی ئەوە لە خەرهەڵات خۆتان لەکوێی کارکردنی فەلسەفەیدا دەبینەوە؟ تە جارێک گوتت کە بەدگومان نووسینی فەلسەفەیی بە کوردی هەیە، لە ئەدەبی کوردی دەوەمەندە. ئەمە لە بنەڕەتدا زۆخیرەیەکی لەباری کارکردنە لە هزری کولتووریکەی خۆتدا کە لەنەو ئەدەبەکەتانەوە دەربڕاوە. تە دەتوانیت مەتەدی هزرینی خۆت گەڵان پەبەدەیت و لە ئەدەبی کولتووریکەتدا کاربکەیت. یان یەکسەر لە ئەمانییەوە هەندێک بابەتی ئەمانی وەربگەریت، لە من گومانم هەیە ئەم کارەیان سەربگرێت."

ئەستا من بە سووماوی پرسیارم لێکرد: "بە سەرناگرێت؟". لە وەڵامدا گوتی: "نازانم. تەنیا گومانم هەیە. زمانی ئەڵمانی تێگەیەی، زمانی ئەو، کوردی، ئەرەبی، پەخشانییە."
منیش گوتم: "من ئەو دەزانم، لە دەتوانین لە کارکردنماندا خەریکی تێگەسازی بین. جگە لەوە زمانی کوردیش هاوشێوەی ئەڵمانی زمانێکی ناتورالیستییە و زۆر چاک دەرفەتی تێگەسازیی لەخۆگرتووە."
زۆر سەری لێم حوکمەی من سووماو و پرسیی: "چییییی؟"
منیش جەختم لێکردەوە: "ناتورالیستییە. ئەوە دەبێژن "Vorstellung" (فەشتەلونگ)، ئێمە دەبێژین "پێشبینی". فەشتەلونگ لە پێشدانراوەوە، واتا لە دانراوەوە لە بەردەم خەدا کە هەزر ئەوەی کردووە، بەدیهێنراوە، کەواتە تێگەکە لە دەرککردنەوە سازێنراوە؛ یان ئەوە دەبێژن "begreifen"، کە واتای تێگەیشتن دەگەیەنێت، لە ئەوە لە کرداری دەستەوە هاتووە کە دەیبات بە شتێک و دەیخاتە نێو مشتی خەیەوە، ئەوەشتان کردووە بە "Begriff"، واتا بە تێگە؛ یان "Auffassung"، کە گرتنی شتێکە بە دەست لە سەرەوە و لای ئەوە واتای "تێواتنین، بیروڕا" دەگەیەنێت". ئەوەی ئێمان بە پێشگرەکانی نێو زمانەکەتان بەردەوام واژە و دەستواژە و تێگەی نوێ دەسازێننەوە، ئێمەی کوردیش پێشگرمان زۆرە لە زمانەکەماندا، هاوشێوەی ئەڵمانی."
بینیم ئەویش سووماو و بە زەردەخەنەیەکەوە گوتی: "ئاخسسس

بەڵێ ئەو پرسیارە زۆر پەیوەندی کە: ئایا خەڵاتییەکان چیان لە فەلسەفەکانی خۆرئاوا دەوێت؟ گومانی تێدا نییە کە هەندێک هزرڤانی ئۆرتۆدۆکس مێتۆدی خۆیان گەڵانپێداوە و کاری باشیان ئەنجام داوە، وەک ئارکون، یان نەسر حامد ئەبو زەید کە لە نووسینەکی قووڵمەغزایدا داوا دەکات پەیوەستە قورئان مێژوویییانە بخوێنرێتەوە، لەسەر ئەوەش بە فەتوا لە ژنەکەی تەڵاق درا و ڕەیشت بە هەڵەندا – هەر لەوە سەرینایەوە.

ئەمە لەم جێیدا لەنێو یەکێک لە پرسە کرێکییەکانی ئەم کێشەکەداین. ئاخر کاتێک دەخوێنینەوە کە ئۆرتۆدۆکسان، لایەنی کەم زۆر کەس لەوان، تێگەی "خودا" لای دەکارت وەردەگێڕن بە "اللە"، جا گۆرچی ئەو خوداییە تەنیا ئیدیەکە و "اللە"یەکی ئافرێنەر نییە، یان ووتەر ببێژین، وەک ئیدە تەنیا خوداییەکی گۆرانتیدەری مەئریفەی ووون و ئاشکرایە، ئیدی بۆ پرسیاری کەسی چالاکبووی هزری دەکەوین کە چۆن لەنێو هەشی خۆیەوە کارەکانی ئەنجام دەدات. لێرەدا پرسیار ئەوەیە کە بۆچی کەسێکی پابەندی "اللە"یەک خۆی بە دەکارتەوە خەریک دەکات؟ ئایا دژبێژیی دەکارت دەکات؟ ئەمە کارێکی ناڕەوا نییە، چونکە لێرەدا پرسی ڕوانگە فەلسەفییەکان دەتەگەڕێ، لێرەشدا دەکەوینە بەردەم پرسیاری "نەقە و ئەقە" لە لایەک کە کەسی دژبێژیکەر وەک بنەمای خۆی داینا وە، ئەوجا پرسیاری پێگەیاندنی سەبژێکتێکی ئاگامەند لای خودی دەکارت کە بە مەبەستی دەستگرتن بەسەر سروشتدا فەلسەفییانە کاردەکات. کریستەکان خۆیان چەندین دژبێژیی بەم چەشنەی دەکارتیان کردووە. لە مەسەلەکە لە وەرگێڕانی خشکەیی "خودا"کەی دەکارتدا بە "اللە" ئەوەیە کە وەرگێڕەکان هەڵەیەکی گەورە قبووڵ دەکەن و تەنانەت گەیا بە خاتری ئاوەزگەرییەک (!) دەیکەن بە نووسین، لێرەشدا کێشەکە بە هیچ شێوەیەک ئەوە نییە کە ئەوان لە دەکارت تێنەگەیشتبێن. ئەمە نەشیاوە. ئاخر ئەوانیش زۆینێکی سەلیمیان هەیە و کار دەکات، دەخوێنێتەوە و دەسەنگێنێت، کەواتە دەبینێت کە خوداکەی دەکارت ئافرێنەر نییە. نەخێر، مەسەلەکە ئەوەیە کە ئەوان ئامادەییان بە درەکردن تێدایە! کەواتە لە کرەکەوە ئەلکەززابن! ئایا ئەوە لە ترسدا کە ئیدی بۆک هزری دەکارتیان تا ڕادەی قبووڵکردن داوێتەوە؟ ئایا لە نائاگییەوە لەوە دەترسن کە بە دانوستانکردنی خودا وەک ئیدە و اللە وەک ئافرێنەر جیهان بەسەریاندا وەران ببێت؟ لە ئەمە کێشە کرەکییەکەی دەکارتە کە دەبێژێت، خێت سەرەتا لە دابی سوننەتی ڕزگار بکە و ببە بە هزرڤانێکی ئازاد، ئەوجا ئازادانە خەریکی توێژینەوەکانت بە، لێرەشدا خودای چاک گەرانتیدەری مەئریفە ووون و ئاشکراکانی تێیە. یان ئایا ئەوان دەرکییانە لە ترسی تاقمی

ئەلئەزهەر و شێخەکانی دیکەی دین ئەوە دەکەن تا نەبینن ئەوان چییان دەوت؟ گەر وا بێت، ئەوا پێویست ناکات لە بارەی دەکارت بنووسن! گەر فەلسەفەیەک بنەڕەتکانی لە ئەریجینالیتەوە بە زمانی خۆ دیارنەهێنرابن و بنەڕەتییانە لە کولتووری خۆدا نەکەوێتەوە کار، ئیدی هەر کارێکی لەسەر بکرێت، خەفریودانە، فەلسەفە نییە، چونکە فەلسەفە لە ڕاستی و ڕاستبێژی جیانابێتەوە، نەخێر ئەوە تەنیا ستەسازییە بە زمانی سوننەتییانەی فەلسەفە.
پرسیارێکی دی: ئایا خەرەکاتییەک دەتوانێت بە ئینگلیزی لە هزری هێگل تێبگات، جا نەخوازە لە ئەڵمانی و فارسییەوە؟ یەکەمیان زەحمەتە، دووەمیان نزیکەی نەشیاوە. بۆچی؟ چونکە ئەو هزرە لە زمانی هێگل جیانابێتەوە. بە ئەمە نموونەیەک دەهێنمەوە.
هێگل لە دەستپێکی فینەمینۆلۆژیەکەی خۆیدا، واتا خەریکبوونی فەلسەفییدا بە پرسی ئاوێنابوونی هزرینی دیالێکتیکییەوە، لە دەرککردنەوە دەردەچێت و شرۆڤەی دەکات. "دەرککردن"ی کوردی بە ئەمانی بریتییە لە "Wahrnehmung" (ڤارنەمونگ) کە وشەیەکی ئاوێتەیە، لە "wahr" و "nehmen"ەوە بەناوکراوە و واتای "ڕاست" و "وەرگرتن" دەگەیەنن. ئەوە هیچ کێشە نابێت گەر ئەمە بگشتی ئەو واژەیە فەرهەنگییانە وەربگێڕین بە دەرککردن. ئاخر ڤارنەمونگ وشەیەکی بەرانبەرییە ئەمانییەکەی دەرککردنی کوردییە. لە ئەم وشەیەکی تێگەی هێگل لە کوردیدا دەبێت بە "ڕاست-گری". بۆچی؟ چونکە هێگل یەکسەر بگەیی ناخات و بەدووێدا لەسەر نووسین بەردەوام بێت، کەواتە وەک چەسپیوێکی زمانەوانی گریمانەی ناکات، بەکو بە پشاندانی هزری خۆی سەرەتا شرۆڤەی دەکات، واژە لەکدراوەکە بەش دەکات بەسەر کەرتە سادەکانیدا تاکو مەبەستی خۆی لە "ڤارنەمونگ" و واتاکەی لەنەو فەلسەفەی خۆیدا دیاربهێنێت. ئەو دەبێژێت: ئەوە کە من وەریدەگرم (لای خۆم بە سەنسەکانم / حەواسەکانم دەیگرم، دەرکی دەکەم)، ڕاستە، کەواتە گومانی لێناکرێت، بەڵێ هزرینم دەشێت لەو ڕاستە (وەر)گیراوەوە بەرەو ژوور ئاوێنابێت. هێگل لە ڕەوتی خەریکبوونی فەلسەفەیی خۆیدا بە دیاردەی ئاگایەوە و ئەوجا بە ڕوونکردنەوەی تێگەیشتنی خۆی لە دەرککردن (ی ئەمانی)، گەڕاوەتەوە بە واتای وشەکان و ڕەچاوی چاوگە ئەمانییەکەی کردووە، ئەوجا تێگەیەکی "نوە"ی لە واتاکانی هەر یەکەی "ڤار" (ڕاست) و "نەمن" (وەرگرتن)ەوە سازاندووە و کردوویەتییەوە بە ڤارنەمونگ. گەر ئەمە هێگل بە زمانی خۆی بخوێنینەوە، ئەوسا لە هزرین و کارکردنی ئەو تێدەگەین، ئەوجا ناچار دەبین هەوڵی بەڕتنی ئەوە بە کوردی بدەین کە ئەو بە ئەمانی بەڕتوویەتی، لەڕشدا پێش هەموو شتێک بەر واژەی "ڤار / ڕاست" دەکەوین، لەم ڕوانگەیشەوە دەبینین کە گونجاو نییە

تێگەی "دەرککردن" بە "ڤارنەمونگ"ی ئەو دابنێین، بەکو گونجاوترە "ڕاستگری" بکوردی دابنێین کە هەموو خوێنەرێکی فەلسەفەکار بە کوردی لێی تێدەگات، لەڕشدا گومانی تێدا نییە کە هێشتا هەر دانوستانکردنی وەک دەرککردن لە لایەن وەرگێڕ لە پڕاوێزدا، لە لایەن توێژەر لە میانەی نووسینەکێیدا، پێویستە.
ئەمە بە هەمان شێوە تێگەی "زمان" لای هایدێگەر دەگرێتەوە. سەرەتا گەرەکە پێیوەند بەم پرسەوە ببڕژین، ئەو دیاردەیە کە ئەمانکان ناوی دەنێن "Sprache / شپراخە"، ئەربەکان ناوی دەنێن "لوغە" و کوردەکان ناوی دەنێن "زمان". ئەمە دروستە. لە پێیوەند بە هایدێگەرەوە کۆشێکی زمانی دەکەوێتەوە، ئەوەش لە ڕووی بناوکردنی چاوگی "sprechen" (پێیقین) بە "Sprache" (پێیقە) کە بە ئەمانیی گشتی و زانستی یان فەلسەفییش واتای "زمان" دەگەیەنێت. بۆچی ئەمە پێیوەند بە هزری هایدێگەرەوە پەکەشێیە؟ ئەمە سەرەتا دەگەڕێنەوە بۆ دەستپێکی بیبل کە دەبڕژێت: "Und Gott sprach"، واتا: "خودا پێیقی". بۆچی؟ چونکە بگوترێی بیبل: سەرەتا پێیق هەبوو، پێیق لای خودا بوو، خودا خێی پێیق بوو. ئەمە گەرەکە بە تێگەیشتن لە هایدێگەر ڕەچاوی ئەم واتایە بکەین، جا گەرچی ئەو لە نووسینی "پێیقە"دا ڕەتی دەکاتەوە بنەڕەتی پێیقە خودایی بێت. ئەمە دەمانەوێت سەرەتا بەمە ببڕژین کە "sprechen" لای هایدێگەر "ئاخافتن" نییە، بەڵکو "پێیقین"ە، لە بناوکردنیشیدا دەبێت بە "پێیقە" کە مەبەستی ئەوە. کەواتە گەرەکە ئەم واژەیە بهەنرێتە نەو زمانی / کارکردنی فەلسەفیی کوردییەوە لە هزری هایدێگەردا، تاکو مرۆڤ دروست لێی تێبگات. بۆچە گەرەکە ئەمە بکەین؟ چونکە ئەو خێی دەبڕژێت:
"مرۆڤ دەپێیقێت. ئەمە لە بەداری و لە خەوندا دەپێیقێین. ئەمە بەردەوام دەپێیقێین، ئەوە تەنانەت لەو کاتەشدا کە ئەمە هیچ وشەیەک دەرنابڕین، بەڵکو تەنیا گوێدەگرین یان دەخوێنینەوە، تەنانەت لەو کاتەشدا کە ئەمە نە گوێدەگرین و نە دەخوێنینەوە، بەڵکو لەبریی ئەوە کارێک ئەنجام دەدەین یان لەنەو کاتبەسەربردندا قسان دەبینن. ئەمە بەردەوام بە هەر شێوازێک دەپێیقێین. ئەمە دەپێیقێین، چونکە پێیقین بە ئەمە سروشتییە." (…) "ئایا پێیقین چ واتایەک دەگەیەنێت؟ بچوونی باو لەبارەی ئەوە دەبڕژێت: پێیقین چالاککردنی ئامرازکانی دەنگدەربڕین و بیستنە، پێیقین دەربڕینی دەنگی و ڕاگەیاندنی بزاوتە مرۆقییەکانی هەستکردنە." (…) "لە لایەکی دی پێیقین بە چالاکییەکی مرۆڤ دادەنرێت. ئەمە دەبێت بگوترێی ئەم تێڕوانینە ببڕژین: مرۆڤ (…) تەنیا زمانێک دەپێیقێت." (…) "ئەوجا بەرانبەر دیاریکردنی پێیقین وەک

بەدیهەنانەکی مرۆڤیی، کەسانی دی هەن و جۆخت دەکەن، کە وشەی پێغەمبەرچاوێیەکی خودایی هەیە. بەگوێرەی پێشگۆتنی ئینجیلی یۆهانس، پێغەمبەر تا لای خودا بوو، لەڕشدا مرۆ نەک تەنیا دیدوەت پرسیاری پەیوەندی لە کەتەکانی ووتنکردنوەی ئاسیۆنال-لۆژیکی ڕزگار بکات، بەڵکو هەروەها لەمپەرەکانی وەسفکردنی لۆژیکیانەی زمانیش لادەبات".
لە هایدگەر چاوی ڕێی ئەو پێشبینییانەی زمان ناکات. ئەو بەردەوام دەبێت:
"پێغەمبەر دەپێغەمبەت. ئایا پێغەمبەری ئەو چۆن؟ ئایا لەکوێ پێغەمبەرێکی ئەوها دەبینینەوە؟ بەباشترین شێوە لەنەو پێغەمبەرودا. لە ئەودا پێغەمبەر تەکاملی کردووە. (…) پێغەمبەر لە پێغەمبەرودا دادەدراو دەمێنێتەوە."
پێغەمبەرایەتی بە هایدگەر بریتییە لە هەزان (شیعر). کەواتە هەر ئەوەندەی تەگەیشتنی هایدگەرمان بە زمان بە واژەی زمان دایەوە، ئیدی لە مەبەستی ئەو دوورد کەوینەوە.
لە باگەمەوە بە پرسی تەگەسازی لە ئەمانییەوە کە بە من گرنگە. لەڕشی سەرلەنوێ نموونەی تەگەیەکی زەر کرۆکیانەی دیالێکتیکی هێگل دەهێنمەوە، کە بریتییە لە تەگەی "هەگرتن"، بە ئەمانی "Aufhebung" / ئاوفهبونگ.
ئەم تەگەیە لای هێگل سێ واتای هەیە کە بە هەمان شێوە لە وشەی "هەگرتن"ی کوردیشدا هەن، و بریتین لە: ۱) نێگاسیۆن / تەلەڕ (tolere): هەوشەک، کارەک، کەتایی پێدەهێنرێت و هەدەگیرێت بە ئاستەکی دیکە تا لەوە بەردەوامیی پێبدرێت و هەوشەکی گونجاوتر بدەرزەتەوە (یان دەشێت کەسەک لە پێوەندییەکانی ژیانی هەژاندا بڵێت: "با ئەم مەسەلەیە هەبگرین بە سبەینێ."؛ ۲) پاراستن (conservare): من بە نموونە ئامانەتی کەسەک لای خۆم هەدەگرم، بۆی دەپارێزم؛ ۳) بەرزکردنەوە (elevare): من شتەک، هەوشەک، هەدەزنمنم بە ئاستەکی باڵاتر، وەک چۆن من جانتایەک لەسەر زەویەوە بە دەست بەرزدەکەمەوە، هەدەگرم.
کەواتە گەڕچی وشەی "هەگرتن" بگشتی لە کاروباری هەژاندا بکاردەهێرێت، سەرەڕای ئەوە لای خەکیش هەر سێ واتاکەی لەخۆگرتووە، هاوکات دەشێت ببێت بە تەگەیەکی فەلسەفەیی، کە ئیدی هەر ئەوەندەی فەلسەفەکار تەگەکەی لە نووسینەکدا بینی، یەکسەر دەزانێت لە دیالێکتیکی هێگلەوە هاتۆتە نەو فەلسەفەوە و ئەویش کاری پێدەکات – وەک تەگەیەکی فەلسەفەیی. باوەجو هێگل دەیگێت، تەگەکان لە هەشی گەلدا هەن، ئەرکی فەلسەفە ئەوەیە بییاندەزێتەوە، لە یەکدییان جیابکاتەوە، تایبەتێتییان پێبدات و هەکیان بخات. هێگل لە زمانی ئاخافتنی هەژانەی خەکەوە دیالێکتیکەکەی خۆی

ئاوەڕا کرد – واتا لە ئەمانییەوە فەلسەفەیەکی ئەمانی.
جارێک لەگەڵ ئامیار مەحمود دانوستانکمان لەبارەی تێگەی "مەئریفە" کرد کە داخە بە کوردی چی بەی گونجاو بێت. سەرەتا گەرەکە ببڕم، کە مەئریفە واژەیەکی گونجاوە و دەربەینی لەسەر زار خۆش، بەکارهێنانی ئاسایی، لە بەکوردیش واتای هەیە کە بریتییە لە "ناسیاری". ئەمە لە کاتی دانوستاندنەکەدا بووە گەیشتین کە لە کوردیدا واژەیەک تایبەتدەکرێت بە هۆشەک، کرەکەک، پەیوەندییەک و هتد، بوارەکە "دەگرێت" و ئیدی دەرفەت نادرێت لە واتای دیکەدا بەکاربهێنرێتەوە. واتا "ناسیاری" (ناسیاوی) تەرخانکراوە بە پەیوەندیی یەکدیناسینی دوو یان چەند کەسەک، بەیە دەشێت گەر خوێنەر ئاوڕی لە نووسینەکدا بینی، یەکسەر بە ئاو پەیوەندییە یان کرەکە دیاریکراوە بزوات! لە ئاوە بەراستی شاوە هزرینەکی چاوتە. هەموو زمانە پێشخراوەکان واژە یان تێگەیان هەیە کە لە چەندین واتای جیاواز و لە بوار و زانستی جیاوازدا بەکارهێنرێن، بە نموونە واژەی لاتینیی ئەپرۆزەنتاسیەن. ئەم واژەیە لە ئامیاریناسیدا واتای نوێنرایەتیکردن دەگەیەنێت، لە هونەرناسیدا واتای پێشاندان دەگەیەنێت، لە هەندەک فەلسەفە یان فەلسەفەی هونەردا واتای وێنەدانەوە دەگەیەنێت. لەڕەدا ئاشکرایە کە پسپۆری هەر بوارەکیان دەزانێت مەبەستی ئاو تێگەیە لە بوارەکەی خۆیدا چییە.
بە هەر حاڵ مەبەستی من لەوەیە کە ئاو جۆرە کارانە گەرەکە بوارانە ئەنجام بدرێن و ئاوەش ئەرکی بەشەکانی فەلسەفەیە، بەدووی ئاوانیشدا ئەرکی بەشەکانی کوردییە. ئاخر بەشەکانی فەلسەفە دەبێت ئەبەری تێگەسازی بن، بەشەکانی کوردیش دەبێت خۆیان بە ئاوانەوە پابەند بکەن، یان هیچ نەبێت لەنەو خۆیاندا وانەی فەلسەفەی زمان بچەسپێنن، ئاوەش بگومان نەک وەک زانیاری، بەڵکو وەک بزوێنەرێک بە کارکردنی ئاخنەیی لە سەرجەم واژە و دەستواژەکانی زمانی کوریدا پاوەی خەریک ببن، کاواتە نەک هەردوو لا سونەتگرایانە خەریکی "دریژەپێدان" یان "دەرخەکردن" بن، یان تەنانەت لاسایی هاویەکان بکەنەوە کە خۆیان بە هزرەوە هاواسیوە و بە زمانی هەزانقانی یان سۆفێت پتر هزرین دەشوێنن.
بەرانبەر ئاوە زەر ئەکادیمی دەبڕن، گەیا "تازە مەسەلەکە ئاوها هاتووە!!" و دەشێت ئاژەک لە ئاژان هاکان استبکرێنەوە، واژەی گونجاو وەک لەبەریی بە واژە هاکان دابنرێن. لە ئەمە ئاکردنە لە بەرپرسیاری، درێژەپێدانی ئاوەیە کە سونەتگەریانە هاتووە. لە بنەڕەتدا پاویستە ئاوە کە سونەتییانە هاتووە، بەری پێبگیرێت، بە ئەرگومێنتی زمانفەلسەفەیی دەرفەتی فاڕەدان یان سەینەوەی بە

بۆخسەنرەت، ئەم ئەرکەش لە ئەستۆی ئەواندایە. ئاخر بەرپەگرتن بەتوخمی سەر بە کارکردنی ئەکادیمیی ئەوانە. لە ئەوە کاتێک دەبێت بە ئەرک، گەر هاتوو مرۆ لەتەک خۆیدا ئاستگۆ بێت و هەڵەی پەقبووە نەکرێت، جددی بێت، سوننەتگرایەکی درۆپەدەر نەبێت، یان لە ڕووی نەگەتیڤەوە ببێژین کە ئەمیش کەم یان زۆر لەگەڵیە، مرۆ داماوەکی بەوانامەخواز و ئەوداسی ناساندنی پەگەکەی نەبێت. هزرینی ناوەڕۆکگر ناچارە بەرەنگاری چەوتی و تەکدانەکانی هەشی فەرخوازان بێتەوە. ئاخر گەر بەشەکانی فەلسەفە و کوردی سوننەتگرایانە گەنجان بچەوتی و سەرجەم هەڵە زمانی-هزرییەکان پێبگەیەنن، ئەوسا ئەوانیش وەک مامۆستا شاگردەکانیان بچەوتی و ڕواڵەتی بنەو خوێندندا "تەدەپڵەنن".

ئەم کێشەیە کاتی خۆی بە پێش چاوی پلاتۆنەوە بوو، بۆیە لە دیالۆگی "کراتیلۆس"دا دەیکات بە بابەتی پەوەخەریکبوون. پلاتۆن لە سەرەنجامی دانوستاندنەکانی نێو دیالۆگەکەدا ئەو ڕوانگەیە ادەگەیەنێت، کە چۆن دارتاش لەسەر ڕێنومای کێشتیوان سەوە دروستدەکات (ڕاستییەکەی دەبێت لە ڕوانگەی پلاتۆنەوە ببێژین: "سەوە دەسازێنێت"، چونکە دارتاش / وەستا لای پلاتۆن ئەو پەگەیە وەردەگرێت کە وەکو دی بە هونەرمەندان دەدرێت)، بە هەمان شێوە دانانی واژە ئەرکی یاسادانەرە کە ئەویش گەرەکە ئەرکەکانی لەژێر چاودێری دیالێکتیکییەکاندا (واتا فەیلەسوفەکاندا) ئەنجام بدات. ئەمڕۆ بەشەکانی فەلسەفە لە زانستگەکاندا (زانکەکاندا) ئەرکێکی بەم چەشنەیان دەکەوێتە ئەستۆ، ئەوجا دەبێت هەموو ئەوانی دی لە بەش و نەوەندە کولتووریەکاندا پابەندیان بن. لە بەشەکانی فەلسەفە ئەو ئەرکەیان پێادەپڵەنرێت، گەر مەبەستمەندانە لێژنەی توێژرییانەی زمانفەلسەفەیی پێکبهێنن و لە کەبوونەوەی بەردەوامدا واژە بسازێنن و لەسەریان بە کۆنسێنس بگەن، ئەوجا دوای ئەوەی خۆیان بگەیان دەخەن، هاوکات وەک ڕێنوما بیاندەن بە ئەوای دی، کە بگومان ئەوانیش دەبێت پابەندیان بن – گەر ڕاستگۆ بن، گەر کەللەڕەقی بەخیل نەبن، کەواتە دەروونخۆش نەبن و وەرگرتن لایان مایەی شەرمەزاری یان شکاندنی شکۆی کەسێتیی ڕواڵەتییان بێت!!

بەڵێ دەتوانین سەرجەمیانە ببێژین، کە خەڵەواسین لە دەرەوە، لە هەر زمانەکی دیکەوە بە فەلسەفەی ئەمانی، فەنسی یان ئینگلیزییەوە و وەرگەانی هەر بابەتەک لەو زمانە دەرکییەوە، پەکەشێیە، چونکە وەرگەراوەکە تەنیا و تەنیا بە دیراسەکەرانی فەلسەفەیی کولتووری خۆ ئەنجامدراوە، ئەوەش دەرفەت نادات بە خوێنەران / فەرخوازانی کورد بۆ ڕێیەوە بچنە نێو هەر هزرەکی دەربەراوی خۆیەوە بە ئەمانی، فەنسی یان ئینگلیزی. بۆیە ئەوە

لە بنەڕەتدا نیشانەی ناجدییەتی خۆیە لە هزرینەدا، نیشانەی سونەتگرییە کە بەڵایەوە ئاسایییە لە هەر پێشدانراوێکی وەک ڕاستی یان وەک کامە گریمانەکراوەوە کارێکی وەرگرتەان ئەنجام بدات. هاوکات گومانی تێدا نییە کە ئەو جۆرە کارکردنە لە سەرەنجامدا پرسیاری ئەخلاقیی لێدەکەوێتەوە. ئاخر بەو جۆرە کارانە کەسانی سادەی تازە هاتوو بە نێو فەلسەفە فریودەدرێن، چونکە وا باوەڕدەکەن، کە گەیا ئەوان لەو وەرگرتەراوانەدا کانت، هێگل، سارتر یان هوسێرل و هایدێگەر دەخوێننەوە، کە بێگومان هەرگیز بەو ڕادەیەوە هیچ کامیان ناخوێننەوە. لە بنەڕەتدا و هەر لەم ڕوانگەیەوە ئەو تەوانینە سەروەرەش هەڵدەوەشێتەوە کە دەبڕێت "ئەو کتێبانە هەبن باشترە لەوەی کە نەبن"، کەواتە: لە ڕاستیدا نەبن باشترە لەوەی بەو شێوەیە هەبن، چونکە خوێنەرانیان، یان خوێندکاران / فێرخوازان کرێکییانە لە هەزری فیلەسوفەکان دووردەخرێنەوە. جگە لەوە گەر کەسێک بە نموونە ناڕاستەوخۆ بە خوێندنەوەی هێگل یان هایدێگەر بهێنگەورەت و بەو ڕادەیەوە پرسیار لە ناخیدا سەرهەڵبدات، ئەوا پێویستە، ناچارە، سەرەتا هەوە بدات خۆی فێری ئەمانی بکات، ئەوجا خۆی دەست بە دیراسەی فەلسەفەکە بکات کە پاشان دەشێت لەوەی بە کوردی تەروانین بە دانوستاندن یان تەنانەت ڕاڤەی خۆیی هەبهێنجێت – یان بە کوردی وەریبگێڕێت. ئەوە لە پرنسیپدا شێوازی فێربوون و کارکردنی فەلسەفەییە. بە نموونە ئەرانییەکان بەشێکی زۆری فەلسەفەکانی ئەمانییان لە زمانی ئەریجینالەوە بە فارسی وەرگێڕاوە. لە ئەو کارەیان بە خۆیان کردووە. تەنیا و تەنیا بە خۆیان. ئیدی ئایا بەچی کوردەکان کە بەگشتی چاولەکەرانە دەژین، خانوو دروست دەکەن یان خۆیان دەپێشن و هتد، لەڕاستدا چاو لەو شێوازە کارکردنەی ئەرانییەکان ناکەن؟

من پارەم هەیە کەواتە من هەم.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

کۆتەکەی فیلەسووفی مەزن (دیکارت) ئەمەیە (من بیر دەکەمەوە کەواتە هەم). دیکارت لە ئەنجامی تێفکرینی زۆر و خوێندنەوەی قووڵی لە بواری فەلسەفیدا گەیشتە ئەو بڕوایەی مرۆڤ کائینێکە بەرئەنجامی

بیرکردنەوە و رامانە، بە پێچەوانەی (مارکس)ەوە کە وای دەبینی مرۆڤ بەرهەمی کارە "هەبەت دیکارت پێش مارکس ژیاوە"، تەمای ئەوەی مرۆڤ بەرهەمی کارە یان بیرکردنەوە؟ مشتومڕێکی فەلسەفیی زۆری لەسەر بووە و تانوکۆش ئەم جەدەلە گەرموگوڕیی و گرنگی خۆی لە دەست نەداوە لە ناوەندە ئەکادیمییەکاندا. بەدنیاییەوە ئەمە نامانەوێت بڕشداریی بکەین لەو دایەلۆگ و ئامانجیشمان شیتڵە و شرۆڤەکردن و تۆژینەوە نییە لە کۆژیتۆکەی (دیکارت) بە پێچەوانەوە گومان لەسەر ئەوە دادەنێین ئەگەر دیکارت لەم ئان و سات و چرکە یان لە سەدەی بیست و یەکەمدا بژیابایە، تە بڵێی سوور بووایە لەسەر وتەزاکەی (من بیر دەکەمەوە کەواتە من هەم)؟ یان سوانی چرخ و زەمەن قەناعەتەکانی پێ ئاوڕوو دەکردەوە و لەم دنیا مادییە و قازانجپەرستییەی ئەمەدا ناچار دەبوو کۆژیتۆکەی هەبگیڕێتەوە بە ئەم شێوەیە :(من پارە و سامانم هەیە کەواتە من هەم)؟!!.
دیکارت چەند سەدەیەکە لە دنیا دەرچووە و کەچی دوایی کردووە، ناتوانین درێی بدەمەوە بکەین ئاخۆ چەن تەزە فەلسەفییەکانی فەرمەڵە دەکرد، بەڵام لە دنیای قازانجخوازیی کەمپانیا زبەلاحەکان و سەرمایەداریی هاوچەرخدا مرۆڤ رووتکراوەتەوە لە هەر بەهایەک، تاکە بەهایەک پێگەی مرۆڤ بە بەرزیی دیاریی بکات و وەک کائینێکی زیندووبیەهەڵەتەوە تەنیا سەنگی سامان و ئاستی سەرمایەکەیەتی، مرۆڤایەتی پێی ناوەتەوە قەناغەکەوە کاغەزێکی وەک پارە بەهای هەر شتێک دیاریی دەکات، مرۆڤایەتی لە وەختەکدایە پارە بەشتی لەبەر بەیوە و جەستە و بیرکردنەوەی داڕزاندووە و لە بازنەیەکی تەسکدا گەمارۆی داوە. هەرچەندە لاف و گەزافی ئەوە لەدەین مرۆڤایەتی زەر لە مۆژە سەردەمی کۆیلایەتی تێپەڕاندووە، لە بەداخەوە لە عەهدەکدا دۆژین کۆیلایەتییەکی ڕووت و نوێ لە ئارادایە!!، ئەگەر لە قەناغی کۆیلایەتی پێشاندا مرۆڤ هەر خۆی خاوەنی کۆیلە مرۆڤەکەی تر بووبێت، بەپێچەوانەوە خاوەن کۆیلەی نوێ مرۆڤێک یان وجودێکی زیندووە نییە، بەڵکو پارچە کاغەزێکی بگیان و بە جوڵەیە و بە بەدەنگییەکی سیحراویی مرۆڤی کردووەتە بەندەی خۆی.
کەمەی کوردەواریی لە قەناغی پێینەوەدایە بە کەمگەیەکی سەرمایەداریی و بازاڕی ئازاد، کارەسات ئەوەیە کەمەکە هەموو ماتریاڵەکانی سەرمایەداریی تێیدا ئامادەیە، بەڵام لایەنە فیکریی و زەمانەتە جەربەجەرەکانی ئەو سیستمە لە ناویدا غائیبە، بۆیە دەبینین پارەدارەکان "نێک سەرمایەدارەکان" لە پشتگی کەمگەن، لەم جەرە کەمینیوتیانەدا ئەگەر سوکراتێکی بە پارە بیت لە فەرامشی و پەراوێزخستندا تووشی نەخشی دەروونی دەبیت و ڕەنگە هەموو حیکمەتەکانت لە وێنەیەک زیاتر بەولاوە نەبینرێت و پەدەچێت

هەندێ جار مایەی بزە و پێکەنینی چەند پارەدارێک بێت، ئەو پارەدارانەی ئەگەر نیو هەندەی ژمارەی دەفتەر چەکەکانیان کتێب لە ماڵەکانیاندا هەبوایە بەس بوو بۆ ئەوەی بزانن ژیان تەنیا لە پارە و دەستکەوتەکانی دەوڵەمەندیی و پارەداریدا کۆ نەبووەتەوە، بەکو ژیان زۆر لەوە فراوانتر تا لە کونی کلیلی دەرگایەکی بچووکەوە سەیری بکەین. سویفت دەیووت (کەس ئامۆژگاریی وەرناگرێت، بەڵام پارە بدرێت بە هەر کەس وەریدەگرێت، کەواتە پارە لە ئامۆژگاریی بە نرختر)!.
ئەگەر لەسەر شەقامێکی سەرکیی رابوەستیت کیسەیەک دۆلارت پێ بێت بیبەخشیتەوە بەسەر خەڵکدا لە ژێر ناوی خێر یان هەر ناوێکی تردا بێت ئاپۆڕەی داواکاران و ئەوانەی شان دەکوتن بۆ وەرگرتنی چەند سەنتێک و پێکردنی گیرفانیان لە حوکمی چاودا نامێنێت، بەڵام ئەگەر نیتچە لە گەڵەکەی بێتە دەرەوە بیووت دوو قسە بۆ قازانج و مەشکی مرۆڤ بکات بۆ دیار خێرەوە خۆی لەدەکووت چون دوو کەس نییە بڵێی بێت و ویستی هەبێت لەبەردەم ئێم (شێت)دا بوەستێت تا دوو وشە فڕ ببێت، لەمەشدا ڕەنگبێ زۆر گلەیی لە خودی مرۆڤەکان نەکەین وەک تاکەکەس هەندەی دەبێت سیستمی باو و دەسەڵات لە قۆفەزی تاواندا رابگرین و دادگایی بکەین. زەرجار بەناو بازاڕ و شوێنە گشتییەکاندا ڕەشتووم سەیری هەموو ئەو مرۆڤە هەژارانەم کردووە بە پێداکرنی نان و لوقمەی ژیان ناچاربوون سەر دانەوێن و وەک کێلێیەک لە بەردەستی پارەدارەکدا بچەمێنەوە، زۆر شەرمم لە خەم کردووە لە کاتی بینینی دیمەنی ئەو پیاوە پشتە و پەرداخانەی لە ساتی دواندا وەک فریشتەی دەدۆن، بەڵام قەناعەتیان لە تەنیشت سەر و لەسەر سەری تەختەی منداڵەکی بایەخچی ڕاگرتووە و بەدەم تریقانەوەوە بە کچە جوانەکانی سەر شەقامەکان دەڕوانن و پێیانوایە بە هەستی ناسک و شیکەتییەکیان دڵی کچان ڕاو دەکەن!.
لەم دیمەنانە زۆر بێزارم، دەبێت خانەدانەکی دەستەیشتوو (لە هەموو سەردەمەکاندا) چی جیای بکاتەوە لە دەستفرۆشەک؟ ئەی منداڵەکی هەژاری عەلاگەفرۆش چی جیاوازییەکی هەیە لەگەڵ ئەو منداڵە خوا پێداوەی لە ژوورەکی پڕ لە ڕەنگی ژیاندا گەمە دەکات و تامی سەرما و گەرما و حەسرەتی هەژاریی و نان پێداکردنی نەچەشتووە؟ زەرجار دەڵێن پۆیست ناکات مشکی خێت بەم غەمانەوە خەریک بکەیت و کەڵ بە دنیاوە هەڵبگریت چونکە ئەمە سوونەت و یاسای سرووشتە و بوونەکی ڕەهای هەبووە و هەیە لە مژوودا! بەڵام ئەگەر ئەمە یاسا و حەتمییەتی ژیانیش بێت قەرار نییە مرۆڤ تەسلیمی ئەو یاسا و حەتمییەتە بێت، سەرەنجام مرۆڤ لە پێش و یەکەمینە نەک کەمەڵە یاسایەک کە هەر بەرهەمی عەقڵ و دەستکردی مرۆڤکان خۆیانە، مرۆڤ

دەبێت سروشت لەگەڵ خۆی بگونجێنێت نەک بە پێچەوانەکەی، ئەگەر مرۆڤ پاسیڤ بووایە ئەوە هەر لە مێژوە بوو چرای ژیان لەسەر ئەم هەسارەیە کوژابووەوە.
پارە خوایەکی نوێیە و لەهەموو خواکانی تر بەندەی زەرتر و رەنگە هیچ خودایەک نەبێت هێندەی وی پەرستراو بووبێت و رەنج و زەحمەتی لە پێناودا درابێت و مرۆڤ و خوێنی بێ بە قوربانی کرابێت. بە وێنە رەژنامەیەکی ئینگلیزیی پرسیارێکی ئاراستەی خوێنەرانی کرد: پارە چییە؟ لەناو بەهێزترین وشە و پێناسەکانی خوێنەراندا بۆ پارە، ئەم پێناسەیە زۆر سەرنجراکێش و کاریگەرترین بوو (پارە بتێکە گەرچی پەرستگەی نییە، بەڵام تێکەڵی گەلان دەپەرستن). دەشێ یەکێک لەو فاکتەرانەی پارە ببێتە خوای مرۆڤایەتی سیستمی سەرمایەداریی بێت، لەوەش ترسناکتر ئەوەبوو لە کۆمەڵگە پاشکەوتووەکانی چەشنی کوردستاندا ئەم بەندایەتیکردن و پەرستنە گەلێک قورس و زەحمەتتر، زەربەی جار مردن لە ژیان ئاسانتر، زەرجارانیش پارە خودایەکی ئێجگار دڕندە بووە و حەزی لە قوربانی زەرتر بووە، بۆچوونەی خوداکەی ئیبراهیمەوە، ئەم خودایە خوێن و سەری بەاوی ملیۆنان ئیسماعیل کاری تێنەکردووە و سەزی نەجوڵاندووە، پارە خوایەک بووە دڕندەتر لە زیەس لە بەرامبەر سیزیف، تووڕەتر لە خوای موسا لە فیرعەون. بەکاشیە بە متمانەوە دەیووت (هەژاریی لە سامان بە بەریمان دەکات، بەڵام ناتوانێت دەست بە ئابووومان بگرێت). لە بەداخەوە هەژاریی لەم وەختەدا ئابووری زۆر مرۆڤی بە ئابووی تکاند، عیززەتی نەفسی کرد بە چەشتی فەلکلۆریی و باوی نەماو، سەری زۆر سەربەرزی نەوی کرد، ملی زۆر گەردن کەچی هەنایە ژێر پێیەوە، غروری مرۆڤانەی زۆری وردوخاش کرد!، ئاخر هەژاریی نەک ئابووی تکان، نەک رەزی شکان، بەڵکو مرۆڤی کوردی هەناوەتە باری شتبوون و بزکاندنەوە.
هاوکێشەیەکی نزیکم بۆی گەڕامەوە ساڵی 1997 کاتێ دوای چەند ساڵ گرانیی و ئابووقەی ئابووری سەر عێراق و کوردستان و لە میانی پڕۆژەی نەوت بەرامبەر بە خۆراک چەند قافڵەیەکی ئازووقە و خواردەمەنی گەیشتە کوردستان و لە ڕێی وەکیلەکانەوە دابەش دەکرا، ژنەکی گەنج لە کاتی وەرگرتنی یەکەمین جاری بڕە ئاردی دیاریکراودا بە شۆخیەکی کتوپڕ کەوتە شاق تەهەدانی چەند فڕدە ئاردەک و بە قوگەکی پڕ گریانەوە وتی: هەتا نەبوومە سزانی و لەشی خەم بە سەدان پیاو نەفرشت نەهاتیت! تازە دوای چی دێیت و چیت لێبکەم!؟.
ئەم چیرۆکە بە یەکەک لە دیوەکانیدا پێمان دەڵێت: هەژاریی دایکی هەموو نەگبەتی و دیاردە دزێوەکانە هەر وەک چۆن فاکتەری هەموو جەنگ و کاولکاریی و کارەساتێ لە یادنەکراوەکانی ناو دێرەکی

سەرجەم مرۆڤکانی جیهانن. ئەگەر کەمێک وردبینەوە لە وزە و سووتەمەنی هەموو جەنگکان و بکەرەکانی تاوان و قوربانییەکانی هەموو شەڕش و سەرهەڵدانکان و دایندەی بەردەوامبوونی ژیان هەر ئەو مرۆڤە هەزارانە بوون کە ژیانیان تەنیا ڕەنج و کێشەی و چارەنووسی ڕەش و دەی شکاو و ئازارچەشتن بووە و هیچی تر. ژیانی هەر هەزارەک بابەتی ڕەمانکە، خوێنی هەر هەزارەک بابەتی داستانکە، ئازاری هەر هەزارەک متمانکە، تەسەتەی لە پشکی ڕەمانی (ئانا کارنینا)دا دەنووسێت (هەموو بنەماڵە خشبەختکان لە یەکتر دەچن، بەڵام هەر بنەماڵەیەکی بەختەشی بەدبەختیی تایبەت بە خۆی هەیە).

هەر مرۆڤکی بە پارە و نەدار، هەر هەزارەک، هەر لەقوماوەک چیرۆکێکی بەدبەختیی و نەگبەتیی تایبەت بە خۆی لە هەگبەدایە، هەموو سەرمایەدار و خانەدانکان کە بە پێچەوانەی نیتچەوە تا دوا سنوور ڕقم لە فیز و شکۆ ژیانیانە هەموو لە یەک دەچن و هەروەک یەک و هەر بەیەک شکۆ سەرقاڵی پەرستنی بتی پارەن و تەواو، هەموویان لە یەک جەر خۆشیی و شادیی بەهرەمەندن، لە یەک سەرچاوە ئاو دەخۆنەوە و لە یەک فەلەکدا گیریان خواردووە، بەڵام هەزارەکان لە سینەی هەر یەکێکیاندا ئاگر و حەسرەتێکی جیا لەوی تر هەیە. بە ئەوەی نەبەت بە درێژدادەیی، قسەکانم لەوەدا چە دەکەمەوە لە سەردەمی جیهانگیریی و چاوچنۆکیی کەمپانیا فرە ڕەگەز و مەنپەڕەکان و سەرمایەداریی قرچۆکی محەلیدا، پارە و سامان پەوەرەکە بە مرۆقبوونی هەر کەسێک، هەر تاکێک بە قەد قەبارەی سامانکەی پشکدارە لە ژیان و هەر بەهەمان ئەندازەش ڕەز و حورمەتی لە دەگیرێت و ددان بە بوون و کەسێتیدا دەنرێت و ئەتەریتەی دەبێت لە دنیای دەوروبەریدا، کە دەلارێک زیاتری هەبێت، نرخیشی زیاترە!!. کەوا بێت جەگەی سەرزەنشت نابم وتەزاکەی (دیکارت)م بەم جۆرە پێچەوانەوە کردووەتەوە (من پارەم هەیە کەواتە من هەم). لەوانەشە کەسانێک هەبن وا بیر بکەنەوە ئەم بۆچوونانە سەر بە ماڵی کەمنیزمن، بەڵام ئەوەی من وتووم حەقیقەتە جا بەر لە ئەز و دوای ئەزیش کەمنیست دەیێت یان ئیسلامیی هیچ لە بابەتکە ناگۆڕێت، هەر ئەوەیە بە جیاوازیی ئایدیال و ئیدەلۆژییەوە ڕاستییەکمان خستووەتە چەوەی نووسین و دەربینەوە.

ئابی 2007

نووسینی: ستیڤان شەمزینی

سوێد – ستەکهۆم

بـــا شـپـلـۆ تـۆ بـڵـێـم.. شیعـــر/ کاوە عوسمان عومـەر

ژنـە زیخـبای بـهودیـە،
بـەدنـگیت ، تـەفانـە..
مـسیقای بـەرای ئـستایـە، نـەهاتنت،،
ژنـە مـەرگی دابـانـە بوو،
گـۆدانی سوتماکی دڵی پـێ کرد،
قـوڕپی خـوێنی سـەفـەرە،
چی بکـەم، ئـەی دڵ،
مانگ لـەسـەر شانم گریا،
بانگـەوازی گیا..
بـە سپـەدیـەک لـە چراژان!،
لـەم گـەشتنامـەی ناچاریـە،
لـەم بـەردبـانی وڵاتی سـەرابستانـە،
تا ئـەستاش، نـەغمـەی..
فلووتی خـەکوشتنی هاوڕێ شاعیرکان،
لـە گـۆما ئـەزرنگـە، گـەرچی..
دوای کـۆتـایی پـێپولـکانی نـەسیم ،
لـە کاروانی لـە ئامـێزگرتنت، دواکـەوتم..
هـەشتا لـە نوسینـەوەی پـێ بـەئـەشکـەنجـەی ..
گـەرانی غوربـەتی بـەکـەمـەی..
مـاڵـە مـرۆڤـکان بـەردەوامم،
ئـەم لـەشاوی مـرۆڤـە تـەمـە،
سیمفـۆنیای داشکان و دابـان و پـەرتبوونـە،
لـەم کـەناری مـژوڵ ،حـەریـکانیان،
بـە پرچی خـەیان لـە خاچدا،،
پیاوکانی گـەزی خـەریشیان،،
لـەبـەردەم ئـەشکـەوتی پیـرەزی ئـاڤـەستادا،،
چوارمـێخـە کـەشا،،
ئـەم کـۆتـایـە شیعری پرچ درێـژە،،
هاواری ئاوی سوتاوە،،

قرچانی کچانی مانگ،،،
سوتماکبوونی دڵ شیعرکانی..
سەفەری هاوێکانی شەو،
با ئیتر دروستبینەوە،
لە دڵپڕ کازیوەی نوێ،
بەرزەخکمان لە گەی پیرز پڕویستە،
نیشانەکم پیشاندە ،،،
ئەی کازیوەی سەحەری ..
نەشتمانەکی سەرتاپا ،،
دوکڵ و خوێن و گازو ژەهر،،
نیشانەکم پیشاندە،،،
ئەی گوڵ لاولاوی..
دەستی قەرەجە خشبەختەکانی..
سەفەرکی پڕ ئەشکەنجەی خەش!!!
گەر لەم ڕەشکوژیەی..
شیعری سرک.. و ..
نیگای سزادراو.. و ..
پەرستنی مەشخەڵی پیرزیش..
ڕزگارمان بێ،
با شەپۆلێ..
تەم بە بەند

……..
وەنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی سویدی
Olof Krumlinde – Troubled Sea

دڵشاد کاوانی : دڵیانەوەت بێ زەر بمکەن بە فارس، من ڕەچەکم

کورد و کوردستانیم.

هەونکردنەوەیەکە پێویست

دڵشاد کاوانی، لاوێکی نوسەر و دانیشتوی قەزای شەقاوەیە، یەکێکە لەو کەسانەی لە دونیای ئەدەب شوێن پەنجەی دیاربووە، هەفتەی رابردوو، ناوی دڵشاد چووە نێو رێزبەندی بیست و سێ فەرهەنگی زمانی فارسی، لەسەر ئەمە دڵشاد کاوانی، بە زاری کرمانجی دەڵێت" بە دیاری کراوی لەم چەند هەژدەی ئابردوو من وەکوو یەکەم نووسەر و هەمانووسی کوردی ناوم چووە نێو ڕیزبەندی بیست و سێ فەرهەنگی زمانی فارسی. کە بە یەکەم نووسەر و هەمانووسی سادیستی و ماسۆخیزمی لە نێو فەرهەنگەکانی فارسی لە هەگای (واژە یاب)ەوە بە کوردی واتە (هاڤێی وشەکان) کە گەورەترین تەی فەرهەنگی فارسی لەسەر ئاستی ئێران. هاڤێ و لێکدانەوەی بە زیاتر لە یەك ملیۆن وشە و پێناسە کردووە، بە تایبەتی ئەو وشە و ئیدیۆمە بیانیانەی کە بە یەکەم جار دێنە نێو فەرهەنگی زمانی فارسی. بەیشێ من وەکوو نووسەرێکی کورد ناو و زانیاریم چووە نێو ڕیزبەندی بیست و سێ فەرهەنگی زمانی فارسی. کە شیکاری و زانیارییان لەسەر ناو و نازناوم تۆمار کردووە. ئەمەش لە دوای ئەوە هات کە من ساڵی هابردوو هەمانکم بە ناوی بەهەگاوە لە تاران چاپ کرد. کە ئەم هەمانە لە هووی سەنگی ئەدەبی لە سەر ئاستی هەژهەڵاتی ناڤین تازیە و کاری لەسەر نەکراوە. چوونکە بەهەگاوە لە هووی تەکنیك و گەانەوە و ناوەڕۆك بە تەواوی لە هەمانەکانی تری پێش خۆی جیاوازە بوو، گرنگی هەمانەکە لەوەدایە یەکەم هەمانی سادیستی ماسۆشیزە کە لە دوای هەمانەکانی دەناتا ئەڤەنیس فانسە دیسادی فەەنسی و فەن زاخر مازخ ی نەمساووی ئەم هەچکێزە نووسراوەتەوە، لە جیهانی عەرەبی و فارسیش وەك پێویست کاری لەسە نەکراوە. هەرچەندە نەجیب مەحفووزی عەرەب و سەلیم بەهەکات لە هەندەك لایەن ناو هەمانەکەیان هەوێیان داوە کەسێیەتی سادیستی دەربخەن، بەهام بەهەی داخراووی کەمەگەی عەرەبی نە چوونەتە قووڵایی سادیزمەوە، بۆیە بە هەمانی سادیستی هەژمار ناکرێن. بە کورد شانازییە کە هەمانەکەی من تاکە هەمانی کوردییە بەرلەوەی تەواوی دەقی هەمانەکە وەربگێردرێتە سەر زمانەکانی تر، لەسەر ئاستی ناوەندی عەرەبی و فارسی و ئینگلیزی لەسەری نووسراوە. لە وانە هەژنامەکانی سەباح نیوسی تووسی و سەباح جەدیدی عەڕاقی بە زمانی عەرەبی و بیبیسی بە زمانی فارسی و ئینگلیزی و هەژنامەی هامشەهری فارسی و چەند پەیج و کەناڵی دیکەی

ئەرانی باسیان لەوە کرد." هەر ئەمەش بووە هۆی ئەوە کە من لەلایەن واژە یاب دەستنیشان بکەرم. هەرچەندە خۆشحالنیم بەم کارەی واژە یاب لەگەڵ ئەوەی وەک نووسەر و ڕۆمانووسێکی کورد منیان ناساندووە، لە ئەوان مەبەستیان بووە، من وەک نووسەرێکی ئەرانی بناسێنن لە کاتێکدا من کوردم و خەڵکی باشووری کوردستانم. گەر لە دەقی زانیاریی فارسییەکەی بەوانن تەنیا شوێنی لە دایکبوونم کە قەزوینی شاری ئەرانە دیاری کراوە، پاشناوی کاوانی کە نازناوێکەمە بە درەفشی کاویانی و ئاماژەیان گرێ داوە، کە ئەوە ئاماژەیە بە بە فارس کردنم، هەرچەندە وەک نووسەرێکی سوودی زۆری بە ناساندنم هەیە، بەڵام بە شانازییەوە من هەڵچنەکم کوردە و کوردستانییم، بۆیە زۆر ڕەی نیگەرانم. لەبەرامبەر ئەمەشدا." پەیوستە ئەم ڕاستییە تاڕادەیەک بەمەوو، کە بەختی ئەمەی نووسەرانی کوردە کە ناوەندی ئەکادیمی و ئەدەبییە کوردییەکان بە گشتی پشتگوێ خراوون. دەستەوستانن لەبەرامبەر گرینگیدان بە نووسەری ناوخۆ و تەنیا هەویان لە نووسەرە بگانەکانە و لە یەک جیانەکردنەوەی باش و خراپ و دەقی زیندوو و دەقی کرچ و کاڵ. ئەمە ئەم ڕاستییە کە دەبێت گلەیی لە حکومەت و دەزگا و ناوەندە ئەدەبییەکان بکەم کە لە نیشتمان و ڕاتکەی خەم لام لە نەکراوەتەوە ئەستا چوار کتێبی ئامادەم هەیە بە چاپ و پارەی چاپم نییە، چوونکە هیچ فکرەکی سیاسیم لە پشتەوە نییە هەموو دەرگاکان لە هەوم داخراوون. لە بەرامبەردا نووسەری خراپ و بە ناونیشان گەورە دەکرێن. لەگەڵ ئەوەش گەشبینم بەوەی کە لە ماوەی ساڵی ڕابردووە وە، هەمانکەم لە ناوەندە ئەکادمییەکان و بەشێک لە زانکەکان جێگای خۆی گرتووە. ئەمەش لە سەنگەی هەستکردنی بەرپرسیارییەتی بەشێک لە پڕۆفیسەر و دکتەرانی زانکەکانە لەبەرامبەر دەق دا، بە تایبەتی زانکەی سەران و زانکەی سەلاحەددین و زانکەی مەغمور و کۆلیژی پەروەردەی شەقاوە، بەتە باسی ئەکادیمی و لەسەری دەنووسرێت و لە دوو سێ ساڵی داهاتوو ئەنجامەکانی دەردەکەوێت."

ئەمەش دەقی نووسینەکەیە بەهەردوو زمان

دڵشاد کاوانی

دڵشاد کاوانی نووسەری بەناوبانگی کورد، لە دایکبووی ساڵی ١٩٧٨ــ قەزوینی ئەرانە. یەکەم نووسەر بووە کە هەمانی دەربارەی ماشێسیەتی کوردی بە ناوی بەهێزگاوە لە ساڵی ٢٠٢٠. نووسی.

دلشاد کاوانی

دلشاد کاوانی ، نویسنده مشهور کرد ، متولد ١٣٥٧ در قزوین ، ایران ، اولین نویسنده ای بود که داستان طولانی درباره مازوخیسم کرد باسم در جاده در سال ١٣٩٩ نوشت.

لغت‌نامه دهخدا
ملقب به اسم کاوانی
درفش است . دِرَ مخفف کاویانی درفش است . درفش کاویانی . علم فریدون . منسوب بکاوه ٔ آهنگر و آن چرمی بوده از پوست پلنگ یا پوست ببر که کاوه در وقت کارکردن برمیان می بست و در هر جنگ که همراه بود فتح حاصل میشد. گویند: حکیمی در صفاهان صد در صدی بساعت سعد بر آن کشیده بود و بعضی گویند شکلی از سوختگی های آتش در آن بهم رسیده بود که این خاصیت داشت و فریدون بعد از کشتن ضحاک آن را مرصع کرده بود و به هرجا که میرفت البته فتح میکرد تا در زمان خلافت عمر بدست مسلمانان افتاد و آن را پاره پاره و قسمت کردند. (برهان). درفش کاویان . اختر کاوان . اختر کاویان . (حاشیه ٔ برهان چ معین). رجوع به کاوه شود.

في الأحد، ٩ مايو، ٢٠٢١ ١:٢١ ص دڵشاد کاوانی dilshad kawani <dlkawani1@gmail.com> کتب:
ووڵنکردنەوەیەکی پەیوەست

دڵشاد کاوانی : دەیانەوێت بە زۆر بمکەن بە فارس، من ڕەچەڵەکم کوردە و کوردستانیم.

دڵشاد کاوانی، لاوێکی نوسەر و دانیشتوی قەزای شەقاوەیە، یەکێکە لەو کەسانەی لە دونیای ئەدەب شوێن پەنجەی دیاربووە، هەفتەی ڕابردوو، ناوی دڵشاد چووە نێو ڕێزبەندی بیست و سێ فەرهەنگی زمانی فارسی، لەسەر ئەمە دڵشاد کاوانی، دەڵێت" بە دیاری کراوی لەم چەند ڕۆژەی ڕابردوو من وەکوو یەکەم نووسەر و ڕۆمانووسی کوردی ناوم چووە نێو ڕیزبەندی بیست و سێ فەرهەنگی زمانی فارسی. کە بە یەکەم نووسەر و ڕۆمانووسی سادیستی و ماسۆخیزمی لە نێو فەرهەنگەکانی فارسی لە ڕۆگای (واژە یاب)ەوە بە کوردی واتە (ڕاڤەی وشەکان) کە گەورەترین تۆڕی فەرهەنگی فارسی لەسەر ئاستی ئێران. ڕاڤە و لێکدانەوەی بە زیاتر لە یەك ملیۆن وشە و پێناسە کردووە، بە تایبەتی ئەو وشە و ئیدیۆمە بیانیانەی کە بە یەکەم جار دێنە نێو فەرهەنگی زمانی فارسی. بۆیەشە من وەکوو نووسەرێکی کورد ناو و زانیاریم چووە نێو ڕیزبەندی بیست و سێ فەرهەنگی زمانی فارسی. کە شیکاری و زانیاریان لەسەر ناو و نازناوم تۆمار کردووە. ئەمەش لە دوای ئەوە هات کە من ساڵی ڕابردوو ڕۆمانێکم بە ناوی بەڕێگاوە لە تاران چاپ کرد. کە ئەم ڕۆمانە لە ڕووی سەنگی ئەدەبی لە سەر ئاستی ڕۆژهەڵاتی ناڤین تازەیە و کاری لەسەر نەکراوە. چوونکە بەڕێگاوە لە ڕووی تەکنیك و گێڕانەوە و ناوەڕۆك بە تەواوی لە ڕۆمانەکانی

تری پێش خۆی جیاوازە بوو، گرنگی ئەمانەکە لەوەدایە یەکەم ئەمانی سادیستی ماسۆشیزمە کە لە دوای ئەمانەکانی دەناتا ئۆفەنیس فرانسە دیسادی فرانسی و فەن زاخر مازۆخ ی نەمساووی ئەم ئەچکەیە نووسراوەتەوە، لە جیهانی عەرەبی و فارسیش وەك پێویست کاری لەسەر نەکراوە. هەرچەندە نەجیب مەحفووزی عەرەب و سەلیم بەرەکات لە هەندێك لایەن ناو ئەمانەکیان هەویان داوە کەسێیەتی سادیستی دەربخەن، بەڵام بەهەی داخراووی کۆمەڵگەی عەرەبی نە چوونەتە قووڵایی سادیزمەوە، بۆیە بە ئەمانی سادیستی هەژمار ناکرێن. بە کورد شانازییە کە ئەمانەکەی من تاکە ئەمانی کوردییە بەرلەوەی تەواوی دەقی ئەمانەکە وەربگێردرێتە سەر زمانەکانی تر، لەسەر ئاستی ناوەندی عەرەبی و فارسی و ئینگلیزی لەسەری نووسراوە. لە وانە ئەژنامەکانی سەباح نیوسی تووسی و سەباح جەدیدی عێراقی بە زمانی عەرەبی و بیبیسی بە زمانی فارسی و ئینگلیزی و ئەژنامەی هامشەهری فارسی و چەند پەیج و کەناڵی دیکەی ئێرانی باسیان لەوە کرد." هەر ئەمەش بووە هەی ئەوە کە من لەلایەن واژە یاب دەستنیشان بکەرم. هەرچەندە خەشحاڵنیم بەم کارەی واژە یاب لەگەڵ ئەوەی وەك نووسەر و ئەمانووسکی کورد منیان ناساندووە، لە ئەوان مەبەستیان بووە، من وەك نووسەرکی ئێرانی بناسێنن لە کاتکدا من کوردم و خەڵکی باشووری کوردستانم. گەر لە دەقی زانیاریی فارسیەکەی بەووانن تێنیا شوێنی لە دایکبوونم کە قەزوینی شاری ئێرانە دیاری کراوە، پاشناوی کاوانی کە نازناوکەمە بە درەفشی کاویانی و ئاڵای ئێختەریان گرە داوە، کە ئەوە ئامانجیی بە بە فارس کردنم، هەرچەندە وەك نووسەرکی سوودی زەری بە ناساندنم هەیە، بەڵام بە شانازییەوە من ئەچەکم کوردە و کوردستانییم، بۆیە زەر ئەی نیگەرانم. لەبەرامبەر ئەمەشدا." پێویستە ئەم ڕاستییە تاڵە بخەمەوو، کە بەختی ئەمەی نووسەرانی کوردە کە ناوەندی ئەکادیمی و ئێدەبیی کوردیەکان بە گشتی پشتگوێ خراوون. دەستوەستانن لەبەرامبەر گرینگیدان بە نووسەری ناوخە و تێنیا ڕوویان لە نووسەرە بەگانەکانە و لە یەك جیانەکردنەوەی باش و خراپ و دەقی زیندوو و دەقی کرچ و کاڵ. ئەمە ئەم ڕاستییە کە دەبەت گلەیی لە حکومەت و دەزگا و ناوەندە ئێدەبییەکان بکەم کە لە نیشتمان و ماتەکەی خەم لام لە نەکراوەتەوە ئێستا چوار کتێبی ئامادەم هەیە بە چاپ و پارەی چاپم نیە، چوونکە هیچ فکرکی سیاسیم لە پشتەوە نیە هەموو دەرگاکان لە ڕووم داخراوون. لە بەرامبەردا نووسەری خراپ و بە ناونیشان گوڕە دەکرێن. لەگەڵ ئەوەش گەشبینم بەوەی کە لە ماوەی ساڵی ڕابردووە وە، ئەمانەکەم لە ناوەندە ئەکادمییەکان و بەشەك لە زانکەکان جێگای خۆی گرتووە. ئەمەش لە سەنگەی هەستکردنی

بەرپرسیاریەتی بەشێك لە پڕۆفیسەر و دکتۆرانی زانکۆکانە لەبەرامبەر دۆق دا، بە تایبەتی زانکۆی سۆران و زانکۆی سەلاحەددین و زانکۆی مەغمور و کۆلیژی پەروەردەی شەقاوە، بۆتە باسی ئەکادیمی و لەسەری دانووسرێت و لە دوو سێ ساڵی داهاتوو ئەنجامەکانی دەردەکەوێت.”

ئەمش دەقی نووسینەکەیە بەهەردوو زمان

دڵشاد کاوانی

دڵشاد کاوانی نووسەری بەناوبانگی کورد، لە دایکبووی ساڵی ١٩٧٨ــ قەزوینی ئێرانە. یەکەم نووسەر بووە کە ڕۆمانی دەربارەی ماشێسیەتی کوردی بە ناوی بڕۆگاوە لە ساڵی ٢٠٢٠. نووسی.

دلشاد کاوانی

دلشاد کاوانی ، نویسنده مشهور کرد ، متولد ۱۳۵۷ در قزوین ، ایران ، اولین نویسنده ای بود که داستان طولانی درباره مازوخیسم کرد باسم در جاده در سال ۱۳۹۹ نوشت.

لغتنامه دهخدا

ملقب به اسم کاوانی

درفش است . دِرَ مخفف کاویانی درفش است . درفش کاویانی . علم فریدون . منسوب بکاوه ٔ آهنگر و آن چرمی بوده از پوست پلنگ یا پوست ببر که کاوه در وقت کارکردن برمیان می بست و در هر جنگ که همراه بود فتح حاصل میشد. گویند: حکیمی در صفاهان صد در صدی بساعت سعد بر آن کشیده بود و بعضی گویند شکلی از سوختگی های آتش در آن بهم رسیده بود که این خاصیت داشت و فریدون بعد از کشتن ضحاک آن را مرصع کرده بود و به هرجا که میرفت البته فتح میکرد تا در زمان خلافت عمر بدست مسلمانان افتاد و آن را پاره پاره و قسمت کردند. (برهان). درفش کاویان . اختر کاوان . اختر کاویان . (حاشیه ٔ برهان چ معین). رجوع به کاوه شود.

بانگەوازی یەکەمین خولی پلان و سیناریۆی هەبژاردەی کورتە

فیلمی "لاو" بۆ هاوکارییەوە

مەنسوور جیهانی ـ

بانگەوازی یەکەمین خولی پلان و سیناریۆی هەڵبژاردەی کورتە فیلمی "لاو" لە لایەن هەڵکخراوەی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" بۆ بەرپرسیاریی "ئیبراهیم سەعیدی" سینەماکاری بەرئەزموونی کورد لە شاری مەهاباد بۆ هاوکارییەوە.

هەڵکخراوەی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" لە پڕناو ناساندن و بردنەسەرەی ئاستی سیناریۆنووسی ناوچەکە، هەوڵیداوە کە یەکەمین خولی پلان و سیناریۆی هەڵبژاردەی کورتە فیلمی "لاو" لە نێوان سیناریۆنووسانی پارێزگاکانی ئازربایجانی هەژئاوا و کوردستان بەڕێوەببات.

بابەتی سیناریۆکان، سەربەستن و کاتی ئۆو بەرهەمانەی کە هەوانە دەکرێن، بۆ لانی زۆرەوە 15 خولەک هەڵچاوگیراوە و لە نووسەران و هونەرمەندان، داوا کراوە کە بەرهەمەکانی خۆیان تاکوو هەژی 15ی جۆزەردانی 1400 هەتاوی (5ی جووئی 2021 زایینی) بۆ ناونیشانی ئیمەیلی lavanfilmfest@gmail.com هەوانە بکەن. جێی ئاماژە پێدانە کە سیناریۆی هەڵبژاردە، لە قۆناغی بەرهەمهێنانەدا پشتیوانی لێدەکرێت.

سیناریۆ و پلانەکان کە بە بۆای ئێندامانی لێژنەی دادوەرانی ئەم هەوداوە سینەمایی مەرجی پێویست و گونجاو و دیاریی کراویان هەبێت؛ لە پڕناو باشتربوونی بەرهەمەکاندا، لە کارگێڕەکی کارای سیناریۆنووسیدا لە هەڵکخراوەی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" بۆ ئامادەبوونی مامۆستایانی لێهاتوو و شارەزا بەشداریان پێدەکرێت.

ناونیشانی نووسینگە: مەهاباد، شەقامی سەرباز، نزیک بە سێ یانی کەشناسی (وەفایی)، پلاکی 72، قاتی دووهەم، هەڵکخراوەی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان"، ژمارە تەلەفوونەکانی نووسینگە: +9844-42239818و +989143421140.

هەڵکخراوەی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" لە پڕناو ناساندن و بردنەسەرەی ئاستی سیناریۆنووسی ناوچەکە، بە ئاگەیاندنی بانگەوازی یەکەمین خولی پلان و سیناریۆی هەڵبژاردەی کورتە فیلمی "لاو" بۆ بەڕێوەبەرایەتی گشتیی "ئیبراهیم سەعیدی" سینەماکاری ناوداری

مەهابادی و بە هاوکاری و هاوبەشیتی ژمارەیەک لە کارناسان و پسپۆرانی شارەزای بوارە جۆراوجۆرە سینەماییەکان، چالاکییە هونەرییەکانی خۆی دەست پێکرد.

"ئیبراهیم سەعیدی" بەرێوبەری بەکخراوەی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان"، دەرچووی کارناسی سینەما لقی مۆنتاژی لە زانکۆی سینەما تیئاتری زانکۆی هونەری تاران کە زیاتر لە 35 ساڵە لە بوارە جۆراوجۆرەکانی سینەمادا سەرقاڵی چالاکییە و بە درێژایی ئەم ساڵانە مۆنتاژی فیلمە بەرچاوەکانی سینەمای کوردستان و ئێرانی لە ئێستادا بووە، لەوانە: "پەینەوە لە غوبار"، "بیرەوەرییەکانی سەر بەرد" و "تاقیکردنەوە" لە دەرهێنانی "شۆکەت ئەمین کورکی"، "باز هم سیب داری؟" (دیسان سێوت پێیە؟)، "جن زیبا" (جنی جوان) و "سنگر روبەرو" (سەنگەرێی ڕووبەروو) لە دەرهێنانی "بایرام فەزلی"، "ڕەشبا" و "بووکی باران" لە دەرهێنانی "حوسێن حەسەن"، "انتهای زمین" (ئۆوپەڕێی زەوی)، "از تهران تا بهشت" (لە تاران تا بەهەشت) و "یک کامیون غروب" (لەرێیەک ڕۆژئاوابوون) لە دەرهێنانی "ئەبوالفەزل سەفاری"، "دم سبح" (بەرە بەیان) لە دەرهێنانی حەمید ڕەحمانیان، "بی تابی بیتا" (بێتابی بیتا) لە دەرهێنانی "مەهرداد فەرید"، "عاشق ها ایستاده می میرند" (عاشقەکان بە پێوە دەمرن) لە دەرهێنانی "شەهرام مەسلەخی" و هەروەها "ماهی گوشوارەدار" (ماسی گوارەبگە) لە دەرهێنانی "عەلیەزا سەعادەت نیا".

ئەم سینەماکارە بەئەزموونە کوردە، مۆنتاژی بە بەگفیلمەکانی "خانە مادری ام مرداب" (ماڵی دایکایەتیم تاڵاو) و "از پس برقع" (لەو پەێی ڕووبەند) لە دەرهێنانی "مەهرداد ئەسکویی" ئەنجامداوە و هەروەها مۆنتاژی وێنەگرتنی بە زیاتر لە 150 کورتە فیلم و فیلمی بینەد، بەگفیلم و چیرۆکی لە کارنامەی هونەریی خەیدا هەیە.

"ئیبراهیم سەعیدی" دەرهێنانی بە فیلمی سینەمایی "ماندوو"، بەگفیلمی "دایکانی من" بەرهەمی هاوبەش لەگەڵ "زەهاوی سنجاری" سەبارەت بە کەمپکوژی ئەنفال بە دەستی ڕژمی بەعس و کورتە فیلمەکانی "ژوان" و "ژیلەمۆ" و بەگفیلمەکانی "شینگەیی پەرشانی" و "ڕۆژگیران" بەرهەمی هاوبەش لەگەڵ "مەهرداد ئەسکویی" لە ئێستادا بووە و بەم بەرهەمانە لە فێستیڤاڵە جۆراوجۆرەکانی فیلم لە ئاستی جیهاندا بە شێوەیەکی سەرکەوتوو بەشداریی کردووە و خەڵاتی گرینگیشیان بەدەستهێناوە.

بۆ زانیاری زیاتر:

لاپەڕەی فەرمی هاوکخراوەی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" لە ئینستاگرام:
lavanfilm_institute@

لاپەڕەی فەرمی "ئیبراهیم سەعیدی" لە ئینستاگرام:
ebrahimsaeedi_official@

سەرنجێك لە سەر سەرنجەكانی یاسین برایم لە بارەی كتێبی ئیدیۆم لە وانزە.. سەدیق سەعید وانزی

پەند و گۆانەوە و داستانە میللی و فۆلكلۆرییەكان، كە بە ئەدەبی سەر زارەكی دەناسرێن، گەنجینەیەكی میللی و نەتەوەیی گرنگی هەر نەتەوەیەكن، وەك بەشێك لە فەرهەنگ و كولتوور. مێژووی سەرهەدانی ئەو هەگەزە ئەدەبییانە، مێژووێكی كۆنە و لە ووی دەركەوتنیانەوە، دەكەونە پێش ژانرەكانی دیكەی ئەدەب، وەك تێكستی نووسراو. ئەو پەند و ئیدیۆمانە، هەنگدانەوەی ژیانی كۆمەڵایەتی و پەروەردەیی سادە و ساكاری مرۆڤەكان بووە، بە تایبەتیش لە قۆناغە سەرەتاییەكاندا. ئەو هەگەزانە، وەك دەركەوتەیەكی هزری و زمانەوانی، بەرەنجامی تێڕوانین و لێكدانەوەی هزریی مرۆڤەكان بووە، بۆ ژیان و دیاردەكانی دەوروبەریان. بە دەربڕینێكی تر، دەشێ لە پەراوێزی ئەو هەگەزانەی ئەدەبی زارەكییەوە، ئاستی تێڕوانین و هوشیاری كۆمەگە ببینین. زۆر جار ناوەڕۆكی ئەو پەندانە، دیوێكی بابەتییان هەیە، كە گوزارشت لە دیاردە و نەریتێك دەكەن، كە هەنگە لەگەڵ پێشكەوتنەكانی ئێستای كۆمەگەی كوردی نەگونجێت، بەڵام لە هەڵومەرجێكی كۆمەڵایەتی و پەروەردەیی، وەك ئاماژەیەكی زمانەوانی و بابەتی بە كارهاتووە. بۆ نموونە پەندێكی كوردی هەیە دەڵێ: _ (پیاوی شەرمن شانەیەك دڕێ، ژنی شەرمن شارێك دڕێ) ئەگەر سەیری

ناوەڕۆکی ئەو پەندە بکەین، دەبینین شەرم وەك دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی، کە پاڵنەرێکە بۆ شکاندن و پەراوێزخستنی کەسیەتی مرۆڤ، بە دوو تێواینی دژ بە یەك بە مرۆڤ دەبەستێتەوە. بەو پێیەی ژنوێنی ژن دەکات شەرمن بێت، پیاویش بوێر و بێ شەرم. لە کاتێکدا هەردووکییان وەك یەك مرۆڤن. لێرەدا، نامانەوێت لە بارەی ئەو پەند و ئیدیۆمانە بە گشتی بدوێین، بەڵکو دەمانەوێت وەك خوێنەرێك و هاوکات وەك ڕاندزییەکیش، چەند سەرنجێك لە بارەی وتارەکەی هاوڕێی نووسەرم (یاسین برایم) بە ناوی (ئیدیۆم لە ڕاندزی ً و دەوربەری و چەند سەرنجێك) کە دەربارەی کتێبی (ئیدیۆم لە ڕاندز و دەوروبەری) لە ماڵپەڕی سەنگینی دەنگەکان بڵاویکردۆتەوە، دەربڕین. نووسەر گەرچی لە بەشێکی زۆری نووسینەکەیدا، سەرنج و تێبینییەکانی خۆی لە بارەی چەند هەڵەیەکی کتێبەکە خستۆتە ڕوو، بەڵام نووسینەکەی ئەویش لە ژێر شوێندا پێویستی بە ڕاستکردنەوەیە. چونکە ئەویش بە هەڵە، لێکدانەوەی بۆ ژێر ئیدیۆم و پەند و هاوکات شێوەی ئەدەبی و کۆمەڵایەتییش کردووە، کە نەدەبوو بە سەریدا تێ بپەڕن، بە تایبەتیش کە باش دەزانم، چەند گرنگی بە فەرهەنگ و سەرمایەی کولتووری و ڕەشنبیری شاری ڕاندز دەدات. لێرەدا بە کورتی ئاماژەیان پێ دەدەین:_

یەکەم:_ ئەدەبی سەر زارەکی یان نووسراو؟!

بە بۆای من، پەند و ئیدیۆمەکان کە دەچنە خانەی ئەدەبی سەر زارەکییەوە، بەشێکن لەو دەربڕینە میللی و کۆمەڵایەتییە زۆر جەماوەرییانەی، کە مێژووکی یەکجار درێژیان هەیە. ئەم ئیدیۆم و پەندانە، وەك دەربڕینی زارەکی بە کارهاتوون، نەك وەك دەقی نووسراو. بە دەربڕینکی تر، ەنگە ئەو پەندانە لە سەردەمێك بە کاربرابن، کە هێشتا خوێندەواری و نووسین لە ئاستکی پێشکەوتوو نەبووە، بە تایبەتیش کە ژینگەی زمانی و کۆمەڵایەتی ئەو دەربڕینانە، پەیوەست بووە بە ژینگەی گوند، بۆیە وەکو نووسین نەخراونەتە ڕوو. بگومان هەر زمانکیش نەبووە نووسین، ناتوانرێت ڕێسای گرامەریی و نووسینی بۆ دابنرێت، چونکە زمانی نووسین، پێکهاتەی هونەری و ەهەندی زمانەوانی تایبەتی خۆی هەیە و جیاوازە لە زمانی گۆکردن. زۆر جار وشەیەك لە گۆکردن بە جۆرێك دەردەبڕدرێت، کە ناتوانرێت وەك بەشێك لە ڕێنووس بکرێتە زمانی نووسین و بە فەرمی بەکاری بێنیت. بۆ نموونە:_ لە ڕاندز، بە زۆری ناوی (حەسەن) دەکرێتە (حەسۆ) ناوی (محەمەد) دەکرێتە (حەمۆ)، سڵمانییەکان دەیکەنە (حەمە) ، سەرنج بدەن (حەمە) لە کۆ و (حەمۆ) لە کۆ؟ ئەوەی سڵمانییەکان، چەند مۆزیکیتر، ئستاتیکی تر،

بە چ ّژتر و هونەریترە و چەند خ ش و ئاسانیش گ دەکر ت. کەواتا ناکر ت ئەوانەی دەکر نە (حەس) و (حەم) لە نووسینیشدا بە هەمان ش وە بنووسر ن. ب یە بە ب وای من، ئیدی مەکان بە ل کدراوی یاخود بە جیا بنووسر ن، هیچ لە ووی زمانەوانییەوە ناگ ت. ئەوەی گرنگە ئاماژە مانایی و واتاییەکانی ئیدی م و پەندەکانە. وەك:_
وەجاغ کو ر ___ وەجاغکو ر

لاق تیر ك _____لاقتیر ك

کەپ زو نا_____ کەپزو نا

پ ەش_____پ ەش

بە ب وای نووسەری وتارەکە، ئەم وشانە و زیاتری تریش، نابێ بە جیا بنووسر ن، بەکو دەبێ بە ل کدراوی بنووسر ن. بەم لە استیدا، ئەوەی لە کتێبەکەدا نووسراوە، زمانیتر و استترە لەوەی ئەو دەی ت. چونکە ئەم وشانە، هەموویان دوو واتاو دوو مانای جیاوازیان هەیە. ب یە بە جیا بنووسر ن دروستترە. دەکر لێرەدا زیاتر ووتی بکەینەوە.

وجاغ – **بنەچە / کو ر**___ نییەتی .

کەپ – **لووت/ زوو نا**_____در ژ.

پ َ – پ /ەش – ب وەدم، ب خ ر.

دڵ ن – **یش/جوو**_____ یشی جووەکان.

قون __ قون/فرە___گەورە.

پ __ پ / پان__گەورە و زل.

کدو __ کولەکە/شامی __ گەورە .

حەفت __ **ژمارە حەفت/ وح**__ وح.

شیر__خواردنەوە/پیس__ خراپ بوو.

ئەگەر سەرنج لە هەر یەك لەم وشانە بدەین، دەبینین مانای سەربەخ یان هەیە و هیچ پەیوەندییەکییان بە یەکترییەوە نییە. کەواتا دەبێ بە جیا بنووسر ن. ب یە دانەرانی کتێبەکە لە نووسینی

ئەم وشانە بە جیا، هیچ هەڵە یەکییان نەکردووە، بەڵکو لایەنە گرامەریەکەیان هەچاو کردووە.

دووەم:_ڕاستکردنەوە، پەندەکان.

مامۆستا یاسین لە وتارەکەیدا ، نموونەی چەند پەندێکی هێناوەتەوە گوایا لە کتێبەکە بە هەڵە نووسراون و ئەو ڕاستیکردوونەتەوە. بەڵام بە پێچەوانەوە ئەوەی کتێبەکە ڕاستە و ئەو بەشێوەیەکی دیکە لێکدانەوە و شڕۆڤەی بۆ کردوون . بۆ نموونە:_
پ/10 نووسەر وشەی (نەنگی) بە شەرم لێکداوەتەوە، بەڵام لە شڕۆڤەکردنی پەندەکەدا، بە مانای نوقسانی هاتووە، واتا ماناکەی هیچ هەڵەیەکی تێدا نییە و دانەرانی کتێبەکە ڕاستییان نووسیوە.

پ/20 پەندەکە دەڵێت:(مەیمون لە خۆی نەبوو خوریکەشی لێهات) مامۆستا یاسین پەندەکەی کردۆتە (مەیمون بە خۆ نەبوو خوریکەشی لێ هاتبوو) ئەم پەندە، لە ڕاستیدا بۆ ئەو دۆخە بە کاردێت کە کەسێك چەند گرفت و ناخۆشییەکی هەبێت، یەکێکی تریشی بۆ زیاد بێت. لە ڕواندز زۆرجار دەگوترێت:(کەسێك هەفت دەردی لێ بوو، پێزیشی هاتە دەر، گوتی یاخوە بە خۆر بڵێ سڵوێ لاسەر) بۆیە (خوریکەی لێهات) ڕاستەکەیە (نەك لێهاتبوو) چونکە وەك وتمان، دەلالەتە لەوەی کە دوای چەند ناخۆشی و گرفتێك، یەکێکی دیکەشی دێتە سەر. بۆیە ئەوەی لە کتێبەکەدا نووسراوە ڕاستە.

پ/54 هەر کامێکییان بێت ئاسایە.

پ/66 نووسیویەتی:([illegible]) [illegible] [illegible]. [illegible] /94 ([illegible]) [illegible]:(ناوەڕۆکەکەی تەنها بۆ کچ بە کاردێت، چونکە کە کچ زۆر گەڵا پەردەی کچێنی لە دەست دەدا) بۆگومان ئەمە هەڵەیە. ناوەڕۆکی ئەو پەندە نەك تەنها بۆ هەگەزی مێ، بەڵکو بۆ هەگەزی نێریش بە کار دێت! چونکە ناوەڕۆکی پەندەکە، بەو مانایە دێت هەر کەسێك زۆر بگەڕێت، قسە زۆر دەکات و قسەی لێ دەردەهێنرێت و ناتوانێت نهێنییەکان بپارێزێت.
پ/97 مامۆستا یاسین نووسیویەتی:_(کەوتت بە هیچ شتێك ڕازی نین، ڕستەی لە نێو دوو بژاردەدا بە هیچ ڕازی نین زیادە) گەلێك لە نووسەرانی ئێمە، بە هەڵە دائەچن و بۆچوونییان وایە هەندێك وشە و دەستەواژە لە زمانی کوردی هاوشێوە و زیادەن. بەڵام بێوام وایە،

هیچ شتێك له زمانی كوردی زیاد و هاوكات بێ واتاش نییه. ئەم دوو گوزارشته كه دانەرانی كتێبەكه نووسیویانه،بابەتی و ڕاسته و له جێی خۆی دایه. به هیچ ڕازی نین، واتا بەیەك دنیا شت ڕازی نین، بەڵام له نێوان دواندا، به مانای ئەوه دێت تەنها لەو نێوەندەدا بە هیچ ڕازی نین، نەك هەمووی. دواتریش ئەو لێكدانەوەیه دەگەڕێتەوه بۆ پەندەكه (نه به خۆ ڕازییه، نه به خۆ و ژوورێ) دوو بژاردەكه (خۆ) و ئەویتریان (خۆ و ژوورێیه) لەو دووانه به هیچ كامیان ڕازی نییه.

پ/ 104 ئەوەی دانەرانی كتێبەكه نووسیویانه ڕاسته، چونكه ئەم پەندە وەزن و قافیەی شیعری نییه، بێ زانیاریی نووسەر.

پ/143 لەم پەندەدا، نووسەر وشەی (قاتێر) ی بۆ ئەندامی زاوزێی ژن بەكار هێناوه، كه ئەمه هەڵەیه و تەنها بۆ پیاو به كاردێت. لەلای ئێمه و له میانەی ئەو پەندەدا، قاتێر نا، وشەیەكی دیكه دەگوترێت. وەك ڕێزێك له جەستەی مێ و ئادابێكی گشتی و كۆمەڵایەتیش، نامەوێ ئاماژەی پێ بدەم.

پ/170 (در مێشه له گوش هەرەنیشی) ئەمه پەندە ڕاستەكەیه، كه دانەرانی كتێبەكه نووسیویانه و هیچ هەڵەیەكی بابەتی و زمانەوانی نییه. كەچی نووسەر به هەڵەیەی دەزانێت ، بۆیه پەندەكەی به كێش و سەروا ڕاستكردۆتەوه (مێشێ _هەرەنیشێ) بۆ گومان پەند و ئیدیۆمەكان شیعر و چوارینه نین، تا كێش و سەروایان هەبێت، بەڵكو دەربڕینێكی زارەكین. هەمووشمان دەزانین له دەربڕینی زارەكی، گوتن گرنگه نەك ڕێكخستنی زمانەوانی و شیعری.

پ/213 مامۆستا یاسین له شێوەكردنی ئەو پەندەدا، نووسیویەتی:_(میسرییەكان كاركەر و كاسب بوون) بۆیه ناوی ئەوان به خەڵكی گوندێك دەگوترا، وەك هێمایەك كه خەڵكی گوندەكه زێر كاسبن. به داخەوه نووسەر، ڕاستی ئەم ئیدیۆمەی وەكو خۆی نەنووسیوه. چونكه ڕاستییەكەی ئەوەیه كه میسرییەكان، قرچێك، پوول پەرست و ڕەزیلن، نەك وەك ئەوەی ئەو نووسیویەتی زێر كاركەر و كاسبن. بۆیه ئۆستاش له ڕواندز، میسری بۆ كەسانێكی ڕەزیل، كه دەستییان له پاره بەر نابێت به كاردێت. بەڵام مەرج نییه ئەمه بۆ خەڵكی ئەو گونده ڕاست و له جێی خۆی بێت. چونكه خەڵكی ئەو گونده، به كەسانی (به سەر و بەر، ئیداری، پاك و خاوێن و خودا پەرستی بۆ غەوغەش و ڕاستەقینه، كاسب كه نانی نێو چەوانی خۆیان دەخۆن، ڕێزدار و بۆ فیز) و چەندان خەسڵەتی كۆمەڵایەتیانەی دیكەی جوان، ناسراون.

پ/216 نووسەر هەخنەی لە دانەرانی کتێبەکە گرتووە، کە نووسیویانە (قەزوان خوراون)، بە بۆای ئەو ئەمە هەڵەیە چونکە قەزوان دەکرێژرێت ناخورێت. بەڵام ئەوەی ئەویش نووسیویەتی هەڵەیە، چونکە قەزوان لە دەمدا دەشکێنرێت ئەوکات دەخورێت، واتا ناکرێژرێت. ئەوەی دەکرێژرێت جۆرە قەزوانێکە (بنەوشووکەی) پێ دەڵێن.

پ/229 ئەوەی لە کتێبەکە نووسراوە، ڕاستەکەیە و ئەوەی نووسەر نووسیویەتی هەڵەیە. چونکە پەندەکە بەم شێوەیە:_(فەقیر لێ فەقیرە با هەر برنج بە شیری بخوات) نەك (برنج بە شیرا) وەك ئەوەی مامۆستا یاسین نووسیویەتی. چونکە ئەو خێی پسپۆڕی زمانی کوردییە، دەبوو ئاگاداری ئەوە بێت (شیرە) نەك (شیرا).

پ /282 پەندەکە دەڵێت:(ڕۆژێ ڕۆژان ڕۆژگار) ڕۆژێک ڕۆژگار ڕۆژان ڕۆژگار ڕۆژێک ڕۆژان ڕۆژگار:(لە قالبی مەشە لە دەنگێ گامەشە) بەڵام ئەوەی دانەرانی کتێبەکە نووسیویانە تەواوە، ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە، ناوەڕۆکی ئەو دوو پەندە جیان لە یەکتری (لە قالبی مەشە لە سەری گامەشە) بێ منداڵێك بە کاردێت کە جەستەی بچووکە بەڵام سەری گەورەیە، هەرچی دەربێینی (قالب مەشی دەنگ گامەشە) ئەمەیان ئاماژەیەکی تر دەگەیەنێت. مانای وایە (منداڵەکە بچووکە بەڵام دەنگی گەورەیە) واتا ئاماژەکە پەیوەندی بە دەنگەوە هەیە نەك
سەر.
پ/312 پەندەکە بەم شێوەیە:_(ئەگەر خەسوو لە بووکێ بە هەنجت بی، پێی دەڵێت قونا لەبەر هەویری دینی و ئەبا) بەو مانایەی ژن کە دەستی بە هەویر بوو، نابێ کارێکی تر بکات.
پ/396 مامۆستا یاسین لە یارەی ئەو پەندەوە، نووسیویەتی کە دووبارەیە و هەمان ئەو پەندەیە، کە لە ژمارە 295 هاتووە. لەڕاستیدا، مامۆستا یاسین بە هەڵە لەناوەڕۆکی ئەو دوو پەندە گەیشتووە. ئەمانە ناوەڕۆکەکەیان لە ڕووی واتاییەوە جیاوازە لە یەکتری. بۆیە دانەرانی کتێبەکە هەڵەیان نەکردووە. لێرەدا بێ بەرچاو ڕوونی خوێنەر، هەر دوو پەندەکە دەنووسین:

پ/295 (کردییە گۆڕێ ئەمەرە کەری)
پ/396(بووە گۆڕێ ئەمەرە کەری)
ئەمانە بۆچی لە یەکتری جیاوازن؟ لە پەندی یەکەمدا، کەسانێك کارێکی ڕاست و دروست دەکەن، کەسێك لەو لاوەتر دێت کارەکەیان تێك دەدات، بەڵام لە پەندی دووەمدا، کارەکە هەر لەنێو خۆیانەوە تێك دەدرێت، واتا بکەر لە دەرەوەی خۆیان نییە. بۆیە ئەم دوو پەندە،

لە ڕووی ئاماژەیی و واتایەوە، جیاوازن لە یەکتری. تێبینی دانەرانی کتێبەکە، هەڵەی هێندە سەیر بکەن؟ بێگومان نەخێر، ئەوان وەکو خۆیان دوو پەندی جیاوازییان کۆکردۆتەوەو نووسیوە.

پ/417 (دەڵێی عەرووسە) لە لێکدانەوەی ئەو پەندە، هاوڕێم مامۆستا یاسین دەیبەستێتەوە بە هاتنی عروسەکان و شەی یەکەمی جیهانی. بەڵام ڕاستییەکەی، وەك ئەوەی دانەرانی کتێبەکە نووسیویانە بە مانای کەشخەیی و سەر سپی و جوانی دێت. ئەمەیان ڕاستەکە و دروستەکەیە. ڕووسەکان یەکجار جوان و ناوازەن، بە تایبەتیش ئافرەتەکانییان. تەنانەت ئێستاش ئەو دەربڕینە لە ڕواندز هەر ماوە و بەکار دێت و ئەگەر کەسێك سەر و سپی و ناسك بێت، پێی دەڵێن دەرێی عەروسە.

پ/492 نووسەر ئەو پەندەی کە دەڵێت:(ڕێگە نێ ڕێگە ڕێگەڵ ڕێگە) لە ڕێگەیەکی ڕاستەوە و لە ڕێگەی هەڵەوە ڕێگەیەکی هێناوە:(کلی لە چاوێ مردیا کاتێ) ڕاستییەکەی، ئەوەی کتێبەکە ڕاستە و ئەوەی ئەو نووسیویەتی هەڵەیە. مەبەست لە ناوەڕۆکی ئەو پەندە ئەوەیە، کە کەسانێك ئەوەندە زۆرزان و بە بلحاتن، کل لە چاوی کەسەکان دەکەنەوە بەبێ ئەوەی کەسەکە هەستیشی پێ بکات. وەك ئەو پەندەی کە دەڵێت (بەزی لە قۆچێ کاتێ) یاخود (کورتانی لێ مێشێ ئەدروی) ئایا کێچ بە خێی هەیە تا بەزیشی هەبێت؟ مێشیش کورتانی بێ دەبێت؟ نابێ ئەوەمان بیر بچێت زۆر جار بەشێك لە پیاوەکانیش کل لە چاویان دەکەن.
پ537/ ئەوەی دانەرانی کتێبەکە نووسیویانە ڕاستە. پەندەکە بەم شێوەیەیە:(ڕێ ڕێگە ڕێگەڵ ڕێگەڵ ڕێگە) ئێستا ڕێگەڵ ڕێگەڵ ڕێگەڵ

لێکدانەوەی پەندەکە نییە، بەڵکو مەبەستمان بڕچوونەکەی نووسەرە، کە نووسیویەتی قەدر لە واندز بە کار نایەت.

پ/540 نووسیویەتی:(کەریان پێ گاو بانگیشیان لێ هاوشت) نووسەر وەرای ئەوەی وشەی (لێ هاشت) ی کردبێتە (لێ هاوشت) کە لە ووی زمانییەوە لەنگە و دروست نییە، هاوکات ناوەڕۆکی پەندەکەشی بە هەڵە نووسیوە. چونکە پەندەکە بەم شێوەیە:(کەریان پێ گاو بانگیشیان پێ هاشت) ئەمە بەو مانایە دێت، کە کەسانێك کارێکی خراپ بە کەسێك دەکەن و دواتریش دەیخەنە ئەستۆی کەسەکەی خۆی و خۆیانی لێ بێ بەری دەکەن.

پ/574 هیچ هەڵەو لەو پەندە نییە، کە دانەرانی کتێبەکە نووسیویانە.(کونە فرە) واتا ترسنۆك، قوون فرە.
پ /809 وەك باسمان کرد ئەدەبی زارەکی چونکە زارەکییە، ئەوا ناتوانین کۆنسێپتێکی گرامەری بۆ دابنێین، بە داخەوە ئەم تێگەیشتنە، بۆتە هۆکاری ئەوەی یاسین برایم لە زێر شوێندا هەڵە لە نووسینەکەی بکات. وەك ئەو پەندەی کەدەڵێت (دوور و قڵە). نووسەر قڵی بە قڵی باسك لێکداوەتەوە، بەڵام لەم ڕستەیەدا واتاکەی تەواوە. چونکە وشەکە بە مانای (قڕە) دێت واتا قووڵایی. بۆیە دانەرانی کتێبەکە هەڵە نین لە نووسینی وشەکە.

پ/ 857 ئەوەی لە کتێبەکەدا هاتووە، واتا (نانی ئیلەڵایی نییە) ڕاستە و ئەوەی مامۆستا یاسین دەیڵێت (نانی ئیلاهی) هەڵەیە. چونکە لە پەندەکە، وشەکە (ئیلەڵایە) نەك (ئیلاهی).
پ/879 ئەم پەندە هیچ هەڵەیەکی تێدانییە، لە ڕووی هەڵەی زمان و ڕێنووسەوە، نازانم بۆچی مامۆستا یاسین بە هەڵەی داناوە؟

سێیەم/ پیتی (س) و (ص).

لەم وتارەیدا، هاوڕێم مامۆستا یاسین بە شێوەیەك دەنووسێت، بە داخەوە وەك ئەوەی ئاگاداری شێوەزاری ڕواندزییان نەبێت. بۆگومان ئەو یەکێکە لەو کەسە خەمخۆرانەی شار، کە لە بواری مۆژوویی و ڕۆژنامەوانی و فەرهەنگی، گرنگییەکی زۆر بە شاری ڕواندز لە هەموو ڕووکەوە دەدات. بۆیە بۆوام وایە پەلەی کردووە لەم وتارەیدا دەنا نەدەکەوتە ئەو هەڵانەوە. بۆ نموونە نووسیویەتی:_(ڕواندزییەکان وشەی سەگ بە کار ناهێنن) بەڵام بە پێچەوانەوە، ڕواندزییەکان، دەیان و سەدان جار، بە گاڵتە یا کاتی تووڕەیی بێت، بە یەکتری دەڵێن (سەگی سەگباب) ئەمە لەلایەك، لەلایەکی تردەوە، بە بۆای

نووسەر هەندێك وشە دەبێ بە (س) بنووسرێن و نەكرێنە (ص). لە ڕوانگەی فەرهەنگی و گرنگیدان بە زمانی ستاندار، ڕایەكی دروست و لە جێی خۆیە، بەلام بەشێكی زۆری ئەم وشانە، لە ڕووی گۆكردنەوە بە پیتی (ص) جوانتر دێنەوە لە ڕووی زمان و دەربڕینەوە نەك بە پیتی (س)، وەك: (صاڵح/ صدیق/صباح/ صادق/ صندوق/ صەوەفان/ صدقی/ صافیە/ صۆفی/ صاروخ / صێندە/ صوتفە/ قەصد/ صەیب) و زۆر وشەی تریش. بۆیە ئەوە نییە زمانی كوردی پێویستی بە پیتی (ص) نەبێت. تەنانەت ئەگەر (سدیق) و(ساڵح) گۆ بكەیت، زۆر بە ئاسانی لەنگیی زمانەوانی هەست پێ دەكەیت. بۆیە ناتوانرێت هەموو پیتێكی (ص) بكەیتە (س) وەك ئەوەی ئەو نووسیویەتی.

چوارەم:_ناونیشانی بەرگ.

ڕەخنەیەكی دیكەی نووسەر لە كتێبەكە ئەوەیە، كە نابێ ناونیشانی بەرگ بە جیایی بنووسرێت، بەڵكو دەبێ ناونیشانەكە ڕستەیی بێت. با ڕوونتری بكەینەوە. ناونیشانی كتێبەكە بەم شێوەیەیە:_

ئیدیۆم لە

ڕواندز

و دەوروبەری

بە بڕوای نووسەر دەبوو (ڕواندز_ و) بەیەكەوە بوونایە بەم شێوەیە:

ڕواندز و دەوروبەری

بێگومان بەرگی هەر كتێبێك، بەشێكە لە كاری هونەركاریی و دیزایین. ڕووپەڕی بەرگ، چەند جوانكاری وهونەركاریی تێدا بێت، ئەوەندەش دەبێتە جێی سەرنجی خوێنەران. نووسینی سەربەرگی پێشەوەی كتێبەكە، نە لە ڕووی نووسینەوە، نە لە ڕووی هونەرییەوە، هیچ هەڵە نییە. ناونیشانی هەر كتێبێك، بە چ فۆنتێك، بە چ زمانێكی كوردی كیبێرد، بە چ شێوەیەك دەنووسرێت، زۆر ئاساییە. چونكە نووسینی سەر بەرگ، بەشێك نییە لە پەڕەگرافی نووسین تاكو لە ڕووی ڕێزمانییەوە تێك بەستنەوەی بێ بكرێت. بە دەربڕینێكی تر، ئەگەر ناونیشانی سەربەرگەكە بووە بەشێك لە پەڕەگرافی نووسین و لە پشتەوە و پێشەوەی ڕستەی دیكە هەبوو، ئەوا نابێ بەم شێوەیە بنووسرێت:_

ئیدیۆم لە

□واندز□
وده□وربه□ری
چونکه ئه□و کات □□سای نووسین و بینای هونه□ری و زمانه□وانی ده□ق ده□ش□وڕ□ت. به□کو ده□بڕ□ت به□م ش□وه□یه (ئیدی□م له □واندز□ و ده□وروبه□ری) بنووسر□ت. ب□یه نووسینی سه□ر به□رگه□که، هیچ هه□ه□یه□کی ت□دا نییه.

پ□نجه□م:_چ□نییه□تی □□کخستنی پ□نده□کان.

نووسه□ر ب□چ□وونی وایه، که ده□بڕ□وو دانه□رانی کت□بڕ□به□که پ□نڕ□ند و ئیدی□مه□کانییان به ش□وه□ی (ئه□بجه□دی) پیت له دوای پیت دابنایه نه□ك هه□ه□مه□کییانه. به ب□وای ئه□و، تا پ□نڕ□ند□ك ده□دز□یته□وه□ده□ب□ هه□موو کت□بڕ□به□که بگه□□یت. ب□گومان ل□ره□دا ب□ به□رچ□او □وونی نووسه□ری وتاره□که و خو□نه□رانیش، گرنگه ئه□وه باس بکه□م که نووسین و دانانی پ□نده□کان، نابڕ□ به ش□وه□ی ئه□بجه□دی بڕ□ت. ئیدی□م و پ□نده□کان، فه□رهه□نگی زمانه□وانی و وشه□یی نین تاکو به□و ش□وه□یه □□ك بخر□ن، به□کو به□ش□کن له ئه□ده□بی سه□ر زاره□کی که ک□نه□کراونه□ته□وه نه□نووسراون. ب□یه ئه□مه نه□ك هه□ر ناچ□ته خانه□ی هه□ه□وه، به□کو ئه□و ش□وازه□ی ئه□وان نووسیویانه □استه. گریمان ئه□گه□ر ئه□وان ئه□و کاره□یان نه□کردایه، ئه□و کاتیش هه□روه□ها به پ□رش و ب□اویی و نا فه□رهه□نگییه□وه ئیدی□مه□کان نه□ده□هاتن؟ ب□یه ده□بڕ□ت ستاییشی ئه□و به□□زانه بکر□ت، که کات و وزه□ی خ□یان ب□ دانان و □□کخستنه□وه□ی ئه□و پ□ندانه ته□رخان کردووه و له فه□وتان پاراستوویانه.

شه□شه□م:_ هه□ه□ی تایپ و نووسین.

به داخه□وه هه□ه□ی تایپ و نووسین، ڤایر□س□کی کوشنده□ی ن□و دنیای نووسین و ب□اوکردنه□وه□ی ئ□مه□ن. ز□ر به ده□گمه□ن □□کده□که□وڕ□ت خو□نه□ر کت□بڕ□ك بخو□نڕ□ته□وه، هه□ه□ی ت□دا نه□بڕ□ت. ته□نانه□ت من خ□م وه□ك خو□نه□ر□ك کت□بڕ□م خو□ند□ته□وه، هه□شت که□س به□رله چاپکردنی خو□ندوویه□تییانه□وه که□چی ده□یان هه□ه□شی ت□دابووه. نه نووسینه□کانی من، نه هی هیچ نووسه□ر□کیش، خا□ی نیین له هه□ه□ی خا□به□ندی و تایپ و چاپ. ب□یه ئه□م بابه□ته به ب□وای من (هه□رچه□نده نه□گونجاویشه) له□وه ده□رچووه وه□ك شت□کی ناوازه و هه□ه بیبینین. به□کو ب□ته به□ش□ك له □□تینی نووسین. نووسه□ر ئه□گه□ر چی □ه□خنه□ی ئه□وه له دانه□رانی کت□بڕ□به□که ده□گڕ□ت که هه□ه□ی چاپ و □□نووسییان هه□یه، به□ام هه□ر خ□شی له نووسینه□که□ی خ□یدا، هه□ه□ی کردووه، که ئاماژه□یان پ□ ده□ده□ین:_

هەڵە	ڕاستکردنەوە
درا	دڕا
کۆشتار	کوشتار
قاڵە	قالە
ڕاهاوێشت	ڕاهێشت
بەڵرە	بالڕە
چێندە	صێندە
جەنگی یەکەمی جیهانی یەکەم	جەنگی یەکەمی جیهانی
سەرەووە	سەرەوە
دەستنیان کردووە	دەست نیشان کردووە

هەڵەی چاپ، بە ئاسانی بەرزەفت ناکرێت و سات وایە چەندین جار پێداچوونەوە بۆ کتێبێك دەکەیت، کەچی هەڵەشی هەر تێدایە. لە کۆتاییدا، بە پێویستی دەزانم ئاماژە بەوە بدەم، کە کۆکردنەوەی ئەو ئیدیۆم دەربڕینە میللییانەی ناوچەی ڕواندز و دەوروبەری، کارێکی فەرهەنگی گرنگە و جێگەی دەستخۆشییە.

سەرنج:

- ئەم وتارەی هاوڕێم (یاسین برایم) لە ماڵپەڕی دەنگەکان، ئەرشیفی بابەتەکانی مانگی فێبریوەری هەیە و خوێنەران دەتوانن بگەڕێنەوە سەری.
** نووسەر چونکە لەوتارەکەیدا، هەر بەپەند ناوی دەربڕینەکانی هێناوە، ئیدی ئێمەش هەر بەپەند نووسیومانە. دەنا مەرج نییە ئەوانە هەموویان پەند بن!

ڕواندز_ کۆتایی نیسانی 2021

پرسیار بۆ هاتنی گۆڕ.. جەلالی

میرزا کەریم

1

بۆچی؟ ئەبۆ. هەموو جارێ
گشت بەهارێ
ساڵ. لە دوای ساڵ،
((ساڵی خەمەش و زووخاو))
لەسای بەچکەی یادکا..
((یادەك بە باڵ))
خەری تەزیو
بکەین بەسنگی مژووا
نەء، لەناو گەرووی زامکا.
((زامکی تاڵ))
بەستەی ئزیو
بکەین بەگیانی مردووا.
؟؟؟
بۆچی؟ ئەبۆ. کاسەسەری
شەق کراوی
ژەر ئەرخەوانی بە بەری
بەخوێن تەڵی
تەمەنی خەزگەی وەك بووماڵ
لەچەرخی تازەی بیستەما
بە سەبەری.
گیانی زەردەشتی کوژراومان
بە ئاوەستای هەواسراوی
ناوخەری ئاڵای سووتاوی
ئاسمانی بە سەروشوێنمان
بەتەڵ سەما.
؟؟؟

2

هاوەکانم!
بەهاری ئێم کوردستانێ
هێشتا تینووی کانیەکێ
نەتەقیوە.
دەنگی ژانی ئێم شارانێ
چاوەڕێی گەرانیەکێ

هەشتا کاروانی قوربانی
دڵۆکانی.
نەچنیوە.
؟؟؟
3
هاوڕێکانم!
پرسیارمان هەزار و یەک
کوردستانمان
چاوەڕوانی گەدەیەکە
چاوەڕوانی مەزدەیەکە
چاوەڕوانی گوللەیەکە
سنگی ڕەگای ئاسمانی ون
هەڵتەکێنن.
ڕاست کاتەوە
پەیکەری (ڕاستیی) سەروبن.
؟؟؟
4
هاوڕێکانم!
هاتنی گەدەی هاوڕێمان
بیری ئەوە
خوێنی ئەوە
وتە و کرداری نوێی ئەوە
قوربانیی (کاروانی وشەی ڕاچڵەکیو)ی
ئەمڕۆی ئەوە
شیکردنەوەی (کافەیەک
ژانی تووڕە)ی ئەمڕۆی ئەوە
(ڕۆژهەڵات) سووتێنراوی
ئازاری (پێشمەرگە)ی ئەوە
هەڵهاتنی (خەرێکی یاخیبووی ئەوە)
تۆڵەی زامی
گیفارای نوێی. نێک کوردستان
نێک بۆلیڤیا. هەموو جیهان
بۆکو جیهانی نوێی ئەوە.

*بڵاوکراوەی ڕوانگە، ژمارە (2) 1971.

چاورێی هاتنتم.. کەویار محمد

ساتێ ,لە خەیاڵما نیگاکانت گیر ئەبن و ناڕۆن
ساتێ, بێنت لە ژێر هەناسەمەوە لاناچێ
ساتێ, دەنگی پێیەکانت بێ لای ناخم بەڕێ ئەکەوێ
دەرگای ژوورەکەم دا ناخەم ,و چاوەڕێی هاتنتم
بەم شەوە بارانارویە
کەچی دەنگێك لەپەنا سەرمەوە پێم ئەڵێ نایەت ,و نەهاتی
بە ئاوازی تانگێ سەما بێ باڵات ئەکەم
وە تێش بە چاوانی پێ لە نامێیی لێم ئەڕوانی
دەستەکانم هەتا بنمیچی ژوورەکەم بەرز ئەکەم
ئەمەوێ بە دیوارەکان بڵێم من باڵندەیەکی پێ لە ئیرادەم
نووکی پێم وەکو شەپۆل ئەخلیسکێنم بە زەوی
ئەمەوێ بڵێم ,من مەلەکم گیرساوی هیوام
دڵپە بارانارویەکان ئەمشەو
بەرە بەرە دێنە ژوور,و منیش لە سەما ناوەستم
پەنجەکانم لەگەل ئاوازی ڕووحم ,موزیك ئەژەنن
ڕووحم ئەکەوێتە بیری قووڵی زەینمەوە
ئاوێتەی هەناسە گەنیوەکانی ئاسمانە ,ئەمشەو
منیان مەست و شێت کرد, لە دووری ئەو
هەتا ئەمشەو تەواو ئەبێ نامەوێ چاوەکانم بکرێنەوە
لە بێ ئاقرەیی من هیچ بەدی ناکەم, جگە لە وڵێی
باڵە شکاوەکانم وەسفی کێ ئەکەن
لە تاو تێ هاواری چی ئەکەن!
کاروانی هەناسەم هەتا پەنا سەرینەکەتەوە دێت
کە ئەبینم بە ئاگایت و چاو ناکەیتەوە
شعوری ناخم ماتی دای ئەگرێ ,و ئەگەڕێتەوە
بێ هێلانەکەی ,و هەتا ئازهەدێ ئەگیرسێتەوە

.....

نووسین: کەویار محمد

کۆمەڵگای مەدەنی یان کۆمەڵگای ئینسانی؟.. حەمید تەقوایی.. وەرگێڕانی کاوە عومەر

چ چەرکەمەڵگەیەک وەبەچ تایبەتمەندیەک دەتوانێت وەسامی ئەو کیشانە بداتەوە کە بەرەکی بە ئینسانەکان گرتوە ؟هەندێک پێیان وایە گەیشتن بە کۆمەڵگەیەکی مەدەنی و بەدەست هێنانی بە بەیاننامەی مافی مرۆڤ بەس بە ئەم کارە.دیموکراسیە ڕۆژئاواییەکان سەرباری کۆموکۆتیەک کە هەیانە بە نمونەی کۆمەڵگای دڵخوازیان دەهێنێوە.هەندیکیش لەناویاندا کۆمۆنیزمی کرێکاری بەچارەسەری ئەو کێشەیە چارەیەکی تر پێشکەش دەکات،کۆمەڵگای ئینسانیە کۆمەڵگەیەک کە تێیدا چەوساوەی ئینسان لە لایەن ئینسانەوە هەڵدەوەشێتەوەو یەکسانی نیوان ئینسانەکان نێک هەر لەووی یاسایەوە بەڵکو بکردەوە و لە روی ئابوریشەوە مەیسەر دەبێت.ئەوانە خوازیاری کۆمەڵگای سۆسیالیستیشن،هەر لەم بارەیەوە گفتوگۆکەمان لەگەڵ حەمید تەقوایی دەست پێدەکەین.

خەلیل کەیوان:ڕەخنە لە کۆمەڵگای مەدەنی بابەت وباسکی کۆنە.لە سەدەی نۆزدەهەمدا ڕووتک لە سۆسیالیستەکان دەستیان بە ڕەخنەگرتن لە کۆمەڵگای مەدەنی بردوو خوازیاری لەوە باشتر بون.مارکس لە تێزەکانی فیورباخدا دەڵێت "دیدگای ماتریالیزمی کۆن کۆمەڵگای مەدەنییە".ئەوش لە نوسین وقسەوباسکانتاندا چەندین جار باسی هەمان بابەت تان کردوە پیداگریت لەسەر کۆمەڵگای ئینسانی و حکومەتی ئینسانی کردوەتەوە.بەچی کۆمەڵگای ئینسانی؟

حەمید تەقوایی:کۆمەڵگای مەدەنی ئینسانی نیە.بەو مانایەی کە شوناسی ئینسانی شتێکی کۆمەڵایەتیە و کۆمەڵگای چینایەتی لەگەڵ ئەم شوناسدا ناکۆکە.
ئینسانەکان نێک تەنها لەلایەنی پەیوەندی و بەنکان و زمان و کەلتورو بیرکردنەوە و بگشتی لە ڕووی زهنی و دەرونییەوە بەڵکو تەنانەت لە ڕووی بایەلۆجیشەوە زادەی کۆمەڵگەن.ئینسان بەبێ کۆمەڵگە ئینسان نیە.ئەمە ئاگەر بکۆمەڵایەتی نڕیابین

نە مەشکمان بۆ ئاستە کامە دەبوو و نە توانای قسەکردنمان دەبوو و نە ئۆگری بون و مانەوەمان هەبوو لەبنەڕەتدا.مانەوەی ئینسان منەتباری بەکۆمەڵایەتی ژیانکردنی.ئۆگر بەشتێک ناڵێی ببین وەک خودی ئینسان،ئەم خودە کۆمەڵایەتییە.

کۆمەڵگەی مەدەنی لەدژی ئەم خودە ئینسانیە ئادوستە بەهەی ئەوەی کە شناسی چینایەتی ئینسانەکان دەکاتە بنچینە.لە کۆمەڵگەیەکدا کە بەسەر چینەکاندا دابەشکراوە نایەکسانی کارەکی بەدامەزراوەی کراوە.و ئەم نایەکسانیە دەبەتە هەکارێک کە شوناس گۆڕێک جگە لە شوناسی کۆمەڵایەتی ئینسانەکان بەرجەستە ببەتەوە و ببەتە پیۆر.شوناسە دروستکراوەکانی وەک شوناسی میللی و شوناسی ئاینی،شوناسی قەومی و ڕەگەزی وتەنانەت جەندەری ،هەڵاواردن کە لەنیوان ژنان وپیاواندا کەلە هەموو کۆمەڵگاکاندا بونی هەیە.هەڵاواردنکی ڕەگەزی کە هەر ئەمڕۆ لە کۆمەڵگەیەکی وەک ئەمریکا لەنیوان سپی پێستەکان وسپی پێست وهەموو پێست ڕەنگینەکانی تردا هاوار دەکات،یا هەڵاواردنی نەتەوەی و ئاینی کە بەتایبەتی لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کارساتی خولقاندوە،ئەمانە هەموی دەرهاویشتەی کۆمەڵگەی مەدەنیە.
ئۆگرچی کۆمەڵگەی مەدەنی لە ڕوی حقوقیەوە مافی هاوڵاتی بونی یەکسانی بەڕەسمی دەناسێت بەڵام لە ڕوی کۆمەڵایەتی وئابوری و بەشەوەی واقعی و کردەیی یەکسانی ئینسانەکان پشێل دەکات و ئەمڕۆ دەبەتە هەکاری ئەوەی کە تایبەت مەدەنی وشوناسی کۆمەڵایەتی ئینسانەکان،شوناسی جیهانداگری ئینسانی،لەناوببرێت،ئیوە ئەمە لە کردەوەدا لە سیاسەت و لە ئابوری و کەلتور و ڕۆشنبیرکان و لە ئاین و ناسیونالیزمی دەسەڵاتدار لە کۆمەڵگەی چینایەتیدا بە ئاشکرا دەبینیت.لەهەموو ئەم لایەنانەوە تاک وەک بونەوەریکی یەکسان لەگەڵ ئەوانی تردا بە شوناس و پێوستیەکان و ئاواتی یەکسان و جیهان داگری بە ڕەسمی ناسرێت.ئینسانەکان لە کۆمەڵگەی مەدەنیدا پیش هەموو شتیک بەسەر چینە جیاوازەکاندا دابەش دەکرێن و دواتر بە ئاین ومیللەت و نەتەوە و ڕەگەزی جیاواز،هەموو ئەمانەش سەرچاوەی جەرەها زوڵم و هەڵاواردنن لە کۆمەڵگەی مەدەنیدا.لەم ڕوەوە کە مارکس دەڵێت ئەبەت لە کۆمەڵگەی مەدەنی زیاتر باسیت و بگرێت بە کۆمەڵگەی ئینسانی.کورتەی باسەکە ئەوەیە کە خودی چینایەتی بونی کۆمەڵگەی مەدەنی دەبەتە هەکار بۆ ئەوەی کەکۆمەڵگەیەکی ئینسانی نەبیت.
ئەو کۆمەڵگەیەی کە دەمانەوێت کۆمەڵگەیەکە کە چینەکان لەناوچون و ئەمەش پێویستی هەڵوەسانەوەی هەرجۆرە ستەم و چەوسانەوەیەکی

ئابوریە. ئەم کویلایەتی کرێ و خاوەندارێتی تایبەت بەسەر هەیکانی بەرهەمهێنداوە هەندوەشێنێوەو ڕژمی ئابوری بەدوری دابینکردنی پێوستیکانی هەموو هاوڵاتیاندا ڕێکدەخەین و ئەم بنەمای کۆمەڵگەی ئینسانی جگێ سەرنجی ئەمەیە.واتێ کۆمەڵگەیکی سۆسیالیستی. خەی وشەی سۆسیالیزم دەلالەتکی لەسەر ڕێسەنایەتی کۆمەڵگێ تەدایە.ڕێسەنایەتی کۆمەڵگێ بەو مانیەی کێ شوناسی کۆمەڵاتی و جیهانداگری ئینسانکان پێوانیە نەک شوناسی میللی و ئاینی و نەتەوەی کێ بەسەریاندا دابیون .کۆمەڵگەی ئینسانی ناتوانێت جگڵێ کۆمەڵگێ سۆسیالیستی مانایکی تری هەبێت.

خەلیل کێوان:وادیارێ ئەم ڕاستیکەیە.کۆمەڵگەی ئینسانی هەمان کۆمەڵگەی سۆسیالیستیە.بەڵام ئەم بەرهەستکارانکی لێ ناو چەپ و کۆمۆنیستکان و تەنانەت لێناو کۆمۆنیزمی کرێکاریشدا هەیە.چەپکان دژێن"کۆمۆنیزم ڕێبازو مەرجی ڕزگاری پرۆلیتاریایە""نگەیشتن بە کۆمەڵگەی ئینسانی بەو شێوەی کێ ئێوە دەیڵێن.بە بەشێک لێ کۆمۆنیزمی کرێکاری کێ مانسور حکمەتیش سەرچاوەیانێ ئەم بیرکەیکی تەواونیە،مانسور حیکمەت باسی ئێوە دکات کێ 'بناغەی سۆسیالیزم ئینسانێ".لێ قسەوباسکیدا لێ ستکهەم تەنانەت دژێت:زنجیری هەر ئینسانکی ڕاستگێ بکەیتەوە بەڵشەفکک-سۆسیالیستک-کی توندڕەوی لێ دەتەدەرەوە.بەڵام کاتک تێ تێکید دکەیتەوە کێ کۆمۆنیزمی کرێکاری خەبات دکات بێ کۆمەڵگەیکی ئینسانی وحکومەتی ئینسانی،لێگێ تەدا هاوڵا نین.بۆچی؟بۆچی ئێوانێ بۆچونکی تریان هەیە؟

حەمید تەقوایی: بۆهەی ئێوەی کێ لێ سەدەی ڕابردودا جگرێ چەپک بوێ ئێقڵەی بنەڕەتی کۆمۆنیسزم کێ بەجیاوازی نیوان کۆمۆنیزم وئینسانیەت ڕازی بوو.چەپک کەڵ ڕاستیدا تێگەشتنکی هەڵەی لێ چینایەتی بونی کۆمەڵگێ هەبوو.ئێوێ ڕاستێ کۆمۆنیزم ڕێبازی ڕزگاری چینی کرێکارێ بەڵام ڕزگاری چینی کرێکار بەستراوەتەوە بەڕزگاری هەموو ئینسانکانەوە.ناوەرکی مارکسیزم ئەم باوەڕەیە کێ چینی کرێکار بۆبە ڕزگارکردنی هەموو کۆمەڵگێ ناتوانێت کێ ئازاد بێت،ئازادی چینی کرێکار لێ گرۆی لێناوبردنی پێگەی چینایەتی خەی و هەموو تاکەکانی کۆمەڵگەدایە.لێ بەچونی سیاسی و لێ پراکتیکی خەباتکارانەی کۆمۆنیستکاندا ئەبێت بتوانن بەشی زۆری ئێو خەڵکەی کێ بەرژەوەندیکی ڕاستەوخۆیان لێ دەسەڵاتی سەرمایەداریدا نیە لێگێ خۆیاندا هاوڵابکەن.ئیوێ ئەبێت ئاسۆیک لێبەردەم کۆمەڵگەدا دانین کێ تیدا نەک تەنها ستەم وکۆیلایەتی کرێ بەڵکو هەموو جگرێ

هەڵسوڕاندنێک لەناو دەچێت.هەموو جۆرە نایەکسانیەک لەناودەچێت.نایەکسانیە میللی وئایینی و ڕەگەزی و قەومی جیندەری وهیتر وهیتر کە هەر ئێستا لە هەموو جێگایەکی دونیا و بەتایبەتیش لە کۆمەڵگەی ئێراندا بەدادەکات.چینی کرێکار ئامای لەناوبردنی کۆمەڵگەی چینایەتی بۆرژوازی وهەموان لەم کارەدا سودمەندن .هەروەشاندنەوەی کۆمەڵگەی چینایەتی واتە لەناوبردنی هەموو ئەو جیاکاری ونایەکسانیانەی کە دەرهاویشتەی کۆمەڵگەی چینایەتی وپێوستن بەمانەوەی ئەو.
لەسەر ئەم بنەمایە ئەبێت بەدیل ڕزگاری چینی کرێکار واتە ڕزگاری کۆمەڵگە.و ئەم بنەمای سۆسیالیزمە کە ئایدۆلۆگەکانت لەگەڵ ڕزگاری چینی کرێکاردا مێژوی نوێی واقیعی کۆمەڵگە دەست پێدەکات.بەو مانایەی کە ئینسانەکان لە کۆت وبەندی هەتا ئێستای کۆمەڵگەی چینایەتی ڕگار دەبێت و وەک ماڕکس دەڵێت"کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی یان ئینسانیەتی کۆمەڵایەتی بووە"جەبەجێ دەبێت.کۆمەڵگەی چینایەتی بناغەی لەخەنامەبونی ئینسانەکانە.ئینسان گەلێک لەبەر ئەوەی کە شوناسی کۆمەڵایەتیان لەناوچوە و یەکسانی و بەرانبەری لەگەڵ ئەوانی تردا نابینن لە پرسەی بەرهەمهێنان ولە هەموو کۆمەڵگە و لە پێوەندیەکان وکارو کاردانەوەی کۆمەڵایەتیدا خۆیان بەنامە دەبینن.هەر لەڕوەیە کەئاین دێتە ناوەوە.ئەبێت بەڕێنی بەهەشت لە دونیایەکی تردا بە ئینسانەکان بدەیت بەئەوەی بە دڵزەخی ئەم دونیایە ڕازی ببن.بنەماو جەوهەرو ڕیشەی ئەم دڵزەخە دابەشکردنی ئینسانەکانە بەسەر چینەکاندا.
چینی کرێکار داوای ئەوەناکات کە هەموان دەبێت ببنە کرێکار،خواستی ئەوەیە کە هیچ چینێک بونی نەبێت.چینی کرێکار بەڵەناوبردنی سەرمایەداری لە ڕاستیدا بونی چینایەتی خۆشی لەناودەبات.
بەڵام بەداخەوە لەناو زۆرێک لە کۆمۆنیستەکان و یان بانگەشەکارانی کۆمۆنیزم لە سەدەی ڕابردودا هەم ڕوانینە دروست بوو کە هیستاش لەناو هەندێک لە هێزە چەپەکاندا بونی هەیە کە کرێکاری یان پڕۆلیتاری بونی سۆسیالیزم و کۆمۆنیسزم لەگەڵ ئینسانی بوندا بەناکۆک دەبینن.مەیلێک کە پێوەندی بەنبەرێک وئۆرگانیکی نێوان خەبات لە پێناو ڕزگاری چین وخەبات لەپێناو رزگاری هەموو کۆمەڵگەدا نابینێت و هەر بەوهەیوەیە کە ناوەرکی ئینسانی سۆسیالیزمی قبوڵ ناکات..لەکاتێکدا کە بنەمای کۆمۆنیزم ومارکسیزم هەر ئەمەیە.جەوهەری ڕزگاری بەخشی مارکسیزم و کۆمۆنیزم وئەوەیە کە ئێوەیت هەموو مرۆڤایەتی ڕزگاربکات.
هەر ئەو بارودۆخی ئەمڕۆ لەبەرچاو بگریت.یەکێک لە گرنگترین ئەو کێشانەی کە مرۆڤایەتی ئەمڕۆ لەگەڵ بەرەوەو پیسبونی ژینگە و

مەترسی لەناوچونی گەی زەوی. وەک هەموو ئەو سۆسیالیستەکان هەیانە. تەنانەت بیرمەندانی واقیع بینی بەرژوازیش دان بەو ڕاستیەدا دەنێن کە سۆسیالیزم دەتوانێت ڕێگەچارەی لەناوچونی گەی زەوی بێت. تەنانەت کۆسانکی وەک ئاغای بیل گیتس بەئاشکرا ئەوەی ڕاگەیاندووە ئەوکاتە کۆسانک کە خەیان بە سۆسیالیست و کۆمۆنیست ناودەبەن و ڕزگاری ئینسان شتێکی پێوەندیدار بەخەیانەوە نازانن. جارێکی تر تەئکید دەکەمەوە کە تەنانەت ئەگەر کۆسێک باوەڕی بەوەیە کە تەنها ئەبێت چینی کرێکار ئازاد بکەیت ئەبێت ئەو ڕاستیە ببینێت کە چینی کرێکار بەبێ ئازادی هەموو کۆمەڵگەی، ئەوەی کە ئەمڕۆ بە لۆسەدا نەوەدو نەکان ناویان دەبەن ئازاد نەبن و ئەم مانای ئەوەیە کە چینی کرێکار خەبات بۆ ڕزگاری مرۆڤایەتی دەکات.
ئەو کە کۆمەڵگەی سۆسیالیستی وەکۆمەڵگەیەکی ئینسانیە و شێشی سۆسیالیستی شێشێکی ئینسانیە نیشاندەری قوڵی ڕادیکالیزمی سۆسیالیزمە. لە ڕوانگەی منەوە سۆشیالیزم وئینسانیەت بەتەواوەتی هاوواتان. بەتایبەتی ئەمڕۆ ئەگەر کۆسێک قسەلە ئەمانیزم و ئینسانگەرایی دەکات ناچارە کە سۆسیالیست بێت. هیچ ئەمانیستێکی جدی ناتوانێت باوەڕی بەوە هەبێت کە لە سەرمایەداریدا ئەتوانێت بە ئامانجی خۆی بگات. وەک ڕۆژ ڕونە کە ئەبێت سەرمایەداری تەک بشکێنیت، ئەبێت سەرمایەداران لە دەسەڵات بهێنیتە خوارەوە تا بتوانیت ئەمانیزم بەمانای واقیعی وشەکە واتە ئازادی و یەکسانی و ڕزگاری ئینسان مەیسەر ببێت.

خەلیل کەیوان: بەڵێ بەرچاوگرتنی بارودۆخی وەاتی ئێران کە حکومەتێکی سەدەکانی ناوەڕاست تێیدا باڵادەستە خودی عەمەلی کردنەوەی بەیاننامەی مافی مرۆڤ و گەیشتن بە کۆمەڵگەیەکی مەدەنی بەرەوپیس چون نیە؟ وەهەر بەو دەلیلە بەرگری کردن کۆمەڵگەی مەدەنی نابێت ئەرک وئامانجی دەستبەجێ بێت؟

حەمید تەقوایی: ئاشکرایە کە کۆماری ئیسلامی حکومەتێکی سەدەکانی ناوەڕاستی کە پشت بەستوە بەدەسەڵاتی ئیسلام و هەموو بنەماکانی کۆمەڵگەی مەدەنی لەناوبردوە. بەڕام پرسیارەکە ئەوەیە کە ئایا ئەبێت ئەمڕۆ بەکۆمەڵگەی مەدەنی ڕازی ببین؟ ئامانج و ئاسۆی ئازادی ویەکسانی واقیعی بخەینە لاوە و بەکۆمەڵگەی چینایەتی و کۆیلایەتی کرێ وازی ببین بەو هەموو جیاکاری و کارەساتەی کە ئەو هەکارکەیتی؟ بەدنیاییەوە کۆمەڵگەی مەدەنی لە دەزەخێک کە کۆماری ئیسلامی خولقاندویەتی پشکوتوتر بەڕام بە ڕاونینی من ئەوە ڕێگای ڕزگاری کۆمەڵگە نیە. ڕێک هەر لەبەر ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی

دەندەترین و خراپترین جۆری حکومەتی بەرژوازی نوێنەرایەتی دەکات ئەبەت بە واتاترین و ماکزیمالیستی ترین ئامانجکانەوە بچینە جەنگیەوە. لەهەمانکاتدا کەماری ئیسلامی لەبەرانبەری خۆیدا کەمەک بزوتنەوەی شکۆ پێداوە کە داوای پشکۆوتوترین و ئینسانی ترین پێوەندین. بەنمونە لە ووبوونەوە لەگەڵ دەستاتی ئایندا تەنها داوای سیکولاریزم بەس نیە. خەک داوای پچانەوەی دەزگاو دوکانی ئاینن لە ژیانی کەمەایەتی خۆیاندا، لە دەستیوەردان لەژیان و پێوەندیە کەسی و تایبەتیکانی خۆیان و لە کولتور و ئەخلاقیاتدان. ئەمە ئاین تەنانەت لە کەمەگێیکدا کە خۆی بەسکولار دەزانێت، لە زۆر لایەنەوە هەناوەتە پیشەوە. کەشمەکەش و جیاوازیکان و شەڕە ئاینیکان و بگشتی فەلسفەیک کە شوناسی ئینسانی بەرجەستە دەکات لە سیاستی وەاتانی ەڕ ئاوادا جێگای بەرجەستەی پێداکردوە. لەکاتێکدا کە زیاتر لە چل ساڵە حکومەتی ئیسلامی بوتە هۆکاری ئەوەی کە خەک پێبەرن بە بنەمای کۆنەپەرستی و دژی مرۆڤانەی ئاین و داوای ەامایینی ئاین بن لە هەموو لایەنەکانی ژیانیاندا.

خاڵێکی تر ئەوەیە کە تەنانەت ئەگەر بە کەمەگەی مەدەنیش ەازی ببین، ئەران لەگەڵ هەبونی دەستاتی سەرمایەداریدا هیچ کاتێک وەک کەمەگە ەەژئاوایەکانی لێنایەت. لە شەڕشی مەشروتەوە تا ئەمە خواستی کەمەگەی مەدەنی باسکراوە بەبام هیچ کاتێک بەئەنجام نەگەیشتوە و دیکتاتەر دوای دیکتاتەرمان هەبوە. هۆکاری ئەم کارە دەگەیتەوە بە پێداویستی قازانج هێنەری سەرمایە لە کەمەگە دواکەوتوەکان لە ەوی تەکنەلەجی بەرهەمهێنانەوە. لە بارودۆخێکی وەهادا کەمەگەی سەرمایەداری بە ئەوەی کە بتوانێت لە بازاڕی جیهانیدا بەربەرەکانێ بکات ئەبەت نزم بونی ئاستی تەکنەلەجی وبەرهەمهێنەری کار بەسپاندنی کۆیلایەتی ترین بارودۆخ بەسەر چینی کرێکاردا قەرەبوو بکاتەوە. ئەبەت قایش لەگەردنی کریکاران تونێدبکات و بەو ئامانجە ئەبەت هەموو کەمەگە داپشێت. لەو لایەنەوە پێویستی بە دیکتاتەریەت و لەناوبردنی سەرەتایی ترین مافی خەڵکە. بەڵێ بەرچاو گرتنی ئەو بارودۆخە سەرمایەداری لە کەمەگەیکی وەکو ئەراندا ناتوانێت کەمەگەی مەدەنی بەمایەک کە لە ئەوروپای ەەژئاوا دەبینین ەەک بخات.

لەکەتایدا بەگەی سەهەمی من ئەوەیە کە ئەمە لە خودی ەەژئاواشدا بنەماکانی کەمەگەی مەدەنی لەلایەن دەوەتەکانەوە براوەتە ژێر پرسیار. لە فەلسەفەی باوو باەدەست لە ەەژئاوادا کەبە پێست مەدەرنیزم ناسراوە. بنەماکانی کەمەگەی مەدەنی لەناو دەبرێت. کەمەگەی مەدەنی بەوشەوەیەی کە بەرژوازی لاوی ەەژئاوا لە سەدەی حەقدەو هەژدەدا مژدەدەری بون، ئەو بنەمایە بوو کە هاوەاتیان

سەربەخۆ لە ئاینەوە و میللەت یەکسانن. لەوی ماف ویاسای هاوڵاتی یەکسان مامەڵەیان لەگەڵ دەکرا. جگەلە جیاوازی چینایەتی جیاوازی تری، لانی کەم بەشێوەی یاسایی و لەفەلسەفە و جیهان بینی کۆمەڵایەتی بەرژوازی، بەڕەسمی ناناسرێت. بەڵام ئەمە بەردەوامی هەمان جیاکاری و دەستکاتی چینایەتیە، بەرژوازی ناچار کردوە کە دوبارە پەنابباتەوە بە شوناسی نەتەوەیی و ئاینی ڕەگەزی. جارێ تیئۆریەکی مەزائیکی لە کۆمەڵگاکان بخاتە ڕوو. بەجۆرێک کە گوایە هەر کەس لەسەر بنەمای پەگەزی میللی وئاینی وقەومی وجێندەرێکەی مافی جیاوازی هەیە. گوایە هەموو شتێک ڕێزەییە. لەسەر ئەم بنەمایەیە کە "خەڵکی مسوڵمانی ئێران" بە شایستەی کەماری ئیسلامی دەزانن. و لەو باوەڕەدان نابێت هیچ داوەرێکت لەبارەی کەلتوری ئیسلامیەوە هەبێت چونکە بەبەوای ئەوان پیوانە یەک نیە بە هەڵسەنگاندن. لە دیدگای پۆست مۆدێرنیتیدا هەموو شتێک ڕێزەییە. گفتوگۆی شارستانیەتکان لەڕەوە هاتوە. کەنەپەرستی دژی ئینسانی لە دەستاتدار بەسەر ئێراندا: بە شارستانیەتیک"دەزانن کە بەلایەنی زەرەوە ئەبێت گفتوگۆی لەگەڵدا بکرێت! لەکاتێکدا کاتێک لە خەڵکی ئێران خەیان دەپرسیت هەموو نەفرەت لە حکومەتی ئیسلامی دەکەن و خوازیاری پشکۆوتوترین پەیوەندی و پیوانەی ئەخلاق و کەلتوری و کۆمەڵایەتین.

ئەمە تەنانەت لە خودی وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژاواو ئەمریکا بنەماکانی کۆمەڵگەی مەدەنی واتە مافی یەکسانی هاوڵاتی بوون لەبارەی ژنان، ڕەش پێستەکان، پەنابەران، تەنانەت پاش بونە هاوڵاتی و چەند ساڵ ژیان کردن لەو کۆمەڵگایانە- بەکردەوەو تەنانەت لە بابەت گەلەکدا بە ڕەسمی و یاسای لەناو چوەو پیشێل کراوە.

کەوایە بەو شێوەیە نیە کە کۆمەڵگەی مەدەنی وفادار ماوەتەوە بەرانبەر بە بیرەکە شەشگەڵانەکەی سەدەی هەژدەهەم. بەتەواوەتی پاشکشەی کردوە. لایەنکی تری پرسیارەکەتان ئەوەش بوو کە ئایا مافی مرۆڤ بەس نیە؟ بەڵای من لەبارەی ئێرانیشەوە بە هیچ شیوەیەک کافی نیە. لێرەدا تەنها ئاماژە بە دوو خاڵ دەکەم لە بەیان ننامەی مافی مرۆڤدا هەڵوەشاندنەوەی سزای لە سێدارەدان باس نەکراوە و سکۆلاریزم یان جیای ئاین لە دەوڵەتیش بە ڕەسمی ناناسراوە. واتە پەیوەرکانی مافی مرۆڤ وەک دوو کیشەی بنەڕەتی کۆمەڵگەی ئێران نادەتەوە. بەڵام جیا لەمانەش ئەوەی کە مافی مرۆڤ بە ئیران وهەموو کۆمەڵگەکان بەنگونجاو و ناعەقڵی دەکات ئەو مەسەلە بنەڕەتیەیە کە یەکسانی ئابووری و کۆمەڵایەتی ئینسانەکان هیچ جاگایەکی لە مافی مرۆڤدا نیە. تەنها یەک وشەش لە دژی چەوسانەوە و لە دژی کۆیلایەتی کرێ و لەدژی هەڵاوادنی چینایەتی لە بەیاننامەی مافی مرۆڤدا

نابینیت و لەم لایەنەوە مافی مرۆڤیش وەک هەموو کۆمەڵگەکانی خۆرئاوا و هەندێک وڵاتانی ئاسیا بەشێوەیەکی بەرچاو پێشکەوتووە و ئەم بابەتە لە ئەجێندای کاری زۆربەی ڕێکخراوە مەدەنییەکان و ڕێکخراوەکانی ژنان و هەروەها لە ئەجێندای کاری هەموو حکومەتێکی دیموکراتدا جێگەی تایبەتی هەیە.

**بەڵام بەداخەوە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا ئەم بابەتە هێشتا وەک پێویست جێگەی خۆی نەکردۆتەوە و ڕەنگە بەشێکی زۆر لە خەڵک هەر بە تەواوی ئاگادار نەبن لە گرنگی و هەستیاری ئەم بابەتە و هەر بۆیە ڕەنگە ئەم بابەتە بە شتێکی سەیر و سەمەرە سەیر بکەن و بە شتێکی نامۆ و دوور لە کەلتوری کۆمەڵگەی خۆیان بزانن. بۆیە پێویستە لە سەرەتادا ئێمە وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە کە بۆچی ئەم بابەتە گرنگە و بۆچی پێویستە ئێمە وەک ژنانی کورد و وەک ئەندامانی کۆمەڵگەی مەدەنی بە تایبەتی و بە گشتی بە ئاگا بێینەوە و ئاگادارتان بکەینەوە لە مەترسی و زیانەکانی ئەم دیاردە نەشیاوە و نەخوازراوە؟ بۆچی دەبێت ئێمە وەک ژنانی کورد و وەک ئەندامانی کۆمەڵگەی مەدەنی لە دیموکراسی ئەم بابەتە بە گرنگ بزانین و

بەڕەسمی نەناسرابوو. یەکەم جار کە مافی دەنگدان خرابوبە ڕووی ژنان لەو مافە بە بەش بون. تەنانەت لەپێوەند بە پیاوانیشەوە سەرەتا خاوەندارێتی مەرجی دەنگان بوو. نەک تەنها کاندید بون بەڵکو دەنگدان و هەڵبژاردنیش مەرجەکەی ئەوە بوو کە ئەبێت تەخاوەنی موڵکیکت بیت. واتە کرێکاران وزەحمەتکێشانی شاری لەو مافە بە بەش بون و یا بە نمونە مافی پێویست بە خۆشگوزەرانی گشتی وەک ئەوەی کە ئەوە ئامانجێتان پێدا لەبەشی شەشەکانی بەرژوازی لە سەدەی ١٨دا باس نەکرابوو بەڵکو پێپە بەپە و لە ئەنجامی خەباتی کرێکاران و ژنان دەدەست هاتون. بەتابەت بزوتنەوەی کۆمۆنیستی و کۆمۆنیستەکان دەوری چارەنوس سازیان هەبوو لە بەدەست هێنانی ئەم ئەرکەدا. یەکێک لە یەکەمین ئەو وەتانەی کە مافی ژنانیان بەڕەسمی ناسی یەکێتی سۆڤێتی دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر بوو. زۆرێک لە وەتە ڕۆژئاواییەکان پاش شۆڕشی ئۆکتۆبەر-دەستبەجێ یا بە ئیلهام وەرگرتن لەو یا لەترسی "مەترسی سور"-و یان دەیان ساڵ پاش ئەو شۆڕشە مافی دەنگدانیان دابە ژنان. وەتەکانی بەریتانیا ساڵی ١٩١٨، ئەمەریکاساڵی ١٩٢٠، فەرەنسا تەنها لە دەیەی٤٠ی سەدەی ڕابردودا و سویسرا لە دەیەی ٧٠دا ئەم مافەی بەڕەسمی ناسی.
لەو لایەنەوە کاتێک بە تێگەشتنی ئەمرۆوە مافی مەدەنی، واتە یەکسانی هەموو هاوەتیان، مافی دەنگدانی گشتی و یان خزمەتگوزاری گشتی قسەوباس دەکرێت.
نابیت ئەوە لەبیر بکریت کە ئەو ئاڵایە تەنانەت لەدەست بەرژوازی شۆڕشگێڕی سەدەی ١٨هەمدا نەبوو، یەک بزوتنەوەی سۆسیالیستی بوو. و بزوتنەوە و خەباتی ژنان و کرێکاران بوو کە بە ئیلهام لە شۆڕشی ئۆکتۆبەر ئەو مافانەی هێنگاو بەهێنگاو بەسەر دەوڵەتاندا سەپێندرا.
بەڵام ئەمە نەک تەنها ئەم دەستکەوتانەی بزوتنەوەی کرێکاری وسۆسیالیستی بەڵکو تەنانەت ئەیانەوێت بنەماکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، مانای هاوەاتی بون و بنچینەی یەک هاوەاتی و یەک یاسا لەناودەبەن، وەری دەگرنەوە. بەچی بەو شێوەیە؟ لەبەر ئەوەی کە سەرمایەداری بازاڕی ئازاد هەموو کەجیهانی خستوەتە ژێر کۆنترۆڵی خۆیەوە. ئیتر لەگەڵ کۆمەڵگەی خانەدان و فیئودالی و نیوە فیئودالەکاندا ڕوبەڕو نیە، تا بیەوێت پارە بە ئاڵای شارنیشینی بەدات وبازاڕەکان بکات و بیەوێت وەرزێرەکان بکاتە کرێکار و پێوەندیەکانی سەرمایەداری لە هەموو دەوڵەتکاندا دامەزرێنێت. ئیستا هەموو وەرزێرەکان بونەتە کرێکاری کرێ و لەهەموو جێگایەکدا ئێستا پێوەندیەکانی سەرمایەداری پارەی گرتوە. لەگەڵ دەسەڵاتداریەتی سەرمایەداری لەسەرتاسەری دونیای ئەمەدا ئیتر

یشی هموو کشکان و نهامتیکانی دونیای ئمە سەرمایداریە وئیتر بە سەرمایدارکان و دەوڵەتکانیان پەوست نەبوو کە بەناو ئاڵای مەدنیەت و مافە مەدنیکان تانەت بەمانای سەدی ١٨هەمی وشکە بەرزکەنەوە.چونکە خەیان دەدرێنە دادگا و ئاماژەی پێنجکان بەرەو نەزمی سەرمایداری دەڕۆشت.

خەلیل کەیوان:ئیوە باس لە شوناسی هاوبەشی ئینسانی دەکەن.بەڵام زۆرێک شوناسی چینایەتی،میللی،کەلتوری،جێندەری و نەژادی و هتد بەرجەستە دەکەنەوە.لەگەڵ ئەم شوناسە جەراوجەرانەدا چۆن دەکرێت کۆمەڵگەیەک کە شوناسی ئینسانی چارەنوس سازو بەرجەستەیە.ئەمەلی بکرێتەوە؟کۆمەڵگەی ئینسانی جگە مەبەستی ئەوە لە هەوی کەلتوری،لایەنی سیاسیەوە و لایەنی ئابوریەوە چ تایبەت مەندیکی هەیە؟

حەمید تەقوایی:پایەی کۆمەڵگەی ئینسانی هەمان لایەنی سەرەکی واتە تایبەتمەندی ئابوری.کلیلەکە لێرەدایە.تە ئەگەر چەوساندنەوە لەناوبەریت،خاوەندارێتی بەسەر هەیەکانی بەرهەمهێنانەدا هەڵوەشێنیتەوە و بەڕێوەبردنی کارخانەکان و ناوەندەکانی بەرهەمهێنان بخرێتە بەردەستی هەموو کۆمەڵگە و ئابوری لەسەر بنەمای دابینکردنی پێویستی هەموو خەڵک،و نەک کەردنەوەی قازانج،ئەکبخرێت ئەوکاتە بناغەکانی هەموو هەڵاوەردن وجیاکاری ونایەکسانیەک لەناوبردبێت و تەشوەت لە هیشی هەرجۆرە جیاکاریەک دابێت.
ئاشکرایە کە رژێمی سەرمایداری،هەرچەندیکیش مافی هاوڵاتیان لەبەرچاو بگرێت،لەسەر تەوەری قازانج هەنانەو لەسەر خەشگوزرانی هاوڵاتیان ئیک نەخراوە و ئەمەش تانانەت سەرمایدارانیش نایشارنەوە.بەڵایەنی زۆرەوە ئابوری بە مەبەستی قازانج بوجۆرە پاساو ئەدەن کە چالاکی بە بەدەست هەنانی قازانج چۆرخەکانی بەرهەم هەنان دەسوەنێت وکارو پیشە دروست دەکات و لەگەڵشی سەرمایەدا هەموان سودمەند ئەبن.ئەمە ئەفسانەیەکە.نیزامی سەرمایداری لەگەڵ تەنگژە بونیادیەبەردەوامکانی و هەژاری وبێکاری وگرانی درێژخایەندا بەرەو ەوە و بەردەوام.تانانەت لە قەناغە کورتەکانی ەونەقیشدا،قەەشتی چینایەتی و کەلێنی نێوان هەژاری وسەروەت بەردەوام قوڵتر دەبێتەوە.
کەوایە یەکەمین تایبەت مەندی کۆمەڵگەی ئینسانی ئەویە کە ئابوری لەسەر بنەمای وەامدانەوە بە پێوستیەکانی هەموو هاوڵاتیان ەکدەخرێت و ئەمەش ن=مەرجی لەناوبردنی چەوساندنەوەی ئینسانە

لایەن ئینسانەوە.
لایەنی کلتوریەوە کۆمەڵگەی سۆسیالیستی کۆمەڵگەیەکە کە لەسەر بنەمای بەهای هاوبەش و جیهان داگری ئینسانەکان بنیات نراوە.واتە تێیدا هەوڵێک چەقبەستوی و تابۆکان وپیرۆزیە ئاینی ونەتەوەیی وەگەزی و جێندەری و میللی-نیشتیمانی و شوناس داتاشینی میللی ئاینی نەتەوەیت نیە بەکو بارودۆخێکت دروست کردوە کە هەرکەسێک بتوانێت لە ژێر داروپەردوی ئەم شاوناسە داتاشراوانەدا ڕزگاری ببێت و بگەڕێتەوە بۆ هەمان شوناسی هاوبەش و کۆمەڵایەتی خۆی،هەمان ئینسانیەتی کۆمەڵایەتی بوی جە مەبەستی مارکس،ئیتر کەسێک خاوەن کار نیەو کەسێک کرێکار و ئەوی تر ژنی ماڵەوە کە کاری ناوماڵەکەی لەبەرچاو نەگیرێت و یەکێک بەهائی و یەکێک ڕەش پەست و یەکە کرێکاری پەنابەرو هتد وهتد نیە.لە کۆمەڵگەی مەدەنیدا،تەنانەت لە پشکۆوتوترینەکانیاندا،لەسەر بنەمای هەموو ئەوانە بەکردەوە،و لە زەر بابەتدا بەڕەسمی ویاسایی،هەڵاواردن و نایەکسانی هەیە.
ئەگەر ئیوە دابینکردنی پێداویستی ئینسانەکان بکەنە ئامانج و ئەمە دیاری بکەیت ئەوکاتە خێرێک ئەو بوارو و توانایەیان ئەبێت کە خۆیان وەک ئینسانی یەکسان لەگەڵ ئەوانیتردا سەیربکەن و کاتێک هەڵاواردنی چینایەتی نەبێت میللی ئاینی و ڕەگەزی و جێندەریش کە دەرهاویشتەی ئەون هەروەها دەسڕێتەوە. نەک تەنها لە ئاستی کۆمەڵگەیەکدا بەکو لەمودای جیهانیدا.هەر ئەمە دەبینن کە لە سۆسیال میدیادا چۆن خەڵکی جیهان هاوخەمی یەک دەکەن،چۆن لەپنایەکدا دەوستن.بۆ نمونە لەدژی سزای لە سێدارەدانی نەوید ئەفکاری ملیارەها ئینسان لە جیهاندا لە میدیا کۆمەڵایەتیەکانەوە ناڕازایەتیان دەربڕی.
سەرئەنجام لەلایەنی سیاسیەوە کۆمەڵگەی ئینسانی و یا سۆسیالیستی دەوڵەتی سەرو خەڵکی دەخاتە لاوە.
لە هەموو کۆمەڵگا چینایەتیەکاندا نەک تەنها سەرمایەداری،هەر لەسەرەتای دروست بونی چینایەتیەوە هەتا ئەمڕۆ،دەوڵەت لەدەست چینی خاوەن هەیکانی بەرهەم هێناندا بوە؛لەدەستی چینی چەوسێنەردا بووە و وەک ئەرگانێکی سەرکوتگەر لە خزمەتی چینی دەسەڵاتداردا کاری کردوە.دەوڵەت لە کۆمەڵگەی ئینسانیدا ناتوانێت ئەو تایبەت مەندیەی هەبێت. لە کۆمەڵگەی سۆسیالیستیدا دەوڵەت دامەزراوەی سەرکوت لە خزمەتی هیچ چینێکدا نیە بەکو ئەرگانێ بۆیوەبردنی ئیدارەی کۆمەڵگەیە بە بەشداری و دەخالەت و ئیرادەی هەموو خەڵکە.کۆمەڵگەی سۆسیالیستی لە لایەنی سیاسیەوە لەسەر بنەمای کارو ئیرادەی جەماوەری خەڵک لە شوراکاندا دامەزراوە.نیزامی سۆسیالیستی نیزامێکی شورایی و بەیەکەمین جار لە مێژودا لە شێوەی ئەرکێکی

سیاسیدا پاراستنی دەسەڵات لەلایەن کەمینەیەک بەسەر کۆمەڵگەدا دژ ئەهەنەت و ئیکاتە کاری بەرەوپێبردنی کۆمەڵگە.
کۆایە لەلایەنی سیاسیشەوە تەنها کۆمەڵگەی سۆسیالیستی،کۆمەڵگەیەک کەلەسەر بنەمای شوراکان بونیادنراوە دژچەت،دەتوانەت کۆمەڵگەیەکی ئینسانی بێت.
ئەم سێ تایبەت مەندیە ئابوری و کەلتوری و سیاسیە کە ڕونم کردەوە ئەبەتە بەتاوەتی بەیەوەک پەیوەندیدارن و مەیسەر بونی یەکێکیان بەبێ ئەوانی تر ئیمکانی نیە.هەر بەو شێوەی کۆتم پایەی تەواوی ئەوانە لەناوبردنی چەوسانەوە وەزگاری ئابوری ئینسانەکان لە کەت وبەندی کۆمەڵگەی چینایەتیە.
نیشانەی ئامانج و ئیستراتیجی کۆمۆنیستەکان بەدیهێنانی کۆمەڵگەیەکی لەو شیوەیە.حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بێ ئەم ئامانجە دژجەنگەت و ئیمە بیردێکینەوە کە کۆمەڵگەی ئێران بە هەلومەرجکی ئاواوە دەتوانیت ڕوزساری ئازادی وێکسانی وخۆشگوزەرانی ببینێت.

٢٠٢١\٤\٢٨
وەرگێڕانی کاوە عومەر

مانگرتن و ناڕازایەتیی کرێکارانی ڕێژانکار و گرێبەست و وانەبێژەکان لە قەزای شامیە

سەرکەوتن بە مانگرتن و ناڕازایەتیی کرێکارانی ڕێژانکار و گرێبەست و وانەبێژەکان، و بەتوندیش سەرکەنەی سەرکوتە خوناویەکانی حکومەت دەکەین.

دە ڕێژە شەپۆلێکی نوێی مانگرتن و دەستلەکارکێشانەوە و ناڕازیەتی کرێکارانی ڕێژانکار و گرێبەست وڕێکەوتووە، بە دەستپێشکەری کرێکارانی ژینگەپارێزی شارەوانی قەزای شامیە لە پارێزگای دیوانیەی ناوەڕاستی عێراق، کە خوازیاری بەرزکردنەوەی کرێ و تەرخانکردنی دارایین بۆ بەیاری (٣١٥)ی حکومەت و جێبەجێکردنی. ئەم خەباتە کرێکاریە بەخڕایی سەریکێشا بە فەرمانگەی ئاو لەو شارە و

بە زەرەک لە قەزا و ناحیەکان و بە ناوەندی پارێزگای دیوانیەش.
هاوکات لەگەڵ ئەم شێوەدا، شارەکانی نەجەف و حلە و کوت و ناسریە و بەسرەش ناڕازایەتیان بەخێرانەوە بینی لەلایەن کرێکارانی ڕەژانەکار و گرێبەستی فەرمانگەی خزمەتگوزاریەکانی شارەوانی، ئاو، کارەبا و تەندروستی، کە خوازیاری جێبەجێکردنی هەمان بڕیار و دژی بڕینی موچەی کرێکاران و کارمەندان بوون.
کرێکارن لەم شێوەیە تازەیە لە خۆباتیاندا، ئامادەیی خۆیان هەر کاریگەری خۆیان، مانگرتن لە کاریان بەکارهێنا، کە بە هۆونی بایەخ و کاریگەری ئەم توێژەی لە کرێکاران لەسەر کەی خزمەتگوزاری ڕەژانە دەرخست. لە ماوەی ئەم کردە خۆباتکارانەیدا کرێکارانی مانگرتوو هووبڕووی چەندین ئاڕک و چەنجی جەراوجەر بوونەوە و تا ئێستاش هەر هووبڕوویانە، وەک بەڕەوبردنی مانگرتنەکە و پاراستنی یەکەیزی کرێکاران و بەدەستهێنانی ڕای گشتی و پاڵپشتی دانیشتوانی شارەکان بە مەسەلەکەیان و خواستەکانیان.
ڕۆژی پێنج شەممە (٢-٥-٢٠٢١) لە بەغدای پایتەخت، کرێکاران و کارمەندانی گرێبەست و کرێکارانی ڕەژانەکار و وانەبێژانی خەبەخش، خۆپیشاندانەکیان ئەنجامدا لەبەردەم باڵەخانەی وەزارەتی دارایی، کە لە دامەزراوە جەراوجەرەکانی حکومەت و لە گشت پارێزگاکانەوە بۆی هاتبوون، وە خوازیاری جێبەجێکردنی بڕیاری ژمارە (٣١٥) بوون. هێزەکانی ئاسایشی حکومەت هەڕەسان بە گوللە بارانکردنی خۆپیشاندەران و ژمارەیەکی لە بریندارکردن.
چەندین ساڵە کرێکارانی گرێبەست و ڕەژانەکار لە کەرتەکانی کارەبا، ئاو، تەندروستی و هێزەکانی دامەزراوە خزمەتگوزاریەکانی حکومەت، دەستلەکار دەکێشنەوە و خۆپیشاندان دەکەن بەشێوەیەکی بەردەوام بە بەدەستهێنانی خواستەکانیان، بە دامەزراندنی هەمیشەیی و گەیینی کرێکارانی ڕەژانەکار بە کرێکاری گرێبەست. ئەمە و زیاتر لە ساڵ و نیوەکیشە لە بەغدا و پارێزگاکانی تردا، ناڕازایەتی و گردبوونەوەی ئەندازیارانی بەکار بەردەوامە لەگەڵ خۆپیشاندانی دەرچوانی زانکۆ و پەیمانگاکان و خاوەن بڕوانامەی خوێندنی باڵا و وانەبێژانی خەبەخش و کارمەند و کرێکارانی گرێبەست.
لە هەرێمی کوردستانیش، لە چەند ساڵی ڕابردووەوە، هەر ماوەناماوەیەک خۆپیشاندان و ناڕازایەتی کرێکاران و کارمەندان و مامۆستایان بەڕێوەدەچێت، بەدژی پێندانی موچەکان لەلایەن حکومەتی هەرێمەوە، هێزەکانی خۆپیشاندانەکانی ئەم دواییانەشیان لە کانونی یەکەمی (٢٠٢٠)دا لە پارێزگای سلێمانی بووبە ڕاپەڕینێک و تیایدا چەندین خۆپیشاندەر بە تەقەی هێزەکانی ئاسایشی سەر بەدەسەڵاتدارانی هەرێمەکە کورژران.

ئەم ناڕازایەتی و مانگرتنە کرێکارییانەی ئێستا، لە جۆرگەی پرۆسەندنی خۆپیشاندانە جەماوەریەکانی شەوانەی زۆرێک لە گەڕەک و ناوچەکانی بەغدا و پارێزگاکانی ناوەڕاست و خوارودا بوونەوەدێت، دژ بە خراپی خزمەتگوزاریەکان و دەرئەنجامەکانی کارەساتی کۆنا و بێکاری و هەژاری و گوزەرانی پڕ لە کوێرەوەری داسەپاو بەسەر زوربەی هاوڵاتیانەدا. ئەم ناڕازایەتیە لەکاتێکدا پرۆسەندنێکی جۆراوجۆری پێکدەهێنن لە خەباتی سیاسی جەماوەریدا دژ بە دەسەڵاتداران و بەردەوامی (ئاپۆینی ئۆکتۆبەر)ن، بەڵام ئەمجارەیان لە گەڕەپانەکان، بەڵکو لە گەڕەکان و لە شوێنەکانی شاردا کە خۆپیشاندەران دروشمی زۆرتری سیاسیش بەرزدەکەنەوە.
خەباتی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری کرێکاران و زەحمەتکێشان و بێکارانی کچ و کوڕ لە ماوەی زیاتر لە دەیەک لە عێراقدا خەریکە بە هەنگاوی پتەو و بە ئاڕاستەیەکی هەوڵسەر دەچێتە پێشەوە. ئەوەی کە ئەمڕۆ هەوودەات درێژکراوەی ئەم هەوڵوتەقەلا و خەباتەیە.
ئەرکی هەرە بە پەلە و پەویست لەبەردەم کرێکاران و زەحمەتکێشان و کچان و کوڕانی بێکاردا لە ئێستادا پایەڕێژی هێکخراوی سەربەخۆی جەماوەریە بە کرێکاران و یەکخستنی هێزی خەباتی ئێستایانە لە چوارچێوەیدا بە شێوەیەکی یەکگرتوو لەسەراسەری وڵاتدا. سەرکەوتنی خەباتی کرێکاری جەماوەریانەی ئێستا، زەحمەتە بەبێ یەکخستنی هێزەکانی خەباتیان و دامەزراندنی هێکخراوێ و سەندیکا و تەشکیلاتی کرێکاریە جەماوەریە سەربەخۆکان لەسەراسەری وڵاتدا، کە سەربەخۆیی چینایەتی و سیاسی بە کرێکاران دەستەبەر دەکەن.
هەر سەرکەوتنێک کە بزوتنەوەی مانگرتن و ناڕازایەتیە کرێکارییەکانی ئێستا بەدەستی بهێنێت لە هەنانەدی خواستەکان و داسەپاندنیدا بەسەر دەسەڵاتداراندا، ئەوە هەنگاوێکی بەرەوپێش لە جەنگی چینایەتی کرێکاران و پتەوکردنی ئیرادەی سیاسی سەربەخۆیاندا، ئەم دەستکەوتە نێک هەر بە کرێکاران دەبەخشێ باشترکردنی ئاستی گوزەرانیان، بەڵکو دەشبەخشێ توخمێک بە توندوتیژکردنەوە و ئاڕاستەکانی قۆناغی ئەم شۆڕشە سیاسیەی ئێستا، وە بەم پێیە دەبەخشێ سەرواندی کۆتەکێکیش لەسەراپای ئەم شۆڕشە، لە گەندەڵیەکانی و لە سیاسەتکانی خەرجکردنی دارایی گشتی لە پێناو سیاسی و سەربازیە سەرکوتگەرکانی.
هێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق، تاوانی کوشتنی خۆپیشاندەرێک لە ناسەیە و بریندارکردنی ژمارەیەک لە وانەبێژان لە بەغدا، بەتوندی سەرکۆنە دەکات، کە هێزەکانی ئاسایشی حکومەت ئەنجامیداون. هەروەها سەرکوتگەری ئەو هێزانەش لە هەر شکڵ و شێوەیەکدا لەبەرامبەر ناڕازایەتیەکاندا سەرکۆنە دەکات، وە حکومەت بە بەرپرس

دادنەت لە دەستگیرکردنی ئەوانەی ئەم تاوانەیان ئەنجامداوە، بەوانەشەوە کە لە پشتیەوە وەستاون.
هەروەها ەکخراوی بەدیلی کەمەنیستی هاوپشتی کرێکارانی گرێبەست و ەژانکار و وانەبێژان و ئەوانەش خەبەخش کاردکەن، وە شانبەشانیشیان خەبات دکات بۆ هەنانەدی ئامانج و خواستکانیان.
وە هەموو ئازادیخوازان و لایەنگرانی ئازادی و خۆشگوزەرانی جەماوەر لە عێراقدا بانگواز دکات بۆ هاوپشتیکردن لەگەڵ کرێکارانی مانگرتوو و ناڕازی بۆ هەنانەدی خواستکانیان.
هەروەها سەندیکا و یەکیەتیە کرێکاریەکان لە جیهان و حزب و ەکخراوە چەپەکان و هەموو لایەنگران لە مافەکانی کرێکار بانگواز دکات بۆ هاوپشتیکردنی چینی کرێکاری عێراق و خەباتکەی، و سەرکەنەکردنی حکومەتی ناوەندی و حکومەتی هەرێمی کوردستان لەهەسانیان بۆ سەرکوتی خەپشاندەران و نەهاتن بەدەم خواستە ەواکانی کرێکاران و کارمەندان و وانەبێژانی خەبەخشەوە.

ەکخراوی بەدیلی کەمەنیستی لە عێراق
٢٠٢١-٥-٤

جنەودان وتەشهیرو ناوزڕاندن، لە بەندگەی مزگەوتکانەوە!.. تاهیر عیسا

د. کەریم شەریف قەرەچەتانی پسپۆڕی دەرونی و مامەستای زانکۆ لە حەفتەی ڕابردووداو لە لەدوانکدا بۆ زەربەی سایدو دەزگا میدیا کوردیەکان، ڕایگەیاند، لەبەرانبەر ئەو قسە نەشیاوانەی بەرانبەر خەم و پلەی زانستی و خەزانکەم کردویەتی بەیارمداوە سکاڵای یاسایی دژی مامەستا هەڵە مامەستای ئاینی تەمار بکەم لەکاتکدا ئەو مامەستایە لەناو مزگەوت ئەو کارەی
بەرانبەر من کردووە.
باسی لەوەشکردووە، بەهەی ئەو بەچوونانەی لە ڕابردوو لە ئیستاشدا لەسەر دینی ئیسلام و دینداری هەیبووە زەر جار بۆ "مەلا کەریم بانگی

کراوە".
هەروەها، لەدرێژەی سکاڵاکەیدا دەڵێت، پێشتر مامۆستا هەژە لە وتارێکی تایبەتی لەناو مزگەوت باسی لەوە کرد کە گوایە د.کەریم شەریف قەرەچەتانی باسی لە ئایەتێکی سورەتی کەهف کردووەو کە دەڵێت "هەرکەس دژایەتی با باوەڕبەهێنێت هەرکەسیش دژایەتی با کافر بێت" بەڵام ئایەتەکەی تەواو نەکردووەو باسی لەوە نەکردووە کە ئەوانەی کافرن سزای ئاگر چاوەڕوانیان دەکات و ئەوەشی بە هاندان داناوەو بە ئەوەش تایبەتی تونڈی گرتووەو بە "تەفسیر" و "فەتوا" ناوی دەبات.
بەڵام دکتەر شەریف، ئەمە لەدوانەکەی دیکەی باوکردەوەو ڕایگەیاند، سکاڵا لەدژی مەلاهەژە، تەمار ناکات.چونکە گوایا، مەلاهەژە پەیوەندی پەیوەکردووەو پێی گووتوە، کە قیدیەکە کەن بووەو دەستکاری کراوەو مەبەستی لەمامۆستاشەریف، نەبووە، بەڵام لەڕاستیدا، مەلاهەژە درێ دەکات و مامۆستا شەریفیش، دەزانێت کە مەلاهەژە، ڕاست ناکات، بەڵام مادام تەلەفۆنی بکەردووە و بەمجۆرە عوزری بۆهێناوەتەوە، ئەمیش سکاڵاکەی کشاندەتەوە، دەنا لەڕاستیدا وەک لەڕاگەیاندنی سکاڵای مامۆستا شەریفدا، هاتوە، تەشهیرو قسە نەشیاوەکانی هەژە بە مامۆستا شەریف، بەڕەشنی باسکراوە، بەڵام بەهەرحاڵ، ئەوەی من دەمەوێت و مەبەستمە، لەپەراوێزی ئەم لەدوانانەدا، شتێک بنووسم ئەوەیە، کە من نازانم مامۆستا شەریف خۆی دەیزانێت و باسی ناکات، یان هەر نایزانێت، کە هەکارەکانی پشتی ئەم جنێوو قسە نەشیاوانەی مەلاهەژەمان بۆوونکاتەوە؟!
خۆ ئەگەر دەیزانێت و پەمان ناڵێت، ئەوا بۆای خەم، کەمتەرخەمەو گەشەیەکی گرنگی ئەم بابەتەی جنێوو قسەی ناشیرین و تاوەین وحیقدو قینی ئەم جەمعە لە ئایینزاو مەلاکانی پشتگوێ خستووە، کە بەجۆرێکی بەرفراوان، لەئاستی سایکۆلۆجیای گشتی کەمەگاشدا کاریگەری داناوەو دواجاریش، پەیوەست دەبێتەوە بە پسپۆرێکی مامۆستا شەریفەوە.
لەکوردەواریدا، پەندێکی زۆر باو هەیە، کە دەڵێت، گوڕە ئاو دەژێت و بچوکیش پێی تاوەردەدات!
واتە مەلاهەژە و هاوپیشەو هاو فکرەکانی، پێ لەئاوێک وەردەدەن، کەلەبنەڕەتەوە، لەلایەن، ئایینەکیانەوە بیان ژێندراوە!
ئەو نەفسەی مەلاهەژەکان، قسەی پەدەکەن و لەدوانی پەدەدەن، لە تێکست و دەقە بنەڕەتیەکانی قورئانەکیانەوە، وەرگیراوە.
زمانێک کە لەزۆر جێگادا، بەناوی اللەوە لە دەقی جۆراوجۆردا بیانکراوە، ئەمەکە لەناو فەرهەنگ ومەڵای ئینسانیماندا، بەمامۆستای بەڕێزیشەوە، قابیلی قبوڵ نییەو مایەی لەسەرمینەویەو

بەکارهێنانیان کە بە مزگەوتەکان وهاوشێوەکانیان ئاسایی و بەتەنها بۆشایی لەفڕەهەنگ وئەخلاقیان، سەرچاوەکەی ئەم دڕقانەن کە لەخوارەوەدا ڕیزیان دەکەم:-
يا ايها الذين امنوا انما المشركون نجس فلا يقربوا المسجد الحرام بعد عامهم…التوبة/28
واتە ئەی باوەڕداران موشریکەکان گڵاوو پیسن بانزیک کەعبەی پیرۆز نەکەونەوە بە هیچ عیبادەتێک، (کە دیارە ئەوانیش حەج وعیبادەتی خۆیان کردووە و هاوشانی محەمەدو هاوەڵانی بووایان بەپەرستنی بردە بەشێکی کەعبە هەبووە، بەڵام باوەڕیان بەمحەمەد وەک پێغەمبەر نەبووە، بۆیە پێیان گووتون گڵاوو پیس، واتە سەگ وبەراز…)
أَم تَحسَبُ أَنَّ أَكثَرَهُم يَسمَعونَ أَو يَعقِلونَ ۚ إِن هُم إِلّا كَالأَنعامِ ۖ بَل هُم أَضَلُّ سَبيلاً..الفرقان/44
ئایا وادەزانیت زۆربەی ئەوانە ئاستیەکان دەبیستن، یان بیرو هۆشیان دەخەنە کار؟ ئەوانە جگە لەمەوماڵات هیچی تر نین، بەکو گومڕاتریشن لە مەوماڵات.
مامۆستاشریف، باش نییە، مەلاهەکان بەمەو ماڵاتی نەچواندووی، دەبێت شوکرانەی بژێربیت؟!
قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ اللَّهِ ۚ مَن لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ ۚ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ
پێیان بڵێ: ئایا هەواڵتان بدەمێ بە کردارێک کە تۆڵەکەی لای خوا خراپترە لە تۆڵەی لەکەدارکردنی موسڵمانان، ئەوەش کرداری ئەو کەسەیە کە خوا نەفرینی لێکردوە و جامی خەشم و ڕقی خۆی ڕژاندووە بەسەریداو هەندێکیشی کردن بە مەیمون و هەندێکیشیان بە بەراز و هەندێکیانیشی کردە تاغوت پەرست و بت پەرست، (مەبەستی لێ جووەکانە)؟! ئا ئەوانە خراپترین جێگە و ڕێگەیان هەیە و گومڕاترین کەسن لە ڕێبازی ڕاست و دروست.المائدة/60
وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ ۚ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ۚ ذَّٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ
خۆ ئەگەر بمانویستایە بەرزمان دەکردەوە(واتە سەرباری ئەوەی خوا خۆی ویستی بووە کە وابێت، کەچی دواتریش دیقەت بدەن، چەن جنێوو تەوهین وتەشهیر دەکات)، بەڵام ئەو خۆی چەسپان بەزەویەوە شوێنی

ئارەزووی خ‌ی کەوت، جا نموونەیان وەکو نموونەی سەگ وایە ئەگەر دەری بکەیت و پیایدا هەبشاخ‌یت هەناسە بک‌یەتی ، یاخود ئەگەر وازی ل‌ بهێنیت ئەوە هەر هەناسە بک‌یەتی، ئەوە نموونەی ئەو کەسانەیە کە ئایەتەکانی ئ‌مەیان بەدر‌ زانیوە و بڕوایان پ‌ی نەبووە، کەوابوو ئەم جۆرە بەسەرهاتانە بگ‌ێڕەوە بۆ ئەوەی ب‌ابچ‌ێک‌ن و بیربکەنەوە،(لەرەشدا هەر مەبەستی لە جووک‌انە، واتە، ئ‌م ئایینە لەبنەڕەتەوە، هیچ جۆرە گۆڕانک‌اری و گووم‌انێک هەڵناگرێت و هەرک‌س‌ک‌یش، پرسیاری هەبوو ڕەتی کردەوە، کەڤ‌ەکان خودایی نین، ئەوا لەڕوانگەی خودای داتاشراوو پ‌ێغ‌مبەر‌ک‌ی، وەک سەگ وای)الاعراف/176

مَثَلُ الَّذينَ حُمِّلُوا التَّوراةَ ثُمَّ لَم يَحمِلوها كَمَثَلِ الحِمارِ يَحمِلُ أَسفارًا ۚ بِئسَ مَثَلُ القَومِ الَّذينَ كَذَّبوا بِآياتِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ لا يَهدِي القَومَ الظّالِمينَ
وەنەی ئەوانەی کە باری تەوراتیان لەهەڵدراو هەڵیان نەگرت، وەک گوەدرێژ‌ک وان کە بارە کتێبک‌ی هەڵگرتبێت، ئای کە چەندە ناشیرینە وەنەو نموونەی ئەوانەی کە ئایەتەکانی خوایان بەدر‌ زانیووە و بڕوایان پ‌ی نەبوو، بگومان خوا هیدایەت و ڕێنموویی ستەمکاران ناکات(لەرەشدا، بگ‌ژ جووک‌اندا چ‌ێتەوە و جنێوباران و تەشهیر بارانیان دەک‌ات، (بەڵام لەچ‌ند جۆگایەک‌ی دیک‌ەش فەرزی بۆنی ئیسرائیلی داوە، بەسەر هەموو گەلانی دیک‌ەی جیهاندا:- يابني إسرائيل اذكروا نعمتي التي أنعمت عليكم و أني فضَّلتكم على العالمين، 122/البقرة، ئ‌م پەیڤ‌ە لەک‌ەشکەڵ نەبێت لەهیچیتر ناچ‌ێت، ئ‌م هەموو جنێودانەو لەچی ئ‌م هەموو فەرزدانە بۆ بۆنی ئیسرائیلت لەچی؟). الجمعة/5
وَأُتبِعناهُم في هٰذِهِ الدُّنيا لَعنَةً ۖ وَيَومَ القِيامَةِ هُم مِنَ المَقبوحينَ
هەر لەم دنیادا نەفرین و لەعنەتمان خستە شوێنیان، لە ڕۆژی قیامەتیشدا ئەوانە زۆر ناشیرین و ڕەزاگرانن. القصص/42
وَلا تُطِعْ كُلَّ حَلّافٍ مَّهِينٍ. هَمَّازٍ مَّشَّاءٍ بِنَمِيمٍ. مَنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ. عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ، سورة القلم/
ئەوەی لەرەدا شایانی باسە، بگ‌ەی..
عُتُلٍّ بَعدَ ذٰلِكَ زَنيمٍ،،،ە کە قسەیک‌ی زۆر ناشیاو و تەشهیر ئامێزو زۆر بازاڕیە، کە لەبەرامبەر، "وەلیدی کوڕی موغیر" دا لەژێر ناوی ئایەتی ئیلاهی، واتە نیشانەی ئیلاهیدا دابەزێندراوە، کە

بەمانای
ڕۆژاگران و هەوشت نزم و ناکەس بەچەو باوك نادیارو کۆی زینا، دەت،، (بەڵام بابزانین بۆچی ئەم تەشهیرات وبڵاوکزیەی پێکراوە؟؟) چونکە:-
إِذا تُتلیٰ عَلَیهِ آیاتُنا قالَ أَساطیرُ الأَوَّلین..واتە کاتێک ئایەتەکانمان بۆدەخوێندرێ دەیگوت ئەوانە لەئەفسانەو ئستوورەکانی پێشینانن!
(بەڵام بابزانین بۆپێی زانیاریە زانستییە بەردەستەکانی جیهانی ئەمڕۆ لەهەمبەر گەردون و فراوانیە بەکۆتاییەکەی، ئەم دەقە چەندە، مایەی پێکەنینە!
واتە ئەوان ئیدیعای ئەوە دەکەن، کە خودای خاوەن ئەم تەکستە، کە جنێو بەوالیدی کۆی موغیر دەدات، ئافڕێنەری زەوی و ئاسمانەکانە، ئەو ئاسمانەی بۆپێی نوێترین زانیاری، دوورترین ئەستێرە کە لە ئەمەوە هەتا ئێستا دەزرابێتەوە، 9ملیارو 300 هەزار ساڵی ڕووناکییە، کە ناونرا، "ئیکاروس" بەڵام بابزانین، ساڵێکی ڕووناکی چەندە، دەبێت لەچرکەیەکەوە دەست پێبکەین، واتە یەک چرکەی ڕووناکی 300 هەزار ساڵی ڕووناکییە، کە بەکورتی دەکرێت بەمجۆرەی خوارەوە لەکی بدەینەوە:-
1سەعات=3600 چرکە
1ڕۆژ=86400 چرکە ، واتەتەکەای خڕایی ڕووناکی لەماوەی ڕۆژێکدا دەکاتە:
86400×300000=25920000000 واتە زیاتر لە 25 ملیار کیلەمەتر.
واتە، بە بەینی هەمان ڕێگا، ئەمە لەماوەی 102 ساڵدا، پۆیستیمان بە هەمان ئەو ساڵانەی چین هەیەکە لەکەنتەڕە دەرچووە و دەوترێت سبەینێ دەکەوێتە خوارەوە، کە خڕاییەکەی لەسەعاتێکدا، 18 هەزار میلە کە دەکاتە نزیکەی 29 هەزار کیلەمەتر لەسەعاتێکدا، بەڵام ئەگەر دووراییی ئەو ئەستێرەیەی کە 9 ملیارو 300 هەزار ساڵی ڕووناکی، لێمەوە دوورە، بە بەینی هەمان ماوە بەهەمان خڕایی ساڵانە چینیەکە، چەند کاتمان پێویستە؟ کە بەئەم ژمارەیش، پۆیستمان بەڕێز کردنی هەندسفرە هەیە، کە لەلەژمارەنایەن، کە ئەوەش هەشتا دواخانە و دواپنی ئەم گەردونە نییە!).
ئەمەو چەندین ئایەتی دیکەی پێ لە نەفرین ولەعنەتی دیکە، کە لەبەرامبەر ڕۆخنەگران و بیرو بۆچوون وڕای جیاوازی دیکەو ئایینی دیکە وتراوە، کە بەهیچ جۆرێک لەگەڵ گیانی مرۆڤایەتیی ئەمەماندا ناگونجێت و لەگەڵ فرەهەنگی مەدەنیانەو سەردەمیانەی ئەمڕۆدا، سەرلەبەری ناکۆک وناتەبایە!
تێبینی: ناو کەوانەکان، تێبینی وسەرنجەکانی خەمن.

تاهیر عیسا
7.5.2021/

تۆ لە خەونــی منــدا.. شیعــر: ستیڤان شەمزینی

دونیا شەو خەونکی خەشم پێوە بینیت
لە خەونمدا تۆ بوبیتە گوڵی ناو گوڵدانی دەم

لە خەونما تۆ قوم قوم شەرابی لێوی منت ئەنۆشی
منیش ئەکسجینی هەناسەتم بۆ تاسەوە هەڵدەمژی

لە خەونمدا تۆ ماچێ بۆ کەتاکانی منت ئەژمارد
منیش تریفەی ژاوی لێزەتم کێ ئەکردەوە

لە خەونمدا تۆ دەستی حەزکانت خستە ناو مەرگی لەشم
منیش لە دەریای خەزگکانما وەک بەلەمێک نغرەم کردی

لە خەونمدا
تۆ بە پەنجەی میهربانی ختوکەی پیاوەتیت دەدام
منیش لەنێو چیمەنی قژتدا بەدوای ژنەتیتا وەڵ بووم

لە خەونما
ئاوی ژنەتی خەت لەسەر جەستەم دەپ دەپ رژاند
منیش هەستی خەمم وەک نیگارێک لەسەر رەحت نەخشاند

لە خەونما
توند توند دەستت گرتم بۆرەو بەهەشتی لەشی نەرمت
منیش بەو پەڕەی دەخەشیەوە ئاگری دەزەخم لە خەم ئەتەکاند

لە خەونما
تە سەری ئاواتت خستبووە سەر شانی ماندووم
منیش یەک یەک ترپەکانی دەتم ئەنووسیەوە

لە خەونما
تە لە بەهەشتەوە بە راکردن بۆرەو ئامەزی من ئەهاتی
منیش لە دوورگەی خەیاڵەوە بۆرەو دنیای تە ئەپەیمەوە

لە خەونما
سەیری یەکترمان ئەکرد، بە موزیکی بەدەنگی یەکمان ئەدواند
بە ماچە رەژووی بەدەنگیمان بە هەزارانی ماچی تر شکاند

لە خەونما
بەزمانی دەریا قسەمان ئەکرد و شیعرمان بە شێوەل ئەنووسی
سەحرای لەوەکانمان شەقاڵ ئەبوون لە تامی لیمۆی بەیەک گەیشتن

لە خەونما
ماچەکت پێ بەخشیم تەنیا تر لە باران، سەوزتر لە لە سیمای بەهار
گەرمتر لە پشکۆ و رووتر لە ئاو و رووناکتر لە زەردەخەنەی هەتاو

لە خەونما
تریفەی مانگت ئەخوەندەوە و منیش راڤەی کزەبام بە ئەکردیت
بووبیتە ئیلاهەی جوانی و ئەوین، بەتاسەوە کەنووشم بە ئەبردیت

22-12-2016
کەنار رووباری راین

وێنە.. سەردار جاف

لە دوێنێوە
شەش ساڵە خەم ون کردووە
قەڵەم خانەی خوێنم دەخوا
کە لە شیعر یاخی دەبم
نازانم گۆڕم یا سەرکەش
یا دیدەکی تەمتوماویم
وێنەکانم پێ دەگرن
کەیلەم مەکە
کەمە کاتم پێ بدەوە
خەستەکی خەرسکیم و
لە نێو شارا لە دایک بووم
نها یاخی و
هەنگاوم ئولفەتی دەشت و کێ شاخاویم
.....
وا شەواوم … نازانم چۆن
لە گۆڕەوکی دەراندەر قورتارم بێ
هێندێ دەمێنم
زەر شەکەت و ماندووی ڕێگام
کەچی هێشتان لە جێی خەمم
بشێ زوو لێم پەکوتەیە
ڕزگارم بێ
تیقییەکەم پەکردووە و سەیری ناکەم
شنەی گەرانی وتنمە و
ڕێژنەی فرمێسک هەدەڕژم
پێ دەچێ ئافاتی گۆڕبوون
بەدارم بێ
.....
من دەمەوێ هەموو کار و شتێ بکەم

وام تۆ مەگۆ کۆ تۆمبۆم
بۆ مەیلی تۆ بدەم هەوەم
حەزم بۆ نەرسیسیەت نییە
بووم بە یاخییەکی سەرکەش
دەریایەکی هار و هاج و
من ئامۆزی ئاو و سەوەم
نازانم بۆ ..... !! ؟
دەبۆنگەکم لەم دونیایە حاڵی نابم
هەر دوای خاڵ دەمە سەر دەڵ
پاش هەر هەستێکی شەواو
سەرکەشیەکی زەر دەکەم
هەتا سەر بازی لەقمە
بۆ سەر لاشە و پەست و کەوەم
.....
کە سەراغی دەزینەوەی خەیشم دەکەم
زەنگی مۆبایل لە دەدەم
قسە ناکەم
بیرم دەچێ سەعات چەند
کە سەیری کاتژمێر دەکەم
هەموو سپەدەیەکی هەوون
زەنگی هۆشیاری هادەگرم و هۆناسم
لە نەو جێیا گەرە دەکەم
.....
پیس و پەخۆڵ و لەوتاوم
تەنها لە ئاکارا نەرمم
بمدەزنەوە
من لە چ خاڵی گەی زەویم
دەچمە ئاگردانی تەنوور
کە دەردەچم
هەست بە شەک بوونی خەم دەکەم
هیچ بەرز نیم
نە لە تەپک و نە لە دامەن
زەر زەر نەویم
.....
شەوی درێژ
لە خەونکی ئاڵۆسکاوا لوول و گێژم
لە هەوداوی هاستی دەچن

بە هەزاوە
دەست بە ریمەنتەکە دەنم
کچی هەر لە بەر چاومدا
پاتریەکان
سست و لاواز و ملکەچن
دەتوانم خۆ فریو بدەم
مەست مەست ببم
بە بە ئاوەی بخەماوە
لەم تە بگە وەنەی چی
لە عەوداڵی دونەدایە و
لە مشتومڕی یەقینە
بە وەبووەنی ڕاستی دەچن
لە سەراغی راستی دەچن

würges – deutschland
06-05- 2021

تەی ئەفسوونپێش. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

دائەبەم لە شاخی زەمەنی تە، لە هاواری..
بەردی بەدەنگی تە،
پیانۆی ئاو، گیای خوێن، فریشتەی..
گریانی قۆشەنگ، سەمای گوێبەخشینی سەمای ئەستێرە!!،
تروسکەی چاوە داگیرساوەکانی شەوی شار، عەدالەت..
لە کاتەکا ڕەبوارە
پێ بە باوەش ،،
لاسکە گیای شادومانی هەنا،
شماشالی تریفەی زەریا،
کەوانی مانگ،
حەزی خەکوشتنەکی خەش..
لە لایەن دەریاوانە،

کاتێ گوڵی لە فیکەی سوسکەی سەحەرە!
گەلانەوە بە زومردە ڕاوەکانی..
بەردەم میحرابی مانگ،،
نزرگەیەکم بۆ، ئازیز…
خاوەنکەی هیچ خواوەندە نەبە، !
تەنها خۆت نەبە..
تۆ لە کەشکی بارانی خۆتا، مەست بە،،
من بە باڵە گەینە بەدنەفرەتکانمەوە،
تەماشای مەلەکوتە گومڕاکانی مەڕوو ئەکەم،
پەنجەرەی ڕەنگاوڕەنگی ئیبلیسەکان ،
چەند زەرن، چەند قژەنگیشن!، دڵ نیە..
لە خشتەی نەبەن،،
لەم ساماڵی مەری بەهودەیدا!!
چەژ لە گوناح و سزا، چەژ..
لە سەدارەدانی دە،،
لە ژوانی دوور، دابڕان..
لە تەمتومانی ڕوخساری تۆ،
هەڵەکانم ، لەم مەرگنشینە دوورترە..
لەم هەساری دەرچوو لە پنتی ڕەحە..
بە گەیشتنە بە هەورە ئەرخەوانیەکانی دەنگی سازت!
هەرەوەزی نمەیە،،
ئەڵەی زومردیمان، ئازیز..
هەرەوەزی وشەی پیرەزی خەسوتانە،..
لە تەرزەی فەنا!
چی هاوینەکی بەستەڵەکە،
کە تۆ لەکەنارەکی تری..
چی باهۆزەکی ئەستێراوی تووڕیە..
کە منیش لە دورخەیەکی تری ئەسرینم!
لە تەنیایی دڵا،
چی سەمفەنیایەکی گەگرتوە،
ووشە خوێنە ئەرخەوانیەکان،و،،
وو شە گەردونیەکان،،
ئاهە و ناڵەی ئە و فریشتەباسوتاوانەش،
حەسرەتیان بە داخستنی دەرگای پەناینی تەمەنە!
پلیکانەیەک ، ئەی دەرگاوانە خەرپشەکەی..
ڕەژانی ئاتوونی سەفەر،
پلیکانەیەک، ئەی سەفی سەر بەردی حەقیقەت،،

چەند ناوازەیە زوقمی وەنەوشەیی سەر پەنجەرەی بیرەوەریت،،
چەند عەودالە ،،،
نیگایەکی نامەی دوورە ووڵات،،
وونبە لە نەو گەمی جاوت، !
لە نا میهرەبانی کانی بوون،
سەرکەوتن بەسەر چیای…
گەردەلولی خەمی ئەزەل،
گەیشتن بە ترپکی قەڵای ..
گەڵا مەرکانی بەهودەیی، دانی..
بەیداخی ترس،
لە ئاوازەکی نەبیستراوی ..
ئەهریمەنی سەفەرا،،
لە پیتە قەدەغەکراوەکانی ..
نیوە شەوی شیعرەکی چنگ بەخوێنی ڕەشا!
باخەوانی گزنگ،
لەبەردەم هەرشی سوپای ئەستەرە، و..
ڕەوە ئاسکی میحبەت بەتەوە!
مەستبە ، ئازیز، مەستبە شاعیر،
مەست بە هاوەیی وەریوم،،،
وەک پەلو پەی ئەو دارسنەوبەرەی..
هاوەڵ شەڕشگێڕەکانی تیا تیرباران کران،،،
بە سەر پەی پیانەی نەدا ،،،
سەرئەکەومە باڵەخانەی تە لە فرەسک،
ئەی ئەفسوونپەش…
کەلەبچەکانی تیشک،
لە چاوانتان،،،
. لەکەلەپچەکا نی سەزی تە ،
ەزگاری نابە دە..
لە زەریای لەوتا، نەبە ،نامبینی،،
کەچەکی تر..
تەنها بە بەندەری تەمتومانی ئەڤینت ،،،
شەونخوونی شمشالی ژوانی دوورم..
تەواو نغرەی کردوە،،،
مەملەکەتی شیعر، زوەفی تە،
لە بازووی غوربەت ئاماوە!
گوڵە هەڵاڵەی نەسیمی تە!
شیعڕەکی چنگ بە ئازاری میهرەبانە،،

شەن و کەوکردنی گوڵکانی ڕوناکی،
کاتێ باخەوانی غەزەل ،،
خونچەیەکت لێ پروشێ نیگا بێ دەنێ!
سەبەتەیەک لێ مەسیقای نەمری!
ڕژاوەتە زەردەی کەنار،
لە زەردەپەڕەی غوربەتا..
وەک هەور، پاکژ بومەتەوە!
زەردەی ڕەژگارێک،
کەکەچی دووزەریا بوو..
دوو جەستەی ئاوەزان بە تەم ،
ئەی زەریاوان..
تەبەڵ فرمێسکی دایکە ڕەح سوتماکەکان ..
بڵوەنەتەوە ،،
تەپڵەینی نەو گزنگی پرتەقاڵی ..
ڕەوە سوسکەکانی بیرەوەری؟ ..
لە چەرخانی فەلەکی ئێستا دەرئەچم
و لە نەیزەکی چاوتا،،،
شەونمخەر ئەوەنم،،،
ئیتر هەردەم عاشق بێ..
تۆ ، ئەی ئەفسوونپێش..
تا ئادەی ڕەحیژان..

..……
وێنەکێ تابلۆیەکی نیگارکێشی بەریتانی
John Moore of Ipswich – Moonlit Landscape

دووکتێبی دیکەی (سەدیق سەعید ڕواندزی) چاپ و بڵاو دەکرێنەوە

دوو کتێبی دیکەی (سەدیق سەعید ڕواندزی) کە لە شێوەی نامیلکە دانە، لە ئایندەیەکی نزیکدا چاپ و بڵاودەکرێنەوە. کتێبی یەکەمیان بیبلۆگرافیای چاکییەکانی نێ ساڵی پەروەردەی ڕواندزە،

که پشتر نووسەر بەرپرسی بەشی ڕاگەیاندنی ئەو پەروەردەیە بووە.

کتێبی دووەمیشیان، لێکۆڵینەوەیەکی شیعریی درێژە لە بارەی دژە باویی و شیعری هاوچەرخ.

شایەنی ئاماژەکردنە هەر دوو کتێبەکە لەلایەن کۆمەڵگەی فەرهەنگی ئەحمەدی خانێ لە سۆران چاپ و باڵاو دەکرێنەوە.

زمانی کوردی و زمانی زانست..

فەرهەنگی سامان

ئێستا لە هەموو کاتێک زیاتر زمانی کوردی لەبەردەم هەڕەشەی لەناوچووندایە، چەندان هەکاری دڕندەکی و ناوەخۆش هەن کە هەڕەشە لە زمانەکەمان دەکەن، بە هەکارە دڕندەکییەکان ئیتر پێویست بەوە ناکات دووبارە بگەڕێنەوە سەر هەوڵی وەک جاران نەتەوەی سەردەست لە دژایەتی کردنی زمانی کوردی، بە هەی بە سیاسەتکردنی پرسی کەمینەکان لە کوردستاندا وەک پرسگەلی کوردانی ئێزدی و کاکەیی و فەیلی و شەبەک...هتد، و هەوەدان بە پتر لاوازکردنی زمانی کوردی و کەمکردنەوەی کاریگەریی جوگرافیای دانیشتوانانی کورد لە عیراقدا بەتایبەتیش لە ناوچە کوردستانییە کەشە لە سەرکاندا، پلانێکی کارا هەیە بە ناساندنیان وەک کەمینەیکی نەتەوەیی جیاواز لە کورد، بە ئەم مەبەستەش حزبی سیاسی ودارایی و پشتگیری سیاسی ناوخۆ و دڕندەکی دەکەن، (بەتایبەت لە هەندێک ناوەندی شۆڤینی لە ناو تورکیا) دا، بە پلان و بەرنامەی تەکمەکاری جددی بە کراوە، بەئام داخەکە لەوەدایە هەکارە ناوخەییەکان خەریکە دەبنە کەشێکی چارسەرنەبوو کە بە دەستی کورد خۆیەوە بریندەکان قووڵتر دەکەنەوە. هەبەتە هەبوونی زار و بنزار وهەروەها نەبوونی زمانێکی ستاندارد و هاوبەش بە هەموو تاکەکانی کورد لە بەشەکانی کوردستاندا، ئاگەرچی دیاردەیەکی سرووشتی هەموو زمانێکی زیندووە، بەئام ئەو هەوڵانەی کە دەدرێن بە سەربەخۆ ناساندنی ئەو زارانە و جوداکردنەوەیان لە زمانی دایک، ناتوانرێت نکۆڵی لەو مەترسییە جیددیە بکرێت، وەک هەڕەشەی زمانە بیانییەکان وخوەندنیان لە بوارەکانی پەروەردە و فەرکردندا وهاوکات پەراوێز خستنی زمانی کوردی لەو خوەدنگاهلیانەدا، کە نەوەیەکی نەشارەزای لە زمانی کوردی بارهەم هێناوە، هەبەتە دواتریش لە پاشەڕۆژدا ئەنجامەکەی زۆر بە خراپی دەبینین، کە ئەم نەوەیە سەز و ئینتمای بە زمانی نەتەوەکەی خۆی نابێت، بە چاوەکی سووک تەماشای ئاخەوەرانی زمانەکەی خۆی دەکات.

ئاگەرچی زمانی کوردی هەشتا نەیتوانیوە وەک پێویست لە هەموو دامودەزگاکانی سەر بە هەر سێ دەسەڵاتی یاسادانان، دادوەری و جێبەجێکردن و لە سەرانسەری سنووری کارگێڕیی حکومەتی هەرێمدا بە تەواویی بچەسپێت. بەئام هەبوونی زمانی فەرمی لە کوردستان و ناساندنی لەسەر ئاستی عیراقدا دەسکەوتکی مەزووی گرنگە، بەئام لە رووی پراکتیکییەوە هەشتا زمانەکەمان روو بەرووی جینسایدی فەرهەنگی دەبێتەوە، بەتایبەت لە ناوچە کوردستانییە دابەاوەکانی

وەک دەشتی نەینەوا و کەرکوک و خانەقیندا، چونکە زمانی کوردی لە بەردەم حاڵەتی گۆڕی دەخی جیهانگیریی دایە، یەکەمیان ئەوەی کە ئەم زمانە لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ جیهان و مەعریفە و زانستی نوێ هەموو هەوڵ و تەقەڵای خۆی دەدات کە ببێتە زمانحاڵی دروست و بەپێی توانای ئاخێوەران و هەموو ئەوانەی قسەی پێدەکەن. دووەمیان ئەوەی کە ئەم زمانە سەرچاوەی ئەوەی کە بە هۆی داخراوی و ڕەحیەتی دەمارگرژی سنووورەکانی کرانەوە بەڕووی جیهاندا دادەخات، تووشی شۆکێک لە فامکردنی خۆکی و گوندکییانە دەبێتەوە کە درێژەی ئەو ژیانە لەکاڵی و داخراوییە و لەمپەرن لە بەردەم توانستی داهاتن و گەشەکردنی زماندا، لەهەر دوو حاڵەتەکەش جیاواز لە هەموو ئەو کەشانەی کە ڕووبەڕووی زمانی کوردین، زمان پێویستی بە سیستەمێکی پەروەردەی بەهێز هەیە، کە هەم پێویستییەکانی جیهانی نوێ و قەیرانەکانی بە باشی لێکبداتەوە و بەواتە ناو کایەکەوە و هەمیش سامانێکی گۆڕەی زمانی و ئەدەبی کە هەیەتی ئاراستەی جیهانی کەشف نەکراوی خۆی بکات و "بوون"ی زمان و مرۆڤی کورد بە خۆی مانیفێست بکات. هەر زمانێک پێکهاتی تایبەت بە خۆی هەیە، پێکهاتێک کە لە مێژووی ئەو زمانەوە سەرچاوە دەگرێت، ئەم سەرچاوەیەی ئەوەی کە خاڵی هاوبەشی زمانەکان شتێکە حاشای لێناکرێت، ڕاستە کە زمان ڕەهەندی جەراوجۆری هەیە کە هەشتاش لە کەشف و دەرکەوتن دایە، بەڵام زمان بەر لە هەر شتێک مێژوویەکە، مێژووی زمانیش پێکهاتە وهەموو ئەو گەنجینەیانەیە کە بەسەریدا هاتووە و لە داهاتووشدا دێت، لێرەدا نە مەبەست زمانی ئەدەبییە (شیعری، چیرۆکی و...) نە زمانی فەلسەفی و زانستی بە مانای پسپۆڕانەی، بەڵکو ئەو زمانەیە کە ئەم ڕۆژانە کەسێکی لەوەردەگرین بە کاروبار و ڕاپەڕاندنی ئەرکە ئاساییەکانی ژیان.

دەستنیشانکردنی چەندان هۆکاری گشتی کە زمانی کوردییان خستۆتە ژێر هەڕەشەی بە پێویست دەزانم ئاماژەیان پێ بکەم:

- نەبوونی قەوارەی فەرمی و سیاسی بە بەهادان بە زمان و ئاخیوەرانی.

- شێواندنی پێکهات و فەرمی سروشتی زمان (بە تایبەتی لە تورکیا و ئێران) کە ئەمە زەرتر هۆکاری سیاسی- کەلتوورییە کە لە دیسکۆرسی ئایینی زاڵی دەسەڵات سەرچاوە دەگرێت.

- نامۆبوونی کورد لەگەڵ پێکهات و ماهیەتی زمانەکەی (بە تایبەتی لە ئێران و هەروەها لە تورکیاش، بەڵام هەر کام لە فۆرم و حاڵەتی زاڵی یاسایی و سیاسی ئەو دوو وڵاتە)، چوون هەر کەس یان تاکێک کە بە زمانی گوند وگەڕەکەکەی خۆی قسەی کرد بێ مانایە نییە کە زمان دەزانێت، بەڵکو ئەمە سروشتیترین و سادەترین و لە هەمان کاتدا

"بنەڕەتیترین" حاڵەتی فڕبوونی زمانێ، بەڵام ناتوانێ و نیوچەی، دەتوانین باسی چەندین حاڵەت لەم چەشنانە لە باکوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان بکەین کە هەر کامەیان بەپێی فەزای سیاسی-ئایینی ئەو وڵاتانە کەلتوورەکی شوێنەر و داگیرکاریان لە سەر زمانی کوردی دروست کردووە، بەڵام لە باشووردا فەزا و دۆخەکە شتێی دیکەیە. لەباشووردا لەگەڵ ئەوەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان هەیە و وەزارەتی پەروەردە و خوێندنی باڵای هەیە، بەڵام زمان کەمترین بایەخی پێدەدرێت، هەم لە ئاستی گشتی و پەروەردەی سەرەتایيدا و هەمیش لە ئاستی باڵا و خوێندنی دوا ناوەندی و زانکۆکانیشدا.
مخابن ئەو زمانە شیرینە کە ناحەزانی گەلەکەمان بە هەموو شێوازێکی شڤینیانە دژایەتی دەکەن و هەوڵی لە نێوبردنی دەدەن ئەویش بە قەدەغەکردنی زمانی کوردی بە ئاخێورانی و لەسەر ئاستەکانی پەروەردە و فێرکردن و چاپەمەنی و ڕۆژنامەوانی و میدیادا، هەروەها ناساندنی هەندێک لەو دیالێکتە کوردییانە بە زمانی سەربەخۆ و بە پلان و بەرنامە کار بەکردنی .
لە هەرێمی کوردستاندا لە ڕۆژی 8-3-2017 بەسەرپەرشتی وەزیری خوێندنی باڵا و تەوژمەوەی زانستی بەڕێز یوسف گەران و بە ئامادەبوونی ئەندامانی ئەنجوومەنی وەزارەت، کەبووەوەی ئەنجوومەنی وەزارەتکە لە زانکۆی دهۆك لەسەر ڕەوشی زمانی کوردی بەڕێوەچوو، لە کەبووەوەکەدا بەیاردرا ئۆژمارکردنی نمرەی وانەکانی زمانی کوردی بە دەرچووانی پۆلی دوانزە لە کاتی پێشکەشکردن بە کەڵەژە زانستییەکان (پزشکی و ئەندازیاری) ئارەزومەندانە بێت." ئەم بەیارە چ لە ڕووی ماهییەتی روانینی وەزارەت بە پەروەردە و پلانکی زمانی و چ لەڕووی ئاگاداری لەسەر ڕەڵی زمانی دایکی لە فێربوونی زانست و مەعریفەی نوێ، هەڵگری نیزانی گەورە و کەمتەرخەمی ترسناکە.
ئەمە ئیدی شتێکی سەلمێندراوە کە زمانی دایکی چ ڕەڵێکی گرنگ و بنەمایی و تەندروستی لە فێربوون و پەروەردەی نوێدا هەیە، ئەمە تەنانەت زمانی دیکەش لەڕگەی زمانی خەمان باش فێر دەبین و لەی تەدگەین واتە کلیل و کاوەژنەی تگەیشتنی زمانەکانیتر و جیهانیتر هەر لە ڕگەی زمانی خەمانە، هەر چەند ئەم بەیارەی وەزارەت لەلایەن تاقمێک لە مامەستایانەوە بە نادروست لێکدرایەوە و لە دژیدا خۆپیشاندانیان کرد و سەرکی حکومەتیش فەرمانی هەوەشاندنەوەی دا، بەڵام وەکو لە هەواڵەکاندا لەکاتی خۆیدا باوبوویەوە وتەبژی وەزارەتی خوێندنی باڵا و تەوژمەوەی زانستی رایگەیاند بووە هەشتا بەیارەکە هەڵەوشێنراوەتەوە و وەکو خۆی ماوە. بەهەرحاڵ ئەم حاڵەتە ڕەهەندی زۆری هەیە و من نامەوێت هەموو

لایەنەکانی ئێم کەمتەرخەمی و بێ پلانی و دژایەتییە بێ زمانی کوردی کە لە پێکهاتەکی فەرمیدا ئەنجام دەدرێت، بخەینە بەر باس، بەڵکو دەماڵەوت بە هەناوەی نموونەیەکی سادە ئێم بێ پلانی و کەمتەرخەمییەی پەروەردەی زمانیی باس بکەین کە خەریکە لە هەناوی تاک وکەی ئاخاوەرو تەنانەت هەندێک لە نووسەرانیش ڕەگئاژە دەبێت و بەو قەناعەتەمان دەگەیەنێت کە لە فەرکردنی هەڵە و بێ پلانی و کەمتەرخەمیدا چ دەستکی باڵا و بوودجەیکی قەبە لە کارادایە.
ئەگەرچی ئێمە لە باشووری کوردستان چاوەڕێ بووین لانیکەم فەرمانک لە پەروەردەی زمانی بێ پارچەکانیتر بەرهەم بهێنێت، کەچی هەرەم بە خەیشی ناتوانێ ئاوا بکات، ئاو هەموو هەڵە و شواندنی زمان و ڕەزمانییە کە لە کەناڵەکانی میدیا بەتایبەت رادیۆ و تیڤیە ئاسمانییەکان و تابلۆ دیار و گەورەکانی ناو شارەکان دەبینرێن نیشاندەری ئاو پەروەردە سەقەت و بێ پلانییە، کە هەشتا بەشکی خەڵک نازانن بە کوردی بنووسن و لاوەش گرینگتر هەر بەلایانەوە گرینگ نەبێت چۆنی دەنووسن و بۆچی دەینووسن و بێ بنووسن! واتە پەرەشی زمانی لە ئاستکی زەر خوار و نزم دایە. وەزارەتەکانی پەروەردە و خوێندنی باڵاو ڕەشنبیری کەمترین کادیری دەسزی شارەزاو پسپۆری زمانیان تێدایە، یان ئەگەر هەشبن هیچ دەسەاتکی بە یار بەدەستیان نییە تا ڕەی کارای خۆیان بگەێن لە خزمەتکردن بێ زمانی کوردیدا.

- زمانی کوردی لە پەرلەمانی کوردستاندا لە تشرینی یەکەمی ٢٠١٤ بێ زمانی فەرمی لە هەرەمی کوردستان بە یاری لەسەردراوە، هاوکات لە دەستووری عیراق لە ساڵی ٢٠٠٦ و لە ئەنجومەنی نیشتمانی عیراقیشدا لە شووباتی ٢٠١٤ لە پاڵ زمانی عەرەبی زمانی کوردی لەسەر ئاستی عیراقدا بە فەرمی ناسەنراوە، لە ڕژەهەاتی ناڤیندا دوای زمانەکانی عەرەبی و فارسی و تورکی و عیبری پلەی زمانی پێنجەمی وەرگرتووە.
یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەت بە قەناغی ئاگوزاریی ساڵی ٢٠٠٤ و پاشان دەستووری عەراقی ساڵی ٢٠٠٥ بە یەکەمجار دانیان ناوە بە فەرمیبوونی زمانی کوردی لە سەرانسەری عەراقدا، بە پێچەوانەی دەستوورەکانی پێشوو کە بەدەنگ بوون لەم بارەیەوە یا خود بە شێوەیکی سنووردار و لە بوارەکی بەرتەسک (وەک خوێندن) و تەنیا لە چوارچێوەی ناوچەی کوردستاندا دانیان بە زمانی کوردیدا ناوە.
لەبەر ڕۆشنایی مادەی (٤)ی دەستووری عەراقی ساڵی ٢٠٠٥ یاسای زمانە فەرمییەکان لە عەراق و هەرەمی کوردستاندا دەرچوون، بەڵام هەتا ئێستا ناوەڕۆکی ئێم یاسایە وەک پێویست پراکتیزە

نەبووە.
زمانی کوردی لە چوارچێوەی عێراق و هەرێمی کوردستان پاپشتی دەستووریی و یاسایی هەیە وەک زمانی فەرمی دانپێدانراو و، لە ڕووی ڕواڵەتییەوە هیچ گرفتێکی یاسایی بەدیناکرێت، بەڵام لایەنە پەیوەندیدارەکان سستی و کەمتەرخەمی دەنوێنن لە پراکتیزەکردنی ناوەڕۆکی یاساکان. زمان وەک بەشێک لە شوناسی هەر نەتەوەیەک گرنگیی تایبەتی خۆی هەیە و بەشێکە لە کەلەپووری کەلتووریی نامادیی، کە ڕێککەوتننامە و ڕاگەیەندراوە نێودەوڵەتییەکان جەخت لەسەر پاراستنی دەکەنەوە.
لە یاسای زمانە فەرمییەکان، هیچ میکانیزمێکی تەکنیکی و شیاو دانەنراوە بۆ جێبەجێکردنی ناوەڕۆکی ئەم یاسایە و بەدواداچوون و چاودێریکردنی جێبەجێکردنی یاساکە.
زمانی کوردی هەشتا نەیتوانیوە وەک پێویست لە هەموو دامودەزگاکانی سەر بە هەر سێ دەسەڵاتی یاسادانان، دادوەری و جێبەجێکردن و لە سەرانسەری سنووری کارگێڕیی حکومەتی هەرێمدا بە تەواویی بچەسپێت. بە ئەو مەبەستەش گەرەکە دەزگا ئەکادیمی و زمانناسییەکان سیمینارو کۆنفرانسی زانستی بۆ ببەستن ڕێگاچارەی گونجاو بدۆزنەوە بۆ چارەسەری کێشەکانی زمانی کوردی و کردنی بە زمانێکی زانستی و شارستانیانە.

*فەرێدوون سامان
سەرۆکی ڕێکخراوی خانی بۆ لێکۆڵینەوەی هزری

میدیای کوردیی و بەرهەمهێنانی پووچگەرایی.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

هەواڵی درۆ لە خراکی ئێکسپایەر زیان بەخشترە ویکهام ئێستیدی

لە کوردستان دوو جۆری سەرەکیی میدیا هەیە، هەردووکیان بەدوو

ئاستی دژ بەیەک و پچڕانی مرۆڤی کورد دەخزێننە ناو دووڕگەی بێزاریی و نائومێدییەوە، میدیایەک هەیە دەیەوێت کوردستان وەک بەهەشتێک پێناسە بکات و هەموو بەشایی و کەموکوڕییەکان لە بیر خەڵی دەباتەوە و هەر جۆرە ڕەخنەیەکیش بە پیلانی دژەکیی سەیر دەکات. لە بەرامبەردا میدیایەکی تر هەیە، کار لەسەر ڕەشبینکردنی هاووڵاتیان دەکات و سەرقاڵی وێنەکێشانکی دژخیێیە بە کوردستان کە هیچ پەنجەرەیەک نەماوە لەوەی هەناسە بدرێت. ئەم دوو جۆرە ڕوانگەیە هیچکامیان ناتوانن ڕووی میدیایەکی پرۆفیشناڵ و ڕاستگۆ ببینن، کوردستان نە بەهەشتێکی ئامادەکراوە و نە دۆزەخێکی هەتاهەتاییە، ژیان بەم جۆرە تەوزیف ناکرێت، کاری میدیاییش بەو جۆرە ئەدا ناکرێت. کاری میدیا نییە پێناسەی واقیع بکات بەڵکو ئەو واقیع نیشان دەدات، بەڵام نیشاندان بە ئامانجی سیاسیی و تایبەتیی نا، چوونکە بەڕێی ئەپۆزیسیۆن و دەسەڵات لە کوردستان لەنیشاندانی واقیع لە ڕووی میدیاییەوە، ئامانج و مەرامەکانی خۆیان مسۆگەر دەکەن.

میدیای کوردیی بە میدیای دەسەڵات و نزیارکانییەوە کەمەڵێک گرفتی ناوەکیی هەیە، نەک لەگەڵ سروشتی پیشەی ڕاگەیاندندا نایەتەوە، بەڵکو بە هەموو شێوەیەک لە دژیەتی، چوونکە ئەم میدیایە بە ناوی ڕەخنەوە، شمشێربازیی دەکات و بە کەرەستەی جەنگییەوە هاتۆتە مەیدان، ڕەخنە لەکەن ئەم میدیایە نەک مەعریفە و دەرخستنی بەشایەکان نییە، بەڵکو چەکێکە بە ریسواکردن و هەڵاهەڵاکردنی بەرامبەر، لەڕە ڕەخنە مانای شمشێر وەشاندن و ڕووشاندنی کەرامەتی مرۆڤەکانە، بۆیە هەمیشە ئەم میدیایە لە بری ئەوەی بە ڕەخنە بنیات بنێتەوە، دنیا وێران دەکات. لە کوردستان جۆرێک لە ڕاگەیاندن لە نەشونمادایە هەڵگری کەمەڵێک گرووگاڵی دەروونییە و گرفتارە بە نەخۆشیی سادییەت، چوونکە شادییەکانی خەڵی لە ئازارەکانی بەرامبەردا دەبینێتەوە، پێکەنینەکانی خەڵی لەسەر هەژانی فرمێسکی ئەویتر بینا کردووە. ڕاگەیاندنێک لە کوردستان لە بەهەزبوونداییە ژیانی تاکە کەس لەلای وی هیچ بەهایەکی نییە، بۆیە زەرتریین دەستدرێژیی دەکاتە سەر ژیانی تایبەتی تاکەکان، بە پچڕانی شیعرەکەی فریناندە باندینی "بەڵام هەموو شتێک گرانبەهایە"، میدیای کوردیی بە ئەوەی خەڵی گوڕە و گران و بایەخدار نیشان بدات دەست دەبات بە ریسواکردن و بە بایەخکردنی هەموو شتێک، ئەگەرچی ئەو شتانە لە خودی خۆیاندا زۆر گرانبەها و بایەخداریش بن.

میدیای کوردیی لەبری جوانکردنی سبەینێ و داهاتوو، هەمیشە خەریکی

بەرهەمهێنانەوەی ناشیرینییەکانی دونیا و رابردوو، لە بری نیشاندانی ئاسۆیەکی روونناک و گەش، بەردەوام جێی تاریکی و داخرانی هەموو دەرگاکانی ئومێد دەدات، ئەم میدیایە لە بری ئەوەی کار لەسەر بیناکردنەوەی کەستی تێکشکاوی کورد بکات، بە چەشنی داگیرکەرانی کورد هەموو رەگەیەک دەگرێتە بەر بە پتر تێکشکاندن و داووخاندنی ئەم کەستییە. میدیایەک ئێستا لە کوردستان کار دەکات لە باتی پەروەردەکردنی نەوەیەکی تێندروست و قسەکردن بە نەوەیەکی تازە پێگەیشتوو، هەمیشە دیرەکە تاکەکان وەک قوربانی دەبینێتەوە و لە نێو زەمانی نەوەکانی رابردوو گیری کردووە و ناتوانێ بێتە دەرەوە. ئەم میدیایە نەک ناتوانێت لەگەڵ زەمانی تازە و رووداوەکانی رۆژدا وەک ئەوەی هەیە بڕوات، ناچار پێنای بردۆتە بەر گێڕانەوەی حکایەتەکانی دونێ و دیسان تەعمیمیان دەکاتەوە بەسەر ئەم ساتەوەختانەشدا. ئەم میدیایە نەک هەز و توانای شیکردنەوەی چەمک و ئەو رووداوانەی نییە لە دەروپشتی روو دەدەن، ناچار فووی بە شێپوری جەنگەکی تاکە کەسیدا کردووە و لەناو کوڕی گەرمی ئەم میدیایە مافی تاکە کەس و ویژدانی تاکە کەس دەسووتێت و دەتوێتەوە، کەسیش رەخنەیەکی لەم سەرگەردانییە گوریە نییە!!.

ئەم میدیایەکمان هەیە بە جوانکردنی خودی خۆی و بیر و ئەندێشە سیاسیی و فەرهەنگییەکەی کار لەسەر نابووتکردنی ئەویتر دەکات، ناچارە لە پێناوی خۆ نواندنەکی فریشتەیی، بەرامبەرەکەی بە ئەهریمەن بکات. میدیایەکمان هەیە بە ئەوەی شوورەیی و کەموکوڕییەکانی داپۆشێ، دەت کەموکوڕیی و عەیبەکانی ئەویدی دەنێتە بەر باس، تەنانەت بە ئەنجامدانی ئەم کارە سەیر لە داتاشینی تەمەتی ئاکارییش ناکاتەوە، وەک ئەوەی لە حاڵەتی گەڤاری "جیهان"دا دەردەکەوێت، وەختێک سەرنووسەری ئەو گەڤارە ناتوانێت بەرگەی رەخنە بگرێت، ناچارە دەست بە ئابووری تاکە کەسێک رابکێشێت، ئەگەرچی ئەو تاکە کەسە گەلێک گومانی لەسەرە و زەر کاری ناپەسەندیشی لە رەی میدیاوە ئەنجامداوە. ئەم میدیاکمان هەیە دنیا و خودا و پێغەمبەر و فەیلەسووفەکانی داوەتە بەر نەشتەری رەخنە و تەنانەت جنێویان پێدەدات، بەڵام وەختە رەخنە دێتە سەر خۆی باڵانسی تێکدەچێت، ئاگر دەگرێت و لە پڕچەکردارداسە لە سووتاندنی تۆ و وشک پێکەوە ناکاتەوە و بە جارێک قیامەت هەڵدەستێنێ. ئەم دەخە، هەمان ئەو دەخەیە پێش دوو ساڵ و نیوێک "بەختیار عەلی" پێناسەی کردووە، وەختێک دەنووسێت "قەناغی ئەمڕۆی ئەم کە لە ئاستی سیاسیدا قەناغی رزامەندیی نوخبەیەکی سیاسییە، کە بە هۆ لە خۆی رازییە، قەناغی تووڕەبوونی خەڵکانێکیش تووڕەییان خاڵییە لە ئاسۆ و خاڵییە لە ئێستەرناتیف، لە ئاستی رەشنبیریدا بێتە ئەو قەناغەی تێکستەکان و

رستەکان و گووتارەکان بە وشەی وبە مانا و بە یاوەر دەسوێنەوە، ئەو قەناعەتە کە پەیامەکان دەگەن و هەرگیز ناگەنە وەرگر و گوێگرەکانیان، نووسین لە بەشایەکی قووڵ و پوچگرایەکی بە ئەندازەوە ئاماژە"(1).

میدیای کوردیی بە تایبەت رۆژنامە و گۆڤارەکان لەبەر بە باباتی و ئیفلاسیی بیرکردنەوە نەک ناتوانن رەنگەکی جوان بدەن بە ژیان و مانایەک بە وجودی مرۆڤی کورد بدەزنەوە، تەنیا ئەویان لە دەست دەت پووچگرایی و ڕەشبینیی بەرهەم بهێنن، ئاخر دروستکردنی ڕەشبینی هەزار جار سووک و ئاسانترە لە گەڕانەوەی هیوا بە مرۆڤ. میدیای کوردیی چوونکە هەمیشە خەی ناڕەنجەنەت و ئاسان کارەکەی بە دەستەوە دەت، پیشەی ڕاگەیاندنی لە دەسەاتی چاودێریکەری گشتییەوە کردووە بە چاودێریکاری تایبەتیی و میکرۆسکۆپی چاودێریی خستەتە تەنانەت سەر پەیوەندییە خەزانییەکانمان، لە چاوی زۆربین ئاسایەوە بچووکترین مافی کەمایەتیمان کە کەس بەی نییە دەستی تەوەردات سەیر دەکات و کەچک دەکاتە گایەک و لەولاشەوە ڕووداوە گەورەکان وەک گەردەلوولەک تەدەپەڕن و چاوی ئەم میدیایە توانای بینینی نییە و هیچیش لەی تەناگات. ئەگەر کەمەک لە هەندەک مانشەت و سەروتار و لیدی ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی کوردستان وردبینەوە، تاکە ڕاستییەک پێش هەر شتەک لەی تێبگەیت ئەوەیە: تاک ناتوانەت خاوەنی هیچ نهێنییەکی تایبەتی خەی بەت، تاک هەمیشە موعەرزە بەوەی مافە تاکەکەسییەکانی لەسەر ڕووپەی ڕۆژنامەیەک وەک تاوانەک پە بفرۆشرێتەوە، موعەرزە بەوەی ممارەسەکردنی مافە سەرەتاییەکانی وەک سکانداەک لە گۆڤارەکدا بە بەاو بکرێتەوە.

ئەم تەکنۆپەکەی و سەرگەردانییە مەزنەی بەسەر میدیای کوردیی هاتووە، هەر تاکی ڕۆژنامەنووس و نووسەرەکان لەی بەرپرس نین، پێش هەر شتەک حکومەت و حزبەکان بەرپرسی سەرەکین، چوون حکومەت هیچ ڕەوشونەکی نییە بە پرسینەوە لە سووکایەتی بە مرۆڤی کورد، حکومەت و حزبەکان وەختە گوشار دەخەنە سەر میدیاکان باسی خەیان و کارەکتەرەکانیان کرابەت، لەوە بەولاوە مافەکانی تاکەکەس جەگەی بایەخ نەبووە بەلایانەوە، حزبەکان بە جۆرەکی تریش بەرپرسن چوون ئەوان لە پشتی ئەو لافاوە گەورەیەوەن لە ڕۆژنامە و گۆڤار ئەویش بە ئامانجی شەی سیاسیی و تاکە کەسی و دەستگەریی و..تد. لە واقیعی حاڵیشدا بوونی لەشکرەک ڕۆژنامەنووس و لەشاوەک لە ڕۆژنامە و گۆڤار گەواهیدەری ئەو ڕاستییەن، حزب و دەسەاتی کوردیی لە کاتەکدا باسی ئیتیکی ڕۆژنامەنووسی دەکات لە هەمان کاتدا خەی فاکتەرەکی

یارمەتیدەری ئەو بارودۆخەیە و بەشدارە لە بەهاکردنی نووسین و وەرگێڕانی رۆخنە لە مەعریفەوە بە شێوە جنەو، بەبێ ئەوەی بیر لەوە بکەنەوە "ئەوەی نووسرا، ئەو هێنانە بە هەمیشە دەمێننەوە" (2).

پێڕاوێز:
1-رۆژنامەی "هاوڵاتی"، ژمارە "313"، رۆژی 14-2-2007.
2- دەربەندکی ژنە رەمانووسی ئەمریکی "تەنی مەریسن"ە.

کۆتایی سێپتامبەری 2009
سوێد – ستۆکهۆڵم

هەوڵێری تیرۆر یان" دوبەی" بارزانی!.. ئاراس ڕەشید

حوکمەانی لە هەولێر لە حوکمەانی " ئەشرەف "* دەچێت! ناوی دوبەی لەم ساەانەی دواییدا، بۆتە سونبوڵی ئارامی سەرمایەگوزاری لە دنیا. واتە هەر شوێنک کە سەرمایەگوزاری زەرک لە وڵاتانی دنیای لەکرا، یەکک لە مەرجە سەرکی و بنەڕەتیەکان دابینکردنی ئەمن و ئاسایش و سەروەری یاسایە! بە ئەو جۆگایە، تاوکو سەرمایەداران لە گیان و سەروەتی خۆیان دڵنیابن . چەند ساەک لەمەوبەر سەرکی هەرێمی کوردستان(مەسعود بارزانی)؛ بانگەشەی ئەوەی دەکرد کە دەبێت هەولێر بکات بە " دوبەی"!هەر وەک لە سەرەوە ئاماژەمان پێکرد، هەنگاوی یەکەم بە ئەوە، دابینکردنی ئەمن وئاسایش و سەروەری یاسایە لە هەولێر! بەڵام وا پێدەچێت بارزانی و حکومەتەکەی بە شێوەیەکی کە لەو کارە گەیشتبن! بۆیە پێش دابینکردنی مەرجەکانی سەرەوە، هاتوون بیناو تەلار و قیللای لە شوشە دروستکراویان سازداوە، تەنانەت" ئاو و کارەبا" ی تەواویشیان بە دابین نەکردوە چ جای ئاسایش و سەروەری یاسا! ئەوەتانە، پیاوانی زەرقان، بە هەژی هوونەک و لە ناوجەرگەی شوێنی فەربوون و پەروەردە زانست، بە تەنیشت هاوەڵە زەرقانیەکانیانەوە کە پاراستنی حەرەمی زانکۆیان لە ئەستۆیە، سەردەشت عوسمان "سەردەشت" ی لاوی نوک قەڵەم تیژ و دەخەش بە دوا ساەی خوێندنی و دە پراوپڕ لە

هیوا، " سەر سوور ئاساکانی بەعس" بە منەتانە دژەفەنن و بەناو ئاسایش وپۆلیس و بازگەکانی پایتەختی کوردستان و دوبەیکەی بارزانی و کوردستان دگەیەننە ناوچە بەناو کشە لە سەرکانی کوردستان " موسڵ" و ئەو دژە گەرمە بە دوا ژاژ، ئەو وزە گەورە و تروسکەی هیوای کەمگەیەکی خەڵخەندیو، سارد دکەنەوە و دیکەنە دیاری بە ئەوەی سەرکمان بیکات بە دوبەی!!

بەڕاستی شەرم هەنارو قەزوونە، لە کوردستانی خاوەن کارساتی" بکر علی ،نزیر عومەر،ڕووف کامیل ،شاپورو قابیل ،دوعا،سەرانی مامە حەمە، حەمەی حەلاق و...تا دواینیان کە ڕەنگە دوایین نەبێت، کاکە سەردەشت" ناوی شارستانیەت و دیموکراسی ومافی مرۆڤ و سەروەری یاسا وهەبژاردن و ئازادی ڕۆژنامەو بیرو ڕادەربڕین شتی تر بنێ! بەڵام ، وادیارە دەسەڵاتدارانی کوردستان، تاوەکو ئێستاش هەر وەک " ئەشرەف" بیر دکەنەوەو خەڵکی کوردستانیش هەروەک شارەکەی ئەشرەف چاولەدەکەن و بەڵوەی دبڕن! هەربۆیە بەسکردنەوە، ئەشرەف ئاسا حوکم دکەن و دکوژن و دخۆن وگاڵتە بە خەڵک دکەن! بەڵام، دبە دەسەڵتدارانی کوردستان و دوبەی سەرەک، باش بزانن کە جەماوەری خەڵکی کوردستان لە نمونەی "سەردەشت" چاویان کراوەو زیتە، بیریان ڕەشن وئاسیان ئەوەندە بەووونی لە دیارە، کە نایەڵن ئەم جارە ملهوڕیەکانیان 40 ساڵی وەک حاکمی پێش خۆیان بخایەنێت و تەمەنی ئەو ئەشرەفانەش ناهەدرێت ساڵانی زۆر بردەوام بن! بکوژانی سەردەشت، دنیا بن لەوەی، ئەو کارەی ئەوان کردیان لە " ووداوەکی کوشتنی ئاسایی"یەوە بووبە" مەسەلە و قەزیەیکی کەمە و هەموو ئینسان دەست و پێشکەوتوخوازی کوردستان و دنیا.

سەروەری بە گیانی پاکی کاکە سەردەشت!
ڕیسوایی و زەبوونی بە پیاوکوژان!

ئاراس ڕەشید ٠١ ی مەی ٢٠١٠

- ئەشرەف: زنجیرە دراماکە لە تەلەفزیۆنی کەنالی ئاسمانی کوردستان تیڤی یەوە بەاو کرایەوە،کە بیرکەکەی لە برایم زەبەک ەوە وەرگیراوە.

باج.. پشکۆ ناکام

.....جارێکی تریش بیری تۆزاوی و بۆچوونە نا ئینسانیەکانی ئایین مشت و مۆکی تازەی خستە ناو خۆکەوە و ڕیش خەناویی و دڕچوانی حوجرەکەی" قوڕیش" هەموو پێکەوە کوتنە قیژان و زرمە زڵە وناڕزایی، لەسەر چی ؟.. لەسەر ئاوی نیوەی خاکی هەرێم!! وا لە ژێر کۆفی سوپای تورکیا و سیادەتی ئاو کۆکە تۆ یەی ناویان ناوە "قەوارە" کوتەتە ژێر پەستای ڕەشی جەندرمەوە ؟ یان لەسەر ئاوی بە دەیان ملیارد دۆلاری داهات و قوتی خۆک خۆشنۆش کراوە ، کەسیش نوتق ناکا ؟ لەسەر ئاوی لە هەولێر پەشوازی لە لە کانە ئەفسەر و ئیستخباراتەکانی بەعس ئەکرێ..؟ ئاخۆ لەسەر ئاوی مافی ژنامە نووس و نووسەران بوە بە "پەشمەک" و دەمەکە لە ناو دەمی دەستاتا تواوەتەوە..؟..لەسەر ئاوی مووچەخۆران بوون بە یاری دەستی ئاوی کراسی حکومەتیان پە لەبەر کردوە ؟ ..لەسەر ئاوی ژنان خۆک بە چەکی نایاسایی ئینسانیەت و یاسایی بنەماش و میلیشیاتکان ئەکوژرێن..؟ .. نەخێر لەسەر هیچی ئەمانە نین ، لەسەر ئاوی ئهنسانەک ، کچەک پەی خۆش بوە سەمایەک لەبەر چاوی خۆکا بکا هەم وەک ئارەزوویەکی هونەری خۆی کە تەنیا موکی خویەتی و هیچ کەس و قودرەتەک بۆی نیە لە ی زەوت بکا وهەم بە خستنە ڕووی توانای خۆی بە کەمەگا و خەباتاش کردنەوە لە مشەقت و سەریشکانی ژنان و هیچی تر..نە ئەرز وەران بوو نە ئاسمان تەک شکا نە ژیانی کەسەکی تر بوە کوتە قواوەو..لەبەرامبەرا ئەوانەی خیان بە پەوری ئەخلاق و ڕەوتی ژنانەی خۆک ئەزانن کوتنە لە یانی قەوانە کانە سواوە ژنگاویی ئیکسپایەرەکە : چی بوە؟ بە ئەخلاقی کراوە ، قیامەتە، کەمەگا غەرقی بە دیانەتی بوە ، جەن کچەک"رەنگە پیاو بوایە زەر گرفت نە بوایە،!!" ـ..بۆ کچەک چەن کچەک دوور لە بنەماکانی حەدیس و ئینستگرام و ڤایبەر و ئایاتکان جورئەتی کرد و لە مانگی ڕەمەزانا و لەبەر چاوی خۆک سەمای کرد...!؟ سەما کە یەکەکە لەبەد ڕەوشتیەکانی ئینسانی عەبدی خوا..جا نەخوازێ ا عەبدەکە کچ بە..!

.....پش هەموو شتە هیچ کەسەک ، هیچ گروپەک ، هیچ دیندارەک بۆی نیە دەست نیشانی پەوڕە ئەخلاقیەکانی تاک و کەمە بکا لە کاتکا بۆچوونکانی ئەوان لەسەر ئەخلاق هەزار و یەک نیشانەی پرسیاریان لەسەرە و لە دیدە فەلسەفیە ئینسانیەکانا زەربەیان" گەر نەین هەمویان ، سەرتاپا" دژی مافە سروشتیەکانی تاک و کەمەن ، دیدی ئایین یەک غەرام مەجالی تیا نیە بە مەسەلە ئینسانیەکان و

لەسرووبشانەوە مافی تاک لە هەبژاردنی ستایل و ئیدارە یانی ژیانی خۆی بە دڵی خۆی و بە کەمالی ئیسراحەت بە دەست تەورانی ئەم یەکەمی ووو ، بە چاوسوور کردنەوە کە هەنگاوی یەکەمو دیکتاتۆریەت چوونە و بە ئیرهاب کۆتایی یەت...هەموو جۆرە کۆت و بەندێک دژ بە ئینسان قبوڵ کراو نیە دینی بە یان سیاسی..ئاخر کەسێک چوار ژنی هەبێ ڕەوشت بەرز بێ و کچێکیش سەما بکا بە هۆشت بێ ئەخڵاق و ئەهلی بەهەشتە..! کەسێک سەما بکا گوناهبار و ئەهلی جەهەنەمە بەڵام کەسێک بە دروشمی "أللە اکبر" ئینسانێک سەر بڕە دواپلەی بە ئەخلاق و ئەهلی بەهەشتە..! ژنێک وەک یەکسانییەک بەرامبەر بە پیاو کار بکا و ئەمادە نەبێ وەک سواکەرێک لە گەڵ مەردەکەیا بژی بێ بە ئەخلاقی حیساب بکرێ بەڵام پیاوێک ژنەکەی وەک فەرشی لوول کراو لە تەپڵک قوماش بپێچتەوە و جگە لە جێگای نووستن هیچ شتێکی تر کەیان نەکاتەوە ئەمە لووتکەی بێ ئەخلاق بوونە لەو دونیاش لەجێکی تایبەتیان لە تەنیشت کوپە شرابکەوە بە دانراوە..!!

...ئینسان بە ئازادی لەدایک ئەبێ وعومریش لەوە کورت تر بێ دەیان کەسپ و کۆت و تاسەی لاوەکییەوە ببەستنەوە ، نابێ هێگڵ بگیرێ لە تام و چێژ کردنی ژیان لە ژێر هیچ ناو و دەمامک و وەهمێک بێ، هونەر لای عەمامە بەسەر و ریش خەناویەکان وەک کارەبایێ و ئەیانگرێ بەڵام چونکە مردن بە کارەبا لە هیچ حەدیس و ئایەتێکا نیە خیانی لە لا ئەیێن ، هونەر بەشکۆ لە ژیان و هیچ سەودا و مامەڵەیێک هەڵناگرێ، کە حەزی لد مزگەوتە فەرموو با بچێ حەز ئەکا چادرێکی لە دانێ و خەریکی حیجز کردنی پەنایێک بێ لە بەهەشت ، کەس هەقی نیە ، بەڵام هێگڵ گرین لە خێکی تر کە چۆنیان ئەوێ بژین و "فەتوا"ی دژ دەرکەن ئەچێتە خانەی چەوساوەو و زەریان لەسەر ئەکەوێ..گەر کەسێک سەما بکا ببێ بە کافر ئەو بە کافریەی خۆی ڕازیێ و لەی گەڵێن با چێژی لە ببینێ هەر وەک چۆن کەسێکی تر لەسەر وەهمی ئایین و ئەو دونیا و بەهەشت و جەهەنەم تام لە ژیان وەرئەگرێ ، بەهەماننشەوە ، خۆ ئەگەر سەماکەرێک بە غەڵەت بەر بەهەشت کەوت بەتان هەیێ شکاتی لە بکەن تا بیگواسنەوە بە جەهەنەم ، مولحیدێ کافرکان خیان ئەو ستایلەی ژیانیان هەبژاردوە ، خۆ ناکرێ بەشق و ئیرهاب واز لەو ستایلە بێنن ، خۆ بە شق بە جیاوازی دیکتاتۆری و فاشیست و ئاین چیێ ؟ ئاییبش بە دژایەتی خەڵک و مافەکانی تاک پەناسەی خۆی هەیێ ، لەدیکتاتۆریەت پەیان ئەڵێن تەکدەر یان تابوی پێنجەم ، فاشیستەکان بە کەمێنیست ناویان ئەبێن ، ئایین و پێوانی قوڕیشیش بەکافر و مولحید تاوانباریان ئەکەن ، کە هەر سێ پەناسەکێ شرعیەت دانێ بە چەوساوەی ئینسان و

هیچی تر ، یەکە بە جلی سەربازی و یەکێکی تر بەجلی مەغاویری و ئەوەی ئەو لاش بە کەوا و سەتڵەوە بە ئینسان لە بەسەیان " بە جیاوازییەکی گەورە کە لە دیکتاتۆریەت و فاشیزما سەما قەدەغە نیە وەک لە ئایینا نەک هەر قەدەغەیە هەر زەر قەدەغەیە..." ..خە لە زیکر و مەراسیمە ئایینیەکا جەرەک لە سەما ئەبینرێ ، ئەمەیان حەڵاڵە چونکە بە شمشێرەوەیە ، شمشێریش سیمبولی ئایینە بە چاوترسانی خەڵک و وەک عەسکەری بەزەر داکۆشانی خەڵک بە بەهەشت ، ئەی کاتێک کەسێک حەزی لە حەری و شەراب نەبێ ، قوەی کوە بکا بەسەر خەیا..؟نە بەی هەبێ لەم دونیا تەزە بئارەزووی خەی سەما بکا و نە لەودونیاس بئارەزووی خەی لە کونجێکا ئیسراحەت بکا ئیتر خەشی ژیان بە ئەم داماوە چیە و لە کوە یە..؟

...هەموو توند و تیژی سەلەفی و عەمامە بەسەر و مەشک موحەجەبەکان بە مسۆگەر کردنی بیتاقەیەکی یەک سەری غەیرە مورەجەعە بە بەهەشت، بەڵام باجی بەسەر بردنی شەوێک لەگەڵ حەریەکا پێنجا دەلار(یان لیرەی سعودی) و هەر قاپێک شەراب دە دەلار بێ ، ئاخە هیچ کەسێک لەوانەی لە سەما تەقیوون و خەریکە جەتەی سەما لەیان ئایا حەز بە بەهەشت ئەکەن.!؟ بەبێ شک و بێ یەقینەوە نەخێر ، چونکە ئەوان بەیە ئاینیان هەبژاردوە تا لە هەردوو دونیا بکەن و بخەن بە بەلاش..بە باج

نیو سەد.. فەریدوون سامان

بە گژ مەحابدا چووموە
نیو سەدەم
لە تەمەنی بەدبەختی بە ٢٠ کرد
خەونی منداڵیم هەر لە بەشکەدا هەبزرکا
گەنجەتم خونی چەواوی بەرخەکی سەربەاو بوو
لەبەردەم قوربانگەی نەریت و خورافەدا...
نیو سەدەم لە حەسرەتی زیندان و
داستانی ئاوارەیی بە جەما
نیو سەدە
دەروشانە لە نەو حەلقەی زیکری عاشقاندا حاڵم گرت
بە نەو کەگەی بە مینچەنراوی چەتەکانی سیاسەتدا

تێپەڕیم،
ئەمستاش تارمی خۆنەکانم
لە کۆی خەم ناوە
بارەو ونگێک ڕەم گرتووە
خۆی ریاکاران بەردبارانم دەکەن..

“نانی پیرەز” لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “هات داکس” لە کەنەدا نمایش دەکرێت

مانسوور جیهانی ـ فیلمی دیکۆمێنتی “نانی پیرەز” لە دەرهێنانی هاوڕێ “ڕەحیم زەبیحی”، لە بەرهەمهێنانی “تووڕج ئیسانی” و بەرهەمی کۆمپانیای سینەمایی “ماد موڤی” لە بەشی پشبڕکێی “ڤیترینی جیهان” لە بیست و حەوتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “هات داکس” لە کەنەدا نمایش دەکرێت.

فیلمی دیکۆمێنتی “نانی پیرەز” (نان مقدس) Holy Bread دواین بەرهەمی سینەماکاری کۆچکردووی کورد “ڕەحیم زەبیحی”، لە بەرهەمهێنانی سینەماکاری ناوداری کورد “تووڕج ئیسانی” و بەرهەمی کۆمپانیای سینەمایی “ماد موڤی” MAAD Movie؛ لە دواین بڵشداری نێودەوڵەتی خۆیدا بە نوێنەرایەتی لە سینەمای ئێران، لە بەشی پشبڕکێی “ڤیترینی جیهان” World Showcase لە بیست و حەوتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “هات داکس” Hot Docs لە شاری تۆرۆنتۆ لە وڵاتی کەنەدا نمایش دەکرێت و لەگەڵ فیلمکانی وڵاتانی جیهان لەم هووداوە سینەمایی گرینگدا کابەریی دەکات.

ئەم فێستیڤاڵە، جێگای متمانەی ئاکادیمیای ئیسکارە و براوەی بەشی پشبڕکێی “ڤیترینی جیهان”ی فیلمە نیوە بینەرکانی ئەم هووداوە سینەماییە، دەچێتە قۆناغی پشبڕکێی خولەکانی ئیسکارەوە.

بەاوکردنەوەی نێودەوڵەتی ئەم بەرهەمە دیکۆمێنتارییە، لە ئێستەی

کەمپانیای "تسویر گستر الهە پارسی" (ئیلی ئیمەیج) Eli Image بە بەرپرسیاریێتی خاتوو "ئیلاهە نەوبەخت"ـەوە.

"نانی پیرەز" کە لە یەکەمین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا، لە بەشی پشبڕکێی "فیلمە نیوە بینەرکان" Mid-Length لە سی و سێیەمین خولی فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی ئەمستەردام ـ "ئیدفا" IDFA لە وڵاتی هۆڵەندا نمایشکرابوو؛ لە یەکەمین نمایشی خۆیدا لە وڵاتی کەنەدا، لە بیست و حەوتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "هات داکس" لە شاری تۆرۆنتۆ نمایش دەکرێت.

فێستیڤاڵی فیلمی "هات داکس" کە گەورەترین و گرینگترین فێستیڤاڵی بوارگەفیلم لە ئەمریکای باکوور دەتەئەژمار؛ بیست و حەوتەمین خولی بە بەرپرسیاریێتی "کریێستۆفەر مەک دەناڵد" Christopher McDonald ئەکتەری ناوداری ئەمریکی ڕۆژی 29ی ئەپریلی 2021 دەستی پێکرد و بە نمایشی 219 بوارگە فیلم لە دەرهێنەرانی 66 وڵاتی جیهان لە چوارچێوەی بەش، لەوانە: بەشی پشبڕکێی "قیترینی جیهان"، بەشی پشبڕکێی "فیلمە نیوە بینەرکان"، بەشی پشبڕکێی "کورتە فیلمکان" و هەروەها بەشی "نمایشی تایبەت" بە هەی بەاوبوونەی پەتای قایرەسی کۆرۆنا تاکوو ڕۆژی 9ی مایی 2021 بە شێوەی ئۆنلاین لە شاری تۆرۆنتۆ لە وڵاتی کەنەدا درێژەی دەبێت.

ئەم فێستیڤاڵە، یەکێکە لە گرینگترین شوێنەکان بۆ بینین و ئاخاوتن سەبارەت بە بوارگەفیلمە بەرچاوەکانی سالی سینەمای دنیا و بۆ پەرەپێدان و بەرهەمهێنانی فیلمە دیکۆمێنتاریێکان لە جیهاندا دامەزراوە و هەموو ساڵێک، زیاتر لە 200 فیلم لەم ووداوە پایخەی سینەمایێدا نمایش دەکرێن و نزیک بە دوو هەزار دیکۆمێنتساز، بەرهەمهێنەر، کار و بەاوکارەوەی بوارگەفیلمە لە سەرتاسەری جیهان تیایدا ئامادەدەبن.

بۆ زانیاری زیاتر:
https://boxoffice.hotdocs.ca/websales/pages/info.aspx?evtinfo=141686~367cbc04-eb03-453a-90f8-88ca48c4cf79&epguid=9759e3f1-085c-4e15-88c2-&e02a8ee1f1d1

بۆوبەرایێتی ڕاگەیاندنی گشتیی فیلمی دیکۆمێنتی "نانی پیرەز".

جەستەی پەرتبووی ژنژکان..
شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

بە شەرمەوە خەر،،
پەردەی ڕەشی پەنجەرەی شەوی لابرد،
زیندوەکان پێش مردوەکان،
چاڕەنوسی خەیان،،
بە لەواری شوشەی شکاوی مرۆڤبوونەوە تکا،
کام لەمە زەمەنە ،،،
کە نانوسە وشەی عیشق ؟ ،
کام ئافرەتی ڕەنگ هەڵبزرکاوی…
جەستە وەریوە ..و.. ،
لەسەر ڕەخی فشەڵی ڕەح،،
ئەو وشە لمانە کەناکاتەوە؟

سوتماکی ژنژاوی ژنژکان…
ئەکەمە گۆڕی بەردینی بیرەوەری تۆ،
پەڕەسڵکە خەڵەمێشەکانی سەر کەڵاکی نیوەڕۆ،،
بەرەو تونێڵە تاریکەکانی هەتاو ڕەکەوتن،
پەروانە دە،،،
لە مەرگی تەنیایی‌دا خنکا،
سەربەست نین فریشتەکنی ئەندێشە، لە کاتکا..
گەکانی حەز بە نەمری ،
خا..م…ەش ،

شار ژەراوژەری زریانی …
جەستەی پەرتبووی ژنژکانە ،
بای بەهودەیی،
گەیدە بە ڕوخسارەکانی…
نەو تەمتومان دەنە..
خانوە بیرچوەکانی سەر هەورازی…
گەستانی مرۆڤ، هەئەچنەتە..
دارستانی نیوە ڕەش… و..

نیو ژهری ئاسمان

جستی ژکان، ک ب…
ل ئشکوتی مشکی خوتوکان،
کلاویی ئقیننشینک …
ب ئو سربازانی…
حیان ل خاچی در درا !

جادووی بوون، تونی جاجاکی..
ل ملی خوتوکانی دوندای ،،،
سمای ئو تنیایانش …
ل بریسکی مشخی دری..
نزرگ خیاکان، اماون..
تا بس بهار،
نرگز پیماندراوکانی…
خشبختی ها ،
شختی سر دیان،،
بتونتو،،،
بام هردی چی کاکی ب کاکی،
بیابانی سوتاو،، ،
ئودیو دارستانی سپی خیا،
ن بهشت ئودیو خون،….
جگ ل شپی پیربووی…
جستی ژکان،
فیردوس کوان؟!
……..
ونک کارکی هونری فتگرافری ئمانی
(Sussan Mielke)
ب سوپاسو ل پیجی فرمی خی ورگیراو

گەواهیی ماوایی.. ستار ئەحمەد

عەشقت ختووکەی گیانەو.. کۆنە برینی سووتاوە.
کە دەم لە دەریای بیرم دەسووم.. خەم دەمناسۆو ناتبینمەوە
نەرمە کۆوەیەك.. هەرزە حەزك.. ناخم دەجێشنێ بۆ رووت.
گۆی جەرگم سەدای هاوارو فیغانی دایکێکی جەرگ بڕاوە.
لە خەم وێنەت دەکێشمو بەخۆزگەش هێنراوەت بۆ دەهێنمەوە.
کە کۆچبارێك لەبەر نیگا زەردەکانی خۆرا..
لە نێو دەروازەی برینی سپێە ساڵا وەرز دەدوێنێ..
لەبەر نسرمی بەفرێکی بۆ تارای زستانا ,
قوێنگێ هێلانەی کەساسیم.. لە لانەی دەروونا دەمێنێ.
لە شەوانی ووشکە وەرزا تەمەن دەبێ بە خەزانو
هیوا مانگی گۆنای تاریکی شەو دەدرەوشێنێ.
ئەستێرەی بەختی شەیداییم.. پرچی خۆزگەی دادەهێنێ
کە پێم ووتی: من شاعیرمو شیعریش دڵی تۆ ناناسێ؟
کە ماڵاواییت لە تەنهاییو بۆ کەسی ئەم شارەمان کرد..
کۆ لە ڕێگای گوڵاو ڕژت.. فرمێسکی سۆزی دەژان.
کە لە ژانی غوربەتێکی دەروونیا دەتناڵانو
دەستەکانت وەکو تووڵە ڕێگای ئاوارەکان لێت وەس بوو ,
کۆ بوو دڵی دەکرد بە مەم بۆ پێشوازیت دایدەگیرسان.
رقم پێنووسەو.. هەستیشم لاپەڕەی هەبەستی نەدارە.
کە شەوێك خەونی تۆ دەزێنێ , لانکی رایەخیش لە بوونت بۆزارە.
کام سروە لە نیگای ئەستێرە دەئاڵێ.
کوا کۆ یە وەکو من بۆ ژانت دەناڵێ؟!
تەماشاکە.. تەماشای بەرواری یادگاریمان.
بەڕوانگەی ئارەزووی کۆرپەی شادیمان.
وەکو هەژارەکانی گۆشەی پردێ..
بە وێنەی شەم رەوی خۆڵە مەرگی گوندنشینان.
کە هەوری ساڵانی تەنهایی ڕاودەنێن..
کۆ بۆ تۆ پێستەکەی دەکاتە پێخەفو
جگەری بۆ مانت دەبێتە نیشتمان.

ستار ئەحمەد

گوتاری شیعری و واتای واتا، لە وەسیەتەکەی سەباح نەجدەردا..
غازی حەسەن

"شیعر تاوەکو، هەمیشە دەدروشتەوە"

غازی حەسەن
ئەمریکا/ مینیسۆتا ٢٧ی ئازاری ٢٠٢١

کردەی گوتن
زاناکانی زمانەوانی لەدەزینەوە لایەنە نەگوتراو و ئاماژەپێ نەکراوەکانی بواری زمانەوانی و شیکردنەوەی دەق بەردەوامن، کردە قسە، یەکێکە لەزانستە کردەییە نوێکانی زمانەوانی، لەنیو زمانی کوردیشدا تازەیە، کە وەکو بەشێک لەپراگماتیک و بەشێکیش لەکردەی بەکارهێنان زمان لەنێو دەق لەدەوروبەرێکی دیاریکراودا تیۆریزەکراوە. کردە قسە لەتەک شیکردنەوەی بەکارهێنانی زمان، بایەخ بەلایەنە یاساش وەکو دادوەریی و حوکم دەدات.
پراگماتیک لایەنە شاراوە و ئاڵۆزەکانی زمانمان بۆ شی دەکاتەوە، کە زانستەکانی پێشڕەی نەیانتوانی بەم قووڵی و وردەکارییە پێی بگەن. لەکردەوەدا لایەنە کارکییەکان بەکارهێنانی زمان دەگرێتەوە.
کردە قسە پشت بەئێرکی ئاپێڕاندنی لەبوارەکانی حوکم، هەوا، هوشداری، وریاکردنەوە، پرسیار، بڕیار، سەرسوڕمان و نمایش و پاساو ... تاد دەبەستێت. ئەم کردەیەش بەشێوەی ئاستوخۆ، یان ناڕاستوخۆ ئێرکی پێوەندیکردن و گەیاندن و کارتێکردن ئادەپێنێت.
کردەی گوتن پتر پێوەستە بەگوتارەوە، چونکە گوتاریش وەکو کردەیەکی وابستە بەگوتن و گەیاندن و کارتێکردن و بەرهەمهێنانەوە خودی دەقەکە هەڵسوکەوت دەکات. کردەی گوتن لەنێو گوتاری هەر جۆرە دەقێکدا دەتوانێت ئەو ئێرکە فکری و دەروونی و هونەریی و شیعری و وێناکردن و ڕەوانبێژی و قۆبووڵەوە و واتا و لێکدانەوە بەدی بهێنێت، کە نەرێر وەکو مەبەست ئاراستەی وەرگرەکانی دەکات. جۆرج یوڵ دەڵێت: پرگماتیک بەواتای تاوتوێکردنی پەیوەندی فەرمە زمانییەکان و بەکارهێنەرانیان. قازانجی پراگماتیکی زمان

لەوەدایە، کە شیکار دەتوانێت لە بارەی ئەو واتایەی قسەکەر مەبەستیەتی، ئامانج مەبەستکان و بیرکەکانیان و هەروەها ئەو کردانەی بە نموونە داواکردنکان لەکاتی ئاخاوتندا دەیکەن، بدوێت. (جەرج یول، ٢٠١٦، ١٩).

شیعر، گەمەیەکی هزری و دەروونی و واتایی و ڕوانبژیی و وێناکردنە لەنەو زماندا، بەڵای منەوە شیعر کە وەکو دەقکی پیرۆز و بەرز و بەواتا سواقدراو سەیر دەکرێت، پێش هەر شتێک پشت ئەستورە بە بنەماکانی کردە قسەیی وەکو (داواکردن، ئاگاداری، حوکم، وریاکردنەوە، نمایش، بانگەشە..). شیعر لەتێک ئەوەی پەیامکی دەروونی خودیە، چەکردنەوەی جیهانکی بە سنوورە، لەنەو دەسەڵاتی تەنیا وشەیکدا، لەنەو سنووری تەنیا وێنە و وێناکردنکی هونەریی و فکری و دەروونیدا دەتوانێت بە سنوور شتکان بخەیاڵاندرێت، شیعر تەنیا بە وشە، هەزکی واتایی وروژێنەر و نمایش و هاندەر لەنەو بکارهێنانی وخودی دەقدا وەکو هەز و دەسەڵات و وزەی کارتکردن و هەست و نەست جووڵاندن دروست دەکات.
پراگماتیک لەشیکردنەوەی گوتاردا پتر جەخت دەکاتە سەر لایەنی نەگوتراو و نەنووسراو (تەنانەت نەگەیشتووش) لەنەو ئەو ئاخاوتنەی خەریکە شە دەکاتەوە. ٠جەرج یول، ٢٠١٦، ١٣٦). واتە پراگماتیک هاوکاریمان دەکات ئەو شتە نەبینراوانە بدەزینەوە، کە هەشتا پەمان نەگەیشتووە. لەگوتاری شیعردا هەمیشە هەزی دەق لەو کاتە دەردەکەوێت، کە شتە گوتراوەکانمان هەشا نەگەیشتەتە وەرگرەکانی دەق. نەرەر لەگوتاری شیعردا شتێک دەڵێت، وەرگر بە تەگەیشتن و وەرگرتنی پەیامکەی پەویستی بە لەکدانەوە ئەو کردە و دیاردانە هەیە، کە لەدەرەوەی زماندا هەن.

واتا

زمان لەنەوان واتادا هەر زمانە، واتا دەسەڵات بەوشە دەدات، واتا پگەی دەقنووس و نەرەر و خاوەن گوتارکان دیاریی دەکات، هەر خودی واتاش بەرهەم دەهێنێتەوە. هیچ گوتنک، دەربڕین و جووڵە و تەنیا دەنگک و وێنە و وێناکردن و هەمایکیش ناتوانێت لەدەروەی مانادا هەبێت، وکو چەن واتا ناتوانێت لەدەرەوەی نیشتیمانی زماندا بژیت. (مەرج نییە هیچ هەکارکی سروشتی بە ناولێنانی پشیلە بە پشیلە هەبێت). (ک. آوریکیونی، ٢٠٠٧، ٢٠).
لەهەمان کاتدا دەتوانین بڵێین واتاناسی پەوەندیی نەوان فەرمە زمانییەکان و دیاردەکان لەجیهانی واقیعدا تاوتوێ دەکات، هەوە دەدات ڕاستی و ناڕاستی پەوەندیی نەوان وسفکردنی شتەکان لەڕووی

زمانەوە و دەخی کاروباری جیهانی دەرەوە بەبێ ڕاچاوگرتنی ئەوەی کە ئەو وەسفانەی بەهەمهێناوە (قسەکەر کێیە) بدەزیتەوە. (جەرج یەل، ٢٠١٦، ١٩). ئەمە ئەوەمان بۆ شی دەکاتەوە، کە زمان لەنەو دەقی شیعردا دەتوانێت لەسنووری فەرمە زمانییەکان دەرچێت و پێکهاتە دەرکییەکانی نێو ژیان و جیهانی دەروەی خودی زمانەکەمان بۆ لێکبداتەوە. دەکرێت بڵێین واتای واتاش، یان گۆڕان بەدوای واتا لەنەو واتای شتێکدا، واتای تەواو دەرکەوتنی قسەکردن ناگەیەنێت، بەڵکو فەربوونی ئەو شتەیە، کە قسەکەر مەبەستیەتی. (آدغون و ریتشارد، بدون سنة، ٢٥).

وەسیەت

بریتییە لەشیعرێکی نوێی سەباح ڕەنجدەر، لەسەردەمی کەرەنا نووسیویەتی. وەسیەت هەمایەکی دەروونییە بۆ بەرەو مردن چوون، یان بیرکردنەوەیە لە بەخاوەن کردنی پاشماوە و دەستکەوت و میراتی کەسێک، یان شتێکی تەواو نەکراوی دەرەوەی ئیرادەی خودی ئاخەوەرەکەیە، گریمانەی ئەوەش دەکرێت شتێکمان بیر بهێنێتەوە، کە لای ئەو واتادار و گرنگە.

ئەرکەکانی زمان لەدوو گروپ کورت دەکرێتە (هەماکان و هەڕچوونەکان)، بەکارهێنانی خودی وشەیەک دەتوانێت ڕستەیەکی هەوالی بێت و هەواستەکان بوروژێنێت، ئەمەش دەمانباتە نیو دەخێک کە دەکرێت جیاوازیش بن لەوانەی بزوێنەر و ئامرئاسا، مادیەت و میسالیەت، دین و زانست. (ادغون و رتیشارد، بدون سنة، ٣٤). یەک وشە دەکرێت هەما بێت بە تەنیا شتێک و پتریش لەشتێک، لەهەمان کاتدا دەکرێت واتەکەی پێچەوانەش بێت. وەسیەت هەمایەکی دەروونی و کۆمەڵایەتییە، نەریتێکی کەلتوریی ئیمان و متمانە و ئاینیشە، لەهەمان کاتدا دەکرێت (بەیار بێت لەبارەی شتەکان، ئامۆژگاریی و ڕێنوێنیش بێت، دەکرێت داواکاریی بێت، یان فەرمان) واتە لەووی هەما و هەڕچوونە دەکرێت واتای جیاواز و ئەرکی فرەجۆر لەخۆی بگرێت.

وەسیەت، یەکسانە بەمردن، لەکاتێکدا مەرج نییە مەبەست لەمردن خودی ئەو مردنە جەستەکوژە بێت، کە مرۆڤ بەشێوەیەکی ئاسایی بیری لێ دەکاتەوە، ڕەنگە وەسیەت جۆرێک لەگۆڕانەوە بۆ نێو بیرۆکەییەکانی ژیان بێت. وەسیەت واتا زمانییەکەی بەتوندی بەستراوەتەوە بەپرسەکانی پێش مردن لای مرۆڤ، یان هەمایە بۆ ژمارەیەک ئاوات و خواست و ڕێنوێنی و داواکاریی، یان خودی مردن پێناسە دەکات، بەواتای ئەوەی وەسیەتکەر بیری لە مردن کردەتەوە. شیعر واتایەکی دیکە بۆ وەسیەت دەبەخشێت، واتایەک، کە لەواقیعی جیهانی دەرەوەی

زماندا هەیە. وەسیەت هەنگۆ ئامۆژگاریی بۆت، ئاگادارکردنەوە و داواکاریی و نمایش بۆت. تەنیا بیرهێنانەوەی وێنەی ئەو دەخشە، کە مرۆڤ لەئەنجامی (کێلەبوون، پاشکەیی نەبوونی، هەوشتەکی شڵەژاوی خراپ) دروستی دەکات.
دەقی شیعری "وەسیەت"
سەباح هەنجەر
١٦ ئازاری ٢٠٢١

کوڕە نەبەرەکەم شیعر
ئەگەر شەر بمخوات
گەرمایی خوێنم بەلاڵویەوە دەمێنێتەوە
ناسینەوەی مەرد ئاسانە
ئەگەریش چەقەڵی قوونگیراو بمخوات
خوێنم بەلاڵویەوە نامێنێتەوە
چاو مەسووڕێنە
هەزار و یەك هۆشن دەکرێنەوە
چاوی دیوان لەخۆت بەسکێنە و جریوە و جووکەی و دڕە هەڵمژە
گەڕەکە جوانەکان داوات لێ دەکەن بچیتە ناویان و چەتریان هەڵدەی
نالی و
گۆران و
ئەنوەر قادر محەمەد بکوژە
لێکەت نەخستووەتە گەرووی هیچ گۆرانیبێژێکەوە
شاعیری پاشخاپەرك و قۆپیەچی و نانی نانیش
لە کاتی کۆنووشدا مرد (سەباح هەنجەر، وەسیەت، https://dengekan.info/archives/19313).

شیکردنەوەی پراگماتیکی گوتاری شیعری "وەسیەت"

نەبەر هەواڵی بوون، بوونی یەکەمی هەحی نوێی منداڵێک دەگەیەنێت، شاعیر لەم هەواڵەدا ئاماژە نە بەشوێن و نە بەکات ناکات، بەڵام ئەمە لەئەنجامی شڵەبوونەوە بە نەو خودی دەقەکە، لەو دەخە دەگەین لەنەو هەر کاتێکی ئاشکرادا کاتێکی ئاماژە پێ نەکراوی شاراوە هەیە، تەنیا لەنەو ئەو دەقانەی ئاماژەی ئاشکراش نین، کات و شوێن بوونیان هەیە و لەنەو هەر شوێنکی ئاشکرادا، شوێنکی شاراوە هەیە، واتە لەنەو هەر گوتارێکی هاستەوخۆی دەقدا، گوتارێکی ناهاستەوخۆی نادیار و نابەرجەستەی نەبینراویش هەیە. بە واتایەکی دیکە لەنەو (واتادا واتایەکی) دیکە، لەنەو واتادا دەکرێت واتای واتای واتاش بدۆزینەوە، چونکە ئەمانە پێوەندیان بە ئەرك و

بەکارهێنانی خودی زمانەوە هەیە.
دەقنووسی وەسیەت زمانی بەکارهێناوە، هیچ وشە و نیشانە و هێمایەکی زمانی لەنێو هێستەکاندا بە ئەرک و پەیام نین، ئەم ئەرکانەش وایان کردووە لەهەر وشەیەکدا پتر لەکردە قسەیەک بدەزینەوە، ئەم لەکەینەوەیەش هاوکارمان دەبێت بۆ تێگەیشتن لەواتای واتا شاراوەکان. کاتێک دەڵێت (لەکاتی کۆنەش مرد) وەسفی کاتی مردنەکەمان بۆ دەکات، کە لەکەنەش بردندا بووە، مرد واتە پێش کاتی قسەکردنە مرد، بەڵام دەقنووس بەشێوەیەک چێتە ناو کات، کە هەموو شتێک لەکاتی ئاخاوتن و ڕووداوەکانی نێو گوتارەکەدا قەوماون. (چاو مەسووڕێنە) داوکاریی و نیمچە فەرمانەکە کاتەکەی ڕێک کاتی قسەکردن و بەکارهێنانی زمانەکەیە. واتا هەنووکە، بەڵام ڕەنگی ڕەشن دواتر، لەکاتی دوای ئاخاوتنەکە دەکرێتەوە. لەنێو وێنە و دەڵێکی بەیەکەوە بەستراودا (ئێستا و ئایندە) داشتەکان بەرجەستە کراون، بۆ ئەوەی هیچ ئاماژەیەکی تایبەت بەکات لەنێو گوتارەکەدا هەبێت، بەڵام کات هەیە.
ئابوورێنووسین، یان گوتن لەنێو دەقدا، هەڵەکی دیکە، کە مەیلی بەرەو چەکردنەوەی واتا، واتا لەجیکی و واتا گشتیی و واتا دەروونیی و فکرییەکانەوە هەیە، دەبات. فکر لایەنەکی کەمایەتی هەیە و لەهەمان کاتیشدا لایەنەکی کەسی و خودی هەیە.(ادغون و تشارد، بدون سنة، ٦٢). بیر لەنێو دەقدا لەتەک ئەرکی کەمایەتی، ئەرکی خودیشی لەخۆگرتووە. وەسیەت جەندە دیاردە و نەریت و خوێکی کەمایەتییە، لەهەمان گاقدا لایەنەکی کەسی و خودیشی لەخۆگرتووە. ڕەنگە دەقنووس لەهەندێک شوێندا وەکو خوێنەر، کە بەرهەمهێنەوەی خودی دەقەکەیە بیری لەهەمەلایەنی واتا و مەبەست و ئەرکی وشەکان نەکردبێتەوە، یان خوێنەر بەهەی شیکردنەوە لە مەبەستی دەقنووس دوور بکەوێتەوە. لەبەر ئەوەی وشە ئەرک و هێما و نیشانە جیاوازی لەخۆگرتووە، ئاسایە نەزەر و وەرگریش بەپێی دەوروبەر کەمایەتیی و باکگراوندی ڕەشنبیری و ئاستی چینایەتی و تەمەن و دەخی دەروونی واتای نوێ بە ئەو شتانە دروست بکەن، کە خاوەنی هێما و نیشانەی جیاوازن. بەواتایەکی دیکە (وەسیەت) دەکرێت لای نەزەر و وەگر واتا و مەبەستی جیاواز دروست بکات.
لەهەمان کاتدا دەتوانین بڵێین لەنێو هەر واتایەکی ئاشکرا و ئاستوخدا، واتایەکی ناڕاستوخۆی شاراوەی نەبینراویش هەیە، لەنێو هەر هەڵەکی واتایی بەرجەستەی واقیعی و فەرهەنگی، واتایەکی نابەرجەستە هەیە، کە پەیوەستە بەڕەهەندە کەمایەتیی و دەروونی و فکرییەکانی دەروەی زمان، کەمەگا واتای نوێیان پێ دەبەخشێت.
بە نموونە کە دەقنووس دەڵێت: (کوڕە نەبەرکەم شیعر) واتای ئەم

دەربینە ئاشکرا و بەرجەستەیە فەرمی زمانکە دیارە، خوێنەر پەیوستی بەلکەدانەوە و دەزینەوەی واتای شاراوە و کردەی دیکە ناکات.

کۆ= مرۆڤ، منداڵ و گەنج، نێر، هێز لەنێو عەقڵیەتی ڕۆژهەڵاتیدا.
نەبەرە= منداڵی یەکەم، خۆشەویست، خاوەن پلەگەلی تایبەتی و ڕێزدار و لەسەرزاران.
-کەم= نیشانەی زمانەوانی (ئاناوی لکاوی (م) دەگەڵ وشە کۆتاییەکانەوە بە کەسی یەکەمی تاک، واتە قسەکەر، خاوەن گوتار، باوکی کوڕە نەبەرەکە.
(کە) نیشانە و کەرەستەی ناسیاویە لەزمانی کوردیدا. وەکو د. وریا عومەر ئەمین ئاماژەی پێکردووە (جۆر و کاتی فەرمان دەور دەگێڕێت لەهەڵبژاردنی ئاناوی لکاو مەبەست لەجۆری فەرمان تێپەڕ و تێنەپەڕ، مەبەستیش لەکاتی فەرمان ئابردوو و داهاتووە). (د. وریا عومەر ئەمین،٢٠٠٤، ٩٢). بە نموونەی کە دەڵێین (نارد) کە ڕەگی فەرمانە لەووی جۆرەکە تێپەڕ و لەووی کاتەکە ئابردووە. (د. وریا عومەر ئەمین، ٢٠٠٤، ٩٣). واتە دەبێت ئەوە لەبیر نەکەین ئاناوی لکاو لە ڕستە و ئاخاوتندا کاریگەریی زۆری لەسەر دیاریکردنی کات و شوێنی وشە دەبێت.
شیعر= دەقێکی نووسراوی هونەریە. بەڵام لەڕاستدا شیعر بەتە مرۆڤ، کوێ، خاوەن پلەگەلی بەهێزی دەروونی و کەمەڵایەتی و خۆشەویست.
شیعر جەستەیەکی بە خوێن و ڕۆح، لەڕاستدا بەشوێیەکی ناڕاستەوخۆ خوێن و ڕۆحی کوڕێکی پێ دەدرێت. لەبیری نەکەین گوتاری دەق واتە بەرهەمهێنانەوەی دەق لە دەخێکی نوێدا. گوتار و قسەکردن تەواوکاری یەکترن. (هەموو قسەیەک ئامانجی ئاپڕاندنی ئەرکی پەیوەندیکردنی نێوان فکرەکانە. (اوغدن و رتشارد، بدون سنە،٦٥).
واتە، دەقنووس لەهەر قسەیەک و دەستەواژە و دەربینێکدا دەیەوێت فکرەکان بەیەکەوە ببەستێتەوە و کردەی پەیوەندیکردن دروست بکات.
بگشتی واتای پراگماتیکی ئەم دەڕە بریتییە لە:
(من/ م) قسەکەر و خاوەنی گوتارەکەم. واتە دەقنووس لەڕگەی (م)ەوە دەیەوێت فکرەی نێو بابەتەکە بە خودی خۆی بەستێتەوە، لەنیو هەر وشەیەکدا نیشانە و هێمای جیاواز هەن، کە دەکرێت ئەرکی پەیوەندیکردن ئەنجام بدەن. بە نموونە (مرد) کردەی هێواش و گیاندنی زانیاریی و کاتی مردنەکە و شێوەی مردنەکەش نیشان دەدات، فکرەی ئەم پەیوەنیکردنە ئاماژە بە کەسێک کە کۆتایی دێت، مردوو لەدەرەوەی بیرەوەریی و داهێنانە.
(کوێ) و (شیعر) ئاماژەپێکراوی مەبەستدارە، (کوێ) پاساوە بە ئاماژەکردن بەڕۆح و گرنگی و هێز و دەسەڵات و واتای (شیعر)،

لەهەمان کاتدا شیعر لەگوتارێکی نابەرجەستەی ڕەحی دەگەڕێت بۆ واقیعێکی بەرجەستەی هەقیقی هەستپێکراوی بینراو لەشەوی (کۆ)دا. قسەکەر ئینتمایەکی ڕەحی و دەروونی و کەمڵایەتی بۆ شیعر لادروست دەبێت. لەم دەخەدا پراگماتیک هاوکارمان دەبێت بۆ دەزینەوە واتا نادیارەکان، یان ئەو شتانەی لەدەرەوەی جیهانی زماندا هەیە. لەم دەقەدا (کۆ بەهیچ شێوەیەک مرۆڤ نییە) و (شیعریش شتێکی فیزیکی بۆ گیان دەرناکەوێت).
واتا ناڕاستەوخۆکەی گوتاری ئەم دەقە وەسفییە، دەیەوێت شیعر وەکو بوونێکی زیندوو، وەکو بەشێک لەپێکهاتەی (ڕەحی- پێیوەندی کۆ و باوک-، کەمڵایەتی ڕیشەی کەمڵایەتی-، پڵە و پایەی نەبەرێ وەکو- یەکەمین و خۆشەویست و بەهێز- نیشان بدرێت، نمایشکی واتاییە، کە کۆ وەکو پاساو بۆ دەرخستنی پێگە و دەسەڵات و هێزی شیعر بەکاری دەهێنێت).
دەقنووس دەڵێت :

"ئاگەر شەر بمخوات
گەرمایی خوێنم بەلالەویەوە دەمێنێتەوە
ناسینەوەی مەرد ئاسانە"
لەم دەڤانەدا ئەرک و بەکارهێنانی زمان لەنێو گوتاری دەقەکەدا دەردەکەوێت، کە بریتییە لە:
ئاگەر= پێشگریمانە کردنە، دەقنووس دنیا نییە لەوەی شەڕێک بیخوات، بەڵام ئاگەر ئەمە روویدا، چ دەقەومێت؟. کاتی قسەکردن و گریمانەکە ئەستایە، بەڵام بیردەکاتەوە ئاگەر لەداهاتوودا شەر بیخوات، شەڕەکەش دیارنییە چۆن و لەچ دەخێک دایە، بەڵام ئەمە دەزانین ئەمە دەبێت لە (شوێنێک و کاتێک و بەهەکارێک و لەڕێگەی بەکارهێنانی شتەکەوە ڕووبدات).
شەر = گیانەوەرێکی بەهێزی ترسناکە.
ئاگەر= گریمانەیە، ئاگەر ئەم ڕووداوە ڕوویدا، شەر مرۆڤێکی خوارد، شەر شاعیرێکی خوارد، چ ڕوودەدات.
بمخوات= کارەکە کە لە(ب +م+ خو+ات) پێکهاتووە. (ب) وەکو نیشانەیەکی زمان دەبەستێنەوە بە دوو کردەی جیاوازی وەکو (داواکردن) و (فەرمان پێکردن) بۆ نموونە (بمخە/ بمرە/ بگرە/ بخوێنەوە.. تاد) بەمان دەردەکەوێت لەم دەربڕینەدا ئەم (ب)ە نیشانە و هێست و جووڵەیەکی نیگەرانکاری لای دەقنووس لەخۆگرتووە، ئەمەش بەستاوەتەوە بە (ئاگەر)ەکە.
هێروەها (ب)ەکە بەستراوەتەوە بەفەرمانێک لەدەرەوەی خودی دەقەکە دایە. واتە (شەر) لایەن کەسانێکی نادیاری ئاماژە پێنەکراو

فەرمانی پێکراوە خاوەنی ئەم گوتارە بخوات، یان خودی دەقنووس پێشگریمانەی ئەوە دەکات، شەر بەهاندان و فریودان و خاپاندکانەوە بیخوات، ئەو کاتە چ دەقومەت. بگومان لەووی واتایی و مەبەست شتێکی دیکەی شاراوە هەست پێ دەکرێت، ئەویش ئەویە شاعیری گەورە و کاریگەر دەبێت گیانەوەری گەورە و کاریگەر بیخوات.

دەق گەلانە بەدوای گونجان و هاوسەنگی لەنەوان جیهانی ناوەوە و دەرەوەی خۆیدا، ئاسایی شەرێک لەدارستانێک کەسێک بخوات، بەڵام دەقنووس لەم دەقەدا مەبەستی پیشاندانی گەورەیی و لەهاتوویی و پلەی بەرزی خۆیەتی، واتە کەسێکی مەزن دەبێت لەلایەن گیانەوەرێکی بەهێزی مەزن بخورێت، ئەمە نەوبانگ و بەها و هێزی ئەو بڕاو سەرەوە دەبات، بەڵام کاتێک چەقڵێی قونگیراو دەیخوات، هیچ شوێنەوارێکی بەڵەوی ئەم گیانەوەرە نامێنێت. ئەو دیاردەیە هاوسەنگی لەنەوان خێی (ناوەوەی دەق) و شەر (جیهانی دەرەوەی دەق) دروست بکات.

(دی سوسەر) یەکێک لەزمانەوانە بەنەوبانگەکانی جیهان لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا تیۆری بونیاتگرایی دامەزراند، ئەو لەتوێژینەوەکانی پشتی بە زمان دەبەستا، نێک قسەکردن، زمانیشی بەژمارێیک سیستەمی نیشانەدار داناوە. (محمد الشاوش، ٢٠٠١، ٤١). ئەمەش وامان لێ دەکات بیر لەوە بکەینەوە کە شیکردنەوەی گوتاری زمانی دەق پێویستە بە (واتا و کردەی پێوەندکردن و چێنیەتی گەیاندنی پەیام و مەبەست).

گوتاری ناڕاستەوخۆ لەنێو ئەم دەقەدا هەندێک ئاماژەمان بە دەردەخات، (هاریس) پێی وایە لەشیکردنەوەی گوتاردا پێویستە بچینە دەرەوەی دەستە. (ڤان دایک) پێی وایە دەتوانرێت خووەوشتمان لەچوارچێوەی پلانی بنەڕەتی دەق دیاری بکرێت. (زنتسیسلاف وارزنیاک، ٢٠٣٣، ٥٦). لەوانە:

کردەی گیرمانەکە لەنێو دەخێکی دەروونی ڕەخنەگرانەی تەژی لەپرسیار و لەکدانەوە نووسراوە، واتای (خواردن و شەر و ئەگەر) هەمان ئەو واتا ڕاستەوخۆیە ناگەینن، کە ئەمە دەیبینین، واتای نادیاری نێو واتای هەر یەکێک لەم کردە و ناو و لەکدانەوە و تەوانینەی هەیە، هەمان شت نین. (گوتاری، زمان سیستەمێکیەتی و قسەکردن واتا و دەوروبەرێکیەتی). (ابراهیم بشار،٢٠١٦، ١٩). دەقنووس لەنێو (ئەگەر)دا لەکدانەوە و تەوانین و کاردانەوە و بەدواداچوون و گریمانە و وێناکردنێکی دەروونی پێ لەواتا و ورژەنەر و پرسیار بەرجەستە دەکات. لەنێو (شەردا) هەز و دەندەیی و وەحشیگەرایی و خوێن و ترس و نیگەرانی و ڕاپەڕاندنی فەرمانی ئەوانی دیکە و

نەزانین و کوێرەوەریی و نادادیی وەناکراوە. لەبیری نەکەین وەکو (ڕۆلان بارت) ئاماژەی پێ دەکات (دەقی کراوە دەرفەت بەخوێنەر دەدات بەشداری لە بەرهەمهێنانی دەق بکات). (صلاح فضل، ٢٠٠٤، ٢٧١-٢٧٢). گوتار هەمیشە وەکو دەقێکی کراوە لەبەردەم وەرگر و خوێنەر و بینەرەکانی دەردەکەوێت. وەرگرەکان گوتارەکە وەردەگرن و شی دەکەنەوە و دواتر بیروڕا و کاردانەوەی خۆیان لەبارەیەوە دەردەبڕن. لەنێو (بمخوات) (من و ئێو و خواردن) وەکو کارەکتەر و کردار و پرسیار و وەناکردن نمایشکراوە. لەزماندا وشەیەک واتای هەیە، یان بڕەی کەمەوە واتایەکی چڕسپوی هەیە و لەنێوان خۆکدا بەکاردێت. (ک. آوریکیونی،٢٠٠٧، ٢٠). مەبەستمان وایە ئاگەر شێر یەک واتای فەرهەنگی هەبێت لەنێو زماندا، بەڵام لەبەکارهێنانەدا بۆپەی تایبەتمەندی دەوربەرەکە واتای دیکە وەردەگرێت.
لەنێو واتای (بمخوات)دا ، چەندین واتای دیکەی نادیار و ناڕاستەوخۆ هەیە. گوتاری ئێم وەنێ شیعرییە، ئێو گوتارە ڕاستەوخۆیە نییە، کە ئێمە دەیبینین، واتای هەقیقی نێو دەقەکە نادیارە، منی خوێنەر دەبێت بەدوایدا بگەڕێت، چونکە من باش دەزانم مەرج نییە هەموو (من)ێک، واتای (من/ خۆم) بگەیەنێت، گریمانەی ئێوە دەکرێت (من) وەناکردنی (تۆ/ ئێو) بێت، دەکرێت من کەسێکی دڕندە، بەخشندە، دادپەروەر، زالم، کێلە، ئازاد، پاشکۆ، سەربەخۆ، خاوەن بڕەهەم، گەندەڵ، ساخ و سەڵامەت، قۆپیچی، ڕاستگۆ، درۆزن... تاد) بێت. شێر دەکرێت مرۆڤێکی دڕندەی کێلەی جەبەجۆکاری فەرمانی ئێوانی دیکە بێت، یان دڕندەیێکی ترسناک بێت. لەم چەند نموونەیەدا واتای نێو دەقەکە، کەدەکرێت هەڵگەڕاوەبن، لەواتا ڕاستەوخۆ و بینراوەکان جیا دەکەینەوە:
یەکەم:"مانەوەی گەرمایی و ناسینەوەی مەرد بەئاسانی" دوو واتای ئەرێنینە.
دووەم: "هەزار و یەک ڕەی ڕەشن دەکرێنەوە" واتایەکی ئەرێنییە.
سێیەم: "چاوی دیوان لەخۆت بەسکێنە" داوایەکی ئەرێنییە.
چوارەم: "گەڕەکە جوانەکان داوات لە دەکەن بچیتە ناویان" داوایەکی ئەرێنییە.
پێنجەم: (نالی و گۆران و ئەنوەر قادر محەمەد بکوژێ) فەرمان و داوایەکی نەرێنییە.

لەیەکەمدا گەرمایی خوێن لەکردەوەدا کارساتێکی ناخۆشی نادروستە، بەڵام بەوەناکردنی مانەوەی خوێن بەلالەویەوە، واتا نەرێنییەکە گەڕاوە بۆ واتایەکی بەهێزی ئەرێنی. مانەوەی دەقنووس و مانەوەی لەنێو بیرەوەری و گەڕانەوەدا، پێوەست کراوە بەشوێنی مانەوەی

خوێنەکە.
مرد واتایەکی ئەرێنییە، ناسینەوەی بۆئاسانی وزەیەکی زۆری ناوێت، بەڵام ئەو مەبەستی خودی مرد نییە، گوتارەکەی ئەو ئاماژەیە بۆواتایەکی پێچەوانەی نەگوتار، ئەویش (کردەی قورسی دەزینەوەی نامردە). دەستەواتی کورتگوتن و بەهێز دەربڕین لای دەقنووس، واقیعێکی بەرهەمناوە، نەتوانێت و نایەوێت هەموو شت و بەسەرهات و کارەکتەرەکان ئاشکرا بکات. کارتێکردن و تێکەڵبوون لەگەڵ دەق لەژێر کاریگەریی کردەی پێوەنیکردنی زمان دایە، ئەمە ڕەنگە دەورووبارێکی هەقیقی بێت، یان خەیاڵی و دروستکراو. (ابراهیم بشار، ٢٠١٦،٢٠).هەر وشەیەک ئەو گاڤەی دەگوترێت، تا ئەو کاتەی دەگاتە وەرگرەکەی ئاسایی گەیان بەسەر واتا و توانا و هێز و لێکدانەوەشیدا بێت. واتا گوتنی هەر وشەیەک واتا و مەبەستەکەی تاکو گەیشتنە گوێی وەرگرەکەی، ئاسایی واتاکەی بگەڕێت، چونکە توانستە مەعریفییەکانی وەرگرەکان و ئەو دەورووبارە کەلتووریەی تێیدا دەژیت کاریگەریی لەسەر شیکردنەوەی گوتاری دەقەکە و تێنیا سەر لێنوە بەرهەمهێنانەوەی دەقەکە دەبێت.
من وەکو خوێنەر هەست بەهەستی قووڵی دەقنووس دەکەم، کە لە (وەسیەت)ەکەیدا باسی ترس و نیگەرانی و فشاری دەروونی لەشاعیرێکی پاشخاپڕەکمان بۆ وێنا دەکات. ئەو وەسیەتکەی هەر تێنیا وشەیەکی ڕەزمانی نییە، هەوا و زانیاریمان لەبارەی خودی هەقیقی (وەسیەت) پێ بدات، بەڵکو ئەو دەچێتە جیهانی دەرەوەی (وەسیەت) و ئاماژگاری وەرگر (شاعیر بەکەنەش مردوو) دەکات، واز لە (قەپیەچیەتی و کوشتنی دەروونی ئەوانی دیکە بهێنێت). منی خوێنەر لەڕەدا بەشداری لە بەرهەمهێنانەوەی گوتاری دەقەکە دەکەم. من دەستکاری بنەمای ڕەزمانی دەقەکە ناکەم، بەڵام دەتوانم واتای نوێ، جیاواز بەپێی دەورووبەری خوێندەوەکەی خەم بەرهەم بهێنمەوە.
(دەق بەرهەمهێنە) (جولیا کریستیفا، بدون سنة، ٢١). مەبەستمان ئەوەیە گوتاری دەق ژمارەیەک دەخی دروونی و کەلتووری و واتایی و فکری لەگەڵ خۆیدا دروست دەکات، کە خوێنەری ئاسایی پێش خوێندەوەی دەقەکە هەستی پێ نەکردووە. هەندێک جار ئەو شتانەی دەقنووس دەیەوێت خاوەنی شتەکان کە تێیدا دەژین، بەم وردیی و قووڵی و جووڵە و کارتێکردنە کاریگەرە هەستی پێ ناکەن، بۆیە دەبێت دەق بەرهەمهێنێ، گوتاریش ڕەساکانی پێوەندیکردن لەنێوان نێرەر و وەرگر دروست دەکات. سەباح ڕەنجدەر نایەوێت لەپەراوێز بیربکاتەوە، ناشیەوێت پەراوێزەکان بەپەراوێزخراویی پشتگوێ بخات. ئەو لەنێو دەروونداو واتا دروست دەکات، لەنێو وشەدا هێز بەهێز دەکات و لە وێناکردندا بیرکەیەک بەرهەم دەهێنێت، کە بیرکەی کەسانی دیکە

نەچێت، لەنێو گوتندا ڕێگاکانی پەیوەندیکردن دروست دەکات.
گوتاری دژ بە بابەت و کەس و ڕووداو و شتێکی مردوو، زیندوو دەکاتەوە، یان ڕووداوێکی لەبیرکراوی پڕاوڕ بیردەهێنێتەوە. لەخاڵی دووەمدا ڕاشکردنەوە لەکردەوەدا وێناکردنێکی هەڵگرتەوەی تارکیی و چاوبڕستکییە. (چاو مەسووڕێنە)، ڕێک پێمان دەڵێت نامەرد، مەرد بە، سەیری نەوچاوم بکە و مەرد بە، ئەڕە کەتایی ژیان و ڕووداو و ناکۆکی و کێشەکان نییە، من لێم دەڕدا هەست دەکەم دوو کەس (بریندارێکی بەردەم شەڕەک وستاوە و کەسێکی دیکەی نامەردی قەپیەچیش بکەزی وەستاوە و ناتوانێت ڕووبەڕوو بیرەکە و قسەکانی بە کەسی بڕانبەری بڵێت).
دەقنووس وەسفی ئەو کەسەمان بۆ ناکات، کە پێی دەڵێت (چاو مەسووڕێنە)، بەڵام گوتاری دەقەکە و لەکاتیدەخوێنمەوەی دەقەکەدا، گوتارێکم لا بەرجەستە دەبێت، گوتارێک بای دوو کتێب لەڕماناک وەسف و واتا و ئەرک و پێناسە و باری دەروونی و شێوەی کارەکتەرێکی نادیاری بەرجەستەنەکراو وەسفی بەسەرهات و کارەکتەر و کاردانەوە و کێشە هەمەلایەنەکانی کارەکتەرانم بۆ بکات، چۆن؟ (چاو مەسووڕێنە) قسەکەر داو لەگوێگرەکەی دەکات، چاوی نەسووڕێنێت، واتا خەی نەدزێتەوە، مەرد بێت، گەمژەیی نەنوێنێت. خاوەن گوتارەکە/ کە دەکرێت بڵێین خودی شاعیرە وەسفی کەسەکمان بۆ ناڕاستەوخۆیی بە دەکات، پڕ لەواتا و مانەست و وەسف و ئەرک.
تەش وەکو خوێنەری ئەم دەقەی من، چاوت دابخە و بیر لەوێنەی کەسێکی لەم جۆرە بکەوە، کە لەژیانی ئاسایی خێت تووشی دەبیت و کەسێکی نامەردە. ئەم نامەردە وەکو شەڕەکی دێندە تۆ بخوات، یان وەکو چەقۆکێکی قونگیراو بتخوات، بەڵام نەتوانێت لەکاتی ئاخاوتندا سەیری چاوەکانی تۆ بکات. چ وێناکردنێکی دەروونیی و پ جووڵێیە. واتا پڕ لەواتای دیکە، وەکو چۆن زمان پڕ لەزمانی دیکە، کار و ئەرکانی هەمەجۆرن، شێوازی قسەکردنیش هەمەچەشنە، دەربەین و واتاش دەکرێت فرە بن. لەبیر نەکەین ژمارەیەک پەوانەی زمانەوانی بۆ بەرهەمهێنانی دەقی سەرکەوتوو هەیە لەوانە (گونجان، مانەستدار، پێشوازی لێکراو، پێگەدار بێت، دێنای دێن). (ڕیبرت دو بکراند و لفغانغ دریسلر، ۱۹۹۲، ۷۷). گوتاری (وەسیەت) گونجان و مانەستداریی و پێسوازی تێدایە، لەهەمان کاتدا پشت بەستوو بە بیرکەی مردیی گشتگیر، کە دەکرێت ئەم شتانە خێکی دیکەش لەشوێن و کاتی جیاواز ئاماژەیان پێ کردبێت، بەڵام دەقنووس بە مانەست و پێگەیەکی نوێی جیاوازی لەوانی دیکە دەقەکەی بەرهەمهێناوە، خودی دەقەکەش دونیایەکی دیکەی بەرهەمهێناوەتەوە.

ئەم لەنێو زماندا دەژین، وەکو چۆن واتا لەنێو وشەدا دەژیت. ئەم لێکگەی گوتنەوە دەمانەوەت پەیوەندی بەوەرگرەکانمانەوە بکەین، هەر گوتنێک واتا و تێگەیشتن و لێکدانەوەکەشی پەیوەندی بەدەخی گوتن و دەخ و شێواز و هەکار و چۆنیەتی وەرگرتن و ئینجا مەبەستەکانی لێکدانەوەی واتای وشە بەژار و نووسراوەکانەوە هەیە.
لێنووسیندا ئەم گرانە زۆر بەهێواشی هاتوونەتە کایەوە، هەروەها گێشتن لێنەوان نووسین و خوێندەوەکەیدا کاتێکی درێژخایەنە، بەڵام لێگوتندا مەسەلەکە بەستراوەتەوە بەچەند هەکارێک، لەوانە: گوتن و وەرگرتنەکە کاتکانیان لێکنزیکە. دەنگ و دەربڕین و جووڵە و ئاوازەی گوتنەکە و کەشوهەوای گوتن و وەرگرتن و شێوازی دەربڕینەکانیش کاریگەریان لەسەر وەرگرتن و لێکدانەوەی گوتارە دەبێت. وشە بەهێزە، هێزی وشەش لەئەرکەکانی پتر بەدیار دەکەوێت. بۆ نموونە ئاگر بڕین (شەر بمخوات) زۆر جیاوازە لەگەڵ ئاوەی بڕین (ئاگر شەر بمخوات). ئەمەی خوێنەر لەهەردوو گوتن دەگەین، بڕیار لێکدانەوە و تێگەیشتنمان بۆیان جیاوازە، چونکە ئەرک و مەبەست و واتای گوتاری هەردوو گوتن جیاوازە.
شەر لە سەد ساڵ پێش ئێستا جەنگێ واتایەک یان دوو واتای هەبووبێت، ئەمڕۆ بەکارهێنانی شەر بۆ گەیاندنی چەند مەبەستێک و دروستکردنی ئەرکی واتایی جیاواز بەکاردێت. (کەنەش) وەکو ئاوەڵکارێک ئەرک و واتای جیاوازی بۆپێی بەکارهێنان و دەوروبەری گوتنەکەی دەبێت، هەروەها بۆپێی دەخی کەمایەتی و تەمەن و چین و ئاستی خوێندەواری و ئاینی و بۆپێی کەلتووری کەمەگاکانیش واتای بەکارهێنانەکەی دەگۆڕێت. بۆ نموونە کاتێک دەڵێین:

- کەنەشت بۆ دەبم. واتە لێت دەپاڕێمەوە، تکات لێ دەکەم، داوات لێ دەکەم.
- کەنەشبەر. واتا کەسێکی هەڵپەرستی دوور لەئیدارەی خودی خۆیەتی.
- کەنەش ناوی کارێک و سیفەت و شتێکە.
- کرنەشی بۆ خودا برد. ئەمە دەخێکی ئاینییە، پیرۆزە.
- کەنەش بردن لە ژاپۆن. بۆواتای ڕۆز و سەاوە.
- کەنەش لەکەمەگای کوردی. هەژارێک بۆ دەوڵەمەندێک، بچووکێک بۆ پیاوێکی بەتەمەن، دەست لەسەر سینگ گرتن لەگەڵ چەمانەوە بۆ ڕۆزگرتن لەکەسانی خاوەن پگەی چینایەتی بەرز بۆ ڕۆزگرتن بەکاردێت، لەهەمان کاتدا کەسانی خاوەن فکری ئازادیخوازی ئەمە بەدیاردەیەکی نەشیاوی خراپ لێکدەدەنەوە.
- کەنەش بۆواتای کێلەبوون وەکو ڕەوانبێژی بەکاردێت.

- کەنەش دکرێت دیاردەیەکی نزم، خراپ، سوکایەتی، پاشکۆبوون و لاوازیی بێت، یان بەرز، باش، بەزگرتن، توانا و هێز بێت.

سێیەم: چاوی دیوان لەخۆت بسکێنە. داوایەکی ئاشکرای ئەرێنییە، کردەی قسەی بەنوێنیشی تێدایە، وەکو چۆن جەرگ لەفەرمان و بەیاریشی لەخۆی گرتووە. ئەم واتا ئەرێنییە، پەیمان دەبێت لەپشت ئەم وێناکردنەدا واتایەکی دیکەی نەرێنی هەیە، پەیمان دەبێت "تۆ چاوت نابینێت، عەقڵت داخراوی سنوردارە، بیربکەوە، هەست و جووڵە و بوون بەخۆت ببەخشە. واتا، لێرەک ئامۆژگاریی و بەنوێنییەکی ئەرێنی، بەخنەیەکی ناڕاستەوخۆش لەنێو گوتارەکەدا بەرجەستە دەکات. لەنێوان هەقیقەت و خەیاڵدا وێنەیەکی هەڵگەڕاوەی کەسەکمان بۆ وێنا دەکات، کە دەبێت کراوە و بەتوانا بێت. ئەم وەسفی کەسێک دەکات (چاوی دیوانی نییە تاکو جریوە و جووکەی) تێدا بێت، کەسێکی بێ بزاوت و گیان و جووڵە و مردووە.
کاتێک دەقنووس دەبێت (چاوی دیوان لەخۆت بسکێنە) لەڕدا واتای (چاو) واتا فەرهەنگییەکە فیزیکییەکە نییە، بەڵکو مەبەستی (تێروانین و بینین و هەستکردنە). لە دیوانی شیعر بەداری هووبەی مشت و مشت پەوراوە بە (بزاقێکی پێ لەژیان). مەبەستمان ئەوەیە بڵێین لەشیکردنەوەی پراگماتیکدا چاو دکرێت چاوی سروشتی بێت، هەروەها دکرێت کارەستەیەکی واتایی خوازراو بێت، یان فرە واتا و فرە ئەرک و مەبەست بێت، ئەم فرەییە نەرێنی گوتار دەتوانێت دروستی بکات و وەرگریش بەپێی دەوروبەرە دەروونی و هۆشبەرییەکەی لەکی بداتەوە.

لەزمانی کوردیدا کە دەڵێین کەسێکی "ویژدان مردووە"، واتە هەست و نەستەکانی مردوون. کەسی بەویژدان، جەڵلاد و ترسنۆک و دڕندە و هاپەرتنووس و دووزمان و دەرزن و قەپیچی و پیس و بکرەکەن. ڤان دایک لەشیکردنەوەی دەقدا لەوانگەیەکی دیکە هەنگاو دەنێت و پێی وایە پراگماتیک، یان کردە قسەیی و کردەی کۆمەڵایەتی دچنە ژێر نەریتێکی باو، ئەو کاتە قسەکەر یان دەبێت درزن بێت، یان فریودەر. (ڤان دایک، ۲۰۰۰ ، ۱۷). کەسێک کە داوای چاو نەسووانی لە دکرێت لەووی پراگماتیکی و کردەی کۆمەڵایەتییەوە نەریتێکی باوی (درزنی و فریودانمان) بۆ وێنا دکات. بگومان ئەم نەریتە لەکۆتایدا کە دەرئەنجامی دیماهی گوتارەکەیە، بەستراوەتەوە بە (مردنێکی شەرمنانەی دوور لەئیرادە).
چوارەم : گەنجە کە جوانەکان، داوات دەکەن بچێ ناویان. کردەیەکی ئەرێنییە، بەڵام مەرج نییە لەدەقی شیعریدا، یان لەگوتاری

ئەبیدا واتاکان هەمان ئەو واتا و بزوتنەوە و گریمانە و دەربینانە بگرنەوە، کە ئاستەوخۆ لانەو دەقەکەدا بەرجەستە کراون. ئاسایی لە بەکارهێنانی گشتکی جوان بۆ پیاوی دەوروبەریکی مەبەست شوێنی (کێڵگەکراوەکان، کێڵگەدارەکان بێت)، شوێنی جوان مەبەست لێی (بەوژیدانی و پیسی دەرووناکان) بێت، (چێتریان بێ هەندی) واتە گوێگرەکەی کەسکی وابەستەی پاشکۆی جێبەجێکار، نەک بەیار دەر.

چێتریان بێ هەندی = مەبەست = واتا ((کێڵگە جێبەجێکار، پاشکۆ)) یان ((بێ ئیرادە، ناسەربەخۆ)).
هەر کەسێک ئەمە لانەو بیرکردنەوەی خێیدا وێنا بکاتەوە، دەتوانێت هەست بە ژمارەیەک واتای دیکەی نەبینراوی نێگوتار بکات، بایەخی گوتاری شیعری لەوە دایە، دەقنووس چەندە دەتوانێت واتا ئاشکراکان بە واتای شاراوە بگۆڕێت، واتە گۆڕانەوە لەپێناو وەسفکردنکی بینراوی لەقالبدراو نییە، بەڵکو ئازادکردنی واتا نادیارەکانە لانەو دەقەکی بە سنووردا. شتەکان نیشانە و هەمایە، بایە کردی لێکدانەوە وەکو کلیلی تێگەیشتن وایە بە حالەتی نیشانییەکان. (اوغدن و رتشاردز، بدون سنة، ٢١). مەبەستمان ئەوەیە، وشە بریتییە لە ناو و ئاماژە بە شتێک، کە پشت بە نیشانە و هەما دەبەستێت بە ئەوەی واتا ببەخشێتە شتەکان، لێکدانەوە و هامان پێویستە بە نیشانەکان، یان کلیلێکە بە تێگەیشتن لەو نیشانە و هەماکان. سەباح ئەنجەر هەر تەنیا وێنەی هەقیقی شتەکان (ناو و ئاماژە و هەماکانمان) نیشان نادات، بەڵکو دەچێتە دیوی پشتەوەی شتەکان، لەڕێگەی لێکدانەوە و هامان دەمانباتە سەر واتای ئەو نیشانە زمانیانەی، واتایەک و پتر لەواتایەک بەخوێنەر دەبەخشن.
واتا هیچ کاتێک وێنەی هەقیقی ئەو واتایە نابەخشێتەوە کە مرۆڤ لێیکەم بینیدا وەکو کەرستەیەکی بە گیان هووبوونەوی دەبێتەوە. لانەو هەر دەقێکدا پتر لەدەقێکدا بەناراستەوخۆیی هەیە، ئەرک و پەیام و گوتاری خۆیان هادەپەنن.
پێنجەم: دەقنووس دەڵێت نالی و گۆران و ئانۆر قادر موحەمەد بکوژە) فەرمان و داوایەکی نەرێنییە. گوتاری ئەم گوتنە مەبەستی کوشتن نییە، بەڵکو مەبەستی پەدانی ژیانە، دەقنووس دەڵێت ئەگەر من/ ئەمە ئەوانەی دیکە تێنەپەنم، لەوان باشادەستتر و دەقنووستر نەبم، (مردووم) واتە ئەو مەبەستی (کوشتن) وەکو سینوەی ژیانی ئەوانی دیکە نییە، بەڵکو گەیشتن و تێپەاندنی گۆڕەپانی ئەوانی دیکەیە، ئەو بەدوای نەمریدا دەگەڕێت، واتای (بکوژە) لەم دەقەدا (کوشتنی هەقیقی) نییە، بەڵکو نیشاندانی گۆڕەپانی و بەزگرتنی ئەوانە.

دەقنووس/ نەرەر چ بەخوێنەر و وەرگرەکانی دەڵێت:

" لەکەت نەخستووەتە گەرووی هیچ گەرانیبەژێکەوە"
کە ئەم کارەی نەکردووە، گوێگرەکەیە، کە کارەکی خراپی وەها نەکردووە، لەکە بخاتە گەرووی گەرانیبەژێکەوە. ئەمەی ئەمە خوێنەر و وەرگری دەرەوەی دەقەکە دەیبین، (بەرهەمی بینین) (David Allem, 2003, 61) زەر گرنگە. خوێنەر چێن وشەکان دەبینێت و چێن واتاکان دەبینێت، واتە بینینی فیزیکی وشەی (چاو/ کێنش/ لەکە/ گەردوو) جیاوازە لەوەی چێن واتاکانیان دەبینرێت، بەیە بینینی ئەم وێنە شیعریەیەی سەرەوە هەمان ئەو وێنە کاریکاتێریە تۆژی لەپرسیارە نیە، کە بریتیە لە (ت) ڕاناوی لکاوی کەسی دووەمی تاک و لەکە وەکو کەرەستە و شتەک، گەرووش وکو بەشەک لەلەشی مرۆڤ و کەرەستەیەکی جێستەیە، شتەکە کاریگەریی لەسەر جێری دەنگ و دەربەین و ئاواز و وزەی گوتنەوە و گەیاندن دەبێت، گەرانیبەژ، بکەرەکی ئاماژە بەکراوە، لەڕاستیدا بکەر یەکەم خاوەنی گوتار نەرەرەکەیە، بەڵام بەشەوەیەکی ناڕاستەوخۆ دەردەکەوێت، هیچ شوێنەکی لەنەو ێستە ەزمانیە فیزیکییە بەرجێستەکە نیە، بەڵام بوونەکی بەهێز و کاریگەر و پە جووڵەی واتایی لەنەو ێستە لەجیکی و واتایی و دەربەین و نافیزیکییە واتاییەکەدا هەیە. ئەو ناڕاستەوخۆ لەگەڵ وەرگرەکەی دەدوێت و دەڵێت (تە لەکەت نەخستووەتە گەرووی گەرانیبەژێکەوە)، لەهەمان کاتدا دەتوانرێت گریمانەی ئەوەش بکرێت، کە کەسێک بە خاوەنی گوتارەکە بڵێت، تە هیچ کارەکی لەم جۆرە نەکردوو. باشە ئەگەر پرسیارەکی سەرەکی بکەین چ ەوودەدات ئەگەر حوکم لەبارەی شتەکەوە بدەین، یان پەمان وابێت ئەم شتە وەهایە، یان بیری لەبکەینەوە. (ادغون و تشارد، بدون سنة، ١٢٧). با هەندێک بیر لەم وێنە خەیاڵییە بکەینەوە، بزانین بیروباوەڕ و حوکمەکانمان لەبارەیەوە چی دەبێت، ئەو کاتە بەئاسانی دەتوانین واتای واتاش بدەزینەوە. باشە با پێگە و ئەرک و شوێنی قسەکەر بکەینەوە، کە دەگەڵێت:
یەکەم: دەقنووس قسە دەکات و پەیامەکەی ئاراستەی وەرگرەکەی (ت/ تە) دەکات. دووەم: ئەو کەسی سێیەمی تاک، کە کارەکتەرەکی نادیارە قسە دەکات و قسەکەی ئاراستەی خودی دەقنووسە و پێی دەڵێت تە کارەکی وەهات نەکردووە، تە بکوژ و سەرکوتکار و دژی ئازادی قسەکردن نیت. واتە لێرەدا خاوەنی گوتارەکە لەڕێگەی کەسێکی نادیارەوە، کە هیچ ناسنامە و بوونەکی فیزیکی نیە و لەدەروەی دەقەکە دایە وەسفی خەی لەڕێگەی وشەکانی ئەم کارەکتەرە دەکات.
نیشانەی (ـک) نەناسراو و (وە)ی نیشانەی بەردەوامیە.

گرانیبژکە کەسکی ناسراوە، واتە هەواڵکە لەبردوو دەستی پێکردووە و تاکو ساتی قسەکردنەکەش بەردەوامە و کردەی لەکە خستنە گرووکەش ئەنجام نەدراوە. لێردەدا واتای ئەنجامدان دەگەیەنێت بە ئەنجام نەدراو.
ئەم سنوورکی کەشراوە لەنێوان (کەسێک ناوە گەورەکان تە دەپەنێت و داهێنان دەکات)، لەگەڵ کەسێک (پاشخاپڕەکە و قەپیچییە و نانی نانیشە).

لەگەڵان بەدوای ئەو واتایانەی ناڕاستەوخۆن پەیوستە بیربکەینەوە، باشە ئەگەر بیرمان کردەوە چ دەقەومێت؟ کاتێک کردەی بیرکردنەوە هەوودەدات، واتە ئەم بیرمان کردۆتەوە، کە ئەم بیر دەکەینەوە دەق بیر دەکاتەوە، بیرکردنەوەش گەڵانە بەدوای واتا و مانەست.
گوتاری شیعر پشت بەشتێ گوتراوە هەمادار و نیشانەدارەکان دەبەستێت، هێزی بەهێزی وشە و شێواز و مانەستی بەکارهێنانییەوە بەستراوەتە. سەباح ڕەنجدەر دەمێکە لەنێو وشەدا دەژیت، ئەو نیشتمانێکی هەیە ناوی شیعرە، بۆتاو لەنێو هەتاوی شیعردا بیر دەکاتەوە و شتەکان لێک دەداتەوە و نیشانە و هەمای نوێ بە وشەکانی دەبەخشێت.
گوتاری شیعرەکە

دەقنووس وەکو ئەندازیارێک لەنێوان کات و شوێندا وێناکردنێکی زمانی و واتایی ڕەشنتر لەژێ هووناکی دروستکردووە، کە شاعیر لەنێو فشارێکی دەروونی، لەنێو دیوانێکی پڕ لەجووڵە و فشار و داکۆشان و کارتێکردن و کاردانەوە و بەرهەمدار دەژیت، ئەو لەچاوێک پتر و لەهەزار دیدو فکر و ڕەگا پتری لەنێو هەناوی تەنیا دەقێکدا تەرزە و بیرکردنەوە کردووە.
ئەو خەی قسەکەرە، خەی گوێگرە، هەر خەشی بەیار دەرکی ناڕاستەوخەی نێو دەقەکەیە. ئەو نمایشکی پراگماتیکانەی کارەکتەر و هووداو و گەڵانەوە و پێشهاتەکانی کردووە. ئەو بەزمان هێز دروست دەکات، نێک بەهێز زمان دروست بکات. ئەرکی پەیوەندیکردنە بەوەرگرەکانی، کە لەبنەڕەتدا کارکردنە بە گەیاندنی شتێک، یان کارێک کە پەیوەندی پێیەوە هەیە. (ج.ب.براون، ج. یول، ۱۹۹۷، ۲).
گوتمان گوتار بریتییە لەئاپڕاندنی مانەستێک و بەدیهێنانی واتایەکی قووڵتر و ڕیشەدارتر لەواتا سروشتییە هەقیقییە هەستپێکراوەکان، ئاپڕاندنی کردەی پەیوەندیکردنە لەنێوان نەرەر و وەرگر، ئامانجی گەیاندنی پەیامێک و کارتێکردن و جووڵاندنی وەرگرەکانیەتی. هەندێک دەق خوێنەر بەدوایدا دەگەڕێت، هەندێک

دەقیش هەیە بەدوای خوێنەردا دەگەڕێت، هەشیانە وەکو کەپکەشاخکی تەپیو بایخ بەخوێنەر نادات، دەڕێت من دەقم، دەق نابێت خوێنەرکانی دەقی بشکێنن.

دەقنووس دەڕێت:
شاعیری پاشخاپەڕك و قەپیەچی و نانی نانیش
لە کاتی کێنووشدا مرد
ئەو کەسانەی گوتار پشکش دەکەن، بە ئاکەشان و هەشتنەوەی گوێرکانیان لەبەردەم ئاگردانی گوێگرتنەوە لەسەرتا و ناوەڕاستی قسەکانیاندا (مەبەستە گوێرکە، واتایە ئاستەقینەکە، گوتنە یەکلاکەرە و مەبەستە سەرەکییە زلەکان نادرکێن) بە ئەوەی وزەی درککردن و درکاندن لای وەرگر زوو بتاڵ نەبێتەوە..
دەقنووسی دەقی (وەسیەت) پەیام و مەبەستە سەرەکییەکە دەردەبڕێت لەپێناسە و وەسف و ئاکاری شاعیرێک، کە بۆتە مایەی ڕەخنەلێگرتن، یان جۆرێک لەنامەردەکان، کەسێکی بە بینین و تاکەڕە و ملکەچی فەرمانە ئاسپێردراوە خراپەکانە. ئەو گوتارەکەی ئەوەیە بڕێت وەسیەتە ئۆگەر دەتوانیت شاعیرێکی باشبێ، نالی و گۆران و ئۆنوەر قادر محەمەد) تێپەڕنێ، لەوان باشادەستر لەدەق و جوانووستر لەوان و زمانزانتر لەشیعر دەرکەوێ، نەک ببیتە شاعیرێکی (پاشخاپەڕك) و (قەپیەچی) و (نانی نانی/ دەرزەکەر)، چونکە ئۆگەر شاعیرێک هەزار ڕێگای هەمجۆری دەربڕین و ئاوساندنی دەقی بەواتا و فکر نەبێت، ئۆگەر شاعیرێک فرە بینین و فرە فکر نەبێت، ناتوانێت لەهەر وشە و گوتن و دەربڕین و وێناکردنێکدا فرە دەسەڵات و توانا و وزە بێت.

دەقنووس گوتارکەی لەوە چێ کردەتەوە کە شاعیری (قەپیەچی و پاشخاپەڕك و دەرزەکەر) لە کاتی کێنەش بردندا دەمرێت. ئەوە مەبەستی مردنی هەقیقی نییە، بەڵکو چونە دەرەوەی شاعیرە لەنیو دەسەڵات و پێگە و ڕەح و خوێنی دەقدا، چونکە گوتاری دەقنووس (بکوژە و مرد) نییە، بەڵکو (بیربکەوە و پاشخاپەڕك) نەبوونی مەبەستە.
بەپێی شیکردنەوەی پراگماتیکی و بەپشت بەستن بەکردە قسەیی لەنێو گوتاری ئەم دەقەدا بەمان دەردەکەوێت، نەڕەر زانیارییەکی ناڕاستەوخۆمان پێ دەدات، کە شاعیرێکی فاشل، کە لەسایەی قەپیە دەژیت، هیچی پێ نەماوە و دوای بۆتەمێن کەوتن شیعر دەنووسێت، ناتوانێت شاعیریەتی شاعیرە پایەدارەکان تێپەڕێنێت، بەیە وەکو نەخشەک، لەسایەی کێنەش بردن دەیەوێت نەوبانگ و دەسەڵات و دەق پەیدا بکات، کێنەش بە شاعیر هاوتای مردنە. ئەمە لەڕێگەی کردەکانی

نەو ئەم هستە کورتانە، دەخی دەروونی و شەوازی بیرکردنەوە و جۆری کات و کارەکان و شوێنەکان دەدەزێنەوە.
واتا فکرییەکان، لە وتای کردەکانی نەو زمان و لە پێوەندییە خیالی و هەقیقییەکان، لە کردەی ێزمانی و کردەی هەچوونە دەروونی و فکرییەکانەوە سەرچاوە دەگرێت.

کارەکتەرەکانی دەق
قسەکەر/ نەرەر ەاناوی لکاوی (م) کەسی یەکەمی تاکە، ئەم جۆرە دەقە تاک لەدەزی کەسی یەکەمدا کارەکتەری سەرەکییەتی، ناەاستەوخۆ بێت، یان ەاستەوخۆ (من) قسەکەر و نەرەر و کارەکتەری سەرەکییەکەیەتی، بەمان دەردەکەوێت قسەکەر ەاستەوخۆ لەنیو دەقدا وەکو سەرکردە و بیرکەرەو ئەندازیاری وشەکان هەسوکەوت دەکات. لەم دەقەدا (من) واتە خودی شاعیر/ سەباح هەنجدەر خاوەن و ەاپەنی گوتارەکەیە.
وەرگرەکان ئەمانەن (ات/ کەسی دووەمی تاک واتە تە)، ئەمەیان وەرگری راستەوخۆی نەو دەقەکەیە، لەنەو دەقەکەدا شاعیر قسە لەگەڵ تەدا دەکات، لەدەرەوەی دەقەکەدا من و تەی خوێنەر وەرگرەکی دیکە دەقەکەین.
کات و شوێن دیار نییە، بەڵام دەزانین دەقنووس کوە/ شیعری وەکو نەبەرە هەیە، واتە دیارە نییە باسی چ وەرزێک دەکات و ەووداوەکان لەشەو، یان هەژدا ئەنجام دراون. دیار نییە بزانین دەوروبەری گوتنەکان و کەشی سروشتی چۆنە، هەروەها رووداوەکان لەچ شوێنکدا ەوویان داوە. بەیە دەکرێت گریمانەی ئەوە بکەین، کە کردەی خراپ، خە بچووکردنەوەی شاعیر بە (قەپییە و نانی نانی و کەنەش) هیچ کات و شوێنکی نییە، ئاسایی لەدەرەوەی تەوانین و لەکدانەوەکاندا ەووبدات.
لەهەمان کاتدا کارەکتەری لاوەکیش هەیە، وەکو: شەر، مەرد، چەقە، ئەوان، نالی و گەران و ئەنوەر قادر محەمەد و گەرانیبەژ، شاعیر، پاشخاپەرەک، قەپیەچی.

ئەنجام
گوتاری شیعر، لەنەو واتای هەزار هەنگدا هەز و وزە پەیدا دەکات، هیچ واتایەکی هەقیقی و بەرجەستە بە دوو واتا یان پتر لەدوو واتا وەنا ناکاتەوە، هەز و وزەی شیعر لەفکر و واتا و فرە دەسەاتیی وشە و هەز و ئاوازەی وشەکان و کاریگەریی دەروونی دەربەین و گوتنەکانی دایە.
سەباح رەنجدەر لەنەو وشەدا دەژیت، ئەو ناچێتە دەرەوەی دەق، هەموو وزە و دەسەاتەکی خەی لەنەو دەقدا چە دەکاتەوە، بەیە نایەوێت

وەکو قەپیەچییەکی ملکەچ بمرێت، ئەو بە شیعر دەژیت.. تەنیا شیعر!.
هەست دەکرێت، وەسیەت بە مردن ناکات، بەڵکو وەسیەت بە ژیان دەکات و بە شاعیرە پاشخاپڕۆکەکان دەکات و ئامۆژگاریان دەکات و پێیان دەڵێت بە ئەوەی لەکاتی کەنەشدا نەمردن و شەر بتانخوات، واتە گەورەیی و وشەی گەرم و شیعری بە ئازار، نابڕتە دەقەکی زیندوو، ئەو وەسیتە دەکات و بەهەندەک دەڵێت ئۆگەر دەتانەوێت وەکو من شاعیر و خاوەن دەق بن، واز لە قەپیەچیەتی و دەرزەکەری و کەنەش بهێنن، بیر لە گەیشتنە ئاستی شاعیرە گەورەکان بکەنەوە.
گوتاری ئەم دەقە (ڕەخنەگرانەیە، هەڵسەنگاندنە، دەربڕینی دەخی فکرییە، وەناکردنی دوو کارەکتەرە، کە یەکەکیان شەر، یان چەقە دەیخوات و دەمرێت، هەشیانە لەکاتی کەنەش برندا دەمرێت).
گوتاری ئەم دەقە ئامۆژگاریە و بەهەندەک بە ئەوەی خوێنی گەرمتان بەڵەوی شەڕەوە بمەنێت، پەوسیتە لەدەنووسیدا، لە واتاسازیی و دروستکردنی وەاتی زماندا، لە نالی و گەران و ئەنوەر ساعیرتر و بەدەسەاتر و خاوەنی وشەی بەهەز تر بن.
گوتاری ئەم دەقە لەشوەدا ەاستەوخۆیە و لە نەوەەک و مەبەست و واتادا ناەاستەوخۆیە. گوتاری ئەم دەقە، کەندووی پەواپڕە لەواتای فرە ڕەنگ و دەنگ، ئەو دونیای خەی لەنەو واتادا وەنا دەکات.
سەباح ەەنجدەر شاعیرەکە لەنەو ئەزموونی جیاوازی شیعردا دەژیت، نایەوێت دەقی ئەستای هەمان دەقی دوێنە و سبەینە بێت. ئەو لەشیعر پتر شتەکی دیکە ناناسێت. دەتوانرێت بەین گوتاری شیعری سەباح ەەنجدەر، وزە لەمردن وەرناگرێت، بەڵکو بوژانەوەیەکی بەردەوامی تێدایە. گوتاری ئەم دەقە شکەدانە بەمردن و کوشتن و خوران نییە، بەڵکو دەسەات و وزە تێپەاندنی پێگە و توانای شیعری شاعیرانی دیکە.
من کارم لەسەر پێکهاتە وئەرکی زمان لە بەرهەمهێنانی گوتاری دەقی شیعری کردووە، بەئاسانی لە وشەکان دەگەم، بەڵام هەر بمەوێت (واتا و وێنە شیعرییەکانی) نیو دەقەکە ەاو بکەم، هەست دەکەم وەکو دەشتەکی لەککشاوە واتاکان زەرتر و وێنەکان پتر و مەبەستەکان فرەتر دەردەکەون.

سەرچاوەکان:

ابراهیم بشار، الابعاد النصیة والتداولیة فی التراث البلاغی العربی، رسالة دکتورا، جامعة محمد خضیر، بسکرة، ٢٠١٦.
اوغدن و رتشاردز، معنی المعنی دراسة لاثر اللغة فی الفکر ولعلم

والرمزية، ترجمة د. كيان احمد حازم يحيى، دار الكتاب الجديد المتحدة، بدون سنة.
ج.ب. براون، ج. يول، تحليل الخطاب، ترجمةد. محمد لطفى الز ليطنى، د. منير التريكى، النشر العلمى والمطابع جامعة الملك سعود،١٩٩٧.
جوليا كريستيفا، علم النص، ترجمة فريد الزاهى، مراجعة عبد الجليل ناظم، دار توبقال، المغرب، بدون سنة.
جۆرج يوڵ، مەبەستناسى پراگماتيک، وەرگێڕانى ڕەحيم سورخى، ناوەندى توێژينەوەى عەبدوڕەحمان زەبيحى، سلێمانى، ٢٠١٦.
د. وريا عومەر ئەمين، ئاسۆيەکى ترى زمانەوانى، دەزگاى ئاراس، هەولێر، چاپى يەکەم، ٢٠٠٤.
ڕوبرت دو بكراند و لفغانغ دريسلر، مدخل الى علم لغة النص، ترجمة الهام ابى غزالة و على خليل حمد، مطبعة دار الكتاب، بيروت، ط١، ١٩٩٢.
زنتسيسلاف وارزنياک، مدخل الى علم النص- مشكلات بناء النص، ترجمة سعيد حسن بحيرى، موءسسة المختار للنشر والتوزيع، القاهيرة، مصر، ط١، ٢٠٣٣.
https://dengekan.info/archives/19313سەباح ئەنجەر، وەسيەت،
صلاح فضل، بلاغة الخطاب وعلم النص، دار الكتاب المصرى، القاهرة، دار الكتاب اللبنانى، بيروت، ط١، ٢٠٠٤.
ڤان دايک، النص و السياق، اتقصاء البحث فى الخطاب الدلالى و التداولى، ترجمة عبدالقادر قنينى، افريقيا الشرق، المغرب، ٢٠٠٠.
ک. آوريكيونى، فعل القول من الذاتية فى اللغة، ترجمة محمد نظيف، افريقى الشرق، دار لابيضاء، ٢٠٠٧.
محمد الشاوش، اصول تحليل الخطاب فى النظرية النحوية العربية- تاسيس نحو النص، جامعة منوبة الموءسسة العربية للتوزيع، تونس ، ط١، ٢٠٠١.

David Allem, Getting Things Done the art of stress- free productivity, published by the Penguin Group Penguin Group (USA) LLC 375 Hudson s. Ne York, 2003, 61.

باکرێکارانمان لێ یادبن.. ژوان باقی

چینێکی چەوساوە و ماندوی کۆمەڵگا، یەکو چینێی یەکگرتر بێت و زۆرێك کار نەکەن، خۆ و خاشاك ناو شارەکان دەتەنێتەوە، لە هەموو لایەك بۆنی پیس بۆاو دەبێتەوە، بە کار نەکردنی یەکوان، باڵخانەکان ناچن بۆ یەاسماندا، کۆانەکان شەقامەکان شارەکان کۆکی ژیانی تێدا نامێنێت، یەمە چگە لەوە یەکگرتر زۆرێك یەم کەسانە کاریان نەبێت بۆ زەحمەت ژەمی یەکو ئاژۆ پەیدا دەکەن بۆ خەزانەکانیان، یەیتر منداڵەکانیان بێت، یان دایك و باوك و خوشك و برا بێت، یاخود هاوسەریان بێت.
چگەلەوەش ژیانیشیان لە بەردەم مەترسیدایە. هەموومان گومان لە بووە، کە چەنەها کرێکار لە کاتی کارکەیدا گیانی لەدەستدا، یەکو یەوارەش بۆ خەزانەکانیان لە بری گوانەوەی باوکیان یان برایان یاخود هاوسەریان، بۆ دەستی پڕ و دەخشی، جەستەیەکی ساردی بۆ گۆڕنرایەوە ماڵەکانیان.
وەك چەن هەمووان قەرزاری دایك و باوکمانین، کە پەروەردەیان کردوین، یەاوهاش قەرزاری ماند و بوونەکانی یەکوانین، لە بەرەوپێش چوونی شارستانیەت. کە لە پاڵ هەر بیرکەیەکی یەکندازیاری یاخود هەر پێشەیەك، کرێکاران دەستکی باڵایان هەبووە، گرنگە هەوە و ماندو بوونەکانیان لەبەرچاو بگیرێت.

زۆری (1ی یەایار) وەك زۆری جیهانی کرێکاران دیاری کراوە.
زیاد لە (100)وڵاتی جیهان، یەکو زۆرێ دەکەن بۆ پشووی فەرمی.
چیرۆکی دیاریکردنی (1ی یەایار) بۆ کرێکاران، لە ناوەاستی (سەدەی نۆزدەیەم)دا، یەمریکا لە سەرەتای شەشەکی پیشەسازیدا بووە، کرێکارێ یەوروپییەکان، کە کۆچیان کردبوو، بۆ ژیانەکی نوێ، نوێنەرایەتی هەزی کاریان دەکرد. لە یەمریکا لەو کاتەدا بارودۆخی کارکردن زۆر خراپ بووە، کرێی کارکردن کەم بووە، و کاتی کارکردنیش زۆر، مانگرتنی کرێکاران، هەشتاکانی سەدەی نۆزدەیەم زۆر بەربەاو بوو، یەکو جوانەوەیش لەلایەن ژمارەیەکی زۆر لە وانەی بۆ (شیوعیی) ناسرابوون، بەوایان بۆ لەناوبردنی سیستمی سەرمایەداری هەبوو، سەرکردایەتی دەکران، زۆرکیشیان لە یەمانیاوە گەشتبوونە یەمریکا. لە ساڵی(1886) یەکەتی سەندیکای کرێکاران، لە یەمریکا داوای کرد، کە لە (1ی یەایار)دا مانگرتن یەنجامبدرێت، هەکاری

یەکو مانگرتنەش بۆ یەکوبوو، کارکردن لەژێکدا ببێت بۆ(8)کاتژمێر، لەو مانگرتنەدا زیاد لە(300) هەزار کرێکار بەشدار بوون. لە (3ی یەکایاری ساڵی 1886)، لە لایەن پۆلیسی شیکاگۆی یەکەمریکا ژمارەیەك لە کرێکارە مانگرتوەکان کوژران. لە ڕۆژی(4ی یەکایاری) هەمان ساڵدا، لە گۆڕەپانی (هیمارکێت) لە شاری شیکاگۆ، یەکو شوێنۆی کرێکارەکان تیایدا کۆدەبوونەوە بەمبەك دژتۆقێنەوە و بەهۆیەوە ژمارەیەك لە پۆلیس و کرێکار گیانیانلەدەستدەدەن. لە یەنجامی یەکو مانگرتنۆی یەکوکاتشدا (4 لە بەرەوبەرانی مانگرتنەکۆ دادگاییکران، تەمتبار کرابوون، بە هاندان بۆ هەڕشکردنۆ سەر پۆلیس.
پاشان لە ساڵی(1887) بۆ بەیاری دادگا چوار لە بەرەوبەرانی مانگرتنەکۆ لەسەدارۆ دران، پاشان لەساڵی (1893) دادوەری (ویلایەتی یەیلینۆو) یەکوانی دیکۆی یەازاد کرد. لە ساڵی (1889) سەرکۆی سەندیکای کرێکارانی یەکمریکا، لە کۆنگرێکدا لە پاریس، داوای یەکخستنەوۆی شەشی کرێکارانی کرد لە جیهاندا، بۆ یەکوۆی کاتژمێرکانی کارکردن کەم بکرێتەوە بۆ (8 کاتژمێر لە ڕۆژکدا. لەو کۆنگرێدا بڕیاریاندا، وەکامی یەکو داخوازییە بدنەوە، لە ڕۆگۆی یەنجامدانی خۆپیشاندانکی سەرتاسەری جیهانی لە (1ی یەکایاری ساڵی 1890)، بۆو هۆیەوە یەکو ڕۆژە بە ڕۆژی جیهانی کرێکاران ناسێندرا. بۆ گەورۆی یەکمارۆ فەرمیێکان ڕۆژی (1ی یەکایار)، بۆ ڕۆژی پشوی فەرمی دادنەدرێت لە(107) وڵاتی جیهان، (60%) کۆی دانیشتووانی سەر زەوی دەکات.

زیانی کرێکارانی هەرەمی کوردستانیش، لە دەخکی خراپدایە. بۆتایبەت کە چەند ساڵکۆ قۆیرانی دارایی بەرکی بە هاوڵاتیان گرتووە. لە یەستاشدا بەاوبونەوۆی ڤایرسی کۆرنا یەکەکی ترە لەو هەکارەکارانۆی زەرترین کاریگەری، لەسەر زیانی کرێکاران هەبووە.
یەکەکی دیکۆ لە هەکارەکانی سەختی زیانی کرێکارانی هەرەم، هەنانی کرێکاری بیانی و پەدانی کار لە بەرامبەر کرێیەکی کەمتر، یەمەش وایکردووە، ڕۆژی بەکاری لە هەرەمی کوردستان ڕۆژ بەڕۆژ لە هەکشاندابێت.
لەگەڵ یەکو دەخە سەختەدا، مەترسیێکانی سەر زیانی کرێکاران، ساڵانە زیاتر دەبێت، بەجۆرێك ژمارەیەکیان، لەکاتی کارکردندا، توشی ووداوی دژتەزەن دەبن، بەهۆیەوە گیان لەدەست دەدەن. دواتریش هیچ یەاوەڵەك لە خەزانەکانیان نادرێتەوە، یەمە جگە لەوۆی بەشەکیان توشی بریندی سەخت و کەمیەندامی دەبن، بە یەکوۆی هیچ لایەنکی حکومی و کۆرتی تایبەت یەاویان لەبداتەوە.

ژوان باقی

تۆری هاوکاری کۆمەلایەتی پاش تێپەڕبوونی ساڵێک! زنجیرەی دووەم.. بەهادین حاجی بەکر دارتاش

لە ڕۆژگارێکدا کە قایرزی کۆرۆنا هەڕەشە لە ژیانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی دەکرد، لە ڕۆژگارێکدا کە ڕۆژانە گوێبیستی هەزاران قوربانی و سەدان هەزار بڵاوکوتە دەبووین، کۆمەڵێک ئینسان بەدەوری ئامانجدا کەبوونەوو بەیاریاریاندا بەدوای ژان و ژیانی خەولکانەوبن کە قوربانی یەکەم و ریزی پشەوی ئەم کارەساتە نیودەوڵەتیەن.

هەموومان دەزانین کە لەماوەی چەند ڕۆژو هەفتەیەکدا ئاراستەی ژیانی ڕۆژانەمان بەتەواوی گۆراو مشغڵەو بیرکردنەوەو بەرنامەو کارو ژیانمان وەک خەی نەمایەوە و ناچاربووین بەوەی کە خەمان لەگەل ئەو دەخە تازە نەخوازراوەدا بگونجینین.

دەبوو دەست لەکارکانمان هەڵگرین و بروینەوە ماڵکانمان و خەمان و ماڵ و منداڵمان کۆرەنتینەکەین و خەمان بپایزین و ئاگاداری ئەوبین کەمترین بڵاوکوتەمان لەگەل کەسانی دەوروبەرمان هەبیت.
لە جەرگەی ئەم جەنجاڵە تراژیدیایەی ژیانی ڕۆژانەدا کۆمەڵێک ئینسان سەیان لە پەنجەرەکانی مالی خەیان دەرهیناو بیریان لە دەزینەوەی ڕەگەیەک کردەوە بە بەهاناوە چونی ئەو خەزانە هەژارو نەدارانەی کە خەیان پشتر ڕەنجیان دەبرد لە دەست برسیەتی، بیکاری و نەداری و تەنانەت بە موچەی و چارەکە موچەو ئیستەش دەبیت دەستوپەنجە لەگەڵ بەڵایەکی تری گیان کەشدا نەرم بکەن کە بەڵای قایرزی کۆرۆنایە، کە بە ئەو بڕشە لەخەڵکی ئەم کۆمەڵگایە بەڵایەکی یەکجار گەورەو جیاوازو ترسناک بوو لەو ڕۆژگارە پە لە قیرانەدا.

ئاخر ئەوان سەرباری یەک بەیەکی ئەو کیشانەی کە باسکران یەکجار سەختە کە ناچار بکرین بەوەی لەماوە بمێنەوە و ریگە لە دەستفرەشی و حەمالی و خزمەتگوزاری وکریکاری و قەرزوقولەیەک بگەرن بۆ دابینکردنی شیری منداڵەکانیان.
دروست لەوبارودۆخە دژوارو پڕ بارەدا ئەمە کەمڵە کەسانێک کە ژمارەمان لە پێنجکانی دەست تێپەڕ نەدەبوو ، ووتمان کاتی هاتووە ئیستە ئۆگەر هیچمان پێنەکرێت دەتوانین لەتێنیشت ئەو خەڵکە بەشمێنەتەوە هاودڵیکیان بکەین و پێکەوە هەست بە دڵنەواوی هیزێکی زیاتر بکەین، بۆئەوەی کە لەگەڵی هاوپشتی و کاری هەروەزیەوە بتوانین هەنگاوێک بنین بۆ بەشداری کردن لەباشترکردنی ژیانی ئەو ژمارەیەی کە لەتواناو سنوری ئیمکاناتی ئەمدایە بۆ هاودڵی نیشاندانێک ئۆگەر بۆ کەمەکێکی زەر کەمیش بووە.
هەر لەسەرەتای دەست بەکاربوونەوە دەمانزانی کارەکەمان زەرسختە، نەک تەنیا لەبەر ئەوەی کە دەبوو یەک بەیەکی ئەمەش وەک ئەو خەڵکە خەمان بپارێستایەو لەهەوەی ئەوەدا بووینایە کە بڕکەوتەمان لەگەڵ دەوروبەرەکەی خەماندا نەبووایە، بەڵکو لە راستیدا دیوەکی سەختیکە

ئەوەبوو کە ئایدیایەکی زەرباش و ئینسانیمان هەبوو بەڵام لە خاڵی سفرو لەگیرفانی رەژانەی بەکاری خەمانەوە دەستمان پێکرد، سەختە بە ئەوەی کە ئەمە هووە بۆ کوردستان کارمان دەکردو بەڵام ئەو ڕەژانە تەنیا یەک کەسیشمان لەگەڵدا نەبوو کە لەوە هاوکارمان بێت.

بەڵام بەتەواوی مانا بروامان بەوە هەبوو ئەم سەختیە لە ئاستانەی مستەحیلدا نیەو دەبێت دەستی بە بەرین!
بۆیە لەهەنگاوی یەکەمدا بیرمان لەوە کردەوە کە لەهەوڵی دابینکردنی بەستەی خواردندابین بۆ ژمارەیەک لەو خەزانانەی کە پێویستیان بە نانی وشکی ڕەژانە هەیە، دواتر بیرمان لە دابەشکردنی جلوبەرگ کردەوە پاشان کەمەڵێک کەسان بەرکیان پێگرتین کە لەرووی تەندروستیەوە لە دەخیکی سەخت و پر معاناتدا ژیانیان بەسەر دەبرد .
تا سەرنجام کە ئیستە ئاوریک لەو ڕەژانە دەدەینەوە دەبینین توانیمان هاوکاری زیاتر لە دوو هەزار خیزان بکەین بۆ دابینکردنی بەستەی خواردن، وە زیاتر لە دوو تەن جلوبەرگ بگەیەنینە دەست ئەو کەسانەی کە پێویستیان پێیەتی لە کوردستان... تەنانەت لەماوەی ئەم یەک ساڵەدا توانیمان کە زیاتر لە بیست کەس بەهرەمەند بکەین لە دەرمان و پێداویستی تەندروستی بە ماوەی چەند مانگێک، هەروەها عەمەلیاتی 7 کەسیش بکەین.

بەلام هەقیقەت ئەوەیە کە بارودۆخی تەندروستی خەلکی کوردستان پێویستی بەوە بوو کە تەرکانی ئەمە لە ئاستەکی تردا مامەڵەی لەگەڵ ئەم بابەتەدا بکات و پرۆژەیەکی تایبەت یان تەریکی تایبەت بە باری تەندروستی خەلکی کوردستان دروست بکات وەک یەکیکی تر لە تەرکان .
بۆیە دوابەدوای شکش مانگ کارکردن لەم بوارەدا سەرئەنجام توانرا پاش دیدارو بەسەرکردنەوەی دەیان دکتەر و پزیشکیار لە کەنگرەیەکی رۆژنامەگەریدا تەرکە راگەیەنین و هاوکات دوو پرۆژە وەک ئەولەویەت بخریتە دەستوورکارەوە کە دروستکردنی تیمەکی گەرەک و کلینیکیک بوو، کە یەکەمیان تائیستە یەکەمین دەرچوونی سەرکەوتوانەی خۆی ئەنجامداوەو دووهەمیشیان تا ئیستە توانراوە بەبەی زیاتر لە 250 هەزار ئیورە ئامیری تەندروستی بە پێیدا بکریت کە لە ئیستەدا ئەم ئامیرانە بەریوەن بە کوردستان .
بەم بەشەویە توانیمان ژمارەی تەرکانمان بکەین بە 22 تەر لە کوردستان و هەندەران کە تائستە جگەی پشوازی و پشگیریەکی بەرفروانن چ لە ئاست ناوخۆی کوردستان و چ لە ئاستی ولاتانی دەرەوە، بەجەرەک کە سەدان کەس تائستە لەگەڵ تەرکانی ئەمەدا کار دەکەن!
بۆیە بەدەر هەر لاوازی و کەموکوریەک کە تەری هاوکاری کەمەلایەتی هەبیت، بەلام ئادەی بەرەوپیش چوونی ئەم پرۆژەیەو فراوان بوونەوەو بەردەوام بوونی بووتە ئەو ئەمری واقعەی کە دەست و نەیار دان بوونی ئەم تەرانەو کاریگەریان لە ئاست کەمەلگەی کوردستاندا دەنیت.
بۆیە جگەی خۆیەتی پاش یەک سات کارو هەسوران و ماندوبوونی کەسانەک کە بەکردەوە مایەیان لەسەر ئەم پرۆژەیە داناوە، دەکری پەکەوە شانازی بە کارەکانمانەوە بکەین دلخۆش بین بە پشەرەویەکانی تائیستەی و لەهەولی فراوان کردنەوەیەکی بەرچاوی ئەم تەرانەدابین بە رادەیەک ئەوەی کە لە ئیستەدا هەیە وەک ماترلیالیک بکریتە هەوێنی بەرپاکردنی بزوتنەوەیەکی فراوانی کەمەلایەتی، کە ئەمە تائستە بەو خاڵە لاوازە هەژماردکرەت کە دەبەت ئەمە تەوای هەول و توانای خەمان بەدەوری بگەڕخستنی ئەو بزوتنەوەدا بگەڕ بخەین و لە ئاست ئەو بەرپرسیاریەتیدابین، کە ئەو ماتریالەی لە کەمەلگادایە بە دەخالەت و نەخشەی رەشن و پلان وتاکتیکی دروست ریکیبخەین و هەول بدەین بە بنیادنانی ئەو بزوتنەوەر فراوانەی کە دەتوانەت تەوای تانوپۆی کەمەگا بتەنەتەوە!

دیارە زەر لایەنیکەی شەوکارو تاکتیک و میکانیزمی فراوان بوونەوەو

هاگەیاندن و فۆکەس کردن لەسەر ئاراستەی کاری کۆمەڵایەتی و بنیادنانی کاری محەل و شوێنی کار وەک بنکەی دروستکردنی تەکانمان دەگرتەوە ، کە هەوە دەدەین لە زنجیرەکانی تردا ئاوێان لە بدەینەوە. لەردا جگەی خەیاتی بانگەوازی هەموو ئەو دەست و هاوڕێ و ئەزیزانە بکەین کە تائێستە چوارچێوەی گشتی کارەکانیان پەباش و پەسەند بووە، پەیوەست بە ئەمەوە خەشیان ببنە بەشەک لەو ماتریاڵەی کە دەتوانێت پەکەوە بەهێزی یەکگرتوومان و دەخالەتگەری عەمەلیمان ئەم تروسکەیە بگەشێنەوە جوانەوەیەکی بەهێز بەدەوری ڕەکخستنی ئەو خەڵکە هەژارو کەمدەرامەتە بەرپابکەین بە پاشترکردنی ژیان و گوزەران و ئایندەیەکی شایستەو ئینسانی بۆیان !
تائەڕە ماوەتەوە بە یەک بۆیکی ئەو هاوڕێ و دەست و ئەزیزانە بڵێن کە لەماوەی یەک ساڵی ڕابردودا بەهەرجەڕەک و لەهەر ڕوگەیەوە هاوکارمان بوون دەستکانتان خوش بێت بە دنیای بێبە هاوکاری و دەخالەت و دەسەزی ئەوە ئەم تەوانە نیاندەتوانی ئەم سیماو جگەو ڕوگەیان هەبێت و هیوادارین کە لە ئایندەدا بگوەتینەکی زیاترەوە هاوکارو هاوڕێمان بن، چونکە ئەمڕە لە هەرسەردەمکی تر زیاتر خەڵکی ستەمدیدەی کوردستان پەویستیان بە ڕەکخستن و هاوکاری هاودەی کردنە، خەشحاڵین بە بوونتان و سوستان دەکەین!

دوا باران.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

سەرتا ، هەموو شتەک..
لە دڕپەی باران ،،
لە خەم،،
دەستی پەکرد،،
داسی تروسکە،
لەسەر ملی دارستان،
ماڵئاوایی گیای سەوز،
لە شنەبا، دوا دڕپەی فرمێسک..
لەگەڵ خۆا،،

دوا دەستەملانی کرد،
ەەگی دارەکان، تینوو..
بە دوا فرمێسک،
ئاسمان گۆڕانە لەم، تووڕەی دا،،
چارەکەی ەەش و…
دڵاوی کەشتی هەور،،
دڵیان مەلی بەلانە،
پیاوە بە ماەەکان،،
ژنە بە شوناسەکان،،
لە ژیر دوا لەزمە ی بەهودەیی…
شەقامەکانیان چەە کرد،،
دواهەمین بارانی..
ەەل و لیخنی تینوە،
وەک فرمێسکی سوەرو تاە،،
بەسەر پەیکەری ساەی عیشقی قاتو قە،،
منداەەکی برسی، بە ئاگا،،
لە وەرزە تەمەنکی تفتی بەباران،،
جانتاکەی، پە لە فرمێسکی هەور،،
تەنیاکان، هەژارەکان..
نیە دەرچوون، لە ئەندەشەی..
پە ئەشکەنجەی شار،،
لە چاوەەوانی ، بە دوای بەلەم ،
لە ئەفسانە ی درەی خەشبەختی،
چوونە ژێر گریانی ووشکی هەور،،
دوا فرمێسکی گەرمی..
بەهارەکی ووشک ،،،
وەک وەرانە بیابان، داچەەا،،،
بە قووڵایی کانی ەەحیان،،
وەک مەلی تەە ،،
لەو سەری کەەان،،
تارماییەک پە هەەئەگرە،،
دوا چرپەیەک، لە ووشکە با،
دوا هەنگاوە،،،
بەلای پەنجەرەیەک،،
لە تەم و مژ،،
نیگایەکی خەرا..
لە ەوخساری تەەی ئەو،،

بە دوا فرمێسکی گەرمی بەهار

.....
وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری برازیلی
(Guilherme Gomes)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

قەسیدەی خوێنەک لە خوێنکانمدایە.. ستیڤان شەمزینی

خوێنک لە مندا کوتتە شپەلدان
لەگەڵ خۆی ئەمباتەوە
ئەو خەوتگایەی بە یەکەمین جار
کتێبکانی عەشقم تێیدا خەتم کرد و
بە یەکەمین جاریش
بینم نا بە قوماڕەی ژەهری ژیانەوە
هەر لەوێش
سەرتا بووم ئەو پەروانە دەم بەپێکەنینەی
لاوکی بە گوڵە پەمەیێکانی باخ ئاچەی و
لەگەڵ غروبدا سەری خۆی بە بناری تیشک هەڵئاگرت
بەیانیان پێش باخەوانکان
باخچەکانی بەدار ئەکردەوە و
نیوەڕانیش پرچی سەوزی بەهاری شانە ئەکرد
بووم ئەو نۆرەسە چاو خوماریێ سەرەیێ
ختووکەی مانگی ئەدا و
لەئاوابوونی خۆری ئەوانی
سەرگوزەشتەی شپەلەکی ئاشقی
بە گوێی دەریادا ئەچرپاند
زەر جاریش بەدەم تێکردنی ڕەی ئاسمانەوە
لە شەنگبیێکانی بەردەم ماڵی قەرەجەکی ئەوانی و

لە دیمەنی دووکەڵی ئاگردانەکان ورد ئەبووەوە
لەسەر دەفتەری خەیاڵیش
یاداشتەکانی خەی ئەنووسیەوە
بووم ئەو ونبووەی
لە نەو کەڵانەکانی دەدا بزربووم و
لە بنبەستی کوچەیەکدا
دامە پەمەی گریانەکی بە کووە
بە ئەو ڕۆژانەی تەمەنم
لە دووری گەلاسی ماچەکانت بوون بە تەم
بە ئەو شەوانەشی
لە پشت چراخانی ڕۆژگاری درزنەوە
وەک کەترەکی باشکاو
بەربووەوە دەڵی هەڵپەووکانەوە
بووم پیرە سەفیەکی خانەقای دەشکاویی
موناجات و قووپی گریان
ئەگەم بە قاقای پەکەنین
ڕەنگی زەردی پایز
لە سەوزایی بەهار هەڵئەکشم
فەرامۆشیی دەروون
ئەکەمە سترانەکی داگیرساو
دەڵابی خەزگەکانم
سەراوەژ ئەکەم لە سەراب
ڕەونەقی ژیانی لاویم
لە چرچی تەمەنەوە ئەپچم
کاسەسەرم ئەکەم
بە تەپەکی ئەو سیگارانەی
بە دیار ڕۆژە ئاەزکاوەکانمەوە
هەدی هەدی ئەسووتان
فنجانی قاوەکەم
لەوانلەو ئەکەم لە خەمی شیرین
بەهەشتی خەیاڵیشم
بە ئاگری بە تاقەتی ئەکەمە سووتماک
هەدە چەکانی ژینم
تەژی ئەکەم لە مەیلی خەکوشتن
بووم ئەو موسافیرەی
نیشتمانم لە نەو جانتای سەفەرەک لە بیر چوو
ژیانیشم فەردەیەکی قورسی ژانە بە کەمەوە و

عەشقم لەنەو سندووقی رزیوی دەما بەند بووە
لەسەر هەموو شانەکانی شادیم
لوغمی بەهودەیی چنراوە و
بەختەوەریی گەمە و چاوشارکێم لەگەڵ ئەکات
منیش لە تولەی ڕەگاکانی مردنا
تووشی ژیان ئەبم
کە چیتر کەناری دەم
بەسەر ساردوسێیی وجوددا ناخونێ
بووم ئەو ڕەبوارە شکۆتەی
بەدوای جوگرافیای خەشیا وەڵ بووم
سەفەرم کرد لەگەڵ ئەو باڵندانەی لە وەرزی کەچدا
ڕووەو باخە ئاڵکانی ونبوون لە شەقی باڵیان دا
لەگەڵ بارینی تاوە تەرزەی شوومی و نەگبەتی
چەتری دەستم ڕەشەبای نیگەرانیی فڕاندی
دەنکە مووژی تاڵیم لە گیرفانی شەروالی زەمەن
دەنک دەنک دەرئەهێنا و دەمکردە مەزەی
پێکەتفتەکانی سەفەرێکی بە ئەنجام
بازم ئەدا
بەسەر گەڵە هەزار بەهەزاریەکانی جوانی و
گەپەکانی غوربەتم
بە پەناگە تاریکەکانی شیعر دائەگیرساند
بەرلەوەشی شیعرێک بنووسم
هەزاران ئازار ئەینووسیمەوە
پێش ئەوەی ڕستەیەک وەک بەڵە تر
لە هەشووی قەسیدەیەک بکەموە
سەدان گوڵ لە باخی دەم ئەکرانەوە
بووم ئەو قەڕاجەی زەمیلەیەک خەمی نارنجیم
بە کیشوەرەکانی تەماندا ئەگەڕا و
بە ماندووبوون دەسکەنەی ڕەشبینیم ئەکرد
چنگم لە ڕەشترین هەسارە گیر ئەکرد و
دووبارەم لە هەڵم دروست ئەکرد
تاکو پەی بفەم
بە پشتی شۆن و ئەودیوی کات،
تاکو سەرمەست ببم بە هیچ
لە هیچ زەمەن و شوێنکیشا نەبم
بە پێنووسی گۆشەگیریی سەرگوزەشتەی
ئەو کانییە ئەگەمەوە لە دەما وشکی کرد

مژووی ئو شار ئنووسمو
لە رحما بوو بە زربار
چیرکی ئو سفر ئنووسمو
هرگیز نمکردوو
داستانی ئو عشق ئنووسمو
هیچ کات بدستیناهنم
بیروری ئو گم ئنووسمو
لە وشکانی چاوکانما خنکا
سیفی ئو شاخ ئنووسمو
لە چاوتروکانکا بوو بە غوبار
بیگرافی ئو شماندفر ئنووسمو
ناگاتە وستگی چاوانیم
بووم ئو نسرمی
هیچ وخت خری لە هنایە و
ددارییلگە ئو دارتووە زە ئکم
هیچ چلکیک هلانە لسر دی ناکات و
هیچ کترە شینکیک ساوی لە ناکات
نفرت بە ئو تفنگ رزیوانە ئنرم
کە ویشووم شن
دی ئو سربازانە ئدمو
پش ماچک کوتنە بر دسژی مردن
سما لگە ئو شمشرانە ئکم
چرچفی ماندووبوون ئدن
یاری لگە ئو شنبایانە ئکم
سرووشت عزف ئکن
لگە ئو رشابانیش دچمە ژوان
سرپشی کساسیم هئدنو
بووم ئو شاعیرە کمدووە چاو دریاییی
بە عشقتان ئناسنمو
لە نیشتنوی کتری ماچ
لسر لوکانتان بە ئاگاتان ئهنم
چژی راموسانتان
لە گزی شیعردا بسردا ئژنم
لە کتایی ئمدا
بە سورتی ددارییتلقینتان ئکم بە سبی
لم چرخ سزانییدا
پریاسکیک تریفتان لە بردمما هدژم

بە ئەوەی کەستان هەڵپە بکەن بە کەکردنەوەی
لەم سەدە کەدا
پە گوێیەکانتان ئەکەم
لە سەدای پیانۆیەکی دەتەنگ
لەم زەمانە لادا لە بری ئەوەش
مرۆتی خەم نیشانی میهرەبانیی ئەدەم
پە بە گەروەم هاواری لەدەکەم و
بانگی ئەکەم بە سەر سفرەی دەقی
لەم رۆژگارە سپڵیدا
ئاگرێک لەسەر بەستەکی غرورتان ئەکەموە
بە تینی دیوانێک ئەتانسووتێنم
لە دەرگای واقعشەوە دەریبکەین
لە پەنچەی خەیاڵەوە
خەی بکاتەوە بە ماڵی دەروونتانا
بووم پاڵەوانی ئەو رەمانەی لە هەموو شتێک ئەدوە
تەنیا دابڕان نەبە
باسی هەموو رەنگەکانی خۆشەویستی ئەکات
تەنە رەنگی فیراق نەبە
بە شان و شکۆی هەرچی مەلە هەڵئەدات
تەنیا کونە پەپووی رق نەبە
پەناسەی هەموو مەخلووقێکی لە خەگرتووە
جگە لە قەڵەشی زام
یادگاریی هەموو مرۆڤێکی لە خەیدا جە کردەتەوە
تەنە ئەو جەرە مرۆڤانە نەبەت
تاکو ئێستاش سەاوەکیان
لە کەتری عەشق نەکردووە
هەموو هەوڵەرینێکی تەدا تەمار کراوە
جگە لە هەوڵەرینی ئەو عاشقانەی لە وەستگەی یەکەمدا
لە فارگەنی عەشق دابەزین
هەموو جەرە شیعرێکی تەدا نووسراوەتەوە
بەدەر لەو شیعرانەی
بە خوەناوی ئەڤیندارییی نەنووسراونەتەوە
چیرێکی هەموو شەوەکان ئەگەتەوە
جگە لەو شەوە نائارامانەی
بەردی تەدا ئەگیرەتە کوخە بچووکەی دە
پەاوپڕە لە وەسفی "با"
جگە لەو باهەزانەی دەفتەری دەستی

عاشقان ئەفسانن
لە کاتی نامەنووسینا بۆ یارەکانیان
هەموو پرسیارێکی لە خۆگرتووە
تەنێ ئەو پرسیارانە نین
وەڵامەکەی بۆنی بەرخەحمیی و دڵزەخی مەنفا لێدێ
هەموو جارێ پەرستگایەکی تیا ڕانراوە
جگە لەو پەرستگایەی
ڕاهیبەکان وەک ئاسنگەرێک دەی هەتاوی تێدا دەکوتنەوە
هەموو جارێ کتێبێکی لە هەناودایە
جگە لەو کتێبەی نووسەرەکەی
لە پەسنی عەرشی سوتاندا نوسیوویەتی
هەموو خوێنێکی تێدا ئەبینرێ
جگە لەو خوێنانەی ماناکەی
سەرهەڵگرتنی گوڵە لە حەرەمی باخ
هەموو خوێنێک لە نەو خوێنکانی مندا ئەبینرێ
جگە لەو خوێنانەی تۆ لە من دوور ئەخاتەوە.

2017
کەنار رووباری راین

تۆ.. کەنعان مدحەت

هەمو تۆیەکم
نوسینەکە
شیعرێکە لە بەرگی کەپە
ڕەمانێکی ڕووت و قووتی گۆ و گون بە دەری،
لە ڕیاییکردن و پیاهەڵدان نەفرەتکەر
وشە بە وشەیان بخنە ژێر گوورەکەری،
هەر دەرچوویەکی حوجرە و پەیمانگای مەشک لە بار بەر
یەک تاقە وشەیان پێ دەستەمۆ ناکرێ!
ڕەگی هەگبەتۆ بە بەردەوامیی ئازاری لە ئاین و
ڕامیاریەوە سەپنراو

ئەم سەدەی بیست و یەکەم
نەک سانای قەوقاتی و
بەسەر ئەم خەڵک و ئەو خەڵکا هەڵدان
تێبینی ئەو وەردە جوانەوانە بکەن
کە ها ئێستا و کەمێکی دی
لە قاوغی سستییەوە دەردەپەڕن و

- بە جیاوازی –
بەردەبنە قابیل و هابیل
دەرپەکانیانیش دەننە خوار و بەیەک دەنگ
هاوار دەکەن:
- حوکمتان بە کەرمانەوە!
ئەو گەمە مەنگە ئەوەندەی خۆشە
بەردەکی تیا بهاوێژرێ
لافاو بەزەیی بە کەناری خۆشیا نایەت و
بەربەستیش ناخوێنێتەوە
لە هونەرمەندی بە سەلیقە گەڕەن
بە هەر قەڕەم گرێک
ئاوا تابلۆیەکی پشکۆیی دەکێشرێ
من مەغزام لا لە هونەریی گرنگترە
خەمم لە ئاینەکەم پە خۆشەویسترە
چرای زەینم
قەت قەت ناکەمە قوربانی
تاریکیی دەستنووسەکی لە بڤەی بە بنەما
شاخی خۆشم
بە تراویلکەی بیابانییەکان ناگەمەوە

چیرۆک بە منداڵان.. هەڵە و تیر .. ڕزا شوان

هەڵەیەک لەسەر لووتکە چیایەک نیشتبوو. نەچیرەکی لەسەر زەویدا بەدی کرد. هەڵەکە بەی هاتە خوارەوە تا

بیگرێت. زۆری نەمابوو کە پۆلاماری نێچیرەکەی بدات. راوکەرێک لە پشت دارێکدا خۆی مات دابوو. تیرێکی ئاراستەی هێڵەکە کرد. پێکای و تیرەکە بەر سنگی هێڵەکە کەوت. هێڵەکە کەوتە سەر زەوی و خوێن لە برینەکەی دەچۆڕایەوە. ئازارێکی زۆری هەبوو. کە لە تیرەکەی روانی، بینی لە یەک لە شاپێڵکانی خۆی دروستکراوە.
هێڵەکە بە دەم ئازارەوە، وتی:"بە داخەوە بە تیرێک لێیاندەوام، کە لە شاپێڵی خۆم دروستکراوە"
() ئەو پەند و وانەیەی لەم چیرۆکە دایە، گەر خزم و خۆش یارمەتی دوژمنانمان ندەن. دوژمنان بە کامی خۆیان ناگەن. زۆر جار دۆژمنان و نەیارانمان بۆ هەیانە دەمان پێکن کە لە خمانەوە دەستیان کەوتوون. پەندێکی کوردیشمان هەیە: "دار دەڕێ: ئاگەر تەور کللکی لە خۆم نەبوایە.. نەی دەبەیمەوە" () ئەم چیرۆکە لە ئینگلیزییەوە وەرمگێڕاوە بە کوردی. ناوی نووسەری لەسەر نییە.

نەرویج: ٢٠٢١

"دایکانی من" خەڵاتی بینەرانی فێستیڤاڵی جیهانی فیلمی کوردی "لەندەن"ی بەدەستهێنا

مەنسوور جیهانی ـ فیلمی دیکۆمێنتی "دایکانی من" لە دەرهێنانی هاوبەشی سینەماکارانی کورد "ئیبراهیم سەعیدی" و "زەهاوی سنجاوی" و لە بەرهەمهێنانی "عەباس غەزالی" خەڵاتی سیمی بینەرانی بەشی "سینەمای کلاسیکی کوردی" لە دوازدەمین فێستیڤاڵی جیهانی فیلمی کوردی "لەندەن" لە وڵاتی بەریتانیا لە نێوان 50 هەڵە باشترین فیلمە بەرچاوکانی سالانی ڕابردووی ڕووتی سینەمای کوردی بەدەستهێنا.

بۆگۆفیلمی "دایکانی من" All My Mothers لە دەرهێنانی هاوبەشی سینەماکارانی کورد "ئیبراهیم سەعیدی" و "زەهاوی سنجاوی" و لە

بڕپرسی بڕەم و لە بڕەمهێنانی "عەباس غەزالی" کەسایەتی بڕچاویی کەلتووری هەرەمی کوردستان و بە ئاوازدانەری مامۆستا "حوسێن عەلیزادە" موزیکزانی ناوداری ئێرانی؛ سەبارەت بە کەمکۆژی ئێنفال بە دەستی ژەمی بەعس، لە نوێترین بڕیاری نوودوێتی خێیدا بە نوێنڕایەتی لە هەرەمی کوردستان، لە بڕشی "سینەمای کلاسیکی کوردی" لە دوازدەمین خولی فێستیڤاڵی جیهانی فیلمی کوردی "لەندەن" لەگەڵ بڕەمە شاکارەکانی سینەماکارانی گەورەی کورد لە وڵاتی بڕیتانیا نمایشکرا.

ئەمساڵ، بڕەمەکانی فێستیڤاڵی جیهانی فیلمی کوردی "لەندەن" بە هەی بەاوبوونەوەی پەتای قایرەسی کۆرۆنا بە شێوەی ئۆنلاین نمایشکران و فیلمی دیکەمێنتی "دایکانی من" توانی یەکێک لە سێ خەاتی بینەرانی بڕشی "سینەمای کلاسیکی کوردی" ئەم ڕووداوە سینەماییە لە نێوان بڕەمە شاکارەکانی ڕۆتی سینەمای کوردی بەخێی تەرخان بکات.

لە بڕشی "سینەمای کلاسیکی کوردی" 50 فیلم لە باشترین بڕەمەکانی مێژووی سینەمای کوردی لە دەرهێنانی سینەماکارانی ناوداری کورد لێوانێ: فیلمە سینەماییەکانی "یۆل" (گۆگا)، "ئومێد" Umut، "بووکی زەوی" Bride of the Earth و "مە" Sürü، "ساتێک بە مەستی ئەسپەکان" و "کیسەڵکانیش دەتوانن بفڕن" لە دەرهێنانی "بەهمەن قوبادی"، "پەینەوە لە غوبار" و "شوێنک بە یاری" لە دەرهێنانی "شۆکەت ئەمین کورکی"، "سرتە لەگەڵ با" لە دەرهێنانی "شەهرام ع‌لیدی"، "زۆ" لە دەرهێنانی "کازم ئەز"، "ادیە کەبانێ" و "سەدیق و پەینگ" لە دەرهێنانی "ڕەبەر دەسکی" و بڕەمەکانی دیکەی سینەماکارانی بەناوبانگی کورد، لێوانێ: "قودەت گونەش"، "مانێ خەلیل"، "ئەڤین مەنتاس"، "ئەکرەم حەیدێ" و … بەشداربوون و لەم بەشەدا سێ فیلم، لە لایەن بینەرانەوە دەستنیشان کران و بە ناونیشانی فیلمە هەڵبژێردراوەکانی بینەران لە ڕووەسمی کۆتایی ئەم ڕووداوە سینەماییەدا دیاریکران و لە لایەن بڕپرسانی فیستیڤاڵەوە ڕاگەیەندران.

لە ڕاستیدا ئەم بڕەمانە، لە نێوان فیلمەکانی فێستیڤاڵدا زۆرترین بینەریان هەبوو، کە بریتین لە: فیلمی یەکەم "زۆ" Zer لە دەرهێنانی "کازم ئەز" لە باکووری کوردستان و وڵاتانی ئەمانیا و ئەمریکا، فیلمی دووەم "باکوور" Bakur لە دەرهێنانی "پایان دەمیرەل" لە باکووری کوردستان و فیلمی سێیەم "دایکانی من" All My Mothers لە دەرهێنانی هاوبەشی سینەماکارانی کورد "ئیبراهیم

سەعیدی" و "زەهاوی سنجاوی" لە هەرەمی کوردستان.

"ئیبراهیم سەعیدی" بەجگە لە فیلمی "دایکانی من"، بە فیلمی سینەمایی "ماندووش Mandoo لە بەشی "سینەمای کلاسیکی کوردی" بەشداربوو کە لە تەنیشت بەرهەمکانی دیکەی ئەم بەشدا بە هەگرانی هونەری سینەما بە شێوەی ئەنلاین نمایشکرا.

ئەم دەرهێنەر و مۆنتێرە بەئەزموونە کوردە، لە بەشی "مۆستەر کلاسەکان"ی ئەم فێستیڤاڵەشدا ئەزموونەکانی خۆی لە بواریی مۆنتاژدا بە هەگرانی هونەری سینەما پێشکەش کرد کە تیایدا بابەتی خوڵقاندنی مۆنتێر و کاریگەریی ئەو لە پێسەی پێکهێنانی دەرئەنجامی فیلمە سینەمایی و دیکەمێنتارییەکانی خستەڕوو.

دوازدەمین خولی فێستیڤاڵی جیهانی فیلمی "لەندەن" و هەشتەمین خولی پێشبڕکێی کورتە فیلمی تایبەت بە سینەماکاری هەرمانی کورد "یڵماز گونای" Yılmaz Güney بە نمایشی 118 بەرهەم لە سێ بەشی فیلمە بینراوە سینەماییەکان، بڕگە فیلمەکان، کورتە فیلمی چیرۆکی و ئەنیمەیشنی لە چەندین بەشی پێشبڕکێی، لەوانە؛ بەشی "پێشبڕکێی سەرەکی"، بەشی "پێشبڕکێی کورتە فیلم"، بەشی "پێشبڕکێی کورتە فیلمی دیکەمێنتاری"، بەشی دەرەوەی پێشبڕکێ، لەوانە؛ بەشی "هەڵبژاردەیەک لە باشترین بەرهەمکانی یڵماز گونای"، بەشی "چاوخشاندنێک بە بەرهەمکانی سینەماکاری کورد کازم ئۆز" Kazım Öz، بەشی "چاوخشاندنێک بە بەرهەمکانی سینەماکاری کورد وەیسی ئاڵتای" Veysi Altay، بەشی "کورتە فیلمی ئەنیمەیشنییەکان"، بەشی "هەژارێک هەژگارێک لە کوردستان"، بەشی "منداڵان لە فیلمدا"، بەشی "ژنان لە فیلمدا"، بەشی "جۆژنی کەلتووری"، بەشی "سینەمای کلاسیکی کوردی"، بەشی "خەبات درێژەی هەیە"، بەشی "ئۆپەڕەیی سنووڕکان"، بەشی "شەڕ لەسەر پەردەی سینەما"، بەشی "چیرۆکەکان لە تاراوگە" و هەروەها بەشی "مۆستەر کلاسی سینەماکاری کورد ئیبراهیم سەعیدی" و بەشی "مۆستەر کلاسی سینەماکاری کورد حوسێن کارابای" لە هەژانی 16 تا 27ی ئەپرێلی 2021 بە هەی بەاوبوونەوەی پەتای قایرەسی کۆرۆنا بە شێوەی ئەنلاین لە شاری لەندەن پێتەختی وڵاتی بریتانیا بەڕێوەچوو.

فیستیڤاڵی فیلمی کوردی لەندەن کە ساڵی 2001 دەستی بە کارەکانی خۆی کردووە، گەورەترین فیستیڤاڵی فیلمی کوردی لە سەرتاسەری دنیا سەبارەت بە خۆکی کورد یا ئەو بابەتانەی کە پەیوەندیی بە کوردەکانەوە هەیە دەتەژمار، کە هەموو ساڵێک بە بەشداریی

بەرهەمی سینەماکارانی کورد و بیانی؛ لە چەندین بەشی پشبەکی و دەرەوەی پشبەکی، ڤەرکشۆپی فەرکاریی، کۆبوونەوەی پسپۆرانی سینەمایی، کۆی ’ڕەخنە و هەڵسەنگاندنی فیلمەکان و … لە شاری لەندەن لە وڵاتی بەریتانیا بەڕێوەدەچێت.

بۆ زانیاری زیاتر:
/https://www.globalkurdishfilmfestival.com/film/all-my-mothers

https://www.globalkurdishfilmfestival.com/film/qanda-ebrahim-s/aeedi-all-my-mothers-and-mandoo

/https://www.globalkurdishfilmfestival.com

بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتیی فیلمی دیکۆمێنتی “دایکانی من”.

یانزدەهەمین کۆی یادەوەری سەردەشت عوسمان

دوا ڕاگەیاندن سەبارەت بە :

لە یانزدەهەمین ساڵیادی تیرۆری سەردەشت عوسمانی ڕۆژنامەنوس جەخت دەکەینەوە لەسەر :
یەکەم:
دەسگیرکردن ،دادگایی و سزادانی هەمو تاوانبارانی تیرۆری سەردەشت عوسمان لەهەر پلەو پۆستکی پارتی و دەسەاتکەیدا بن . هاوکات دەسگیر کردن ، دادگایی وسزادانی هەمو ئەو تاوانبارانەی تر کە هەوڵسوڕاوانی سیاسی و ڕۆژنامەنوسانی تیرۆر کردوە کە لیستکی دورو درێژە.
دووەم:
ئازاد کردنی دەستبەجێی هەمو هەوڵسوڕاوانی سیاسی و ڕۆژنامەنوسان بە تایبەتی دەسگیرکراوەکانی بادینان کە لە ژێر سایەی سەرکوتگەری پارتی دیموکراتی بارزانی لە ژێر ئازارو ئەشکەنجەدان تا دان بەوەدا بنن کە تاوانبارن.

سەهەم:
پابەند بونی دەسەلاتدارانی هەرەم و لایەنە سیاسییەکان بە بەرگرتن لە ماف و ئازادی یەکانی خەڵکی کوردستان بە بە دانانی قەیدو بەند، بە تایبەتی ئازادی سیاسی و چاپەمەنی .
بەم بۆنەیەوە کۆمیتەی داکۆکی لە مافەکانی خەڵکی کوردستان لە ئوستڕالیا یانزدەهەمین ساڵیادی تیرۆری سەردەشت عوسمان بەرزو بەرێز ئادەگرێت لە کەنبەکدا بە پێی کات و شوێنی خوارەوە.
لە بەرنامەی کەنبەکدا وێڕای ووتەی دەستەی سەر پەرشتی کەنبەکو نمایشی فلیمی بەڵگەیی هاوکات هەر یەك لە بەڕێزان ئارام علی - میدیاکار- بۆ سەردەشت عوسمان بە نوێنەرایەتی خانەوادە خەڵگرەکەیان پەیامی هەیە، هەروەها بەڕێز نیاز عبدالله چاپەمەنوسی ئازادو داکۆکیکاری بوێرو سەرسەخت لە ئازادی لە کوردستان پەیامی بە لایق دەبێت.
شایانی ئاماژەیە کەنبەکە بە لایقیش پەخش دەکرێت.
بانگەوازی هەمو لایەك دەکەین ، بە تایبەتی هاووڵاتیانی خەڵکی کوردستان لە سدنی، بەشدار بن لەم یادەدا .
کات : ٢٠٢١/٥/٩ کاتژمێر ٦ ئێوارە
شوێن: ئەلفا پارك کۆمیونتی سەنتەر بەرامبەر شۆپینگی وێست پۆینت – بلاکتاون

Alpha Community Centre -Apha st Blacktown -opposite westpoint shopping centre

خۆشحاڵین بە هاتنتان
کۆمیتەی داکۆکی لە مافەکانی خەڵکی کوردستان لە ئوستڕالیا/سدنی
٢٠٢١/٥/٢

کۆرتەیەك لە ژیانی ئابڕی کرێکاری ئەلبێرت گەدوینگ -

(جنجر) لە کەندا

(هەوو لە ئاسمان مەکەو مەپرسەوە، وەرەو بەیزی ناوزایەتکانمانەوە پەیوەست بە.)
ئەلبەرت گەدوینگ(جنجە)

ئامادەکردنی: گەران عەبدوللا..

لە یەکێک لە ناوچەکانی بەهاری ١٨٨٧،منداڵێکی قژ سوور لە باکوری وەاتی ئینگلیز هاتە دونیاوە و ناوی نرا ئەلبرت گەدوینگ، بەڵام خەزانەکەی و هاوڕێکانی ناویان لێنابوو **جنجە**.

لەو سەردەمدا خوێندنگیەکی زۆری هەبوو، بەکار دەهات بۆ سوتاندن و بۆگەخستنی شەمەندەفەر و کەشتیە بوخارێکان. ئەلبەرت (**جنجە**) هەر لە تەمەنی ١٥ ساڵیەوە بوو بە کرێکار لە کانە خەوزەکانی بەریتانیا لەگەڵ باوک و براکانی. لە ١٩٠٦ ووێکرد کەندا و لە ١٩١٠ لە هەرەمی برتش کەڵمبیا گیرسایەوە، چوونکە هەرەمەکە لەو بوارەدا کاری زۆر هەبوو بۆیە سەرەتای کاری لە کانی ژمارە پێنجەوە بوو لە دوورگەی قانکوڤەر.
کارکردن لەو کانەدا کارێکی لەبار نەبوو. تەزی خەوزەکە دەبووە هۆکاری نەخۆشی کرێکاران، تەنانەت دەرچوونی گاز لە زەوێکەوە بەهەمان شێوە دەبووە هۆکاری نەخۆشی، جاری واش هەبوو کانەکە بەهۆی تەقینەوەوە دەڕوخا بەسەر کرێکارەکاندا.
جنجە کە گەشتە تەمەنی ٢٣ ساڵ، ٩ ساڵ بوو لە کانە خەوزینەکان کاری دەکرد و تا ئەو کاتەش کەسێکی تەندروست و لەش سوک بوو. لە بواری وەرزشیشدا یاری تێپێن و مەلەوانی دەکرد.
زۆری نەبرد جنجە وەک سەندیکالیست و بەرگریکارێکی مافی کرێکاران و وتار بێژێکی حەماسی ناسرا.
پاش خەپیشاندان و مانگرتنەکانی ١٩١٢- ١٩١٤ی کرێکاران لە دوورگەی قانکوڤەر کە سەرەتای دەستپێکردنەکەی لە دەرکردن و خستنە لیستی ڕەشی هەردوو کرێکار و سەندیکالیست Oscar Mottishaw و Isasc Porterey بوو ئەوەش بە هۆکاری ئەوەی کەوا لە ڕاپەرتکەدا بە لیژنەی بەدواداچوونی دزکردنی گاز لە کانەکان ئاماژەیان بە چەند شوێنێکی کانەکە کردبوو کە گاز لەوەی دزە دەکات و ئاگری گەگرتنیان هەیە. شایانی باسە لە ١٨٩٠ەوە تاوەکوو ١٩١٢ لە ئەنجامی گەگرتن و تەقینەوەی کانەکانی ئەو ناوچەیە ٣٧٣ کرێکار گیانیان لەدەست دابوو.

مانگرتنی کرێکاری کانەکانی دورگەی ڤانکۆڤەر لە پاش مانگرتنە گشتەکەی ونیپێگ لە ساڵی ١٩١٩ بۆ مانگرتنەکی گەورەو شکەدار دەناسرێت لە مێژووی بزووتنەوەی کرێکاری کەنەدا.
ئالبێرت گەدوینگ یەکێک بوو لە ئابرانی ئۆو خەپیشاندانە و بەهەکاری وتار و هۆسورانی لە سەندیکاکاندا لەگەڵ سەدان کرێکاری خەباتکاردا ناوی خرابووە لیستی ڕەشەوە، هەر بۆیە پاش خەپیشاندانەکان، ئۆوو چەندین ئابری ناسراوی تر ڕێیان پێندرا بگەڕێنەوە سەر کارەکانیان و تەنانەت لە هیچ کانەکی تریش بۆیان نەبوو کاربکەن.
لەوسەردەمەدا دەوڵەت ئاشکاوانەو یەک لایەنە هەزی پۆلیسی خۆی بەکار دەهێنا بۆ پاڵپشتی لە خاوەنکاران و سەرکوتکردنی بزووتنەوەی کرێکاری، تەنانەت زەرجار لە ڕێی دامەزراندنی کرێکارانی تریەوە کە بۆ خەپیشاندان شکێن ناسرابوون جێگای کرێکارانی ناڕازییان پەدەکردەوە. زەربەی جار ئۆو خەپیشاندان شکێنانە لە کرێکارانی چینی و کرێکاری بەریتانییە تازە هاتووەکان بوون.

ئالبەرت گەدوینگ(جنج) پاش دەرکردنی لەسەر کارەکەی، بۆ ماوەی یەک ساڵ بۆ بەکار مایەوە. پاش ئۆو ماوەیە لە مانگی مەی ١٩١٦ لە شارچکەی ترێڤ لە کورەی ئاسن تواننەوە کاری چنگ کەوت.
درێژەی بەکاری سیاسی خۆیدا و بۆ ئاشکرا بەرگری دەکرد لە

سۆشیالیزم و خەباتی چینی کرێکار. لە ١٩١٧ هەڵبژاردرا بۆ بەرپرسی مالی سەندیکا، هەروەها بوو بە جێگری یەکەمی کرێکارانی برتش کۆڵمبیا.
لە ڕووی سیاسییەوە ئەندامی پارتی سۆشیالیستی کانەدا بوو کە لە ١٩٠٤ دامەزرابوو. دواتریش پارتەکە پێوەست بوون بە پارتی کۆمۆنیستی کانەداوە.

لە ١٩١٧ کرێکارانی کۆرەی ئاسن بە ڕابەرایەتی ئڵبێرت گێدوینگ(جنجە) دەستیان دایە مانگرتن لە پێناو ٨ سەعات کار و کرێی زیاتردا، لەو کاتە کرێی ڕۆژانەی کرێکارێک$2.75 بوو. مانگرتنەکە شکستی هێناو ١٢٠٠ لە کرێکارانی بێشداربووی خێپیشاندانەکە لەسەر کار دەرکران.

کانەدا یەکێک بوو لە وڵاتانی بێشدار بوو لە شەڕی یەکەمی جیهانیدا. لە ١٩١٧ دەوڵەت بەیارێکی دەرکرد کە دەبێت ئەوانەی تەمەنیان لە نێوان ٢٠ بۆ ٣٠ ساڵییە دەبێت بێشداری شەڕبکەن.
ئڵبێرت دژایەتی کارێکی ڕاستەو خۆی شەڕی یەکەمی جیهانی بوو. بەهۆی ناساغی تەندروستییەوە کە بەهۆکاری کارکردنی لە کانە خەڵوزەکان توشی هاتبوو بڕیار لەخێشبوون کڕوت لە خزمەتی سەربازی. لە شاری تڕێیە خێپیشاندانێکی بەڕێخست بۆ ٨ سەعات کار، پاش خێپیشاندانەکە بۆ ١١ ڕۆژ بۆ نامەیەک ئاگادار کرایەوە جارێکی تر بانگ کرایەوە بۆ پەداچوونەوە بۆ ڕاپۆرتە پزیشکەکەیدا. ئەمجارەیان پێیان ڕاگەیاند کە تەندروستی باشەو دەبێت بچێتە خزمەتی سەربازی، هەرچەندە بەیارەکەی لیژنەی پزیشکی تەمیزکردەوە، بەڵام سودی نەبوو دەبوایە لە ١٨ی نیسانی ١٩١٨ پێوەستبێت بۆ سوپاوە.

ئڵبێرت بەیاری تەواوی خێدابوو کۆنایەڵت بێشداری ئۆشەڕ بکات. ئەو پێیوابوو **نابێت کرێکاران یەکتر بکوژن لە شەڕێکی ئابوریدا** هەر بۆیە لەو مانگەدا گەڕایەوە شاری کومبرلاند و لە دەستی دەسەڵاتداران هەڕەشەات و پێوەست بوو بەو هاوڕێیانەوەی کەوک

کەمێکی بچوکی دژ بە شێ چووبونە شاخکانی دوورگەی ڤانکوڤەر نزیک بە دەریاچەی کەمس. لەلایەن خێکی لادێکانی دەوروبەریانەوە یارمەتییان دەکرا لە ڕووی خواردن و خواردنەوە.
پۆلیس بە یاری دەستگیرکردنی ئەلبێرتی دەرکردبوو، تەنانەت ئەفسەرێک بەناوی کامپبێ وتبوی: **بە مردووی بێت یان بەزیندووی هەر دەبێت پەیدای بکەمەوە.**

پۆلیس چەندین مانگ بەدوایدا گەڕان. ئەو بوو لە ٢٧ی تەموزی ١٩١٨ شوێنکەیان دەزیەوە و تەقەیان لێکردو کوشتیان. لە ٢ی ئابی ١٩١٨ لە ڕێپەوانێکی زەر گەورەو شکەداردا تەرمەکەی لە کیمبرلاند بەخاک سپێردرا و بە بانەی مەرگی ئەلبێرت گەدوینگ(جنجێ) ناوو لە هەمان ڕۆژدا و بە یەکەمین جار مانگرتنی سەرتاسەری لە برتش کەڵمبیا ڕاگەیەندرا.

مەرگی ئەلبەرت گەدوینگ(جنجە) هەتا ئێستاش وەک مەرگەکی گوماناوی سەیر دەکرێت و بەشێک لە خەڵک پێیان وایە ئەو مەرگە لە ئاکامی بەیارەکی تاکەکەسییەوە نەبووە بەڵکوو بەیار و هەزی گەورەتری لە پشتەوە بووە.

ئەلبەرت تەنها ٣١ ساڵ ژیا، بەڵام زۆر سەیر لەو ماوە کەمەی تەمەنیدا توانی بگاتە ئاستی ئابرایەتی یەکێتییە کرێکارەکان.

ئەلبێرت، بە وتارێ حەماسەکانی بە ناوبانگ بوو. بانگەوازی کرێکارانی جیهانی دەکرد بۆ بەشداربوونکرن لەشێ ئابووری دەوڵەتێ زلهێزەکان. بانگەوازی بۆ کۆمەڵگەیەکی دادپەروەر دەکرد لەگەڵی گەینی خاوەندارێتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنانەوە بۆ ئامرازێک لە پێناو خزمەتکردنی گشتیدا نەوەک قازانج.
ئەلبێرت سەرباری کاری ڕێکخراوەیی و سیاسی خۆی خاوەنی چەندین وتارو لێکۆڵینەوە بوو کە لە ڕۆژنامەی وەستن کۆریەن لە ڤانکوڤەر زمان حاڵی پارتی سۆشیالیستی کانەدا باڵاودەکردەوە.
لەوانە:
پاژنەی ئاسنین – ١٠ی ئاب – ١٩١٢. یەکسانی سەرمایەداری ١٦ی هەمان مانگ
سۆشیالیزم و کرستیانێتی ٩ی مەی ١٩١٤. شارستانێتی کانونی دووەمی ١٩١٧.
ناسیونالیزم و ئینتەرناشناڵیزم حوزەیرانی ١٩١٧. ڕاپەرتک سەبارەت بە سەرمایەداری وەک هەکاری بێکاری ١١ی نیسانی ١٩١٤، ئەمانە و چەندین نامە سەبارەت بە ئاسەی سیاسی و هۆشیاری لە ناوچەکانی برتش کۆڵمبیا. هەروەها چەندین نامە پەیوەندن بە سیستمی سەرمایەداری و شۆڕەوە لە ڕۆژنامەی فدراسیۆنی برتش کۆڵمبیا (ڤانکوڤەر) کە ڕۆژنامەیەکی کرێکاری بوو لە تشرینی دووەمی ١٩١٧ باڵاوبۆتەوە. وتارێکی تری لە ژێر ناونیشانی سۆشیالیزم تاکە ئومێدە لە ٢٠ی ئابی ١٩١٧ لە ڕۆژنامەی ڤانکوڤەر دەیلی وارد باڵاوکراوەتەوە.

_____

سەرچاوە:
ئنسکلۆپیدیای کانەدا، پەیجی فەرمی ئەلبێرت گەدوینگ(جنجە)، یادکردنەوەکانی ساڵانەی ئەلبێرت.

ئەدەبیی پۆلیسیی چییە (کریمیناڵ).. ئەردەڵان عەبدوڵا

وتەیەک

ئەمە لە تەواوی جیهاندا ئەدەبی پۆلیسی بەتایبەتی رۆمان، زۆر بڕوای هەیە و لەناو جۆرەکانی تری رۆماندا، رۆمانی پۆلیسی لە هەموویان زیاتر خوێنەری هەیە، بەتایبەتی لە وڵاتانی خۆرئاوادا تەنانەت فیلم و دراماى پۆلیسیش زۆر ڕواجی هەیە. لە لایەکی تروە ژنە نووسەری بڕیتانیا ئاگاتا کریستی کە بە دایکی ڕۆمانی پۆلیسی ناسراوە، لەپاش کتێبی ئینجیل و کارەکانی شکسپیر، پڕفرۆشترین کتێبی هەیە لە جیهاندا، هەتاوەکو ئێستا نزیکەی 2 ملیار نوسخە لە کتێبەکانی فرۆشراوە. ڕۆژ لە دوای ڕۆژیش ئەم ئەدەبە لە جیهاندا بڕوای زیاتر دەبێت و کاریگەری گەورەش بەسەر فیلم و دراماى جیهانی داناوە.
ئەمە لەم دەسەیە تایبەتەدا هەوڵدەین تیشک بخەینە سەر ئەم ژانرە گرنگەی ئەدەب و باس لە مەژووی سەرهەڵدان و بنەماکانی و جۆرەکانی، هەروەها تیشکێکی خەراش دەخەینە سەر ژیان و بەرهەمەکانی ژنە نووسەری بڕیتانی ئاگاتا کریستی و کاریگەری بەسەر ئەم ئەدەبەوە دەخەینە ڕوو. لە کۆتایشدا باس لەوە دەکەین کە بۆچی لەناو ئەدەبی کوردیدا ئەدەبی پۆلیسی گرنگی پێ نەدراوە. بەو هیوایەی لە ڕێگەی ئەم دەسەیە تایبەتەوە، تیشک بخەینە سەر ئەم جۆرە جوانەی ئەدەب کە ئێستا گەشەی خێرا بەخۆیەوە دەبینێت.

سەرەتا

بەدنیایەوە کاتێک باسی تاوان و تاوانکاران دەکرێت، هەموومان دژیان دەوەستینەوە، یان قەزمان لە کارەکانیان دەبڕتەوە. زۆرجاریش دەوەزمەی ترس کاریگەری زۆری بێ ئەم هەڵوێستەمان هەیە. ترس لە تاوانکاران و کارەکانیان وامان لێدەکات کە هیچ کاتێک خۆمان لە قەرەی جیهانی تاوان نەدەین. بەڵام ئەدەب دەربارەی ئەم جیهانە ترسناک و ناشیرینەی تاوان، بۆچوونێکی تری هەیە. ئەدەب وەکو ڕۆژنکی پرشنگدارە، تیشکەکانی دەچێتە ناو تاریکترین شوێنی ژیانەوە. ئەوە تیشکی ئەدەبە، ترسەکانمان لە جیهانی تاوان دەڕوێنێتەوە و دەیشکێنێت. ئەدەب بە زمانێکی تر مامەڵە لەگەڵ تاوان دا دەکات. هەر ئەویشە پێمان دەڵێت، کە دەکرێت سوود لەم جیهانە ترسناکە وەربگیرێت و بە زمانێکی ئەدەبی باسی تاوانکاران بکەین نەک بە ترس خستنە ناو دڵی خوێنەرەوە، بەڵکو بە ئاشنابوون لەو فرتوفێڵ و شێوازە ناشیرینانەی کە ئەوان لە تاوانکارییەکانیاندا بەکاردەهێنن.
ئەمە ئەدەبی پۆلیسی (کریمینال) یەکێکە لە بەشە گرنگەکانی ئەدەبی جیهانی، کاتێک گەیشتمە ئەمانیا و کەمێک بەسەر زمانی ئەمانیدا زاڵ بووم پێم سەیربوو، خەڵکانێکی زۆر خەریکی خوێندنەوەی ڕۆمانی

پۆلیسی بوون. ڕۆمانی پۆلیسی لە هەموو جۆرەکانی تری ڕۆمان، ڕەواجی زیاتر بوو.
دیارە نەک لە ئەڵمانیا لە بەشکەی زۆری وڵاتانی ئەورووپی و ئەمریکاشدا، ئەم ژانرەی ئەدەب، بڕوێی زۆرە. دیارە ئەمەش چەندین هۆکاری خۆی هەیە. بەداخەوە هەتاوەکو ئەمڕۆش، ئەمەی کورد لەم بەشە گرنگ و خۆشەی ئەدەب بێ بەشین، تا ئەمڕۆش لەم بوارەدا کتێبخانەی کوردی زۆر هەژارە، کە ئەویش هۆکاری خۆی هەیە، لەدواییدا باسی لێوە دەکەم.
من هەوڵدەدەم لەم وتارەدا باسی مێژووی سەرهەڵدانی ئەم ئەدەبە و بنەما و مەرجە سەرەکییەکانی و جۆرەکانی بکەم و هۆکاری پێشکەوتنی لە خۆرئاوادا دەردەخەم، لەکۆتایشدا هەوڵدەدەم هۆکاری لاوازی ئەدەبی کوردی لەمبارەیەوە بخەمەڕوو.

سەرەتای ئاشنابوونم بە ڕۆمانی پۆلیسی

کاتێک گەیشتمە ئەڵمانیا، زنجیرەیەکی تەلەفزیۆنی هەبوو، بەناوی (کۆمیسار کۆلۆمبوس). کە لەلایەن ئەکتەری ناسراوی ئەمەریکی Peter Michael Falk پیتەر میشایل فالک ڕۆڵی کۆمیسار کۆڵۆمبۆسی دەبینی. ئەو کۆمیسارە بەشێوازێکی ئێجگار تایبەت و سەرنجڕاکێش بەدوای تاوانبارانda دەگەڕا. ئەمەش وای لێکردم کە خوولیای ڕۆمانی پۆلیسی بم. یەکەمین ڕۆمانیش کە ئاشنای دەریای ئەدەبی پۆلیسی کردم، ڕۆمانێکی نووسەری مەزنی ئینگلیزی ئاگاتا کریستی بوو، بەناوی:(Der Tod auf dem Nil مردن لەسەر نیل).
بە ڕاستی ئەم ڕۆمانە چۆڕکی ئێجگار زۆری ئەدەبی هەبوو لام. ئاگاتا کرسیتی خاوەنی چەندین ڕۆمانی پۆلیسیە. بەشکی زۆریشیان کراون بە فیلم. ئەم ڕۆمانەی ئاگاتا کرسیتی، باسی تاوانی کوشتنی ژنێک دەکات، لەسەر یەکێک لە کەشتیەکان لەسەر ڕووباری نیل. بەڵام ئەو بەشەوازێکی ئێجگار تایبەت، بەناخی تاوانباران و کۆمەڵگەی ئینگلیزیدا دەڕوات. دەتوانم بڵێم ئەم ڕۆمانە بوو بە بەلەمێک و بەرەو دەریای ئەدەبی پۆلیسی بردم. پاش ئەم ڕۆمانە نووسەری مەزنی سوێدی هۆکان نەسەر Hakan Nesser نووسەری ئیتاڵی Gianrico Carofiglio یم ناسی. دیارە ئەمان خاوەنی شێوازی تایبەتی خۆیانن کە زۆر جیاوازە لە شێوازی نووسینی ئاگاتا کرسیتی. لە دواییدا باسی لێوە دەکەم، هەموو ئەمانە بوونە سەرەتایەک بۆ ئەوەی بەدوای ئەم ژانرە جوانەی ئەدەبدا بگەڕێم. بەڵام با سەرەتا بزانین ڕۆمانی پۆلیسی مانای چییە و چۆنە؟.

ڕۆمانی پۆلیسی چییە؟

ڕۆمانی پۆلیسی ئەو جۆرە ڕۆمانیە، کە زیاتر گرنگی بە مەسەلەی تاوان و تاوانکاران دەدات، هەوڵدەدات بۆ شۆڕشێکی ئەدەبی جوان، باسی تاوانێک بکات و بۆ خوێنەری دڵگەرتووو لە کۆتایشدا بکوژەکە یان تاوانباراکە ئاشکرا دەکات و دادگەرتە دادگا.
لەم جۆرەی ڕۆمانەدا باسی ڕووداوی تاوانێک دەکرێت، لە ڕێگەی (ئەفسەری پشکنەر، دیدەکتیڤ، کۆمیسارێکەوە) هەوڵی دۆزینەوەو گرتنی تاوانبارەکە دەدات.
لەمبارەیەوە ڕۆمانووسی ئەڵمانی Veit Heinichen دەڵێت: (ڕۆمانی پۆلیسی بریتییە لە چیرۆکێکی فەنتازی، کە بەشێوەی تایبەتی خۆی، هەوڵدەدات کۆمەڵگاکەمان پێ بناسێنێت. لەهەمانکاتیشدا، باسی چەند گۆشەیەکی تاریکی ناو کۆمەڵگە دەکات، کە ئێمە نایناسین).

سەرەتای ڕۆمانی پۆلیسی

لەبارەی سەرهەڵدان و دروستبوونی ڕۆمانی پۆلیسی، کۆمەڵێک ڕاوبۆچوونی جیاواز هەیە. هەندێک پێیان وایە سەرەتاکەی دەگەڕێتەوە بۆ دراماتووسی گەورەی یۆنانی Sophokles. کە لە ساڵی 425 زایندا، چیرۆکی (مەلیک ئیدیپس)ی نووسی. هەندێکی تر پێیان وایە سەرەتاکەی دەگەڕێتەوە بۆ شاعیری گەورەی ئەڵمان شیلەر. کە لە ساڵی 1786دا چیرۆکێکی بەناوی(Der Verbrecher aus verlorener Ehre، تاوانبارێک لە خێزانێکی دەڵاو)دا نووسی. هەندێکیش ڕۆمانە مەزنەکەی(تاوان و سزا)ی نووسەری گەورەی ڕوسی دیستیۆفسکی، بە سەرەتای ڕۆمانی پۆلیسی دادەنێن.
بەڵام بۆیەکەمین جار ڕۆمانێکی پۆلیسی نووسرا بێت، کە تێواوی بنەماکانی ڕۆمانی پۆلیسی تێدابێت، لە لایەن نووسەری ئەمەریکی Edgar Allan Poe وەیە. ئەو لە ساڵی 1841 ڕۆمانێکی بەناوی (دوو کوشتن لەشەقامی مۆرگس) نووسی. ئەم ڕۆمانە بەسەرەتای ڕۆمانی پۆلیسی دادەنرێت، چونکە بۆیەکەمی نجار لەم ڕۆمانەدا ڕۆڵیDetektiv (ئەفسەری پشکێنەر، کۆمیسار) دیاردەکەوێت. کە ئەمەش یەکێکە لە مەرجە سەرەکیەکانی ڕۆمانی پۆلیسی.
جگەی ئاماژەیە ئادگار ئالا پۆ " کە لە ساڵی 1809 لەدایک بووو ساڵی 1849 کۆچی دواییکردووە" ئەو لە یەککاتدا ڕۆژنامەوان و چیرۆکنووسێکی بەتوانا بوو، ڕۆڵێکی بەرچاویشی هەبوو لە پێشخستنی ڕەوتی ڕۆمانسیەت لە ئەمریکادا، بە باوکی ئەدەبی پۆلیسیش دادەنرێت.

مەرجەکانی ڕۆمانی پۆلیسی
دیارە ڕۆمانی پۆلیسی، کۆمەڵێک یاسای تایبەت بە خۆی هەیە. کە

تاوادەیەکی زۆر جیاوازە لە ڕۆمانەکانی تر. نووسەر و ڕەخنەگری ئەڵمانیUlrich Schulz پێی وایە دەبێت لە ڕۆمانی پۆلیسدا ئاگاداری سێ خاڵ بین کە ئەوانیش بریتین لە:
یەکەم: بوونی کەمیسار Detektiv.
دووەم: بوونی تاوانبار.
سێیەم: بوونی قوربانی.
ئەم سێ خاڵە بە مەرجی سەرەکی هەموو ڕۆمانێکی پۆلیسی دادەنرێت و هەر ڕۆمانێکیش ئەم سێ خاڵەی تێدا نەبێت، ناکرێت بە ڕۆمانی پۆلیسی دابنرێت، بگرە دەچێتە قاڵبی ڕۆمانی ترەوە.

دێتێکتیڤ یان کەمسیار

کەمیسار یان Detektiv ڕۆڵی سەرەکی لە هەموو ڕۆمانێکی پۆلیسییدا دەگێڕێت. کەمیسار ڕۆڵی ڕاژە دەبینێت، هەموو ڕووداو و پاڵەوانەکانی تر، بە دەوریدا دەسووڕێنەوە. بە واتایەکی تر، هیچ ڕۆمانێک ناتوانین ناوی پۆلیسی لە بنێین، ئەگەرDetektiv یان کەمیساری تێدا نەبێت. لێرەدا کەمیسار ڕۆڵی ئەو کەسە دەگێڕێت کە تاوانی ڕۆمانەکەی لێسەرشانە و بە بە بوونی ئەم کەمیسارە، ڕۆمانەکە نوقسان دەبێت. هەربۆیە هەرکەسێک بیەوێت ڕۆمانێکی پۆلیسی بنووسێت دەبێت زۆر بە جوانی بزانێت ڕۆڵی کەمیسار دابەشبکات، چونکە ئەو دەتوانێت دەزووی ڕۆمانەکە بکاتەوە و دایببڕێت. دیارە مەرجیش نییە پاڵەوانی سەرەکی ڕۆمانەکەش بێت، بەڵام گرنگ لێرەدا ئەوەیە، کە هەر دەبێت کەسێک هەبێت ڕۆڵی کەمیسار بگێڕێت.

تاوانبار
هەمیشە کەسی تاوانباریش ڕۆڵی گەورەی هەیە لە ڕۆمانی پۆلیسیدا، دەبێت نووسەر زۆر بە باشی بزانێت چۆن باسی هەست و نەست و هەڵکاری تاوانەکە بخاتە روو، جگە لەوەش دەبێت نووسەر زۆر بە وریاییەوە، ئەو جیاوازیانە دەربخات کە لە نێوان کەسی تاوانبار و کەسی ئاساییدا هەیە. باسکردنی ڕۆڵی تاوانباریش، بنەمایەکی سەرەکی تری ئەجڕە ڕۆمانییە، گەر نووسەر سەرکەوتوو نەبێت لە باسکردن و داشتنی کەسایەتی تاوانبار، ئەوا سەرکەوتوو نابێت. لەهەمانکاتیشدا گیان و پشکنین بەدوای تاوانباردا، کارەکی تری نووسەرە کە لەمشدا دەبێت نووسەر زۆر بە سەلیقەوە مامەڵەی لەگەڵدا بکات. هەروەها دەبێت لە کۆتایی ڕۆمانەکەدا کەسی تاوانبار بدەزرێتەوە، دەنا ناچێتە قاڵبی ڕۆمانی پۆلیسییەوە. لەلایەکی ترەوە زۆرجار لەیەک ڕۆماندا تەنها یەک کەس تاوانبار نییە، بگرە لەوانەیە تاوانبار چەند کەسێک بێت، بە نموونە لە ڕۆمانی ” کوشتن

لە شەندەفاری خارەکاتدا" لە نووسینی ئاگاتا کریستی، لەکۆتاییدا کەمیسار هیرکل بوارو دەگاتە ئاو دەرئەنجامەی، 13 کەس تاوانبارن لە کوشتنی راتشیتی قوربانی، کە هەر هەموویان چەقیان کردووە بە جەستەیدا.

قوربانی

هەروەک چۆن داشتنی کەسایەتی تاوانبار گرنگە، بەهەمانشێوەش داشتنی کەسایەتی قوربانیش زۆر گرنگە. دەبێت نووسەر لە رۆمانەکەدا ئاوە بە خوێنەر شیبکاتەوە ئاو کەسە چۆن بووە بە قوربانی؟! هەروەها بڕچیش بووە بە قوربانی؟ جگەی ئاماژەیە زۆرجاریش لە یەک رۆماندا چەند قوربانییەک دەبینین، بۆتایبەتی کاتێک باسی کەسایەتییەکی سادیی بکرێت کە زۆر حەزی لە کوشتنی خەڵکی ئاسایی بێت.

چەند ڕەگەزێکی تر

جگە لەم سێ خاڵە، چەندین ڕەگەزی تریش هەن کە ڕۆڵی گەورە دەگێڕن لە ڕۆمانی پۆلیسیدا بۆتایبەتی "زمان، شوێن، دیالۆگ، گرێ" بۆتایبەتی گرێ ڕۆڵی سەرەکی دەگێڕێت.

گرێ

هیچ ڕۆمانێکی پۆلیسی بەبێ (گرێ) نابێت. هەموو کاتێک نووسەر هەوڵدەدات لە ڕێگەی (گرێ)ـوە، خوێنەر بۆ ناو ڕۆمانەکە پەلکێش بکات. (گرێ)ش لە ڕۆمانی پۆلیسیدا، واتە دەزینەوەی تاوانبارەکەیە. زۆرجار لە کۆتایی ڕۆمانەکەدا، بەدەزینەوەی تاوانبارەکە لەلایەن Detektiv وە، گرێی ڕۆمانەکە دەکرێتەوە. دەبێت نووسەر زۆر بە جوانیی و وریاییەوە ئەم گرێیە بکاتەوە، بگرە دەتوانم بڵێم یەکێکە لەو مەرجانەی کە سەرکەوتویی ڕۆمانێکە دیاری دەکەن، چونکە نووسەر سەرکەوتوو نابێت لە شیکردنەوەی دەزووی گرێی ڕۆمانەکەی، ڕۆمانەکەی لای خوێنەر مایەی گرنگی نابێت و نایخوێنێتەوە.

زمان

زمان لەم جۆرە ڕۆمانەدا شێوەیەکی ئاسان و ساکاری هەیە، چونکە ڕۆمانی پۆلیسی زیاتر بۆ خەڵکی ئاسایی دەنووسرێت و زیاتر ئەوان تالیبی ئەو جۆرە ڕۆمانانەن. هەربۆیە زمانی ڕۆمانی پۆلیسی، خێی لە دەستەواژەی فەلسەفی و قورس لادەدات. هەوڵدەدات بە زمانێکی ئاسایی باسی ڕووداوەکان بکات. هەروەها دەبێت نووسەر ئاگاداری شێوازی قسەکردن و ڕەفتاری تاوانکاران بێت کە زۆرجار کەمک تایبەتە.

شوێن
شوێن لە ڕۆمانی پۆلیسیدا، جێگایەکی گرنگ و تایبەتی هەیە. شوێنی ڕووداوەکە یان تاوانەکە، دەبێت بەشێوەیەکی ئێجگار جوان وەسف بکرێت. هەموو کاتێکیش نووسەر هەوڵدەدات، لە دەوری ئەو شوێنەی کە تاوانەکەی تێدا ڕووداوە، بکاتە شوێنی سەرەکی لە ڕۆمانەکەیدا.

جۆرەکانی ڕۆمانی پۆلیسی
دیارە ڕۆمانی پۆلیسی چەندین جۆری هەیە، ئەمەش تاڕادەیەکی زۆر تایبەتمەندیەکی زۆری داوە بەم جۆرەی ڕۆمان.

ڕۆمانی پۆلیسی کۆمیدی
لەم جۆرە ڕۆمانەدا، نووسەر هەوڵدەدات، لە ڕێگەی کۆمیدیەوە بچێتە ناو ڕۆمانەکەوە. زۆرجار لە ڕێگەی Detektiv وە هەوڵدەدات شێوازێکی کۆمیدی بداتە پاڵەوانەکانی. دیارە چەندین نووسەر پشتیان بەم جۆرە بەستووە، لەسەر و هەموشیانەوە ژنە نووسەری مەزنی ئینگلیزی Agatha Christieئاگاتا کریستی. کە بەشێکی زۆری ڕۆمانەکانی، لە ڕێگەی کۆمیدیەوە باسی تاوانەکان دەکات. هەروەها چەندین نووسەری تریش هەن، کە پشت بە هونەری کۆمیدی دەبەستن لەوانە Charlotte MacLeod, Donna Leon, Anne Chaplet, Christopher Stahl

ڕۆمانی پۆلیسی مێژوویی
لەم جۆرەدا نووسەر هەوڵدەدات باسی تاوانێک بکات، کە لە چەرخە کۆنەکاندا ڕوویداوە. لەهەمان کاتیشدا هەوڵدەدات، لە ڕێگەی ڕۆمانەکەوە، باسی شارستانی ئەو شوێنە بۆ خوێنەر بکات. لەوانە ڕۆمانی Agatha Christie، Rachende Geister کە باسی مێژووی شارستانی میسری کۆن دەکات. دیارێ ئەمجۆرەی ڕۆمانی پۆلیسی زۆر قورس، دەبێت نووسەر شارەزایێکی ئێجگار باشی هەبێت لێ بارەی مێژووی ئەو ڕووداوەی کە باسی دەکات، دەبێت لێ هەموو ڕوویەکەوە، پاڵەوانەکانی بەو شێوەیە دابڕێژێت، کە لەو سەردەمدا ژیاون.

هەستبزوێن Thriller
ئەمیش جۆرێکی تری لە ڕۆمانی پۆلیسی. هیچ جیاوازیەکی ئەوتۆی لەگەڵ ئەوانی تر نییە، تەنها ئەوە نەبێت، کە لەم جۆرەدا ڕەگەزی (باش و خراپ) بە ئاشکرایی دەردەکەوێت. نووسەر هەوڵدەدات مەسەلەی (چاکە و خراپە) بە تەواوی دەربخات. Detek کۆمیسار دەبێتە پاڵەوانی (چاکە) و دژی تاوانبار (خراپە) دەجەنگێت. لە کۆتایشدا دەبێت(چاکە) سەربکەوێت بەسەر خراپەدا. دیارەThriller لە سینەمادا زیاتر بەکاردێت. بەشی زۆری فیلمەکانیش، لەو ڕۆمانانە وەردەگیرێن، کە

لەسەر ئەم جۆرە نووسراون.

ڕۆمانی سایکۆلۆژی پۆلیسی
تاوانبار لێرەدا کەسێکە، نەخۆشی دەروونی هەیە. هەر ئەم نەخۆشیەش دەبێتە هۆکاری سەرەکی تاوانەکەی. بۆ نموونە لە ڕۆمانە مەزنەکەی (تاوان و سزای) دیستۆیفسکی، ڕاسکۆلنیکۆف گەنجێکی خوێندکارە، نەخۆشیە دەروونیەکەی وای لێدەکات، کە تاوانێکی گەورەی کوشتن ئەنجام بدات. بە واتایەکی تر نووسەر هەوڵدەدات، باری دەروونی کەسێک شیبکاتەوە و چۆن ئەم بارە دەروونیەش، دەبێتە هۆی ئەوەی کەسێک تاوانێک ئەنجام بدات، لە حاڵەتێکدا ئەم کەسە تاوانبار نییە، بەڵکو نەخۆشی دەروونی هەیە. لەم جۆرە ڕۆمانەدا، دەبێت نووسەر شارەزایەکی زۆر باشی لە زانستی سایکۆلۆژی هەبێت. گەر نووسەر زاڵ نەبێت بەسەر ئەم زانستەدا، ناتوانێت ڕۆمانەکەی بەباشی بنووسێت.

ڕۆمانی پۆلیسی ڕەخنەگرانە یان کۆمەڵایەتی
لەم جۆرەدا نووسەر هەوڵدەدات لە ڕێگەی تاوانێکەوە، ڕەخنەکانی خۆی ئاڕاستەی کۆمەڵگە بکات. لێرەدا نووسەر پەل دەهاوێت بۆ ناو هەموو بوارەکانی کۆمەڵگەوە، بەچاوێکی ڕەخنەگرانە دەڕوانێتە (ئایین، سیاسەت، نەریت و فەرهەنگی) ناو کۆمەڵگە. دیارە ئەم جۆرە ڕۆمانەش لەم چەند ساڵەی دواییدا سەریهەڵدا. ئەویش زیاتر لە ڕێگەی نووسەرە سوێدیەکانەوە بوو بەتایبەت هەردوو نووسەری مەزن (Henning Mankell ,,Hakan Nesser). بەش بەحاڵی خۆم زیاتر حەزم لەم جۆرەی ڕۆمانی پۆلیسیە. پێش ماوەیەک ڕۆمانێکی Hakan Nesser, خوێندەوە بەناوی Münsters Fall . ئەوە یەکەمین ڕۆمانی ئەو نووسەرە بوو خوێندمەوە. بەڕاستی زۆر شارەزایانە باسی(تەنهایی، پیری، شانس) کردووە. Hakan Nesser ئێجگار بەتوانایە، لە وەسفکردنی تاوانباران، ئێجگار شارەزایانە ڕەخنەکانی خۆی ئاڕاستەی کۆمەڵگەی سوێدی دەکات.
نووسەرێکی تری ئیتاڵیش هەیە، بەناوی Gianrico Carofiglio، دیارە جگە لەوەی نووسەرێکی گەورەیە، حاکمێکی ناسراوە لە دژایەتی مافیا لە ئیتاڵیا. هەروەها ماوەیەکیش سیناتۆر بوو لە پەرلەمانی ئیتاڵیا. ئەم نووسەرەش لە ڕێگەی ڕۆمانی پۆلیسیەوە، توانیوویەتی ڕەخنەکانی خۆی ئاڕاستەی کۆمەڵگەی ئیتاڵیا بکات. یەکەم جار ڕۆمانی Reise in die Nacht م خوێندەوە. کە باسی کوشتنی منداڵێک دەکات لە شاری باری. لەسەر ئەم تاوانەش، بۆ ناڕەوا کۆچەرێکی سێنیگالی دەستگیر دەکرێت. هەموو خەڵکی ئەو تاوانبار دەکەن، بەڵام دوایی دەردەکەوێت کە ئەو بێ تاوانە. هەر لێرەدا نووسەر زۆر بە جوانی

وەسفی هەستی فاشیستانە و راسیزستانەی ئیتالیەکان دەکات، بەرامبەر بە خەڵکی بێگانە. لە ڕۆمانێکی تریشیدا بە ناوی In Freiem Fall ، باسی کێشەی ژنێک دەکات، کە بە منداڵی باوکی پەلاماری سێکسی داوە. هەر ئەم کارەش تەواوی ژیانی ئەو کچە تێکدەدات. لەم جۆرە ڕۆمانەدا، دەبێت نووسەر شارەزایی باشی هەبێت، لە زانستە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکان. دەبێت زۆر شارەزایانە ڕەخنەکانی ئاڕاستەی کۆمەڵگە بکات و لە چۆنێتی داشتنی ڕووداوەکان و پاڵەوانەکاندا زۆر شارەزا بێت. دیارە لە ئێستادا زیاتر ئەم جۆرەی ڕۆمانی پۆلیسی بڕۆیی هەیە بۆتایبەتی لە ئەورووپادا.

بۆچی ڕۆمانی پۆلیسی گرنگی سەند؟

لە پاش ساڵەکانی شەستی سەدەی ڕابردوودوا، ڕۆمانی پۆلیسی بەشێوەیەکی ئێجگار زۆر، لە ئەوروپا و ئەمریکای باکوور گەشەی سەند. بەتەواوی بوو بە ئەدەبی میللی (شەعبی)، چونکە هەموو کەسێک ڕووی لەم جۆرە ڕۆمانانە کرد. دیارە لەمشدا کۆمەڵێک هۆکاری سیاسی و کۆمەڵایەتیی و فەرهەنگی ڕۆیان هەیە، لێرەدا هەوڵدەدین باسی هەندێکیان بکەین.

ئەدەبی سەرکێشی

هەندێک ڕەخنەگر پێیان وایە کە ڕۆمانی پۆلیسی، درێژکراوەی ڕۆمانکانی سەدەی پێشووە بۆتایبەتی ئەوانەی دەچنە قاڵبی ئەدەبی"سەرکێشی، مغامرات"ـەوە. هەر لەم بارێوە ڕەخنەگری ئەڵمانی Ulrich Schutz دەڵێت:(هۆکاری سەرەکی ئەوەبوو کە ڕۆمانی پۆلیسی درێژکەرەوەی ڕۆمان یان ئەدەبی(Abenteuer، مغامرات) بوو. لەم ڕۆمانانەشدا خوێنەر حەز بە سەرکێشیی"مجازەفە" و شێتیەکانی پاڵەوانی ڕۆمانەکان دەکات).

دووركەوتنەوە لە سیاسەت

لەلایەکی تریشەوە لەو ساڵانەدا جەنگی ساردی نێوان بلۆکی خۆرهەڵات و خۆرئاوا، خەڵکی تووشی بێزاری کردبوو، هەربۆیە خەڵکی زیاتر بە دوای جۆرە ڕۆمانێک دەگەڕان، کە دووریان بخاتەوە لەو ژیانە سیاسیی و کۆمەڵایەتییە جەنجاڵەی ئەو کات.

حەزی گومان و پشکنین

لە هەمانکاتیشدا ڕۆمانی پۆلیسی جۆرە تایبەتمەندیەکی تێدایە، کە هەستی (فضولیەت) لای خوێنەر دەوروژێنێت. خوێنەر زیاتر حەز دەکات بەدوای ڕووداوەکانەوە بێت و کەسی تاوانبار بدۆزێتەوەو لە هۆکاری تاوانەکە ئاگادار بێت.

ڕۆی سینەما و تیقی لە پشکەوتنی ڕمانی پلیسی
یەکێک لە هۆکارەکانی تری پشکەوتن و گۆشەی خرای ڕمانی پلیسی، سینەما و تیقیە. لە پاش سانی شەستەکانی سەدەی رابردووەدا، ڕمانی پلیسی ڕەواجێکی ئجگار گەورەی لە سینەما و تیقیدا پەیداکرد. بەتایبەتی هلیود، گرنگییەکی زری بەم جرە ڕمانانە دەدا. ئەمە لە وتانی خرئاوادا فیلمی پلیسی یان زنجیرەی درامای تەلەفزیونی پلیسی، هەموو کەناڵەکانی تیقی گرتتەوە. وای لهاتووە هەموو شەوێک فیلمێک یان زنجیرەیەکی تەلەفزیونی پلیسی پشکەش دەکرت. دیارە ئەمەش بەهۆی ئەوەی، کە ئەم جرە فیلمانە سەرنجی بینەر زیاتر بۆلای خ ڕادەکشت. هەربۆیە ئەوانیش زیاتر خەریکی ئەم جرە کارانانەن. دەتوانم بم، ئەمە فیلمی پلیسی جگای فیلمی کاوبۆی یان (Western,عەصابە)ی کنی گرتتەوە.
دیارە ئەمەش هندەی تر، ڕمانی پلیسی پشخست، چونکە بەشی زری ئەو فیلمانە، لە ڕمانە پلیسیەکانەوە وەردەگیرت. بەواتایەکی تر، ئەمە سینەما و تیقی ، گەورەترین هکارن بۆ گەشەسەندنی ئەم جرەی ڕمان.

زربوونی تاوان
لگە زربوونی ژمارەی دانیشتوان، تاوانیش زیادیکردووە، هرئەمش وایکردووە کە ئمە ڕژانە گومان لە تاوانێک بت، هر تاوانکیش چیرۆکێکی دتزینی لە پشتەوەیتی، خکیش وایانلهاتووە کە بە دوای چیرۆکی تاوانکاندا بگن و لە هکاری تاوانکە بکنەوە. هرەوها بوونی تاوانی زریش.

نووسرانی بواری ئدبی پلیسی
دیارە لەم ژانرەی ئدبیشدا کەمێک نووسر لە جیهاندا ناوبانگیان دەرکردووە لەوانە: Charlotte MacLeod, Donna Leon, Anne Chaplet, Christopher Stahl,,Hakan Nesser Gianrico Carofiglio. Henning Mankell بەناوبانگ ئەوەی کە لە تەواوی جیهاندا بەم ئدبە ناسراوە، ژنە نووسەری بریتانی ئاگاتا کریستییە، کە پش چند ساڵێك گفتاری " قسەت دەر فراون" ئەمانی بە " شاژنی کریمی" ناوی بردووە.

ئاگاتا کریستی و دایکی ڕمانی پلیسی
ئاگاتا کریستی لە 15 سپتەمبەری 1890 لە باشووری بریتانیا لەدایک بووە و لە 12 کانوونی دووەمی سانی 1976 کچی دوایی کردووە. هیچ ژنە نووسەرێکی بریتانی و جیهانیش هندەی ئاگاتا کریستی لە جیهاندا ناسراو نییە. لە پاش کتبی ئینجیل و کارکانی شکسپیر،

کتێبەکانی ئاگاتا کریستی دەن کە پێ فرۆشترین کتێبی جیهان بوون، هەتاوەکو ئێستا زیاتر لە دوو ملیارد نوسخە لە کتێبەکانی لە جیهاندا فرۆشراون. ئەم ژنە لە تەمەنیدا 66 رۆمانی پۆلیسی و 23 شانۆ و کەمێک کورتە چیرۆکی نووسیوە، جگە لەوەش بە ناوی خوازراویشەوە چەند کتێبکی چاپ کردووە. بەشکی زۆری رۆمانکانیش کراون بە فیلمی سینەمایی، تاوەکو ئێستا22 فیلمی سینەمایی و 76 فیلمی تەلەفزیۆنی لە رۆمانکانی ئاگاتا کریستی بەرهەمهێنراوە. جگە لەوەش رۆمانکانی وەرگێڕاون بە سەر 104 زمانی جیهانی و رۆمانیAnd Then There Were None لە جیهاندا زیاتر لە 100 ملیۆن نوسخەی لەفرۆشراوە، هەر ئەمەش وایکردووە کە ئەم کتێبە ببێت بە پەرفرۆشترین کتێبی جیهان.
ئاگاتا کریستی خاوەنی شێوازێکی تایبەتی نووسین بوو، بەشێوەیکی ئەدەبی زۆر جوان، هەوێداوە بەدوای تاوانبارانەدا بگەڕێت و تاوانکانیان ئاشکرا بکات. ئەوەی مایەی سەرنجە کە ئاگاتا کریستی لە ژیانی شەخسیدا زۆر دووربووە لە بواری ئەدەبی پۆلیسی، ئەو لە کاتی جەنگی یەکەمی جیهاندا، پەرستار بووەو لە نەخۆشخانەکاندا یارمەتی سەربازە بریندارەکانی داوە، وەکو خۆشی دەڵێت، ئەو ماوەیە سوودی زۆری لەو چیرۆکانە وەرگرتووە کە سەربازە بریندارەکان بۆیان گێڕاوەتەوە، زۆرجار خۆشی هەوێداوە چیرۆک بە سەربازە بریندارەکان بگێڕێتەوە بۆ ئەوەی ئازار و برینەکانیان لەبیر بچێتەوە. لە کاتی جەنگی دووەمی جیهانیشدا، وەکو یاریدەدەری پزیشکی لە یەکێک لە دەرمانخانەکاندا کاریکردووە، لەو کاتەشدا جەنگ بووە، وەکو خۆشی دواتر دەڵێت: ئەو ماوەیش زانیاریی زۆری لە بارەی ماددەی ژەهرەوە وەرگرتووە، کە لە بەشێک لە رۆمانەکانیدا باسی ئەو تاوانبارانە دەکات کە بە ژەهر قوربانییەکانیان دەکوژن.
بە گشتی ئاگاتا کریستی زۆرێک لە مژوونوسان و ئەدیبانی جیهان، ئەو بە دایکی گۆڕەی ئەدەبی پۆلیسی دادەنێن، ئەو چ لە رووی شێواز و ناوەرۆکیشەوە، شێوەیکی گۆڕەی بە سەر ئەدەبی پۆلیسیدا کردووەو دواتریش بۆتە مامۆستایەک بە زۆر نووسەری تر. هەر بۆیە کاتێک باسی ئەدەبی پۆلیسیمان کرد، ناچارین کە باسی ئاگاتا کریستیش بکەین، کەسێکیش بیەوێت لە ئەدەبی پۆلیسیدا شارەزا بێت، ئەوا هەر دەبێت کار و بەرهەمەکانی ئاگاتا کریستی بخوێنێتەوە.

ئەمە و رۆمانی پۆلیسی

بەداخەوە هەتاوەکو ئەمڕۆش ئەمەی کورد، چ لە رووی رۆمان یان چیرۆک تەنانەت هەڵبژێنەوەیەکی ئەدەبیشمان لەسەر رۆمانی پۆلیسی زۆر کەم. کە بە بۆای من ئەمەش خەوشێکی گەورەیە. کاتێک سەیر دەکەیت،

ئەمڕۆ لە تەواوی جیهاندا گرنگی و بایەخێکی ئەجگار زۆر دەدرێت بەم ژانرەی ئەدەب. ساڵانە چەندین خەڵاتی جۆراجۆر بۆ ڕۆمانی پۆلیسی هەیە. بۆ نموونە لە ئەڵمانیا خەڵاتێکی تایبەتیان هەیە بەناوی Deutsche Krimi Preis ، کە تایبەتە بە نووسەرانی ڕۆمانی پۆلیسی. هەروەها لە فەرەنساش ڕۆمانی پۆلیسی بایەخی زۆری هەیە، هەربۆیە خەڵاتێکی ساڵانە بەناوی Grand prix de littérature policière بۆ ڕۆمانووسانی پۆلیسی داناوە.

بۆچی ئەمە ڕۆمانی پۆلیسیمان نییە؟

دیارە ئەم پرسیارەش زۆر گرنگە ئەمە لە خۆمانی بکەین، بۆچی تاوەکو ئێستا ئەمە زۆر کەم ڕۆمان یان چیرۆکی پۆلیسمان کەم؟ یان بۆچی نووسەران هیچ بایەخ و گرنگیەک بەم ژانرەی ئەدەب نادەن؟ بە بۆای من کەمەڵک هۆکار هەن بۆ ئەم پرسەش، کە دەتوانم لە چەند خاڵێک یان هۆکارێک کۆیبکەمەوە.

- ئەمە بە گشتی زۆر درەنگ بە کاروانی ئەدەبی جیهان گەیشتین، بەتایبەت زۆر درەنگ (ڕۆمان)مان ناسی. هەمووی پێنچا ساڵەکە ڕۆمانووسمان هەیە. ئەگەر هۆندە درەنگ ئەمە بە ژانری (ڕۆمان) ئاشنا بووبێتین، دەبێت زۆر ئاسایی بێت لامان، کە هێشتا شارەزاییمان لە هەموو جۆرەکانی (ڕۆمان) نەبێت.
- زاڵبوون و داگیرکردنی هونەری (شیعر) بەسەر ئەدەبی کوردیدا. کە ئەمەش گورزێکی باشی لە ژانرەکانی تری ئەدەب داوە. بەگشتی نووسەرانی کورد لە سەدەی پێشوودا زیاتر خۆیان بە هونەری (شیعر) خەریک کردووە. کە ئەمەش تەرازووی ئەدەبیمانی لاواز کردووە.
- نەبوونی دادگای سەربەخۆ و ناشارەزایی لە زانستی گەڕان بەدوای تاوانبارانداا.

دیارە بە حوکمی ئەوەی هێشتا لە وڵاتی ئەمە حوکمی یاسا بەرقەرار نەبووە، لەبەرئەوە گەڕان بەدوای تاوانباران و دۆزینەوەی تاوانباران، کارێکی زەحمەتە. بەشێکی زۆری ڕۆمانە پۆلیسیەکانیش، سوود لە پۆلیسخانە و دادگاکان وەردەگرن بۆ ئاوەڵی چیرۆکی تاوانبارنیان دەستبکەوێت. هەمیشە دۆزگاکانی پۆلیس و ئاسایش، سەرچاوەی سەرەکی ڕۆمانووسانی پۆلیسی بوون، لە ڕێگەی چیرۆکی تاوانبارانەوە، توانیویانە ڕۆمانی پۆلیسی زۆر جوان بڕەهەم بهێنن، بۆچەندین شۆڕش هاوکاری ئەو نووسەرانە کراوە کە خەریکی نووسینی ڕۆمانی پۆلیسی بوون و کار ئاسانیان لاڵایەن ئەو دۆزگایانەوە بۆ کراوە.

- بارووددخی سیاسی گەلی کورد، دیارە بە حوکمی ئەوەی ئەمە هێشتا لە قۆناغی خەباتی رزگاریداین، زیاتر نووسەران هەوڵیان داوە، لە ڕگەی ئەدەبەوە، ئازار و مەینتەکانی گەلەکەمان بخەنە روو. ژیانە ئاڵوزو زەحمەتەکەی کورد، وایخواستووە کە نووسەران زیاتر خەریکی ڕمانی (سیاسی و کۆمەایەتی) بن و خیان بۆ ئدەبی پلیسییەوە خریک نکن.
- سەیرکردنی ڕمانی پلیس بە چاوکی نزم و بۆ بایەخ، بەداخەوە هەتاوەکو ئەمڕۆش بەشکی زری نووسەرانمان، جارە هەستکی هەیان هەیە، کە بە چاوکی نگەتیڤەوە سەیری ئەم ژانرەی ئەدەب دەکەن دیارە ئەمەش بە بۆای من هکەی دەگەڕتەوە، بۆ نە شارەزایی بوونیان لەم جارە ڕمانە. بە گشتی کاتک باسی ڕمانی پلیس دەکرت، وادەزانن کە ڕمانی پلیسی، بۆ شتکی بۆ بایەخ و نزم سەیر دەکرت. لەحاەتکدا ئەمڕۆ ڕمانی پلیسی، هەموو جیهانی گرتەتەوە.

دوا قسە

ئستا لە تواوی جیهاندا، ڕمانی پلیسی لە چاو جارکانی تری ڕماندا لە گشەیکی بردوامدایە و لناو خونەرانیشدا، ڕواجی زری هەیە. بداخەوە لە کوردستاندا بۆ شوێنە نییە.
دیارە بۆ قسەکردن لەبارەی ئدەبی پلیسی زری دەوت. گەر بتەوت بەشیوەیەکی باش شارەزایی لەسەر ئدەبی پلیسی وەربگریت، دەبت چەندین کتب و وتار بنووسین. هیوادارم من توانیبتم، لە ڕگەی ئەم لکۆینەوەیەوە، کەمک زانیاری بە خونەری کورد بگەیەنم. لەهەمانکاتیشدا تیشککی بچووک بخەمە سەر ئەم ژانرە گرنگەی ئەدەب کە لە جیهاندا گرنگی زری پدەدرت.

_____

سەرچاوەکان :

1. Agatha Christie. Der Tod auf dem Nil. Scherz Verlag. München.1978.

2. Interview mit Veit Heinichen www.krimi-couch.de

3. محمد يوسف. من هي اجاتا كريستى. سايتى الباحثون المصريون. https://egyresmag.com/

3. Ulrich schutz. Aktuelle Formen und Tendenzen des Kriminalromans.

Institut für Romanistik. . Hamburg.2008.5
4. ڕمانی تاوان سزا. دیستۆفسکی. وەرگێڕانی ڕەئووف بێگەرد. چاپخانەی ھەنج. سلێمانی.2007.6
Hakan Nesser.Münsters Fall؛btb Verlag.München.2008...6
Reise in die Nacht .Goldman Verlag.München.2008.7..
Gianrico Carofiglio
In freiem Fall .Goldman Verlag.München.2008.. Gianrico .5
Carofiglio
Aktuelle Formen und Tendenzen des Kriminalromans. .6
Institut für Romanistik. . Hamburg.2008

www.welt-der-frauen.atAgatha Christie: Die Königin des . …10
Kriminalromans

شیعر لە پەراوێزی کتێبی ئاوە مەحاڵەکان.. سەدیق سەعید ئاندزی

شیعر چییە؟ یەکێک لەو پرسیارانەی بە درێژایی مێژوو، وەاڵمێکی لۆژیکی و بابەتی و ماناداری نییە. بەو پێیەی ھەمیشە شیعر وەک ژانرێک لە دەرەوەی پێناسەکردن دەبینرێت. تەنانەت خودی شاعیرانیش لە ئەزموونی شیعرییانەی خۆیاندا، ھەمیشە خۆیان لەو پرسیارە دەبوێرن. ژان کۆکتۆی شاعیر و ھونەرمەندی ئینگلیز، دوای ساڵانێک لە نووسینی شیعر دواجار گوتی:(شیعر پێداویستییەکە خۆزگە دەمزانی بێ) گەلێک جار پێناسەی پەخشان ئامێز و ئازانەوەی زمانەوانی بێ شیعر و دنیای شیعر دەکرێت، کە ھەندێک بە ئیلھام و ھەندێک بە ئامان و دیتن و بەرکەوتن و کاریگەریەتی سۆز و خەیاڵ و گەلێک ناونیشانی دیکەش دەیناسێنن. بەڵام دواجار شیعر لە دەرەوەی ھەموو جۆرە پێناسەیەکە. نووسەری کتێبی (ئاوە مەحاڵ) یش، ھەوڵدەدات پێناسەیەک بێ شیعر دابتاشێت، لە کاتێکدا شیعر ناچێتە نێو چوارچێوەی ھیچ پێناسەیەکەوە، بە تایبەتیش ئەو پێناسە سادە و بێ مانایانەی ئەو بێ شیعر لەو کتێبەدا کردوونی. ناوەڕۆکی کتێبەکە، لە چەند وتارێک پێکھاتووە لە بارەی ئاڤەکردنی شیعر و ھەوڵدان بێ

پێناسەکردنی و دواتریش باسکردن لە شیعری هاوچەرخ و دنیابینی شاعیران بە گشتی. بەر لە هەموو شتێك دەکرێ بڕێین، زمانی دوان لە شیعر لەو کتێبەدا، زمانێکی هێندە سادە و نا لێژیکی و نا هونەری و نا بابەتییە، کە خوێنەر سەیری پێ دێت ئەم جۆرە پێناسانە بۆ شیعر بکرێن کە تا ئێستاش نەتوانراوە شیعر وەك ئەوەی کە هەیە پێناسە بکرێت. کەچی نووسەری کتێبەکە، بە هەندێك دەربڕینی نامۆ و گوازرشتی نا ئەدەبییەوە، دەیەوێت شیعر پێناسە بکات.

بۆ نموونە دەنووسێت:(شاعیر دەبێ کێردێکی تیژ تیژ بێ هەحمانە بە ناو زامی مرۆڤدا بگڕێت و توێ توێ خوێی پێوە بکات، ئەمە شیعرییەتی ڕاستەقینە بە شیعری کوردی دەبەخشێ و بێ باکانە بە ئەفسانەی دەسپێرێ و دەق لە خوێنەری تەمەڵیش دەپارێزێت. لا58) ئەم جۆرە وەسفانەی شیعر، لە دنیای شیعری ئەمڕۆدا جێگەیان نابێتەوە. ئەم جۆرە ناساندنە، لەوە دەچێت کە چێن شۆفێك خەڵکی فڕی بە چۆڵترین و خۆشترین چۆڵ لێنان دەکات. مانای چییە شاعیر کێردی تیژی پێ بێت، ئایا شاعیر گۆشتفرۆشە؟ ئەمە دەزانین مەبەستی لە زمان و گوتاری شیعرییانەی شاعیرە، بەڵام ئایا بەم جۆرە پێناسە نامۆ و کەمدییانە، وەسفی شاعیر دەکرێت؟ وتارەکانی ئەم کتێبە، هێندەی لە وتاری ڕۆژ و ڕاگوزەر و دیدی ڕۆژنامەنووسێکی بێ ئەزموون دەچن، هێندە بەرهەمی دنیابینی نووسەرێك نییە، کە تەمەنێکی زۆری لەگەڵ ئەدەب بردبێتە سەر.
ئەم جۆرە ڕوانینە بۆ شیعر، بە بۆای من بە پلەی یەکەم، پەیوەندی بەوەوە هەیە کە نووسەری کتێبەکە چیێکنووسە و هیچ پەیوەندییەکی بە دنیای شیعرەوە نییە. کەسێکیش لە بوارێك شارەزایی نەبێت، بە دنیاییەوە ناساندن و پێناسەکردنیشی هەنگداوەوەی ئەو ناشارەزاییە دەبێت. ئەمە بەو مانایە نییا کە نەتوانێت لە شیعر بدوێت، بە پێچەوانەوە، بەڵکو بەو مانایەی ناکرێت بەو شێوەیە لە شیعر بڕوانێت کە تیایدا هەموو هەهندەکانی شیعر لە چەند دیدگایەکی سادە و بێ ئەرزش کەدەکاتەوە. وتارەکان جگە لەوەی هیچ ڕایەڵکی بابەتی بە یەکەوەیان نا بەستێتەوە، هاوکات لەگەڵێك شوێنی کتێبەکەش دووبارە دەبنەوە. بگومان ڕاڤەکردنی شیعر بە کێی گشتی و بە بێ لە بەرچاوگرتنی قناغ و مۆزووی شیعریی، ڕاڤەکردنێکی نا تەواو دەبێت. ئەزموونی شیعریی، بەرمەبنای سەردەم و قناغێکی دیاریکراوە و دواتر ئەزموونی دیکە دێنە ئاراوە. ئەم هەمە چەشنییە لە ئەزموونی شیعریدا، پێویستی بە ڕوانگەی جیاواز و خوێندنەوەی جیاواز دەبێت. کە چی نووسەری ئەو کتێبە، هەوڵدەدات ئەزموونی شیعری بە کێی فۆرم و دنیابینی جیاوازەوە، بخاتە نێو یەك شوناس و

پێناسەوە. ئەم پێناسە و ناساندنەی نووسەر بۆ دنیای شیعر و نوێخوازی شیعر و گەلێك چەمکی دیکەی دەکات، لە دنیای شیعردا نە باوی ماوە، نە گوزارشتکردنێکی بابەتی و لۆژیکیانەشە بۆ شیعر. بۆ نموونە نووسەر لە بارەی شاعیری گەورە و شاعیری بچووك دەنووسێت:(جیاوازی شاعیری گەورە و بچووك ئەوەیە، کە بچووك کاتێ گوزارشت دەکات تەنیا گوزارشت لە خۆی دەکات، بەڵام گەورە کە گوزارشت دەکات ئەوا گوزارشت لە هەموو سەردەمەکەی دەکات.لا13) لە ڕاستیدا، دەستەواژەی شاعیری گەورە و شاعیری بچووك لە دنیای ئەدەبدا، پڕڵێنکردنێکی نا لۆژیکی و نا شیعرییە، نەك لە بەر ئەوەی نەتەوەیەك شاعیری گەورە و هەڵکەوتووی نەبێت وەك (شەرکێ بڵکەس لە کورد و دەروێش لە عەرەبەکان) بەڵکو بەو مانایەی کە نووسەری ئەو کتێبە دیاریکردوە بۆ لێك جیاکردنەوەی شاعیری گەورە و بچووك. هەتا ئێستا، تێوانینی هێندە نامۆ و سەیرم بۆ شیعری کوردی، لە میانەی خوێندنەوەدا نەبینیوە. چونکە شاعیری گەورە و بچووك بەوە لە یەکتری جیا ناکرێنەوە.
لە دوای ڕاپەڕینەوە، ئەزموونی شیعری کوردی بە گشتی، دەبێتە ئەزموونێکی خودگەرایی و تاکەکەسی و چیتر بابەتی نابێت. ئەگەر لە ڕابردووی شیعری کوردیدا، چەمکە نەتەوەیی و نیشتمانییەکان، بەرگریی و ئازادی و گوزارشتکردن لە تراژیدیای نەتەوەیی، ووبەری شیعری کوردی پڕ بهێنن، ئەوا لە دوای ڕاپەڕینەوە ئەو گوتارە لە شیعری کوردی نامێنێت. تەنانەت (شەرکێ بڵکەس) کە بە هەڵگری ڕوحی تراژیدی و مۆژووی بریندار کورد لە شیعری کوردیدا دەناسرێت، دنیابینی لە دەقی (ئێستا کچێك نیشتمانمە) بە تەواوەتی دەگۆڕدرێت. ئەگەر بەو پێوەرەی نووسەری کتێبەکە بێت، دەبێ شەرکێ بڵکەس لە لوتکەی شیعری کوردییەوە دابەزیبێتە بنار، چونکە چیتر گوزارشت لە سەردەمەکە و واقیعی گشتی ناکات. ئایا ئەمە ڕوانینکی بابەتییە بۆ شاعیری گەورە و بچووك؟ ئەگەر بەو پێوەرەی حەمە کەریم عارف، بۆ ڕوانینە شاعیری گەورە و بچووك، ئەوا لە ئێستادا یەك شاعیرمان نییە گەورە بێت و هەموویان بچووکن. چونکە هیچ شاعیرێك نییە لەو سەردەمەدا ئەزموونێکی خودگەرایی لە شیعردا بەرجەستە نەکات. شیعری ئێستا کە بە شیعری سەردەمی مۆدێرنە دەناسرێت، بە جۆرێك سادە و خودی بێتەوە، کە شاعیرانێك ئەزموونە زۆر تایبەتی و کەسی و بگرە قسە ڕۆژانەییەکانی ژیانی خۆیان دەکەنە شیعر. ئیدی کە شاعیرێك لە بابەت و واقیعە گشتییەکە دابڕا، مانای وانییە شاعیرێکی بچووکە. بۆ نموونە: کەس دەتوانێ بە سەباح هەنجەر بڵێت شاعیرێکی بچووك چونکە ئەزموونی شیعری تا ئەوپەڕی کەسی و خودی و تایبەتییە؟ لە کاتێکدا ئێستا یەکێکە لە دەنگە جیاواز و تایبەتییەکانی شیعر؟

بۆیە ئەم تێگەیشتنە بۆ شاعیری گەورە و بچووك، تەنها لای نووسەری ئەم کتێبە بوونی هەیە و لە دنیای شیعر و ئەدەبیاتدا، خەوشێکی گەورەیە بەم شێوەیە ئەزموونی شاعیران ناڤە بکرێت.

لە بارەی نوێخوازی شیعرییەوە، کە بێگومان نوێخوازی بە تەنها لایەنێکی هونەری شیعر ناگرێتەوە، بەڵکو هیچ نوێکارییەك نییە لە شیعردا ئەگەر زمان و دنیابینی و فۆرمی شیعری نوێ نەبێت، نووسەری ئەم کتێبە دەنووسێت: (نوێخوازی نەیاری هەر دەسەڵاتێکە، جا شاعیری نوێخواز لە سایەی هەڵومەرجی سەرکوتکاریدا ناتوانێ ئەم هەڤزکارییەی خۆی بە ئاشکرا دەربڕێت و دژایەتی خۆی بۆ دەسەڵات بە ئاشکاوی دەربڕێت.لا23) لە دوای ئاپەینەوە، ئاراستەیەك هاتە نێو هەخنە بە گشتی ئەویش ئەوەیە، کە هەخنەکردنی هەموو کایەیەکی ژیان دەبەستنەوە بە سیاسەت، سیاسەتیش لە حزبایەتی کورت دەکەنەوە، حزبایەتیش لە پارتی و یەکێتی دەبینن. ئەم ئاراستەیە کە بە داخەوە هەهندییەکان داهێنەری بوون، بە جۆرێك لە هەخنە دەوانێ، کە هەموو هەخنەگرتنێك دواجار دەبێ بە هەخنەکردن و سەرزەنشتکردنی دەسەڵاتی سیاسی کۆتایی بێت. لەو ڕوانگەیەوە نووسەری ئەم کتێبەش کەوتۆتە ژێر هەمان ڕوانین و هەمان هەڵە کە سێ دەیەیە کاوێژ دەکرێتەوە. بەڵام با پرسین نوێخوازی تەنها لە دژایەتی دەسەڵاتدایە؟ ئایا گۆران کە شیعری کوردی نوێکردەوە، دژایەتی کام دەسەڵاتی کرد؟ تەنانەت دەیان شیعری بۆ چەپ و شیوعی و شۆشی چواردەی تەممووز نەنووسی؟ لە ئەزموونی شیعری کوردیدا، دەیان شاعیر هەن کە دژایەتی دەسەڵاتییان کرد، بەڵام نوێخوازو نوێکەرەوەی شیعر نین؟ بە پێچەوانەوەش چەندین شاعیر لە سەر ئاستی دنیادا شاعیری نوێخوازبوون، بەڵام لەگەڵ ژمی فاشی و نازی دابوون. گوتاری شیعری کوردی لە دوای هەرەسی شۆشەوە تاکو ئاپەین، گوتارێکی بەرگریکارانە و ئەوپەڕی دژایەتییە بۆ دەسەڵات، بەڵام چەند شاعیری نوێخواز لەو سەردەمە دەرکەوتن؟ ئەگەر نوێخوازی لە شیعردا ببەستینەوە بە دژایەتی دەسەڵات، ئەوا هەموو شاعیرانی کورد نوێخوازن. چونکە تیایاندا نییە شیعری لە دژی دەسەڵات و لە پێناو ئازادی نەنووسیبێت.
ئەگەر نوێخوزای ببەستینەوە بە دەسەڵات، ئەوا هیچ نەتەوەیەك نییە لە دنیادا هێندەی کورد شاعیری نوێخوازی هەبێت. هەر لە درێژەی باسەکانی نێو کتێبەکەدا، ئەمجارەیان نووسەر ئایەکی سەیرتر لەوانی پێشووی دەردەبڕێت و دەنووسێت:(شیعر دیاردەیەکی ڕوحییە تا دیاردەیەکی ئەقڵانی بێت. لا 33) بەڵام ئایا شیعر پەیوەندی بە ئەقڵەوە نییە؟ مەگەر شیعر وەك ژانرێکی ئەدەبی هەنگدانەوەی

دنیابینی شاعیر نییە و ئەو دنیابینیەش بەشێك نییە لە هزر و هوانینی ئەقڵییانەی مرۆڤ بە ژیان و دەوروبەرو ژینگەی سروشتی و کۆمەڵایەتی و سیاسییانەی مرۆڤ بە گشتی؟ شیعر چ پەیوەندییەکی بە هوحەوە هەیە؟ گریمان ئەگەر شاعیر لە خرۆشانێکی گەورەی هوحی ودەروونی و سۆزیش دابێت، ئەم هەومەرجە سایکۆلۆژییە هەنگدانەوەی لە سەر بیرکردنەوە و دنیابینی دانانێت و سەرەنجام ئەم دنیابینییە لە دەقێکی ئەدەبیدا هەنگدەداتەوە. نەك شیعر، هەموو تێکستێك، بەرمەمبنای بەرکەوتنی هزری مرۆڤە بە ژیان و دەوروبەر. شیعر بەرهەمی هزرە، بەرهەمی دنیابینی و تێگەیشتنی تایبەتییانەی شاعیرە بۆ هوودا‌وەکان نەك دیاردەیەکی هوحی بێت. ئەگەر بە هوحگەریەتی بۆوانینە نووسینی شیعر، ئەوا سۆفیزمەکان هەموویان شاعیر دەبوون.

نووسەر هەرلە بارەی شیعرەوە دەنووسێت:(مەبەستی شیعری تازە ئەوەیە کە بگاتە دیتنی ئەوانەی نایەتە دیتن، بیستنی ئەوانەی نایەتە بیستن، گوتنی ئەوانەی نایەتە گوتن، گرتنی ئەوانەی نایەتە گرتن، بۆنکردنی ئەوەی نایەتە بۆنکردن، فەتحی نادیارەکان. لا 73) کورتکردنەوەی شیعری تازە و نوێ، بەو هەموو هەگەزە هونەریی و پێکهاتە هونەرییەی بینای هونەری دەقەوە، لەو قسە سەیر و سەمەرانە، خێی لە خێدا بۆ ئاگایە لە شیعر بە گشتی و شیعری نوێش بە تایبەتی. چ جای ئەوەی نووسەر پێناسەی شیعری نوێ بکات. ئەم دەربڕینانە، لە کۆدا لە گەڵ هەوتی نوخوازانەی شیعر یەکدەگرنەوە؟ دواجار دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە ئەگەر چی نووسەر لە سەر بەرگی پێشەوەی کتێبەکەی نووسیویەتی:_(چەند پەیفێك دەربارەی شیعرو شاعیری) بەڵام لە نێو کتێبەکەدا، تەنها سەد لاپەڕەی تەرخانە بۆ شیعر، سەد و سی لاپەڕەکەی تری، تایبەت کردووە بەو چاوپێکەوتنانەی لەگەڵیدا ئەنجام دراون و ئاخنیویەتە کتێبەکەی. بەمەش خوێنەر چەواشە دەکات و فریوی دەدا. چونکە کە ناونیشانی کتێبەکە دەبینێت، وا دەزانێت هەمووی لە بارەی شیعرە، بەڵام بە پێچەوانەوەیە. هیوادارم نووسەرانی ئێمە، واز لەو نەریتە خراپە بێنن، کە بیانەوێت بە بەردێك چەند چێشتکەیەك بپێکن. چونکە بۆ ناوبانگی خێیان باش نییە.

*پەراوێز: ناوی کتێب: هاوە مەحاڵ، نووسینی: حەمەکەریم عارف، بڵاوکراوەی: سەنتەری سارا، سلێمانی_ 2020

*لە ئەدەب وهونەری کوردستانی نوێ، ژمارە (1162) ڕۆژی 28/1/2021 بڵاوکراوەتەوە.

نەفرەت لە یەکی ئایار.. ئاراس سەعید

کاری کرێگرتە، فرۆشتنی هێزی کار، دەستکات و سەپاندنی هەلومەرجێکی زۆرملێ...

شۆڕشی پیشەسازی ستراکتۆری کۆمەڵگای هاوشاندوە، لە دژبەرایەتی و کاری زۆرملێوە بۆ سیستەمی چینایەتی و دابەشکردنی کار.
بۆقوڵی "مارکس" قۆناغەکانی مێژووی مرۆڤایەتی، لە بەریەکەوتنی چینەکانەوە گۆشەدەکات. بۆجۆرێکی تر، کۆمەڵگا دابەشبن بەسەر دووچیندا، چینی خاوەن بەش و چینی بێشخوراو. دەستکات و بە دەستکات دووچەمکی نابووتی سیستەم کە لە دیسکۆرس و مەعریفە و فەلسەفەی دەستکاتەوە، سەرچاوە دەگرێت بۆ دیسپلینکردن و ڕامکردنی کۆمەڵگا. سیستەم لەڕێگەی مەعریفەوە ڕۆشنبیرانەوە دەستکات مومارەسەدەکات. دەستکات فاکتێکی شاراوەیە، هێزێکی نەرم لەدیسکۆرس گوتاردا پەیرەو دەکات، "تۆ بە دەستکاتی"، "ئۆگەر یاخی بیت لەخاوەنکار، لەبرسا دەمریت". ئەمە هەمان ئۆو فۆرمی سیستەمی فیدالیزم و کاری نانە سکێیە. کە لەدیسکۆرسی زاڵدا، مرۆڤکان فریودەدرێن، وەکو "ئۆگست کۆنت" کە دەیگووت؛" خاوەن بەش و بێشخوراو". ڕیسایەکی سروشیتی کۆمەڵگای مرۆیە.

سیستەمی سەرمایەداری دەستکاتی مەدەرن کاتێک بە ئامازەکانی زانست "دەستکات"°مومارەسەدەکات، چیتر پەیڕەوی هێز و توندوتیژی ناکات بۆ سەرکوتکردنی کۆمەڵگا، یان وەکو ئۆوەی هێز " هێشیاری داوە؛" هاتنەئارای دەخی ئاورتۆو دروستبوونی جەنگی هەمووان دژبەهەموان." چونکە دەستکات هاوتەریب لەگەڵ زانستدا تەواوکەری یەکترین، ئۆو لەڕێگەی "زانستی سەسلەجیا، مرۆڤناسی، دەروناسی، تاوانناسی". لەپێوەندیە سەزداری و فاکتەری هەڕچوونە دەرونیەکانیان تە دگات و کەنتڕۆڵی مرۆڤ دەکات، تا لەکاردانەوەکانیان خۆی ڕزگار بکات. ئۆویش لەڕێگەی سیستەمکی چاودێریەوە کەمرۆڤ وا هەست دەکات بەردەوام دەستکات چاودێر بەسەریەوە. بەڵام دەستکات لەڕاستدا دەستبەرداری مرۆڤ نابێت، بەڵکو لەڕێگەی میدیا و مەیخانەو

سەرمایەداری، مەتیقەکانی مرۆڤ بەتاڵ دەکاتەوەو دەست دەکات بەدیسپلینکردنی، نەوەی نوێش لەسەرگەی داموددەزگا زانستی و پەروەردەیەکانەوە لەخەی نامەدکات و لەکارخانەکانی پەروەدەو زانکەدا دەیکاتە تایپەک لەمرۆقی لەکچوو ئامکرا و، چونکە دەسەاتی زانستی مرۆڤ تووشی شەژانی دەرونی دەکات و دەیکاتە شتانەک کەخەی باوەی پێ نیە.

دەسەات مرۆڤ لە هەزخودیەکانی خەی دادماەت و لەسەرگەی چینینەوەی کلتور و تواندنەوەی تاک لەناو ئەوانی تردا، هەریەکەو لەسەرەک دەسپێنی بەسەرئیاندا، کە دەسەات بەیان دیاری دەکات، بەنمونە "کرێکاران" ئەوان لەبنەەتدا لە سوبەکتی کارەوە نامەدکات بە ئەبەکتی بەرهەمهاتوو. "کرێکار" لە سەرگەی فرێشتنی هەزی کارکەیەوە، دەبەتە کەیلەی کار و ئەوبەرهەمەی بەرهەمی دەهێنی لەدژی خەی دەوستەتەوە و لەخەی "نامەدبەت" مارکس دەڵێت؛ "سەرمایەداری نەک کرێکار لەخەی نامەدکات، بەڵکو لە مرۆقبوونیشی دادماەت." "کرێکاران" لەجەوهەی خەیان نامەدبن و دەبنە "بابەت"، ئەوان خەیان لە دەبەتە ئەو شوناسەی کە سیستەم بەسەریاندا دەیسەپێنێت. "یەکی ئایار" دووبارە نامەکردنەوەی کرێکار و داماێنی مرۆقبوونی ئەو بەوەی وەکو کرێکار بەرهەمی دەهێنەتەوە. بەقەولی "واتەر بنیامین"
سەرمایەداری، ئایینە.
پارە خودایە.
کار عیبادەت کردنە
مرۆڤ لەناو ئەم ئایینەدا چەشنی ئایینە ئیراهیمیەکان دەبەتە کەیلەی پارە. پارە بەرهەمی مرۆڤەو لەدژی وەستاوەتەوە دەیپەرستی وەکنەشی بەدەبات، وەکو پەیکەر پەرستەکانی سەردەمی بت پەرستی.
مرۆڤ لەسەرگەی کارەوە دەبێت عیبادەت بکات و هەزی کارکەی بفرێشی تا بتوانێ بەهەشت بکڕێت، ئەویش بریتیە، لەکەشک و ڤیلاو ئەتەمبەل...هتد، سەرمایەداری هاوشیوەی ئایین ەەژی جەژن و ەەژی پیرۆز بە "کرێکاران" دەستبەر دەکات و پیرۆزبایی کەیلەبوون و شوناسە نامەبووکەی لەدەکات.

سایکۆلۆژیای پێشمەرگەی دەرین.. ستیڤان شەمزینی

خوێندنەوە و شیتەکاریی دەروونناسیی پێشمەرگەی دەرین بابەتکی ورد و ئاماژ و دژوارەر و پێویستی بە لێکدانەوەی زانستیی چڕوپڕ و هەمەلایەنە و مۆژوویی هەیە، بەڵام ئەم چەند دێڕە هەوڵکی سادە و بڕایینە لەو بوارەدا و کردنەوەی دەروازەیکیشە بە قسە و باسی زیاتر و خوێندنەوە و شرۆڤەکاریی جیددیتر و ئەکادیمی. ئەم کورتە نووسینە تەقەلایکی بچووکە بە ڕاڤە و شیکاریی لایەنێک لەلایەنەکانی دەروونناسی پێشمەرگەی دەرین یان چاکترە بڵێم سەرەتای کارێکە بچوونە ناوەوە و شرۆڤەکردنی لایەنکی هەرە گرنگی دەروونناسی پێشمەرگەی دەرین ئەویش پرسی تووندوتیژییە وەک بەشێک لە سایکۆلۆژیای پێشمەرگەی دەرین. کەمتر هەوڵدەدم بەدووی ئەو هەکارانەدا بڵێم کە خوڤەنەری تووندوتیژییە لە کۆمەڵگەی کوردستان چون ئەم باسە پێشینەیکی زۆری دەوێ و لە سنووری وتارێک دەردەچێت و هەکارەکانیش ورد و ئاماژن. هەروەک تویننبی دەڵێت "ئەو هەکارەی هەوڵدەدین دیاری بکەین شتێکی سادە نییە، بەڵکو ئاماژ و داڕژاوە". بەڵکو هەوڵمداوە بەدووی ڕەگوریشەی تووندوتیژییەدا بچم لە ژیانی پێشمەرگەی دەرینەدا.

بەر لەوەش بچمە سەر لێکدانەوەی قوتابخانەی دەروونشیکاریی مرۆڤ بوونەوەرێکی لاسایکەرەوەیە یاخود دەیەوێ خەڵگەل هەبووکانی تری چوار دەوریدا رابهێنێ و بگونجێنێت. ئەرستۆتالیس لەم بارەیەوە دەڵێت "مرۆڤ زیندەوەرێکە هەر لە منداڵییەوە حەز لە لاسایکردنەوە دەکات، دەیەوێت چاوی بەهەر شتێک کەوت یان گوێی لە بوو لاسایی بکاتەوە". پێشمەرگەی دەرین هەوڵیداوە لەگەڵ بارودۆخی خەباتدا کە تووندوتیژیی بەسەریدا زاڵبووە خۆی بگونجێنێت، بۆیە حاڵەتکی نەرمال و سروشتییە تووندوتیژیی بەشکی گرنگی بیرکردنەوە و ڕەفتاری داگیرکردووە، ئەمەش پێویستییەکی قەناغ بووە لە پێناو بەرگریکردن لە شوناسی نەتەوە و بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ دوژمنەکانی. کەسایەتی پێشمەرگە هەڵهێنجراوی بارودۆخکی سەختی خەبات و شۆشی چەکدارانەیە، سەرباری ئەوەش بەردەوام ژیانی لە جەنگ و پێکدادان و ژێر سایەی ڕوحمی گوللەدا بووە و لە نزیکەوە ئاشنایەتی لەگەڵ مەرگ و خوێن و هاواردا پەیدا کردووە، ئەوجا بیهێنەرە پێش چاوی خەت مرۆڤک سانەکی زەر تەنیا بە چیا و کەسارەوە بووبێت، دوور لە هەموو شارستانی و ژیانکی هاوچەرخ، داخە کەسێتی ئەم بوونەوەر

چۆن و بۆچی شتێکی دەبێت؟ مرۆڤ بوونەوەرێکە دابڕاو نییە لە کارتێکردنەکانی دەرەوەی خۆی لە ژینگە و سروشت و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی، هەرواش کەسایەتییەکەی رەنگدانەوەی هەمان بارودۆخە.

پێشمەرگەی دەرین و پرسی توندوتیژیی

زانای دەروونناسی (مەشەل بێتەر) لەم لایەنەوە بەچوونێکی جوانی هەیە و دەڵێت "کەسایەتی هیچ بوونێکی نییە تەنیا لە چوارچێوەی پەیوەندییەکانی نەبێت لەگەڵ کەسانی دەوروبەر و شتەکاندا". هەروەها بە پێی تیۆری دەروونشیکاریی و دەرئەنجامە تاقیگەییەکانی (پاڤلۆڤ) راهێنان گەورەترین کارکردی لەسەر سایکۆلۆژیای نێک مرۆڤ بەکۆ گشت بوونەوەران و گیانلەبەرانی تر هەیە، چیرۆکی سەگەکەی پاڤلۆڤ لە ئاستی گۆڵەریدا بەناوبانگە هەر کاتێک زەنگی بە لێدراوە لیک بە دەمیدا هاتێتە خوارەوە چوونکە چاوەڕوانی پلە گۆشتەکە بووە. هەر بۆیە پێشمەرگەی دەرین لە قەناغی خوێندنی شاخ و رزگاریی نیشتمانیدا لە ڕێی پەروەردەی سیاسیی و کەناڵەکانی تەبلیغات و ئەدەبیاتی حزبیی و پێشمەرگانەوە لەسەر توندوتیژیی و هەڵەتبردن و بەرەنگاربوونەوە و یاخیبوون راهێنراوە، ئەمەش بێتە بەشێکی جیا نەبووەوە لە سایکۆلۆژییەت و ڕەفتارەکانی. پێش ئەوەی بەسەرماندا تێپەڕێت هەوەدەم ئەوە ئاشکرا بکەم ئەو توندوتیژییەی سەردەمی خوێناتی چیا هەرگیز نەگەیشتێتە ئاستی تیرۆر و ڕێشکۆژیی و دڕندەیی، ئەم گواهییە بە مژوو دەدەم هەموو ئەو توندوتیژیانەی ئەوە ڕۆژە پێشمەرگە پیادەی کردووە لە چوارچێوەی زەبروزەنگی شۆڕشگێڕانە و جەنگی پارتیزانیدا بوون، واتە کردار نەبووە بەکۆ پڕچەکردار بووە تا داگیرکەرانی کوردستان ناچار بکرێن بە سەلماندنی بوون و مافەکانی کورد و بەڕەسمیەتناسینی ئاسایش لە وڵاتدا، هەروەک چۆن کاتی خۆی (ماوتسی تۆنگ) وتی "بە ئەوەی ئاشتی بڕەقرار بێت دەبێت بجەنگین، ئەمە لە پێناوی ئاشتیدا دەجەنگین".
بەهەر حاڵ لە کاتێکدا لە بارودۆخی ئەمنی رزگاریی و قەناغی دەسپێکاتی کورد خۆی، کەسایەتی پێشمەرگەی دەرین پێناوەز و پشتگوێ دەخرێت، دەشێ ئەم هەیە کاریگەرییەکی ڕاستەوخۆی هەبێت لە تەقاندنەوەی ئارامیی پێشمەرگەی دەرین بە شێوەیەکی توندوتیژانە، چون با لە یادمان نەچێت ئەو تەنیا دەتوانێت بە میکانیزمی توندوتیژانە گوزارشت لە خۆی بکات و داواکاری بەرز بکاتەوە هەروەک وتیشم لە سەردەمی شۆشدا لەسەر ئەوە راهێنراوە لە ڕێی ئەم میکانیزمەوە خواستەکانی بەدەستبهێنێت. ئەمە لایەک و لایەکی

تروە ئەو رێژە لە شاخ بوونی بەهێشتکی پە لە کامرانی پێدراوە و بە سۆسیالیزم و یەکسانی و دادپروەریی فریودراوە، ئێستا کاتێک ژیانی لە ژێر هێزی هێزاریدا و راگیراوە حەتمەن قبوڵی ناکات و کاردانەوەی دەبێت، پەموایە زۆر واردە کاردانەوەکەی توندوتیژانە و زۆبروزەنگ ئامێز بێت. بە وتنە پێشمەرگەی دەرین هەندێک لە هاوڕێ هاوڕێ دەرینەکانی خۆی دەبینێت، وتنەی هێزاریی و نەداریی دوێنێیانی لە بەرچاوە و ئەمڕۆش لە پێشاکی پادشا و بەرگی ئیمپراتۆر لەسەر عەرش و ناو کۆشکی ئەفسووناویدا دەیانبینێت، تووشی تەناقوزات دەبێت لەگەڵ خۆی و کاریگەریی نەرێنی لەسەر سایکۆلۆژییەتی دادەنێت کە دیسان ئەمڕۆش وروژێنەری هەستی خەفەکراویەتی، ئەو هەستەی بە گووتارە ئاگرینەکانی شاخ و ئەدەبیاتی قەناغی بەرگریی ئاخنراوە بە توندوتیژیی و ڕۆحی سەرکێش و تێکۆشەرانەوە و بەرەنگاربوونەوە.

تیەدەر دەبانقیل دێت "لاوازیی هەندێک، ورگی هەندێکی تر دروستدەکات". پێشمەرگەی دەرین قبوڵی ناکات بە لاوازبوونی جەماوەر و خۆی، لەسەر حیسابی ڕەنج و مەینەتی و حەسرەت هەڵکێشانی ئەو هەندێکی تر شاهانە و قەڵەوانە بژین، بگومان کاردانەوەی بەرامبەر بەم حاڵەتە هەیە. هەنووکێش کە قەناغی ئازادیی و حوکمی دەسەڵاتی خەماڵیینە دەبێت هەوڵبدرێت بە باشترکردنی ژیانی پێشمەرگەی دەرین بەپێی بەرنامەیەکی تەکەمەل و دامەزراو، دەبێت حکومەت و دامودەزگای پەیوەندیدار بە دەنگ داوا و موعاناتیانەوە بچێت بەتایبەت هەندێکیان ئەندامانی جێستەی خۆیان لە دەستداوە یان ئەوەندە ماندوون شتێک لە کەمئەندام گەڵاوەتەوە!. بەم ڕێگا و شێوازە دەتواندرێت کاریگەریی جیددی دابنرێت لەسەر سایکۆلۆژییەتیان و دەبێتە هۆی دامرکانەوەی بەسەی قینی پەنگخواردوویان کە مەترسە لە ساتێک لە ساتەکاندا بەوپەڕی توندوتیژییەوە بتەقێتەوە. باسی ئەو ناکەم پێشمەرگەی دەرین دیسان شەڕش دژی دەسەڵاتی کوردیی و ئەزموونی ئەمڕۆ بەرپا دەکات، وا بزانم کەس هەندەی ئەوان قوربانیان بە هەناندی ڕژێکی وا دابێت و بە پاراستنیشی وەک ئەوان دەسەز و بە پەرەش بن، بەڵام ئەمڕۆش ئاگرێکی نزیک و بەهێز پێشمەرگەی دەرین نەتوانێت بەرگەی ئەم هەموو نادادپروەریی و بە مافییەی خۆی و خەڵک بگرێت و ڕەنگبە بە ناچاریی هەڵوەست وەربگرێت.
ئەم حاڵەتە و ئەو فەرامۆشکردنەی پێشمەرگەی دەرین پە مەترسییە، هەروەک ئەرتیگا دەڵێت پەویستە هەموو زەنگەکانی مەترسی لەبەدین. خودئاگەینی و سەرسامبوون بە خۆی پێشمەرگەی دەرین بە جۆرێکە لە لوتکەدایە، هەوڵدان بە تێکشاندنی ئەم دەروونە و بچووک و

نزمکردنەوەی کۆستیێکی بێ ئاستی راکردن بێ دوای موچەی خانەنشینی و پرسگەی وەزارەتکاندا، رێگی خراپ لەسەر سایکۆلۆژییەتییان دادنەت و لەوانەیە بێ بەرز راگرتنی ئەو پلە و پایە باڵا مەعنەویەی پێشووی خۆی، چالاکی و جووڵە نیشان بدات تاوەکو وەک ئەو قارەمانە نموونەییە بمێنێتەوە کە لە قوناغی باڵابوونی شۆشدا لێی دەوانرا، بەڵام ئەم جارە لە قوناغ و سەردەمکی نوێدا. ئەوی ماوەتەوە لە کۆتاییدا بیەم ئەوەیە رووی دەمم لە دەسەڵاتی کوردیی دەکەم و دەڵێم پێشمەرگەی دەرین تا نەفەس ئارامگرتووە بووە، بەڵام وتەکەی (جۆن داریدن)تان لەبیر نچێت: وریای خۆت بێ لە شۆشی پیاوی ئارامگرتوو.

پێشمەرگەی دەرین و رەمەکی سێکس-sex

هەرچەندە حەزی مماڕسەی سێکسی بێ شەوازێکی سروشتی ڕەگەی لەبگیرێت، هەزی دەروونی کە پەیوەندیی بەم حەزەوە هەیە دەبەتە هەی سەرهەدانی دەڵاوکێ فرێید

ڕەمەکی سێکس هەستیارترین ڕەمەکی لکاوە بێ کەستی مرۆڤەوە، چون هەر لە یەکەم چرکەی لە دایکبوونەوە ئەم ڕەمەکە ئەکتیف دەبێت و گۆشە و نەشونما دەکات لەگڵ مرۆڤدا. پێشان پێیانوابوو ڕەمەکی سێکس لە ساتەوەختی هەرزەکاریدا وردە وردە سەرهەدەدات، بەڵام ئەنجامی شیکردنەوەی زانستیی و تاقیگەیی پێچەوانەی ئەمەی سەلماندووە، زاناکانی بواری فیسەلەجیی و بایەلۆژیی پێداگریی لەسەر ئەوە دەکەن ئەم غەریزەیە لەگڵ لە دایکبوونی هەر مرۆڤکدا ئەویش لە دایک دەبێت، لە گرنگترین ئەو زانا و پسپۆڕانەی ئەم بیرو ڕایان هەیە هەردوو زانای دەروونناسی (سیگمەند فرێید و ولیەم ڕایش)ن.
فرێید، پێیوایە (ژیانی سێکس لە قوناغی هەرزەکاریەوە دەست پێناکات، بەڵکو هەر لە کاتی لە دایکبوونەوە چەکەرە دەکات و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر گۆشە دەکات). لەوەتی مرۆقیش هەیە لە هیچ وەستگەیەکی مێژوویێدا سێکس و مماڕسەی ئەم حەز و چێژە لێی جیانەبووەتەوە جا هەر لە کۆمەنێی سەرەتایی و کۆمەڵی بەرایی و پریمیتیڤەوە بیگرە هەتا دەگاتە دنیای گۆشکردووی تەکنەلۆژیی ئەمەمان. لەبەرئەوە سێکس بێ هیچ کلەجێک لە سایکەلۆژیا و جەستەی مرۆڤ جودا ناببێتەوە، بەڵکو بەردەوام مرۆڤ لە هەوڵدابووە بێ تێرکردنی ئەم ڕەمەکە و خۆ بەتاڵکردنەوە لە گووشار و پاڵنەری تووندی لە کاتی چەپاندنیدا. دیسان زەربەی زاناکانی پسپۆر لە بواری

سایکۆلۆژیا و سێکسزانیی دووپاتی دەکەنەوە: سێکس لە نێو هەموو غەریزەکانی تردا کاریگەرترینیان و هێستیارترینیانە و بە قووڵیی مرۆڤ دەخاتە ژێر کاریگەرییەکانییەوە، لەم بارەوە (فرۆید) دەنووسێت (رەمەکی سێکس بەهێزترین و مەترسیدارترین رەمەکی تاکە لە ئاوی کۆسایەتیدا).

گومانیش لەسەر ئەوە نییە مرۆڤ بە بانگەوە بە دوای تێرکردنی ئەم غەریزەیەدا عەوداڵە و هەمیشە بە دوای رێگاکانی بەتاکردنەوەیدا گەڕاوە بە چەندین شێواز، رەنگە هاوسەرگیریی دیوێک لە دیوەکانی ئەو داهێنانانە بێت لەو ڕووەوە. ئەگەر بمانەوێ بچینە ناو خودی باسەکەوە و لە بابەتی سێکس لای پسپۆرگەی دەرین بدوێین، پێش هەر شتێک لەوە دەنیاین پسپۆرگە وەک مرۆڤ خودانی غەریزەی سێکسە و وەک هەر مرۆڤێکی تریش هەوڵیداوە ئەم رەمەکە تێر بکات وەک مافێکی سروشتی خۆی، بەڵام ئاخۆ لە ڕۆژانی خەباتی سەختی شاخ و دوور لە هاوسەر و دەزگیران و ئافرەت پسپۆرگە چۆن چێژی وەرگرتووە ئەم رەمەکی خۆی داوەتەوە؟ ئایا چۆپاندن بەرەو لادانی سێکسی بردووە؟ ئایا بەتە کەسێکی هەمەسێکسوا؟ ئایا سێکسی لەگەڵ ئاژەڵان ئەنجام داوە؟ یان لە هەر رێگەیەکەوە بێت ئافرەتێکی دەستخستووە بە ئەنجامدانی کاری سێکس؟ ئایا تەنیا بە دەست خۆی بەتاڵ کردەتەوە؟ یان بەردەوام لە خۆ چۆپاندن و سەرکوتکردنی ئەو رەمەکە هەراشدا بووە؟ لەبەرئەوەی بەشێوەیەکی گشتیی زەربەی هەرە زەری پسپۆرگە دەرینەکان سەڵت و گەنجی زگوردی بوون و هاوسەریان نەبووە، بە شک دووچاری چۆپاندنی سێکس بوونەتەوە، بەڵام ڕۆژێک لە ڕۆژان نەبیستراوە پسپۆرگە بە خاێیکردنەوەی ئەم غەریزەیە پەنا بباتە بەر ئیغتیسابی ئافرەتان، ئەگەر بە وردیی سەیری پانڕامای ساڵ و ڕۆژکانی بزووتنەوەی چەکداریی گەلی کورد بکەین، رەنگە بە تاک و تەرا بەر حاڵەتی ئیغتیساب بکەوین و لە ئاستی ریزپەڵدا بوونی هەیە. پسپۆرگەی دەرین خودانی مەراڵێکی شڵەشگێڕیی و ئەخلاقیاتێکی بەرز بووە، هەرگیزیش پرنسیپەکانی شکاوە ڕەی نەداوە بە هیچ پسپۆرگەیێک تا ئافرەتێک بە تەبزی زەوت بکات.

بە وێنە لە نەوەڵاستی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا کاتێک جورنالیستێکی بیانیی پرسیار لە هەندێک پسپۆرگەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان دەکات: ئایا چۆن کاری سێکسیی دەکەن؟ لە وەڵامدا پسپۆرگەکان دەڵێن ئەم سێکس ناکەین!. ڕۆژنامەنووسەکە دەست بە گوندێکی نزیک رادەکێشێ و دەڵێت لەوە ژن هەیە بە سێکسیان لەگەڵ ناکەن؟!. لە وەڵامدا پێی دەڵێن: ئەوانە خوشکی ئێمەن، یاساکانی سروشت ڕێنادەن لەگەڵ خوشکی خۆتدا ئەو کارە بکەیت. ڕۆژنامەنووسەکە زەر جەختیان لێدەکات ئایا لەناو خێیاندا یان لەگەڵ ئاژەڵدا یان

بە ڕەگەزەکی تر سەکس ئەنجام نادەن؟ پێشمەرگەکان دەنیای دەکەنەوە ئەوان تەنیا سەرگەرمی خەبات و بەرخودانن بۆ کوردستان و هیچی تر. دواجار ڕۆژنامەنووسەکە بە سەرسوڕمانەوە دەڵێت: یان ئێم قسانەتان هیچی ڕاست نین یان ئەوەتا ئەوە فریشتەن و مرۆڤ نین!. لە ڕاستیدا ئەو پێشمەرگانە فریشتە نەبوون، بەڵام لەوەشدا ڕاستگۆ بوون چون ئەوان تەنیا سەرقاڵی خەبات بوون و کەمتر قەرەی سەکس کەوتوون. لەبەرئەوە بۆ هیچ شۆوێک پێشمەرگەی دەرین تەنیا لە ئاستی ڕیزپەردا نەبێ هەوەسی نەداوە بۆ تەبزیی یان ئازادانە لەگەڵ ئافرەتێک کە هاوسەری نییە کرداری سەکسی بکات. تەنانەت کولتووری کوردەواریی و دابونەریتی گوندنشینان و خێڵەکی ڕێشکی ئەوەمە کولتوورەکی بە ئەندازە داخراو و چەپەنەر بووە، بە ڕادەیەک تەنانەت قبووڵی پەیوەندیی خێشوێستیان نەکردووە، ئەوەتا یەکێتی نیشتمانی کوردستان لە ساڵانی حەفتاکان و لە سەرەتای شەشدا ناچارە قارەمانترین پێشمەرگەی خۆی لەسەر داخوازیی عەشیرەت و بە شووشتنەوەی ئابوو لە گوندی قامیشەان لەسەر خێشوێستی بکوژێت، کە دواتر شاعیری بە توانا (شەرکە بێکەس) لە شیعرێکیدا بە ناوی (قامیشەان) باسی ئەم کردەوەیە دەکات و هاوکات مەحکومی کوشتنی ئەو پێشمەرگەیە دەکات!! شەرکە هەر لەو شیعرەدا یەکێتیی بە دارکونکەرە وەسف دەکات.

فوکۆ، کاتی خۆی وتی (ژیاری ئەمە هونەری ئیرۆتیکای تێدا نییە) ئەو باسی ژیاری خۆرئاوا دەکات، سەرەڕای ئەو هەموو کرانەوە و تێکشکاندنەی چەقبەستوویی کولتوور و پێناسەکردنەوەی چەمکەکانی ڕەوشت و سێکس هێشتا پێیوایە ژیارێکە ئیرۆتیکا تێیدا غائیبە، ئەوجا بیهێنە بەرچاوی خۆت گوندێکی دوورە دەست لە دامێنی شاخێکدا نە کارەبای بە چووە و نە شەقامی قیرتاوی دیوە و نە ڕۆژنامەیەک لە ڕۆژان کتێبێک خۆی کردووە بە مافەکانیاندا، چەن مامۆستا لەگەڵ ئیرەس و خێشوێستی دەکەن؟ لەوەش بگەڕێ دەبێت هەستیان چەند ڕقئامێز و ئاگراویی بێت لە کاتێکدا کەسێک ببینن لە دەرەوەی بازنەی هاوسەرگیریی لەگەڵ کچ یان خوشک یان کەسێکی نزیکیاندا ممارەسەی سێکس دەکات؟ پێشمەرگەی دەرین ئەوکات لەگەڵ ئێم کولتوورە ڕووبەڕوو بوو بێیە چەند خوازیاری سێکس بوایە و پێویستی پێی هەبایە نەیدەتوانی لە سایەی ئەو کولتوورەدا ممارەسەی بکات.

هەرواش هیچ کاتێک پێشمەرگەی دەرین بە قەرەبووکردنەوەی ئێم چەپاندنە ڕووی نەکردەتە لادانی سێکسی، بەڵێ دەبینین سێکسکردن لەگەڵ ئاژەڵ و ئیغتیساب و سێکس لەگەڵ منااڵن و لادانی تر تاکوتەرا

نەبەت لای پێشمەرگەی دەرین بوونی نەبووە، هەر ئەمەش سیحری ئەوەی وای لەو رۆژنامەنووسە بیانییە کرد پێشمەرگە بە شێکی سەرتر لە مرۆڤ ناوزەد بکات. تەنانەت چەند کەسانێکی دیاریکراو و زۆر کەم نەبن زۆربەی هەرە زۆری پێشمەرگە دەرینەکان خۆیان پاراستووە لە هەمەسکسوالەتی، بەڵکو بە پێی دابونەریتی کەمەگا ئەم خووە جۆرێکە لە نەنگی و داماننی ڕووشت و بەهای کەمەایەتی، کە دواجار کەسی خاوەن خوو دەکاتە کەسێکی فاشیل و بێ متمانە و بێ ئەتەریتە لە کەمەدا، وەلە هەمەسکسوالەتی کردەیەکی ترسناک و خەتەر نییە تاکو بەو جۆرە مامەڵەی لە تەکدا بکرێت.
تەنانەت ئەو جۆرە لادانانە و ناچارکردنی خەڵکان بە ئەنجامدانی کرداری سێکسیی لە دادگاکانی شەڕشدا سزای لەسێربوو، چەندین نموونەم لەلایە چەن دادگاکانی شەڕش یان فەرماندەییەکانی ئەوکات سزای ئەو پێشمەرگانەیان داوە پێشڵی ئەم پرنسیپانەیان کردووە. پێشمەرگەی دەرین هەوەسی خۆپاراستنی داوە و نەیوستووە جەڵو بە غەریزە بە کۆتاییەکانی شڵ بکات و سەرەنجام ببێتە هەی (لەکەدار)بوون و ڕووشاندنی پایەی کەسێتی خۆی. فرەید دەڵێت (دوو جۆر پاڵنەری ناوەکی لە سیستمی دەروونی مرۆڤدا کاریگەرن، ئەوانیش پاڵنەری حەزەر و پاڵنەری چەژن، هەر کاتێک مرۆڤ جەڵوی شل کرد بە ئارەزووکانی بەبێ ئەوەی حەزەر بکات ئەوە زوو بە زوو سزاکەی وەردەگرێتەوە). پێشمەرگەی دەرین لە ترسی سزا وەرگرتنەوە، یەکەمجار سزای مەعنەویی و ئەوجا سزای ماددیی و جەستەیی هەمیشە حەزەری لە سێکسکردن کردەتەوە و جەڵوگیر بووە یان با بڵێین خۆی لغاو کردووە و نەیهێشتووە بە بەرەڵاکردن و دەرگا لەسەر پشتنانی ڕەمەکی سێکس ببێتە کەسێتییەک کە ڕووبەووی (شوورەیی) بێتەوە، چوونکە هیچ نەبووبێت کەمەگە دواکەوتووکەی خۆی بە باشی ناسیوە.

ڕایش هەمان بۆچوونی (فرەید)ی لەسەر ئەم بابەتە هەیە و ئەویش لە بابەتکەدا دەنووسێت (کەسایەتی مرۆڤ لە قۆناغی ئەدیبە دروست دەبێت، لە ئەنجامی ناکۆکی نێوان خواستی سێکسی شاراوە و بە واقیعی نەکردنی ئەو خواستە کەسایەتی دروست دەبێت، لەو قۆناغەدا –من-بەهەزە، ئەو-من-ەش بە خۆپاراستنی لە سزاکانی دەروەبەر هەوڵدەدات خۆی بگونجێنێت). من بە تەواویی و دەقیقی مەبەستم لەو دەربڕینەی (ڕایش)ە، دروستبوونی وێنای قارەمان بە پێشمەرگە بەشێکی بە ئەو خۆگونجاندن و خۆپاراستنە سێکسییە دەگەڕێتەوە، تەنانەت لە بیرمە جاران لە پێشەو و پڕۆگرامی نەوخۆیی حزبەکاندا دەنووسرا پێویستە ئەندامی حزب دەست و دەم و داوێن پاک بێت!!!. دیسان ئەوە بە پێشمەرگە هەمان شت بوو بەڵکو هەندێک سەخت و قورستر بوو.

پشمەرگەی دەرین بەردەوام خەی چەپاندووە، تاکە رایەڵ و کەناڵێک توانیبەتی خەی پە خاڵی بکاتەوە بریتی بووە لە دەستپێک (عادە سری) ئەمیش کردەیەکی زۆر نهێنی و پەنهانە و کەسانی تر ناتوانن دەرکی پێبکەن، دەنا پشمەرگەی دەرین لە هەموو رووێکەوە خەی گرتووە و بە ناچاریی دوور کەوتنەوە لە سەکس.

بە بەوای زۆربەی زانایانی دەرووەنی چەپاندنی سەکس و غەریزە هەوەنی لە دایکبووەنی شارستانی و ژیارە. فرەید دەنووسەت (هەموو شارستانییەک لەسەر کاری زۆرملە و نکۆیکردن لە غەریزەکان دادەمەزرەت). فرەید چاکی پەکاوە، تە بەوانە هەڵەمەکانی میسر، شورە و دیواربەندی چین و قەڵا قایمەکان، شێشە خوەناویەکان و هەزاران شار و پەرستگا و کەنیسە و مزگەوت و خەزنەی زێڕ و زیو لەسەر بنەمای نکۆیکردن لە غەریزە و کاری بە زۆر و ناچارکردنی کەسانی دی دامەزراون. شێشی کوردیی و بەرهەمەکی کەم و بچووک کە ئەمڕۆ هەیەتی بەر مەبنای چەپاندن و زۆر لە خەکردنی ئەو کاتەی پشمەرگەیە. وەلە غەریزەی سەکس پەویستییەکی گرنگ و سەرچاوەیەکی بنەڕەتی شادیی مرۆڤکانە، بەڵام ئەو رۆژانە پشمەرگە ناچار ببوو چاوپۆشی لەبکات و خەی لە لەزەت و خۆشییەکانی ببوەرێت. رایش دەڵێت (هەموو بەختەوەرییەکانی ژیان لە بەختەوەرییەکانی سەکسەوە سەرچاوە دەگرێ) کەچی ئەو رۆژانە بەختەوەریی پشمەرگە تەرکردنی سەکس نەبوو، بەڵکو خەی لە تەمارکردنی داستان و نەبەردییە پە سەروەرییەکاندا دەبینییەوە، لەوتکەی شادییەکانی خەی لە گورزوەشاندن لە دوژمن و رزگارکردنی کوردستان و بەرپاکردنی ئازادیی و دامەزراندنی ژیاندا کەکردبووەوە.

پەویستە لەم دەرفەتەدا ئەوەش بوترێت بەشێکی هەرە زۆری ئەو چەپاندنەی پشمەرگە بە بەرنامە و خەویستانە نەبووە بەڵکو لە ژێر کاریگەریی و ڕێچاوکردنی باری کۆمەڵایەتی بووە و جۆرێک بووە لە خەقووتارکردن لە حەرام، حەرامێک لە کۆمەڵگەی سوننەتی ئەمەدا ڕاستەوخۆ بەستراوە بە جەستەی مرۆڤ و نەوان هەردوو ڕانییەوە. لەبەر ئەوەی کۆمەڵگەی ئەمە کۆمەڵگەیەک بووە لیپاولیپ لە حەرام و دەستووری قەدەغە، پشمەرگە ناچار بووە خەی سنووردار بکات و هەڵەی سووری حەرام نەبزێنێت، چوونکە حەرام یەکەمین شت بووە لەگەڵ هەبوونی مرۆڤدا سەری دەرهێناوە و چەکەرەی کردووە. فەنت لە کتێبەکەیدا (سایکۆلۆژیای میللەت) دەنووسەت (حەرام دەستوورێکی نەنووسراوی کەنتر لە مرۆڤایەتی دەنوێنێت، وەک دیارە بشۆوەیەکی گشتیی حەرام لە خواوەندەکان کەنترە و لە بنەڕەتدا بە کاتی پێش هەموو ئاینەکان دەگۆڕێتەوە). دواجار ماوەتەوە بەم ئەوەی ئەمە بەدەست هاتووە لە کوردستاندا بەرهەمی دوێنێی پە لە چەرمەسەریی و

خۆگوشین و ئازار و مەینەتی پێشمەرگە و تەکۆشەکی کورد بووە. پێشمەرگەی دەرین بەوەی خەباتەکەی لە وەستگەی سەرکەوتن دابنێت تەنانەت نکۆلی لە غەریزەکانی کرد، بگرە ئەو رۆژانە و نەهامەتییەکانی و خۆچەپاندنەکانی هەرگیز ناتواندرێت قەرەبوو بکرێتەوە، هەر لەبەرئەوەشە ئەوانەی وا دەزانن ئەو لیبرالیزمە سێکسیی و فرۆژنی و بەرهەمهێنیە جنسییەی لای بەرپرسەکان هەیە نیشانەیەکە بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەو رۆژانە، بێگومان بەهەڵەدا چوون، لەبەرئەوەی:
یەکەم: بەرپرسەکان ئەوکاتیش لە رووی ممارەسەی سێکسەوە کەشیان نەبووە، هیچ نەبوونت هاوسەرەکانیان لێگەڕ بووە.
دووەم: سێکس و پیاوەتی نیشاندان لای بەرپرسەکان جۆرێکە لە ممارەسەی دەسەڵات نێک قەرەبوو، ئێگەر ئەمە وا بوایە دەبوو هەر پێشمەرگەیەکی دەرین دە ژن و دە عەشیقەی هەبوایە و ئێستا لەبەر ئەوان ژن دەستی کەسی تر نەدەکەوت و پرسەی هاوسەر بوون بە خەکانی دی ئاسان نەدەبوو. دەسەڵات لەم رۆژهەڵاتدا لەسەر قانوونی دارستان ڕەکخراوە، شەر لە دارستاندا زگی برسی و غەریزەکانی لە ڕەی هەزەوە تەر دەکات، بەرپرس و سەرکردە رۆژهەڵاتییەکان لە نەویشیاندا ئەوانەی کورد هەروا.

پێشمەرگەی دەرین و قەناغی نوێ

هەر کەسێک تەنیا کوێی سەردەمەکەی خۆیەتی
هیگل

کاتێک باس لە قەناغی نوێ دەکەین مەبەستمان لە قەناغی دوای ڕاپەڕینی ئازاری ساڵی (1991)ە، کە دوای ئەم مژووە ئاوگەکی بنچینەیی بەسەر ئەرک و ڕەی پێشمەرگەدا هاتووە. ئێگەر لە قەناغی بەرگریی و رزگاریی گەلی کوردستان ئەرکی پێشمەرگە بریتی بووبێت لە چەک هەگرتن و ڕووبەووبوونەوەی سەربازیی لە بەرامبەر دوژمن، بێگومان لە قەناغی ئازادیی دوای ڕاپەڕین ئەرکی پێشمەرگە دەگۆڕێت بە پارێزەری ئەو ئازادییە و تاکەکی خزمەتگوزار. ناکرێت پێشمەرگەی دەرین بە هەمان بیرکردنەوەی قەناغی خەباتی چەکداریەوە مامەڵە لەگەڵ ئەم دەخشدا بکات، لەبەرئەوەی دوو قەناغن جیاوازیی ریشەیی و قووڵیان لەگەڵ یەکتر هەیە و کەمترین پەیوەندیی و وەکچوون لەنێوانیاندا هەیە. ئێگەر ئەوکات شەشی کورد دژی حکومەتی ناوەندیی و دەستەڵاتی بەعسیی بووبێت چ لە خودی کوردستان چ لە عێراقدا، ئێستا ئەم شەشە خۆی حکومەتە لە کوردستان و بەشکیشە لە دەستەڵاتی بەیاردان لە عێراقدا. ئێگەر ئەوکات پێشمەرگە و

شەشی کورد لە چیاکان بەرەنگاریی هەڵمەتی پڕ چەکوچڕی رژێمەکی هار و دڕندەی دەکرد، ئەمە لە شار و بووتە دەستاتەکی هەڵبژێردراو، پێویستە وەک خۆی بە هەناسەی حکومەت و دەستاتەوە ئێرکی سەرشانی راپەڕێنێت. بە هەموو جۆرێک و لە دێیان گۆشەنیگا و ڕووەوە قەناغی هەنووکە جیاوازە لە قەناغی داگیرکراویی ئەم بەشەی کوردستان، هەبەتە لەگەڵ گۆڕان و وەرچەرخانی قەناغدا ئێرک و ڕەکانیش دەگۆڕێن، ناکرێت کەسێک لە دوو قەناغی جیاوازدا تەنیا یەک جۆرە ئێرک و ڕەی هەبێت، ئەمە مومکین نییە.

کەواتە ڕەی نوێی پێشمەرگەی دەرین چییە؟. ڕەی پێشمەرگەی دەرین لەم قەناغدا ڕەکەکەی خەباتگێڕانەیە، بەڵام بە دیوە مەدەنییەکەیدا، لە کورتترین و پوختترین دەربەیندا ئێرکی سەرشانی پێشمەرگەی دەرین ئەوەیە تەکەشانی مەدەنیانە و ئاشتیخوازانە بکات بە بەرینکردنەوەی مەودای ئازادیی و خزمەتگوزاریی و چەسپاندنی مافەکانی مرۆڤ و عەدالەتی کۆمەڵایەتی و ئابووری. من ئەم تەکەشانە بە درێژکراوەی هەمان خەباتی شاخ دەزانم و لە ڕووی بەها و گرنگییەوە لە شانی یەکتردا دەیانبینم، بەڵکو ئەمیان قەناغێکی زۆر باڵاتر و پێگەیشتووترە لە ئێرکی پێشمەرگایەتیدا. ئەم قەناغە وا لە پێشمەرگەی دەرین دەخوازێت دەستبەرداری خولیای خۆی و ئەو نەرگسیەتە قووڵە بێت تووشی هاتووە و لە بژاردنی سەروەریی و شانازییەکانی دوێنێ بێتە دەرێ و لە جەرگەی واقیعی ئەمڕۆدا بێت و بە کردەوە بیسەلمێنێت دەتوانێت لە واقیع و قەناغی دوای ڕاپەڕینیشدا وچان بە ئێرکەکانی بدات، بەو پێیەی لەگەڵ بارودۆخ و زیانی ئەم قەناغدا ئاوێتە بووە، ئێرکی پێشمەرگەی دەرین لەوە تێپەڕی کردووە پاسەوانی یانزی فەرماندەی بارەگا و بەرپرسێکی سیاسیی یان سەربازیی بێت، بەڵکو ئێرکی ئەو ئەوەیە زەرقانی مافی خەڵک بێت و لە سەنگەری داوا و خواستەکانی جەماوەردا ڕابوەستێت و یەخەی دەستەاتدارانی لەسەر ڕابوەشێنێت.

ئیدی پێویستە و کاتی ئەوەیە پێشمەرگە دەرینەکان کەتافییەکانی بەریان دابکەنن لەگەیدا چەمک و زاراوەی شەش بخەنە سەبەتەیەکی خاشاکەوە، چوونکە چیتر ئەمە شەش نین!! لە کاتکدا تە سەرەک کۆماری عەراقیت، سەرەکی هەرێمت هەیە، ئیدی شەش چ مانایەکی هەیە؟ ناکرێت بە چەشنی بەعس و لەسەر هەمان بیرکردنەوەی سەدام حسێن ڕەژانە و هەر دە خولەک جارەک وشە و زاراوەی شەش بە گوێی خەڵکیدا بچرپێنین و بیکەینە نان و ئاویان، ئەمە چیتر شەش نین، بەڵکو دەستەاتەکی کارگێڕین، هەر بۆیە ئەمە وەک هاووڵاتیان داوا و

خواستەکانمان لە بەرپرسانی کورد وەک دەستکەوتەکانی شۆرش. ئێدی کاتی ئەوەیە پێشمەرگەی دڕین بە میکانیزمی ئاشتیخوازانە و دیموکراسییانە جووڵەی بەهێز لە خۆی نیشان بدات تاکو گەلانکاریی بەرچاو لە ئازادیی و مافەکانی خۆی وەدیبهێنێت و بەرجەستە بکرێت، ئاخر ناکرێت پێشمەرگەی دڕین بە وەهمی (دوژمن)ەوە سەیری ئەمنی و سیخوڕی بکات، یان لە گۆشەیەکی پەراوێزەوە لە بەردەم خەڵکەوە پرتە و بۆڵەی بێت، بگرە دەبێت دایناموی جووڵەی سیاسیی و سەرمەشقی بزووتنەوەی مەدەنیانە بێت لە کوردستاندا.

فەیلەسووف و هزرەوانی فەڕەنسی (میشێل فوکۆ) دەڵێت (من ڕاڤەی ئەوەم کردووە گەلان پەیوەندیی بە جووڵەی رامیاریی و هەیە). بە ئەوەی ئەم دەخڵی ئێستا تێپەڕێت و گەلان لەسەر بڕیارێکی دڕین و دەستبژێری ڕۆشنبیر و خوێندەوار جووڵەی سیاسیی لە خۆیان نیشان بدەن، ئیرادەیان هەبێت بە هەنگاوی نوێ و تێپەڕاندنی واقیع ڕووبەڕووو باشتر و چاکتر و ئازادتر. پێشمەرگەی دڕین نابێت دەست و پێ سپی بێت لە ئاست ئەو هەموو ناڕەواییەی لە کۆمەڵگەی کوردستاندا هەیە، نابێت بەدەنگ بێت لە بەرامبەر ئەو ڕژێمە زۆر و ترسناکەی گەندەڵی و ڕەتین و بێکراسییەت، ناکرێت خەڵکی غافڵ بکات لە بەرامبەر ئەو هەموو بەفیڕۆبردنەی سامانی وڵات و ئەو هەموو بەرپرسە فایلدارە و ئەو لەشکرە لە سیاسیی بازرگان بە خوێنی ئابووری وڵاتەوە. لە ڕاستیدا کاتێک گەندەڵیی و نالەپرسراویی و نادادپەروەریی لە کۆمەڵگەی کوردستاندا دەگاتە لوتکە و ڕاددەیەکی سەرسوڕهێنەر و خەیاڵیی بەرئەنجامی ئەوە نییە دەستکەوتە زۆر بەهێز و بە قودرەتە، بگرە بەشێکی هەرە سەرەکی لەوەوە سەرچاوەی گرتووە نەیارانی ناعەدالەتی و خراپکار خەیان بەدەنگ و زەریش لاوازن.

ڕەمەزان ڕەبان دەڵێت (من ئەمم زۆر جاران وتووە خراپتر لە هەموو خراپکەران کە جیهان بەدەستییەوە دەناڵێنێت بە دەستکەوتاتی چاکخوازانە نێک دەستکەوتاتی خراپکاران). ئەوەی ئەم دەخڵی لە کوردستان خوڵقاندووە بە هەزیی و بە دەستکەوتاتی جەسەر و باڵی چاککار و ڕیفەرمخواز، نێک ئەستووریی و بەهەزیی باڵی گەندەڵ و خراپکار. پێشمەرگەی دڕین لەسەریەتی کۆمەک بکات بە ئاقاری بەهەزکردنی ڕەوتی چاکسایەتیخواز و مەدەنی و دیموکراتیخوازی کۆمەڵگەی کوردستان و هەماهەنگ بێت لەگەڵ کار و پڕۆژەکانیان، هەروا پێویستە چەن لە خەباتی شاخدا پێشەو و سەرمەشقی جەماوەرکی

زۆری خەڵک بووە ئەستاش هەر بە هەمان ڕەحیمەتەوە هەوە بدات و کار بکات تا پێشەنگی ئەو جەماوەرە بە مەگەلکراوە بێت تەنانەت زمانیان نییە بە داکۆکیکردن لە ماف و خواستەکانیان. دەکرێت بەم پشمەرگەی دەرین دەبێت زمانحاڵی ئەو خەڵکانە بێت بەهەر هەیەک بووە ناتوانن گوزارشت لە ئازار و نەهامەتییەکانیان بکەن، قاچی ئەوانە بێت لەبەر هەر ڕەگریەک بووە ناتوانن هەنگاو بنێن بە سەندنی مافەکانیان، دەستی هەموو ئەوانە بێت لەبەر هەر هەکارەک بووە ناتوانن لافیتەیەک بەرز بکەنەوە یان یەخەی حاکمان بگرن و ڕایانوشێنن تاکو لە خەوی بێئاگایی لە بارودۆخەکە بەداریان بکەنەوە.
پشمەرگەی دەرین ئەگەر ئەرکەکی لەسەرشان بێت یان ئەگەر قەرارە لەم بارودۆخەدا ڕێگەک بگرێت پێویستە بەرهەستیی دەستپاک بکات نەک بە ئەوەی بیەوخەنێت بەکو بە ئەوەی چاکی بکات و بیهێنێتەوە سەر ئەو هێڵە ڕاستەی دەبێت هەیبێت. پشمەرگەی دەرین دەبێت واز لەو خەیاڵە بهێنێت هەر بەرهەستییکردن و بەرەنگارییەکی دەستپاک کەمەکە بە دوژمنانی کورد و سەرئەنجام ئەم حکومەتە (ساوا)یەی پێ لاواز دەبێت، بەکو پێویستە بەو شعورەوە کار بکات لازمە شۆشەکەی دوێنێی ماف و ئازادیی و ژیان بە هاووڵاتیان دابین بکات ئەگینا هەرگیز دەمی خەی ناگرێت و وەدەنگ دێت لەسەر مافی بەشخوراوان، ناڕەزایەتی دەردەبڕێت لە ئاست تاییەکانی ژیانی هاووڵاتیان و بەرهەستیی دەکات لەبەرامبەر هەر چەوتی و نابەجێیەکی ورد و درشتی دەستپاک. دەبوایە تاوەکو ئێستا چەندان ڕێپێوان و کەمپینی پشمەرگەی دەرینمان بدیبایە بە ناڕەزایەتی دەربڕین دژی دەستپاک و حکومەت، کەچی بەداخەوە تاوەکو ئێستا بەدەنگن و جاروبار لەڕوولەوە لە سوچی لاپەڕەی ڕۆژنامەیەکدا سکاڵانامە یان نامەیەکی کراوە بە بەرپرسێک یان لایەنێکی بەرپرسیار دەنێرن و هیچی تر.

مایکە هاردت– ئەنتوان نیگیری دەڵێن (زۆر لە زاناکانی سیاسەت دەڵێن مەسەلەکە لەوەدا نییە بۆچی خەڵک بەرهەستیی دەکەن؟ بەکو لەوەدایە بۆچی بەرهەستیی ناکەن؟). ئاخر ئەگەر سبەینێ پشمەرگەی دەرێنەکان ناڕەزایی دەربڕن، پرسیار ناکەین بۆچی ناڕەزایەتی دەردەبڕن؟ چون هەموو دەزانین چەندە بەبەش و مافخوراون، چەندە دڵگرانن بەم بارودۆخە، بەکو هەنووکە پرسیار دەکەین ئاخە لەبەرچی و بۆچی پشمەرگەی دەرێنەکان ناڕەزایەتی دەرنابڕن و هیچ بەرهەستییەک ناکەن؟ ئەگەر هەر ئەمە چی پشمەرگەی دەرین هەیە بەر دەرگای وەزارەت و فەرمانگەکان بگرن و خەپیشاندان ساز بدەن، هەموو ئەوەمان لەلا ئاشکرایە وەزارەتەکان بە جۆرێک گەندەڵ و

کەمترخەمن، تەنیا پشتیوستە لە دژیان رێپێوان سازبکرێت، بۆیە لامان سەیر نییە. بەڵام ئەگەر پێشمەرگەی دێرین و دواتر کەی خەڵک ئەم کارەیان نەکرد، پرسیارەکە لەلامان دەوروژێت و دەپرسین ئاخۆ لەبەر کام هۆ و بیانوو بەرهەستیی ناکۆن و تاکەی خەیان دەخەنەوە و بەرگێ دەگرن؟. پێشمەرگەی دێرین لەسەریەتی لە پێناو ناسەزایەتی و داخوازییەکانی خەڵکدا بوەستێت لە بەرامبەر دەستکەوتەکان، هەروەک چۆن لەسەریەتی رچە و یەکەمین بەدەنگیی بشکێنێت و کەلەپچەی کەیی رابماڵێت. خەڵکی ئەم وڵاتە تەواو بێزار و بە هیوابوون لە بەرپرس و دەستکەوتەکان و پادشا نوێیەکان، تەنانەت گەنجەکان ئەم وڵاتە وەک (گەراج) یان فڕۆکەخانەیەک سەیر دەکۆن تا لەوێی بمێن بە تاراوگە، ژیانی زەحمەتییەکی قورسە و هەزار و یەک کێشەی ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتووریی سەریان دەرهێناوە، هەموو چاوەڕێی فریادڕەس و دەستکەوتێکی راستەقینەن، لەبەرئەوە پێشمەرگەی دێرین نابێت کەمترخەم بێت بەرامبەر بە ژیانی جەماوەری گەل و دەبێت لەگەڵیاندا کار بکات بۆ بەرقەرارکردنی دەستکەوتێک کە ڕەز لە مافەکان و ئازادیی هاووڵاتییەکانی بگرێت.

(د.ناجی تکریتی) لە وتارەکیدا زێر باش نوسیووەتی (خەڵکی لە قسەی ڕووت بێزار و نائومێدبوون، پێویستیان بە ڕزگارکەرێکە لەو مەینەتییە ڕزگاریان بکات، ئەمەش تەنیا هەر بە قسە و وادەی بە کردەوە فریویان نەدات، لە چاوەڕوانیی سەرکردەیەکن قسە و کردەوەی وەک یەک بێ). پێویستە پێشمەرگەی دێرین هاوکار و یارمەتیدەری خەڵک بێت و لەگەڵیاندا بێت بۆ ڕاستکردنەوەی دەستکەوتداران و جێگیرکردنی سەرکردە و دەستکەوتێک بشکۆیەکی ڕاستەقینە نوێنەرایەتیان بکات. بە کورتی ڕۆڵی پێشمەرگەی دێرین لەم قۆناغە بریتییە لە داکۆکیکردن لە مافی خەڵک و خەڵک، گەڕانێتی لە پێشمەرگە و سەربازەوە بۆ تاکەکی ئەکتیڤی مەدەنی و هەردەم لە بەرامبەر دەستکەوتدا بوەستێت بۆ زیاتر چەسپاندنی مافەکانی خودی خەڵ و هاووڵاتیان، دواجاریش بۆ دروستکردنی کۆمەڵگەیەکی ئازاد و دیموکراسی. ڕۆشنبیری عەرەب (حسێن دەروێش) دەنووسێت (لە مێژوودا چیرۆکی فەرماندەیەکی ڕەمانی هەیە کە بە سەرکەوتوویی لە جەنگێک دەتەوە و بە سەربەرزییەوە لە شۆقامەکانی شارەکێدا پیاسە دەکات، خەڵک لە دەوری جەم دەبن و هوتاف بۆ ناوی دەدەن و سەرکەوتنەکانی نەمر دەکۆن. هەر هەمان مێژوو دەڵێت لە پشت ئەو فەرماندەیەوە سەربازێکی بازوو و مێچەک ئەستوور ڕۆی دەکرد، ئەرکی ئەو سەربازە تەنیا پاراستنی فەرماندەکەی نەبوو لە ناپاکیی و پیلانگێڕیی، بەڵکو ئەوە بوو هەموو کات بە گوێی فەرماندەکەی بچرپاندبایە: لە یادت

بەت تۆ مرۆڤیت، لە یادت بێت تۆ مرۆڤیت). ئەرکی پێشمەرگەی دەرینیش ئەوەیە هەمیشە بە گوێی دەستەڵات و سەرکردەکانی کوردا بچرپێنێت لە یادتان بێت، ئەو خەڵکەتان لە یاد بێت، بەڵێن و وادە و پەیمانە زلەکانی خۆتان لە یاد بێت.

پێشمەرگەی دەرین و نائومێدیی و نامەبوون

نائومێدیی و نامەبوون بێشکی جیانەکراوەی دەرووحی مرۆڤ، لەگەڵ مرۆڤدا نامەبوون گێشەی کردووە و بە بەردەوامی وەک سەبەرەک لە تەکیەوە ڕەشتووە. لە ڕووی شیکردنەوەی دەرووحیەوە زاناکان و قوتابخانەکانی دەرووحشیکاریی کەکن لەسەر ئەوەی نامەبوون لە قووڵایی ناخی هەموو مرۆڤکدا چنراوە و هیچ مرۆڤێک نییە لە ژیانیدا تووشی شەک و نائومێدیی نەبێت. هەرچەندە ڕژێ و ئاستی ئێم نامەبوونە لە مرۆڤکەوە بە مرۆڤێکی تر دەگۆڕێت بە هەمان شێوە هەکارەکان ڕەنگی ئەجگار گرنگ دەگێڕن لە زیاتر نامەکردنی مرۆڤدا. پێشمەرگەی دەرین ئالی و سوپەرمان نەبووە و نییە بەڵکو مرۆڤێکی تەواو ئاسایی و بەدەر نییە لەگەڵ و ئازیزیی دەرووحییە هاوبێشکانی مرۆڤ، ئەویش وەک هەموو کەسانی تر ژیانی دابێشبووە بەسەر لەحزەی گێشبینی و کامەرانی و لەحزەی نائومێدیی و نامەبوون. ڕەنگە لەبەر چەند هەکارێکی تایبەت و دیاریکراو پێشمەرگەی دەرین زیاتر تووشی نائومێدیی و تانانەت تەکشکان ببێتەوە. گرنگترین فاکتەر لەم ڕاستایەدا بریتییە لە وردوخاشکردن و بەسەرابکردنی خەونەکانی، ئەو خەونانەی لە قۆناغی خەباتی شاخدا هەزارەها جار بەڵێنیی بەدیهاتنیان پێدەدا، لەگەڵ ئەوەشدا ئەم بارودۆخە نەخواستراوترە پێ گەندەڵیی و نادادپەروەرییەی دوای ڕاپەڕین یەکێکی تربووە لە فاکتەرە هەرە بەهێزەکانی نامەبوون ئەمە نەک هەر بە پێشمەرگەی دەرین بەڵکو بەسەرجەم هاووڵاتیانی کورد. هەنووکە دەبینین وەهمەکانی نەتەوایەتی و سۆسیالیزم و مافی چارەی خۆنووسین تەبەخوریان کرد و وەک هەڵم بە ئاسمانی بەدەنگیدا چوون.
ئەوەتا کوردستان دوای هەڵبجە و ئەنفال و کارەساتە سامناکەکانی لەسەر دەستی بیرەکەی پانعەرەبیزم جارێکی تر دەلکێنرێتەوە بە عەراقی بە هیوایی و نەهامەتییەوە. نەتەوایەتی و کوردایەتی بووە بە کەمپانیا و دوکانداریی و کایەکی بە نرخ و گرانبەهای بازاڕی سەفقات، هەنووکە بەرهەمهێنرانی دوێنێی گووتاری نەتەوایەتی بازرگانی هەرە گەورەی ئەمڕۆی وڵات و بزنسمان و خاوەن کەمپانیای زەبەلاح و سەروەت و سامانی خەیاڵیی و نەبەاوەن،. دروشمەکانی وەک مافی مرۆڤ و مافی چارەنووس و ئازادیی بیروباوەڕ و دیموکراسی لە

بازاڕی کوردیدا ئەکسپایەر بوون و فەڕاوانتە تەنەکە خەڵکانی شارەوانییەوە. سۆسیالیزم و (وتە زێینەکانی) ماوتسی تۆنگ و کولتووری چە گیفارا وەک بەرگێکی کۆن و دڕاو لەبەری حزبەکان داکەنرا. درژترین رووباری خوێنی پێشمەرگە و شەهیدان تەکەڵە بە مەی و شامپانیا و کۆنیاکی بەرپرسە چاوشێڵکان بووە و بەیان بەتە جگەی کووسەر و شەرابی فیردەوس. هەنسک و حەسرەتی هەژاران و ماوەرانانی ڕەگای رزگاریی بەتە خەشترین نوکتە بە دەستاتداران و ئاو ئاو بەرپرسە نمەک بە حەرامانەی تا دوێنێ لە شاخ تەنیا بە دەی مشکەی گوند تینووەتیان دەشکا. ئیتر مرۆڤی کورد چۆن تووشی نامەبوون نابێت؟. ئەی پێشمەرگەی دەرین چۆن لە هەموومان زیندەتر و زۆقتر بەم دەردە بیمار نابێت و تاکو سەر مۆخ هەست بە ئازار و ئێش ناکات؟.

نووسەری ناسراوی عەرەب (حسێن دەروێش) لە یەکێک لە ژمارەکانی ڕۆژنامەی (البیان)دا باس لەو نامەبوونە دەکات لای نەوەی شەشگەری عەرەبی و دنووسێت (ئەو نەوەیەی کە نەوەی نیوەی یەکەمی سەدەی پێشوو بوون بە وەهمی نەتەوایەتی و نیشتمانی گەورەی نەمرۆ ژیان، لە دوای ئەو وەهمانشەوە وەهمی سەروەتیشی هاتە سەر، هەر ئەم نەوەیە ئێستا بە چاوی خەی دەبینێت خوێنکانی چییان بەسەرهات و لە کۆتایدا گەیشتە چ ڕۆژکی کوشندە ئەمەکە دەیبینین). پێشمەرگەی دەرین وەک نەوەی نیوەی دووەمی سەدەی رابردوو (سەدەی بیست) دوای بە هەشکردنی بە تلیاک و وەهمی نیشتمانپەروەریی و کوردستانێکی سەربەخۆ و پاوپە لە ئازادیی و ماف، ئەمڕۆ دەبینێت خوێنکانی یەک لە دوای یەک هەرەس دەهێنن و ئەو جادووی لە شاخ لێکراوە یەک بە یەک پووچەڵ دەبنەوە و ماهییەت و سروشتی ڕاستەقینەیان بەدەر دەکەوێت. ئەمەکە بە چاوی خەی دەبینێت خوێنکانی چییان لە بەسەر هاتووە و ڕۆژگاری کورد گەیشتووەتە چ چارە ڕەشییەک!، ماف و ئازادیی گەورەترین و تاتەترین درۆ بوو لەگەڵیدا کراوە. دوای ئەم هەموو بەتاڵکردنەوە و لە باربردنی خوێن و ئاواتەکانی دوێنێ، پێشمەرگەی دەرین هیچ ڕەگایەکی تری لەبەردەم نییە یان بەرپەرچدانەوە یان خەخواردنەوە و ئازاری ویژدان و نامەبوون. دەبینین تا ئەمڕۆ پێشمەرگەی دەرین ڕەگاچارەی دووەمی هەڵبژاردووە، ڕەگاچارەی خەخواردنەوە و ئازاری ڕۆح و ویژدان.

پێشمەرگەی دەرین ئەوە ڕۆژە لە خەباتی سەخت و دژواری قۆناغی شاخدا، خوێنی بە وەاتەکەوە دەبینی هاووەاتیان لە ئەرک و ماف و ئازادییەکاندا یەکسان بن، ڕەز لە مرۆڤبوون بگیرێت پێش هەر شتێک،

بە چەکی شەش و نەبەردیی و هەمەتی سەربازییانە چاوی لە پاشەڕۆژکی روونـاک و ئارام و ئاسایی بڕیبوو. هەموو ناحەتییەکانی شاخ و هەوراز و نشێوکانی ڕێگای هەوە و خەباتی قبوڵ بوو تاسبەینێ دادپەروەریی چ بێت و یاسا سەروەر بێت و مافی هەموو کەسێک پارێزراوبێت، نەک وەک ئەمڕۆ پارە دەستاتدار بێت، ئاخر کاتێک پارە دەبێتە خودا، مرۆڤ دەبێتە بەندەی پارە و دەبێت وەک کەلەپەک پارە بپەرستێت، ئێستر ئەمش سەرتای هەموو خراپەکارییەکانە. برتەند برێخت، دەڵێت: (لە کۆمەڵگەیەک پارە تیایدا فەرمانڕەوایە و بەدەستهێنانی پارە جگە لە ڕێی ناپەسندەوە مەیسەر نییە، چاکەکاریی دەبێتە درێ). پێشمەرگەی دێرینیش چاوی هەیە و ئاوە دەبینێ (سەربەستی ڕابەرایەتی گەل ناکات) بەڵکو پارە تاکە والی و فەرمانڕەوایە، ئاو بیروباوەڕ و پرنسیپانشی لە شاخ دیعایەیان بە دەکرا تووە دراونەتە زبڵدانی مێژووەوە و بە کلاسیک هەژمار دەکرێن، ئێستر بەوای بە هیچ چاکەکارییەکی حزب و سەرکردایەتییەکەی نامێنێت، ئاسانیش نییە دوای ئاو هەموو ناحەتی و قوربانیدانە بە ژیانی خە هەروا بە بیارەک دەستبەرداری حزبەکەی ببێت، ئاخر ئەمە قورسترین بیارە و سەرسختترین دەروونی گەرەکە، مرۆڤ ناتوانێت بە دەستی خەی کەرپە یان کوڕە جگەرگۆشەکەی زیندەبچاڵ بکات! لەگەڵ ئاوشدا پەی شادمان بێت. سەختییەکە لەرەدایە پێشمەرگەی دێرین لەنێوان دوو یان و دوو ڕێگادا تووشی شک و ئازار بووە:
یەکەم: دەستبەردان لە حزب و کاروانی دوورودرێژی خەبات، ئەمش کارەکی ئەستەم و پڕ لە ناحەتییە و چەکردنی مەیدانیشە بە گەندەکاران.

دووەم: قبوڵکردنی ناعەدالەتی و ئاو قەیرانە خنکێنەر و کوشندەیەی کۆمەڵگەی کوردی تیایدا دێژی لەگەڵ چاوپێشین و دیزە بەدەرخەنکردنی دزی و گەندەڵیی دەسەڵات و پاساو هێنانەوە بە نەبوونی ئازادیی و نەبوونی خزمەتگوزارییەکان و بە مافییەکانی جەماوەری خەڵک.
ئەمشیان دوورە لە سروشتی ڕاستەقینە و واقیعی پێشمەرگەی دێرینەوە، چوونکە ئاو کەسێک بووە لە سەردەمی پێشووتر قبوڵی ئەمانەی نەکردووە بەیە شاخ و خەباتی هەڵبژاردووە، بەیە ئاگەر ئەستا پێی ڕازی و قایل بێت کەواتە خەبات و بەرخودانی چەندان ساڵی لەسەر چیاکان چ مانایەک دەبەخشێت؟ سەروەرییەکانی دوێنێ قابیلی ئاوەن بە هەڵەکانی ئەمڕۆ لەناوچن وەک ئاوەی بەرپرسەکان کردیان. بارودۆخی کوردستان لە کێناری هەڵدەر و ڕەخی تیاچوونە، چوونکە

مرۆڤی کورد لە هەموو رووێکەوە تێکدەشکێنرێت و هەناسەی سافی دوکەڵاوێی دەکرێت، هەژاریی وەک پەتایەکی کوشندە پڕە دەسنێت، ژمارەی هەژاران و بەدرامەتان لە ئاستێکی ئاسایی دەرچووە، لەولاوە چەندان کەس و بەرپرس بەشوێکی سەرسوهێنەر دەبنە سەرمایەدار و ملیۆنێر بەبێ ئەوەی کەسێک هەبێت پرسیاریان لێبکات ئەمیان بە چی؟. د.ناجی تکریتی، لە وتارێکدا بە ناوی (نامەیەک بە کاربەدەستی وڵات) دەنووسێت (دەبێت هەمیشە ئەوە بزانیت هەرچەندە ژمارەی ملیۆنێران زۆرتربێت ژمارەی هەژاران و نەداران دوو هێندە دەبێتەوە). پەویستە کاربەدەستانی وڵات بزانن هەژارانی ئەم نیشتمانە خەمناکە سەد بەرابەر و هەزار بەرابەری ئەو ملیۆنێرە بە بژێویانە دەبن کە بەوننەی گروپەکانی مافیا دەستیان بەسەر بازاڕ و ئابووری و بژێویی هەژاراندا گرتووە. خێک لەم نادادپەروەریی و جیاوازییە قووڵە چینایەتیە بێزار و رق ئەستوورە بە قەدەر ئەوەش تووشی نائومێدیی و بێ هیوایی و ڕەشبینی بووە، پەشمەرگەی دەرین بە پلەیەکی زیاتر لە خەڵکانی تر دووچاری ئەم حاڵەتە بووە، چون ئەو لە سەرکەوە خەی بە تاوانبار دەزانێت کە ئەمە بەرهەمی خەباتکەیەتی، لە سەرکەی تڕەوە ناڕازی و بێزارە چوونکە خوازیاری ئەم ڕژێمە نەبووە و هیچ کات لە نیازیدا نەبووە بە کوردستانی گەندەڵیی و ڕاووت خەبات بکات، ئەگەرنا نەیدەکرد.

پەشمەرگەی دەرین دەیویست مرۆڤی کوردستان لە ئەوڵەویەتی کاردا بنیات بنرێتەوە، ئەوی رژێمی بەعس سووتاندی سەوز بکرێتەوە، ئەوی داگیرکەرانی کوردستان کاولیان کرد بە رازاوەترین شێوە دروست بکرێتەوە، ئەوی بەعس تاریک و ڵەڵی کرد لەسەر دەستی کورد سپی و ڕوون بکرێتەوە. هەروەک (حسێن دەروێش) دەڵێت (بەر لەوەی بیر لە بنیاتنانەوەی نیشتمان بکەینەوە پێویستە بیر لە بنیاتنانی مرۆڤکان بکەینەوە، هیچ مرۆڤکیش ناتوانێت بنیاتنەر بێت ئەگەر بەتەو ئازاد نەبێت، ئازادیش وشەیەکی ترسناکە لە نیشتمانێکدا کە کراوە بە زیندانێکی گەورە). پەشمەرگەی دەرین کاری بە ئەوە کردووە وڵات نەبێتە ئەو زیندانە گەورەی حسێن دەروێش باسی دەکات، بەڵە هەموو ناڕەحەتی و تاڵیەکانی دونێی لا شیرین بووە، بەڵە نوستن لەسەر تاشە بەردی شاخی بەلاوە دۆشکی لەکە و حەریر بووە، بەڵە چەکی سەرشانی لەهەموو شت لا پیرۆزتر بووە. ساتێک ئەستا دەبینێت ئاوەدانکردنەوەی چی؟ بنیاتنانەوەی چی؟ خەباتی چی؟ کورد و کوردستانی چی؟ کولتووری بەرگریی چی؟ نەتەوایەتی و گەلی چی؟ مرۆڤ و مافەکانی چی؟ چی و چی... هەر هەمووی بوون بە دریەکی گەورە و جگەی گاڵتە و شاخی پەکردن، ئیدی وەرە مرۆڤێک بەو هەموو دەرد و ئازارەی زەرەی شاخەوە بتوانێ بەرگەی ئەمە بگرێت!. لەبەرئەوە

پەشمەرگەی دەرین ناتوانێت لەگەڵ ئەو بارودۆخە بسازێت، چوونکە ڕۆحە سەرکەشەکەی ڕەهای پەنادات، مادام وایە نائومێدیی و نامۆبوون لە هەموو لایەکەوە قانگی دەدات و داگیری دەکات. بە نیگبەتی ئەو کەمەندگەیشی پەشمەرگەی دەرینی تیا دەژی تووشی هەمان شۆک و پەتا هاتووە ئیدی چۆن دەتوانێت باری سەرشانی سوک بکات و موراعاتی بکات، کەمەندی وەسن وتەنی (ئەگەر ژیارێک ڕەحمی نەخۆش بێت تاک بە هەمان نەخۆشییەوە دەتلێتەوە).

کە کەمەندگەی کوردی خۆی نەخۆش بێت و لە هەمان کاتدا دەستەماتی سیاسیی یەکەم کەس بێت بەم قایرەسە تووش بووبێت، چۆن خەڵک بە گشتیی و پەشمەرگەی دەرین بە تایبەتی دووچاری نەخۆشی و گرفتی دەروونی نابن؟ بە پەشمەرگە حاڵەتەکە زۆر جیاوازتر و قورستریشە، چوونکە ئەو لە هەموو کەس زیاتر خۆی بە خاوەنی ئەم خاک و وڵاتە دەزانێت. هەر لەبەرئەوەش ئازار و نائومێدیی پەشمەرگەی دەرین لەوانیتر زیاترە و هەستکی قووڵ و مەزنتری لە خەڵکە ئاسایییەکە هەیە، ئەو دوونە بە گیانی خۆیشی ئامادەبوو داکۆکی لە وڵاتەکەی بکات ئەمە چۆن دەتوانێت دیل و ملکەچ بێت؟ پەشمەرگەی دەرین وەک مرۆڤی مەزن، بە پێچەوانەی پیاوە گرگنە دەرباریییەکان خەمی لە هەموو کەس زیاترە، ئازاری لە من و تە بەسوتترە و ویژدانی زووتر دەوشێت و بریندار دەبێت. شاتوبریان، دەڵێت (سەرت سووڕ نەمێنێت لە ژیاندا ئەرک و ئازارمان لە کەسانی دیکە زۆرترە، چوونکە کەسانی مەزن و بەهرەدار ئێش و ئازاری لە کەسانی بێ جورم و بچووک زۆرترە). لای منیش سێیرو جێی واق وڕمان نییە وەختێک دەبینم زمانی پەشمەرگە پڕ گلەییترین زمانە و ویژدانی پڕ ناسۆرترین ویژدانە و ڕۆحی بریندارترین ڕۆح و جەستەی شکەتترین جەستەیە. بێزاریی و نائومێدیی پەشمەرگەی دەرین تەنانەت تا ئەو سنوورە ڕۆشتووە لە بڕامبەر ژیاندا تەواو دەدەنگن و ئیرەیی بە مەرگ و گڵە دەبەن، بە خەم لە کەسکی زۆر نزیکم کە سایانکی زۆر پەشمەرگە بوون بیستووە: وتوویەتی حەزم دەکرد لەگەڵ فڵان کەس لە فڵانە داستان شەهید بوومایە و ئەم ڕۆژە ڕەش و ئەو شکست و هەرەسە گەورەیەی بیروباوەڕ و حزبەکەم نەدیبا. واتە هەرەسی پەشیمانبوونەوە لە بەڵێن و وادە و خەونکانی قەناغی شاخ.
تەنانەت هەندکیان گەیشتوونەتە ئەو بڕوایەی وەک (لامارتین) بڵێن (گیانم خەمناکە وەک مردن، ئیرەیی بە گەکە دەبەم، ئای بە ئەو خەوە قووڵە درێژە). زۆر جار لە بەرپرسە باڵادەستەکانی دەبیستم دەڵێن پەشمەرگەی دەرین بە ناڕازیە؟ ئەوە نییە زۆیمان پێداون و مووچەی خانەنشینییان هەیە!!. بگومان هەیە لەسەر جۆری ڕۆژی

بەرەندبوون لەم ئیمتیازاتانە نازیز، بەڵام راستیەکەی ئەوەیە پێشمەرگەی دەرین تەنیا شینی خەی ناکات، ئەو دەیەوێ هەموو خەڵکی سوودمەند بن، ئەوی بە خەی هەڵدەبژێرێت بە سەرجەم هاووڵاتیانی گەلەکەی هەڵدەبژێرێ. سارتەر وتی (ئەوی بە خەمی هەڵدەبژێرم واتە بە گشت مرۆڤی هەڵدەبژێرم). پێشمەرگەی دەرین بە هەستێکی سارتەریانەوە داوا دەکات و هیچ شتێکی تەنیا بە خەی نییە. پێشمەرگەی دەرین هەرگیز نایەوێت خەی پێشتێ و پەرداخ و خەڵک رووت و ڕەجاڵ بێت، ئەو گەرەکییەتی یەکسانی بێ بە من و تۆ و هیچ پێودانگێکی تر بەرجەستە بکرێت. (س- ش) و (ل- ع) وەک یەک بن لە تەرازووی یاسا و ئەرک و مافەکاندا. خەون و خەباتی پێشمەرگەی دەرین بە وەرگرتنی پارچەیەک زەوی نەبووە، ئەو کە چیاو دەڕ و خەرەند و تاقگە و جۆگە و ئێشکەوت و ڕەز و باخ و کانی و زنی ئەم وڵاتە بە موڵکی خەی دەزانێت چ پێویستی بەو پاداشتە هەیە تاپێیکی ڕزیوی بدەنێ دەست و بڕۆن فەرموو ئەو پارچە زەویەیە لە بری هەموو خەباتەکەت. پێشمەرگەی دەرین خەی بە (مەسەلینی) نازانێت تا بڵێت (ئەوەی پێای هەیە نانی هەیە)!. ئەو دەیەوێ پێادار و بە پێا، چەکدار و بە چەک هەموو نان و ئازادییان بەر لە هەر شتێک هەبێت و هەڵی ژیانیان بە بەخسنرێت و کامەرانی و شادییان بە مسۆگەر بکرێت. بەڵام لە واقیعی حاڵدا نە پێشمەرگەی دەرین و نە خەڵک بە گشتیی سوودمەند نەبوون، لەوە پتریش بوونەتە هەژن و سووتەمەنی ڕێگای دەسەڵاتدارانی کورد بە مانەویان لەسەر کورسی فەرمانڕەوایی.

مرۆڤ لە نەوان یاخیبوون و نائومێدییدا یەکێکیانی بە دەمنێتەوە، لە واقیعی گەڕاوی دنیای نوێدا یاخیبوون قورس و ناڕەحتترە بەیە نائومێدیی بە ئاسانی یەخەی خەڵک دەگرێت، خەستترین نائومێدیی و نامۆبوونکیش دەبێتە میوانی دەی پێشمەرگەی دەرین. لە خەڵا نییە دەبینین هەندێکیان بەرگە ناگرن و بەبە هیوایەوە ڕێگای تاراوگە دەگرنەبەر یان بەشێکی هەرە زۆریان بەهەی ئەلکهول و مەی خواردنەوە خەیان بەتاڵ دەکەنەوە و هەوەی خە قووتارکردن دەدەن لە دەست ئەو واقیعە تفت و تاڵ و نائومێدکەرە، بگرە هەندێکیان ماددەی سڕکەر و بەهەشکەر و ئارامبەخش بەکاردەهێنن بە ڕاگرتنی هاوسەنگی خەیان تاکو ئەوە هیچ نەبێ لە ئاکامدا شت نەبن. ولیەم فاش دەڵێت (ئەو کەسەی خەمی هەیە شرابیشی هەیە). فاش دەڵێَی ئەم قسەیەم تەنیا بە پێشمەرگە دەرینەکانی کورد کردووە، چونکە پێشمەرگەی دەرین زۆربەیان هیچیان نییە جگە لە غەم و شراب.

بەهەرحاڵ دوای ڕاپەڕین لەبری ئەوەی پێشمەرگەی دەرین قەرەبووی ڕۆژانی ناهەمواری بکرێتەوە، لە جیاتی ئەوەی خەونکانی بکرێتە

واقیع و ئاوات و ئومێدەکانی بەدیهێنرێت کەچی هێنووکە فرامێشکراوە و تووشی نائومێدیی و بێ هیوایی کراوە. بەڵام ئەم ئاوە ناگەیەنێت کەبدات، رەنگبێ وازهێنان و بەرەاکردنی جێوی ئەسپێشی دەسەڵات کارەساتی لاوە زیاتر بنێتاوە، حەقوایە پێشمەرگەی دەرین جووڵە لە خەی نیشان بدات، راستە تووشی شکست بووە، بەڵام شکست بە مانای کۆدان نایێت، هەمەنگوای، دەڵێت (رەنگە مرۆڤ تێکبشکێت، بەڵام هەرگیز کۆنادات). ئەمە چاوەڕوانییمان هەیە لە پێشمەرگەی دەرین هەرچەندە دەزانین لە ناخی هەریەکەیاندا گریانێکی بێ کۆ هەیە و لە رووخساری کاتی پێکەنینیاندا فرمێسکێک خەی حەشارداوە، رەنگە هەر بۆ جارێ بێت (نازم حیکمەت) لەم چەند دێڕە شیعرەدا وەسفی دەکات:

مرۆڤ چۆن ئەتوانێ بگری و ناخی دەی پێی نەزانێ
مرۆڤ چۆن ئەتوانێ شەرم داینەگرێت و
وەکو لەزمەی باران بگری
وا راهاتووی، وەکو پەیکەرێکی بەردین دائەنیشی و
ناخت ئەگری و رووخساریشت پێئەکەنێ
ئای کۆم چەند گرانە
گەیشتن بۆ قەناغە گریانەی وەکو
گریانی قووڵی دایکانە

پێشمەرگەی دەرین لە جەنگاوەرەوە بۆ خانەنشین

هیگێ راستی کرد وەختێک وتی هەریەک لە ئەمە تەنە کۆی سەردەمەکەی خەمانین و لاوە بترازێت ناتوانین کۆی دوو سەردەمی لەک جودا بین، هەرچەندە کەسانێک هەبوون ویستوویانە کۆی زەرەک لە سەردەمەکان بن، بەڵام بەیان نەچووەتە سەر، دروست بێ پێچەوانەوە بوونەتە گاڵتەجاڕی نەوەیەک کە هەرگیز ناتوانێت لە ویست و خوێنکانی ئاو تێبگات، نەوەیەک سەرلەبەری رابردوو بە هەڵگرانی گووتار و دروشمکانییەوە رێت دەکاتەوە و دەیەوێت بیانخاتە پەراوێزەوە. پێشمەرگە ئەگەر لە قەناغی رزگاریی نیشتیمانیی و خەباتی دژواری ژیردەستەییدا مەمی گۆشی ئومێد بووبێت ئێستا کە قەناغی پاش شەڕش و چنینەوەی دەستکەوتەکانی قوربانیدانی پێشانە، رەنجی بەسەرچووە وەک قارەمان یان وەک ئاو کەستییە بە هەیبەتی لە ئەندێشەی نەوەی پێش ئازادیی وەنەی بە کەشرابوو، لە زەر بەنە و جەگەی دیکەشدا ئاماژەم بە ئاوە کردووە سەردەمی بزەز و پە لە ئاوگەڵ و گۆشەندووی دوای توانەوەی بەستەڵەکی جەنگی سارد سەردەمەکە ئاوس نییە بە قارەمان و کاریزمای رەحیی بەکۆ کەمەگەی تەکنەلۆژیی هاوچەرخ هەموو

چەمکەکانی شەڕش و سەرکردەی کاریزمیی و قارەمانی رادەستی مەزەخانەی کردووە و کردووونی بە کەلەپوور.
تەواوبوونی سەردەمی پێشمەرگە بە مانای ئەوە دێت رۆژی کلاسیکی پێشمەرگە کە مەیدانەکەی جەنگی پارتیزانیی و نەبەردیی سەربازیی بوو کۆتایی پێهاتووە، چوونکە بارودۆخی ئەو قۆناغەی جەنگ و خەباتی شاخ و شاخی فەرز کردبوو ئەویش کۆتایی پێهاتووە و مەژوو دەرگای لەسەر قۆناغێکی تر خستۆتە سەر پشت کە قۆناغی دەستکەاتی خەماڵییە، بەڵام هەشتا پێشمەرگە دەتوانێت بە مۆدێلێکی تازە و هاوچەرخ کار بکات، کارکردنێک تێبا بێت لەگەڵ ڕۆحی سەردەم و وێندانەوەی هەلومەرجی بابەتی و هەنووکەیی کەمەگەی کوردستانی ئەمڕۆ بێت.
سەرکیترین پرسیار لەبەردا قووت ببێتەوە پرسیاری شێوازی نوێی کارکردنی ئەو ژمارە کەسیە لەژێر ناونیشانی پێشمەرگەی دەرێندا دەیانناسینەوە، وا دەردەکەوێت هەموو بەوە قایل کرابین ئەو دەستە خەڵکە بنەردرێنەوە بە ماڵکانیان و بە مووچەی خانەنشینی ڕزیان لێبنرێت، کەچی لە بنەڕەتدا بەشی دووەمی کاری پێشمەرگە بە کۆتا نەهاتووە، ئەویش دروستکردنی کەمەگەیەوەای ئەوەی ستەمی نەتەوەیی لەسەر نیە، لە ڕووی ئابووری و ژیانی تاکەتاکی هاووڵاتیەکانیشیەوە کەمەگەیەکی ڕفاە و خۆشگوزەران و کەم کێشە.
مەهامی یەکەم هەر لەگەڵ یەکەم بەسەی ڕاپەڕینکانی شار و شارۆچکەکانی کوردستان لە بەهاری ساڵی 1991 دا دەستبەر بوو، هەرچی دووەم ئامانجیشە بە درێژایی شانزە ساڵی ڕابەقی دەستکەاتی کوردیی و پانزە ساڵی تەمەنی حکومەتی هەرێمی کوردستان نەک بەدینەهاتووە بگرە بە بەراوورد بە رابردوو لە پاشکۆدایەیان لە شوێنی خەی فەتەناش لەدەدات و ناەواتە پێشەوە بەو ئاقارەی شەش لە شاخ بیری لەدەکردەوە یان بە زمانێکی تر بەو فەرمەی خەڵکیان لە تەگەیاندبوو. ئەم بار و زرووفەی هەیە پێویستی ئەکتیڤبوونی سەرجەم مرۆڤی کورد دەکاتە پێویستییەکی ژیانی، لە نەوانیاندا پێشمەرگەی دەرین بە ڕەە نییە و دەتوانێت جەگە پێنجەی بدات لەسەر بارودۆخەکە یان بە دیوێکی تردا لەتوانایدا هەیە نەخشی هەبێت لە باشترکردنی ئەو دەخە نەخوازراوەی باڵی بەسەر کوردستاندا کێشاوە کە نەوەی دوای ڕاپەڕین یان نەوەی قۆناغی ئازادیی نائومەد کردووە بە جۆرێک گومان لە رابردوو بکات، گومان لە ڕەنج و قوربانیدانی هەزاران کەس بکات کە هەموو خۆن و زەحمەتکیان بە هەنانەدی کوردستانێکی ئازاد و دوور لە ژێردەستیی بووە.
ئەرکی پێشمەرگەی دەرینە خەباتێکی بگرێت بە خەباتێکی مەدەنی ئاشتیخوازانەی هاوچەرخ تا وەک گروپی فشار و بێشک لە

بزووتنەوەکانی کۆمەڵی مەدەنی قورسایی هەبێت لەسەر ئاراستەی کار و هەنگاوەکانی حکومەت و لە بەرژەوەندیی گشتیی داکۆکیان لێبکات، ئۆگەر قەناغی پێشمەرگایەتی ماتریاڵەکانی خەبات بریتی بووبن لە چەک و تەقەمەنی و بارووت و سەنگەر و حەماسەت و وریە بەرزیی، ماتریاڵەکانی ئەم خەباتەی بریتین لە پێنووس و رۆژنامە و ڕێپێوان و نمایش و میتینگی جەماوەریی و وروژاندنی رای گشتیی و واژۆکردنەوە و میکانیزمەکانی تری کاری مەدەنی کە هەنووکە لە دنیای شارستانی و پێشکەوتوودا بەکاردەهێنرێت وەک چەکێکی کارا و بەهێز.
پێشمەرگەی دێرین نابێت وەک خانەنشین لە خەی بەوانێت هەروەک چۆن پێویستە واز لەو خولیا و بیرە ژەنگاوییە بێنێت کە خاوەنی هەموو دەستکەوتەکانە، دەبێت وەک کەسێک لە دێرینداچۆن بە هەڵبژاردنی ڕەی پێشمەرگایەتی هەڵوەستی هەبووە و بە گوە و تینووە کاری بە دڵزێک کردووە بە هەمان حەماس و گەرم و گوێیەوە بشدار بێت لە نەخشاندنی کەمپەگێیەک ئازادیی بنەماکانی بێت و بەرز راگرتنی ژیانی مرۆڤکانیش ئامانجی بێت.
ئەم قەناغ و هەلومەرجە ئەم کارە لە پێشمەرگەی دێرین دەخوازێت نەک سەرقاڵییەکانی بە خوێندنەوەی حکایەتکانی دونە کە هیچ مانایەکیان بە ئەمڕۆ نەداوە، نابێت خانەنشینکردنی پێشمەرگەی دێرین خانەنشینکردنی هەڵوەست و چالاکیش بگرێتەوە نابێت خانەنشینکردنی پێشمەرگە مانای خستنە لاوە و پەراوێزخستن بگرێتە خەی بەکۆتانەوەک ڕەز و داهاتێک تەماشای بکرێت کە بە ژیانی وی پێویستە. لەم کاتەدا چیرۆکێکم بیر دەکەوێتەوە، داپیرەم هەرچەندە زەر پیر ببوو زوو زوو پێی دەوتین ئۆگەر تەواویش لە پەل و پە بکەوم هەشتا هەر متمانەم بە خەمە هەندێک کاری خەم راپەڕێنم، هەر هیچ نەبێت تاقمی ددانەکانم پە دەشەردرێت! ئیدی بە چاوی پە لە گریانەوە دایووت پیریی و هەزار عەیب، بەخوا دە سەعات بە پە ڕەشتووم و دوایش دوو چین هەڵپەڕیووم!!. جا ئۆگەر پێشمەرگەی دێرین وزەی جارانیشی نەمابێت و نەتوانێت بەهەمان گوە و تینەوە کاربکات، بەڵام هەر چاوەڕێی جوە و هەڵوەستی لەدەکرێت ئۆگەرچی ئەو جوە و کارە وەک ئەوەی دایە گەورەی من بچووکیش بێت.

*ئەم توێژینەوە بە پێنج بەش لە ڕۆژنامەی "مادەنە" لە کۆتایی 2006 و سەرەتای 2007 بڵاوکراوەتەوە

دڵتەنگیی وەک بیانوویەک بۆ گریان!.. نوری بۆخانی

وا باشترە خەیاڵت ببەموە سەر چیڕۆکی بریندەک
تا لە دڵخی شکست نا، لە دڵشکان تێبگەیت
بتبەموە لای ئاوازی گۆرانیەک،
کە خوێنی بریندەکی سەرنەکردووی لەبەر دڕواوات،
گۆرانیی:
"ئەی دڵ خەتا تاکوو کەی، مایل بە خەتاکاریی
دوێنێ کە دەمکم بوو، ئەڤڕۆ نادەمکم بوو"

ئیتر ئاوا،
ململانێ لەگەڵ دڵی خۆت، دژوار و بە ژانە
مەیدەکەللەقیی لەگەڵیدا
شتەکی دڵخۆشکەرە کەسەک لەناو دڵت بێت و
کەس نەزانێت،
نەک هەر ئەوەی نەزانن کەسەک لەوێیە،
ئەوەیش درک بەو ژانە نەکەن کە بە هۆی غەمگینیی ئەو کەسەوە
دڵتخواتەوە!

ئەغەمگینیی ئەوەی خۆشت دەوێت، وەک شەقیقە وایە،
گۆڕت دەکات
وەک بریندەک، کە شەکرە نەهێڵێ وشک بێتەوە،
هەمیشە تێڕا
وەک شەرپەنجە، کە ترسی ژیانەوەی خانەکانی هەبێت،
بینەوێشی ئارامت ناکاتەوە!

ئەڕۆ،
بەرگەی ئێشی خۆت و دڵشکانەکانت دەگریت،
وەڵێ دەرەقەتی ناێ و نرکەی ئەو نایەیت
ئاسان نییە، بەڵام ئاژەک دە و تەدەگەیت
غەمگینیی خۆت نا، دڵتەنگیی ئەو،
زیاتر ئازارت دەدات
پتر ماندووت دەکات و
زەرتر تە دەگرێنێت، تا ئەو!

ژێک دەت دەزانیت، کە لە دەخی ئاوادا
دەتوانی دەست لە خەت بشۆیت،
واز لە هەموو خوونکت بهنیت
خەیاڵت لای بریندکانی خەت نەبەت
خەم لە دڵشکانکانت نەخۆیت و
بیرت هەر لای ئەو بەت
بیرت لای ئەو بەت، چۆن دڵی بدەیتەوە
ئارامی بکەیتەوە
بیخەیتەوە سەر ڕێتمی پکەنین
خۆشیی تدا بوونیت و
بەختەوەریی تیادا ئاو بدەیت!

ژێک دەت تدەگەیت چۆن خەتت فریو دا و نەتزانی
ڕاستیی لەناو زەر شت دایە، کە وەک گاڵتە دەرتدەبین
تدەگەیت زەرترینی ڕاستیی لەناو قەشمەیی و
جار جارەش لە هەوڵی تەریق نەبوونەوەدا بوو
ئەها ئەوڵی دەتگوت:
ببەخشە، گاڵتەم کرد!
نا، ئاسایی، نیگەران مەبە!

ئەو ژێژە دەت و پەنجەی خەت دەگەزیت،
کە خشباوڵانە لەبیری خەتت بردەوە:
"هیچ نییە، ئەوەش تدەپڕەت"، سەرچاوەی زەرترین ئازارە
دوای "سوپاس، هەموو شتێک باشە"،
چەند پەویستیت بە دەستکە
"من باشم"، لە پشتی زەرترین خودئشکەنجەدانەوەیە
وەک چۆن زەرترین تووڕەییش،
لەناو گەرووی "ئاسایی، چەنت پە باشە با وا بەت، بە دڵی خەت"،
قوت دەدرێتەوە و
لەناو تەندووری "بەدەنگیی"دا دەکرێتە قەڕبرووت!

هەموو ئەمانە دەکەیت تا دڵی خەت نا،
دڵی ئەو نەشکە
غەمگینیی خەت نا،
دڵتەنگی ئەو کاڵ بکەیتەوە!

هەموو کەس هەر وا ئاسان لەو ڕازە تێ ناگەن و
نەتە پەرشکانی ئەم گەرانییە غەمگینیان بە ناچنەوە سەر پەیژەی

ئاواز و
ڕەنگە ڕۆژاوەکانی ئەم تابلۆ غەمبارییان بۆ کۆناکرێتەوە!

نیگەران مەبە،
نە کەس پێشت دەکەوێت و نە تۆش ڕێزت بۆزاندووە
ئیتر وایە،
هەر کەسێ و ڕووبارو قەدەری خۆی هەنگاو دەنێت و
کەس ڕێی ناچێتەوە سەر هەواری چارەنووسی ئەوی تر
تێگەیشتن لەمە هەر وا ئاسان نییە
بۆ ئەمە بەدەنگیی باشترین شتە، تا پشوو بۆ خەمان بدەین
ئاخر ماندوو بووین ئەوەندەی ڕوونکردنەوە بدەین
بۆ خۆکەک کە تێناگەن
ئەوەیە دەڵێن: تێنەگەیشتن لە بۆنای ناگەهان خراپترە!

بۆنەاست، دەموچاوی ئەوش بزانیت
هەندێک جار پێویستیمان بە بیانووێکە بۆ گریان
با بیانووەکە زۆر سادەیش بێت
تەنانەت گووگرتنیش بێت
تا ئەوەی ئێگەر جۆرێکیش بێت لە گەمژەیی
بۆنام هەر دەبێ پاساوی گریانێک بدەینەوە
گریانێک قۆربووی شکستەکانمان
دڵەانەکانمان
دڵشکانەکانمان
بە ئومێدییەکانمان و
ڕەشبینییەکانمان بکاتەوە!

گریان بە شتگەلێک، کە لە کاتی خۆیدا نەمانتوانی،
نا، نەمانویست بۆیان بگرین
چونکە ڕووشکێن دەکراین
بە ئەوەی شەرمەزار نەبین،
دەبوو ئەو چرکەساتە نەگرین و
هەر چۆنێک بووە، هەز بدەینە بەر خەمان
ددان بە خەماندا بگرین
خەمان بخەینەوە، تا ڕیسوا نەکرێین!

بۆنام چ هەز و خەگرتنێک؟
هەز و خەگرێک، دواتر ئازارێکی سووکیش بەس بێت،
تا تێک بشکێین و وێران بین

ئەمو بۆ ئەوەی کەسێک پرسیاری ئەم وەڵامبوونەمان لێ بکات!

بەهەرحاڵ، کە لێگەڕێ کەسکیت، هەموو شتێکت جیاوازە
تانانەت گریان و پێکەنینەکانیشت
لێگەڕێ ئەودا باری قورسی سەر هێحت سووک دەبێت و
لە تاریکترین شوێشدا، تیشکێک درزێک هەر دەدەزێتەوە
دڵی دێت بپێکێت!
ئەو کە بە هەمیشە لە نەوان کاغەز و دڵی تەدا نهێنیەکە
خەڵکی وەک نیوە هستیەک دەیبینن و حونجەی دەکەن،
کەچی لێناو تەدا چیەکی هەزار و یەک شوەیە!

هەژێک دێت دەزانیت، غەمگینیی خێت نا،
دێتەنگیی ئەو زیاتر ماندووت دەکات
ئەو کاتەی فەر دەبیت هەڵە نەوان خێت و خودی خێتدا
کەسکت خێش بووێت!

وەبیرهێنانەوەی هەندێ وانەی ژیان.. سامانی وێستا بەکر

لەم سەردەمی یەکتر شکان وبەهەڵە تێگەشتنی هەمووی لە هەمووی و چاهەڵکەنن و هەڵشبینیەی کە کەمەڵگەی تێکەوتووە بەگرنگمزانی هەندێ وانەی ژیان وەبیر خوێنەربهێنمەوە کە ئەکرێ سودی هاستوخەی لەسەر کەسی خوێنەرو پاشان دەوربەریشی هەبێ.
مەبەستمە سەرنجی خوێنەر بۆ ئەوە هاکەشم کە ئەم جارە لە نوسین هاوشێوەی وتارێکی کەکراوەو ئاهاستەکراو نیە، بەڵکو دەستپێکی هەر دەڵێکی نوێ بابەتێکی سەربەخێیە بەخەی، ئەکرێ وەک بابەتێکی سەربەخێ تەماشاکرێ، بەڵام سەرنجام و کۆتای هەمووی پێکەوە چەند وانەیەکی کەکراوەی پێویستە کە هەژانە هووبەوومان ئەبێتەوە، مەخابن دژواری و سەرقاڵی ژیان هێ بەوە نایات کە هەمیشە لەبرمانبێ و کاری پێبکەین.

- گرنگێ هەندێک هەڵفتار، نەریت، ووشە، ئاخاوتن، هەڵخەڵە، پیاهەڵسان، شکاندنەوە، دەستەواژە، هەڵوسوکەوت...هتد بە

وریاییەکی زۆرەوە بکرێن و بەکاربهێنرێن چونکە لایەکاتا ئەکرێ ببێتە سەرخستنی کەسێکی نەشیاو یان هووخانی کەسێکی شیاو، هەربۆیە گرنگە کەسایەتی بەرامبەرت باش بناسی پێش ئەوەی هیچ دەستواژەیەک بەکاربهێنی یان کردارێک بکەی.

- گرنگە هەمیشە ئەوەمان لەبیربێت کە تەنها ئەوەندە خاوەندارێتی هەر ووشەو کردارێک ئەکەی کە لای خۆتن واتە پێش نەوتنیان و هوونەیانیان چونکە دوای ووتنی هەر ووشەیەک یان هەر کردارێک چیتر تۆ بە تەنها خاوەنی نیت و ئەکرێ لە بەرژەوەندیت و لە دژیشت بەکاربهێنرێتەوە.
- ئەبێ چاودێری بەچونەکانتبی چونکە دواتر ئەبێت بە ووشە، چاودێری وشەکانبی کە دواتر ئەبێت بە کردار، چاودێری کردارەکانبی کە دواتر ئەبێت بە نەریتی ژیانت، چاودێری نەریتەکانیشبی کە دواتر ئەبێت بە کەسایەتیت، سەرئەنجام کەسایەتیشت دوارۆژت دیاری ئەکات.
- چاودێری بیرکردنەوەکانی کەس مەکە چونکە ئەبن بە ووشە و نوسراو، بەناو چاودێری ووشەکانی خۆت بکە کە ئەبن بە کردار و پێ ئەناسرێیتەوە.

+کاتێک هەگای بیرکردنەوەت ئەگەیت ئەوا بزانە جیهانی خۆت گەیوە. هەگای بیرکردنەوە جۆری هەیە "باش و خراپ"، "گەشبین و هەشبین"، "ژۆد و پشتگوێخەر"، "بەپلان و بە پلان"....هتد ئەگەر باش و گەشبین و بە پلان بیربکەیتەوانە و ژۆدبی لەسەری بگومان جیهانێکی پێ لە سەرکەوتن بە خۆت دروست ئەکەیت و پێچەوانەکەشی هاستە.

- رەگای بیردکرنەوەکانت بگەرە گەرانکاری بەسەر کردەوەکانتا یەت. بیرکردنەوەکان ئەبن بەنەخشە هەگای ژیان، لەبەر ئەوە گرنگە باش بیربکەیتەوە یان چەند جارێک بیربکەیتەوە پێش بەیاردان چونکوم بیرکردنەوەکان ئەو ئامرازن کە گەنکاری بەسەر کردەوەکانتا ئەهێنە و سەرەنجام بە چاکەکار یا خراپەکار، سەرکەتوو یان کەتوو ئەوناسێنە.
- بەدلنیایەوە بزانە ژیانی ئەستات لە بەرهەمی بیرکردنەوی رابردووت دروست بووە. گلەی مەکە لە بەختت و هەی کەسێکی بە بەختم و بەخت هاوکارم نەبووە چونکە ئەوە کردارەکانی رابردووتە ئەمەتی بەرهەمهەناوە.
- هاوکێشکانی سەرکەوتن لە ژیانا بریتیە لە "بریاردان، پابەندبوون و ملکەچ نەبوون". بە هەرکارێک گرنگە خاوەنی بەیاری خۆتبیت و پاشان پابەندبیت بەو بەیارەی وەرگرتووە بەنام ملکەچی نەبیت.

- هیچ کەسێک بە ئەندازەی خۆت ناتوانێت بتگەیەنێت بەسەرکەوتن. هەرگیز چاو لە هاوکاری کاسانیتر نەبە تا دەست بگرن و پلە پلە سەربخەن چونکە تەنها کەس خۆتی کە ئەبە هەموو پلەکان بەسەرکەوتووی ببەی و ئەوانیتر هەریەکەو لە پلەیەکا بەجێئەهێن یان دەستبەردارئەبن..
- ئەگەر ئارەزووەکی ڕاستت هەبێت بە ڕزگاربونت لە خوو نەریتە خراپەکان ئەوا بەدنیایەوە لە 51% نەریتەکان ڕزگارت بووە. هەموو شتێک کە بتەوێ بیکەیت جا سەرکەوتووبی یان کەوتوو پەیوەستە بەوەی کە چەن خواست و ئارەزووت هەیە بۆی، بۆیە گرنگە خواست و ئارەزوویەکی تەکمەت هەبە بە ڕزگاربوون لە خووە خراپەکان و بەهەمان شێوەش بە بڕودان بە نەریت و خووە باشەکان چونکوم هەر جدیەتی خودی خواستەکە نیوە بڕەوژووری ئامانجەکە ئەپەکە.
- ناتوانیت بە خۆشەوێری بکەیت بە هەموو سامانی دنیا لەبەر ئەوەی مەملەکەتی بەخۆشەوێری لە جەری هەست و بیرکردنەوەی خودی خۆتایە. هەست و بیر و گوفتاری باش بەخۆشەوێری دروست ئەکات نەک سامان و ماڵ، ئەگەر سامانێکی زەر هەبە و دڵتەنگ بژیت یان ڕەژانە بژێوی ژیان پەیابکەیت و ئاسودەش بژیت چونکە ئەمە ڕاستوخۆ بەستراوەتەوە بە هەست و بیرەوە.
- هەرگیز سامان مەکە بەپێوەر بە بەخۆشەوێری. سامان و موڵکداری ئەتوانێ یەکێک بێت لەهاوکاریەکان بە گەیشتن بە بەخۆشەوێری بەڵام بەخۆشەوێری لەناو بیروبۆچوون و تێگەشتن و ئامانی خودی خۆتایە بە ژیان.
- دنیابە لەوەی کە متمانەی خەڵک بە تە لە ئاست متمانەی خۆتە بە خۆت. هەرکاتێ توانیت متمانە بە تواناکانی خۆت بکەی ئەوا ئاسانتر ئەتوانی متمانەی دەوروبەر بەدەستبهێنێ چونکوم کاتێ مرۆڤ لەرزەک و بە ووڕە دەرکەوێ ئەوا کەسانیتر ناتوانن متمانەی پێبکەن وە پێچەوانەکەشی ڕاستە.
- بەدوای هەڵکاندا مەچۆ، بەدوای چارەسەردا بڕۆ. هەڵە نەنگی نیە بەڵکو دووبارە کردنەوەی ستەمە، مرۆڤی هۆشیار لە هەڵە فێرئەبێ، دوای هەر هەڵەیەک دڵش دامەمێنێ بەڵکو بیکە بەسەرەتایەک بۆ چارەسەر و ئەزمونەک بۆ داهاتوو.
- کاتێ ئیمانێکی پتەوت هەبێت بە سەرکەوتن ئیتر چیتر ئاسان نابێ کەس ڕێگریت لێبکا. سەرکەوتن ڕۆژ بوونی گەرەکە، مرۆڤ ناتوانێ پلەکانی سەرکەوتن یەک بەدوای یەکا ببڕێ ئەگەر خودی خۆی ڕۆژ و موکە نەبێ لەسەری، چەندین جار بیربکەرەوە بەڵام دوو دڵ مەبە لە ئەنجامدانی.

- ئاسانترین ڕێگا بۆ ڕەخستنی کارەکان ئەوەیە کە هەر کارێک لە کاتی خۆیا بۆئەنجام بگەیەنیت. کەسێک بوونی کارەکان هەکارە بۆ بۆئەنجام نەگەیاندنی، تا ئەرکی سەرشان کەمتربێ کات زیاتر ئەبێ بۆ چەندین کاری جیاوازتر وە پێچەوانەکەشی ڕاستە.
- فێربە هەروەک ئەوەی لەسەرەتایایت. هەرچەند زانا و بەتوانابیت لەهەر کارەکا بێتام دنیابێ کە خەڵکانێک هەن ئاگادار لە تە باشترنەبن ئەوا وەک تە باشن بۆیە گرنگە هەمیشە چاو لەفەربوونی زیاتربێت، ئاگادار هەموو شتێک بزانیایە ئەوا هێندە ماندووناببووی، تا ماندووبوون بەردەوامبێ ماوتە فێربی.
- داوا لە کەس مەکە، پشت بەخۆت ببەستە. هاوکاری و هاوبەشی زۆر گرنگە بەڵام گرنگتر لەوە ئەوەیە کە مرۆڤ پشت بەخۆی ببەستێ و چاوەڕێی هاوکاری نەکات چونکە هیچ هاوکارییەک هەتا سەر بەردەوام نابێ بەپێچەوانەشەوە پشت بەستن بەخۆت هەمیشە پتەوتر ئەکات.
- تە توانات هەیە بۆ سەرکەوتن ئاگادار بیرت لە سەرکەوتن کردەوە. چی بچنێی هەر ئەوەش ئەچنیتەوە، بۆ سەرکەوتنی هەرکارێک بگەشبینانە بۆی بێ چونکە ئەوە یەکەم هەنگاوی سەرکەوتنە وە پێچەوانەکەشی ڕاستە.
- هیچ شتێک نیە بەربەست بێت بۆ گەیشتنت بۆ لوتکە تەنها خۆت نەبیت کاتێك بۆ ڕەشبینیەوە ئەروانیت بۆ شتەکان. گلەی لە بەخت مەکە کاتێ ناگەی بۆ ئامانج بەکەو بیربێت کە بەشکی سەرەکی شکستەوازی بیرکردنەوەی ڕەشبینانەی خۆت بووە کە ئامانجەکەت نەتپێکاوە.
- بۆ ئەوەی گەورەبیت پێویستە بیرکردنەوەکانیشت گەورەبێت. بۆ بەدەستهێنای شکۆ و باڵادەستی ئەبێ بیرکردنەوەت گەورە و فراوانبێت چونکە بیرتەسکی بۆ هەز و لاوازئەکا.
- هەر کاتێک زانیاریت لەهەربوارێکا زیا بوو ئەوا متمانەت بۆ خۆت زیا ئەبێت. هەکارێکی گرنگی متمانە بەخۆ بوون خۆ پێ چێک کردنە بۆ چەکی زانست و زانیاری، ئاگادار ئەتەوە متمانەت بەخۆت بێت و لەوشەوە متمانەی خەڵکی بەدەستبێنی قابێ لە بەدەستهێنانی زۆرترین زانیاری بەسود بۆ خۆت و کەمەڵگە.
- نوسینەوەی ئامانجەکان لەسەر پارچە کاغەزێک ڕۆژی گەیشتن بۆ ئامانجەکان زۆر زیاترئەکات. گرنگە هەمیشە ئەو ئامانجەی کاری بۆ ئەکەین لەبیرمانبێت بۆیە نوسینەوەی ئاناجەکانمان و چاوپیاخشانیان ناوبەناو لە گەیشتن بۆ ئامانج نزیکترمان

ئەکاتەوانە.

- فێربە لە کەسی بێئەزمون وزانا، تەمەن بوار بەوە نایات تا بتوانیت خەت فێری هەموو شتەکان بیت. ئەگەر کەی ڕێژەکانی تەمەن بە بە پشوو و دابەزان خەریکی خوێندنەوە و فێربوونبیت بەردام هەشتا کەمەک ئەزانی و ئەبە لە ئەزموون و توانای خەکانیتریش فێربی ئەگەرنا ئەکرێ تەنها لە شتەک یان چەن شتەکا هەموو شتێ بزانیت و لە هەموو شتەکانیترا لەسەرەتایابی.
- هەوڵەکان دووبارە بکەرەوە لەبری جارەک سەدان جار. شکست ئەوە نیە کە لە ئەزمون کردنی کارەکا سەرکەوتوو نەبی بەڵکو دەستبەردار بوون لە کارەکە شکستێ، دوای هەر شکستەک هەوڵبە ئەزمونی لەوەرگرە تا ئەگەیتە سەرکەوتن.
- ئاگایاری ڕەخنەی روخێنەربە. ڕەخنە یەکەکە لە باشترین هاوکارییەکان بە پیاچوونەوە و تەهەڵچوونەوە، بەڵام ئەتوانێ ئامرازێکیشبەت بە شکان و دوورخستنەوە ئەگەر مەبەست لەی ڕوخانبەت بێیە گرنگە هەشیاری ئەوەت هەبە کە ڕەخنە لە ڕەخنە جیابکەیتەوە.
- لە ژیانتا هەڵەی زەر بە ئەڕەخسەت جا هەمیشە لە ئامادەباشیابە لە کاتی هاتنپێشی هەڵەکانا. لەکاتی لەدەستدانی هەر هەڵەکا گەشدامەنە بەکو بیکە بەخاڵی دەستپێک بە سەرکەوتن لە هەڵەی دواترا.
- سەرکەوتن کردارە نەک کەتایی. لەدوای هیچ سەرکەوتنێک پشتی لەمەکەرەوە چونکە ئەوە تەنها کارێکی کاتییە و ئەبە هەر سەرکەوتنێک بکەی بە پایەیەک بە سەرکەوتنی داهاتوو، سەرکەوتنەکان کاتین و لەبیرئەچنەوە بەردەوامبوون نەمرییە.
- هیچ پێناسەیەکی گشتی نیە بە سەرکەوتن چونکە هەر کەسێک لە گەشە نیگای خۆیەوە تەماشای ئەکا. لەوانەیە ئەوەی لای تە کارێکی سەرکەوتوانەی مەزنبەت بە خەکانیتر سانا و ئاسایبەت هەربۆیە گرنگە خەت متمانەت بەسەرکەوتووی خەت هەبە و لەسەرکەوتنی خەکانی تریش کەم مەکەرەوە.
- ئارامگرتن باشترین چارەسەرە لەکاتی هەر گرفتەکا. ئارامگرتن و هەوری و پەلەنەکردن ئەو نهێنییە کە لە پشتی هەر کارێکی باش و سەرکەتوویە.
- لە ناختا سووربون لەسەر سەرکەوتن بچنە. لە ناخی هەر مرۆڤەکا شتێک هەیە کە لەوەوە ئەوانتە بابەتکانیتر، لەبری هەر شتێک باوەڕ بەخەت بچنە تا سەرکەوتن بچنیتەوە.
- غەم وپەژارە و شادی و خۆشبەختی بە دەستی خەت دروستیان

ئەکەیت. لەناو باخچەیا هەست بەئارامی ئەکەیت، لەناو دەکو داێیشا هەست بەئازار.

- لەسەر ڕێگای سەرکەوتنا ڕووبەرووی ئەو شتە ئەبیتەوە کە پێشبینیت نەکردووە. ڕێگای سەرکەوتن بەرزی و نزمی زۆری تیایە، ئەبە ئامادەی ڕووبەڕووبوونەوەی سەختیەکانیشبیت و نەبێتە هەکاری پاشکشە.
- ئامانجەکان جوڵەنێری ژیانە. ووزەی جوڵەنێری ژیان ئامانجە، ئەبە ئامانجی دیاری کراوهەبێت تا ژیان لە جوڵە نەوەستێ.
- سەرکەوتن هەمو شتێک نیە بەڵام ئارەزوو بە سەرکەوتن هەموو شتێکە. هەندێ کەس بەئاسانی سەرکەوتن بەدەستئەهێنن بەڵام چەژی لێنابینن چونکە ئەو تەنها ئارەزووی سەرکەوتنی هەبووە بە ئامانجێکی دیاریکراو چونکە چەژی سەرکەوتن لە گەشتن بەئامانجایە نەک پلەکەی.
- نەنگی نیە لە ژیانا بکەویت بەڵکو گرنگ ئەوەیە بتوانیت هەڵبسیتەوە. یەکەم هەنگاوی دوای کەوتن هەڵبسانەوەیە بەیە گرنگە بیرمانبێ هەر شکستێک بکەین بە ئەزموون بۆ هەڵسانەوە بەرەو سەرکەوتن.
- ئەگەر چاوەڕێ هەڵکەت کرد و نەهاتەت ئیتر بەچی هەوەی بە نایەیت. مەرج نیە ئەوەی چاوەڕێیت و لە دە و مەشکتایە بەخت یاوەربێ و بێتە سەرت بەیە هەوەبێ بە بەدەستهێنانی ئەوەی لە دە و مەشکتایە و چاوەڕێی مەکێ.
- سەرکەوتن یەکەم هەنگاوە، کەوتن سەرەتای دەستپێکە. لە هەر کەوتنێکا سووربە لەسەر سەرکەوتن، سەرکەوتن یەکێکە لە ئامانجەکان، موکوبوون و چەژوەرگرتن لەی ئەتگەیەنێ بە دوا خاڵ.
- ئەم پرسیارانە بەردەوام ئاراستەی خۆت بکە:

من کێم؟ چۆن گەشتم بە ئەرە؟ ئەموت بە کوێ برەم؟ بەچی ئەموت برەم؟ چ شتێک بەربەستە لەسەر ڕێگام؟ ئەی چۆن زاڵم بەسەریانا؟

لەڕێی ئاستەکردنی ئەم پرسیارانەوە هەمیشە وائەکا کە لێبیرکردنەوەی بەردەوامابیت و ڕەگربیت لە هەر کارێک یان گوفتارێکی نەخوازراو .

"ببین یان نەبین" شکسپیر وای ووت، بەندە ئەڵێم ئەمێ بە هەین کە ببین، نەبین کاری مرۆڤی ژیرنیە.

سامانی وەستا بەکر
٢٠٢١-٥-١

بۆ پێشەوە ژمارە ٩٧

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ٩٧ی بۆ پێشەوە کلیکی ئێرە بکەن..

ترسی دڕاوە.. هەزان ئیسماعیل کەریم

مەمک دانەگیرسا و توایەوە
چیرۆکەکانی لەگەڵ خۆی برد
لە داخی ئەم هەموو شکانە
شەوان لەگەڵ ئاگر پێکیان هەڵدا

ئەستێرەیەک بەدیار نەکەوت کوژایەوە
لەگەڵ تەماشاکردن دەستی تێکەڵ کرد و
چاوی پێ لێ نەزڕ کرد

گەستانێک بە بە مردوو پێ پێ بوو
هەرچی ڕەحی بریندارە
گرانی شکانیان بە دڕێی

شارێک دروست نەکراو و تاڵان کرا
خۆی کەکردەوە
لە منەوە تا ئادەم
لە تەوە تا حەوا
هەمووی کەکردەوە
لەسەرخۆ مەرگی بەفری ڕاگەیاند

ولاتێک ناوی نەبوو داگیرکرا
لە یوئێن دەستی بە نوێژ کرد
لە خودا دەپاڕایەوە
لە زیندان دەی نێتەقێت

مردنێک لەگەل رەح بزر کرا
لە بەهشت
بەدەم پیاسەوە
ناوی شەهیدەکانی دەژمارد

من ئاخ لە من
بە ئاوەی یەک گوناهم لەسەر ئسپات بێت
سووتام و کوژامەوە
نەبیندرام و بزر بووم
مردم و نەیانشاردمەوە
ئاوەڕی دەروەی خەم بووم
وجودیان شۆن بزر کردم
وردو خاشیان کردم
م
ن
ئ
ا
خ
ل
ە
م
ن

هەزان ئیسماعیل کەریم

عەلـــــــی شامـــــــداێ یفرەش:

کورتیەچیرۆک.. جەلال قادر

ئەو هەژدەی حاجی ئامین بازاڕییەکەی دا بەدەستی (عەلی شامدانی) تا بەرەتە ماڵەوە، هەوا گەرم بوو، بەزاری باڵیکەشابوو بەسەر لەشی (عەلی)یەوە.
ماڵی حاجی ئامین کەوتبووە پشت گردەکەی نەورۆز، دەبوایە عەلی شامدانی چارگە خووڕەکەک هێگا بکات تا دەگاتە ئەو گەڕەکە، بەڵام لە نیوەی ڕێگە عەلی ئارەق بەناوچاوانی هاتە خوارەوە و شەکەت بوو. لەبرسا ناو هەناوی قوڕەی دەهات و تووشی ژانسەرەکی بەزارکەر بوو. لەپاش بەینی چەند کەڵانێک لەنیوەی ڕێگا پەکی کەوت، ناچار لەژێر سێبەری دیوارێک دانیشت تا پشوویەک بدات، لەم کاتە هەستی بە بەرزی پەڕەی گەرمای لەشی کرد و گیانی کەوتە لەرزین.
تەماشایەکی ناو کیسەی بازاڕییەکەی کرد کە پەکهاتبوو لە کیڵێک گەشت و دەرزێنێک نانی گەرمی بۆن خۆش و سەوزەوات و بەتر ڕەش و گەش.

عەلی لەو بیرکردنەوەیدابوو کە بازاڕییەکە زوو بگەیەنێتە ماڵی حاجی ئامین تا حەق دەستییەکەی وەرگرێت و دووانی گەرم و کیلەیەک پیازوتەماتە بکەێت و بگەڕێتەوە بە لای دایکە ڕسییەکەی کە لەبیانییەوە چاوەڕوانی دوو پاروو نانیەتی.. بەو خەیاڵەوە خەوی لەکەوت.
حاجی ئامین لەمژبوو گەیشتبووە ماڵ و چاوەڕوانی عەلی شامدانی دەکرد، نەختێک نیگەران بوو، چونکە هەمیشە عەلی پێشتر دەگەیشتە بەردەم ماڵیان.
.
منداڵەکانی حاجی ئامین بە شێخیەوە بەدایکیان وت کە نانیت عەلی بازاڕییەکی بە مالێکیتر نەبردووە!
یەکێکیتریان وتی : برسی بووە و هەمووی خواردووە.
مەردەکەی حاجی ئامین وتی : دەبوایە بە تەکسییەک بازاڕییەکەت بهێنایەوە مال.

بەڵام حاجی ئامین بەزەیی بە عەلی دەهاتەوە و دڵتەنگ ببوو، بە منداڵەکانی وت : کوڕەکانم دەبچن سەرێک لەو کەڵانانە بدەن، بەڵکو کاک عەلی بدەزنەوە و بزانن چی بەسەرهاتووە.
منداڵەکانی حاجی ئامین گوێیان لە قسەی دایکیان نەگرت و وەڵامیشیان نەدایەوە.
پاشان داوای لەمەردەکەی کرد کە بە پیاسەیەک تا ناو بازاڕەکە بچێت

و لە هەواڵی عەلی شامدای ببپرسێت. مەردەکەی وتی : دونیا زۆر گەرمە و ناتوانێت لە ماڵ دەرچێتە دەرەوە.
حاجی ئامین، ناچار خۆی لە ماڵ هاتە دەرەوە، بەناو کۆمانەکان سووڕایەوە و چاوی گێڕا. لەدوورەوە لەژێر سێبەری دیوارێک عەلی شامدای بینی کە بەدیار بازاڕییەکەی خۆی لەکەوتووبوو.
حاجی ئامین چنگە گۆشت و دووسێ نانی گەرم و بەتریەک و چەند دەسکە سەوزەی جوودا کردەوە و خستیە ناو کیسەیەک بەتەنیشت عەلی یەوە دایناء، باقی بازاڕییەکەی هەلگرتوو بەرەو ماڵ گەڕایەوە!.

(تێبینی: عەلی شامداریفرۆش کاسبکارێکی ناو بازاڕی ڕەحیم ئاوایە)

ژینگە پارێز.. عەلی حەمەشید

ژینگە پارێز لەم ژینە
کاری نەک و سەنگینە
هەوە و ماندوو بوونی ئەو
جێی نەز و پەزانینە
،،،،،
دەسەز و چالاک دیارە
هەمیشە ماندووی کارە
مەبەستی ئاگرتنی
پاکو خاوێنیی شارە
…
دەست بەکارن نەژانە
چی شەقام و کۆمانە
بەهەوڵی ژینگە پارێز
هەردەم خاوێن و جوانە
…
با تاجی نەز و شکە
پێشکەشیان بێت ئاستەوخە
لەگەڵ چەپکە گوڵکی
گەشاوە و جوان و خەشبە

٢٢/٤/٢٠٢١